T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATINDA LÜGAZ
ve
ŞIDKĪ EFENDİ'NİN MECMŪʿA-YI ḤAFĪẒA'SI

DOKTORA TEZİ

AHMET ALKAN

İSTANBUL 2020

T.C.

MARMARA ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATINDA LÜGAZ
ve
ŞIDKĪ EFENDİ'NİN MECMŪʿA-YI ḤAFĪẒA'SI

DOKTORA TEZİ

AHMET ALKAN

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ÜZEYİR ASLAN

İSTANBUL 202

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ V

ÖZET XI

ABSTRACT XII

KISALTMALAR XIII

TABLOLAR XV

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ XVII

GİRİŞ 1

I.Lügaz 1

A. Kelime Olarak Lügaz 1

B. Edebiyat Terimi Olarak Lügaz 2

II. Lügazların Yazılış Amaçları 8

III. Lügaz-Muamma İlişkisi 8

IV. Lügaz Türününün Oluşumu ve Gelişimi 11

A. Arap Edebiyatında Lügaz 14

B. Fars Edebiyatında Lügaz 15

1. BÖLÜM 18

TÜRK EDEBİYATINDA LÜGAZ 18

1.1. Klasik Türk Edebiyatında Lügazların Yer Aldığı Eserler 30

1.1.1. Divanlarda Lügaz 31

1.1.1.1. Divanlarında Lügaz Bulunan Şairler 31

1.1.2. Lügaz Divanları 35

1.1.3. Lügaz Tarzında Kaleme Alınan Eserler 36

1.1.4. Lügaz Mecmuaları 38

1.1.4.1. Türkçe Lügaz Mecmuaları 40

1.1.4.2. İçinde Lügaz Bulunan Bazı Mecmua, Cönk ve Eserler 42

1.1.4.3. Mecmualarda Lügazı Bulunan Şairler 47

1.1.5. Lügaz Şerhleri 53

1.2. Türk Halk Edebiyatında Lügaz 55

1.3. Lügazların Tasnifi 59

1.3.1. Çözümü İfade Ediş Biçimine Göre 59

1.3.1.1. Mana 60

1.3.1.2. Lafız 66

1.3.1.2.1. Kelimenin Farklı Okunmasıyla 67

1.3.1.2.2. Kelimeyi Başka Bir Kelimenin İçinde Geçirme 67

1.3.1.2.3. Kelimeyi Parçalayıp İkinci Kelimede Tamamlama 70
1.3.1.2.4. Tedâî (Anlam ve Lafız İlgisi) 75
1.3.1.2.5. Kelimenin Bir Bölümünün Verilmesi 77
1.3.1.2.6. Ebced Hesabı 78
1.3.1.2.7. Harf Oyunları 79
1.3.1.2.8. Kelimenin Farklı Okunuşu 81
1.3.2. İlim Dalları Açısından Lügazlar 81
1.3.2.1. Fıkıh 82
1.3.2.2. Ferâiz 83
1.3.2.3. Nahiv 86
1.3.2.4. Hesap 87
1.3.2.5. Kıraat 87
1.3.2.6. Edebî Lügazlar 88
1.3.3. Metin Türüne Göre Lügazlar 88
1.3.3.1. Manzum Lügazlar 88
1.3.3.2. Mensur Lügazlar 92
1.3.4. Soru Cevap Lügazları 94
1.3.4.1. Mensur Soru Cevap Lügazları 98
1.4. Lügazlarda Şekil 98
1.4.1. Nazım Şekli 98
1.4.1.1 Kaside Lügazları 107
1.4.2. Vezin 107
1.5. Muhtevâ 116
1.5.1. Lügazlarda Sorulan Nesneler 116
1.5.2. Lügazlarda Ödül 118
1.5.2.1. İyi Dilek ve Temennilerde Bulunma 118
1.5.2.2. Övgü 119
1.5.2.3. Hediye 119
1.6. Dil ve Üslup 121
1.6.1. Lügazların Dil ve Anlatım Özellikleri 121
1.6.2. Lügazların Başlangıç İfadeleri 122
1.6.2.1. Soru Kalıbı İle Başlayan Lügazlar 122
1.6.2.2. Gizlenen Şeyin Vasıflarını Sıralamayla Başlayan Lügazlar 122
1.6.2.3. "Ne, Ol kim, Ol ne… Kim" İfadeleriyle Başlayan Lügazlar 122

1.7. Lügazlarda Kullanılan Edebî Sanatlar 122
1.7.1. Teşbih / İstiare 123
1.7.2. Tezat 124
1.7.3. Telmih 124
1.7.4. Kalb 125
2. BÖLÜM: SIDKÎ EFENDİ VE MECMÛʿA-YI HAFÎZA 127
2.1. Mustafa Sıdkî Efendi 127
2.1.1. Hayatı 127
2.1.2. Eserleri 128
2.1.2.1. Islâh ve Tahrîru Kitâbi İstihrâci'l-Evtâr fi'd-Dâ'ire bi-Havâssi'l-Hatti'l-Münhani'l-Vâkıʿ Fihâ 128
2.1.2.2. Islâh ve Tahrîru Kitâbi ʿAmeli'd-Dâ'ireti'l-Maksûmeti bi-Sebʿati Aksâmin Mütesâviye 128
2.1.2.3. Risâle fî -ʿİlmi'l-Cebr ve'l-Mukâbele 128
2.1.2.4. Risâle fi'l-Misâhâ 129
2.1.2.5. Devâ'ir-i İctimâʿ ve İstikbalin Resm ve İstiʿmâli 129
2.1.2.6. Rüsûm li-Baʿzı'l-âlâti'l-Felekiyye 129
2.1.2.7. Keşfü'l-Esrâr ʿan ʿilm-i Hurûfi'l-Gubâr 129
2.1.2.8. Emsîletü't-Telhîs l'ibni'l-Bennâ ve'l-Havî l'ibni'l-Haim 129
2.1.2.9. Muʿcizü'l-Kânûn fi't-Tıbb Şerhi 129
2.1.2.10. Tahrîru Usûli'l- Oklides fi'l-Hendese 130
2.1.2.11. Şerhü Terceme-i Verdiyye Hesâb-ı Cevheriyye 130
2.1.2.12. Risâle fi'l-Hey'e 130
2.1.2.13. Tevâliyü'l-Envâr Tercümesi 130
2.1.2.14. Tahrîrât-ı Resmiyye ve Husûsiyye Mecmûʿası 130
2.1.2.15. Dîvân-ı Sıdkî 130
2.2. Mecmûʿa-yı Hafîza 131
2.2.1. Mecmuada Yer Alan Şiirler Tablosu 131
2.2.2. Mecmuada Lügazı Bulunan Şairler 159
2.2.3. Nazım Şekillerine Göre Mecmuadaki Lügazların Sayısı ve Yüzdelik Dağılımı 162
2.2.4. Vezinlerine Göre Mecmuadaki Lügazların Sayısı ve Yüzdelik Dağılımı 163
2.2.5. Mecmuadaki Lügazların İçerikleri 163
2. 3. Nüshaların Tasnifi 164
2.3.1. Millet Kütüphanesi AE Mnz 567 (MK) 164

2.3.2. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 03512-003 (SK) 165
2.3.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY01657 (İÜ) 166
2. 4. Mecmua ile İlgili Bazı Hususlar 166
3. BÖLÜM: METİN 168
SONUÇ 628
KAYNAKÇA 633
MECMÛ'A-YI HAFÎZA'DA YER ALAN ŞAİRLER DİZİNİ 667

ÖN SÖZ

Bir edebiyat metininin ele aldığı konu, onun türünü belirleyen ana unsurdur. Naat, mevlit, hilye, tarih, kırk/yüz hadis, hicviye, mersiye gibi edebî ve dinî ürünler eski Türk edebiyatı türlerinden bazılarıdır. Başta kaside ve mesnevi olmak üzere, terkib-bend, terci-bend, murabba gibi nazım şekilleriyle kaleme alınan ve işledikleri konuya göre farklı tasniflerde ele alınan türler vardır. Bir şairin şiirine aynı vezin, kafiye ve redifle yazılmış şiirler olan nazireler; alay ve mizah amaçlı yazılmış olan tehziller; içki meclislerindeki durumları ele alan sâkinameler; bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlatan şehrengizler; padişahların, şehzadelerin sünnet şenliklerini ve hanedan mensuplarının düğün törenlerini konu edinen surnameler bu türlere örnektir.

Manzum türlerin yanında manzum-mensur karışık ya da tamamen mensur edebi türler de bulunmaktadır. Gezilip görülen yerlerin anlatıldığı seyahatnameler, din büyüklerinin hayatlarının anlatıldığı menakıbnameler, peygamber kıssaları, farklı vesilelerle kaleme alınmış tarihler ve çeşitli tasniflerle dönemin ve daha önceki şairlerin hayatlarının anlatıldığı şuara tezkireleri bu metin türlerine örnektir.

Türler, eski Türk edebiyatı araştırmalarında önemli çalışma alanlarından biridir. Lügaz da bu çalışma sahası içinde yer almaktadır. Lügaz, ismi gizlenen bir nesnenin özeliklerinin söylenmesiyle karşı tarafa cevabı buldurmayı amaçlayan bir söylem tarzıdır. Gizlenen nesnenin edebî sanatlar ve remizlerle çağrıştırılmasıyla edebiyata konu olan lügaz meydana gelir.

Lügazlar insanın merakını cezbeden ve onları bulmaya çalışanın zihnî yeteneklerini geliştiren edebî ürünlerdir. Çok eski bir gelenek olarak tanımlanabilecek bilmece sorma anlayışının ifade biçimlerinden biridir. Aynı zamanda matematikten dînî bilimlere, saraydan kahvehanelere kadar toplumun her kesimi tarafından kullanılan renkli, eğlenceli bir o kadar da düşündürücü ve eğitici bir söylem tarzıdır.

Bugüne kadar lügaz alanında yapılan çalışmalar, genelde bir lügaz mecmuasının bazı kısımları üzerine yapılmış yüksek lisans tezleri ve lügazla ilgili farklı konuları ele alan bazı makale ve bildiriler üzerinde yoğunlaşmıştır. Lügaz konusunda yapılan çalışmalardan biri Millet Kütüphanesi AE Mnz 719 numaralı lügaz mecmuası üzerinedir. Mecmua üzerine Salih Demir, Nevres Kip ve Hava Laçin tarafından üç

yüksek lisans tezi yapılmış ve bu tezlerde mecmuadaki şairlerin ve şiirlerin analizi yapılmıştır. Üzerine akademik çalışma yapılan bir diğer eser Millet Kütüphanesi AE Mnz 718 numaralı lügaz mecmuasıdır. Bu mecmua, Fatma Betül Arıkan ve Orhan Çağrı Sarıhan tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Bir diğer lügaz mecmuası Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbî 1542'de kayıtlıdır. Bir diğer lügaz mecmuası Milli Kütüphane 06 Hk 3655 numarada kayıtlıdır. Elif Nur Anbar tarafından 86 varaklık mecmuanın 6-55 varakları arası hazırlanmış ve lügazları neşredilmiştir. Üzerinde inceleme yapılmış bir diğer lügaz mecmuası İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kütüphanesi TY1337'de kayıtlıdır. Meryem Çelikdemir tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan ve 51 varaktan oluşan mecmuada 249 lügaz bulunmaktadır. Yazmadaki lügazların bazılarının cevapları verilmiştir. Üzerinde akademik çalışma yapılan bir diğer lügaz mecmuası çalışmamızın üçüncü bölümünde tenkitli metni verilen Millet Kütüphanesi AE Mnz 567'de kayıtlı Mustafa Sıdkî Efendi'ye ait *Mecmû'a-yı Hafîza* adlı eserdir. Eser üzerine tek nüshadan hareketle Nurgül Ayar, Ömer Hatunoğlu ve Aygül Okçuoğlu tarafından üç yüksek lisans tezi yapılmış olup Başta Reşîd ve Fennî gibi lügaz türünün önde gelen isimleri olmak üzere çoğunluğu 17. ve 18. yüzyılda yaşamış şairlerin lügazları verilmiş ve bu lügazlar nazım şekli ve vezinleri açısından incelenmiştir.

Himmet-zâde Abdî [ö. 1710] ve Reşîd [1743-44] gibi şairler lügazlarını bir araya getirerek çeşitli lügaz divanları (divan-ı lügaz) oluşturmuşlardır. Her iki eser üzerine de akademik çalışma yapılmıştır. Nihat Öztoprak'ın çalışmasında Himmet-zâde Abdî'nin *Divan-ı Lügaz*'ındaki 41 lügazının transkripsiyonlu metni verilmiş ve lügazlar içerik ve üslup özellikleri açısından incelenmiştir. Eren Ertürkoğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanan Reşîd'in *Divân-ı Lügaz*'ında ise şaire ait 133 lügaz bulunmaktadır. Çalışmada şairin lügazları içerik, vezin, şekil, dil ve ifade özellikleri açısından incelemeye tabi tutulmuştur. Lügazların cevapları tablo halinde sunulmuştur.

Lügaz üzerine yapılan çalışmaların bir kısmı da lügazların çeşitli yönlerini konu alan makaleler ve bildirilerden oluşmaktadır. Bunlardan bir kısmı inceleme yazısı iken bir kısmı çeşitli lügazların neşirlerini içermektedir. M. Faruk Toprak tarafından kaleme alınan, ″Klasik Arap Şiirinde Luğaz″ (*Nüsha Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:3 (2001), s. 97-110) adlı çalışmada lügaz hakkında bilgi verildikten sonra türün Arap edebiyatında ortaya çıkışı ele alınmış ve Arap edebiyatında bulunan lügaz örnekleri verilmiştir. Hüseyin Okur tarafından yapılan ″Fıkıhta Bir Anlatım Yöntemi Olarak Lugaz″, (*Uluslararası*

Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 42 (2016), s. 1904-1914) adlı çalışmada ise lügazın geniş bir tanımlaması ve kelime anlamının incelemesi yapılmış, önemli belagat alimlerinin lügaz hakkındaki yorumlarına yer verilmiştir. Lügaz literatürüne de değinilen çalışmada, fıkhî lügazlarla ilgili kaleme alınan bazı eserlere yer verilmiş ve bu lügazların şekil ve içerik özelliklerine değinilmiştir. İbrahim Usta'nın, ″Arap Literatüründe 'Luğaz / Elğâz' Kültürü″(*The Journal of Academic Social Science*, Volume 2/1, Summer 2009, s. 89-99) adlı çalışmasında lügazın tanımı yapılarak kelime ve terim anlamı açıklanmış, Arapçadaki tanımları ve türevleri hakkında bilgi verilmiştir. Âmil Çelebioğlu'nun ″Lugazlara Dâir″, (*Türk Kültürü*, Yıl: XVII, Sayı: 193 (1978), s.43-47) adlı makalesinde lügazın tanımı yapıldıktan sonra tarihi hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Türk edebiyatında lügaz kaleme alan bazı şairler zikredilmiş ve lügaz türünün nazım şekli, vezni, sorulan nesneler açısından özellikleri ifade edilmiştir.

Lügazlarla ilgili yapılan çalışmalardan bir kısmı da çeşitli şairlere ve türlere ait lügazların neşri üzerinedir. Cem Dilçin'in ″Fuzûlî'nin Nesîb Bölümü 'Lugaz' Olan Bir Kasîdesi″, (*Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1-2, (1999), s.79-86) adlı çalışmasında Fuzûlî'nin nesib bölümü lügaz olan bir kasidesinden hareketle lügaz türünün kasidelerde ne şekilde yer aldığına değinilmiştir. H. İbrahim Demirkazık ″Mustafa Fennî'nin (ö. 1745), Lugazlarının Özellikleri ve Divan'ında Olmayan Yedi Lugazının Tenkitli Metni″ (*Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5 (2010), s.35-80.) adlı makalesinde Fennî'nin lügazlarının çözümlerini yapmış ve şairin divanında bulunmayan 7 lügazının metnini yayımlamıştır. Yine Müjgan Çakır ″Hayli Eglencedür Bu Rindâna: Arayıcı-zâde Ferdî Hüseyin ve Lügazları″, (*Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı : 11 (2013), s.127-176.) adlı makalesinde Ferdî'nin 51 lügazının metnini yayımlamıştır. Yine Mehmet Güler ″Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları″, (*CÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 39, Sayı:1 (2015), s.181-226.) adlı çalışmasında Hâfız Osman Efendi'ye ait Ferâiz konulu lügazlarını yayımlamıştır.

Bugüne kadar yapılan çalışmalar, lügaz konusunu ve Türk edebiyatında lügazın gelişimini detaylı bir şekilde ele almamıştır. Klasik Türk edebiyatı alanında lügaz konusunda kapsamlı bir çalışmanın bulunmaması böyle bir çalışmanın gerekliliğini doğurmuştur. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı klasik Türk edebiyatında lügaz türünü şair, eser, muhteva ve üslup ile ilgili hususları dikkate alınarak ortaya koymak ve

türle ilgili bir mecmua olan *Mecmû'a-yı Hafîza*'nın tenkitli metnini araştırmacıların istifadesine sunmaktır.

Bu tez giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında lügaz kelimesinin klasik dönem ve modern dönem sözlüklerindeki anlamları verilerek kelime anlamı açıklanmaya çalışıldı. Sonrasında ise bir edebiyat terimi olarak ifade ettiği anlam üzerinde duruldu. Akabinde lügaz türünün gelişim konusu ele alınarak insanlığın kadim uygarlıklarından günümüze kadar gelen bilmece sorma anlayışının devamı olan lügazın edebî bir tür olarak ortaya çıkışı tespit edilmeye çalışıldı. Lügazın tarihteki ilk örneklerinin izleri sürüldü. Lügazın üslup biçimi olarak doğuşundan edebî bir tür haline gelene kadar geçirdiği aşamalar ve bu değişikliklerin sebepleri üzerinde duruldu. Lügazın Arap, Fars ve Türk edebiyatında edebî tür olarak kullanımının ilk örnekleri değerlendirilmeye çalışıldı.

Çalışmanın birinci bölümünde lügazın Türk edebiyatındaki seyri ele alındı. Türk edebiyatında lügazın oluşumu aktarılırken lügazlarına ulaşılabilen 15. ve 16. yüzyıl Çağatay sahasının şairleri ve lügazları incelemeye tabi tutuldu. Bu sahanın Türk edebiyatında lügazın oluşumu ile ilgili etkisinden bahsedildi. Sonraki yüzyıllarda lügaz kaleme aldığı bilinen fakat lügazlarının tam metnine ulaşılamayan Çağatay sahası ve onun devamı olan Özbek, Azeri edebiyatlarının şairlerinden ilgili yerlerde dipnot verilmek suretiyle bahsedilip lügazları inceleme kısmına dâhil edilmedi. Sonrasında örneklerle lügazın oluşumu ve çözüm yöntemleri açıklanmaya çalışıldı. Klasik Türk edebiyatı şairlerinin divanlarında ve tespit edilebilen lügaz mecmualarında yer alan lügazların nazım şekli ve vezin açısından incelemeleri yapılarak sayısal verilerle lügazın Türk edebiyatındaki yaygınlığı ve kullanımı hakkında bilgi verilmeye çalışıldı. Lügazlar, bir tasnif denemesi yapılarak çeşitli başlıklar altında sınıflandırılmaya çalışıldı. Lügazların içerik özellikleri ele alınarak yazılış amaçları, lügazlarda sorulan nesneler hakkında bilgi verildi. Lügaz, oluşturulma planı itibariyle soru edatı, vasıflandırma/somutlaştırma ve sonuç/ödül gibi bölümlere ayrılarak bu plan üzerinden lügazın oluşturulma biçimi ortaya konmaya çalışıldı. Lügazların üslup özellikleri ele alınarak başlangıç ifadeleri, kullanılan edebî sanatlar, dil ve anlatım özellikleri gibi hususlarda bilgi verildi.

Çalışmanın ikinci bölümünde *Mecmû'a-yı Hafîza*'nın yazarı Sıdkî Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verildi. Mecmuadaki lügazların analizi yapıldı. Şiirlerin

nazım şekli, vezni, başlangıç ifadesi, şairi gibi sınıflandırmalar altında tablolar hazırlandı. Yine bu şiirlerin içerik ve üslup açısından değerlendirilmesi yapıldı. Son olarak eserin yazma nüshaları tanıtılarak neşir esasları belirlendi.

Çalışmanın üçüncü bölümünde *Mecmû'a-yı Hafîza*'nın bilinen üç nüshasından hareketle tenkitli metni ortaya kondu.

Metin hazırlanırken yayınlanmış divanlar taranarak içerisinde bulunan lügazlar belirlendi. Aynı şekilde üzerine çalışma yapılmış olan lügaz mecmuaları ve tezin metin kısmını oluşturan *Mecmû'a-yı Hafîza*'daki lügazlar taranarak mecmualarda lügazı bulunan şairler tespit edildi. Tespit edilen lügazlar nazım şekli ve vezinleri açısından incelendi ve yüzyıllara göre tablolar halinde gösterildi, sonrasında bu veriler tablolar halinde gösterildi. Lügazlar konularına göre tasnif edildi ve detaylı bir başlıklandırma altında örnek oluşturma amacıyla bazı lügazların çözümü yapıldı. Yine lügaz üslubu başlığı altında lügazların dil ve anlatım özellikleri belirlenmeye çalışıldı. İçerik kısmında lügazların sorulduğu nesnelere yer verildi. Lügazın teşbih/istiare, tezat, telmih, kalb gibi edebi sanatlarla ilişkisine değinildi. Böylece klasik Türk edebiyatında yukarıda bahsedilen hususlar ışığında lügaz türünün literatürü oluşturulmaya ve genel özellikleri belirlenmeye çalışıldı. Mecmularda yer alan şairlerin listesi verilirken aynı mahlaslı başka şairler de olabileceği düşüncesiyle sadece mahlasları verildi, isimler ve tarihler vermekten kaçınıldı.

"Divanlarda lügaz" bölümünde divanlarında lügaza rastlanan şairlere yer verildi. Ancak nesib bölümleri lügaz olarak düzenlenen kasidelerin şairleri başka lügazları yoksa burada ele alınmayıp kaside lügazları başlığı altında ayrı bir bölümde incelendi.

Ön sözümü burada sonlandırırken tez süreci boyunca birçok konuda samimi yardımlarını aldığım, tezin her aşamasında büyük bir sabır ve ilgiyle bana rehberlik eden kıymetli hocam, sayın Prof. Dr. Üzeyir ASLAN'a; Farsça lügazlar konusunda ve tezin eksikliklerinin giderilmesinde önemli yardımlarını gördüğüm hocam, sayın Dr. İsa AKPINAR'a; Arapça bazı kaynaklara ulaşmamda ve tercümelerde önemli yardımlarda bulunan sayın Dr. Abdulsattar ELHAJHAMED'e yine Farsça bazı kaynaklara ulaşmada yardımlarını aldığım dostlarım Dr. Muzaffer KILIÇ ve Dr. Önder YAŞAR'a; tezle ilgili teknik konuların çözümünde önemli katkılarda bulunan değerli dostum Ferhat MUSLUOĞLU'na ve çalışmanın ilk gününden son güne kadar yapmış oldukları

çalışmalarından yararlandığım ve kaynakçada eserlerini belirttiğim bütün araştırmacılara çalışmama yaptıkları katkılardan ötürü teşekkürü bir borç bilirim.

Ahmet ALKAN

İstanbul 2020

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, divan edebiyatı nazım türlerinden biri olan lügaz türünü ve özelliklerini ortaya koymaktır. Çalışma temel olarak üç bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde lügaz türü, kelime ve terim anlamlarından yola çıkılarak ele alınmış, lügazın ortaya çıkışı ve edebi tür haline gelmesindeki süreç irdelenmiştir. Böylece bir söylem tarzı olan lügazın, edebî tür haline gelirken geçirdiği aşamalar incelenmiştir. Sonrasında başta divan edebiyatı olmak üzere Türk edebiyatında lügaz türün gelişimi ele alınmış ve yüzyıllara göre lügaz yazan şairler, lügaz yazılan aruz kalıpları ve nazım şekilleri ortaya konarak lügaz türünün özellikleri hakkında bilgi verilmiştir. Lügazın Türk halk edebiyatındaki durumu da incelenmiş, lügaz kaleme aldığı tespit edilebilen halk şairlerinden bahsedilmiştir. Son olarak lügazın muamma ve bilmece gibi türlerle olan ilişkisi konu edinilmiş ve adı geçen diğer türlerle benzer ve ayırıcı yönleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde ise kapsamlı bir lügaz mecmuası olan ve Mustafa Sıdkî Efendi tarafından kaleme alınan *Mecmû'a-yı Hafîza* adlı eser, bilinen üç nüshasının tenkitli metninin ortaya konması suretiyle transkribe edilmiştir. Eserde lügazı bulunan şairlerin adları, kaleme aldıkları lügazların sayıları, vezinleri, nazım şekilleri vb. özellikleri analiz edilmiştir.

Böylece metinlerden, lügazla ilgili bilgi veren eser, mecmua ve akademik çalışmalardan yararlanılarak lügaz türü tanıtılmaya, türün özellikleri ve Türk edebiyatındaki gelişimi ortaya konmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda da *Mecmû'a-yı Hafîza* adlı lügaz mecmuasının tenkitli metni ortaya konularak Türk edebiyatı araştırmacılarının istifadesine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Lügaz, Türk Edebiyatı, *Mecmû'a-yı Hafîza*

ABSTRACT

The purpose of this study is to introduce one of the genres and its properties of Divan literatüre that is lügaz. The study consists of three main parts. The first part discusses lügaz genre in terms of Word meaning and terminology, its emergence and its process of becoming a literary genre. Thus, the phases that lügaz, which is phraseologyi went through becoming a literary genre is examined. There after this study deals with the development of the genre in Divan literature and Turkish literature, and gives information on lügaz genre by presenting poets who writes lügazaccording to the centuries and also aruz prosody and verse types that are used in writing lügaz. The status of lügaz in Turkish folk literature is also examined and folk poets that are confirmed to write lügaz are also mentioned in this study. Lastly, this study focuses on the relationship of lügaz with the genres like mystery and riddle and tries to give information on the similarities and distinctions of lügaz and other genres that are mentioned in this paper.

İn the second and third parts of this study, a lügaz magazine called Mecmû'a-yı Hafîza which was written by Sıdki Mustafa Efendi, is transcribed by means of presenting a criticized text of two of its known copies. The names of poet whose Works are in the lügaz, the number of the lügaz they wrote, their prosody, verse types and such properties are analyzed.

Therefore, by making use of texts, Works that give information on lügaz, magazines and academic studies, lügaz as a genre is introduced and its properties and development in Turkish literature is presented. Meanwhile , the criticized text of the magazine callled Mecmû'a-yı Hafîza is also revealed fort he future benefit of Turkish literature researchers.

Key Words: Lügaz, Turkish Literature, *Mecmû'a-yı Hafîza*

KISALTMALAR

1337 : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY1337 Numaralı Lügaz Mecmuası.

1542 : Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 1542 Numaralı Lügaz Mecmuası.

3655 : Millî Kütüphane 06 Hk 3655 Numaralı Lügaz Mecmuası.

567 : Millet Kütüphanesi AE Mnz 567 Numaralı Lügaz Mecmuası.

718 : Millet Kütüphanesi AE Mnz 718 Numaralı Lügaz Mecmuası.

719 : Millet Kütüphanesi, AE Mnz 719 Numaralı Lügaz Mecmuası.

A.g.e. : Adı geçen eser.

A.g.m. : Adı geçen makale.

A.g.md. : Adı Geçen Madde.

AE Mnz : Ali Emîrî Manzum.

AE : Ali Emîrî Maznum 567'de Kayıtlı Nüsha.

Ar : Arapça.

b : Beyit.

bkz. : Bakınız.

C : Cilt.

CÜ : Cumhuriyet Üniversitesi.

Çev. : Çeviren.

Dr. : Doktor.

Ed : editör.

G : gazel.

h. : Hicrî.

hzl. : Hazırlayan.

İÜ : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1657'de Kayıtlı Nüsha.

L : lügaz.

m. : Miladî.

ML : Mensur Lügaz.

Prof. : Profesör.

S : Süleymaniye Nüshası.

SÜ : Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi.

T : Türkçe Yazmalar Koleksiyonu.

TDK : Türk Dil Kurumu.

TDVİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

TEİS : Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü.

Thk. : Tahkik eden.

v. : varak.

vb. : ve benzeri.

vd. : ve diğerleri.

vs. : vesaire.

yy : Yüzyıl.

TABLOLAR

Tablo 1 : Divanlarında Lügaz Bulunan Şairler.

Tablo 2 : Mecmualarda Lügazı Bulunan Şairler.

Tablo 3 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazlar.

Tablo 4 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 15. yy

Tablo 5 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 16. yy

Tablo 6 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 17. yy

Tablo 7 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 18. yy

Tablo 8 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 19. yy

Tablo 9 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 20. yy

Tablo 10 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 15-20. yy

Tablo 11 : Nazım Şekilleri Açısından Mecmualardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 15-20. yy

Tablo 12 : Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki ve Mecmualardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 15-20. yy

Tablo 13 : Yüzyıllara Göre Divanlarda Lügaz Kaleme Alınan Vezin Sayıları.

Tablo 14 : Yüzyıllara Göre Divanlarda Lügaz Kaleme Alınan Vezinlerin Yüzdeleri.

Tablo 15 : Divanlarda Yer Alan Lügazların Kaleme alındığı Vezin Sayıları ve Yüzdeleri (15-20. yy).

Tablo 16 : Mecmualarda Yer Alan Lügazların Kaleme Alındığı Vezin Sayıları ve Bu Sayıların Yüzdelik Oranları.

Tablo 17 : Divanlarda ve Mecmualarda Yer Alan Lügazların Kaleme Alındığı Vezin Sayıları ve Bu Sayıların Yüzdelik Oranları.

Tablo 18 : Mecmuada Yer Alan Şiirler Tablosu.

Tablo 19 : Mecmualarda Yer Alan Lügazların Şairleri ve Lügaz Numaraları.

Tablo 20 : Mecmualarda Yer Alan Lügazların Kaleme Alındığı Nazım Şekillerinin Sayıları ve Bu Sayıların Yüzdelik Oranları.

Tablo 21 : Mecmualarda Yer Alan Lügazların Kaleme Alındığı Vezin Sayıları ve Bu Sayıların Yüzdelik Oranları.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ا, آ	a, ā	ص	ṣ
ا	a, e	ض	ż, ḍ
ء	ʾ	ط	ṭ
ب	b	ظ	ẓ
پ	p	ع	ʿ
ت	t	غ	ġ
ث	s̱	ف	f
ج	c	ق	ḳ
چ	ç	ك	k, g, ŋ
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	م	m
د	d	ن	n
ذ	ẕ	و	v, o,u,ö,ü
ر	r	ه	h,a,e
ز	z	ى	y, ı, ī , i, ā
ژ	j		
س	s		
ش	ş		

GİRİŞ

I.Lügaz

Lügaz, ismi gizlenen bir nesnenin özellikleri söylenerek çeşitli ima ve remzlerle muhataba buldurulmaya çalışılmasına dayanan edebî türdür. Genellikle bir nesnenin adının gizlenmesi üzerine kurulan lügaz bir ifade biçimi olarak doğmuş Arap edebiyatında edebî bir tür haline gelmiş oradan da Fars edebiyatına geçmiştir. Türk edebiyatına geçişi ise Fars edebiyatı üzerinden olmuştur. Aşağıda lügazın kelime ve terim anlamları üzerinde durulmuş sonrasında ise klasik dönem sözlüklerinde lügaz ile ilgili ifadelere yer verilmiştir.

A. Kelime Olarak Lügaz

Lügaz, Arapça *laġz-laġaza* (ل-غ-ز) sülasî mastarından türetilmiştir. *Laġz* ″Çöl faresinin, saklandığı yerin bulunmaması için yuvasını labirent gibi eğri büğrü kazması; saptırmak, sözün maksadını gizlemek, şaşırtmalı söz söylemek″ anlamına gelir. *Luġaz* ise ″Çöl faresinin yuvası, gidilmesi zor olan eğri büğrü yol; derin sır, bilmece, zekā oyunu″ gibi anlamlara gelir. Çoğulu *elġāz*'dır.[1] *Lisânü'l-Arab*'da lügaz hakkında daha açıklayıcı şu bilgiler mevcuttur: ″elluġaz, elğaz, ellağz: Hepsi cırboğanın (*yerbūʿ* da denen hayvan) kazdığı çukur anlamına gelir. Bu hayvanlar çukurlarını gizlemek için önce düz, sonra sola sonra da sağa doğru kazarlar. Buna; cırboğa luğaz yaptı, derler. Bu lağzın aslıdır. Cırboğa bir çukura çok sayıda çıkış yapar. Bedevî, sopasıyla onun girdiği çukuru takip ederse başka bir çıkışı kullanır.″[2] Arap edebiyatında lügaz için *luġz* ve *ulġūze,* Fars edebiyatında ise *çīstan* kelimeleri kullanılır.

Murtazâ ez-Zebîdî, *luġaz* kelimesinin aslının dolambaçlı çukurdan geldiğini söyler.[3] Lügaz kelimesinin ″Luġz, luġuz, luġaz, laġz, laġaz, ulġūze, luġġayza, luġġayzā″ gibi kullanımlarının yanında ″muʿammā, teʿvīl, ʿavīs,

[1] İsmail Durmuş, ″Lugaz″ , *TDVİA*, C.27, TDV Yayınları, Ankara, 2003, s 221-222.

[2] İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed, *Lisânü'l-'Arab,* Dâr-u İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabi, C.12, Beyrut 1999, s.296.

[3] İbrahim Usta, Arap Literatüründe ″Luğaz / Elğâz″ Kültürü, *The Journal of Academic Social Science*, Volume 2/1, Summer 2009, s.90. (Detaylı bilgi için bkz. : ez-Zebîdî, Muhammed Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs Şerhu'l-Kâmûs*, C.17, Matbaaatu Hükûmeti Kuveyt, Beyrut 1975, s.317.)

muḥācāt/uhciye/ ehācī, luġaz/elġāz, muʿāyāt, remz, el-muvecceh, lahn/melāhin, hazūrā″ gibi kullanımları da vardır.[4]

B. Edebiyat Terimi Olarak Lügaz

Lügaz bir edebiyat terimi olarak: ″Lafız ve mahiyet özellikleri belirtilerek bir nesnenin adının bulunması istenen, Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında bir belagat terimi olarak tanımlanır.″[5] Lügazda asıl olan maksadın gizlenerek vasıflarının zikredilmesi ve bu yolla muhataba o şeyin buldurulmak istenmesidir. Gizlenen şey bir nesne, eylem ya da kavramsa lügaz; bir şahıs ismi ise muamma olur. Ancak istisnalar mevcuttur (bkz.Lügaz-Muamma). Aşağıda çeşitli kaynaklarda lügaz için yapılan tanımlamalara ve örneklere yer verilmiştir. Klasik dönem sözlüklerinde lügazla ilgili verilen bilgiler aşağıda yer almaktadır.

El-Okyânûsu'l-basît f'i-Tercemeti't-Kâmûsu'l-Muhît

Okyanus'ta "surad" vezninde olduğu belirtilen lügazın kelime anlamı olarak Arap tavşanı da denen yaban faresinin yuvaları için kullanıldığı ifade edilmekte ve bu hayvanın yuvasını kendini koruma amacıyla dolambaçlı kazdığı belirtilmektedir.

> ‘‘([luġaz] [ṣurad] vezninde) Keler ve fāre ve ʿArab tavşanı taʿbīr olunan yaban fāresinin yuvalarına denir, tevriye ve taʿmiye ile harf eylediklerine mebnī. Fi'l-asl ʿArab tavşanının yuvasına ıtlak olunur idi ki [nāfiḳā'] ile [ḳāṣiʿā'] aralığını kaʿrʿ-ı zemīne doğru müstakīmen hafr eyledikten sonra yemīnen ve şimālen ʿarzı yılan eyegüsü gibi burgaç olarak hafr eder, tā ki bulunması düşvār ola. Baʿdehu bu tarz üzere burgaç olup saʿbü'ş-sülūk olan yola da ıtlak olunur; lağımlarda olan sıçan yolu ondan mehūzdur. Ve [nāfiḳā'] öte tarafta yeryüzüne hurūca toprağı pek az ve yufka kalmış yuvasına denir ki beri taraftan tazyīk olundukta hemān oradan firār eder. Ve [ḳāṣiʿā'] medhali olan yuvasına denir.

[4] İsmail Durmuş, ″Lugaz″, s. 221-222.

[4] el-Harîrî, *Elġâzü'l-Harîrî ve Ehâcîhî fî Makâmâtihî*, Mektebetu İbn-i Sîna, Kahire 1988, s.6-9. [Aktaran: İbrahim Usta, Arap Literatüründe "Luğaz / Elğâz Kültürü", *The Journal of Academic Social Science*, Volume 2/1, Summer (2009), s.90.]

[5] İsmail Durmuş, ″Lugaz″, s. 221.

İlgāz: kelāmda murādı setr ve taʿmiye eylemek maʿnāsınadır.

Okyanus'ta lügazın kökü olarak *laġz* kelimesi verilir. Laġz: (lām'ın fethi ve ġayn-ı muʿcemenin sükūnuyla) Bir şey'i cihet ve veçhesinden sarf ve imāle eylemek maʿnāsınadır.

Laġz'ın türevleri olarak luġuz, leġaz, luġaz verilmiştir."[6]

Burhân-ı Katı

Sözlükte Fars edebiyatındaki kullanımıyla "çistân" olarak verilmiş bilmece türlerinden biri olarak ifade edilmiştir.

> ''Çîstân: Sîstân vezninde. Çîst ve ân'dan mürekkeptir. Bilmece ve yanıltmaç tabir olunan kelimattandır. Nedir o diye istifsar olunmakla çîstân ile tesmiye olundu. Arabîde lugaz, uglûte ve ahciye dahi denir. Mahiyet ve hakikat manasına gelir ki mâbihi'ş-şey hüve ile maruftur."[7]

Vankulu Lügati

Vankulu Lügatı'nda da lügazın anlamı yaban faresinin yuvası olarak verilmiştir:

> elġāz: luġazın cemʿi, ruṭab ile erṭāb gibi ve luġazın aslı yaban fāresi yuvasından meʾhūzdur ki luġaz ḳāṣīʿā' ile nāfiḳā' beyninde cānib-i süfle ʿalā-vechi'l-istiḳāme kazıp ondan yemīnen ve şimālen kazmaktır, tā ki mekânı hafī ola. Ve ḳāṣiʿā' ḳāf'la ve ṣād ve ʿayn-ı mühmeleteynle farenin dāhil olacak eliğine derler. Ve nāfiḳā' nūn'la ve fā' ile baʿdehu ḳāf'la şol fāre yuvasına derler ki yeryüzüne çıkmağa toprağı yufka kılıp vakt-i zarūrette başıyla dürtüp taşra çıka, pes fāre-i deştī bu ilġāz'la kendiyi muhtefī kılar."[8]

---

[6] Mütercim Ahmed Asım Efendi, *El-Okyânûsu'l-Basît Fi-Tercemeti't-Kâmûsu'l-Muhît*, (hzl. Mustafa Koç; Eyüp Tanrıverdi), C.3, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s.2531-2532.

[7] Mütercim Asım Efendi, *Tıbyân-ı -Nâfî der- Terceme-i Burhân-ı Katı*, (hzl. Mürsel Öztürk; Derya Örs), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.145.

[8] Vankulu Mehmed Efendi, *Vankulu Lügati*, (hzl. Mustafa Koç; Eyüp Tanrıverdi), C.1, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 996.

Ahterî-i Kebîr

Sözlükte, diğer sözlüklerde geçtiği üzere yaban faresinin yuvasına lügaz dendiği ifade edilmekle birlikte lügazın "meyl etmek" anlamına geldiği de belirtilmiştir:

> "lügaz: bi'z-zam ve fethi'l-gayn. Meyl etmek ve yaban faresinin delikleri; ***hacer yerbu*** gibi. Cem'i elgâz gelir. Ve dahi lügaz şu eğri çepreşik yola derler ki sâlikine müşkil ola …. (Aa. İsmi ***lügaz,*** cem'i ***elgâz***dır rüteb ve ertâb gibi. Bu kelimenin diğer bir kullanımı ***lugz*** şeklindedir.) Elgûz dönüp bükülen ve yürüyene zor ve karışık gelen yol."[9]

Lügat-ı Nâcî

Lügazın bir bilmece türü olduğu vurgulanmış ve muamma ile farkına değinilmiştir:

> "lügaz: *Ar.* Bilmece, çistân: Şu lügaz hoş-âyendedir. Hem çift hem birbirinden ayrı iki alaca güvercin semâvâta pervâz ederler. Evlerinden dışarıya da çıkmazlar. Bunun ne olduğu 'ayn-ı idrâke hafî kalamaz. Cemi elgâz. Lügaz ile "muamma" beyninde fark vardır. Lügaz ekseriya sual tarikiyle olur."[10]

Klasik dönem sözlüklerinin yanında modern dönem sözlük ve eserlerinde de lügaz konusu ele alınmıştır. *Edebiyat lügatı*, *Türk Bilmeceler Hazinesi* ve *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü* adlı eserlerde lügazlarla ilgili önemli bilgiler ve örnekler bulunmaktadır.

***Edebiyat Lügatı*:**

Eserde lügazın kısa bir tanımı yapılmış, divan edebiyatı ve halk edebiyatından konuyla ilgili örnekler verilmiştir:

---

[9] Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, (hzl. H. Ahmet Kırkkılıç ve Yusuf Sancak), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s.580.

[10] Muallim Nâci, *Lügat-ı Nâcî*, (hzl. Ahmet Kartal), Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2009, s.359.

″Manzum bilmece demektir. Eski divanların çoğunda bunlardan birkaç tane bulunduğu gibi halk lisanında hece vezniyle tertib edilmiş olanları da vardır. ″Limon″ ve ″çivi″ demek olan:

”Bir küçücük fıçıcık

İçindedir turşucuk”

ve:

”Bir küçük Arabcık

Başındadır tablacık”

bilmeceleri gibi.

Divân şâirleri her şey hakkında lügaz yaparlar, onu birtakım teşbihler, iyhamlar, hattâ harflerin ebced hisabındaki kıymetleriyle anlatırlardı.

Meselâ Fitnat Hanım'ın ″Cemreler″e dâir bir lügazi:

Ol nedir kim üç birader her zaman
Birbiri ardınca olmuşdur revân

Yılda bir kerre gelirler âleme
Makdemiyle kesb-i feyz eyler cihân

Kimseler görmüş değildir yüzlerin
İsmi vardır cismi amma ki nihân

Birisi oldu havâya münkalib
Birisi âb içre tutdu âşiyân

Gördü bulmuş her birisi yerlerin
Biri dahi eyledi hâki mekân

Serleri üç, pâları beş anların
Kıl tefekkür eyledim sana beyân

”Cemre” kelimesinin başı (ج) ayağı (٥) dir ki biri ebced hesabında 3, öbürü 5'tir.

Sünbül-zâde Vehbî'nin kılıca dâir bir lügazi:

Nedir ol kad-hamîde pîr-i şirrîr
Cihanı eylemiş kahr ile dil-gîr

Gehī bir şîr-i merdüm-hâra benzer
gehî bir dilber-i gaddâra benzer

Gehī bel bekçisidir ol dil-âver
Gehî kat'-ı tarik ehline yâver

Künâmında yatar mânend-i ejder
Eder gencînesinde hıfz-ı cevher

Velîkin teng ü tîre hâb-gâhı
Girer habse ki pek çokdur günâhı

Sitemdür çün ana âyîn ü âdet
Asarlar, etse de merdâne hizmet

Bilinmez kandedir aslâ mekâmı
Ya Hindîdir, ya Mısrîdir, ya Şâmî

Kızılbaş olduğu gâyet de rûşen
Horâsân mülkünü etmişdi mesken

Celâdet sâyesin her semte salmış
Cihânı kabza-i teshîre almış

Eğerçi şu'lesi Dûzah-nişândır
Velîkin gölgesi zıl-li-cihândır

Bunun bir de ″muammâ″ denilen kısmı vardır ki, ″insan isimlerine dâir bilmece″ lerdir.″[11]

Türk Bilmeceler Hazînesi:

Eserde lügazın meyl etmek ve eğri çapraşık yol anlamlarına geldiği ifade edilmiş ve klasik edebiyattaki tanımı yapılmıştır:

″Lûgaz, lügatte ″Meyl etmek, yaban faresinin delikleri″ mânâsınadır. Veyâ ″Eğri çapraşık yola derler, salikine müşkil ola.″ Cem'i **elgâz** gelen bu kelime, ıstılâhta, "Bazı evsâfın zikr ü tasrihiyle iktifâ veyâ müphem bir tarzda ifâde edilen" meselelere de tâbir olunur.

Klasik edebiyatta mevzu'u; insan isminden başka her şey olabilen bilmecelere lûgaz denilir. Diğer bir târifle: 'Lûgaz oldur ki bir nesnenin evsâfın zikr edip sorarlar. Bâdehu onu, akl ile bulurlar… Lûgaz ilmi, ″Furû'-ı ilm-i beyândandır. Ve bunun tafsili ve tahkîkinin tahsîli ona mevkûftur. Târifini takdîme veçhi dahi budur ki elgâz, elfâzın maksûda delâletidir. Gâyet hafiyye olan delâlet ile.″[12]

Sözlüklerden ve eserlerden yola çıkılarak lügazın yaban faresinin yuvası anlamına gelen laġz kökünden türediği ve sonrasında ismi gizlenen bir nesnenin özelliklerinin sıralanması suretiyle dolaylı yoldan muhataba çağrıştırıldığı şiirlere için kullanıldığı görülmektedir.

Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü

Eserde lügazın tanımı yapılmış ve lügaz kaleme alan şairlerden örnekler verilmiştir:

″Daha ziyade divan şairlerinin aruzun *fâilâtün fâilâtün fâilün* kalıbıyla yazdığı ve insan dışındaki varlıkların sorulduğu manzum soru. Lügatlerde; *″Eğri çapraşık yere derler″* yahut *''Bazı evsafın zikr ü tasrihiyle iktifa veya müphem bir tarzda ifade edilen''* gibi anlamlarla karşılanır. Lügaz söyleme geleneği salt eş dost çevresinde kalmamış, saraya kadar yayılmıştır. Lügaz söyleyen şairler içinde; *Lâmiî, Nâbî, Âşık Ömer, Vehbî, Rahmî, Ferdî, Sücudî, Vahyî, Nedim, Zarîfî, Zamîrî, Fazlî, Saidî, Râşid, Lebib, Fennî,*

[11] Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, (hzl. Kemal Edip Kürkçüoğlu), Enderun Kitabevi, İstanbul 1973, s.93.

[12] Amil Çelebioğlu ve Yusuf Ziya Öksüz, *Türk Bilmeceler Hazînesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1995, s. 17.

Emînî, Sâbit, Zîver, Sâmî, Cihadî, Müdâmî gibi isimler sayılabilir. Beyit sayısı 1-25 arasında değişir. Lügazlerin baş kısımlarında; *"Nedir ol kim?*", "*Ol nedir kim? " veya "Bir acayip nesne gördüm"*, sonlarında da ; *"Bunu arif olan bilir, kemal erbabı anlar, ona feyz kapısı açılır."* gibi sözlere yer verilir. Hacimli bilmecelerin dışında, şairlerin mahlası pek bulunmaz…"[13]

II. Lügazların Yazılış Amaçları

Şairler ve âlimler tarafından farklı amaçlarla birçok lügaz kaleme alınmıştır. Lügazlar zor anlamları çözme alışkanlığı kazanmak, boş zamanları değerlendirmek, eğlenmek,[14] zihin pratiği yaparak zihni geliştirmek, ince bir anlayış kabiliyeti kazandırmak,[15] sanat kabiliyetini sergilemek ve bir konuyu öğretmek, ilgili bilim alanında çözümü zor meseleleri ortaya koymak gibi çeşitli amaçlarla kaleme alınmışlardır. Bu noktada lügazların yazılış amaçlarının sanat, eğitim ve eğlence alanlarında olduğu görülmektedir. Bunlardan şairlerin kaleme aldığı lügazların eğlenme, boş zamanını geçirme, yeteneğini gösterme ve sanatsal amaçlarla oluşturulduğunu; ilmî konularda kaleme alınan lügazların ise zihni geliştirme, karşı tarafın zekasını ölçme ve bir konuyu öğretme gibi amaçlarla meydana getirildiğini söylemek mümkündür. Özellikle mensur lügazlarda sanatsal amaçlardan ziyade, muhatabı bir meselenin üzerine düşündürerek zihnî pratik yaptırma ve karşı tarafın bilgi ve zekasını ölçme amacı taşındığı söylenebilir.

III. Lügaz-Muamma İlişkisi

Lügazın en fazla ilişkili olduğu tür muammadır. Lügaz da muamma da beyan ilmi altında incelenir. Her ikisinde de gizlenen bir şeyin remz ve ima yoluyla karşı tarafa sezdirilmesi söz konusudur. Muamma ve lügazı konu edinen risalelerde genellikle aralarındaki fark, birinin nesneye diğerinin ise isme delalet ettiği temeli üzerinedir. Gizlenen şey insan ismi ise bu muamma, insan ismi dışında bir isim ise lügaz olur. Ahmed el-Hamevî [ö. 1687] lügaza; fakihlerin lügaz, feraizcilerin muâyât, gramercilerin muamma, dilcilerin ehâcî dediklerini

[13] Doğan Kaya, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2007, s.452.

[14] İsmail Durmuş, ''Lugaz'' , s. 221.

[15] Ahmed Bin Mustafa Taşköprüzâde, *Miftâhü's-Sa'âde ve Misbâhü's-Siyâde*, (3C) C.1, Darü'ş-Kütübi'l-Hadîs, Kahire 1968, s.274.

ifade etmiştir.[16] Buradan meslek erbabının lügazlara farklı bir isim verebildiği ve lügazın muamma ve başka kavramlar ile aynı anlamda kullanıldığı anlaşılmaktadır. *Miftâhü's-Siyâde*'de lügaz ve muamma hakkında şu bilgiler verilir:

> *"Lügaz beyan ilminin bir dalıdır. Bir şeyin önce özellikleri açıklanır sonra tanımlanır. Elgaz maksadın lafza delaletidir. Amaç gizli bir delaletdir. Sağlam bir zeka ondan nefret etmez, onu sever. Lügazda maksadın somut bir şey olması gerekir. Maksat isimse bu muamma olur. Her ikisi de beyan ilmi kapsamındadır ve maksadı ima yoluyla ifade ederler. Beyanda amaç açıklamak, lügaz ve muammada ise aksine gizlemektir. İstenen şeyin bulunması ince bir dikkat gerektiriyorsa çözmesi daha zor olur. Basit bir şeyse özel bir çaba gerektirmez. Belagat sahipleri bir şeyi gizleyerek aktarmayı çok sevmedikleri için bu türü çok önemsemezler. Bu nedenle bedi sanatlardan sayılmamıştır. Bir kelime hem lügaz hem muamma olabilir. Bu ilmin ilkelerinden çoğu alimlerin söyleyişlerinden çıkarılmıştır."*[17]

Bazı kaynaklar muamma çözmenin lügaz çözmekten daha zor olduğu iddiasındadır. Bu yüzden muammayı lügazdan sonra ortaya çıkmış bir sanat olarak kabul ederler ve muammayı bir çeşit çözülmesi matematik gerektiren lügaz olarak sayarlar.[18] Lügazın eğitsel alanlarda zekaya olan faydasından ötürü kullanıldığı bilinmektedir. Bunun yanında maharetlerini gösterme konusunda da şairler için makbul bir sanat olduğu bilinen bir gerçektir. Muammanın lügaz çözmekten daha zor bir sanat olması itibariyle lügazın zorlaştırılmış, sayısallaştırılmış bir biçimi olarak ortaya çıkması ve sanatçıların lügazı sanat kabiliyetlerini göstermede yeni bir saha olarak görmeleri ihtimali bu açıdan söz konusudur.[19] Arap toplumunda lügazın bilim alanında daha fazla kullanıldığı kabul edilirse Fars ve Türk edebiyatlarında daha çok edebiyat alanında kullanılan

---

[16] Hüseyin Okur, "Fıkıhta Bir Anlatım Yöntemi Olarak Lugaz", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 42 (2016), s.1905.

[17] Ahmed Bin Mustafa Taşköprüzâde, *Miftâhü's-Sa'âde ve Misbâhü's-Siyâde*, (3C) C.1, Darü'ş-Kütübi'l-Hadîs, Kahire 1968, s.273-274.

[18] Muhammed Cevad Bihrûzî, *Çistân der-Edebiyat-ı Farsî*, İntişârât-ı Mâ, 4. Baskı, s.129.

[19] Muhammed Cevad Bihrûzî, *Çistân der-Edebiyat-ı Farsî*, s.129.

muammanın lügazdan daha fazla tercih edilmesinde bu durumun etkili olduğu düşünülebilir.

Kaside lügazları bölümünde de bahsedileceği üzere İran edebiyatında saray şairlerinin saray mensuplarının dikkatlerini çekebilmek ve maharetlerini gösterebilmek için yazdıkları kasidelerin nesib kısmını müphem ve anlaşılması zor ifadelerle süsleyerek şiirler kaleme almışlar ve sonrasında bu şiirlerin lügaza dönüşmüştür. Şiirdeki müphemiyeti ve gizemi daha da derin boyutlara çekmeye çalışan şairlerin sorulan nesneyi hesap ilmi ve ebced ile derinleştirmelerinin muamma adı altında yeni bir türü doğurması ya da bu biçimde yazılan şiirlere sonradan muamma adı verilmiş olması muhtemeldir. Bu açıdan muamma lügazın konu açısından sınırlandırılmış, çözümleme açısından ise derinleştirilmiş ve güçleştirilmiş biçimidir denebilir. Aralarındaki bu farklılık zamanla muammaları sınırlandıkları alan olan isimlere daha çok yaklaştırmış ve isim dışındaki gizlenen unsurlar ise çözülmesi daha kolay olan lügaz türünün konusu olmuştur. Bazı lügazlara muamma başlığının konması, lügaz yollu muammalar vb. iki tür arasındaki bu ortak noktanın sonucudur. Sayısal verilerin ve ebced hesabının yoğunlukta olduğu mensur bir lügaz kaleme aldıktan sonra aşağıdaki iki beyti düşen Nevres'in kaleme aldığı lügazın muammaya dönüşmüş olup olmayacağına yönelik kullandığı ifade bu iddiayı destekler niteliktedir.

Nevresā bu lüġaz muʿammā mı
yoḫsa bir ṭılsım-ı muṭallā mı

der ü dīvārı oldı müstaḥkem
nice feṭḥ eylesün bunı ādem[20]

Bu iddiaların dışında lügaz ve muamma ilişkisine bakıldığında iki tür arasında benzer ve farklı noktalar dikkat çekmektedir. Her iki türde de muhataba gizlenen bir şeyin buldurulması amacı vardır. Lügazda gizlenen şeyin vasıflarına muammada ise harflerine işaret vardır.[21] Her ne kadar genel tanımlamalarda lügaz ve muamma farkı bu noktada açıklanmış olsa da iki türün de özelliklerini barındıran manzumeler bulunmaktadır. Her iki sanatın da beyan ilminin dalı olması ve amaçlarının cevabı gizleme olması sebebiyle lügaz ve muammanın

[20] Mecmūʾa-yı Ḥafīẓa, ML/5.

[21] M. A. Yekta Saraç, "Muamma ve Divan Edebiyatındaki Seyri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 27 (1997), s.299.

özelliklerinin birbirine karıştığı bu tür manzumeler mevcuttur. Bu manzumelere muamma ber-tarîk-i lügaz (lügaz yollu muamma) denir. Aynı şekilde bazı şairlerin divanlarında lügazlar için muamma ibaresi kullanıldığı da dikkat çekmektedir.[22] Yine muammaların konusu olan isimler üzerine lügazlar yazıldığı da bilinmektedir.[23] Bu yakınlaşmanın temelinde lügazın bir üslup özelliği olmasının büyük payı vardır. Lügaz, maksadı ifade biçimi olduğu için kendisinden içeriği yönüyle farklı olan muammanın sorulmasında bu üsluba başvurulduğu görülmektedir. Lügaz yollu muamma gibi kaleme alınmış başka şiirler de mevcuttur. Örneğin Nevres-i Kadîm'in kasidelerinden biri kaside yollu lügaz başlığı ile verilmiştir.[24] Bu nesib bölümü lügaz olarak düzenlenmiş bir kasidedir.

Benzer yönler olmasıyla beraber lügaz ve muamma arasında önemli farklar mevcuttur. Öncelikle lügazda sorulan şey genellikle bir nesnedir, muammada ise insan ismidir. Lügazda cevabı buldurmaya yönelik sorular bulunmaktayken muammada gizlenen şey soru yoluyla buldurulmaya çalışılmaz. Yine lügazlarda cevabı bulmak için kültürel bilgiye ihtiyaç vardır. Ancak muamma sezdirilen harflerin eklenmesi ya da çıkarılması suretiyle çözüldüğü için kültürel bilgiden ziyade ebced bilgisine ve matematiğe ihtiyaç duyulur. Lügazların manzum olanları olduğu gibi mensur olanları da mevcuttur. Lügazlarda beyit sayıları fazla olabilirken muammalarda genellikle bir beyit bazen de iki beyit tercih edilir. Lügazda gizlenen nesnenin vasıfları zikredilirken muammada harfler buldurulmaya çalışılır. Lügazlarda bazen şairlerin mahlasları yer alabilirken muammalarda genellikle mahlas yer almaz. Bu gibi özellikler lügazı muammadan ayıran noktalardır.

IV. Lügaz Türününün Oluşumu ve Gelişimi

Lügazın ortaya çıkışı edebiyat kökenli değildir. Her şeyden önce lügaz beyanın bir dalıdır ve maksadı gizleyerek ima ile ifade etme biçimidir. Bu nedenle

---

[22] Mehmet Veysi Dörtbudak, *Kıratoğlu Emin Divanı*, Akademi Kitabevi, İzmir 2003, s.236-237.

[23] Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, MEB Yayınları, (2C) C.2, İstanbul 1997, s.1331-1332; 1334; Yakup, Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi(Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerine Bir Araştırma(İnceleme-Metin)*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 2008, S.518-520; Hüseyin, Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı (İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım)*, Harward Üniversitesi, Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1996, (2C) C.2, s.114-116, 309-30.

[24] *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin ve Tıpkı Basım)*,(hzl. Hüseyin Akkaya), Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1996, (2C) C.2, s.114-116.

lügazın kökeni sadece edebî metinlerde aranmamalıdır. Tevrat'ta Hz. Süleyman, Belkıs, Sur Kralı Hiram ve Şimon'a lügaz denebilecek sözler[25] atfedilmiştir.[26] Yine Anadolu ve Yunan medeniyetlerinde düzenlenen büyük festivallerde lügaz konulu yarışmaların yapıldığı ve en iyi lügaz söyleyenlerin bu yarışmalarda ödüllendirildiği bilinmektedir.[27]

Lügazın ortaya çıkışı ile ilgili görüşlerden biri Hz. Muhammed ile sahabe arasında geçen bir diyalogdur. Abdullah bin Ömer tarafından rivayet edilen bir hadiste Hz. Muhammed: ″Mümin, yaprağını hiç dökmeyen yeşil bir ağaca benzer.″ der, etrafındakiler de bu ağacın türü hakkında tahminlerde bulunup doğrusunu bilemeyince Hz Muhammed: ″Bu hurma ağacıdır.″ şeklinde açıklamada bulunmuştur.[28] Burada da görüldüğü gibi Hz. Muhammed hurma ağacının adını söylemeden vasıflarını sıralamak yoluyla bir nevi lügaz yaparak maksadını ifade etmiştir. Hz. Muhammed'in lügaz üslubunu kullanması ulema kesiminin de bu üslubu eğitsel alanda kullanmalarını sağlamıştır. Fıkıh, feraiz, tefsir, hadis gibi alanlarda lügazın kullanılması bu görüşü destekler niteliktedir. Ancak lügazın tür olarak ortaya çıkışının sadece bu hadiseye dayandırılması çok doğru görünmemektedir. Çünkü birazdan bahsedileceği üzere Câhiliye devrinde lügaz bulunması, lügazın tarihini daha eskiye götürmektedir. Ancak Hz. Muhammed'in lügaz üslubunu kullanmış olmasının ulemanın, udebanın ve lügaz ile uğraşan kişilerin bu alana daha fazla yönelmesine vesile olduğunu da kabul etmek gerekir.

Yine Hz. Ömer'in yaşadığı bir olay da lügazın bu dönemlerde kullanıldığını gösterir. Hz. Ömer'in halifeliği döneminde bir bedevî ile Alkama b. Fağva arasında geçen alışveriş esnasında yemin edilip edilmediğine dair anlaşmazlıkta,

[25] Tevratta bilmecenin geçtiği yerler: Tevrat, Çölde Sayım (Musa, Meryem ve Harun arasındaki konuşmada Rabb'in Meryem ve Harun'a ifadesi ile), 18/8; Tevrat, Hakimler (Timna'da Şimşon'un karısının soydaşalrına sorduğu bal ve aslan bilmecesi), 14/4; I. Tevrat, Krallar (Saba melikesi Belkıs'ın Hz. Süleyman'a sorduğu sorular) 10/1; Tevrat, Hezekiel (Rab'in İsrail halkına bilmece sorması ve simgesel bir öykü anlatması) 17/2.

[26] İsmail Durmuş, ″Lugaz″, s. 222.

[27] Muhammed Cevad, Bihrûzî, *Çistân der-Edebiyat-ı Farsî*, s.27.

[28] Buhârî Ebu'l-Abdillah Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buharî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982. [Naklen: İbrahim Usta, ''Arap Literatüründe "Luğaz / Elğâz'' Kültürü", The Journal of Academic Social Science, Volume 2/1, Summer (2009), s.162.]

olaya ilişkin ″Mâ hazihi'l-gayzâü. (Bu ne biçim gizlemedir)″ şeklinde şaşkınlığını ifade etmesi de bu dönemde lügazın varlığının göstergesidir.[29]

Lügazın edebî bir tür olarak ortaya çıkması Arap edebiyatında olmuştur. Arap edebiyatında lügaz fıkıh, feraiz, nahiv, miras, lügat, hesap (matematik) gibi alanlarda eğitsel bir amaçla kullanımının yanında eğlenceli vakit geçirme, latife etme amacıyla da kullanılmıştır. *Eş-Şirü'ş-Şuarâ*'da Atâ es-Sindî maddesinde bir grup insanın peltek bir arkadaşlarına yaptıkları şakayla ilgili anlatılan bir hadise lügazın eğlence ve şakalaşma maksatlı kullanıldığını ve türün özelliklerinin o zamandan bilindiğini göstermektedir. Anlatı şöyledir:

″Atâ es-Sindî: Hammâd er-Râviye [ö. 771] anlatıyor ki ″Ben, Hammâd Ez-Zebirkan ve Bekir bin Musab el-Mezzî oturuyorduk. Birden birbirimize baktık ve dedik ki Mecliste her şey tamam, tek eksik Atâ es-Sindî idi. ″ Hammâd ez-Zebirkan dedi ki: ' Sizde kim Ebû Atâ'ya cerâde, zücce ve şeytan kelimelerini söyletebilir? Hammâd er-Râviye 'Ona ben söyletirim.' dedi. Daha sonra Ebu'l-Atâ geldi. Yeme içme ve muhabbetten sonra Hammâd er-Râviye ona: 'Ey Ebû'l-Atâ! Sen lügazda nasılsın?' dedi. O da: 'İyiyimdir.' dedi.

-Hammâd: Adına ümmü'l-avf denen iki ayağı orak şeklinde ve rengi sarı olan şey nedir? Atâ zerrâde(cerrâde) dedi.

-Hammâd: Doğrudur, dedi.

-Hammâd yine: Mızrağın başlığı hariç mızrakta bulunan demir parçası nedir?

Atâ: Züzz(zücc).

-Doğrudur.

Hammâd: Benî İban'dan önce Meyl üzerinde bulunan Temim kavmine ait bölgenin adının ne olduğunu biliyor musun?

Benî seytan (şeytan).

-Doğrudur.″ [30]

[29] Bkz: İbrahim Usta, ″Arap Literatüründe Luğaz / Elğâz″ Kültürü″, *The Journal of Academic Social Science*, Volume 2/1, Summer (2009), s.164.

Bazı kelimeleri telaffuz etmekte sorun yaşayan Atâ es-Sindî'ye lügazla arasının nasıl olduğunun sorulması, sonrasındaysa aralarında anlaştıkları kavramların, adlarının söylenmeden özellikleri sıralanarak Atâ es-Sindî'ye söylettirilmesi lügazın özelliklerinin bu dönemde biliniyor ve türün aktif olarak kullanılıyor olduğunu göstermektedir. Arap şiirinde Câhiliye dönemi şairlerinden İmrü'l-Kays'ın [ö.540] divanında lügaz örnekleri bulunmaktadır.[31] Dolayısıyla edebî bir tür olarak lügazın başlangıcını Câhiliye dönemine kadar götürmek mümkündür.

Sonuç olarak lügaz ilk aşamada edebî bir tür olarak değerlendirilmemelidir. Lügaz bir üslup biçimidir. İpuçları ve vasıflara başvurarak, remz ve işaret kullanarak gizlenen nesneyi ima etme yoludur. Aynı zamanda zihni maksada ulaşma noktasında zorladığı ve aktif kıldığı için eğitsel yönü yüksek ve zeka geliştirici bir söylem tarzıdır. Bu nedenle Arap edebiyatında daha çok bilimsel eserlerde lügaz tercih edilmiştir. Lügazın fıkıh, feraiz, nahiv, kıraat, hesap gibi ilimlerde kullanılmasının sebebi onun bu eğitsel yönünden ileri gelmektedir. Şairler de lügazın manayı gizlemekteki söylem özelliğinden etkilenmişler ve lügazı şiirlerinde bir üslup özelliği olarak kullanmışlardır. Sonrasında ise lügaz edebî bir tür haline gelmiştir. Hz Muhammed (sav)'in de bazı ifadelerinde lügaz üslubunu kullanması Arap bilim ve edebiyatında lügaz kullanımını arttırmıştır.

A. Arap Edebiyatında Lügaz

Lügaz için Arap edebiyatında daha çok "luğz" ve "ülgûze" terimleri kullanılır.[32] Lügazın tür olarak Arap edebiyatında ortaya çıktığı ve ilk örneklerine Hammâd er-Râviye [ö. 772]'nin bazı beyitlerinde rastlandığı bilinir.[33]Ancak yapılan son araştırmalar Câhiliye dönemi şairlerinden İmrü'l-Kays'ın divanında lügaz bulunduğunu göstermektedir. İmrü'l-Kays divanında bulunan örnekler Ubeyd bin Ebrâs adlı şairle yaptığı atışmalara dayanmaktadır.[34] Yine İslam öncesindeki dönemde Mütelemmis'in [ö. 569] çağdaşı Hint bin Huss'un ilk kelimesi verilen ifadeyi tamamlamaya yönelik yaptığı yarışmalar, Abdülmesih b.

[30] Ebû muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe Dineveri İbn Kuteybe, *Eş-Şi'r ve'ş-Şuara*, C.1, Darü's-Sekafe, Beyrut- Lübnan 1964, .652-653.

[31] Hanna Fahuri, *Divan-ı İmrü'l-Kays*, Dârü'l-Cil, Beyrut, 1989, s.401-404.

[32] İsmail Durmuş, "Lugaz", s.222.

[33] M. Faruk Toprak, "Klasik Arap Şiirinde Luğaz", *Nüsha Dergisi*, Yıl: 1, Sayı:3 (2001), s.97.

[34] Fahuri Hanna, *Divan-ı İmrü'l-Kays*, s.401-404.

Amr el-Gassânî'nin Hâlid b. Velîd'in sorularına verdiği hikmetli cevaplar Arap edebiyatında lügaza benzeyen ilk örneklerdir.[35] Buna göre lügaz edebî bir tür olarak Câhiliye döneminden beri vardır. Ancak Arap edebiyatının dışında ilim adamları da lügazla ilgilenmişlerdir. Bunda lügazın bir eğitim metodu olarak görülmesi ve Hz. Muhammed'in bazı hadislerinde lügaz üslubunu kullandığının bilinmesi etkili olmuştur.

Bunun yanında lügazın belirgin olarak görülmeye başlandığı dönem Abbasiler devrinin başlangıcıdır. Bu dönemde lügaz müstakil bir konu olarak işlenmeye başlamış ve edebî metinlerin yanında belagat, nahiv ve fıkıhta da kullanılmıştır.[36] Hammâd Er-Râviye [ö. 772] ile ilgili kıssanın anlatıldığı dönemde lügazın insanlar arasında yaygınlık kazanmasını Abbâsîler döneminde toplumun refahının yükselmesine ve yeni kültürlerle kurulan ilişkilerin artmasına bağlamak doğru olacaktır. Lügaz Arap edebiyatında şairlerden ziyade ilim erbabı tarafından kullanılmıştır.[37] Bunlar arasında nahivciler, gramerciler, fıkıhçılar gibi kesimler yer alır. Şairler arasında ise eğlenme ve hünerlerini gösterme noktasında bir saha teşkil etmesi açısından önemlidir.

B. Fars Edebiyatında Lügaz

Fars edebiyatında lügazın ortaya çıkışı istiare kullanımının yaygınlaşmasıyla ilgilidir. Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinde lügaz benzeri ibareler mevcuttur. Rudâbe'nin babası Zâl'i altı soru ile sınar. Bunlar lügaz benzeri sorular olarak tabir edilse de tam lügaz değildir.[38] Yine *Kelile ve Dimne* adlı eserde bu tip istiarelere rastlanmıştır.[39] Lügazın İran edebiyatında ortaya çıkması Horasan tarzı evresinde, Gaznevîler döneminde olmuştur. Bu dönemde saray halkına sanat yapma endişesinde olan saray şairleri, yazdıkları kasidelerin nesib ve tegazzül bölümlerinde, bahçe, kasır ve bayram tasvirlerinde seçkin kelimeler, ince tasvirler ve birtakım karmaşık, anlaşılması zor istiareler kullanmaya başlamışlardır.

[35] İsmail Durmuş, ″Lugaz″, s. 222.

[36] Hüseyin Okur, ″Fıkıhta Bir Anlatım Yöntemi Olarak Lugaz″, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı: 42 (2016), s.1906.

[37] M. Faruk Toprak, ″Klasik Arap Şiirinde Luğaz″, s.98.

[38] Ali Asgar Seyyid Gurâb, *″Seyr-i Tahvîl ü Karbendî Çistân der-Şi'r-i Farsî″*, Bahş-ı İran-şinâsi Dânişgede-i Edebiyat, Dânişgâh-ı Liden, Sayı: 96 (1954), Hollanda, s.11.

[39] *The Cambridge History of İran*, Vol. III, (2), s. 1179. [Aktaran: Ali Asgar Seyyid Gurâb, *″Seyr-i Tahvîl ü Karbendî Çistân der-Şi'r-i Farsî″*, Bahş-ı İran-şinâsi Dânişgede-i Edebiyat, Dânişgâh-ı Liden, Sayı: 96 (1954), Hollanda, s.11.]

Dinleyicilerin dikkatini çekmek ve onları eğlendirmek için karmaşık hale getirilen bu tür istiareleri kullanmak o dönem şairlerinde yaygınlık kazanmıştır. Bu tip istiarelere daha sonra çistân denmiştir.[40] İran edebiyatında kaside biçiminde ortaya çıkan ve Türk edebiyatında nesib bölümünde yer alan lügazların kaynağını bu noktada aramak gerekir.

Şu ana kadar İran edebiyatında lügaza ait tespit edilebilen ilk örnekler 10. yüzyıla aittir. Rudekî [ö. 941] divanında yer alan lügazlar Fars edebiyatındaki en eski lügazlar olarak bilinir.[41] Rudekî'ye ait olan ve kalem üzerine kıta nazım şekliyle yazılmış lügazın İran edebiyatında bilinen en eski lügaz olduğu ifade edilir.[42] Rûdekî dışında onun çağdaşı olan Ebû Yahya Tâhir bin Fazl bin Muhammed bin Muhtâc-ı Çağanî [ö. ?] ve Ebu'l-Hasan Ali bin Muhammed Mencik Tirmîzî [ö. ?] de 10. yy'da lügaz kaleme almış şairlerdir.[43]

10. yüzyılda ilk örnekleri tespit edilen lügaz türü 11. ve 12. yüzyıllarda pek rağbet görmemiş ancak 13. yüzyılda yeniden canlı şekilde kullanılmaya başlamıştır. Minuçehr [ö. 1040], Abdülvâsi Cebelî [ö. 1160], Cemâleddin-i Isfahânî, Nâsır Hüsrev [ö. 1088], Hekim Muhtârî [ö. ?], İbn Yemîn [ö. 1368], Edib Sâbir [ö. 1151-52] lügazda üstad olarak kabul edilen isimlerdir.[44] Fars edebiyatında genellikle çistân olarak isimlendirilen lügaz özellikle hicrî 6. yüzyıldan itibaren ilgi görmüştür. *Lübâbü'l-Elbâb*'da Fars edebiyatında lügaza ait ilk örnekler bulunmaktadır. *Lübâbü'l-Elbâb*'daki lügazlardan en eskisi Rûdekî'ye [ö. 10. yy] ait aşağıdaki şiirdir:[45]

شعر لغز

آن چیست بر آن طبق همی تابد • چون ملحم زیر شعر عنّابی

ساقش بمثل چو ساعد حورا • پایش بمثل چو پای مرغابی [46]

[40] Ali Asgar Seyyid Gurâb, *"Seyr-i Tahvîl ü Karbendî Çistân der-Şi'r-i Farsî"*, s.11.

[41] Davud Nizâmî Bihrûz vd., *"İlel-i Ruygerd-i Şâirân be-Hesâb-ı Cümmel, Mâde-i Târîh, Muammâ vü Lügaz der-Şiir-i Farsî vü Râbıta-i ân bâ-İlm-i Riyâzî"*, *Fasılname-i İlmî Tervîcî vü Edebiyat-ı Farsî*, Yıl: 4, Sayı: 18, s.101-122.

[42] Ali Asgar Seyyid Gurâb, *"Seyr-i Tahvîl ü Karbendî Çistân der-Şi'r-i Farsî"*, s.9.

[43] Ali Asgar Seyyid Gurâb, *"Seyr-i Tahvîl ü Karbendî Çistân der-Şi'r-i Farsî"*, s.10.

[44] Muhammed Cevad Bihrûzî, *Çistân der-Edebiyat-ı Farsî*, s.26.

[45] Nureddin Muhammed b. Muhammed b. Yahya Buhârî , Avfî, *Lübâbü'l-elbâb*, (ed. Edward G. Brown, Mirza Muhammed), Leiden : E. J. Brill; London: Luzac & Co., 1.c, 1906, s.9.

[46] Lügazın çevirisi şöyledir: ''O tabağın üzerinde parıldayan, Anayî'nin şiirinde gizlenen, baldırı hûrilerin koluna, ayağı ördek ayağına benzeyen şey nedir?''

Yine *Lübâbü'l-Elbâb*'da Tahir el-Çağani [ö. 10. yy], El-vezin Müeyyedü'l-mülk Ebûbekir bin Nizâmülmülk [ö. 11-12. yy], Sultanü'ş-şehid Kılıçarslan Hakan Osman bin İbrahim [ö. 12. yy], Sadüddin Mesud Devlet-yâr [12. yy], Mevlana Rüknüddin Mesud bin Muhammed İmam-zâde [ö. 12. yy] gibi şairlere ait lügazlar bulunmaktadır. İmâmî Hirevî [ö. ?], Emîr Muizzî [ö. 1125], Enverî [ö. 1189], Reşîdüddin Vatvat [ö. 1177] gibi şairlerse Fars edebiyatında erken dönemde lügaz kaleme alan diğer şairlerdir.

Fars edebiyatında ilk dönemde yazılan lügazların rüzgar, at, kalem vb. varlıklar üzerine olduğu görülmektedir.[47] Yine mum da üzerine lügaz yazılan başka bir nesnedir.

Fars edebiyatında muamma lügazdan daha fazla tercih edilen bir tür olmuştur.[48] Bazı kaynaklar lügazı, beyan ilminin bir kolu olarak ele alırken bazıları da bedî ilminin bir dalı saymışlardır. Fars edebiyatında lügazla ilgili önemli bir tespit de kaside ile olan bağlantısı üzerinedir. İranlı saray şairleri sanatlarında ileri gitmek ve sözü daha ileriye taşımak adına sözü farklı yollardan muhataba ulaştırma, ima etme ve kinayede bulunma yoluna gitmişlerdir. Lügaz bir nesnenin vasıflarının zikredilmesiyle ilgili bir tür olduğu için amacı bir kişinin vasıflarını överek yüceltmek olan kaside ile yakınlık gösterir. Bu nedenle gelişimi de kasidenin gelişimine paralel olmuştur. Türk edebiyatında kasidelerin nesib bölümlerinde görülen lügazlar, bu etkinin sonucudur (Bkz. Kaside Lügazları).

[47] Ali Asgar Seyyid Gurâb, ″Seyr-i Tahvîl ü Karbendî Çistân der-Şi'r-i Farsî″, *Bahş-ı İran-şinâsi Dânişgede-i Edebiyat*, Dânişgâh-ı Liden, Sayı: 96 (1954), Hollanda, s.12.

[48] Amil Çelebioğlu, ″Lügazlara Dair″, *Türk Kültürü*, Yıl: 17/ Sayı: 190 (1978), s.43.

1. BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA LÜGAZ

Lügazın Türk edebiyatına geçişinin Fars edebiyatından olduğu bazı kaynaklarda ifade edilmektedir.[49] Ancak hangi edebiyattan olduğunu kesin olarak söylemek güçtür. Arap edebiyatında eğitsel bir üslubu olması nedeniyle fıkıh, matematik, feraiz, nahv gibi bilimsel alanlarda kullanılan lügazın yine bu eserler vasıtasıyla Türk edebiyatında da kullanılmış olması muhtemeldir. Ayrıca Türk edebiyatında lügazın Farsçadaki yaygın kullanımıyla ″çistân″ değil de Arapça kökenli olarak-istisnalar mevcuttur- kullanımı lügazın Osmanlı sahası Türk edebiyatına hangi kaynaktan geçtiğini düşündürmektedir. Bunun yanında Çağatay sahasında kullanılan lügazlara gerek 15. yüzyılda gerekse son dönem olan 19. yüzyılda ″çistân″ kelimesi ile başlıklar atılması dikkat çekmektedir. Bu durum da Çağatay sahasında lügazın başlangıcının Fars edebiyatı kaynaklı olduğunu düşündürmektedir. Yine gerek kaside lügazlarının edebiyatımızdaki varlığı gerekse lügazın şiirde sentaks açısından kuruluş biçimi lügazın Fars edebiyatından Türk edebiyatına geçtiği görüşünü desteklemektedir.

Türk edebiyatında lügaz, belirgin olarak 15. yüzyıldan itibaren şairler arasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten önce lügazın kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili kesin bir bilgi vermek güçtür. Lügaz kullanımının Çağatay sahasında etkili olduğunu düşünmekteyiz. Çağatay edebiyatında tespit edilebilen ilk lügazlar Sekkâkî [ö. 15. yy] ve Şiban Han [ö. 1510] divanlarında görülmektedir.[50] Şiban Han divanında lügaz başlıkları Fars edebiyatında olduğu gibi *çistân* şeklinde verilmiştir.[51] Yine 15. yüzyıl Çağatay şairlerinin divanlarındaki lügaz sayısı aynı yüzyıl Osmanlı şairlerine oranla daha fazladır. Ali Şir Nevâyî'nin [ö. 1501] *Bedâyiü'l-Vasat*'ında 10[52], yine bir Çağatay şairi olan Sânî'nin [ö. 16.yy] divanında 43[53] lügaz bulunmaktadır.

Anadolu sahasında tespit edilebilen ve lügaz olma ihtimali bulunan en eski şiir, Mevlana'nın [ö. 1273] Türkçe şiirleri arasında bulunan aşağıdaki beyittir:

---

[49] Mustafa İsmet Uzun, ″Lugaz″, *TDVİA*, C. 27, Ankara 2003, s.223; İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 22.Baskı, İstanbul, 2012, s.291.

[50] Kemal Eraslan, *Sekkâkî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.190-194.

[51] Yakup Karasoy, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, TDK Yayınları, Ankara 1998, s.320-321.

[52] Alî-Şîr Nevâyî, *Bedâyi'ül-Vasat*, (hzl. Kaya Türkay), TDK Yayınları, Ankara 2002, s.513-517.

[53] Üzeyir Aslan, *Ubeydullah Han (ö.1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı*, Palet Yayınları, 1. Baskı, Konya 2009, s.201-216.

Okçılardur gözleri, hoş neşe ol kaşları

Öldürür yüz sü eri, kimdür ol Alp Arslan[54]

Beyit eğer ″Gözleri okçulardır, kaşları hoş şeylerdir, yüz düşman askeri öldürür, kimdir o? Alp Arslan.″ anlamındaysa bu Alp Arslan ismine yazılmış lügaz yollu bir muamma olarak değerlendirilmelidir. Ancak beyit ″Gözleri okçu, kaşları hoş ve yüz asker öldürücü olan o kahraman savaşçı kimdir?″ biçiminde okunursa bu defa lügaz olarak değerlendirmek gerekir. Fars edebiyatında lügazın çok daha önceden başladığı düşünülürse Mevlana'nın bu şiiri lügaz olarak kaleme almış olma ihtimali artmaktadır.

Mevlana dışında Anadolu sahasında tespit edebilen diğer lügazlar 15. yüzyıl şairleri Dede Ömer Rûşenî [ö. 1486-1487][55] (5), Fânî Dede [ö. 1504][56] (1), Ahmed-i Rıdvan [ö. 1528-1538][57] (2) ve Ahmed Paşa'ya [ö. 1496][58] (1) aittir. Bunlardan Dede Ömer Rûşenî'nin lügazları tuyuğ, Ahmed-i Rıdvan'ın lügazları kıta ve mesnevi, Ahmed Paşa'nın lügazı ise kıt'a nazım şekliyle sade bir dille kaleme alınmıştır. Bu lügazlarda genellikle aruzun remel bahrinin *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılmıştır. Bu dönem lügazlarında mahlas kullanılmadığı görülmektedir.

15.yy'a ait tespit edebildiğimiz bir diğer lügaz, Necâtî Bey'e [ö. 1509] aittir.[59] Divanında dönemin vezir-i âzamı için yazdığı 10. kasidenin nesib kısmı bir lügazdır. Burada bir şahsı övmek için kaleme alınan bir nazım şeklinin giriş bölümünde lügaz üslubundan yararlanılması dikkat çekmektedir. Türk edebiyatında burada olduğu gibi nesib kısmı lügaz olarak kaleme alınan kasideler mevcuttur (Bkz. Kaside Lügazları).

Divanlarında tespit edilememiş olsa da tezkirelerde, 15. yüzyılda yaşamış bazı şairlerin lügazla olan münasebetleri bilinmektedir. 15. yüzyıl sanatçılarından Sa'yî'nin [ö. ?] lügaz alanında tanımış biri olduğu, Sehî Bey'in [ö. 1548] ve Latîfî'nin [ö. 1582]

---

[54] Mecdut Mansuroğlu, ″Mevlânâ Celâleddin Rûmî'de Türkçe Beyit ve İbareler″, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1954, s.214.

[55] Semra Aydemir, *Dede Ömer Rûşenî (Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1990.

[56] Pervin Çapan, ″18. yy Tezkirelerinde Örneklenen Muamma ve Lugazlar″, *Osmanlı Araştırmaları*, XXVI, İstanbul 2005, 221-222; İlhan Genç, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, Ankara 2000, s.420.

[57] Ahmed-i Rıdvan, *Divan*, (hzl. Halil Çeltik), Ankara, 2011, s.689; 692.

[58] Ali Nihat Tarlan, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s.301.

[59] Ali Nihat Tarlan, *Necâtî Bey Divanı,* Akçağ Yayınları, Ankara 1992, s.69-71.

tezkirelerinde ifade edilir.[60] Yine Gelibolulu Âlî'nin [ö. 1600] tezkiresinde de 15. yüzyıl şairlerinden Sürûrî'nin [ö. ?] lügaz konusunda çok sayıda eseri olduğundan bahsedilir. [61] Devletoğlu Yûsuf'un [ö. 1500-1] da *Mebâhisü'l-Lugaz ve'l-İstiâre* adlı lügaz konulu bir eserinin bulunduğu ifade edilmektedir.[62] Bu dönemdeki şiirleri içeren bir mecmûada[63] *güfte-i Sultan Mehmed* başlıklı, saatin sorulduğu kıta nazım şekli ile yazılmış Fatih Sultan Mehmed'e ait bir lügaz tespit edilmiştir.[64] Yine 15. yüzyıl şairlerinden Sücûdî'nin de mesnevi nazım şekliyle ve *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle kaleme alınmış bir lügazı bulunmaktadır.[65]

15. yüzyılda Çağatay sahasında Sekkâkî [ö. 15.yy] (1)[66], Kansu Gavrî [ö. 1516][67] (1), Ali Şir Nevâyî [ö. 1501] (10)[68] ve Şîbân Han [ö. 1510] (2)[69] lügaz kaleme almıştır. Bu şairlerden en eskisi olan Sekkâkî divanında gazel nazım şekli ile yazılmış bir lügaz bulunmaktadır. Şîban Han ve Nevâyî ise lügazlarını genellikle kıta nazım şekli ile kaleme almışlardır. Şîban Han iki lügazını da *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı ile kaleme almıştır. Nevâyî lügazlarında *mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*, *mefâ'îlün fe'ilün mefâ'îlün fe'ilün*, *mef'ulü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün* vezinlerini kullanmıştır. Çağatay sahasında lügazların cevapları genellikle şiirin başlığında verilmiştir.

16. yy'da Kelâmî [ö. 1595-6][70] (3), Ubeydî [ö. 1572][71] (2), Ulvî [ö. 1585][72] (1), Cinânî [ö. 1588?][73] (1), Rumelili Za'îfî [ö. 1557][74] (4), Ravzi [ö. 1600..][75] (5),

---

[60] Mehmet Fatih Köksal, ″Sa'yî, Mustafa (d. ?-ö. ?)″, *TEİS*, 19.09.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=578 [Erişim Tarihi: 01.02.2020]

[61] Mustafa İsen, *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, s.178.

[62] Ahmet Tanyıldız, ″Yûsuf, Devletoğlu Fakîh Yûsuf Çelebi″, *TEİS*, 30.10.2014. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/yusuf-devletoglu-fakih-yusuf-celebi [Erişim Tarihi: 17.05.2020].

[63] Sait Yılter, *Mecmû'a-i Kasâ'id ve Gazeliyyât (Mecmû'a-i Devâvin), (Hâlet Efendi Mülhakı, Süleymaniye Kütüphanesi No: 245) (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s. 614.

[64] Aynı mecmuada Bağdatlı rûhi'ye [ö. 1605] ve Fuzûlî'ye [ö. 1556] ait lügazlar mevcuttur. (Bkz. Mecmualarda Lügazı Bulunan Şairler).

[65] İlyas, Kayaokay, ''15. Asır Şâirlerinden Sücûdî ve Şiirleri'', *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1 (2018), s.240-241.

[66] Kemal Eraslan, *Sekkâkî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.190-194.

[67] Mustafa İsen vd., *Sultanların Şiirleri Şiirlerin Sultanları*, Kapı Yayınları,1. Baskı, İstanbul 2012, s.340.

[68] Alî-Şîr Nevâyî, *Bedâyi'ül-Vasat*, (hzl. Kaya Önal), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s.513-517.

[69] Yakup Karasoy, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, s.320-321.

[70] Mustafa Karlıtepe, *Kelâmî Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.454-455; 457.

[71] M. Şahabettin Ünlü, *Ubeydî Hayatı-Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Programı, Doktora Tezi, İstanbul 1991. s.228.

Gelibolulu Âlî [ö. 1600][76] (2), Muhyî-i Gülşenî [ö. 1604][77] (4), Lâmiî [ö. 1531][78] (18) ve Çağatay sahasında Sânî [ö. ?][79] (43) lügaz kaleme alan şairlerdir. Bu şairlerden Ubeydî, lügazlarını Farsça yazmıştır. Derzi-zâde Ulvî'nin gazel nazım şekli ile yazdığı, Cinânî'nin mesnevi nazım şekli ile kaleme aldığı birer lügazları vardır. Rumelili Za'îfî'nin ikisi kıta biri de nazm nazım şekli ile kaleme aldığı üç lügazının yanında bir adet tek beyitlik lügazı mevcuttur. Ravzî, mesnevi nazım şekli ile dört lügaz kaleme almıştır. Gelibolulu Âlî'nin ise biri Sultan III. Murad'ın [ö. 1595] lügazına cevaben kaleme alınmış olmak üzere gazel nazım şekli ile yazılmış iki lügazı bulunmaktadır. Bu dönem lügazlarında, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün, mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ilün*, *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* gibi aruz kalıpları kullanılmıştır.

Çağatay sahasında 16. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Sânî'nin divanında 43 lügaz mevcuttur. Bu Anadolu sahasında lügaz yazan şairlere nazaran önemli bir sayıdır. Sânî 43 lügazının beş tanesini müfred, bir tanesini kaside, kalanları da kıta nazım şekli ile yazmıştır. Lügazlarında genellikle *fe'ilâtün mefâ'îlün fe'ilün* kalıbını kullanmıştır. Yine divanlarında rastlanmasa da tezkirelerde 16.yüzyılda lügaz yazan şairler hakkında bazı bilgiler mevcuttur. Adlî'nin [ö. ?] lügazda mahir olduğu[80]; Hâlî mahlasını kullanan Ahmed Efendi [ö. ?] ve Hüseyin Hasîbî Efendi'nin [ö. 1614-15][81] lügaz ve muammalarının olduğu[82]; Hüdâyî [ö. 1571-72][83] ve Riyâzî'nin (Memi Şâh) [ö. 1546-

---

[72] Büşra Çelik ve Muzaffer Kılıç, *Derzi-zâde Ulvî Dîvânı*, Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2018, s.637.

[73] Cihan Okuyucu, *Cinânî (Hayatı Eserleri Divanının Tenkidli Metni)*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1994, s.169-170.

[74] Kamil Akarsu, *Rumelili Za'îfî Divanı (Tenkidli Metin)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011, s.370-371.

[75] Yaşar Aydemir, *Ravzi Divanı*, Birleşik Kitabevi, Ankara 2007, s.508-509.

[76] İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî Divan III (Tenkitli Metin ve Tıpkıbasım)*, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 2006, s.56.

[77] Önder Yaşar, *Muhyî-i Gülşenî [ö.1604] (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2019, s.441; 679-681.

[78] Hamit Bilen, Burmaoğlu, *Lâmi'î Çelebi Dîvânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni)*, Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Erzurum 1983, s.364-370.

[79] Üzeyir Aslan, *Ubeydullah Han (ö.1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı*, Palet Yayınları, 1. Baskı, Konya 2009, s.201-216.

[80] Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı (İnceleme- Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s.173.

[81] Nuri Akbayer, *Sicill-i Osmânî*, C.3, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s.709.

[82] Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı (İnceleme- Metin)*, s.127-129.

[83] Filiz Kılıç, *Meşâirü'ş-Şuarâ (İnceleme- Metin)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, (3C) C.3, 1. Baskı, İstanbul 2010, S.1520.

47][84] lügaz ve muammada başarılı olduğu; Şükrî-i Bitlisî'nin (Şükrî) [ö. ?] lügazla ilgili olduğu[85] ve Salâhî'nin [ö. ?] lügaz ilmine vakıf olduğu çeşitli tezkire ve kaynaklarda belirtilmektedir.[86] Bu bilgilere bakılarak bu dönemde lügazın şairler arasında rağbet gördüğü söylenebilir. Daha önce ifade edildiği gibi Fuzûlî ve Bağdatlı rûhî'nin de kıta nazım şekli ile kaleme alınmış birer lügazı mevcuttur.[87]

17. yy'a gelindiğinde lügaz yazan şairlerin sayısı önceki yüzyıla göre arttığı görülmektedir. Yine Türk edebiyatındaki ilk lügaz divanını da bu dönemde görmekteyiz. Himmet-zâde Abdî'nin [ö. 1710] *Dîvân-ı Lügaz* adlı eseri bilinen ilk lügaz divanıdır. Eser Topkapı Sarayı Kütüphanesi numara 1050/6'da kayıtlıdır ve üzerine bir çalışma yapılmıştır. [88] Bu dönemde lügazları tespit edilebilen şairler ve lügaz sayıları şöyledir: Yahya Nazîm [ö. 1727][89] (12), Vahyî [ö. 1718][90] (33), Feridûn [ö. 1659][91] (2), Üsküdarlı Muhammed Nasûhî [ö. 1718][92] (1), Âşık Ömer [ö. 1707][93] (3), Himmet-zâde Abdî [ö. 1710][94] (41), Bosnalı Âsım [ö. 1710][95] (2), Nâlî [ö. 1675][96] (17), Ferdî [ö. 1709][97] (53), Nâbî [ö. 1712][98] (30), Arşî [ö. 1720][99] (2), Nehcî Mustafa Dede [ö.

[84] Filiz Kılıç *Meşâirü'ş-Şuarâ (İnceleme- Metin)*s.1399.

[85] Mustafa Argunşâh, *Selimnâme (Giriş-Metin-Sözlük-Dizin)*, Kayseri 1995, s303.

[86] Süleyman Solmaz, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı (İnceleme- Metin)*, s.395.

[87] Sait Yılter, *Mecmû'a-i Kasâ'id ve Gazeliyyât (Mecmû'a-i Devâvin), (Hâlet Efendi Mülhakı, Süleymaniye Kütüphanesi No: 245) (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s. 614.

[88] Nihat, Öztoprak, "Himmetzâde Abdî'nin Dîvân-ı Lugazı", *(Essays İm Memory Hazel E. Heughan) Hazel E. Heughan Educational Trust Publicxation*: 1, Edinburg 2007, s-145-175.

[89] Nevin Gümüş, *Yahya Nazîm Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1992, s.552-560.

[90] Hakan Taş, *Vahyî Divanı ve İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, (2C) C.2, İstanbul 2004, s.524-548.

[91] Kadriye Şimşek, *Ferîdûn Divanı (Transkripsiyonlu Metin)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2002, s.218-219.

[92] Mustafa Tatcı, *Üsküdarlı Muhammed Nasuhi ve Divanı*, Kaknüs Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2004, s. 176.

[93] Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz, *Âşık Ömer Divanı*, Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Baskı, Konya 2015, s.354; 934-935.

[94] Nihat Öztoprak, ''Himmetzâde Abdî'nin Dîvân-ı Lugazı'', *(Essays İm Memory Hazel E. Heughan) Hazel E. Heughan Educational Trust Publicxation*: 1, Edinburg 2007, s-145-175.

[95] Orhan, Kurtoğlu, *Bosnalı Âsım Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Kültür Eserleri Dizisi, Ankara 2018, s.375-376. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208667/bosnali-asim--divani.html. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

[96] Bahattin Karaman, *Nâlî ve Dîvân'ı*, Kömen Yayınları, 1. Baskı, Konya 2010, s.301-315.

[97] Müjgan Çakır, *"*Hayli Eğlencedür Bu Rindâna: Arayıcızâde Ferdî Hüseyin ve Lügazları*"*, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3 (2013), s.127-176.

[98] Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, (2C) C.2, MEB Yayınları, İstanbul 1997, s.1326-1349.

[99] *Divan-ı Arşî*, Millet Kütüphanesi AE Manzum284.

1680?][100] (1), Sükkerî [ö. 1686][101] (15), Nâci Ahmed Dede [ö. 1711][102] (1), Sâbit Alâ-eddîn Öziçevî [ö. 1712][103] (5), Mehmed Nazif [ö. 1693][104] (1), Nakşî Ali Akkirmânî [ö. 1655][105] (9). Bu dönem lügaz yazan şairler arasında Ferdî, Himmet-zâde Abdî ve Nâbî dikkat çekmektedir. Nâbî, 30 lügazının 22'sini mesnevi, 1'ini rubai, 2'sini nazm, 3'ünü kıta, 1'ini de gazel nazım şekli ile kaleme almıştır. Yine lügaz yollu iki muamması vardır. Bu lügazların bazılarında mahlasını kullanmıştır. Nabî lügazlarının konularını genişletmiş Zeyd, Ömer ve Edhem isimleri üzerine ve Kuran-ı Kerîm'de geçen *Kün* lafzı ve *İhlas-ı Şerif* üzerine lügaz kaleme almıştır.[106] Ayrıca oğlu Ebu'l-Hayr'ın zekasını geliştirmek amacıyla kaleme aldığı lügaz, lügazın eğitsel yönünün Osmanlı şairleri tarafından bilindiğinin ve kullanıldığının önemli bir göstergesidir. Nâbî, lügazlarında *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, mefâ'ilün fâ'ilâtün mefâ'ilün fâ'ilâtün, mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıplarını kullanmıştır.

Bu dönemde Bosnalı Sâbit, dördü mesnevi biri gazel nazım şekliyle beş lügaz kaleme almıştır. Bu lügazlarda remel, müctes ve hafif bahirlerinin kalıplarını kullanmıştır. Bu yüzyılda, on yedi lügazıyla Nâlî, bir diğer önemli isimdir. Nâlî, lügazlarının çoğunu mesnevi nazım şekli ile yazmakla birlikte bir lügazını rubai nazım şekli ile kaleme almıştır. Bu dönem lügazlarında mesnevi nazım şeklinin kıtadan daha fazla kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Nazm, gazel ve rubai, lügaz yazılan diğer nazım şekilleridir. Halk edebiyatının da bu dönem lügazdan etkilendiği görülmektedir. Dönemin önemli şairlerinden Aşık Ömer'in divanında divan edebiyatı kurallarına uygun

---

[100] Üzeyir Aslan, *XVII. Yüzyıl Türk Klasik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?] (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Tenkitli Metinler) Divan Tuhfetü's-Sâlikin ve Hediyyetü'l-Mütereşşidin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2005, s.453-454.

[101] Erol Erdoğan, *Sükkerî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1994, s.275-284.

[102] Yılmaz Kırıktaş, *Nâci Ahmed Dede Dîvânı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001, s.195.

[103] Turgut Karacan, *Bosnalı Alaeddin Sabit Divan*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991, s.571-574.

[104] Murat Darıcık, *Nazîf Dîvânı (Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin- İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006, s.376.

[105] Hikmet Atik, *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Târihi ve Sanatları (Türk-İslâm Edebiyatı) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2003, s.195-196; 201; 214; 218-219; 225; 227-228; 224-225; 267; 290-292.

[106] Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, MEB Yayınları, (2C) C.2, İstanbul 1997, s.1326-1345.

kaleme alınmış üç lügaz bulunması bu duruma örnektir.[107] Bunda aynı yüzyılda halk edebiyatının divan edebiyatından etkilenmeye başlamasının da payı vardır. Bunların dışında 17. yüzyıl şairlerinden Cihâdî'nin [ö. ?] IV. Murad'ın lügazına yazılmış bir naziresi[108] ve Meylî'nin [ö. 1708-11] doksan yaşında sakal bıraktığı için etrafındaki insanlar tarafından latife amaçlı bıyığı için yazılmış olan bıyık lügazı bilinmektedir.[109] Bıyığını normal kabul edilen yaşlardan çok sonra bırakan birisine çevresindekilerin lügaz kaleme alarak mukabelede bulunması toplum hayatında lügazın eğlence amaçlı kullanımının da bir örneği olarak kabul edilebilir. Son olarak bu yüzyılda Çağatay sahasından Meşreb mahlaslı Baba Rahim Meşreb'in [ö. 1711] divanında çistânları (lügazları) bulunmaktadır.[110]

17. yüzyılda lügaz kullanımıyla ilgili bir diğer isim olan, Nakşî mahlasıyla şiirler kaleme alan Ali Akkirmânî'yi [ö. 1655] zikretmek gerekir. Her ne kadar Al-i Akkirmânî'nin divanında lügaz başlığı altında bir bölüm bulunmasa da o, kaleme aldığı şiirlerin birçoğunda lügaz üslubunu kullanmıştır. Özellikle divanında[111] yer alan gazellerinin dokuzu lügaz olarak kabul edilmelidir.

Lügaz yazan şair sayısının en yoğun olduğu dönem 18. yüzyıldır. Bu yüzyılda birçok şairin divanında lügazlara rastlamak mümkündür. Fennî [ö. 1745] ve Reşîd [ö. 1743-44] gibi lügaz türünün iki önemli ismi bu dönemde yetişmiştir. Reşîd'in lügaz divanı ve lügaz mecmualarına konu olan şiirlerin çoğu bu dönemde kaleme alınmıştır. Yine dönemin en üretken isimlerinden olan Fennî'de lafız lügazları görülmektedir. Fennî bu lügazlarında dönemin diğer lügaz yazan şairlerinde de görülen sade bir dil kullanılmıştır. Bütün bunlar göz önünde bulundurulursa lügaz türünün en parlak dönemi için 18. yüzyıl gösterilebilir. Bu dönem lügazlarında genellikle mesnevi nazım şekli tercih edilmiştir. Şiirlerde en fazla *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün ve mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* vezinleri kullanılmıştır. Şairler lügazlarında genellikle mahlas kullanmışlardır.

---

[107] Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz, *Âşık Ömer Divanı*, Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Baskı, Konya 2015, s.354; 934-935.

[108] Mehmet Arslan, *Tayyarzâde Ata, Osmanlı Saray Tarihi, Tarih-i Enderûn*, C.4, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2010, s.119-120.

[109] Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr min-Fevâidi'l-Eş'âr)(İnceleme-Metin-İndeks),* (hzl. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2005, s.552.

[110] Sadi Gedik, ″Meşreb, Baba Rahim (d. 1049-50/1640-41 (1653, 1657) -ö. 1123/1711) ″, *TEİS,* 04.12.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1084 [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

[111] Hikmet Atik, *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Târihi ve Sanatları (Türk-İslâm Edebiyatı) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2003.

18. yüzyılda lügazın şairler tarafından genel olarak kullanılan bir tür olduğu görülmektedir. Bu dönemde birçok şairin divanında lügazlara rastlamak mümkündür. Ayrıca dönemin en önemli şairlerinden olan Nedim[112] ve Şeyh Gâlib[113] de divanlarında lügaza yer vermişlerdir. 18. yy'da lügaz kaleme alan sanatçılar ve lügaz sayıları şöyledir: Sermed (Feyzullah) [ö. 1787][114] (1), Abdullah Refet [ö. 1744][115] (8), Tevfîk [ö. 1791][116] (1), Şehdî [ö. 1769][117] (19), Priştineli Nuri [?][118] (5), Hanyalı Nuri Osman [ö. 1758-59][119] (6), Halebli Edîb [ö. 1748][120] (15), Celâlî [ö. 1717-18][121] (2), Bâdî [ö. 1908][122] (1), Mehmed Hâlis Efendi [ö. 1709][123] (4), Şeyh Muhammed Şerîf Efendi [ö. 1790][124] (2), Sâkıb Mustafa Dede [ö. 1735][125] (1), Şâkir (Hüseyin) [ö. 1745][126] (1), Sabîh Ahmed Efendi [ö. 1783] (9), Subhi-zâde Feyzî [ö. 1739][127] (18), Şeyh Gâlib [ö.

[112] Muhsin, Macit, *Nedim Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.214-216.

[113] Naci Okçu, *Şeyh Gâlib(Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Divânın Tenkidli Metni)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, (2C) C.2, 3. Baskı, Ankara 1993, s.587-588.

[114] Emel Ergün, *Sermed (Feyzullah) Divânı (Edisyon-Kritik, İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2014, s.202-204.

[115] Abdullah Refet, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T5492, v.18; 57-58.

[116] Tevfîk, Seyyid Yahyâ Efendi, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T5797, v.101^{b}-102^{a}.

[117] Şeyda Bayındır, *Şehdî Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s.363-382.

[118] Esra Egüz, *Priştineli Nûrî ve Dîvânı İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, s.495-500.

[119] Abdullah Aydın, *Hanyalı Nuri Osman ve Divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2009, s.551-556.

[120] Cafer Mum, *Halebli Edîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-İsimler Sözlüğü)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, (C2) C.1, Ankara 2004, s.1340-1349.

[121] Erdem Sarıkaya, *Ebûbekir Celâlî Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin-İnceleme)*, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008, s.481-482.

[122] Özgür Okmak, *Ahmed Bâdî Dîvânı (Metin-İnceleme)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2008, s.221.

[123] Muammer Atıcı, *Mehmet Hâlis Efendi ve Mehmet Hâlis Efendi Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.201-205.

[124] Halit Dursunoğlu, *Şeyh Muhammed Şerîf Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996, s.272-273.

[125] Ahmet Arı, *Sâkıb Mustafa Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, C.2, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 1995, s.669-671.

[126] Seyhan Yıldız, *XVIII. Yüzyıl Divan Şairi Şâkir Hayatı, Eseri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002, s.338.

[127] Serhan İspirli, *Subhizâde Feyzî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hamsesi (İnceleme-Tenkidli Metin)*, C.3, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 1997, s.775-784.

1799][128] (2), Şeyhü'l-İslam İshak Efendi [ö. 1734][129] (5), Rahmî (Kırımlı Mustafa) [ö. 1752][130] (4), Esad-zâde Mehmed Çelebi [ö. 1790][131] (2), Mehmed Râsim [ö. 1756][132] (16), Ebûbekir Sâmi Paşa [ö. 1813][133] (7), Nüzhet Ömer Efendi [ö. 1778][134] (3), Seyyid Mehmed (Hâkim) Efendi [ö. 1770][135] (6), Seyyid Mehmed Râmiz [ö. 1759][136] (6), Ârif Süleyman Bey [ö. 1770][137] (12), Lebîb [ö. 1768][138] (15), Âtıf Mustafa Efendi [ö. 1742][139] (10), Fıtnat Hanım [ö. 1780][140] (3), Çeşmi-zâde Reşîd [ö. 1770][141] (4), Hâmi-i Âmidî [ö. 1747-8][142] (1), Nedim [ö. 1730][143] (2), Neylî [ö. 1748][144] (16), Vâsık [ö. 1751-2][145] (6), Reşîd [ö. 1743-44][146] (133), Fennî [ö. 1745][147] (67), Râtib [ö. 1762][148]

[128] Naci Okçu, *Şeyh Galib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Divânın Tenkidli Metni)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, (2C) C.2, 3. baskı, Ankara 1993, s.587-588.

[129]Muhammet Nur Doğan, *Şeyhülislâm İshak ve Dîvânı*, MEB Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1997, s.442-446.

[130] Sevgi Elmas, *Rahmî (Kırımlı, Mustafa), Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1997, s.236-238.

[131] Cahit Epaçan, *Esadzade Mehmed Çelebi Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı Tenkitli Metin – İnceleme*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1999, s.330-331.

[132] Yılmaz Öksüz, *Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi (İnceleme-Metin)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Programı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010, s.226-229; 232; 236-237.

[133] Musa Tozlu, *Ebûbekir Sâmî Paşa Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2005, s.320-331.

[134] Hatice Çabukel, *Divan-ı Nüzhet İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2003, s.252-253.

[135] Yakup Poyraz, *Seyyid Mehmed Efendi(Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerine Bir Araştırma (İnceleme-Metin)*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 2008, s.518-527.

[136] Fatih Polat, *Râmiz Mehmed Efendi Dîvânı (Edisyon-Kritik-Metin-İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2003, s.319-322.

[137] Mustafa Tankuş, *Ârif Süleyman Dîvânı (Hayatı, Eserleri ve Dîvânı)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002, s.425-434.

[138] Orhan Kurtoğlu, *Lebîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli etin-Sözlük)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2004, s.513-527.

[139] (Âtıf Efendi'nin lügazlarından üçü divanında yer alırken yedisi Memû'a-yı Hafîza ve 719N ve 719S kısaltmalı mecmûalarda yer almaktadır.) Cevdet Dadaş, *Âtıf Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1991, s.105-108.

[140] İmran Azaklı, *Zübeyde Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s.205-207.

[141] Mustafa Uluocak, *Çeşmizâde Reşîd Divanı İnceleme ve Tenkitli Metin*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1998, s.272-274.

[142] *Divân-ı Hâmi-i Âmidî*, İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1272. s.87.

[143] Muhsin Macit, *Nedim Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s.214-216.

[144] Sadık Erdem, *Neylî ve Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2005, s.311-320.

[145] İncinur Atik Gürbüz, *İlahizâde Mehmed Emin Vâsık Divan*, Grafiker Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2011, s.216-220.

(5), Nazîr İbrahim [ö. 1774][149] (14), Nebzî [ö. 1762][150] (5), Arpaemini-zâde Sâmî [ö. 1733] (2), Şeyhü'l-İslam Esad Efendi [ö. 1753][151] (19), Seyyid Vehbi [ö. 1736][152] (19), Hâtem [ö. 1754][153] (1), Kâmî (Edirneli Efendi Çelebi)[ö. 1724][154] (17), Selanikli Hasan Akif [ö. 1827-28][155] (1), Vakanüvis Mehmed Emin Edîb [ö. 1802-3][156] (2), Muvakkit-zâde Pertev [ö. 1807-8][157] (2), Mirza-zâde Sâlim [ö. 1743][158] (6), İzzet Ali Paşa [ö.1734][159] (10), Neyyir Abdülhalim Dede [ö. 1800][160] (1), Mehmed Abbas Efendi-zâde Haşmet [ö. 1768][161] (2), Osman-zâde Tâib [ö. 1724][162] (1), Sünbül-zâde Vehbî [ö. 1809][163] (5), Antakyalı Münif [ö. 1743-4][164] (2), Nevres-i Kadîm [ö. 1762][165] (2), Hasmî [ö. ?][166] (1).

---

[146] Eren Türkoğlu, *Reşit Efendi'nin Divan-ı Lügaz'ı (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s.34-99.

[147] Naciye Akgün, *Fennî Dîvânı (Metin-İndeks)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1997, s.281-313.

[148] Yasin Kılıç, *Râtib Ahmed Paşa Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996, s.379-385.

[149] Necdet Şengün, *Nazîr İbrahim ve Divanı (Metin-Muhteva-Tahlil)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir 2006, s.937-943.

[150] Sait Okumuş, *Nebzî Divanı (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s.258-260; 268.

[151] Muhammed Nur Doğan, *Şeyhülislâm Esad ve Divanı*, MEB Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 1997, s.329-347.

[152] Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, (2C) C.2, Ankara 1973, s.701-714.

[153] Mehmet Celal Varışoğlu, *Hâtem Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1997, s.392.

[154] Ali Yıldırım, *Kâmî Dîvânı (Edirneli Efendi Çelebi)*, MEB Yayınları,1. Baskı, Ankara 2009, s. 411-418; 469-470.

[155] İdris Güven Kaya, *Selanikli Hasan Âkif (Âkif el-Mevlevî) Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divan İncelemesi*, Kocaeli 1998.

[156] Muhittin Eliaçık, *Vakanüvis Mehmed Edîb Dîvânı*, Çizgi Kitabevi, 1.Baskı, Konya 2010, s.233; 259-262.

[157] Ekrem Bektaş, *Muvakkit-zâde Pertev Divanı*, Öz Serhat Yayıncılık, 1. Baskı, Malatya 2007, s.697-699.

[158] Adnan İnce, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı (Tenkitli Basım*), YÖK Matbaası, Ankara 1994, s.253-261.

[159] A. İrfan Aypay, *İzzet Ali Paşa Divan (Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği),* İstanbul 1998, s.287-293.

[160] Sadık Erdem, *Neyyir ve Dîvân'ı (İnceleme-Tenkidli Metin-Sözlük)*, Fakülte Kitabevi, 1. Baskı, Isparta 2002, s.47-48.

[161] Mustafa Aslan, *Haşmet Dîvânı (Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1995, s.413-414.

[162] Mustafa Yatman, *Osmanzâde Tâib Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1989, s.126-127.

[163] Ahmet, Yenikale, *Sünbülzâde Vehbî Divanı*, Kültür Eserleri Dizisi 514, Ankara, 2017. https//ekitap.ktb.gov.tr/TR-196833/sunbulzade-vehbi-divani.html [Erişim Tarihi: 04.02.2020]

[164] Sabahattin Küçük, *Antakyalı Münîf Dîvânı* Kültür bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.212-213.

[165] Hüseyin, Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı (İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım)*, Harward Üniversitesi, Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, (2C) C.2, 1996, s. 114-116; 309-310.

[166] Engin Selçuk, *Hasmî Divanı (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2007.

Bu isimlerin dışında lügazlarına ulaşılamayan ancak lügaz kaleme aldığı bilinen şairler de mevcuttur. İbrahim Feyzî Efendi'nin [ö. 1723-4] bir[167], Râşih mahlasını kullanan Mehmed Sa'îd'in [ö. 1755] ise beş lügazının olduğu bilinmektedir.[168] Yine dönem şairlerinden Mehmed Behcet Efendi'nin [ö. 1755] lügaz ve muammada mahir olduğu dile getirilmektedir.[169]

19. yüzyılda lügaz yazan şair ve yazılan lügaz sayısında azalma görülür. 18. yüzyılda olduğu gibi lügazdaen çok tercih edilen nazım şekli mesnevidir. En fazla kullanılan aruz kalıpları ise *fâilâtün fâilâtün fâilün, feilâtün feilâtün feilün, feilâtün mefâilün feilün, mefâîlün mefâîlün feûlün* kalıplarıdır. 19. yy'da lügaz kaleme alan şairler ve yazdıkları lügaz sayıları şöyledir: Zîver (Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd) [ö. 1873][170] (3), Fâiz Mahmud Paşa [ö. 1867][171] (1), Şumnulu Kudsî [ö. ?][172] (1), Feyzî, Halil Bey [ö. 1889][173] (2), Mehmed Sa'îd Fennî [ö. 1918][174] (1), Fatin Davûd [ö. 1866][175] (1), Âbid [ö. ?][176] (2), Âkif Paşa [ö. 1845][177] (3), Âşık Sümmânî [ö. 1915][178] (1), Behcet Mehmed Efendi [ö. 1879][179] (1), Hâlet Efendi [ö. 1823][180] (2), Halim Giray [ö. 1823][181] (2), Hanyalı Kâmî [ö. ?] [182] (1), Nâfi [ö. 1850][183] (1), Leylâ Hanım [ö.

---

[167] Beyhan Kesik, ″Feyzî, İbrahim Feyzî Efendi (d. ?/?-ö. 1136/1723-24?)″, *TEİS*, 21.05.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2703[Erişim Tarihi: 04.02.2020]

[168] Hakan Yekbaş, ″Râşih, Mehmed Sa'îd (d. ?/ ?-ö. 22 Safer 1190/12 Nisan 1766)″, *TEİS*, 16.05.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=42[Erişim Tarihi: 04.02.2020]

[169] Sadık Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâsı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, s.43.

[170] Zîver (Tırnakçızâde Mehmed Sa'îd), *Divan-ı Zîver*, İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar Kataloğu, T1579, v.30.

[171] Fâiz Mahmud Paşa, [ö.1867], *Dîvân*, Fatih Millet Kütüphanesi, AE Mnz 317, s.72-73.

[172] Ahmet Kılıç, *Kudsî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2010, s.271.

[173] M. Nurullah Yurttaş, *Feyzî Halil Bey Dîvânı Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânı'nın İncelenmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007 s.417.

[174] Ali Şakir Ergin, *Yozgatlı Mehmed Sid Fennî Dîvânı*, Ankara 1996, s.245.

[175] Mehtap Erdoğan, *Fatin Dîvânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007, s.247-248.

[176] Fatma Nur Gülen, *Âbid Efendi'nin Dîvânçesi (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s.249-252.

[177] el-Hac Âkif Efendi, *Münşeât-ı el-Hac Âkif Efendi*, İstanbul, Matbaa-i Âmire, s.33.

[178] Abdülkadir Erkal, *Âşık Sümmânî Dîvânı*, Birleşik Yayınları, Ankara, s.481.

[179] İsmail Safa, *Huz Ma Safa*, İstanbul, Alem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1308, 1. Kısım, s.36-38.

[180] Çetin Derdiyok, *Hâlet Efendi Divançesi İnceleme-Metin-Tıpkıbasım*, Karahan Kitabevi, 1.Baskı, Adana 2005, s.64-65.

[181] Recep Toparlı ve M. Sadi, Çöğenli, *Divan-ı Halim Giray*, 2. Baskı, Erzurum 1992, s.123-124.

[182] İbrahim Akyol, *Hanyalı Kâmî ve Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s.324-325.

1848][184] (5), Sutûrî [ö. 1828 sonrası][185] (1), Câzib [ö. 1857 sonrası][186] (3), Çuhâdâr-zâde Şâkir [ö. 1836][187] (10), Enderunlu Halîm [ö. 1830][188] (3), Cesârî [ö. 1829][189] (6), Osman Nuri Paşa [ö. 1856][190] (9), Zîver Paşa [ö. 1862][191] (2), Kilisli Ebû Bekir Vahîd [ö. 1887][192] (1), Nâil Abbas Hilmi Paşa [ö. 1859][193] (1), Enderunlu Vâsıf [ö. h.1240/m. 1825][194] (1), Sâlik [ö. 1902 sonrası][195] (5), Abdülmâlik Hilmi [ö. 1829] (1), Dâniş Mehmed Bey [ö. 1830][196] (1), Şeref Hanım [ö. 1858][197] (4), Azmî Âmidî [ö. 1831][198] (6), Müderris-zâde Sadullah İzzet [ö. 1855][199] (1).

Çalışmada lügazlarına ulaşılamayan ancak tezkirelerden ve *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nden ve yararlanılarak lügaz kaleme aldıkları tespit edilen şairler mevcuttur. 19. yy sanatçılarından Hacı Mehmed Râgıb'ın [ö. 1848] *Lugazu bi-İsm-i Şâbân, Fî Lugaz bi-İsm-i Râgıb, Şerh-i Lugaz-ı İsm-i Ferezdak Li-Kâsım Râsimü'l-Âmidî* adlı

---

[183] Vahit Özen, *Nâfî Divânı –İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010, s.345-346.

[184] Leyla Hanım [ö.1847], *Divan-ı Leyla Hanım*, Şirket-i İraniye Destgahı, İstanbul, 1882, s.336-340.

[185] Emine Adaş, *Sutûrî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2008, s.503-504.

[186] Salih Yılmaz, *Câzib Divanı İnceleme, Metin*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s.543-544; 547-548.

[187] Fatma Dikbaş, *Çuhâdâr-zâde Şâkir Dîvânı(Metin-İnceleme)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005, s.664-672.

[188] Mehmet Turgutlu, *Enderûnlu Halîm Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008, s.208-211.

[189] Yasemin Akkuş, *19. Yüzyıl Şairlerinden Benderli Cesârî ve Dîvânı (İnceleme- Tenkitli Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2010, s.1431-1432.

[190] Sedat Kocabey, *Osman Nuri Paşa Dîvânı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2014, s.472-482.

[191] Mehmet Arslan, *Zîver Paşa Divan ve Münşeat*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2009, s.903-904.

[192] Özer Şenödeyici, *Kilisli Ebû Bekir Vahîd Divançesi*, Kömen Yayınları, 1. Baskı, Konya 2012, s.164.

[193] Muhammet Dursun Erdem vd. , *Nâil Abbas Hilmi Paşa Divanı (İnceleme-Metin)*, Destan Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2007, s.122-123.

[194] Rahşan Gürel, *Enderunlu Vâsıf Osman Bey ve Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999, s.695-696.

[195] Müzahir Kılıç, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 1998, s.624-627.

[196] Süreyyâ Özavar, *Dâniş Mehmed Bey, Hayatı, Sanatı ve Dîvânı*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1993, s.162.

[197] Engin Selçuk, *Hasmî Divanı (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sısyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 2007.

[198]Mehmet Duymaz, *Diyarbakırlı Azmî ve Divançesi (İnceleme-Metin-İndeks)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010, s.397-404.

[199] Müderriszâde Sadullah İzzet [ö.1855], *Dîvân-ı Sadullah İzzet*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz 287, s.188-189.

lügaz konusunu içeren eserlerinin olduğu[200], Ziyâyî'nin [ö. 19.yy] lügazda usta olduğu[201], Niyâzî Mehmed'in [ö. 1871] divançesinde iki lügazının olduğu[202] ve Ahmed Lutfî'nin [ö. 1907] bir lügazının, bulunduğu bildirilmektedir.[203] Bunun dışında 19. yüzyılda Özbek edebiyatında Çağatay sahasının devamı olarak lügaz kullanımının sürdüğü görülmektedir. 19. yy'da bu sahada Âgâh Osman Paşa Hazinedar-zâde'nin [ö. 1906] divanında mesnevi nazım şekli ile ve lügaz başlığı ile kaleme alınmış bir lügazı bulunmaktadır.[204] Yine Özbek kadın şairlerinden Üveysî Cihân'ın [ö. 1845] divanında 1 lügazı[205], Âgehî mahlaslı Muhammed Rızâ'nın [ö. 1874] divanında ikisi *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, diğer ikisi de *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla kaleme alınmış 4 lügazı[206] bulunmakta ve aynı yüzyıl şairlerinden Muazzam Han'ın [ö. 19. yy] lügaz çözmekteki başarısıyla babasının ve abilerinin takdirini kazandığı bilinmektedir.[207]

20. yy'da lügaz kullanımının, divan edebiyatı geleneğinin de son bulmaya başlamasıyla azaldığı görülmektedir. Ancak bu yüzyıldaki bazı mecmualarda lügaz konulu küçük yarışmalar düzenlendiği bilinmektedir. 20.yüzyılda divanında lügazı tespit edilebilen divan şairi, 2 lügazı bbulunan Kıratoğlu Emîn [ö. 1933]'dir.[208]

1.1. Klasik Türk Edebiyatında Lügazların Yer Aldığı Eserler

Lügazlar Klasik Türk edebiyatının çeşitli edebî ürünlerinde bulunmaktadır. Divanlar, mecmualar, cönkler, lügaz konulu şerhler lügazların bulunduğu edebiyat

---

[200] Hakan Yekbaş, ″Râgıb, Hacı Mehmed Râgıb (1200/1786- ö.1264/1848)″, *TEİS*, 13.06.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3110 [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

[201] Hatîbî, *Tezkire-i Şuarâ-yı Bağdad*, (hzl. Mehmet Akkuş), Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2008, s.205.

[202] Hakan Yekbaş, ″Niyâzî, Mehmed (d. ?-ö.1288/1871)″, *TEİS*, 25.05.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2802[Erişim Tarihi: 20.01.2020]

[203] Mehmet Arslan, ″Ahmed Lutfî Efendi (d. 1233/1817- ö.1325/1907)″, *TEİS*, 26.05.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2822[Erişim Tarihi: 20.01.2020]

[204] Agah Osman Paşa Hazinedarzâde [ö.1906], *Divan*, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar, 06 Mil Yz FB 333, s.227.

[205] Feridun Tekin, ″Üveysî Veysî Cehân (d. 1192/1779- ö.1260/1845)″ *TEİS*, 31.12.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6450 [Erişim Tarihi: 04.02.2020]

[206] *Tavizü'l-Âşıkîn*, Özbekistan Fenler Akademiyası Ebu Reyhan Birunî Adındaki Şarkşinaslık Enstitüsü Kolyazmalar Fondı, Envantör No: 7443; Feridun Tekin, ''Âgehî Divanı, Ta'vizü'l-Âşıkîn'in monografik Tavsifi'', *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 2 Issue: 3, Summer, 8/2016, 193-230, s.225-226, v.276[a]; 273[b].

[207] Fatma sabiha Kutlar, ″Muazzam Han (d .1257-8/1842- ö. 1335-6/ 1917)″, *TEİS*, 16.08.2017. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7826[Erişim Tarihi: 04.02.2020]

[208] Mehmet Veysi Dörtbudak, *Kıratoğlu Emin Divanı*, Akademi Kitabevi, 1. Baskı, İzmir 2003, s.236-237.

ürünleridir. Aşağıda, ayrı başlıklar altında adı geçen edebiyat ürünlerinde lügazların nasıl yer bulduğu incelenmiştir.

1.1.1. Divanlarda Lügaz

Osmanlı şairlerinin divanlarında on beşinci yüzyıldan itibaren lügaz örneklerine rastlanmaktadır. Lügazlar divanlarda genellikle son bölümde kıtalardan ve tarihlerden sonra yer almaktadır. Bazı lügazlar için divanlarda lugazât ve elgâz başlıkları atılırken bazı divanlarda kıta ve tarihlerin içerisinde verilmektedir. Bazı lügazlar ise divanlarda muamma başlığı altında yer almıştır. Klasik Türk edebiyatında şu ana kadar 119 şairin divanında lügaz tespit edilmiştir. Bu divanların büyük bir bölümü 18. yüzyıla aittir. On yedinci ve özellikle on sekizinci yüzyılda, divanında lügaz bulunan şairlerin sayısında ciddi artış gözlenmektedir. Aşağıda, divanlarında lügaz bulunan şairler bir tablo altında incelenmiş ve divanlarda tespit edilen lügazların sayısal verileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

1.1.1.1. Divanlarında Lügaz Bulunan Şairler

Divanlarında lügaz tespit edilen 119 şair ve divanlarındaki lügaz sayıları, yüzyıllara göre şu şekildedir:

Tablo 1. Divanlarında Lügaz Bulunan Şairler

	Yy	Şair	Lügaz Sayısı
1	15	Ahmed Paşa [ö. 1496]	1
2	15	Ahmed-i Rıdvan [ö. 1528-38]	2
3	15	Ali Şir Nevâyî [ö. 1501] Bedâyiü'l-Vasat	10
4	15	Dede Ömer Rûşenî [ö. 1486-7]	5
5	15	Kansu Gavrî [ö. 1516]	1
6	15	Şîban Han Divanı [ö. 1510]	2
7	16	Cinânî [ö. 1588?]	1
8	16	Derzi-zâde Ulvî [ö. 1585]	1
9	16	Gelibolulu Âlî [ö. 1600]	2
10	16	Kelâmî [ö. 1595-6]	3
11	16	Lâmiî [ö. 1531]	18

12	16	Muhyî-i Gülşenî [ö. 1604]	4
13	16	Ravzi [ö. 1600..]	5
14	16	Rumelili Za'îfî [ö. 1557..]	4
15	16	Sânî [ö. ?] Çağatay Sahası	43
16	16	Ubeydî [ö. 1572]	2
17	17	Âşık Ömer [ö. 1707]	3
18	17	Bosnalı Âsım [ö. 1710]	2
19	17	Ferdî [ö. 1709]	53
20	17	Feridûn [ö. 1659]	2
21	17	Himmet-zâde Abdî [ö. 1710]	41
22	17	Mehmed Nazif [ö. 1693]	1
23	17	Nâbî [ö. 1712]	30
24	17	Nâci Ahmed Dede [ö. 1711]	1
25	17	Nakşî Ali Akkirmânî [ö. 1655]	9
26	17	Nâlî [ö. 1675]	17
27	17	Nehcî Mustafa Dede [ö. 1680?]	1
28	17	Sâbit Alâ-eddîn Öziçevî [ö. 1712]	5
29	17	Sükkerî [ö. 1686]	15
30	17	Üsküdarlı Muhammed Nasûhî [ö. 1718]	1
31	17	Vahyî [ö. 1718]	33
32	17	Yahya Nazîm [ö. 1727]	12
33	18	Abdullah Refet [ö. 1744-45]	8
34	18	Antakyalı Münif [ö.1743-4]	2
35	18	Ârif Süleyman Bey [ö. 1770]	12
36	18	Arpaemini-zâde Sâmî [ö. 1733]	2
37	18	Âtıf Mustafa Efendi [ö. 1742]	10
38	18	Bâdî [ö. 1908]	1
39	18	Celâlî [ö. 1717-18]	2
40	18	Çeşmi-zâde Reşid [ö. 1770]	4

41	18	Ebûbekir Sâmi Paşa [ö. 1813]	7
42	18	Edîb[ö. 1748]	15
43	18	Esad-zâde Mehmed Çelebi [ö. 1790]	2
44	18	Fennî [ö. 1745]	67
45	18	Fıtnat Hanım [ö. 1780]	3
46	18	Hâmî-i Âmidî [ö. 1747-8]	1
47	18	Hanyalı Nûrî Osman [ö. 1758-59]	6
48	18	Hasmî [ö. ?]	1
49	18	Hâtem [ö. 1754]	1
50	18	Hüseyin Şâkir [ö. 1745]	1
51	18	İzzet Ali Paşa [ö. 1734]	10
52	18	Kâmî (Edirneli Efendi Çelebi) [ö. 1724]	17
53	18	Lebîb [ö. 1768]	15
54	18	Mehmed Abbas Efendi-zâde Haşmet [ö. 17	2
55	18	Mehmed Hâlis Efendi [ö. 1709]	4
56	18	Mehmed Râsim [ö. 1756]	16
57	18	Mirza-zâde Sâlim [ö. 1743]	6
58	18	Muvakkit-zâde Pertev [ö. 1807-8]	2
59	18	Nazîr İbrahim [ö. 1774]	14
60	18	Nebzî [ö. 1762]	5
61	18	Nedîm [ö. 1730]	2
62	18	Nevres-i Kadîm [ö. 1762]	2
63	18	Neylî [ö. 1748]	16
64	18	Neyyir Abdülhalim Dede [ö. 1800]	1
65	18	Nüzhet Ömer Efendi [ö. 1778]	3
66	18	Osman-zâde Tâib [ö. 1724]	1
67	18	Priştineli Nûrî [ö. ?]	5
68	18	Rahmî (Kırımlı Mustafa) [ö. 1752]	4
69	18	Râtib [ö. 1762]	5

70	18	Reşîd [ö. 1743-44]	133
71	18	Sabîh Ahmed Efendi [ö. 1783]	9
72	18	Sakıb Mustafa Dede [ö. 1735]	1
73	18	Selanikli Hasan Akif [ö. 1827]	1
74	18	Sermed (Feyzullah) [ö. 1787]	1
75	18	Seyyid Mehmed (Hâkim) Efendi [ö. 1770]	6
76	18	Seyyid Mehmed Râmiz [ö. 1759]	6
77	18	Seyyid Vehbî [ö. 1736]	19
78	18	Subhi-zâde Feyzî [ö. 1739]	18
79	18	Sünbül-zâde Vehbî [ö. 1808]	5
80	18	Şâkir (Hüseyin) [ö. 1745]	1
81	18	Şehdî [ö. 1769]	19
82	18	Şeyh Gâlib [ö. 1799]	2
83	18	Şeyh Muhammed Şerîf Efendi [ö. 1790]	2
84	18	Şeyhü'l-İslam Esad Efendi [ö. 1753]	19
85	18	Şeyhülislam İshak Efendi [ö. 1734]	5
86	18	Tevfîk [ö. 1791]	1
87	18	Vakanüvis Mehmed Emin Edîb [ö. 1802-3]	2
88	18	Vâsık [ö. 1751-2]	6
89	19	Abdülmâlik Hilmi [ö. 1829]	1
90	19	Âbid [ö. ?]	2
91	19	Âkif Paşa [ö. 1845]	3
92	19	Âşık Sümmâni [ö. 1915]	1
93	19	Azmî-i Âmidî [ö. 1836]	6
94	19	Behcet Mehmed Efendi [ö. 1879]	1
95	19	Câzib [ö. 1857 sonrası]	3
96	19	Cesârî [ö. 1829]	6
97	19	Çuhâdâr-zâde Şâkir [ö. 1836]	10
98	19	Dâniş Mehmed Bey [ö. 1830]	1

99	19	Enderunlu Halîm [ö. 1830]	3
100	19	Enderûnlu Vâsıf [ö. 1825]	1
101	19	Fâiz Mahmud Paşa [ö. 1867]	1
102	19	Fatin Davûd [ö. 1866]	1
103	19	Feyzî, Halil Bey [ö. 1889]	2
104	19	Hâlet Efendi [ö. 1823]	2
105	19	Halim Giray [ö. 1823]	2
106	19	Kilisli Ebû Bekir Vahîd [ö. 1887]	1
107	19	Kudsî [ö. ?]	1
108	19	Leylâ Hanım [ö. 1848]	5
109	19	Mehmed Saîd Fennî [ö. 1918]	1
110	19	Müderris-zâde Sadullah İzzet [ö. 1855]	1
111	19	Nâfi [ö. 1850]	1
112	19	Nâil Abbas Hilmi Paşa [ö. 1859]	1
113	19	Osman Nuri Paşa [ö. 1856]	9
114	19	Sâlik [ö. 1902 sonrası]	5
115	19	Sutûrî [ö. 1828 sonrası]	1
116	19	Şeref Hanım [ö. 1858]	4
117	19	Zîver Paşa [ö. 1862]	2
118	19	Zîver, Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd [ö. 18	2
119	20	Kıratoğlu Emîn [ö. 1933]	2
Toplam			943

1.1.2. Lügaz Divanları

Bazı şairler, kaleme almış oldukları lügazları bir araya getirerek divan-ı lügaz adı altında lügazlardan oluşan küçük divanlar meydana getirmişlerdir. Bunlar, içerisinde sadece çeşitli vezin ve nazım şekilleriyle yazılmış lügazları barındıran şiirlerden oluşan eserlerdir. Şu ana kadar tespit edilebilen iki lügaz divanı mevcuttur. Bunlardan biri 17.

yüzyıl şairlerinden Himmet-zâde Abdî'ye[209] diğeri ise 18. yüzyıl şairlerinden Reşîd'e[210] aittir. Abdî'nin *Dîvân-ı Lügaz*'ında 41, Reşid'in eserinde ise 133 lügaz yer almaktadır. Reşîd lügazlarını mesneviyyat, gazeliyyat ve metâli başlıkları altında sıralamış ve bölümlerde adı geçen nazım şekilleriyle kurulmuş şiirlere yer vermiştir. Himmet-zâde Abdî ise lügazlarını alfabetik olarak sıralamıştır.

1.1.3. Lügaz Tarzında Kaleme Alınan Eserler

Divan edebiyatında bazı eserlerin lügazlardan yararlanılarak kaleme alındığı görülmektedir. Burada zikredilmesi gereken iki eserden biri Koca Râgıb Paşa'nın [ö. 1763] *Şerh-i Lugaz-ı Râgıb* adlı eseri diğeri Osmanlı vak'anüvislerinden Şefik Muhammed Efendi'nin [ö. 1715] 1703'te meydana gelen ve Osmanlı Devleti'ni derinden etkileyen Çınar Vakası olarak da bilinen Edirne Vakası'nı [1703] anlattığı *Şefîk-nâme* adlı eserdir. Şefîk Muhammed bu eserinde dönemin şartları nedeniyle bazı isim ve olayları ağır bir dille lügaz, muamma, tamiye gibi unsurlardan yararlanarak üstü kapalı bir biçimde anlatmıştır.[211] Aşağıdaki lügazda Şefîk Muhammed Efendi, Edirne Vakası'nın önemli isimlerinden Râmî Paşa'yı ve kendisine düşman olarak gördüğünü dönemin şeyhülislâmı Feyzullah Efendi'ye karşı hileye başvurduğunu lügaz üslubu ile ifade etmiştir. Bunu yaparken de Râmî adını ok kelimesiyle tevriyeli kullanmıştır:

mâ ḥīleti′r-rāmī̄ iẕā elteḳati′l-ʿadā

fe erāde en yermī fenḳaṭaʿa′l-vitr[212]

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 3566'da kayıtlı *Şerh-i Lügaz-ı Râgıb* adlı eser ise ayn harfi üzerine mensur olarak kaleme alınmış bir cevap niteliğindedir. Ayn harfi söylenmeden verilen her özelliğin ardından cevabın ayn harfi olduğunu kanıtlayan açıklamalara yer verilmiş eser, 11 varaklık hacme sahiptir.

[209] Nihat Öztoprak, "Himmetzâde Abdî'nin Dîvân-ı Lugazı", *(Essays İm Memory Hazel E. Heughan) Hazel E. Heughan Educational* Trust Publicxation: 1, Edinburg, 2007, s-145-175.

[210] Eren Türkoğlu, *Reşit Efendi'nin Divan-ı Lügaz'ı (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

[211] Turgut Koçoğlu, *Şefîk-nâme, Şefik-nâme Şerhi ve Edhem ü Hümâ Mecmuası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü ,Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2004, s.25.

[212] Düşmanlarla karşılaştığı zaman onlara ok atmak istediğinde yayı kopan birisinin durumu nedir? (Çev. Turgut Koçoğlu, *Şefîk-nâme, Şefik-nâme Şerhi ve Edhem ü Hümâ Mecmuası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2004, s.26.

Eser üzerine akademik çalışma yapılmıştır.[213] Aşağıda eserle ilgili örnekler bulunmaktadır:

Özellik: [Ol nedir ki] Mısır'da bir kasırdır, Diyarbekir'de bir minâre

Cevap: Hakikatte bir kasr-ı Aynü'l-kasr (vardır) ve Diyarbekir'de bir minareye Ayn-ı Minâre derler (9^b)

Özellik: [Ol nedir ki] Sakalı gelse üzüm asması olur

Cevap: Sakalın mürâdifi rîştir. Ayn (harf)a rîş lafzı gelse arîş olur, arîş üzüm asmasına denir (9^a)

Özellik: [Ol nedir ki] Bî-tâkat olmasa hem-sâye-i şehr-i Haleb olur.

Cevap: Tâkat ki tâbdur ayn tâbsuz olmasa tâblı olsa yani lafz-ı ayna tâb lafzı gelse ayıntâb (antep) olur (8^a)

Verilen örneklerden yola çıkarak eserin özellikle lafız lügazlarının çözümü noktasında önemli katkılarının olabileceği ifade edilmelidir. Divan edebiyatında bu şekilde çeşitli lügazların şerhini ihtiva eden eserler mevcuttur. Bunlardan bazılarının adları lügaz şerhleri bölümünde zikredilmiştir.

[213] Nagihan Gür ″Osmanlı Kültürünün Bir Zihin Haritası: Şerh-i Lugaz-ı Râgıb″, *Journal of Turkish Studies (Symposium in Honor of Prof. Dr. Günay Kut, Transcribing Manuscripts İnto Critical Analysis)*, Volume:5, Aralık 2016, s.57-82

1.1.4. Lügaz Mecmuaları

Mecmua "Toplama, yığma, birden fazla insan, hayvan ve eşyayı gösteren isim"[214] gibi anlamlara gelen *cemʿ* kelimesinden türemiştir. Mecmua sözlükte "Toplanıp biriktirilmiş, tertip ve tanzîm edilmiş şeylerin hepsi, seçilmiş yazılardan meydana getirilen yazma kitap, dergi"[215] anlamlarına gelir. Edebiyatta ise "Aynı veya farklı türden seçilmiş çeşitli hacimlerdeki metinlerin ve risâlelerin bir araya getirilmesiyle oluşturulan eserlerin ortak adı"[216] olarak tanımlanabilir.

Mecmualara konu olan ürünler, farklı şairlerin bir araya getirilmiş şiirleri olabileceği gibi belli başlı türleri, eserleri ya da risaleleri içeren eserler de olabilir. Bu durum, mecmuaları içeriğine göre farklı adlandırılmalara sevk eder: hadis, târih, fevâid, risâle mecmuaları gibi. adlandırmalar mevcuttur. Mecmualar, çeşitli araştırmacılar tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Günay Kut mecmuaları şu şekilde sınıflandırır:

1. Nazire necmuaları
2. Seçme şiir mecmuaları
3. Aynı konu ile ilgili eserlerin bir araya getirilmesiyle oluşan mecmualar
4. Karışık mecmualar
5. Tanınmış kişilerce ve derleyeni belli kişilerce hazırlanmış mecmualar.[217]

Agah Sırrı Levent ise mecmuaları:

1. Nazire mecmuaları
2. Meraklılarca toplanmış, birer antoloji niteliğinde seçme şiirler mecmuaları
3. Türlü konulardaki risalelerin bir araya getirilmesiyle oluşan mecmualar
4. Aynı konudaki eserlerin bir araya getirilmesiyle meydana gelen mecmualar
5. Tanınmış kişilerce hazırlanmış birçok yararlı bilgileri, fıkraları ve özel mektupları kapsayan mecmualar[218] şeklinde sınıflandırır.

---

[214] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)*, Aydın Kitabevi Yayınları, 13. Baskı, Ankara, 1996, s.131.
[215] Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle),* s.596.
[216] Mustafa Uzun, ''Mecmû'a'', s.265.
[217] Günay Kut, ''Mecmua'', *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, C.6, İstanbul, 1986, s.170
[218] Agah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, C.1, İstanbul 2014, s.166-167.

Edebiyata konu olan mecmualar, nazım şekline ve türüne göre isimlendirilmektedir. Genel olarak şiirleri konu alanlara mecmua-i eş'âr, ilahileri konu alanlara mecmua-i ilâhiyat, kasideleri konu alanlara mecmua-i kasâ'id, nazîreleri konu alanlara mecmuatü'n-nezâ'ir gibi isimler verilir.

Mecmuaların en önemli yararlarından biri, divanı olmayan şairlerin şiirlerini yok olmaktan kurtarmalarıdır. Günümüzde az sayıda şiiri olan birçok şairin varlığından mecmualar sayesinde haberdar olunabilmektedir. Fatih Köksal'ın mecmuaların önemi üzerine sıraladığı şu maddeler önemlidir:

Kaynaklarda adı geçmeyen, unutulmuş şairlerin şiirlerine rastlamak mümkündür.

1. Bilinen şairlerin bilinmeyen / divanlarında bulunmayan şiirlerine rastlamak mümkündür.

2. Şairlerin divanlarındaki şiirlerin farklı şekillerine (fazla veya eksik beyitler, nüsha farkları vs.) tesadüf edebiliriz.

3. Mecmualar arasında bilinmeyen, varlığı bilindiği halde nüshası tespit edilemeyen eserlerle de karşılaşılır.

4. Bilinmeyen veya kullanılmayan nazım şekilleri, bilinen nazım şekillerinin örneği görülmeyen kafiye tipleri, farklı bend yapıları; yeni türler, edebiyatımızda kullanımına rastlamadığımız aruz kalıpları, görsel şiirler vb. örneklerle de mecmualarda karşılaşabiliriz.

5. Şiir mecmualarında genel olarak dönemin zevklerini, edebî tercihlerini vs. anlamak kabil olduğu gibi ferdî temayüllerin de izini sürmek mümkündür.

6. Mecmualarda zaman zaman şairlerin hayatlarıyla ilgili önemli bilgileri de yakalama imkanı vardır.

7. Mecmualar dışındaki eserlerin fevâyid ve vikâye yapraklarında da zaman zaman rastlamak mümkünse de özellikle mecmualarda çok sık rastladığımız edebiyat dışı kimi konular da ayrıca ele alınması gereken önemli noktalardır. Şöyle ki hemen her mecmuanın boş kalmış sayfalarında, yazılı sayfaların derkenarlarında çeşitli dualar, otlarla ilaç yapımı tarifleri, tılsım, vefk, reml, tefe'ül gibi gizli ilimler (havâs) denilen itikatlara dair notlar, tarih kıtaları, müstakil matla ve müfredler, bazı münşeat örnekleri, kimi resmi kayıtların örnekleri çokça rastlanan – asıl mecmua konusuyla ilgisi olmayan- kayıtlardır.[219]

Lügazlar da divan edebiyatında kullanılan şiir türlerinden biridir. Bu şiir türü için de farklı şairlerin kaleme aldıkları lügazların bir araya getirilmesiye oluşturulmuş mecmualar mevcuttur. Bu mecmualara, genellikle lügaz mecmuası, mecmua-i elgâz, mecmua-i lugazât gibi isimler verilir. Mecmualarda yer alan lügazlarda genellikle mürettep bir sıra takip edilmez. Aynı şaire ait olan lügazların mecmuanın farklı varaklarında verildiği sıkça görülür. Bununla birlikte bazı mecmualarda şiirler vezinlerine göre sıralanmış olabilir.

Bazı lügaz mecmualarının sadece lügazlara münhasır olmayıp içerisinde muammaların da var olduğu görülmektedir. Bu tip mecmualarda genellikle giriş kısmında lügazın ve muammanın tanımını yapılır ve aralarındaki en önemli farklar belirtilir.. Bu örneklendirme sadece mecmualarda değil muamma - lügaz şerh ve risalelerinde de görülmektedir.

Çalışmada, kütüphane kayıtları ve çeşitli tezlerden yapılan taramalar sonucunda Arapça, Farsça ve Türkçe lügaz mecmualarından bazıları tespit edilmiştir. Bunun yanında doğrudan lügaz mecmuası olmayan ancak kütüphane kayıtlarında içerisinde lügazlara da yer verdiği ifade edilen ve üzerine akademik çalışma yapılan bazı mecmua, cönk ve eserler de tespit edilmiştir.

1.1.4.1. Türkçe Lügaz Mecmuaları

Klasik Türk edebiyatında çeşitli şairlerin lügazlarını konu alan mecmualar bulunmaktadır. Genellikle derleyeni bilinmeyen bu mecmualarda 15. ve 19. Yüzyıl arasında yaşamış şairlerin lügazları bulunmaktadır. Aşağıda Türkçe kaleme alınmış bazı lügaz mecmuaları listelenmiştir:

[219] M. Fatih Köksal, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, İstanbul 2012, s.88-90.

* *Lugazlar Mecmuası*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz718.[220]

* *Lugazlar Kitabı*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz719.[221]

* *Lugaz*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, V3205/17.

* Rüşdi-zâde Reşid Çelebi, *Lugaziyyât-ı Rüşdî eş-Şehîr Rüşdi-zâde*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz 169, v.1-14.

* Râşit, Azmî-zâde [ö. 1767], *Lugâziyyât*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, 34 AE Mnz 169.

* Arayıcı-zâde Hüseyin Ferdî [ö. 1710], *Elgâz-ı Ferdî*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz 774/3.[222]

**Lugaz*, (Müstensih: Mehmed Rifat Gözcüzade), Milli Kütüphane, Tokat İl Halk Kütüphanesi, 60 Hk 18/9.[223]

* Kadî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi [ö. 1890], *Lugaz*, Vatikan, Vatikan Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Vat. Turco 237/2.

* Reşid Bey, *Mecmû'a-i Lugaz*, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3191.[224]

* Kadî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi [ö. 1890], *Mecmû'a-i Lugazîyât*, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1129.[225]

---

[220] Eser üzerine iki yüksek lisans tezi yapılmıştır: Fatma Betül Arıkan, *Ali Emîrî Manzum 718 Numaralı Lugaz Mecmuasının (50a-90b) çeviriyazımı ve incelenmesi,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; Orhan Çağrı Sarıhan, *Ali Emîrî Manzum 718 Numaralı Lugaz Mecmuasının (1b-50a) çeviriyazımı ve incelenmesi,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

[221] Eser üzerine üç yüksek lisans tezi yapılmıştır: Salih Demir, *Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Kitaplığı Manzum 719'daki Lugaz mecmuası vr. 1b-39a inceleme-metin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012; Nevres Kip, *Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Kitaplığı Manzum 719 Numaralı Lugaz Mecmuasının (80b-121b) çeviriyazımı ve incelenmesi,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; Hava Laçin, *Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Kitaplığı Manzum 719 Numaralı Lugaz Mecmuasının (39b-80a) çeviriyazımı ve incelenmesi,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

[222] 774 nolu mecmuanın 25^b-30^b varakları arasındadır. İçerisinde Arayıcızâde Ferdî'nin lügazları yer alır.

[223] Mecmuanın 160^b-172^b varaklarını kapsamaktadır. Ketebe kaydında eserin Mehmed Hıfzı Gözcüzâde'nin isteği üzerine istinsah edildiği yazılıdır. Derkenarda bazı lügazlar ebcedden yararlanılarak çözülmeye çalışılmıştır.

[224] İçerisinde cevaplarının derkenarda yer aldığı lügazların bulunduğu 11 varaklık bir lügaz mecmuasıdır.

[225] Eserde Fennî, Resmî, Reşîd, Necîb, Vaslî, Vâhib, Mahtûmî, Nedîm, Hâkim, Neylî, Vehbî, İzzî, Şehrî, Lutfî, Feyzî, Rahîmî, Gevherî, Sırrî gibi şairlere ait lügazlar ve tarihler vardır.

* *Lugazât (Mecmû'a-i İnşâ)*, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 3655.[226]

* *Mecmû'a-i Lugaz*, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 774.[227]

* Reşîd, *Mecmû'a-i Lugaz*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 2771.[228]

1.1.4.2. İçinde Lügaz Bulunan Bazı Mecmua, Cönk ve Eserler

Yapılan araştırma neticesinde doğrudan lügaz konulu olmakla birlikte içerisinde lügaz bulunan mecmua, cönk ve bunları konu edinen akademik çalışmalar da tespit edildi. Bu eserlerin isimleri aşağıda listelenmiş ve içlerinde bulunan lügazlar dipnotlarda belirtilmiştir.

* *Durup Emsal ve Lügazlar,* Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi (Yahya Efendi Dergahı) / 05344.[229]

**Mecmû'a-i Eş 'ar ve Gazeliyat,* Millet Kütüphanesi, AE Mnz654.[230]

* *Mecmû'a-i Eş 'ar ve Fevâid*, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken Halk Kütüphanesi, 06 Hak 13/1.[231]

* *Mecmû'a-i Eş'âr*, Millet Kütüphanesi, AE Muz 652.

* *Mecmû'a-i Münşeat ve Fevâid*, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, KHK, 3753/01.

* *Mecmû'a*, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, H.1073.

* *Mecmû'a-i Eş'âr*, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, H.1980.[232]

* Sa'dî Müşerref ed-dîn Ebû Abd-Allâh Şirâzî, (istinsah: 1804), *Külliyat,* Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 594.[233]

---

[226] 86 varaklık mecmuanın içinde farklı nazım şeklilleri ile kaleme alınmış lügazlar bulunmaktadır.Eser üzerine akademik çalışma yapılmıştır: Elif Nur Anbar, *Milli Kütüphane 06 Hk 3655 Numaralı Mecmuanın (6-55) Çeviri Yazımı ve İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016.

[227] Eserde Reşîdî, Fennî, Nedim, Sultan Murâd, Vehbî, Rıfat Efendi Üsküdârî, Şâkir Efendi, Nâbî, Ârif Efendi gibi şairlerin lügazlarının yanında, Sultan Murad'ın sorduğu lügaz ve Hulûsî Efendi'nin bu lügaza verdiği cevap bulunmaktadır.

[228] Eserin içeriğine dair bilgi edinilememiş, kütüphane kayıtlarında ismine ve yazarına ulaşılmıştır. Bir kaynakta eserin mensur lügaz mecmuası olduğu ifade edilmiştir. Ancak kaynak verilen eserde mensur lügaz tespit edilememiştir. Bkz. Ahmet Akdağ, *Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesindeki 19 HK 2207 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Programı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2013, s.6.

[229] Eser, atasözlerini derleyen bir mecmû'adır. Ancak s. 30-31 de Vâcid adlı bir şaire ait 3 lügaz bulunmaktadır.

[230] İçerisinde farklı nazım şekilleri bulunan mecmuanın başlangıç kısmında, muamma ve lügazlar bulunmaktadır.

[231] İçinde lügazlar dışında dua, rubâî, gazel, tekib-i bend, mensur metinler vb. bulunan 67 varaklık bir eserdir.

[232] İçerisinde (39^b) Arayıcızâde Ferdî'nin 1 lügazı vardır.

* *Sultân Murâd'un Şeyhlerinden Su'âl Buyurdukları Es'iledür*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 159/4.[234]

* Mehmed Emîn Efendi, *Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 94/2.

* Râgıb, Koca Mehmet Paşa [ö. 1763], *Münşeât*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 85/1.[235]

* Elvân Çelebi Şirâzî, *Terceme-i Gülşen-i Râz*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 43.[236]

* *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 58/1.[237]

* *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 61/1.[238]

* *Lugat-ı Mizah*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 80/6.[239]

* *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Giresun İl Halk Kütüphanesi, 28 Hk 3648/6.[240]

* *Şerhü Ebyâti'l-Attar*, (Müstensih: Mustafa b. İsmail), Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 3136/9.[241]

* Arab-zâde Mehmed Emîn Nûrî İskilibî, (istinsah:1635), *Mecmû'a-i Mu'ammeyât*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Giresun İl Halk Kütüphanesi, 28 Hk 3647/1.[242]

* Kadî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi [ö. 1890], *Mecmû'a-i Fevâid*, Mili Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz 1361.[243]

---

[233] İçerisinde lügazlar bulunan farsça bir eserdir.

[234] Arapça kaleme alınmış eserin içerisinde, 4 beyitlik bir lügaz bulunmaktadır.

[235] Türkçe kaleme alınmış eserde, İbrahim Halebî'nin, Bahaeddin Amilî'nin lügazına yazdığı mektubun Arapça şerhi bulunmaktadır.

[236] Türkçe eserde, iki lügaz bulunmaktadır.

[237] Türkçe kaleme alınan eserde, lügaz ve şiir sanatına dair bir risale bulunmaktadır.

[238] Bir cönk olan Türkçe eserde, lügazlar bulunmaktadır.

[239] Türkçe kaleme alınan eserde, Nâbi'ye ait üç lügaz bulunmaktadır.

[240] Arapça bir mecmua olan eserde, çeşitli şiir türlerinin yanında muamma ve lügazlar bulunmaktadır.

[241] Türkçe kaleme alınan eserde, çeşitli şiirlerin yanında 211^{a}-213^{b} arasında lügazlar bulunmaktadır.

[242] Türkçe kaleme alınan eserde, muammaların yanında 77^{b}-88^{a}'da Sultan Murad'ın lügazları vardır.

* Ziver Beg Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd [ö. 1873], (Müstensih: Rıdvan-zâde Mehmed Tevfik b. Nazmî) *Eş'âr*, Mili Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3381.[244]

* *Risâletü'd-Duhaniye*, (Müstensih: Mustafa b. Ahmed), Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 610/2.[245]

* Muhammed b. Ömer b. Osmân Darendî [ö. 1739], *Tefsîru Kavlihi Taâla ''Ma Enzelna Aleyke'l-Kur'âne li Teşka İlla Tezkire''*, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 611/9.[246]

* Vânî, *Kasîdetu'l-Hilye*, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 611/9.[247]

* Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi [ö. 1890], *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 497.[248]

* Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi [ö. 1890], *Mecmû'a-i Eş'âr ve Münşeat*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4059/15.[249]

* İshak Hocası Ahmedî, *Sandukatü'l-Ma'ârif*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 2649/002.[250]

* *Mecmû'a-i Nikâtü'l-Ma'ârif,* Kütahya Vahid Paşa İl Halk Kütüphanesi, no: 43 Va 1456.[251]

* *Mecmû'a-i Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hüdâyî efendi 1313. [252]

---

[243] Eserde, ilaç reçetesi, yemek tarifi, muska, tılsım örnekleri, Nabi'den lügazlar ve 44-77 varakları arası Celâleddin Suyûtî'nin Kenzu'l-Medfûn ve'l-fulku'l-meşkûn adlı eserinden lügaz bahsi yer almaktadır.

[244] Türkçe kaleme alınan eserde, beyitler ve gazellerin yanında dört lügaz bulunmaktadır.

[245] Arapça bir fıkıh kitabı olan eserin 207[a] varağında bir adet lügaz bulunmaktadır.

[246] Arapça bir tefsir kitabı olan eserde, 50[b]'de Zeyn el-abidin el-Kürdi'nin bir lügazı, 51[a]'da Acem ulemasından birinin Bağdad ulemasına gönderdiği bir lügaz vardır.

[247] Arapça eserin 88. varağının a yüzünde üç lügaz bulunmaktadır.

[248] Eserin 49. varağının b yüzünde lügaz bulunmaktadır.

[249] Farsça-Türkçe kaleme alınmış olan eserin 161[a] varağında Farsça lügazlar bulunmaktadır.

[250] Eser, Farsça olarak kaleme alınmış olup mecmuanın 93-144 varakları arasında yer almaktadır. Muamma ve lügazlardan ve onların çözüm yöntemlerinden bahsetmekte ve çeşitli sanatçılardan Farsça muamma ve lügaz örnekleri verilmektedir.

[251] Eserde Sakıb Dede'ye [ö.1735] ait iki lügaz bulunmaktadır. Bunlardan biri şairin divanında yer alırken kaside nazım şekliyle yazılmış diğer lügaz için mecmua tek kaynak konumundadır. Eser üzerine çalışma yapılmıştır. (Fatih Bağmancı, *Mecmû'a-i Nikâtü'l-Ma'ârif (43 VA 1456)*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2017.)

[252] Eserde kıta nazım şekli ile kaleme alınmış dört lügaz bulunmaktadır. Şiirlerden birinin başlığında ez-ân Molla Lütfî başlığı vardır.s.141-143. Eser üzerine akademik çalışma yapılmıştır. (Neslihan Dokumacı, *Hüdâyî efendi 1313*

* *Mecmû'atü'l-Eş'âr,* Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhanesi Numara: 200 .[253]

* *Mecmû'a-i Eş'âr,* Milli Kütüphane Adnan Ötüken Koleksiyonu 06 HK 984.[254]

* *Mecmû'a-yı Devâvin ü Eş'âr*, , İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: T1532. [255]

* Süleyman Fâik, *Mecmû'a-i Süleyman Fâik Efendi (1b-57a) (İnceleme-Metin)* İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY3472.[256]

* Hamit Demirci, *Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 5810 Numaralı Şiir Mecmuası (v.40b-80b)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.[257]

* *Mecmû'a-i Kasâ'id ve Gazeliyyât*, Hâlet Efendi Mülhakı, Süleymaniye Kütüphanesi No: 245. [258]

**Mecmû'a-i Eş'âr*, Mevlana Müzesi Kütüphanesi No: 2095[259]

* Ömer Ali Karageçen, *XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.1b-206a) (İnceleme-metin-Çeviri Yazısı-İndeks)*, KahramanMaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler

---

Numaralı Mecmû'a-i Eş'âr (İnceleme-Metin), Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2007.)

[253] Eserde, Sükkerî'ye ait kıta nazım şekli ile kaleme alınmış bir lügaz bulunmaktadır. s.81. Eser üzerine kısmî bir çalışma yapılmıştır. (Sevgi Akbaba, *Mecmû'atü'l-Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhanesi Numara: 200 (71-140) (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2018.)

[254] Eserde, 7'li hece ölçüsüyle kaleme alınmış yazarı belli olmayan bir lügaz bulunmaktadır. s.75. Eserin 1-143v arası çalışılmıştır. (Mecmû'a-i Eş'âr , Milli Kütüphane Adnan Ötüken Koleksiyonu 06 HK 984'te Kayıtlı (Vr.1-135) (İnceleme-Metin), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2018.)

[255] Eserde, biri Kerîmî'ye ait altı lügaz bulunmaktadır. Diğerlerinin yazarı belli değildir. Eser üzerine çalışma yapılmıştır. (Ülkü Yılmaz, *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: T1532'de Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sivas 2018.)

[256] Eserde, yer alan kıta nazım şekli ile kaleme alınmış Bağdatlı Rûhî'ye ait bir lügaz olduğu ifade edilmektedir. s.21. Yine Fuzûlî başlığını taşıyan bir, Sâmî adlı şaire ait iki, Dâniş'e ait 5, Ârif Bey'e ait 2, Neylî'ye ait 2 lügaz bulunmaktadır. Eser üzerine akademik çalışma yapılmıştır. (Nur Şerif Akyel, *Mecmûa-i Süleyman Fâik Efendi (1b-57a) (İnceleme-Metin)*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009).

[257] Eserde muamma başlıklı yedi lügaz bulunmaktadır. s.131-135.

[258] Eserde *Lügaz-ı Sultân Mehemmed* Han başıklı kıta nazım şeklinde bir lügaz ve ona cevaben *Mehmed Beg Sultân Süleymâna* başıklı mesnevi nazım şeklinde bir lügaz yer almaktadır. s. 614.Eser üzerine çalışma yapılmıştır. (Sait Yılter, *Mecmû'a-i Kasâ'id ve Gazeliyyât (Mecmû'a-i Devâvin),* (Hâlet Efendi Mülhakı, Süleymaniye Kütüphanesi No: 245) (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.)

[259] Eserin 101b varağında bir Arapça lügaz bulunmaktadır. Eser üzerine çalışma yapılmıştır. (Gülşah Gaye Öztürk Fidan, *Mevlânâ Müzesinde Bulunan Bir Mevlevî Şiir Mecmu'ası (Mecmu'a-i Eş'âr)*, GaziAntep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, GaziAntep 2006).

Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, KahramanMaraş 2019.[260]

* *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id*, Süleymaniye Kütüphanesi 34Sü Tarlan 80/5. [261]

* *Milli Kütüphane FB 464 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası*. [262]

* *Mecmû'a-i Eş'âr-ı Türkî*, İran Meclis Kütüphanesi No: 17805. [263]

* *Mecmû'a-i Gazaliyyât*, Milli Kütüphane 06 HK 319/1 Nolu Şiir Mecmuası. [264]

* *Erzincan İl Halk Kütüphanesindeki 1492 Numaralı Nazire Mecmuası*. [265]

* Cahit Deniz, *Niğde-Bor Kaynaklı Cönkler Üzerine Tetkik (1580-6694-42142 Nolu Cönkler)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2015.

* Ersen Döğmeci, *Milli Kütüphane Cönklerindeki Nuri Mahlaslı Cönkler Üzerine Bir İnceleme*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2019.[266]

* Hamdi Taner Türk, *Harput Kaynaklı Bir Cönk Üzerine (İnceleme-Metin)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2019.

[260] Eserin 22b varağında murabba nazım şekli ile kaleme alınmış bir lügaz bulunmaktadır. s.111.

[261] Eserde, biri Nabi'ye ait üç lügaz bulunmaktadır. Eser üzerine kısmen çalışma yapılmıştır. (Mehmet Yüksel, *Süleymaniye Kütüphanesi 34Sü Tarlan 80/5 Numaralı Şiir Mecmuası (129b-203a)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018.)

[262] Eserde, biri müfred diğeri mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmış yazarı belli olmayan iki adet lügaz bulunmaktadır. Eser üzerine kısmen çalışma yapılmıştır. (Kebiran Gül, *Milli Kütüphane FB 464 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (v: 1b-109b) (İnceleme-Metin-Çeviri Yazısı)*, GaziAntep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, GaziAntep 2019.)

[263] Eserde, Aşkî'nin kaside nazım şekli ile kaleme alınmış bir lügazı ve karı anlatan bir lügazı bulunmaktadır. Eser üzerine kısmen çalışma yapılmıştır. (Melis Azizi, *İran Meclis Kütüphanesi 17805 Nolu Türkçe Şiir Mecmuası (v.5^{b}-42^{b}) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.)

[264] Eserde, Lâmiî ve Niyâzî'ye ait birer lügaz bulunmaktadır. s.642-643. Eser üzerine çalışma yapılmıştır. (Ahmet Bellibaş, *Milli Kütüphane 06 HK 319/1 Nolu Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin-Dizin)*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2014.

[265] Eserde, Neylî'ye ait bir lügaz bulunmaktadır. Eser üzerine çalışma yapılmıştır. (Birgül Sezgin, *Erzincan İl Halk Kütüphanesindeki 1492 Numaralı Nazire Mecmuası (İnceleme-metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015.)

[266] Eserde lügaz-ı Nuri başlığı ile kaleme alınmış şiirler bulunmaktadır.

* Hüseyin Aldemir, *Hafız Halil İbrahim Efendi Cöngü Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*, Hacetttepe Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.[267]

* Gülay Yıldızdağ, *Ziya Bey Kütüphanesindeki 6709, 6712, 6767 Nolu Cönkler Üzerine Tetkik*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2010.[268]

* Solmaz Bakay, *Sivas ve Hafik Kaynaklı Cönkler Üzerine Tetkik*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2000.[269]

1.1.4.3. Mecmualarda Lügazı Bulunan Şairler

İncelenen lügaz mecmualarında divanlarına ya da divanlarında lügaza ulaşılamayan aşağıdaki şairlerin de kaleme aldığı lügazlar mevcuttur. Bu taramada derlenen bilgiler ayrı bir tablo halinde incelenmiştir.[270] Şairler hakkında mahlasları

[267] Eserde lügaz-ı müreferrika başlığı altında kaleme alınmış lügazlar bulunmaktadır. Seyrânî'ye ait semâi nazım şekliyle 2; Esmânî'ye ait semâi nazım şekli ile 1; Mustafa adlı şaire ait koşma nazım şekliyle 2; Garib'e ait koşma nazım şekli ile 1; Sezâyî'ye ait koşma nazım şekli ile 1 ve Seyyidyâr'a ait koşma nazım şekli ile kaleme alınmış 1 lügaz bulunmaktadır. s.145; 427; 631; 829; 831; 885.

[268] Mecmuada, birine muamma başlığı atılmış, 8 lügaz bulunmaktadır. s. 315-316.

[269] Mecmuada, lügaz özellikleri gösteren dörtlük nazım birimi ve hece ölçüsüyle kaleme alınmış bir şiir bulunmaktadır. s. 5.

[270] Tablo aşağıdaki tezlerin incelenip birbirleriyle karşılaştırılmasıyla oluşturulmuştur: ARIKAN, Fatma Betül, *Ali Emîrî Manzum 718 Numaralı Lugaz Mecmuasının (50a-90b) çeviriyazımı ve incelenmesi,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; AYAR, Nurgül, *Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Kitaplığı Manzum 567'deki Lügaz Mecmuası (vr. 245-280 metin-inceleme)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; ÇAKIROĞLU, Nevin, *Süleymaniye Kütüphanesi Bağdatlı Vehbi 1542'de Kayıtlı Muamma-Lugaz Mecmuası: İnceleme-metin,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014; DEMİR, Salih, *Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Kitaplığı Manzum 719'daki Lugaz mecmuası Vr. 1b-39a inceleme-metin*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012; ERTÜRKOĞLU, Eren, *Reşit Efendi'nin Divan-ı Lügaz'ı (İnceleme-Metin),* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014; HATUNOĞLU, Ömer, *Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Manzum 567'deki Lugaz mecmuası (vr.334b-383b): İnceleme-metin,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013; KİP, Nevres, *Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Kitaplığı Manzum 719 Numaralı Lugaz Mecmuasının (80b-121b) çeviriyazımı ve incelenmesi,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; LAÇİN, Hava, *Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Kitaplığı Manzum 719 Numaralı Lugaz Mecmuasının (39b-80a) çeviriyazımı ve incelenmesi,* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; SARIHAN, Orhan Çağrı, *Ali Emîrî Manzum 718 Numaralı Lugaz Mecmuasının (1b-50a) çeviriyazımı ve incelenmesi,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011; ANBAR, Elif Nur, *Milli Kütüphane 06 Hk 3655 Numaralı Mecmuanın (6-55) Çeviri Yazımı ve İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016; OKÇUOĞLU, Aygül, *Millet Kütüphanesi 567 Numaralı Lügaz Mecmuası (Metin-İnceleme)*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019; ÇELİKDEMİR, Meryem, *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY1337 Numarada Kayıtlı Lügaz Mecmuası İnceleme Çeviri Yazılı Metin*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2019.

dışında bilgi bulunmadığı için doğum ve ölüm tarihleri açısından tam bir kesinlik bulunmamakta ancak birçoğunun 17-18. yüzyılda yaşadığı tahmin edilmektedir. Ayrıca yakın zamanda yayınlanan bir bildiride 20. Yüzyılın başlarında yayın hayatına başlayan *Cerîde-i Sûfiyye* adlı dînî-tasavvufî nitelikli dergide, farklı dönemlerde çıkan toplam 10 lügaz tespit edilmiş, bu lügazların şairleri ve metni verilmiştir.[271] Buna göre dergideki şairlerden Muallim Sa'di [ö. 1913] 7, Sa'deddîn Sırrî [ö. 1939] 2 ve Ahmed Ferîd [ö. 1921] 1 lügaz olmak üzere toplam 10 lügaz kaleme alınmıştır. Bunlardan dokuzu mesnevi, biri kıta nazım şekliyle yazılmıştır. Bunlardan altısı *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle, biri *Mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün* üçü de *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* vezniyle kaleme alınmıştır. Dergide kendilerine ait bir köşede yayımlanan bu lügazlara çeşitli şairler tarafından manzum cevaplar verilmiş ve ilk cevabı verenler çeşitli şekillerde ödüllendirilmiştir.[272]

Yine 1926-1927 arasında yayın hayatını sürdürmüş *Çiçek Mecmuası* adlı dergide şiirli bilmece adıyla lügaz özellikleri taşıyan şiir sorulduğu ve bilenlerin ödüllendirildiği bilinmektedir.[273]

Tablo 2. Mecmualarda Lügazı Bulunan Şairler

Şâir Adı	Bulunduğu Mecmua	Lügaz Sayısı
Bâlî	719	1
Birrî	719	1
Câmî	567/1337	1
Esedî	567	1
Esîrî	1542	1
Fasîh	567	1
Fasîhî	1542	2
Gubârî	567/719	1

[271] Mehmet Altunmeral, "Cerîde-i Sûfiyyedeki Sûfiyâne Lugazlar ve Manzûm Cevapları", *Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu (3-5 Ekim 2019)*, Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği Yayınları, Çanakkale, Ekim, 2019, s.304-319.

[272] Mehmet Altunmeral, "Cerîde-i Sûfiyyedeki Sûfiyâne Lugazlar ve Manzûm Cevapları", *Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu(3-5 Ekim 2019)*, Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği Yayınları, Çanakkale, Ekim, 2019, s.307.

[273] Füsun Aygün, *Çiçek Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2019, (sayı: 6, s.48.).

Hâce	719	3
Hâfız	567	2
Hamîd	719	1
Hâmid Molla	719	1
Hanîf Efendi	567/718	2
Harîrî	1542	1
Haylî	1542	1
Hikmet	1542	1
Hilmî	567/3655/719	5
Hulkî	1542	1
Hulûsî	567/719/3492/1337	6
Hüsnî	567	1
Itrî	567/1337	1
İmam Fâiz Efendi-i Eyyûbî	567	1
İzzî	567/719	5
Kâ'il	567/719	1
Kâ'ilî	719	1
Kâtib	1542	3
Kelâmî	567	1
Kelîm Eyyûbî	567/719	2
Kemâhî	719	1
Lutfî	567	10
Mâ'ilî	1337	1
Mâdde	719	1
Mâdih	1337	1
Mâhir	719	1
Mahtûmî	567/719/718/1337	1
Medhî	719	1

Meylî	719	1
Mollâ	719	2
Murâdî	567/3492/1542	2
Müstakîm-zâde	567	2
Nâʾil	719	1
Nâʿtî	719/3655	7
Nâfi	567/719	16
Nâkid	719	3
Nâmis	719	1
Nazîfî	567	1
Necîb	718/1337	9
Nefîrî	1542	1
Nermî	567	48
Nizâmî	1542	1
Râmî	567/719	1
Râsih	567/719	3
Râşidî	567	1
Râzî	1542/3655	2
Remzî	567/719	5
Resmî (Ahmed Resmî)ö. 1783	567/718/719	8
Rıfʿatî	567/719	4
Rıfʿat Bey	567	2
Rızâ	719	1
Rütbî	718	1
Sâʿid	567/3655/719	5
Sâbirî	567	1
Sâlik	719	1
Selîm	567	21

Semʿî	567/719	3
Sıdkî	567	15
Subhî	567/719/718	7
Şâhî	3492	1
Şâhin Giray	567	1
Şehîd	719	1
Şehrî	567/719/1337	7
Şehriyâr	719	1
Şevkî	567	2
Şeyhî	567	6
Şûrî	719/1337	3
Ümîdî	1542	1
Vâhib	718	5
Vâhid	567	1
Vasfî	567/719	1
Vaslî	567/719/1542/718/1337	3
Vechî	567	1
Vesîm	567	1
Yemînî	719	1
Yenişehirli-zâde Yûsuf Efendi	567	1
Yümnî	567/1337	1
Zihnî	1337	1
	Toplam	281

Yukarıda lügaz mecmualarının karşılaştırılması yoluyla tespit edilenlerin dışında yine üzerine akademik çalışma yapılan bazı şiir mecmuası ve cönklerin incelenmesi sonucunda lügazlar tespit edilmiştir. Bu lügazlardan ilgili bölümde dipnotta bahsedilmiştir. (bkz. İçinde Lügaz Bulunan Bazı Mecmua, Cönk ve Eserler) Burada Sâkıb Dede'nin (ö. 1735) divanında bulunmayan bir lügazı, Sükkerî'nin kıta nazım şekli

ile yazılmış bir lügazı, Kerîmî'nin bir lügazı ve Aşkî'nin kaside nazım şekli ile kaleme alınmış bir lügazı bulunduğunu ifade etmek gerekir.

Bunun yanında üzerine akademik çalışma yapılmış bir lügaz mecmuasında kıta nazım şekli ile yazılmış iki lügazda Rûhî-i Bağdâdî ve Fuzûlî başlıkları bulunmaktadır. Aynı kıta Sâmi ve Dâniş tarafından da küçük değişikliklerle kaleme alınmıştır. Bağdatlı Rûhî başlığı bulunan lügaz şöyledir:

Hokka-i Çarh-ı lâciverd içre
Bildiniz mi nedir bu şems ü kamer

Pîr-i dehrin iki gıdâsıdır
Birin ahşam yutar birin seher

Aynı mecmûada Fuzûlî'ye ait:

Kubbe-i Çarh-ı lâciverd içre
Bildiniz mi nedir bu şems ü kamer

Pîr-i dehrin iki çerâgıdır
Birin ahşam yakar birini seher

Yine Sâmî adlı şaire ait;

Hayme-i Çarh-ı lâciverd içre
Bildiniz mi nedir bu şems ü kamer

İki kâse şarâbıdır dehrin
Birin ahşam içer birini seher

Lügazı verilmiştir. Ayrıca Dâniş adlı şaire ait aşağıdaki lügaz ve yine Dâniş'e ait aynı vezin ve kâfiyede dört lügaz daha yer almaktadır.

Tâk-ı eyvân-ı bezm-i âlemde
Bildiniz mi nedir bu şems ü kamer

İki altunlı tâcıdur dehrin
Birin ahşam giyer birini seher

Bunların dışında aynı vezin ve kafiyede Sâmî, Neylî ve Ârif Bey gibi şairlere ait lügazlar bulunmaktadır.[274] Burada şairlerin belli bir lügazı aynı vezin ve kafiye ile nazire benzeri bir formda kaleme aldıkları görülmektedir. Divan edebiyatının iki önemli isminin de aralarında bulunduğu şairlerin lügaz olarak kaleme aldıkları bu şiirin cevabının mecmua üzerinde çalışma yapan araştırmacının işaret ettiği kaynakta[275] benzer bir beyitten hareketle afyon hapı olabileceği ifade edilmiştir.

16. Yüzyılda yazılmış olması muhtemel bir mecmuada[276] lügaz başlıklı Güfte-i Sultan Mehemmed Han adıyla ve kıta nazım şekli ile kaleme alınmış şu lügaz bulunmaktadır:

Ol mahluk-ı acîbe bir baş şeş gûşı var
Dili on on bir on iki başka işi var

Dili var dilsüz degül gûş eylemez degül esah
Vechi vardur cân var disem degül tûşe var

Şiirin devamında aynı vezinle kaleme alınmış, Sultan Mehmed'in lügazına cevaben yazılmış sekiz beyitlik bir lügaz bulunmaktadır. Lügazda sorulan nesnenin saat olduğu ifade edilmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in yanında III. Murad'ın lügaz kaleme aldığı ve III. Ahmed'in lügaz kaleme aldırdığı[277] bilinmektedir. Bu durum Türk edebiyatında lügazın sarayda da yaygınlık kazandığını göstermesi bakımından önemlidir.

1.1.5. Lügaz Şerhleri

Klasik dönemde doğrudan lügazların çözüm yöntemleri ve lügaz türünün kuralları üzerine müstakil olarak kaleme alınmış bir eser tespit edemedik. Ancak çeşitli belagat eserlerinde ve muamma vb. sanatlardan bahseden eserlerde lügaza ait bölümler mevcuttur. Bunun yanında çeşitli alimler ve şairler tarafından lügazın bir ilimde kullamını (ör. feraiz lügazları) ya da sorulan bir lügazın çözümünü (ör. Nâbî, Ayın Harfi Lügazı) ihtiva eden eserler de mevcuttur. Bunlar genellikle şerh başlığıyla verilen

[274] Nur Şerif Akyel, *Mecmûa-i Süleyman Fâik Efendi (1b-57a) (İnceleme-Metin)*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.104-106.

[275] Abdulkadir Erkal, ″Divan Şiirinde Afyon ve Esrar″, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 33 (2007), Erzurum, s.49.

[276] Sait Yılter, *Mecmû'a-i Kasâ'id ve Gazeliyyât (Mecmû'a-i Devâvin), (Hâlet Efendi Mülhakı, Süleymaniye Kütüphanesi No: 245) (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006, s. 614.

[277] Yasemin Çakır Başaran, *Türkiye Edebiyat mecmuası (İnceleme-Açıklamalı Dizin-Tam Metin)*, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2018, s.126.

eserlerdir. Bu eserlerde öncelikle lügazın tanımı yapılır ve onun muammadan farkı açıklanır. Bu eserlerin genelinde muammanın ve lügazın bir şeyi gizlemek üzerine kurulu olan şiirler olduğu ancak muammanın sorulan şeyin ismine delalet ederken lügazın sorulan şeyin kendisine dalalet ettiği ifade edilir. Sonrasında ise çeşitli muamma ve lügaz örnekleri verilir. Doğrudan şerh olarak kaleme alınmış eserlerde ise sorulan bir lügazın cevabı ebced ve ipuçlarından yola çıkılarak çözümlenir. Bu şey bir nesne ya da harf olabilir. Aşağıda bu türde kaleme alınmış eserlerden bazıları verilmiştir:

* Nâbî Yusuf b. Mustafa b. Mahmûd er-Ruhâvî, *Lugaz-ı Harf-i Ayn*, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı, 03289.

* Masraf-zâde, Mehmed Şefîk b. Ahmed b. el-Hâc Muslî er-Rûmî, *Lüğaz Şerhi,* Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 00472.

* Müstakim-zâde, Süleyman Sadeddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî, *Şerh-i Lugaz-ı İsm-i Celâl*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00625-017.

* Müstakim-zâde, Süleyman Sadeddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî, *Lugaz-i Selâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00625-016.

* İshak Hocası, Şemseddin Ahmed b. Hayreddin el-Güzel-Hisârî el-Aydınî, *Şerh-i Lugaz-ı Acem*, Süleymaniye Kütüphanesi, Giresun Yazmalar, 000179-002.

* *Şerhu Ebyâti'l-Attâr*, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, KHK, 3136/09.[278]

* *Lugazların Halli Usulünü Bildiren Bir Risâle*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 03785-024.[279]

* Hacı Ahmed b. el-Menteşî Mevliden ve'l-Bursevî, *Muhtasar der-Beyân-ı Envâ-ı Dürerü'l-Elgaz*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâî Efendi, 01825-003.

* İsmâ'il Hakkî b. Mustafâ Bursavî [ö. 1725], *Tasavvûf ve Lugaz Şerhi*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 5845/1.

* İshak Hocası Ahmed b. Hayr ed-dîn Ahmed Güzelhisârî [ö. 1708], *Şerh-i Lugaz-ı Arabî,* Kahire-Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Talat 63.

* *Şerhu'l-Lugâz*, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe yazmaları, Ms. or. oct.2519.

[278] Eserin 211^{a}-213^{b} varakları arasında lugazlar ve lugatlar ye almaktadır.

[279] Risale, eserin 133^{b}-134^{b} varakları arasında yer almaktadır.

1.2. Türk Halk Edebiyatında Lügaz

Lügazın halk edebiyatında kullanımı aşık tarzı halk şiiriyle yakından ilgilidir.[280] Lügaz, muamma ile birlikte belirgin olarak 17. yüzyıldan itibaren özellikle de 19. yüzyılda şaz şairleri tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Ancak lügaz ve muamma birbirinden ayrı türler olarak gelişmeyip muamma adı altında kullanılmıştır.[281] Bunun yanında Aşık edebiyatına mensup şairler tarafından divan edebiyatındaki kullanımıyla lügaz da kaleme alınmıştır. Aşık edebiyatı şairi olduğu ifade edilen[282] ve hayatı hakkında elde fazla bilgi bulunmayan Nermî mahlaslı şairin *Mecmû'a-yı Hafîza*'da 48 adet lügazı tespit edilmiştir. Bu lügazlardan bazılarının çözümü tarafımızca makale olarak yayınlanmıştır.[283] Yine Âşık Ömer [ö. 1707] tarafından kaleme alınmış lügazlar bu duruma örnek olarak verilebilir. Âşık Ömer'in divanında üç lügaz bulunmaktadır. Bu lügazlardan ikisi mesnevi biri ise gazel nazım şekliyle yazılmıştır.[284] 19. yüzyılın önemli halk şairlerinden Âşık Sümmânî [ö. 1914] de hece ölçüsüyle ve dörtlük nazım birimiyle bir lügazı, divanında kaleme almıştır.[285] Bunun yanında Sümmanî divanında bulunan gazel nazım şekli ile kaleme alınmış iki şiirde lügaz özellikleri görülmektedir. Bu şiirlerden birincisi:

″Bir muamma söyledim ki mevlid-i fermânda var″ diye başlamakta ancak cevap olarak adı var kendi yok bir nesne sorulmaktadır.[286] Yine Sümmânî'ye ait olan: ″Bir acâyib nesne gördüm″ dizesiyle başlayan murabba da bir lügazdır.[287] Cönklerde yapılan incelemelerde de Seyrânî, Esmânî, Garib, Sezâyî, Seyyidyâr gibi halk edebiyatına mensup şairlere ait lügazlar tespit edilmiştir.[288]

---

[280] Detaylı bilgi için bkz. Cevriye, Sezen Gönenç, *Âşık Tarzı Türk Şiirinde Muamma ve Lugaz*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

[281] Mehmet Fuat Köprülü, *Edebiyat Araştırmaları 1*, Ötüken Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul, 1989, s.188.

[282] Selcan,GürçayırTeke,''Nermî(d.?/ö.?)'',*TEİS*,23.09.2013,http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1084.[Erişim Tarihi: 12.01.2020]

[283] Ahmet Alkan, *Nermî ve Bazı Lügazlarının Çözümü Üzerine*, Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (19), 541-557, DOI: 10.29000/rumelide.752509.

[284] Yakup Karasoy ve Orhan Yavuz, *Âşık Ömer Divanı*, Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2015, s.354; 934 - 935.

[285] Abdülkadir Erkal, *Âşık Sümmânî Dîvânı*, Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Erzurum, 2015, s.739 - 740.

[286] Abdülkadir Erkal, *Âşık Sümmânî Dîvânı*, s.632 - 633.

[287] Abdülkadir Erkal, *Âşık Sümmânî Dîvânı*, s.660.

[288] Hüseyin Aldemir, *Hafiz Halil İbrahim Efendi Cöngü Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*, Hacetttepe Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.145; 427; 631; 289; 831; 885.

Halk edebiyatında, lügaz kuralları açısından bakıldığında aşık kahvehanelerinde bir gelenek halini alan muamma asma etkinliğinde lügaza ait unsurlar dikkat çekmektedir. ″Âşık edebiyatında iki tür muamma görülmektedir. Bunlardan biri en az üç hane tutarında olup, bir nesneyi anlatmak için tertip edilirler. Bunlar eskiden kahvehanelere asılır ve 'açılması' istenirdi. Böyle düzenlenmiş 'askı bağlaması'na belli bir 'ödül-öndül' konurdu. İkinci tür muammâlar, âşıkların 'karşı-beri' deyişmeleri sırasında, birbirlerine söyledikleri 'bağlama-açma' biçimindekilerdir. Buna deyişmeli bağlama da denir.″[289] Burada bir nesnenin ne olduğunu buldurmaya dayalı olarak düzenlenen muamma asma ve indirme geleneğinin lügazla ilişkili olduğu ancak bu geleneğe muamma adı verildiği görülmektedir. Lügaz halk edebiyatındaki bilmecelerin edebi şekli olarak da görülmüştür.[290]

Lügaz ve muammanın halk edebiyatında birlikte kullanımına örnek olarak aşağıda Dîzârî'ye ait olan şiir verilebilir.

Bir muamma yaptı Âşık Dîzârî
Bu dünyada yoktur anın ayarı
Birdir burnu, yüzdür gözü dört kulağı
Çevrilmiştir kenarı
Diri iken gezer idi köyleri
Öldü ama gene gezer yerleri (Çarık) [291]

Yapı unsurları hariç gizlenen şeyin bir nesne olması ve şiir içinde onu buldurmaya yarayan sorular yer alması açısından verilen manzume lügaz özellikleri göstermektedir. Bu tür muammalarda sorulan şey isim olabililirken burada görüldüğü gibi bir nesne de olabilmektedir.

Halk edebiyatında lügaza ait unsurların görüldüğü bir diğer tür de aşık atışmalarıdır. Bu atışmalar çeşitli sebeplerle ve şekillerle olabilmektedir.[292] Bunlardan biri de aşıkların birbirlerini sınama amacıyla yaptıkları soru-cevap şeklindeki atışmalardır. Aşık atışmalarının bağlama-muamma adlı bölümü olan bu atışmada aşıklar birbirlerini dini-tasavvufi ve menkabevi konularda sınarlar.[293] Aşağıdaki Âşık

[289] Ali Fuat Bilkan, *Türk Edebiyatında Muamma*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2000, s.36.

[290] Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1993, s.619-620.

[291] Şükrü Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, s.618.

[292] Detaylı bilgi için bkz. Erman, Artun, "Çukurova Âşıklık Geleneğinde Atışma", *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 19, Sayı: 75 (2013), s. 73-116.

[293] Umay Günay, *Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1986, s.64.

Karakılçık ve Âşık İmamî'ye ait soru cevap yollu atışma lügazın halk edebiyatındaki kullanımı açısından önemlidir:

Âşık Hacı:

Bir sualim vardır Âşık İmamî
Kutsal kitabımın başını söyle
İnan ki sözlerim gayet samimi
Doluya dokunma boşunu söyle

Âşık İmamî:

Sualine cevap istersen benden
Besmele Kur'an'ın başı değil mi
Manasız mantıksız söz olmaz senden
Cahillerde sözün boşu değil mi

Âşık Hacı:

Hak emrini vahiy ile bildirdi
İsa'yı sağ iken göğe kaldırdı
Ol Gabil Habil'i niçin öldürdü
İsmi ne Gabil'in eşini söyle

Âşık İmamî:

Gabil yaptı kör şeytanın işini
Taşla ezdi ol Habil'in başını
Gardaşına vermem dedi eşini
Aklima Gabil'in eşi değil mi

Âşık Hacı:

Önce parlak idi ziyası söndü
Hep müminler ona yüzünü döndü
Nerden geldi Kabetullah'a kendü
Hacerü'l-esved'in taşını söyle

Âşık İmamî:

İnsanlara beytü'l-mamurdan kaldı
Farz ile sünnetten nasibin aldı
Hakk'ın emri ile cennetten geldi

Hacerü'l-esved'in taşı değil mi[294]

Yukarıdaki aşık atışması bölümünde aşıklardan birinin sorduğu sorular ve diğer aşığın verdiği cevaplar lügaza ait özellikleri de bünyesinde barındırmaktadır.

Halk edebiyatında yer alan bazı bilmeceler de lügazla yakın ilişki içerisindedir. ″Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl zeka veya güzellik nevinden mücerret kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.″[295] Lügazlar da bilmece mahiyeti taşıyan şiirlerdir. Lügazlarda da tıpkı bilmecelerde olduğu gibi sorulan şeylerin özelliklerinin sıralanarak karşı tarafa buldurulması söz konusudur. Yine bazı lügazların vezin ve kafiyelerinin bozularak halk edebiyatındaki bilmecelere karıştıkları bilinmektedir.[296]Bilmece biçiminde düzenlenmiş lügaza örnek olarak aşağıdaki şiir verilebilir:

Bir acayip nesne gördüm
Etrafında sûru var
Kendi kendin yer bitirir
Bir acayip huyu var (Mum) [297]

Bunun yanında lügazlarla bilmeceler birbirinden farklıdır. Bilmeceler halkın ortak zevk ve zekasının ürünü olup anonim olarak günümüze gelmişken lügazların söyleyeni bellidir ve belli edebî kalıplar dahilinde yazılır. Yine lügazlar, istisnalar dışında insan isimleri üzerine yazılamazken bilmecelerde konu sınırlaması yoktur. Son olarak lügazlar yazılı bir metne dayanırken bilmecelerin bir kısmı yazılı bir kısmı sözlüdür.

Halk edebiyatında lugazın kullanımıyla ilgili önemli noktalardan biri de cönklerdir. Halk edebiyatı ürünlerinin birçoğunun yer aldığı bu eserlerde lügazlara rastlanmaktadır. Bu cönklerde divan edebiyatı şairlerine ait lügazlar yanında halk edebiyatı şairlerine ait lügazlar da yer almaktadır. Örneğin Erzincan İl Halk Kütüphanesi'ndeki bir cönkte Neylî'ye ait lügazlar bulunmaktadır.[298] Cönklerdeki lügazların bazılarının lügaz özelliklerini tam olarak taşıdıkları görülürken daha

[294] Erman Artun, ″Çukurova Âşıklık Geleneğinde Atışma″, s.81.

[295] Şükrü Elçin, *Türk Bilmeceleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s.III.

[296] Amil Çelebioğlu, ″Lügazlara Dair″*, Türk Kültürü*, Yıl: 17/ Sayı: 190 (1978), s.46.

[297] Amil Çelebioğlu ve Yusuf Ziya Öksüz.*, Türk Bilmeceler Hazinesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1995, s.29.

[298] Birgül Sezgin, *Erzincan İl Halk Kütüphanesindeki 1492 Numaralı Nazire Mecmuası (İnceleme-metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015, s.2.

fazlasının hece ölçüsü ve dörtlük nazım birimiyle kaleme alındığı, koşma, semai gibi nazım şekilleriyle yazıldığı görülmektedir. Dilleri de sadeleşen bu lügazların daha çok bilmece özelliği gösterdiği dikkat çekmektedir. Bunun yanında bu tür şiirlere cönklerde lügaz başlığı atılmıştır. [299]

Bu verilere bakılarak halk edebiyatında aşık adı verilen ozanlar tarafından divan edebiyatı kurallarına göre az sayıda da olsa lügaz kaleme alındığı söylenebilir. Cönklerde ise hem aruz vezni ve divan edebiyatı nazım şekilleriyle hem de dörtlük ve hece ölçüsüyle halk edebiyatı nazım şekli ile kaleme alınmış lügazlar mevcuttur. Bunun yanında muamma asma geleneği ve aşık atışmaları da halk edebiyatında lügazın kullanıldığı bir diğer alan olmuştur. Bunlardan birincisinde muamma adı altında eşya isimleri sorularak lügazlar kaleme alınmıştır. Aşık atışmalarında ise atışmaların bir yönünün aşıkların birbirlerine sordukları soruların ve verilen cevapların oluşturması küçük istisnalarla lügaz denilebilecek şiirlerin kaleme alınmasına vesile olmuştur.

1.3. Lügazların Tasnifi

Lügazların kuralları üzerine yazılmış müstakil eserler bulunmamaktadır. Lügazları konu edinen eserler, genellikle lügaz ve muammayı birlikte ele alanlar ve belli bir lügazın çözümüne yönelik kaleme alınmış eserlerdir. Bu nedenle lügazların gruplandırılması hususunda kesin hatlar çizilmemiştir. Genel sınıflandırma lafız ve mana lügazları olarak ayırmak üzerinedir.[300] Bu çalışmada lügazlar birden fazla başlık altında sınıflandırılmaya çalışılmıştır.

1.3.1. Çözümü İfade Ediş Biçimine Göre

Temel olarak lügazlar mana ve lafız lügazları olarak ikiye ayrılır. Mana lügazları, gizlenen şeyin vasıflarını söylemek suretiyle buldurmaya çalışılan lügazlardır. Lügaz olarak kaleme alınmamış î'rab, tefsir, lafız ve mana güçlüğünden dolayı lügaz konumunda olan ‟ebyâtü'l-meânî ve ebyâtü'l-Müşkiletü'l-Î'râb″ denen beyitler ve eğitsel amaçlı kaleme alınan lügazlar da bu gruba dâhildir. Lafız lügazlarının ise aranan kelimenin uzak yakın anlamlarını kastetmek, kelimeyi anlamlı sözcüklere bölerek verilen müteradifleriyle bilinmesini istemek, iki kelimeyi bitişik yazmak, kelimeyi

[299] Hüseyin Aldemir, *Hafız Halil İbrahim Efendi Cöngü Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*, Hacetttepe Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.145; 427; 631; 289; 831; 885.
[300] İsmail Durmuş, ''Lugaz'', *TDVİA*, C. 27, Ankara, 2003, s.221-222.

parçalayarak yazmak, hemzeli kelimeyi yumuşatmak, nokta değişikliği yapmak, tersinden okumak, başka bir dile nakletmek gibi farklı yolları bulunmaktadır. [301]

1.3.1.1. Mana

Mana lügazları, gizlenmiş olan şeyin özelliklerinin, ayırıcı niteliklerinin sıralandığı ve bu yolla cevabın okuyucuya buldurulmaya çalışıldığı lügazlardır. Bu lügazlarda genellikle teşbih, istiare, teşhis, tezad vb. sanatlardan yararlanılır. İstenen şeyin özellikleri detaylıca anlatılıyorsa genellikle mesnevi nazım şekli kullanılır. Mana lügazlarında gizlenen şeyin bulunması derin bir bilgi birikimi ve analiz yeteneği gerektirir. Bu tür lügazlara genellikle önce gizlenen nesnenin şekli, rengi, canlı cansız oluşu, sayısı gibi vasıfları hakkında bilgi verilerek başlanır. Sonrasında o nesne, ayırt edici özellikleri ve kullanım alanları söylenerek buldurulmaya çalışılır. Aşağıdaki Sâlim'e ait lügaz satranç oyunu üzerine yazılmıştır:

nedür ol sāḥa-i cihān-miṣāl
k'oldı dā'im maḳarr-ı ceng ü cidāl

nedür ol rezm-gāh-ı bī-pāyān
hep aḥālīsi cümle bir aḳrān

ṣaf ṣaf olmaḳda cenge bī-ḳıyām
Ḥabeşīlerle ehl-i Rum tamam

ʿaskerīsi be-her ṭaraf her ān
ne ziyāde olur ne ḫod noḳṣān

līk ammā bunlarla ḥayvānāt
bile ceng ėtmek ėtdiler ʿādāt

müstevīdür ṣufūfu ser-tā-pā
rezmgehde şu rütbe kim faraza

ikisi birden ėtselerdi güẕer
cānib-i ḫasm birbirine girer

birinüŋ nevbeti o tā'ifeden
biri alsa ḳopar netīce fiten

her birinüŋ otuz iki iḳlīm
gūyiyā oldu destine teslīm

[301] İsmail Durmuş, a.g.md., s.221-222.

bu ḳadar ḥāṣılı niẓām üzre
işleri cümle intiẓām üzre

ne ḳılıç var bu rezmgehde ne tīr
ṭarafeynüŋ silāḥı hep tedbīr

gāh olur bir piyāde naḥīf
bir süvari ėder rezimde ẓaʿīf

bir şehirdir o ṣāḥa ṣan gūyā
ki buyūt ile ṭopṭolu her cā

ʿadd-i ʿiẓʿaf-ı beytin ėtme ümīd
ʿuḳalā ėtdiler bunu tebʿīd

cāh ü ẕevḳi neşāṭa bādīdir
özge menzildir özge vādīdir

cāhınuŋ ʿazli yoḳ hele ekṣer
manṣıba ḫalḳı ṭālib olsa eger

kendi fikrüŋle eyleyip efkār
n'olduġun bunu eyle istiḫżār

meşk-i nuṭḳ-ı ḫayāli bā-tefhīm
darılırsaŋ ger eylesem taʿlīm

Sālim ol tek hemān küdūretden
ḥıfż ėde Ḥaḳ seni her āfetden[302]

Yukarıdaki lügazın cevabı olan satranç oyunu özellikleri verilerek sıralanmıştır. Bu oyunun bir savaş sahası gibi olduğu, saflar halinde mücadele edildiği, bu savaşın kılıçla değil tedbirle (yani strateji ve akılla) yapıldığı, içerisinde süvari ve piyadelerin bulunduğu, sayılarının otuz iki olduğu gibi özellikler satranç oyununu buldurma amacıyla sıralanan özelliklerdir. Yine Nâbî'nin:

nedür ol kāse hem-pehlū
gözedür birbirini mū-be-mū

[302] Adnan İnce, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı (Tenkitli Basım)*, YÖK Matbaası, Ankara 1994, s.256.

irişür rāḥat olduġınca memāt
eyler aṣılduġı zamān ḥarekāt

birinüŋ yėdügi baḳırdur hep
bulduġın yėr birisi rūz ile şeb

ėder üsti yanında bir şāhin
birbirine tecāvüzin keskin

birbirine şebīh emānetde
ikisi birdür istiḳāmetde

gerçi envāʿı çoḳ bu dünyāda
aṣlı ammā ki dār-ı ʿuḳbāda[303]

Terazinin sorulduğu yukarıdaki şiirde teraziyle ilgili olarak aynı oranda iki kase olduğu, asıldığı zaman hareket ettikleri, emanette birbirlerine benzedikleri, doğrulukta ikisinin de aynı oldukları gibi özellikler söylenerek önemli ipuçları verilmiştir.

Yine cevabı göz olan aşağıdaki lügazda, bahsedilen iki varlığın sürekli birlik içinde olması, birinin nereye bakarsa diğerinin de oraya bakması, ikisinin aynı anadan doğan kardeş olması gibi nitelikler zikredilerek lügazın cevabına ait önemli ipuçları verilmiştir:

ol nedür kim ikisi birlik ėder
birlik içinde eyü dirlik ėder

her neye kim birisi eyler naẓar
ol da meyl eyler aŋa ėy pür-hüner

birbirine ikisi sırdāşdur
ikisi birden ṭoġar ḳardāşdur

seyr ėderler ʿālemi biʾl-ittifāḳ
kimse ėtmez bunlara hergiz yaṣāḳ

bunları her kim bilürse ḫāṣ olur
dürr-i maʿnā baḥrine ġavvāṣ olur[304]

Sorulan nesnenin özelliklerinin sıralandığı bir diğer örnek de canlıların hayat kaynağı olan suyun sorulduğu aşağıdaki lügazdır. Bu lügazda, su ile ilgili olarak onun yerin ve göğün kaynağı olması, tarihinin ilk insan olan Adem'den bile eski olması,

[303] Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, MEB Yayınları, (2C) C.2, İstanbul 1997, s.1335-1336.

[304] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa,* L59.

Adem'in onun bir parçası olması, aksettirme özelliğinden hareketle baktığı kişiyi resmedebilmesi, bazen yumuşak bazen taş gibi sert olması (suyun buz hali), başsız ve ayaksız olduğu halde hareket edebilmesi, yüzbinlerce kişiyi telef etmiş olması (sel-tufan), rengi ve kokusu olmadığı halde lezzetli olması gibi özellikleri sıralanarak su, muhataba buldurulmaya çalışılmıştır:

ol nedür kim menbaʿ-ı arż u semā
cümle şey andan alur neşv ü nemā

ḫilḳati Ādemden esbaḳ bī-gümān
Ādemüŋ bir cüz'i oldı bil hemān

bir muṣavver kişidür ol pür-hüner
yek nigāh ile seni taṣvīr ėder

kendi ṣāf-dil oldıġıçün gör hele
niçe niçe reng ėderler kendüye

penbeden yumşaḳ iken bī-iştibāh
geh olur miṯlü'l-ḥacer ḥāli tebāh

bī-ser ü bī-pāy iken durmaz gider
ʿasker-i Tātār-veş aḳın ėder

niçe yüzbiŋ kimseyi ḳılmış telef
iʿtimād olmaz dėmiş aŋa selef

ger ṣorarsaŋ mācerādan ėy ʿazīz
reng ü būyı yoḳdur ammā pek leẕīẕ[305]

Gizlenen nesnenin kullanım alanları ya da ne işe yaradığı da anlatılarak muhataba cevabın buldurulmaya çalışıldığı görülür. İncelenen mana lügazlarının büyük bölümünde sorulan nesnenin görevlerinin ve kullanım alanlarının vasıf olarak zikredildiği görülmüştür. Aşağıda kovayı anlatan lügaz, bu duruma örnek teşkil etmektedir:

ol nedür hem gökde var hem yerde var
gökde bir yerde velīkin ṣad-hezār

ṭabʿı ābī kendisi ḥayvānīdür
mā-ḥaṣal dalḳıçlıḳ anuŋ şānıdur

[305] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L94.

ay başın bilmez müneccimbaşıdur
dökdügi ṣubḥ u mesā gözyaşıdur

burc-ı ābīyi ėdüp dā'im mekān
gėce vü gündüz ṣuyı bekler hemān

maʿrifetden yoġiken anda eşer
ṣorsalar vėrür yer altından ḫaber

anı zencīre çeküp üstādlar
ėtdürürler ḫıdmeti şām ü seḥer

ḫam-süvar olmuş zen-i mekkāre-veş
çarḫla eyler demādem keşmekeş

ḫānesinden anı her kim ki ḳova
būm-veş vīrānede ṭuta yuva

boş yere yārāna ***Fennī*** söylemez
bir içim ṣu oldı zīrā bu lüġaz[306]

Şanının dalgıçlık olması, sabah akşam gözyaşı dökmesi, mavi suyu mekan edinip gece gündüz suyu beklemesi, ustaların onu zincire bağlayarak hizmet ettirmeleri, kovanın özellikleri ve kullanım şekli ile ilgili hususlardır. Şair, suyun bu özelliklerinden bahsederek ve teşhis sanatını kullanarak lügazını oluşturmuştur.

Mana lügazlarında gizlenen şeyin niteliklerinin ve kullanım alanlarının yanında fiziksel özelliklerine ait bilgiler verilerek muhatabın zihninde, o nesnenin resmedilmeye çalışıldığı da görülür. Bu şekil mana lügazlarında genellikle teşbih, istiare ve tezad gibi sanatlardan yararlanılır.

Aşağıda Reşîd'e ait olan ve minareyi anlatan lügazda minarenin fiziksel özellikleriyle ilgili benzetmeler önemlidir:

ol nedür kim dā'imā ʿüryāndur
ṣāḥib-i tāc ü ʿalem sulṭāndur

gāhī zerrīn ṭāḳ ile zīnet bulur
ḫıdmet ile niçeler rifʿat bulur

cānı yoġiken ġıdāsı oldı cān
bülbül eyler ādemi baʿżı zamān

[306] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L169.

müstaḳīmü’l-ḳāmedür baḳsaŋ eger
kec-derūn oldıysa da vėrmez żarar

seng-dil bir serv-i sīm-endāmdur
dā’im olsun zīver-i İslāmdur ***[Minâre]***[307]

Beyitlerde minarenin taştan yapıldığından sürekli çıplak olduğu söylenmiş ve başındaki alem (bayrak, nişan) nedeniyle istiare yoluyla taç ve alem sahibi bir şahıs olarak nitelendirilmiştir (Alem aynı zamanda minarelerin başına dikilen hilal şeklindeki demirin adıdır). Daha sonra bu insan imajı devam ettirilerek minarelere asılan mahyalardan hareketle olsa gerek, bu varlığın bazen altın kemerle süslendiği ifade edilmiştir. Müstakimü’l-kame (düz) olduğu ve gümüş endamlı (minarenin üst kısmının bakır örtüyle kaplanması nedeniyle) bir serviye benzediği ifade edilmiştir. Bu özellikler minarenin zihinde canlandırılması için verilmiş ayırt edici niteliklerdir.

Aşağıda seneyi anlatan lügazda da verilen ipuçları lügazın cevabı için büyük önem taşımaktadır.

ol nedür kim bir dıraḫt-ı müntehā
on iki kāmil budaġı var şehā

her budaġında otuz yapraġı var
gāhī bir eksük olur ėy baḫtiyār

dört çiçekden ġayrı vėrmez bir budaḳ
yaz ü ḳış ṣolmaz çiçek bi’l-ittifāḳ

ol ḳamu yapraḳlaruŋ bī-iştibāḥ
bir yüzi aḳ ü biri oldı siyah ***[Yıl]***[308]

Aşağıdaki lügazda cemre sorulmuştur:

nedür meşhūr-ı ʿālem üç birāder
ki nāmına kevākib-zāde derler

pey-ā-pey cilvegerlerdür cihānda
olurlar münḳażī endek zamanda

biri leb-teşnedür āb-ı ṣafāya
biri āluftedür mā’il hevāya

[307] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L147.

[308] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L242.

biri ṣūfī ėder ḫāk üzre secde
götürür bir niçe nā-çīzi vecde[309]

Bazı mana lügazları bir nesneyi buldurmaktan ziyade bir kavramın ya da bir eylemin (tırnak kesmek gibi) açıklanmasına yönelik olabilir. Bu tür lügazlarda da yine verilen ipuçlarından yararlanılır. Aşağıdaki lügaz rüyâ konusunda söylenmiştir:

nedür ol kim ola sermāye cāna
sebebdür rāḥat-ı ḫalḳ-ı cihana

ṭoġurmış herkesi anuŋla māder
velīkin mevt ile olmuş beraber

degül Sām ü Nerīmān żabṭa ḳādir
olur gāhī senüŋle ḫᵛāb-ı ḥāżır

Sikender gibi anuŋla gezersin
nezāketle cihānı seyr ėdersin

ėder şāh-ı cihān geh bir gedāyı
gehī düşmen ėder bir āşināyı

şekerden ṭatludur ammā yėnmez
Ḫudā iḥsān ėder ol yerde bitmez

olursaŋ nūr-ı dīdem sen aŋa yār
Reşīdā ġāfil olma eyle bīdār[310]

1.3.1.2. Lafız

Lafız lügazları, harflerin ve kelimelerin yapısını kullanarak ya da kelimenin farklı anlamlarından yararlanılarak kurulan lügazlardır. Burada gizlenen şeyin vasıfları yine söylense de cevaba götüren asıl ipuçları lafız ile ilgili olanlardır. Manzum olarak kaleme alınan lügazların bir kısmı lafız lügazı iken mensur lügazların büyük bir bölümü lafız lügazı şeklindedir. Lafız lügazları farklı biçimlerde oluşturulurlar. ″Birden çok manaya sahip kelimenin uzak veya karşıt anlamını kastetmek (tevriye, lahn, melâhin, mugalata ma'neviyye), kelimeyi anlamlı sözcüklere bölüp verilen müteradifleriyle bilinmesini istemek, iki kelimeyi bitişik yazmak, bir kelimeyi parçalayıp yazmak, hemzeliyi

[309] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L492.

[310] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L454.

yumuşatmak (teshîl), nokta değişikliği yapmak (tashif), tersinden okumak (kalb) ve başka bir dile nakletmek gibi birçok çeşidi vardır."[311]

Demirkazık, çalışmasında[312] Fennî'nin lügazlarını, bu kategorileri temel alarak çözümlemiştir. Bu bölümde de çözümü tespit edilebilen lügazlardan yola çıkılarak aynı kategoriler altında inceleme yapılacaktır.

1.3.1.2.1. Kelimenin Farklı Okunmasıyla

Bazı lügazlar kelimenin farklı telaffuzları verilerek de buldurulmaya çalışılabilir. Aşağıdaki lügazda lügazın cevabı olan *düğme* kelimesi, *dögmek* fiilinin olumsuz biçimi olan *dögme* fiili ile çağrıştırılmıştır:

nedür ol gülle-i ṣaġīr ü ʿacīb
ola dā'im Boġazḥiṣāra ḳarīb

tīreviyyü'l-aṣıldur ol ekṣer
ki ḥarīrī dėyü taḫalluṣ ėder

femi nā-dīde var serinde delik
yėdigi rūz ü şeb kemiksüz ilik

gāhī açılmaġa ḳomaz yārı
öldürür ḳaydı ʿāşıḳ-ı zārı

öte yaḳalıdur o ehl-i yemīn
ṣulaḳ olmaz şahāna olsa ḳarīn

bilürem vaṣfını baŋa ögme
cürmi de var ise sövüp dögme ***[Düğme]***[313]

1.3.1.2.2. Kelimeyi Başka Bir Kelimenin İçinde Geçirme

Bu şekil yapılan lügazlarda kelimenin tamamı ya da bir kısmı başka bir kelimenin içinde geçirilir. Ancak içinde geçtiği kelimenin okunuşuna göre farklı telaffuz edilebilir. Aşağıda cevabı cüce olan lügazda *cüce* kelimesi *Yecūca* ibaresinin içinde geçmiştir:

nedür ol ṣūret-i ʿacīb ü ġarīb
saŋa vaṣf ėdeyim ʿale'ṭ-tertīb

[311] İsmail Durmuş, ''Lugaz'', s.221.

[312] H. İbrahim Demirkazık, ''Mustafa Fennî'nin(ö.1745), Lugazlarının Özellikleri ve Divan'ında Olmayan Yedi Lugazının Tenkitli Metni'', *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 5, Yıl: 2010, s.35-80.

[313] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L314.

ḳāmeti dörtdür yā beş seredür
ḳuḳla gibi bir özge masḫaradur

meclis-i pādişāha varsa eger
duramaz biʾż-żarūre raḳṣ eyler

ādemī-zāddur o ṭurfe-liḳā
olmuş ammā ki nāḳıṣuʾl-ʿażā

dėyemem saŋa bundan al ḥışṣa
boyı ġāyet küçükdür el-ḳışṣa

ṣalına ṣalına gider ekşer
pek baḳılsa ṭopal degül aḳṣar

yėr içer ṣayfda şitāda daḫı
bulınur zümre-i nisāda daḫı

ėtdi ḥayvān olanları ammā
hep Midillü cezīresin meʾvā

kimse menʿ ėdemez ėder o fużūl
ekşerī bezm-i pādişāha duḫūl

bilinürse ʿaceb midür nāmı
ḳavm-i Ye'cūca beŋzer endāmı[314]

Lügazların birçoğunda cevabın gerçek anlamıyla lügazda geçirildiği görülür. Aşağıdaki lügazın cevabı olan *avīze* kelimesi beytin içerisinde geçirilmiştir. Aynı zamanda sorulan bu kelimenin cevabının lügazda gizli olduğu da lügazın beşinci beytinde ifade edilmiştir:

nedür ol çāder-i gerdūn-peyker
aŋa şāhān daḫı tekrīm eyler

raġbet eylerse ʿaceb mi ümerā
ṭāleb ėtmez anı zīrā ʿulemā

dense fānūs aŋa şāyān ü sezā
kʾoldı pervāne bütün bāy ü gedā

kendi bir bikr-i müzeyyen eşvāb
olmuş āvīze aŋa ṣanki şihāb

ismi gerçi bu lüġazde mestūr

[314] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L419.

oldı beş ḥarf ile līkin meşhūr[315]

Aşağıdaki beyitler konu bu şekilde yapılan lügazlarla ilgili diğer örneklerdir.

Gece-gündüz

nedür ol kim biri ʿavret biri er
siyeh-çerde zeni var māh-peyker

güneş yüzli iri bir dil-rübādur
zeni Leylā gibi müşgīn-liḳādur

ne dem ol ʿavret ėtse ʿarż-ı dīdār
olur döşek esīri ʿāşıḳ-ı zār

eri gün gibi āşūb-ı cihāndur
açar ḫalḳuŋ gözin bir ḳaltabāndur

zenüŋ giydügi ḳara erkegüŋ aḳ
birisi rū-siyehdür biri berrāḳ

gehī uzun olurlar gāhī kūtāh
biri gėce gelür biri seḥer gāh

bunı bilmekde ***Vāşıḳ*** eyle diḳḳat
saŋa bir *gün* ile bir *gėce* mühlet[316]

Gûş (kulak)

nedür ol çifte gül birdür nihāli
süḫen-sencān ėder gūş ol meʾāli

ne güldür her ne dėrseŋ eyler iẕʿān
ėder elfāẓla maʿnāyı pinhān

degül bīgāne güftār-ı hezārda
anuŋ-çün āşinā ol gül-ʿizārda

ḳaçan deryā-yı ṣıḥḥat eylese cūş
ṣadef-veş dürr-i noḳṭa açar āġūş

girerse bu lüġaz dest-i nigāra
sezādur eyler ise *gūş*-vāre

[315] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L618.

[316] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L552.

Dürbün

nedür ol şaḫṣ-ı dil-keşī perdāz
baʿżı anuŋ ḳaṣīr ü baʿżı dırāz

ser ü pāyında gözlerini gören
farḳ ėder mi serini pāyından

iki yā dört göz olmasa göremez
tek göz ile cihānı seyr ėdemez

anadan biri kim tevellüd ėder
ol dem andan birisi daḫı ṭoġar

ḳaçan isterseler mekān-ı ḥużūr
her biri ānesi içinde uyur

kim bu remzi bilürse dānādur
dūr-bīn ü fehīm-i yektādur[317]

1.3.1.2.3. Kelimeyi Parçalayıp İkinci Kelimede Tamamlama

Bu çeşit lafız lügazlarında gizlenen kelime parçalara ayrılarak bazen bir parçası bazen de her iki parçası beyitlerden birinde zikredilir. Parçaların her ikisi de kullanıldığı yere göre anlam kazanmış durumdadır. Cevabı bulmak için hem zikredilen vasıfları göz önünde bulundurmak hem de hecelere ayrılmış kelimeyi tespit etmek gerekir. Aşağıdaki Fennî'ye ait ve cevabı sakız olan lügaz bu duruma örnektir:

ol nedür kim bir dür- āşuftedür
ḳutıcı usta gibi ālüftedür

ḳırmızı iken anuŋ ġāyet özi
gözyaşı-veş ṭamlasa ḳızmaz yüzi

ḥāṣılı meşhūrdur efvāhda
ʿīd-gehde ṭurması şeh-rāhda

aġız otı ile mānend-i tüfeng
patlar ammā eylemez hiç ḥarb ü ceng

ḫıdmet içün yapışınca bir zene
dügme-āsā dikilür pīrāhene

[317] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L413.

baḥr içinde bir vilāyetde biter
dürr gibi miṣḳāl ile kendin ṣatar

kimse almaz ***Fenniyā*** bu aġızı
ḥalline vėr bir beyaż Ter<u>sā</u> <u>ḳız</u>ı[318]

Bu lügazda iki beyitte kelime oyunundan yararlanmak suretiyle cevap olan sakız zikredilmiştir. İkinci beytin ikinci dizesindeki *gözyaşı-veş ṭamla<u>sa</u> <u>ḳız</u>maz yüzi* ve 7. beytin 2. dizesindeki *ḥalline vėr bir beyaż Ter<u>sā</u> <u>ḳız</u>ı* altı çizili heceler beraber okunduklarında lügazın cevabı olan sakız ortaya çıkmaktadır. Şâir iki heceyi birleştirtmek suretiyle lügazın cevabını da vermiş olur.

Yine aşağıdaki cevabı tulumba olan lügazda:

ol ne şeyʾ-i bü'l-ʿaceb ʿibret-nümā
heyʾet-i mecmūʿası ḥayret-fezā

minber-i cāmiʿ-veş üstāda becā
bir cemāʿat ḥāżır olmışdur aŋa

hem-çü minber pāyesi var nā-setīr
pāyeler līkin nihāyet nā-pezīr

cemʿ olup iki ḫaṭīb-i ḫoş-edā
irtiḳāya eylemişler vażʿ-ı pā

her ne deŋlü ḫaṭve-cünbān olsalar
bir ḳadem merkezden ėtmezler güẕer

ḥāṣıl olup saʿyına āḫir kelāl
rişte-i kārında bulur inḥilāl

her ṭaraf āvīzeler var dil-firīb
hep muṣannaʿ ḥabl ile şeyʾ-i ʿacīb

bir ṭarafdan bir s̱aḳīl-i bed-reviş
ṭaḳılup ėtmekde dāʾim serzeniş

zīr ü bālāya ėdüp çün uft ü ḫīz
biri bir cism-i ṭavīl ile rekīz

ṭarzı ṭurfe bir ʿaceb bünyāddur
ʿarṣa-i ʿālemde nev-īcāddur

[318] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L177.

ḫalḳı ekṣer ehl-i ẕimmet kāfirān
mūcidi daḫı yeŋiden Müslümān

ʿālem-i āb içre olur rū-nümā
bir *ṭulum bā*de görürsen bī-riyā[319]

Son beytin ikinci dizesinde *bir ṭulum bāde görürsen bī-riyā* altı çizili heceler birlikte okunduğunda ortaya lügazın cevabı olan "tulumba kelimesi" çıkar. Aşağıdaki lügazlar bu şekilde yapılanlara örnektir.

Deryâ

ol nedür kim dāʾimā pür-āb ü tāb
rūḥı yoḳ ẕī-rūḥa olmuşdur meʾāb

meyli yoḳdur hīç ehl-i rifʿate
yüz sürer her sū-yı ḫāk-ı ẕillete

rūḥ-ı naẓmuŋ gūyiyā kim cismidür
hem-daḫı birḳaç kitābuŋ ismidür

bir mehābet ıssı ṣāḥib-şān iken
ḥükmi cāri ʿāleme ṣulṭān iken

sille-ḫᵛār olup yine leyl ü nehār
çekdigi ḫalḳuŋ elinden bī-şümār

balġamī ṭābʿı hevāyī meşrebi
ıżṭırāb ile geçer rūz ü şebi

her kim ėtse aŋa taʿmīḳ-i naẓar
göremez mirʾāt-ı cisminde keder

bir hezārān āşinā maḥbūbdur
oldıġı yerlerde hep merġūbdur

niʿmeti mebẕūl hem meydānı pāk
bir misāfirden degüldür şerm-nāk

geh ṣafālar baḫş ėder mihmānına
ḫışmnāk olup ḳıyar geh cānına

[319] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L221.

bunı kim ḥall eyler ise ketm ėder
olsa da sanga birā*der yā* peder[320]

Lügazın son dizesinde geçen *olsa da sanga birāder yā peder* altı çizili der ve yâ heceleri birlikte okunduğunda ortaya lügazın cevabı olan deryâ kelimesi çıkar.

Aşağıda Fennî'ye ait olan ve sefer tasının sorulduğu lügazda da gizlenen nesne şiir içinde zikredilmiştir. 4. beytin ikinci dizesindeki *tastamâm* kelimesi ve 8. beytin ikinci dizesindeki *sefer* kelimesi, lügazın cevabı olan sefer tasına işaret etmektedir:

ol ʿacāyib şaḫṣ kim āyā nedür
dā'imā dördi beşi bir yerdedür

birisi erkek dişidür sā'iri
cümlesinüŋ üstine gelür biri

ḳolların bend eylese bir görinür
açsalar ol dem de beş altı olur

başḳa başḳa olıcaḳ bulmaz niẓām
bir yere geldikde olur *tās*tamām

ādeme derkār olınca ḫıdmete
her biri nā'il olur bir niʿmete

ṣaḫn-ı gülzāra gehī seyre gider
ādemi zūr ile aç gözli ėder

gerçi göz gözdür velī yoḳdur gözi
āteşe girse daḫı ḳızmaz yüzi

hem ḥażırda niʿmeti mebẕūldür
hem *sefer*de ḫıdmeti me'mūldür

Fenniyā bu lüġazı yapdum ḳolay
oḳuyanlar çekmesün dėyü ḳalay[321]

Aşağıda cevabı masat[322] olan lügazda *masat/ bileği* kelimesi iki heceye bölünerek verilmiştir:

ol nedür ne cānı var ne mālı var
gerdeninde bir iki ḫalḫālı var

[320] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L236.

[321] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L249.

[322] H. İbrahim Demirkazık, ''Mustafa Fennî'nin(ö.1745), Lugazlarının Özellikleri ve Divan'ında Olmayan Yedi Lugazının Tenkitli Metni'', s. 60.

bir ḳarış yā bir seredür ḳāmeti
ekşer eyler aşcılarla ülfeti

bir duʿāya maẓhar olmuş söylemez
cismine aṣlā bıçaḳ kār eylemez

bu ʿacebdür istemekde dāʾimā
aġzı çarpılanları andan devā

beŋzedür üstād anı belki yine
āhenīnüŋ beste-i zencīrine

bir żurūb olmuş netīce ʿāleme
ṭaḳılur sīmīn olursa ādeme

çoġına azına ***Fennī*** baḳma ṣat
aḳca ėtmezse eger ipin uzat[323]

Aşagıdaki lügaz Haşmet'e aittir ve cevabı *satur otu*dur.

ol nedür kim şekli çarḫ-ı nā-bekār
muḫtefī ẕātında anuŋ rūzigār

ḳat-be-ḳatdur câme vü pīrāheni
ġālibā yoḳdur görünmez dāmeni

kimisi ġarḳ-āb olup leẕẕet bulur
ṣoŋra ol rencīde-i sāṭūr olur

başlı başına o ṣāḥib-kelledür
n'eyleyem ammā anı bī-ẕelledür

feṭḥ olursa ***Ḥaşmetā*** gör ḥālümi
bu lüġaz ḥalli oṣurdur ādemi[324]

Aşağıda cevap olan kurbağa kelimesi *oḳur bağı* ifadesiyle çağrıştırılmıştır:

ol ne ḳuşdur ki kimi cevvde kimi berde olur
sebz olur cevvde velī berde siyeh-çerde olur

şeb-pere dėrdüm eger olsa idi pervāzı
her dem āvāzı ile bildürür idi yazı

[323] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L250.
[324] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L254.

başdan ayaġa dek câme yeşil ḫāra giyer
pāsbān-veş gėce tā ṣubḥa degin şehri gezer

yārümüŋ beste *oḳur bāġı* kenārında her ān
anuŋ āhengini gūş ėtmede her dem cānān[325]

1.3.1.2.4. Tedâî (Anlam ve Lafız İlgisi)

Bu tür lügazlarda lügazın cevabı olan kelimenin karşıt, yakın ya da eş anlamlısı kullanılarak cevap muhataba buldurulmaya çalışılır. Aşağıda cevabı pire olan lügazda;

ol ne Hindū-beççedür kim dā'imā
rūz ü şeb faṣd ü ḥacāmet kār aŋa

cilvesinde cüst ü çāpükdür ḳatı
beŋzemez bir şey'e anuŋ hey'eti

ṭurfe şekl-i bü'l-ʿaceb ṣūretdür ol
mā'il-i āzār ü bed-sīretdür ol

ol ḳıyāfetle gören anı hemān
dėr ki cin yavrusıdur bu bī-gümān

jīve bardaġı gibi bir yerde hīç
durmayup oynar gezer her dem o pīç

raḳṣa gelse ādemī ī'cāb ėder
her adım başında bir pertāb ėder

gėce gündüz seyr-i kūh ü deşt ėder
hīç iniş yoḳuş dėmez hep geşt ėder

seyr ėdüp gezdigi yerler dā'imā
vaṣf olınmaz bir ʿaceb ʿibret-nümā

Nermiyā bir pīre ṣordum ḥālini
dėdi hīç ṣorma anuŋ aḥvālini[326]

Pire kelimesi, lügazın son beytinde tevriyeli kullanılarak pîre (yaşlı adama) şeklinde zikredilmiştir.

[325] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L720.

[326] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L212.

Aşağıdaki lügazda da cevap olan *kovan* kelimesi, lügazın cevabı olan arıların bal yaptığı yer anlamında değil, bir kişiyi bulunduğu yerden uzaklaştırmak anlamına gelen kovmak fiili ile ilgili olarak kullanılmıştır.

nedür ol ṭurfe ḳalʿa-i zībā
leşkeri lā-yuʿadd ü lā-yuḥṣā

cevfi gerd ü ġubārdan ʿārī
var derūnında nāle vü zārı

yāl ü bālı yerinde bir maḥbūb
ser-i ārāmda [-]anuŋ merġūb

aŋa ġayret göziyle bir ḫoş baḳ
var derūnında nice ṭāḳ-ı revāḳ

ger firār ėtse olamaz pūyān
yetişür sürʿat ile anın <u>*ḳovan*</u>[327]

Aşağıda cevap olan <u>*desti*</u> kelimesi dest (el) kelimesiyle çağrıştırılmıştır.

ol ne şeydür oldı bir ḫālī nihād
kibri yoḳ ehl-i tevāżuʿ ḫoş-nijād

desti var yoḳ pāyı bir ṭarz-ı ġarīb
aġzı hem başındadur ṭavr-ı ʿacīb

var mizācında ḥarāret içer āb
mest olmaz içse de gāhī şarāb

bī-tekellüf ḫalḳ ile hem-dest olur
żarb-ı cevri görse ger işkest olur

Nāfiʿā fetḥinde ėt çoḳ cüstücū
fetḥi müşkil bir lüġaz oldıysa bu[328]

Aşağıda, gökkuşağı kelimesinin Türkçedeki eş anlamlısı *alkım* verilerek lügaz buldurulmaya çalışılmıştır.

nedür ol āhū-yı deşt-i şemāʾil
olur şaḥṣı ḳarīb olduḳca zāʾil

[327] Sadık Erdem, *Neylî ve Dîvân'ı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2015, s.313.

[328] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa,* L256.

ʿaẓīmü'l-ḫilḳat ü ʿibret-nümādur
cesīmü'l-heykel ü ḥayret-fezādur

olur nıṣf-ı nehār olduḳca mevcūd
vucūdı var iken ʿālemde nā-būd

görinür ṣūretā gözden nihāndur
seyāḥat-pīşelerle hem-ʿināndur

bilür ol cevher-i yek-rengi nevʿā
olanlar āşināsı baḥr-i maʿnā

temāşā eyleyen ebr-i bahārı
ṣanur tev'em anuŋla rūzigārı

iki ismi olur birisi alġım
birisi de anuŋ billāh ṣalġım ***[Gökkuşağı]***[329]

1.3.1.2.5. Kelimenin Bir Bölümünün Verilmesi

Bu tür lügazlar kelimenin anlamlı bir parçasının verilmesi suretiyle kurulur. Bırakılan ipucu, lügazın cevabını çağrıştıracak niteliktedir. Aşağıda *yelpâze*nin sorulduğu lügaz bu duruma örnek teşkil etmektedir:

ol nedür kim āyīne-veş ṣūretā
oldı eller ile dā'im āşinā

cānı yoḳdur cānlı ile ülfeti
gelse bezme defʿ ėder germiyyeti

dürlü dürlü naḳş-ıla ṣūret-şiʿār
oldı anuŋ kimisi āyīne-dār

ger nigāh-endāz olsaŋ sen aŋa
üstüḫānı ṣayılur ser-tā-be-pā

gūş-ı pīle beŋzedürsem fi'l-meṣel
vėrmezem taʿrīfe aṣlā ben ḫalel

gün yüzin göstermez ol dilberlere
gelse ʿāşıḳ ile dilber bir yere

ṣayfda ellerle ekṣer āşinā
hīç şitā vaḳtinde olmaz rū-nümā

[329] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L544.

bir lüġaz oldı ʿacāyib ṭurma <u>yel</u>
bize gel kim feṭḥ ėdersin bī-cedel[330]

Cansız bir nesne olduğu belirtilen yelpâzenin bakıldığında kemiklerinin yani açıldığı zaman görünen şeritlerinin sayılabildiği, üzerinde çeşitli desenlerinin bulunduğu, fil kulağına benzediği gibi özellikler de cevabı buldurmaya yönelik ip uçlarıdır. Son beyitte geçen *bir lüġaz oldı ʿacāyib ṭurma yel* dizesindeki *yel* kelimesi aynı zamanda cevap olan yelpaze kelimesinin ipucudur.

1.3.1.2.6. Ebced Hesabı

Ebced hesabıyla sorulan lügazlar çok fazladır. Sadece harflerin sayısal değerlerinden yola çıkılarak oluşturulan lügazlar olduğu gibi diğer şekillerde yapılan lügazlarda da yer yer ebcedin kullanıldığı olmuştur. Aşağıda cevabı *vefâ* olan lügaz ebced kullanılarak kurulmuştur. Lügazda aranan şeyin üç harften oluştuğu ifade edilmiş ve son beyitte cefânın evveli iki kat olsa bulunur denmiştir. Cefâ kelimesinin evveli yani ilk harfi cim harfidir ve ebceddeki karşılığı üçtür. İki katı ise altıdır ve bu sayı ebcedde vav harfine karşılık gelir. Cim kaldırılıp vav eklendiğinde ortaya *vefâ* kelimesi çıkar. Diğer beyitlerde verilen ipuçları da *vefâ* kelimesini destekler niteliktedir.

ol nedür kim bir bulınmaz nām-dār
kendisi gözden nihān meydānı var

ismi vardur cismi yoḳ ʿAnḳā gibi
söylenür bir lafẓ-ı bī-maʿnā gibi

lafẓı üç ḥarf ile maʿnā rū-nümā
olmadı bīgānelerle āşinā

bulınur kāmil olan merdānda
olsa da nādir olur nisvānda

bu lüġaz dildārdan ẓāhir velī
iki ḳat olsa cefānuŋ evveli[331]

Aşağıdaki lügazda Ramazan ayında ve özel gecelerde çitfe minaresi olan minareler arasına kalın iplerle asılarak gerilen mahyâ/mahye sorulmuştur. 5. beyitte sorulan şeyin başının kırk, sonunun 5 olduğu ifade edilmiştir. Ebcedde kırkın karşılığı

[330] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L246.

[331] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L281.

mim harfi, beşin karşılığı ise ″٥″ harfidir. Bu seslerin mahyenin ilk ve son harfleri olduğu görülmektedir. Derûnunun ateş gibi yanması, naz ile salınması, her gece başka bir nakışla (yazıyla ve renkle) görülmesi, menzilinin iki uzun boylu dilber arası olması (minareler) gibi özellikler de mahyâ cevabını güçlendiren diğer unsurlardır:

ol ne dilberdür serāpā nūrdur
sīnesi āyīne-i billūrdur

nār-ı ʿışḳa ʿādet-i dīrīnesi
yanar ʿāşıḳ-veş derūn-ı sīnesi

ṣalınurken nāz ile ol şīve-kār
ṭaġıdur zülfini cevr-i rūzigār

ger dėseŋ baŋa ki āyā o nedür
naḳş-i ḥüsni her gėce bir günedür

başı çil olsa n′ola hem pāyı beş
pertev-i ruḫsārı mānend-i güneş

kendi mānend-i hümā yüksekdedür
menzili ne yerdedür ne gökdedür

iki bālā-ḳadd dilber arası
menzil olur gāh yoḳdur çaresi

gösterür geh nūr-ı şemʿüŋ ṣūretin
bildirür māha o şeb māhiyyetin

māh anuŋ bir cüz'idür ammā yine
oldı bir cüz'i daḫı hem āyine

kim bilürse n'idügin bu dilberin
ẕihn-i pākine ***Vesīmā*** āferīn[332]

1.3.1.2.7. Harf Oyunları

Bazı lügazlar harflerle ilgili ipuçları verilerek oluşturulmuştur. Bu tür lügazlarda cevap sadece bir harf olabileceği gibi birden fazla harfin konumlarının bildirilerek okuyucu tarafından birleştirilmesini istemek suretiyle de oluşturulabilir. Aşağıdaki lügazda cevabı oluşturan harflerin konumu ve sayısı ile ilgili bilgi verilmiştir.

nedür ol çāker-i nāzük-reftār
ayaġı ṭopuġı vü parmaġı var

[332] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L263.

incedür ṣarıġı ḳalyoncı gibi
ḳavuġı çizmelerün ḳoncı gibi

gündüz aḫşāma dek eyler ḫıdmet
gėce āzād olup olur rāḥat

gėceler ḫıdmete ėtse iḳdām
yaḳar āteşlere anı ḫuddām

ḥarfi penc evveli cīm āḫiri bā
bilmeyen ėtmeye daʿvā-yı ẕekā[333]

Elif harfinin sorulduğu lügazda çeşitli kelimeler verilerek içlerinde elif harfinin olup olmadığına dikkat çekilmiştir:

ol nedür ʿāşıḳda var maʿşūḳda yoḳ
hem-daḫı ḫāliḳda var maḫlūḳda yoḳ

Meşnevīde bulmadı erbāb-ı dil
līk Ḳurʾānda muṣarraḥ öyle bil

anuŋ ile zeyn olur arż ü semā
gerçi kim oldı maḳarı zīr-i mā

ülfet ėtmiş Ādem ü İdrīs ile
gāhī evbaşlıḳ ėder İblīs ile

Nermiyā ʿārif olan bunı bilür
keşf olursa maʿrifet birle olur

Yine aşağıdaki lügazda kaf harfi sorulmuştur:

nedür ol ism kim muʿaẓẓamdur
āḫiri kendiden muḳaddemdür

oḳınur evvelinde Ḳurʾānuŋ
vasaṭında bulundı Furḳānuŋ

fiʾl-meşel ḳaṣd olunsa evṣāfı
ḳāfiye eylesek olur kāfi[334]

[333] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L614.

[334] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L317.

1.3.1.2.8. Kelimenin Farklı Okunuşu

Aşağıdaki lügazda sorulan güllaç kelimesi, son beyitte gel aç şeklinde verilmiştir. Şair üstelik bu lügazın bir remze ihtiyacı olduğunu söylemiştir. Buradaki gel kelimesi gül okunursa lügazın da cevabı ortaya çıkmış olur.

nedür o baġrı yufḳa nāzük-endām
ġıdāsı olsa lāyıḳ maġz-ı badām

leṭāfetde miṣāl-i yāsemendür
sezā ḳat ḳat dėsem gül pīrehendür

dayanmaz hīç cefā-yı rūzigāra
olur nāzük vucūdı pāre pare

bu āb ü tāb ile āteş-nişeste
ʿacebdür yüz biŋi bir yerde beste

anuŋ neşv ü nemāsı āb ü āteş
velī efvāhda ḥāli müşevveş

zebāna gelse gāhī şekker-efşān
revācı bir şehirde oldı şāyān

bilinmez bu lüġaz bir remze muḥtāc
nezāketle ***Reşīdā*** bāri gel aç[335]

1.3.2. İlim Dalları Açısından Lügazlar

Lügaz zekayı geliştiren bir üsluba sahip olması, çözümü zihinsel çaba gerektirdiğinden akılda kalıcılığının olması ve Hazreti Muhammed'in bazı hadislerinden bu üsluptan yararlanması gibi sebeplerle çeşitli bilim dallarında kullanılan bir üslup olmuştur. Lügazın eğitsel bu yanı farklı bilim dallarına mensup ilim adamları arasında var olan meseleleri çözme noktasında kullanılmasını sağlamıştır. İlim erbabı kendi alanları ile ilgili meselelerde lügaz üslubundan yararlanmışlardır. Bu açıdan kullanıldığı ilim dallarına ve konularına göre lügazları bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Lügazlar konularına göre fıkıh, ferâiz, nahiv, hesap lügazları ve edebî lügazlar olarak sınıflandırılabilir.

[335] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, L549.

1.3.2.1. Fıkıh

Sözlükte bir şeyi bilmek, iyi ve tam anlamak, derinlemesine kavramak gibi anlamlara gelen fıkıh, İslam dininin kişisel ve sosyal yaşam üzerindeki hükümlerini inceleyen bilim dalının adıdır. İslam'ın kişisel ve sosyal hayattaki hükümlerinin öğretilmesi bir eğitim meselesi olduğundan bazı fıkhî meselelerde lügaz üslubundan yararlanılmıştır. Bu lügazlar genelde Arapça olarak kaleme alınmışlardır.

Fıkhî lügazlar, lügazın alt başlığıdır.[336]Bu tür lügazlarda genellikle açıklanması ve çözümlenmesi gerektiren bir mesele üzerinde dînî hükümlerce uygun olan davranış biçimi sorulmuştur. Eski kaynaklarda fıkıh lügazları için özel bir tanımlama yapılmamıştır. Bu konu üzerinde çalışan akademisyenler fıkhî lügazları şöyle tanımlamıştır:

″Muhatabı sınama maksadıyla fıkhî - şer'î hükmün gizlenerek sorulan bilmece türü sorulardır.″[337]

″Fıkhî bir meselenin öğrenciye daha iyi anlatılması veya anlatılan konunun öğrencide daha iyi pekişmesi amacıyla hükmün gizlenerek, ilk planda hatıra gelmeyen, bulunması için zihnî bir çabaya gereksinim duyulan, öğrencinin dikkat ve bilgisini test etmeye yönelik bilmece tarzında sorulmasıdır.″[338]

Görüldüğü gibi fıkıh lügazları eğitsel amaçla kaleme alınmış lügazlardır. Bu durum aynı zamanda o dönem için lügazın zekayı kuvvetlendirme ve eğitim-öğretimde kullanılması noktasındaki önemini de ortaya koyar. Bu tür lügazların neredeyse tamamı mensur biçimde ve genellikle bir iki cümlelik kısa soru ve cevap şeklindedir.[339]

Fıkıh lügazlarıyla ilgili Türk edebiyatında örnek alarak Hacı Mehmed Zihnî Efendi'nin [ö. 1913] *Elgâz-ı Fıkhiyye* adlı eseri gösterilebilir.[340] Aşağıda fıkıh lügazları ile ilgili örnekler bulunmaktadır:

---

[336] Hüseyin Okur, ″Fıkıhta Bir Anlatım Yöntemi Olarak Lugaz″, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9, Sayı: 42 (2016), s.1905.

[337] Hüseyin Okur, ″Fıkıhta Bir Anlatım Yöntemi Olarak Lugaz″, s.1906.

[338] Muhammed Tayyib Kılıç, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri) ″, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı: 1 (2015), s.46.

[339] Muhammed Tayyib Kılıç, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri) ″, s.51-52.

[340] Muhammed Zihni, *Fıkıh Bilmeceleri* (Sadeleştiren: İbrahim Halil Can), Bahar Yayınları, İstanbul.

Soru: Oruçlu olduğu halde kasten orucu bozup da kendisine keffâret ve kaza gerekmeyen kimdir?

Cevap: Üzerinde oruç borcu olduğu zannıyla kazaya niyet eden ancak sonrasında oruç borcu olmadığını hatırlayan kimsenin bozmuş olduğu oruçtan dolayı kaza ve keffâret gerekmez.[341]

Soru: Bir kimse âzâd ettiği kölesini nasıl satın alabilir?

Cevap: Köle âzâd olduktan sonra mürted olursa efendisi onu satın alabilir?[342]

Fıkıh lügazları da mana ve lafız lügazları olarak düzenlenebilir. Fıkıh lügazları bir kelimenin farklı anlamları kast edilmek suretiyle de sorulabilir. [343] Örneğin: Üzerinde savm (صوم) varken namazı sahih olmayan kişi kimdir?[344] Bu soru ilk andan muhataba tuhaf gibi gelmektedir. Çünkü savm kelimesinin yaygın anlamı oruçtur ve oruçla namazın ifası hususunda bir engel yoktur. Fakat burada savm kelimesi deve kuşu pisliği anlamını taşıdığından ve bu da necaset sayıldığından namaza engeldir.[345]

1.3.2.2. Ferâiz

Ferâiz, ″farz″ kökünden türemiş ″fariza″ kelimesinin çoğuludur. Farz masdar olarak ″Bir şeyi belirlemek, takdir etmek, kesinleştirmek, açıklamak″ manasına gelir. İsim olarak farz ve fariza kelimeleri ″takdir ve tayin edilmiş şey, belirlenmiş pay″ anlamındadır.[346] Ferâiz bu paydan hareketle İslam anlayışına göre mirastaki pay ile ilgili hususları inceleyen bilim dalına denir. Bu ilim, fıkıh ilminin bir alt dalıdır.

Ferâizlere konu edilen bazı meselelerde soru cevap şeklindeki lügazlardan yararlanılmıştır. Lügazın eğitici ve öğretici yönü, mirastan hangi kişilere hangi durumlarda ne kadar pay düşeceği gibi karışık meselerlerin izahında önemli bir rol oynamıştır. Ferâiz tarzı eserlerin manzum olarak kaleme alınabilmesi lügazın bu alanda kullanımını kolaylaştırmıştır.[347] Ferâiz konusunda miras hukukunun elden ele dolaşan

[341] Muhammed Tayyib Kılıç, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri) ″,, s.85.

[342] Muhammed Tayyib Kılıç, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri)″,, s.87-88.

[343] Hüseyin Okur, ″Fıkıhta Bir Anlatım Yöntemi Olarak Lugaz″, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 42 (2016), s.1910.

[344] Mehmed Zihni (1309), *Elgâz-ı Fıkhiyye*, İstanbul: Kasbar Matbaası, s.22.

[345] Hüseyin Okur, ″Fıkıhta Bir Anlatım Yöntemi Olarak Lugaz″, s.1910.

[346] Ali Bardakoğlu, ″Ferâiz″, *TDVİA*, C. 12, 1995, s.362-363.

[347] Muhammed Tayyib Kılıç, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri)″, s.44.

çözümü zor meselelerinin lügaz şeklinde sorulduğu ve çözüldüğü eserler mevcuttur.[348] Hafız Osman Efendi'nin *Nûr-ı Fâ'iz Nazm-ı Ferâ'iz* adlı eserinin 275 beyitlik bir bölümü bu tarz lügazları içermektedir.[349] Aşağıda bu eserde yer alan hamile bir kadının kız ya da erkek çocuk doğurması durumunda varislerin alacağı miras oranı, lügaz üslubu kullanılarak sorulmuş ve cevaplanmıştır:

su'āl

Ol ne ḥāmildir ki oġlan ṭoġurırsa bu eger
kendü şümün ala oġlan bāḳī ala ey püser

ḳız ṭoġurursa eger nıṣfını ḳız ala malıŋ
ẕikr olan ḥāmil o nıṣf-ı dīgeri ala malıŋ

meyyit olaraḳ ṭoġurur ise hep mālı aḫī
ḥāmil aḫẕ ide beyān it ḥall-i eşkāli daḫı[350]

(Hamile bir kadın eğer oğlan doğurursa kendi mirastan sümün (1/8) alacak kalanı ise oğlu alacak, bu kadın eğer kız doğurursa mirasın yarısını kızı alıp diğer yarısını kendi alacak, eğer doğacak çocuk ölü olarak dünyaya gelir ise mirasın tamamı kadına kalacak. Bunun çözümünü yap.)[351]

cevāb

işbu ḥāmil ḥālini aŋla ki bir ḥürre ḫātūn
bir ṣāḥibü'l-vech olan bir köleyi ala ṣatun

ʿıṭḳ idüp kendüyi aŋa tezvīc ide ey aḫī
ḥāmil ola ol köleden işbu mer'e ey saḫī

fevt olup köle yalıŋız ḳoya ol ḫātunını
ġayrı vāriṣi daḫı olmaya bil ḳānūnını

ḥamli oġlan olsa ʿaṣabe olup bāḳī alur
ḫātūnı şümün ola sekizde bir ḥaḳḳı alur

ḳız olursa ḥaḳḳı nıṣfdur farż cihetiyle alur
nıṣfını daḫı ḫātūn velā' cihetiyle alur

[348] Abdülaziz Muhammed Süleyman'a ait el-Kunûzu'l-Milliyye fi'l-Ferâizi'l-Celiyye adlı eserde de ferâiz lügazları bulunmaktadır. Bkz. Muhammed Tayyib Kılıç, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri)″, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı:1 (2015), s.46.

[349] Mehmet Güler, ″Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları″, *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 39, Sayı: 1 (2015), s.181-226.

[350] Mehmet Güler, ″Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları″, *Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 39, Sayı: 1 (2015), s.200.

[351] Mehmet Güler, ″ Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları″, s.188.

ṭoġsa meyyit cümle mālı ol ḫātūn iḥrāz ider
ʿaṣabe oldıġını hem ol ḫātūn ibrāz ider[352]

(Hamile olan bu kadın, köle olmayan özgür bir kimsedir ve bir köle satın almıştır. Sonrasında satın aldığı bu köleyi azad edip onunla evlenmiş ve bu kişiden hamile kalmıştır. Daha sonra bu köle vefat etmiş ve bu kadından başka varis de bırakmamıştır. Bu yüzden çocuk oğlan olursa asabe olup mirasın kalanını almakta ve annesi, sümün olan sekizde bir hakkını almaktadır. Çocuk kız olursa farz olarak nısıf (1/2) almakta, annesi ise (1/8'i karısı olduğu için) geri kalanı köle sahibi olarak asabelik yoluyla almaktadır. Eğer çocuk ölü doğar ise kadın, bütün malı asabe olarak almaktadır).[353]

Yine aşağıdaki vefat eden bir babanın üç kızının mirastan farklı oranlarda pay almalarının sebebi ile ilgili yazılan lügaz da ferâ'iz lügazlarındandır:

soru

kimdir ol kes fevt olup terk eyledi üç ḳızını
biri ṣülüṣi aldı malıŋ biri ṣülüṣānını

almadı bir ẕerre mīrāṣ biri ey ḫulḳı ḥasen
üçi de bir babanıŋ ṣulbiyye ḳızları iken[354]

(Bir adam vefat edip geriye üç kızı kaldı. Kızlardan biri üçte bir miras alırken bir başkası üçte ikisini aldı. Diğer kıza ise hiçbir şey verilmedi. Üç kız da bu adamın kendi kızları olduğu halde bu durum nasıl ortaya çıktı.)[355]

cevāb

köledir bu tezvīc itdi imdi ḥürre bir zeni
iki ḳız ṭoġdı olur anlar da ḥürre gör anı

ṣoŋra tezvīc itdi bir cāriyeyi hem işbu ḳul
ṭoġdı andan bir raḳīḳa ḳız bu dem hem pür-uṣūl

ṣatun aldı babasıŋ bu ḥürre ḳızlarıŋ biri
fevt olup ḳızlar ḳalur boş ḳaldı babanıŋ yeri

mesele üçden gelüp ḥürreler alur ṣülüṣān
her birisi pes birer ṣülüṣini alur ʿayan

[352] Mehmet Güler, "Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları", s.200.

[353] Mehmet Güler, "Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları", s.188.

[354] Mehmet Güler, "Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları", s.212.

[355] Mehmet Güler, "Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları", s.192.

ṣatun alan ḳız ʿasabedir ḳalan biri alur
işbu cihet ile anıŋ s̱ülüs̱ān sehmi olur

s̱ülüs̱ān bir ḳıza s̱ülüs̱ bir ḳıza maḳsūm olur
cāriyeden ṭoġan ol ḳız rıḳḳ olup maḥrūm olur[356]

(Bu adam bir köleydi ve hür bir kadınla evlendi. Bu evlilikten iki kızı oldu ve bu kızlar da (anneleri gibi) hür oldu. Sonra bu adam bir cariye ile evlendi ve bu evlilikten de bir kız doğdu, bu kız ise (anne ve babasından dolayı) köle oldu. Bu hür kızlardan birisi babasını satın aldı ve ardından babası vefat etti. Bundan dolayı miras meselesi üçten yapılır ve hür olan kızlar mirasın üçte ikisini alırlar. Sonra her biri bunun üçte birini paylaşır. Ardından babasını satın alan kız, asabe konumunda olacağı için mirasın geri kalan üçte birini de alır ve böylece hissesi üçte iki olmuş olur. Cariyeden doğan kız ise hür olmadığı için mirastan mahrum olur.)[357]

1.3.2.3. Nahiv

Sözlükte ″Yönelmek, izini takip etmek″ gibi anlamlara gelen nahiv isim olarak ″Yön, rataf, yol″ anlamlarını taşır. Terim olarak ″Arapça gramerinin söz dizimi kuralları ile i'rab bölümünü kapsayan ilim″[358] olarak tanımlanır. Kısaca nahiv, gramer biliminin bir dalıdır. Gramercilerin nahiv meselelerini lügaz üslubuyla ele almaları nahiv lügazlarını meydana getirmiştir.

Lügazın nahiv ilminde kullanımı, nahiv ilminin ortaya çıkışı ile paralellik arz etmektedir.[359] Halil bin Ahmed'e [ö. 791] isnad edilen örnekte bir Arap başka bir Arap'a ″belensus″un ne olduğunu sormuş diğeri de belensusun bir kuş türü olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine soruyu soran kişi bu defa belensusun çoğulunu sormuş ve diğer adam da بَلَنْصَى cevabını vermiştir. Halil bin Ahmed adam soruyu " ما البَلَصُوصِ يَتْبَعُ البَلَنْصَى"[360] şeklinde lügaz formatında sormuş olsaydı lügaz yapmış olurdu.[361] diyerek nahiv konusundaki bir meselede lügaz kullanımını örneklemiştir.

---

[356] Mehmet Güler, ″Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları″, s.212.

[357] Mehmet Güler, ″Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları″, s.192.

[358] İsmail Durmuş, ″Nahiv″, *TDVİA*, C. 32, 2006, s.300-306.

[359] Ahmet Tekin, ″Molla İsâm ve Manzûmetü'n-Nahviyye Adlı Eseri″, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:12, Sayı:38 (2019), s.4.

[360] Balansa ile ilgili olan balsûs nedir?

[361] Ahmet Tekin, ″Molla İsâm ve Manzûmetü'n-Nahviyye Adlı Eseri″, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:12, Sayı:38 (2019), s.4. [Naklen: İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-Arab*, 3. Baskı, Dâru Sâdir, Beyrut, 1994, 4.C, s.460 ; Suyûtî Ebû'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Muzhir fî Ulûmi'l-Luga ve Envâihâ* (Thk: Fuad Ali Mansur), 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, C.1, s.460.]

Nazmen ifadenin ezberi kolaylaştırması ve bu vesileyle gramer kurallarının daha iyi öğretilmesi nedeniyle lügaz üslubuyla nahiv konulu eserler kaleme alınmıştır.

Nahiv lügazlarına örnek olarak Molla İsâm'ın kırk beyitten oluşan ve içerisinde nahiv ilminin meselelerini barındıran bilmecelerin olduğu *Manzûmeti'l-Elğâzi'n-Nahviyye* adlı eseri verilebilir.[362]

1.3.2.4. Hesap

Bu lügazlarda hesap ilmiyle uğraşanların aralarında çözmeye çalıştıkları hesap problemlerini, nazım şeklinde ve lügaz üslubuyla kaleme aldıkları görülür. Ebû Abdullah b. Gâzî el-Miknâsî'nin *Buğyetü't-Tullâb fî Şerhi Minyeti'l-Hisâb* adlı eser bu alana örnek olarak verilebilir.[363] Aşağıda bu eserde lügazın kullanımı ile ilgili geçen bir örnek yer almaktadır. Cemaatin şeyhlerinden ve hesab ilminin ustalarından olarak kabul edilen Ebû'l-Abbas İbnü'l-Bennâ, lügaz üslubuyla bir matematik problemini şu şekilde sormaktadır. ″Ey hesâb ehli! Aranızda bu lügazın cevabını bilen var mı? 20/5'in yarısına eşit olan sayının cevabı 9/6'ya göre nedir?″[364]

1.3.2.5. Kıraat

″Okumak, tilâvet etmek, telaffuz etmek″ anlamlarına gelen kıraat aynı zamanda, *Kur'ân-ı Kerîm*'in okunuş keyfiyyeti, kıraat âlimlerine nisbet edilen okuyuşlar, bunlarla ilgili ilim dalına verilen isimdir.[365] Gramerciler, dil kurallarının tespitinde görüşlerini desteklemek ya da karşı tarafın görüşünü geçersiz kılmak için Kur'ân'a müracat etmişlerdir.[366]

Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin doğru telaffuz edilmesine gösterilen önem bu ilmin doğmasını sağlamıştır. Lügaz üslubu kullanılarak kıraat ilmi ile ilgili eserler de kaleme alınmıştır.[367] Kıraat ilmiyle ilgili konularda lügaz üslubunun kullanılması kıraat lügazlarını meydana getirmiştir. ″İhtilafsız bir şekilde nesirde hem fiilde hem de harfte

[362] Ahmet Tekin, Ahmet Tekin, ″Molla İsâm ve Manzûmetü'n-Nahviyye Adlı Eseri″, s.1-20.

[363] Muhammed Tayyib Kılıç, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri)″, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı: 1 (2015), s.44.

[364] El-İbn Gâzi el-Miknâsî, el-Fâsî, *Buğyetü't-Tullâb fî Şerhü'l-Münyetü'l-Hisâb*, (Thk. Doktor Muhammed Sevîsî), Halep Üniversitesi, Arap Bilimsel Mirası Enstitüsü, 1983, 312-313.

[365] Abdülhamit Birışık, ″Kıraat″, *TDVİA*, C. 25, 2002, s.426.

[366] Cüneyt Maral, *Kur'ân Tefsirinde Dilbilimsel Yöntem*, 1. Baskı, İlahiyat Yayınları, Ankara 2019, s.257. [Naklen: Ahmet Tekin, "Molla İsâm ve Manzûmetü'n-Nahviyye Adlı Eseri", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:12, Sayı: 38 (2019), s.12.]

[367] Muhammed Tayyib Kılıç, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri)″, s.41-42.

kullanılan tenvin hangisidir.″ şeklinde Arapça nazmen sorulan soru kıraat lügazlarına örnektir.[368]

1.3.2.6. Edebî Lügazlar

Şairler tarafından sanat yapma, hünerini ortaya koyma, eğlenme ve eğlendirme, meslektaşları arasında şiir kabiliyetini gösterme gibi amaçlarla kaleme alınan lügazlardır. Bu tür lügazlarda vezin, kafiye, redif, edebî sanatlar gibi yapısal ve içeriksel özelliklere dikkat edilir. Şairlerin divanlarında ve şiir mecmualarında yer alan lügazlar, edebiyat lügazlarıdır. Tezin asıl konusunu teşkil eden bu lügazlar çalışmanın ilerleyen bölümlerinde detaylıca incelenecektir.

1.3.3. Metin Türüne Göre Lügazlar

Lügazlar metin türü olarak manzum ve mensur olarak kaleme alınmışlardır. Şairler daha çok manzum lügaz kaleme almayı tercih etmişlerdir. Ancak Nâbî, Nevres, Kâmî, Sermed, Hanîf gibi şairler mensur lügazlar da kaleme almıştır. Mensur lügazların sayısı, manzum lügazlara göre çok daha azdır.

1.3.3.1. Manzum Lügazlar

Manzum olarak kaleme alınan lügazlardır. Divan edebiyatı geleneği çerçevesinde mensur lügazlardan çok daha fazla tercih edilmiştir. Şairler manzum lügazlarla edebî yeteneklerini ve kıvrak zeka anlayışlarını ortaya koyma yoluna gitmişlerdir. Kaleme alınan manzum lügazlar beyit sayıları, nazım şekilleri ve vezinleri açısından farklılık gösterseler de lügazı oluşturan kompozisyon açısından genel bir şablon çizmek mümkündür. Bu açıdan lügazın bölümleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

Soru edatı

Lügazın başlangıç kısmıdır. Lügazlar genel olarak ″ol nedür kim″, ″ol ne şeydür kim″, ″nedür ol kim″, ″ol ne kim″, ″ol kim'″, ″ol şey kim″, ″bir acâyib nesne gördüm″, ″bil nedür ol″ türünden ibarelerle şiirde soru unsuru oluşturulur. Bu soru unsurunun yer aldığı beyitte lügazın türüne göre gizlenen şeyin en genel özelliği ya da özellikleri ipucu olarak verilir. Lügazın şekli, canlı cansız oluşu, somutluk-soyutluk, sayısı, rengi, cinsi, karakteristik özellikleri (söğütse titremek gibi), harflerinin sayısı ya da ebcede göre harflerinin sayısal değerleri en genel hatlarıyla bu ilk beyitte ya da takip

[368] Ahmet Tekin, ″Molla İsâm ve Manzûmetü'n-Nahviyye Adlı Eseri″, s.12.

eden beyitte verilir. Dikkat çeken bir nokta ise bu beyitte genellikle teşbih sanatının kullanılmasıdır. Aşağıda lügazların soru edatlarına ve gizlenen şeye ait genel ipuçlarına dair örnekler vardır:

ol nedür kim cismi ʿüryān dā'imā
sen ṣanursın kim giyer mā'ī ḳaba (Balık-renk)

ol nedür kim cismi[369] ḫāli cānı yoḳ
iki aġzı var velī dendānı yoḳ (Afyon hokkası-canlı-cansız oluşu)

ol nedür kim bir żaʿīf ü nātüvān
bir gözi ḳalmış açıḳ ancaḳ hemān (İğne-şekli)

ol nedür kim menbaʿ-ı arż u semā
cümle şey andan alur neşv ü nemā (Su-karakteristik özelliği)

bil nedür ol çāh kim yek-pāredür
hem o çāhuŋ ābı ġāyet ḳaredür (Mürekkep kutusu-renk ve şekil)

ol nedür kim bir dıraḫt-ı müntehā
on iki kāmil budaġı var şehā (Yıl-sayı)

ol nedür cins-i nebātīdür teni
ṣanma ʿüryān var anuŋ pīrāheni (Cins-tür)

ol nedür kim çārdur ḥarfi anuŋ
bir ʿaẓīmü'ş-şānuŋ ismi bī-gümān (Harf sayısı)

Vasıflandırma / Somutlaştırma

Soru edatları ve başlangıç ifadelerinden sonra gelen kısımdır. Bu kısımda beyit sayısı değişiklik göstermektedir. Başlangıç kısmında genel özellikleri verilen şey bu kısımda başka özellikleriyle detaylandırılır ve somutlaştırılır. Lügazın çözümüne götürecek diğer ipuçlarının verildiği kısım burasıdır. Lügaz bir mana lügazı ise verilen detaylar gizlenen nesnenin şekilsel özellikleri ve işlevleri üzerinedir. Aşağıda ″su testisinin″ özellikleri vasıflandırma bölümünde sıralanmıştır.

çün raḳīḳü'l-ḳalbdür ol müstehām (şekli ince)
eşk-rīz olmaḳla buldı iḥtirām (su dökmekte)

pāk-meşreb baġrı yufḳa çeşmi ter (içi yassı)
herkesüŋ zīr-i kefin ḳılmış maḳarr (elde olan)

var mizācında ḥarāret ṣūretā (yapımında ateş kullanılmış)
āteşin teskīn [ėder] içdikçe mā (suyla bağlantılı)

ger nigāh-endāz-ı luṭf olsun aŋa
dīdesinden yaş aḳıdur her yaŋa (gözünden yaş/su akıtmakta)

çün Süleymān ḫātemi-vār bī-riyā
zīr-i ḥükminde nihān āb ü hevā (su ve hava içermekte)

dest-i ṭıflān oldı aŋa āşiyān (elle ilgili)
işleri dā'im müşārün bi'l-benān

her kim aḥvāline eyler cüstücū
aŋa işrāb eylemekde āb-ı rū (su akıtmakta)

Beyitlere dikkat edildiğinde aranan şeyin suyla ilgili olduğu ve elle kullanıldığı gittikçe belirginleştirilmiştir. Yine mayasında ateş bulunması ve ince olması gibi özellikler de muhatabı çözüme götürme yolunda ipuçları olarak ortaya çıkmaktadır. Edebi sanatların yoğun olarak kullanıldığı ve şairin lügazdaki maharetini gösterdiği bölüm bu kısımdır.

Yine aşağıda cevabı "kapı tokmağı" olan lügazda da bu nesnenin özellikleri aşama aşama detaylandırılarak muhatabın zihninde somutlaşması sağlanmıştır.

kim ki el ṣunsa ėder feryādı (dokunulduğunda ses çıkaran)
ne güzel ṣanʿat olur īcādı

ele aldıkça ėder cevlānı (elle ilgili)
ṣanma ẕī-rūḥ ola yoḳdur cānı (cansız)

ḫıdmet eyler nice yıl bir bāba (kapı ile ilgili)
ṣan iki dīde baḳar aḥbāba

ḫāne ber-dūş o gedā şām ü seḥer
gören anı ḳapudan ṭaşra ėder (sürekli dışarıda bulunan)

anı kim görse çalardı ammā (çalınan/dokunulan bir nesne)
ṣāḥibi var ṭuyılur ṣoŋra şehā

anı hīç görmemiş ādem yoḳdur
ṣanma nādir anı ġayet çoḳdur (yaygın bulunan)

devlet erbābına mensūb olmuş
ḫalḳa ġāyet ile maḥbūb olmuş

ikidür ekşerī erbābında (genelde iki adet)
bulunur her kişinüŋ bābında (her kapıda var)
Sonuç / Ödül

Lügazın genelde tek beyitten nadir olsa da iki beyitten oluşan tamamlanma kısmıdır. Burada şair genellikle lügazın nihayete erdiğini ve bunu bilen kişinin sahip olacağı ödülü açıklar ya da çözen kişi için övgüde bulunulur. Bazen de bunu bilemeyen kişinin olumsuz bir sıfatla anılacağı yine bu kısımda zikredilir. Lügazlarda sonuç bölümüne örnek olarak şu beyitler verilebilir:

bu muʿammā müşkilātın ḥal ėden ehl-i dile
bir bürincek pīrehen vėrürdüm aŋa yādigār (Lâ-edrî)

kim ėderse anı ***Münīfā*** ḥal
yed-i beyżāya mālik olsa maḥal (Münîf)

Yümnīnüŋ bu lüġazda fikri metīn
fātiḥüŋ hem kemāline taḥsīn (Yümnî)

Nermiyā ʿārif olan eyler belī
bu lüġāzla açılur her müşkili (Nermî)

kim ki ḥall eyler bu sırrı ***Vaṣfiyā***
āferīn ṭabʿına anuŋ dāʾimā (Vasfî)

bunı ***Nāfi***ʿ ḥall ėder ehl-i süḫen
ḳara cāhildür meger kim bilmeyen (Nâfiʿ)

Ancak bu bölümün en önemli yanı çoğu zaman muhatabı cevaba götürecek en önemli ipucunun burada verilmesidir. Aşağıda cevabı silgi olan lügazda silmek vurgusu ile cevap kısmen zikredilmiştir:

vaṣfını yazdı tāze bilmecedür
ḳalemüŋ kārı bitdi silmecedür (Sâbit)

Benzer örnekler aşağıda yer almaktadır:

Düğme

bilürem vaṣfını baŋa ögme
cürmi de var ise sövüp döğme (Tâʾib)
Masat

çoġına azına ***Fennī*** baḳma ṣat
aḳca ėtmezse eger ipin uzat (Masat)
Deryâ

bunı kim ḥall eyler ise ketm ėder
olsa da sanja birāder yā peder
Ocak

āteşī-meşreb bir ocaḳ-zādedür
her dem anuŋ ittibāʿı bādedür
Kurbaġa

yārümüŋ beste *oḳur bāġı* kenārında her ān
anuŋ āhengini gūş ėtmede her dem cānān

1.3.3.2. Mensur Lügazlar

Mensur şekilde kaleme alınan lügazlardır. Bu lügazların çözümü manzum lügazlara göre daha zordur. Genellikle lafız lügazı olarak kaleme alınan mensur lügazların birkaç cümleden oluşanları olduğu gibi çok daha uzun olanları da vardır. Mensur lügazlarda edebî sanatlara yer verilse de sanat gösterme gayretinden ziyade karşı tarafın zekasının ve bilgisinin ölçülmesi isteğinin daha yoğun olduğu görülmektedir. Cevap bazen bir nesne olabileceği gibi bir söz, hadis, şahıs vb. de olabilir. Genellikle lafız lügazı olarak düzenlenen bu lügazlarda aranan kelimenin harf sayısı, ebceddeki toplam değeri, kelimeye harf eklenmesi ya da çıkarılması durumunda oluşan yeni sayısal değer ve anlam, kelimenin kalb edilmesi durumunda oluşan yeni anlam gibi durumlar zikredilerek lügazın cevabına ait ipuçları verilir. Bunun yanında mana lügazlarında olduğu gibi aranan nesnenin vasıfları da zikredilebilir. Bu lügazlarda da manzum lügazlarda olduğu gibi soru-cevap şeklinde düzenlenenler vardır. Aşağıda mensur lügaz örnekleri bulunmaktadır:

Ḥanīf Efendi[370]

ol ne se ḥarfdür ki evveli ḳāʾide-i müverriḫīnde ḳarn-ı şāliși müşīr ü ʿilm-i cifirde maḳarr-ı Şeyḫü'l-ekber-i mūmā vü ḥażret-i Bilālüŋ lüknetini īmā ėden ḥadīși müntic olup ḥarf-i şānī vü şālişüŋ terkībi ḳāʾide-i naḥv üzere maʿnā-yı ẓarfiyyeti müstelzem ü ḥurūf-ı cārdan birinüŋ lafẓ-ı mersūmenüŋ maʿnāsını iktisāb ile nāṣıbiyyeti mükteseb olur ve ḥurūf-ı şelāşenüŋ beyyinātı bi-ḥesāb-ı cümel taʿdād olunduḳda esmāʾu'llāhdan Ḳuddūs ismi müstaḫrec ve ḥarf-i evvel ü şālişüŋ maḳlūben beyyinātı ālāt-ı mūsiḳārdan birine dāl olup vusṭānuŋ ḳalbi zebān-ı Tāzīde baḥre vü Derīde esmā-yı müdāmeden birine vü lisān-ı Türkīde istifhāmı delālet ėtdigi keʼş-şems-i fi'l-ġasaḳi rūşendür

[370] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, ML7.

Ṭıflī Maʿcūnī-i ʿİzzet Pāşā[371]

nedür ol lafẓ ki dört ḥarf olup cümlesi elli iken ḥarf-i evvel ü ṯānīsi elli beşdür ve ḥarf-i ṯāliṯi daḫı iʿtibār-ı meẕkūr üzre elli beş olur ḥarf-i evvel ü rābiʿi isḳāṭ olunsa yine elli beş ḳalur ʿacībdür ki isḳāṭ olunan evvel ü rābīʿ ḳalb olduġı ḥālde yine elli beş olur bu lüġazüŋ luṭfına varmaḳ ile terk-i tāc ü taḫt ü salṭanat ėtmek ẕevḳiyle ẕevḳ-yāb olunur

Sorusu cevaplanmış bir mensur lügaz örneği aşağıdadır:

Seyyid Ḫayrī[372]

ol ne ism-i sāmī vü ne güne nām-ı kirāmīdür ki heyūlā-yı terekküb-i ṣūret-i insānī olan ʿanāṣır-ı müteżāddetü'l-imtizāc-āsā erkān-ı ḥurūfunuŋ birbirinden infikākı māhiyyet-i ismiyyetinüŋ tenāfīsini ḥākī iken miyānelerin ḥüsām-ı ḳalemle ḳaṭʿ eyleseŋ bir şaḳḳı Ḳurʾān-ı Kerīmde nehy-i āzār-ı ebeveyne dāl ve şaḳḳ-ı āḫiri medlūlınuŋ maḳarrı ismini gūş-ı müstemʿīne īṣāl ėder ḥarf-i evvelini ḥarf-i ṯānīsinden teʾḫīr ve ḥarf-i rābiʿini ḥarf-i ṯāliṯine taḳdīm ile ṯebt-i cerīde-i taḥrīr olunsa bir ṣāf-şiken-i meydān-ı hecā olur ki ġubār-ı süm-i semendi ʿuyūn-ı aʿdāya sevād-ı ʿimāyetüʾṣ-ṣubḥ gibi bādī-i ʿamā olur ammā bir ḥarfinüŋ suḳūṭı ile māhiyyetinden insilāb-ı ṣūret-i beşeriyyet birle der-ʿaḳab ḥayvān-ı ṣāḥil ü nāṭıḳ iken tekellümi ġayr-ı ḳābil oldıġı emr-i ʿacībdür ifrād-ı terkīb-i ḥurūfından biri düşse īżāḥ-ı muʿżilāt-ı kelām-ı Īzedīyi telḳīn ü ruḫsār-ı dil-ārā-yı şāhid lafẓına iẓāfe olunan dört dāne ḫāl-i müşgīn ile her şeyʾüŋ muḥīṭ-i eczā-yı bāṭınīsi olan ġışāve-i ẓāhiretüʾl-rūʾyete ism-i rengīndür bu ṣūretde teʾḫīr-i ḥarf-i evvel ile bir iḳlīm-i fasīḥüʾr-ricā kendi ile müsemmā olup kemiyet ḳalemi meydān-ı vaṣf-ı ṣūret-i evvelīsinde kerem-i ʿinān tek ü pū eyleyerek ḥurūf-ı aṣliyesinden ḥarf-i āḫirini ḫaẕf ve ḥarf-i evvelini ṯānīsi ile ṯāliṯi beyninde tavsīṭ eyleseŋ bir iḳlīm-i keṯīrüʾs-sevāda daḫı nām olabilür bu libāsda rū-nümā olduḳdan ṣoŋra tavsīṭ olunan ḥarf-i yegāneyi rütbe-i taḳdīme arḳa ve mābeḳāyı ḳalb eyledigüŋ gibi fevt-i eyyām-ı visālden erbāb-ı muḥabbete ḥāṣıl olan keyfiyyetdür ammā ḥarf-i muḳaddemüŋ suḳūṭı ve ḥarfin bāḳīsinüŋ maḳlūbı ile sāde-rūyān-ı sünbül-i mūya maḫṣūṣ bir libās-ı ḫoş-nümāyiş olur iki ḥarfinüŋ beyyinātından mezc ṭarīḳiyle bir ṣūretde günāh-ı kebāʾirden bir kebīre-i meẕmūmenüŋ ismi vü maḳlūben Ḳurʾān-ı Kerīm ve devāvīn-i şuʿarā-yı rūzigār-ı

[371] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, ML10.

[372] *Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa*, ML30.

ḳadīmden baʾż umūr-ı istidlālinüŋ nām-ı bāhirüʾr-resmīdür ve ḥarfin āḫirini beyyinātından daḫı maḳūlāt-ı ʿaşereden birisi ẓuhūr ėdüp ḳalb ile ism-i ced ve ışṭılāḥen daḫı nām-ı her libas ʿabā vü nemeddür taḥrīr-i siḥr-i taḳrīr-i ḳalem bu ism-i bedīʿüʾr-resmüŋ tevcīh ü taʿrīfinde her ne ḳadar tertīb-i muḳaddemāt ü temhīd-i beyyināt eylese mümkündür līkin şevāġıl-ı umūr-ı ʿiḳāl-i pāy-ı Edhem-ṭabīʿat olmaġla bu ḳadarca ile iktifā olundı bāḳīsi bir reʾs-i cehābiẕe-i devrānuŋ maḥvelinde kilk-i müşkil-güşālarıdur ki nāl-i yerāʿası müy-ı perçem-i şāhid-i berāʿdur

31.

Cevāb-ı Şükrizāde Sermed[373]

vāḳıʿā ol ism-i şerīf ü lafẓ-ı laṭīfüŋ ḥarf-i evvelini baʿdeʾl-ḥaẕf aḥruf-ı bāḳiyesinüŋ āmīzişi bāʿiṯ-i ḳaṣr-ı teklīfāt-ı perverdigār ü ḥarf-i s̱āliṯinüŋ ʿadedi rūzedārān-ı kefāret ḥurmet-i ẓıhāra sübḥa-şümār oldıġından fazla s̱ānīsinden s̱āliṯini bedīʿüʾl-isḳāṭ mābeḳā rābiʿinden ṭarḥ olunsa eyyām-ı ʿaḳall-müddet ḥaml-i zenānı müfīd ü ḥarf-i s̱ānīsinden ġayrı aḥruf-i s̱elās̱esinüŋ mezci mürādif-i maʿnā-yı nıṣf-ı āḫir oldıġı emr-i sedīddür evvel ü s̱ālisinüŋ mecmūʿı mālamāl żamm-ı evvel ü mürebbiʿ mürebbiʿ-i s̱ānī vü ḥarf-i s̱ānīsi ser-tāc-ı sebʿaʾl-meṯānīdür

1.3.4. Soru Cevap Lügazları

Lügazların cevaplanması bazen şairler arasında şiirleşme yoluyla da olmuştur. Arap edebiyatında Cahiliye dönemi şairlerinden İmrü'l-Kays'ın divanındaki lügazlar bu üslubun şu ana kadar tespit edilen ilk örnekleridir.[374] Burada amaç, şiirde maharetini göstermek, karşı tarafı sınamak olduğu gibi eğlence de olabilir. Divan edebiyatında sorulara cevaben kaleme alınmış lügazlara rastlanmaktadır. Bunun yanında Osmanlı padişahı III. Murad çevresindekilere soru sormak amacıyla lügaz kaleme almış[375] ve şairler bu lügazı çözmek için cevap mahiyetinde şiirler yazmışlardır.[376] Yine mensur lügazlarda da soru cevap şekliyle kaleme alınmış lügaz çoktur. Bu tür lügazlara cevap olarak yazılan şiirlerde çözüm genellikle lügazda verilen ipuçlarından yola çıkılarak

[373] *Mecmû'a-yı Hafîza*, L31.
[374] Fahuri Hanna, *Divan-ı İmrü'l-Kays*, s.401-404.

[375] Amil Çelebioğlu ve Yusuf Ziya Öksüz, *Türk Bilmeceler Hazinesi*, s.19.

[376] İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî Divan III (Tenkitli Metin ve Tıpkıbasım)*, Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2006, s.56.

bulunur. Aşağıda çeşitli lügazlar ve bu lügazlara yine manzum biçimde verilen cevaplar bulunmaktadır:

Soru: Sıdkî- Cevap: Selim Efendi

Li-muḥarrirü’l-faḳīr

nedür ol ism-i ḳalīlü’l-ʿidde
cīmsüz aŋa muʿādil Cidde

bu sözümden dėme kim dünyādur
ṣanma ednā anı pek aʿlādur

ser-te-ser aradı pinhān ü ʿayān
bulmadı noḳṭalı ḥarfin arayan

vasaṭında birisin buldı faḳaṭ
deheninde ikisin fevḳa’l-ḫaṭ

āḫiri evvele oldı terkīb
buldı bir naẓm-ı ṭabīʿī tertīb

cümleye geldi ʿaded bāṭından
Zeyneb isminde yapıldı bir zen

evvelin ḥaẕf ile lafẕ-ı bāḳī
getürür şevke dil-i ʿuşşāḳı

eyleseŋ lafẓ-ı mürādifle ʿayār
bulunurlar mütesāvī’l-miḳdār

żafʿına eyleseŋ imʿān-ı naẓar
rū-nümā ola ʿaceb tuḥfe eṣer

āḫirüŋ ḥaẕfı gibi bā-tebcīl
ẕāt-ı Bārīye olur ism-i Celīl

dikkatinde daḫı ifrāṭ ėtseŋ
ḳalb ėdüp ḳalbini isḳāṭ ėtseŋ

ḥāṣıl olan ʿaded-i bī-hemtā
ṣülṣeyininden olur çehre-nümā

maa-haẕā ṣülüṣi evvelidür
evveli cümlesinüŋ āʿdelidür

Ṣıdḳiyā ṭabʿ-ı Selīme bu lüġaz
nāf-ı āhūdan olur belki eʿazz

cevāb-ı Selīm Efendi bā-lüġaz-ı diger

ėy süḫen-senc-i maʿārif-güster
ne yaman eyledüŋ iẓhār-ı hüner

bu lüġaz bendeŋi vāfir yordu
pençe-i ẕihnümi ṣardı bürüdi

elem-i fikr ile nāçār oldum
ḳatı vāfir düşünüp zār oldum

ṭabʿ-ı şūḫum ṣıḳılup geldi fütūr
ḳalmadı ẕerre ḳadar bende şuʿūr

hele biŋ derd ile ėtdüm ġayret
nʼoldıġın fehme ėdüp çoḳ dikkat

ʿāḳıbet oldı müyesser ḥalli
meger āsān imiş ol besbelli

līk īhāmuŋa söz olmaz hīç
hem rümūzātı ʿaceb pīç-ā-pīç

ḳalmış ammā bir iki maʿnāsı
ġāyet aʿlā yaḳışur īmāsı

biri bu ḳalb-i düʾümle s̱āliş̱
biri tekrāra mücerred bāʿiş̱

beyyinātından olur bir vālā
ḫūb-ı bī-miş̱l ü bedel cilve-nümā

ism-i Dāvūda müşābihdür hem
nām-ı Ḥavvāya da beŋzer bī-kem

çekme beyhūde ***Selīmā*** zaḥmet
bilinür aṣlı çü maʿlūm elbet[377]

Soru: Selim - Cevap: Sıdkî

Selīm

bugün bir dilber-i kāmilden ismin ėtdüm istifsār
dėdi dört ḥarfden ancaḳ içinde biri cevherdār

[377] Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa, L596; L597; L598.

Saʿīd olmaḳ gerek dėdüm dėdi bir med ziyād ėtdüŋ
dėdüm yā olmasun Saʿdī dėdi andan ne farḳı var

dėdüm vārise Ṣāḥibdür dėdi bir yaŋlışuŋ da bu
dėdüm Rāşid midür yoḫsa dėdi bu pek baʿīd efkār

ʿaceb Ṣādıḳ mıdur dėdüm dėdi çārümle ʿaynıdur
dėdüm çün öyledür Ḳāsım dėdi yoḳ bilmedüŋ ėy yār

dėdüm hīç şüphesüz Mūsī dėdi maʿnāda aḳrebdür
dėdüm Kāmī midür āyā dėdi nāḳışca bir miḳdār

dėdüm luṭf eyle āḫir vechile īmāya ḳıl himmet
dėdi kim ḥarf-i evvelle şümār olsa biri artar

dėdüm yā ḥarf-i s̱ānīsi ne deŋlü pīş ü kem andan
dėdi noḳṣānı güçdür żamm olunsa ʿarż ėder dīdār

dėdüm küstāḫlıḳ ammā ḫaber vėr baŋa s̱āliş̱den
dėdi bir ḳanda on ḳanda bunı bilmek ḳatı düşvār

dėdüm bir ḳaldı iḥsān ėt anı benden dirīġ ėtme
dėdi ancaḳ bunuŋ s̱āliş̱ ḳadar keş̱r ü ḳuṣūrı var

tefekkür eyleyüp vāfir dėdüm ʿārif aŋa beŋzer
tehevvürle ḫiṭāb ėtdi dėdi ėy cāhil-i bī-ʿār

murāduŋ fehm ise pek ṭut ḳulaġuŋ ʿaḳl ü z̤ihn ile
nedür ol kim gül ü mül ʿaksi ile andadur her-bār

dėdüm müşkil çatal oldı bunı iz̤n-i şerīfüŋle
cenāb-ı Ṣıdḳī-i ṣāḥib-kemāle ėdeyüm iş̱ʿār

dėdi reʾy-i rezīn ėtdüŋ hemān iʿlāma saʿy eyle
eger bilürse Mevlā vėrsün aŋa ol ḳadar dinār

Cevāb-ı nāmiḳu’l-faḳīr

bunuŋ bir ḥarfi kendi nefsine üç kerre z̤amm olsa
ėder her kerresinde ḥarf-i yā ḳaydın birin iz̤hār

yāḫūd ol żamm olan ḥarfi muḥāsib eylese terbīʿ
ėder ʿaynıyla ismüŋ cümle-i aʿdādını iş̱ʿār

yāḫūd ḥarf-i aḫīri nāz̤ımuŋ ism-i laṭīfinden
nuḫustīn ḥarf ile mīzān-ı ʿadlüŋde ola miʿyār

olur rūcḥānı gerçi ḥarf-i evvel hīç tefāvütsüz
velīkin ism-i evvel bir daḫı ḥāṣıl olur tekrār

budur ben buldıġum bu ism-i Sāmīnüŋ nükātından
bilindi rāz-ı ser-beste gerekmez ***Ṣıdḳiyā*** ikṣār[378]

1.3.4.1. Mensur Soru Cevap Lügazları

Manzum lügazlarda olduğu gibi mensur olarak kaleme alınmış lügazlara da cevap yazılmıştır. Bu cevabın genellikle mensur şekilde olduğu görülmektedir. Aşağıda Nâbî'nin mensur biçimde kaleme aldığı lügaza Sıdkî'nin verdiği mensur cevap yer almaktadır:

Soru: Nâbî - Cevap: Sıdkî

muʿammā-yı mensūr-ı Nābī

nedür ol ṣāḥib-i reʾs-i mābeyni şey-i ʿacīb ki süḳūṭ-ı reʾsi aḳdām-ı efʿālde nefy-i ḥarekāta bāʿiṣ olur meʿa hāzā süḳūṭ-ı ʿaynı emr-i ḳıyām ve süḳūṭ-ı ḳademi emr-i kelāmı īcāb ider

Sıdḳî

oldur ol şey-i ʿacīb ki evveli ol kūh-ı meşhūr ü evsāṭı muʿammā beyinlerinde zülf-i ḫūbāna işāret ve mecmayn-ı beynlerinde bir şehr-i kāmilden ʿibāret olup ismi ḳalb oluna maṭlūb-ı cümle enām ve āḫirinüŋ ismi ʿaks-ı müstevī olur[379]

1.4. Lügazlarda Şekil

Lügazlar her nazım şekli ve vezinle kaleme alınmakla birlikte genellikle mesnevi nazım şekliyle ve *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* vezniyle kaleme alınmaktadır. Bunun yanında lügaz kaleme alınan başka nazım şekilleri de bulunmaktadır. Aşağıda lügazlar nazım şekilleri ve vezinleri açısından ayrı yarı ele alınmışlardır.

1.4.1. Nazım Şekli

Lügazlar, Türk edebiyatında birçok nazım şekliyle kaleme alınmıştır. 15 ve 16.yy'da özellikle Çağatay sahasında lügazlar genellikle kıta nazım şekli ile kaleme alınırken 17. yy'dan itibaren mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan lügaz sayısı artış

[378] Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa, L693; L694.

[379] Necdet Şengün, *Nazîr İbrahim ve Divanı (Metin-Muhteva-Tahlil)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir 2006.

göstermiştir. G “azel, kaside, rubâî, tuyuğ, nazm, matla, müfred lügazların kaleme alındığı diğer nazım şekilleridir. Aşağıdaki tabloda divanlarda yer alan lügazların sayıları ve yazıldıkları nazım şekilleri verilmiştir.

Tablo 3. Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazlar

Yy	Şair	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla	Müfred	Mensur Lügaz
15	Ahmed Paşa [ö. 1496]	1				1						
15	Ahmed-i Rıdvan [ö. 1528-38]	2			1	1						
15	Ali Şir Nevâyî [ö. 1501]	10				10						
15	Dede Ömer Rûşenî [ö. 1486-7]	5							5			
15	Kansu Gavrî [ö. 1516]	1	1									
15	Şiban Han Divanı [ö. 1510]	2				2						
16	Lâmi’î [ö. 1531]	18	2		10	6						
16	Cinânî [ö. 1588?]	1			1							
16	Derzi-zâde Ulvî [ö. 1585]	1	1									
16	Gelibolulu Âlî [ö. 1600]	2	2									
16	Kelâmî [ö. 1595-6]	3				3						
16	Muhyî-i Gülşenî [ö. 1604]	4			2	1		1				
16	Ravzi [ö. 1600..]	5			4		1					
16	Rumelili Za’îfî [ö. 1557..]	4					3			1		
16	Sânî [ö. ?] Çağatay Sahası	43		1		27	8			1	6	
16	Ubeydî [ö. 1572]	2				2						
17	Âşık Ömer [ö. 1707]	3	1		2							
17	Bosnalı Âsım [ö. 1710]	2			2							
17	Ferdî [ö. 1709]	53	3		49	1						
17	Feridûn [ö. 1659]	2			1	1						
17	Himmet-zâde Abdî [ö. 1710]	41			40		1					

17	Mehmed Nazif [ö. 1693]	1			1							
17	Nâbî [ö. 1712]	30	1		20	3	1	2		2	1	
17	Nâci Ahmed Dede [ö. 1711]	1	1									
17	Nakşî Ali Akkirmânî [ö. 1655]	9	9									
17	Nâlî [ö. 1675]	17		2	12	2	1					
17	Nehcî Mustafa Dede [ö. 1680?]	1		1								
17	Sâbit Alâ-eddîn Öziçevî [ö. 1712]	5	1		4							
17	Sükkerî [ö. 1686]	15			14	1						
17	Üsküdarlı Muhammed Nasûhî [ö. 1718]	1	1									
17	Vahyî [ö. 1718]	33			32						1	
17	Yahya Nazîm [ö. 1727]	12			12							
18	Abdullah Refet [ö. 1744-45]	8			6	2						
18	Antakyalı Münif [ö. 1743-4]	2			2							
18	Ârif Süleyman Bey [ö. 1770]	12		1	10							1
18	Arpaemini-zâde Sâmî [ö. 1733]	2			2							
18	Âtıf Mustafa Efendi [ö. 1742]	10	1		8						1	
18	Bâdî [ö. 1908]	1	1									
18	Çeşmi-zâde Reşid [ö. 1770]	4			4							
18	Ebûbekir Celâlî [ö. 1717-18]	2			1					1		
18	Ebûbekir Sâmi Paşa [ö. 1813]	7			7							
18	Edîb [ö. 1748]	15		6	6	3						
18	Esad-zâde Mehmed Çelebi [ö. 1790]	2			2							
18	Fennî [ö. 1745]	67	3		62	2						
18	Fıtnat Hanım [ö. 1780]	3			3							
18	Hâmî-i Âmidî [ö. 1747-8]	1			1							
18	Hanyalı, Nuri Osman [ö. 1758-59]	6			6							
18	Hasmî [ö. 1847-8]	1			1							
18	Hâtem [ö. 1754]	1	1									
18	Hüseyin Şâkir [ö. 1745]	1			1							

18	İzzet Ali Paşa [ö. 1734]	10			10							
18	Kâmî (Edirneli Efendi Çelebi) [ö. 1724]	17			10	3	4					
18	Lebîb [ö. 1768]	15		1	11							3
18	Mehmed Abbas Efendi-zâde Haşmet [ö. 1768]	2			2							
18	Mehmed Hâlis Efendi [ö. 1907]	4			4							
18	Mehmed Râsim [ö. 1756]	16			16							
18	Mirza-zâde Sâlim [ö. 1743]	6			4							
18	Muvakkit-zâde Pertev [ö. 1807-8]	2			2							
18	Nazîr İbrahim [ö. 1774]	14			9	2						3
18	Nebzî [ö. 1762]	5			4	1						
18	Nedim [ö. 1730]	2			2							
18	Nevres-i Kadîm [ö.1762]	2			2							
18	Neylî [ö. 1748]	16			13	1			1			1
18	Neyyir Abdülhalim Dede [ö. 1800]	1			1							
18	Nüzhet Ömer Efendi [ö. 1778]	3										3
18	Osman-zâde Tâib [ö. 1724]	1			1							
18	Priştineli Nûrî [ö. ?]	5		1	4							
18	Rahmî(Kırımlı Mustafa) [ö. 1752]	4			4							
18	Râtib [ö. 1762]	5			5							
18	Reşîd [ö. 1743-44]	133	5		107					21		
18	Sabîh Ahmed Efendi [ö. 1783]	9	1		8							
18	Sakıb Mustafa Dede [ö. 1735]	1				1						
18	Selanikli Hasan Akif [ö. 1827]	1			1							
18	Sermed(Feyzullah) [ö. 1787]	1			1							
18	Seyyid Mehmed (Hâkim) Efendi [ö. 1770]	6			6							
18	Seyyid Mehmed Râmiz [ö. 1759]	6			5	1						
18	Seyyid Vehbi [ö. 1736]	19	2		14	3						
18	Subhi-zâde Feyzî [ö. 1739]	18			18							
18	Sünbül-zâde Vehbi [ö. 1808]	5			5							

18	Şâkir(Hüseyin) [ö. 1745]	1			1							
18	Şehdî [ö. 1769]	19		1	18							
18	Şeyh Gâlib [ö. 1799]	2			2							
18	Şeyh Muhammed Şerîf Efendi [ö. 1790]	2			2							
18	Şeyhü'l-İslam Esad Efendi [ö. 1753]	19			18	1						
18	Şeyhülislam İshak Efendi [ö. 1734]	5		1	2	1	1					
18	Tevfîk [ö. 1791]	1			1							
18	Vakanüvis Mehmed Emin Edîb [ö. 1802-3]	2	1		1							
18	Vâsık [ö. 1751-2]	6			6							
19	Abdülmâlik Himi [ö. 1829]	1			1							
19	Âbid [ö. ?]	2			2							
19	Âkif Paşa [ö. 1845]	3			3							
19	Azmî Âmidî [ö. 1831]	6			6							
19	Behcet Mehmed Efendi [ö. 1879]	1			1							
19	Câzib [ö. 1857 sonrası]	3			3							
19	Cesârî [ö. 1829]	6	2		4							
19	Çuhâdâr-zâde Şâkir [ö. 1836]	10			9							1
19	Dâniş Mehmed Bey [ö. ?]	1			1							
19	Enderunlu Halîm [ö. 1830]	3			3							
19	Enderunlu Vâsıf [ö. h.1240]	1			1							
19	Fâiz Mahmud Paşa [ö. 1867]	1		1								
19	Fatin Davûd [ö. 1866]	1			1							
19	Feyzî, Halil Bey [ö. 1889]	2				2						
19	Hâlet Efendi [ö. 1823]	2			2							
19	Halim Giray [ö. 1823]	2			2							
19	Kilisli Ebû Bekir Vahîd [ö. 1887]	1			1							
19	Kudsî [ö. ?]	1	1									
19	Leylâ Hanım [ö. 1848]	5			5							
19	Mehmed Sa'îd Fennî [ö. 1918]	1		1								

19	Müderris-zâde Sadullah İzzet [ö. 1855]	1			1							
19	Nâfi [ö. 1850]	1			1							
19	Nâil Abbas Hilmi Paşa [ö. 1859]	1		1								
19	Osman Nuri Paşa [ö. 1856]	9			6	1						2
19	Sâlik [ö. 1902 sonrası]	5			5							
19	Sutûrî [ö. 1828 sonrası]	1	1									
19	Şeref Hanım [ö. 1858]	4			4							
19	Zîver (Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd) [ö. 1873]	2	1		1							
19	Zîver Paşa [ö. 1862]	2										2
20	Kıratoğlu Emîn [ö. 1933]	2	1		1							

Divanlardaki lügazlarda kullanılan nazım şekilleri yüzyıllara göre değerlendirildiğinde 15 ve 16. yy'da lügazların çoğunlukla kıta nazım şekli ile kaleme alındığı görülmektedir. Kıtayı bu yüzyıllarda mesnevi takip etmektedir. Ancak 17. yy'dan itibaren bu durum değişmiş ve mesnevi nazım şekli, lügazlarda en çok tercih edilen nazım şekli durumuna gelmiştir. Aşağıdaki tablolarda yüzyıllara göre lügazların kaleme alındığı nazım şekli sayısı ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 4. Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 15. yy

Yy	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred	Mensur Lügaz
15	21	1	-	1	14	-	-	5	-	
		% 4.76		% 4.76	% 66.66	%	%	% 23.80		Yüzdeye dahil Değil

Tablo 5. Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 16. yy

Yy	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred	Mensur Lügaz
16	87	5	1	17	39	12	1	-	8	
		% 5.74	% 1.14	% 19.54	% 44.82	% 13.79	% 1.14	%	% 9.19	Yüzdeye dahil değil

Tablo 6. Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 17. yy

Yy	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred	Mensur Lügaz
17	226	8	3	189	8	3	2	-	4	-
		% 3.53	% 1.32	% 83.62	% 3.53	% 1.32	% 0.88	%	% 1.76	Yüzdeye dahil değil

Tablo 7. Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 18. yy

Yy	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred	Mensur Lügaz
18	529	15	11	442	21	5	-	1	23	11
		% 2.89	% 2.12	% 85.32	% 4.05	% 0.96	%	% 0.19	% 4.44	Yüzdeye dahil değil

Tablo 8. Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 19. yy

Yy	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred	Mensur Lügaz
19	84	5	3	63	3	-	-	-	-	5
		% 6.32	% 3.79	% 79.74	% 3.79	%	%	%	%	Yüzdeye dahil değil

Tablo 9, Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 20. yy

Yy	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred	Mensur Lügaz
20	2	1	-	1	-	-	-		-	
		% 50	%	% 50	%	%	%	%	%	Yüzdeye dahil değil

Divanlarda yer alan lügazların nazım şekillerine göre dağılımı ve yüzdeleri 15. - 20. Yy

İncelemeye tabi tutulan divanlardaki 940 lügazın 713 tanesi mesnevi nazım şekli ile kaleme alınmıştır. Bu sayı yüzdeye vurulduğunda %75.85 olarak belirmektedir. Mesnevi nazım şeklini %9.04'lük gibi düşük bir oranla kıta nazım şekli takip etmektedir. Buradaki verilerden hareketle en çok lügaz yazılan nazım şeklinin mesnevi olduğu söylenebilir.

Tablo 10. Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 15-20. yy

Yy	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred	Mensur Lügaz

15-20	940	44	18	713	85	20	3	6	35	16
		% 4.68	% 1.91	% 75.85	% 9.04	% 2.12	% 0.31	% 0.63	% 3.72	Yüzdeye dahil değil

Aşağıda mecmualarda tespit edilen lügazların nazım şekillerine göre dağılımı ve yüzdelik oranları verilmiştir. Mecmualarda tespit edilen lügazlara bakıldığında yine lügazların dörtte üçünden fazlasının mesnevi nazım şekli ile kaleme alındığı görülmektedir. Burada gazel nazım şekli ile kaleme alınmış lügazların oranının da dikkate değer olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 11. Nazım Şekilleri Açısından Mecmualardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 15-20. yy

Yüzyıl	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred	Mensur Lügaz	Tespit edilemeyen
15-20	281	42	1	219	11	6	-	-	-	-	2
		% 14.94	% 0.35	% 77.93	% 3.91	% 2.13					% 0.71

Divan ve mecmualardaki nazım şekli belirlenen lügazların toplam sayısı ve yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Divanlarda ve mecmualarda nazım şekli tespit edilen lügazların tamamına bakıldığında lügazların %77.47'sinin mesnevi nazım şekli ile kaleme alındığı görülmektedir. Mesneviyi, kıta ve gazel nazım şekillerinin düşük yüzdelerle takip ettiği belirlenmiştir. Bu durum aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir.

Tablo 12. Nazım Şekilleri Açısından Divanlardaki ve Mecmualardaki Lügazların Sayıları ve Yüzdelik Oranları 15-20. yy

Yy	Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla Müfred

15-20	1203	86	19	932	96	26	3	6	35
		% 7.14	% 1.57	% 77.47	% 7.98	% 2.16	% 0.24	% 0.49	% 2.90

1.4.1.1 Kaside Lügazları

Osmanlı edebiyatında bazı kasidelerin nesib kısımlarının lügaz olarak düzenlendiği görülmektedir. Fuzûlî [ö. 1556] , Necâtî Bey [ö. 1509] , Nevres-i Kadîm [ö. 1762], Deli Birâder Gazâlî [ö. 1535], Revânî [ö. 1523-1524] gibi şairlerin kasidelerinin nesib bölümlerinde lügaza rastlanmıştır. Kasidelerin nesib kısımlarında lügaza yer verilmesi ile ilgili iki önemli etkenin var olduğu düşünülmektedir. Bunlardan birincisi İran edebiyatında saray şairlerinin saray mensuplarının dikkatlerini çekebilmek ve maharetlerini gösterebilmek için yazdıkları kasidelerin nesib kısmını müphem ve anlaşılması zor ifadelerle süsleyerek şiirler kaleme almaları ve sonrasında bu şiirlerin lügaza dönüşmesidir. İran edebiyatında görülen bu durum, bazı Osmanlı şairleri tarafından takip edilmiş ve yukarıda bahsedilen kasidelerin nesib kısımlarında lügazlar kaleme alınmıştır. İkinci etkense teşbih, istiare sanatlarından çokça yararlanılan kaside nazım şekliyle, lügaz türü arasındaki yakınlıktır. Gerek kasidede gerekse lügazda vasıfların genellikle teşbih ve istiarelerle oluşturulan bir yapıya sahip olması lügazların, kasidelerin nesib kısmında yer almasına neden olmuştur. Şairler lügaz üslubu ile gizledikleri bir nesneyi nesib kısmında vasfetme, vasfederken de o nesnenin algısı etrafında sanat kabiliyetlerini ortaya koyma imkanı bulmuşlardır. Bu sayede bir müphemiyetle giriş yaptıkları kadiselerinin dikkat çekiciliğini artırmışlardır.

1.4.2. Vezin

Lügazlar birçok vezinde kaleme alınmıştır. Lügaz kaleme alan şairlerin divanlarındaki lügazlardan yola çıkılarak en çok lügaz kaleme alınan vezinlerin yüzyıllara göre dağılımı aşağıda verilmiştir. Elde edilen verilere göre lügazlarda en fazla kullanılan vezinler *fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün, fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* ve *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün'*dür.

Tablo 13: Yüzyıllara Göre Divanlarda Lügaz Kaleme Alınan Vezin Sayıları

Yy	Vezin Adı	Kullanıldığı Lügaz

		Sayısı
15.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	3
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	3
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	3
	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	1
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	3
	Mefâ'ilün fe'ilün mefâ'ilün fe'ilün	1
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ilün	1
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	1
	Toplam	16
16.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	2
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	13
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	49
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	2
	Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün	1
	Mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'ûl	1
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	1
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	15
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ilün	1
	Ahreb Kalıpları	1
	Toplam	86
17.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	19
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	47
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	104
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	5
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	15
	Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl	2
	Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	2
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	3

	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	5
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	20
	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	1
	Müfte'ilün fe'ilâtün müfte'ilün fe'ilün	1
	Ahreb Kalıpları	2
	Toplam	226
18.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	14
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	207
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	126
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	15
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	68
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	1
	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	9
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	62
	Mefûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'ilün	2
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	1
	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	3
	Müstef'ilün	1
	Toplam	509
19.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	14
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	14
	Fâ'ilâtün fâ'ilün	1
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	18
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	5
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	12
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	11
	Toplam	75
20.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	1
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	1

20	*Toplam*	2
	Genel Toplam	914[380]

Lügazlarda kullanılan vezinlerin yüzyıllara göre dağılımı yüzde olarak aşağıdaki gibidir.[381]

Tablo 14: Yüzyıllara Göre Divanlarda Lügaz Kaleme Alınan Vezinlerin Yüzdeleri

Yüzyıl	Vezin Adı	Kullanılma Yüzdesi
15.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	% 18.75
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	% 18.75
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	% 18.75
	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	% 6.25
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	% 18.75
	Mefâ'ilün fe'ilün mefâ'ilün fe'ilün	% 6.25
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	% 6.25
16.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	% 2.32
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	% 15.11
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	% 56.97
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	% 2.32
	Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün	% 1.16
	Mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'ûl	% 1.16
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	% 1.16
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	% 17.44
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ilün	% 1.16
	Ahreb Kalıbları	% 1.16

[380] Ubeydî'nin, Arşî'nin ve seyyid Mehmed Hâkim'in ikişer, Zaîfî'nin, Nâlî'nin birer lügazı vezinleri belirlenemediği için değerlendirmeye alınmamıştır.

[381] Bu verile kesin net veriler olmayıp değerlendirmeye tabi tutulan şairlerin divanlarındaki lügazları kapsamaktadır. Lügazlar üzerinde örneklem oluşturacak mahiyetteki verilerdir. Veriler 15. yüzyıldan eğerlendirmeye tabi tutulmuştur.

17.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	% 8.40
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	% 20.79
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	% 46.17
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	% 2.21
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	% 6.63
	Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl	% 0.88
	Mef'ûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	% 0.88
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	% 1.32
	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	% 2.2
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	% 8.84
	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	% 0.44
	Müfte'ilün fe'ilâtün müfte'ilün fe'ilün	% 0.44
	Ahreb Kalıbları	% 0.88
18.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	% 2.75
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	% 40.66
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	% 24.75
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	% 2.94
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	% 13.35
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	% 0.19
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilâtün	
	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	% 1.76
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	% 12.18
	Mefûlü fâ'îlâtü mefâ'îlü fâ'ilün	% 0.39
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	% 0.19
	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	% 0.58
	Müstef'ilün	% 0.19
19.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	% 18.66
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	% 18.66
	Fâ'ilâtün fâ'ilün	% 1.33

	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	% 24
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	% 6.66
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	% 16
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	% 14.66
20.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	% 50
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	% 50
	Genel Toplam	914[382]

Yukarıdaki verilerden hareketle şunlar söylenebilir: 15. yüzyılda en çok lügaz, *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* ve *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıplarıyla kaleme alınmıştır. Bu oran 16. yüzyılda değişmiş ve *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbı %56.97'lik bir oranla en fazla kullanılan vezin olmuştur. %17.44'lük bir yüzdeyle *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün* kalıbı ve %15.11'lik yüzdeyle *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı diğer tercih edilen kalıplar olmuştur. 17. yüzyılda *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbı %46.17 ile yine en çok kullanılan kalıp olmuştur. Bu yüzyılda *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbının kullanımı da artmış ve %20.79'a çıkmıştır. Aynı zamanda dönemim önemli şairlerinden Nâbî de rubai nazım şeklinin kalıplarıyla iki lügaz kaleme almıştır. Lügazın en fazla kaleme alındığı 18. yüzyıla gelindiğinde *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla lügaz kaleme alınma oranı artmış ve 18. yüzyılda %40.66'lık bir oranla en fazla lügaz kaleme alınan vezin olmuştur. Onu %24.75 ile *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* ve % 12.18'lik yüzdeyle *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün* kalıpları takip etmiştir. 19. yüzyılda ise lügaz sayısı önceki yüzyıla göre oldukça düşmüş ve en çok kaleme alınan lügaz kalıbı %5.44'lük az bir farkla *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* kalıbı olmuştur. Bu kalıbı % 18.66 ile *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* ve % 14.66 ile *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün* kalıbı takip etmiştir.

Divanlarda yer alan lügazların kaleme alındığı vezinlerin tablosuna bakıldığında en çok lügaz yazılan vezinlerin %32.49 ile *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*, %31.29 ile *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, %12.14 ile *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün* ve % 10.61 ile

[382] Ubeydî'nin, Arşî'nin ve seyyid Mehmed Hâkim'in ikişer, Zaîfî'nin, Nâlî'nin birer lügazı vezinleri belirlenemediği için değerlendirmeye alınmamıştır.

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıpları olduğu görülmektedir. Lügaz yazılan vezin sayısı ve yüzdelik dağılımı aşağıdaki gibidir.[383]

Tablo 15: Divanlarda Yer Alan Lügazların Kaleme alındığı Vezin Sayıları ve Yüzdeleri (15-20. yy)

Yüzyıl	Vezin Adı	Kullanılan Lügaz Sayısı ve Yüzdesi
15-20.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	53 -% 5.79
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	286- % 31.29
	Fâ'ilâtün fâ'ilün	1- % 0.10
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	297- % 32.49
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	25- % 2.73
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	97- % 10.61
	Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl	2- % 0.21
	Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün	1-% 0.10
	Mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'ûl	1- % 0.10
	Mefâ'ilün fe'ilün mefâ'ilün fe'ilün	1- % 0.10
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	8- % 0.87
	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	15- % 1.64
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	111- % 12.14
	Mefâ'ilün fe'ilün mefâ'ilün fe'ilün	1- % 0.10
	Mefûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	2- % 0.21
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ilün	1- % 0.10
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	2- % 0.21
	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	4- % 0.43
	Müfte'ilün fe'ilâtün müfte'ilün fe'ilün	1- % 0.10
	Müstef'ilün	1- % 0.10
	Ahreb Kalıbları	3- % 0.32
	Toplam	914

[383] En çok lügaz kaleme alınan ilk iki veznin sayısı birbirine çok yakındır. Tespi edemediğimiz yeni lügazların ortaya çıkmasıyla bu oranın değişmesi mümkündür.

Aşağıda mecmualarda vezinleri tespit edilen 281 lügazın vezinlere göre dağılımı ve yüzdelik oranları verilmiştir: Tabloya bakıldığında en çok lügazın %43.61'lik bir oranla *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbıyla yazıldığını görmekteyiz. Onu %18.43 ile *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* vezni takip etmektedir:

Tablo 16. Mecmualarda Yer Alan Lügazların Kaleme Alındığı Vezin Sayıları ve Bu Sayıların Yüzdelik Oranları

Vezin	Kullamın Sayısı Kullanım Yüzdesi
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	24 % 8.54
Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	122 % 43.41
Fâ'ilâtün fâ'ilün	
Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	52 % 18.50
Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	8 % 2.84
Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	33 % 11.74
Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl	2 % 0.71
Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün	1 % 0.35
Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	3 % 1.06
Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilâtün	
Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	6 % 2.13
Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	18 % 6.40

Mefûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	2 % 0.71
Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	4 % 1.42
Müfte'ilün fâ'ilâtün müfte'ilün fâ'ilün	1 % 0.35
Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	5 % 1.77
Genel Toplam	281

Divanlarda ve mecmualarda tespit edilen lügazların vezinlerinin toplam sayısı ve yüzdelik dağılımı aşağıdaki gibidir. Genel toplama bakıldığında en fazla lügaz yazılan veznin % 34.25 ile *Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* ve % 29.22 ile *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün* olduğu görülmektedir. Bu vezinleri yaklaşık % 11'er oranla *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* ve *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün* vezinleri takip etmektedir.

Tablo 17. Divanlarda ve Mecmualarda Yer Alan Lügazların Kaleme Alındığı Vezin Sayıları ve Bu Sayıların Yüzdelik Oranları

Yüzyıl	Vezin Adı	Kullanıldığı Lügaz Sayısı ve yüzdesi
15-20.yy	*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*	77 % 6.44
	Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün	409 % 34.25
	Fâ'ilâtün fâ'ilün	1 % 0.8
	Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	349 % 29.22
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	33 % 2.76
	Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün	130 % 10.88
	Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl	4 % 0.33
	Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün	2 % 0.16
	Mef'ûlü mefâ'ilün mefâ'ilü fe'ûl	1 % 0.8
	Mefâ'ilün fe'ilün mefâ'ilün fe'ilün	1 % 0.8
	Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün	11 % 0.92

	Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	21 % 1.75
	Mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün	129 % 10.80
	Mefâ'ilün fe'ilün mefâ'ilün fe'ilün	1 % 0.8
	Mefûlü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün	4 % 0.33
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ilün	1 % 0.8
	Mefûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün	6 % 0.50
	Müfte'ilün fâ'ilâtün müfte'ilün fâ'ilün	1 % 0.8
	Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün	9 % 0.75
	Müfte'ilün fe'ilâtün müfte'ilün fe'ilün	1 % 0.8
	Müstef'ilün	1 % 0.8
	Ahreb Kalıbları	3 % 0.25
	Toplam	1194

1.5. Muhtevâ

Lügazlarda gizlenen nesneler geniş bir alana sahiptir. Savaş aletlerinden ev eşyalarına, bir meslekle ilgili alet edevattan kozmik unsurlara, harflerden yer adlarına kadar somut ve soyut varlıklar lügazların konusu olabilmektedir.

1.5.1. Lügazlarda Sorulan Nesneler

Lügazın esası adı gizlenen bir nesnenin muhataba ima ve işaret yoluyla sezdirilmesi, buldurulmasıdır. Bu nesne genelde bir eşya olmaktadır. Ancak bazı lügazlarda gizlenen şey bir eylem, bir isim ya da soyut bir varlık olabilmektedir. Lügazlarda sorulan nesneleri örneklem oluşturması açısından aşağıdaki kategoriler altında toplayabiliriz.[384]

Harf: Elif, Nun, Nokta, kaf, şın, Ayın.

Ev Eşyası: Beşik dolabı, kantar, kaşık, süpürge, dürbün, sineklik, kaşağı, fincan, sabun, mum, gergef, ayna, afyon kutusu, iğne, falaka, makara, at kırbası, çevgân, perde, kova, kandil, mala, kürsü, kürek, dolap, tulumba, nalın, maşa, kilit, kapı tokmağı, derya, mum makası, yol tası, sini, çakmak, testi, gırgır, kazma, mektup, sürahi, düğme, sandık, çadır, kitap, salıncak, bayrak, avize, kapı tokmağı, heybe, beşik, sünger, teşbih, kefe, rende,

[384] Burada lügaz olarak sorulan nesneler taranan divanlardan ve Mecmua-yı Hafîza'dan ve üzerine çalışma yapılan lügaz mecmualarından derlenmiştir.

sineklik, sopa, tuğ, tuğla, fincan, fener, kamçı, kuşak, kovan, mendil, maşa, kiremit, kömür, keser, nargile, kadeh, makas, çakmak, orak, ütü, ustura, elek, gülâbdân.

Yer Adları: Kız kulesi, şehir adları (Sivas, Tokat vb.).

Yapı Adları: Hamam, minare, çeşme, yel değirmeni.

Zaman Unsurları: Yıl, saat, gece ve gündüz, gün.

Yazı Araçları: Kalem, divit, hokka, mürekkep, silgi, pergel, mektup, tuğra, mühür, yazı tahtası.

Soyut Nesneler: Baht, yalan, rüya, isim, uyku, hased, vefa, selam, sohbet, akıl, ilim, aşk.

Eylem: Tırnak kesmek, kav çakmak.

Savaş aletleri: Yay, tüfenk, ok, top güllesi, fişek, kılıç, mızrak, topuz.

Oyun Terimleri ve Aletleri: Satranç, çevgan, yüzük oyunu, tavla, oyun ışığı, hacıyatmaz.

Gök cisimleri: Hilal, ay, güneş, yıldız.

Müzik Aletleri: Çeng, rebâb, davul, ney, keman.

Meslek aletleri: Terazi, asma budayıcısı, hallaç tokmağı, testere.

Elbise ve aksesuarı (takı) : Takı, uçkur, hâtem, künye, kemer, zünnar, sürmedân, hilat, yemeni, çorap, yelpâze, üsküf, eldiven, hırka, gömlek, zihgir, sarık, pabuç.

Değerli taşlar: Mercan, altın, zümürrüd.

Organ: Göz, diş, kulak, el, sakal, tırnak, kalp, kirpik, parmak.

Yiyecek-İçecek ve Bitki: Keçiboynuzu, gülnar, su, karadut, sakız, satur otu, buğday, kadayıf, nar, ceviz, kahve, sakız, şarâb, su kabağı, soğan, simit, kiraz, kestane, güllaç, lahana, yumurta, çörek, baklava. börek, incir, pilav, fıstık, karpuz, üzüm, enginar, ciğer, turşu.

Ayet-Hadis: Lafz-ı Kün (Nâbî), İhlâs-ı Şerîf (Nâbî).

Hayvan: Balık, pire, arı, alibali kuşu, deniz maliki, koç, kurbağa, sümüklü böcek, sivrisinek, ateş böceği, çekirge, örümcek, ördek, civciv, sülük, kılıç balığı, kirpi, maymun, kelebek, fil.

Edebi Terimler: Gazel, muammâ, lügaz, vezin, ebced.

Doğa Unsurları: Şeb-bû, cemre, şebnem, duman, yankı, yağmur, bulut, rüzgar, ateş, su.

Ağaç ve Çiçek Adları: Servi, gül, lale, ot.

Araç Adları: Gemi, kayık, çekdiri.

Diğer: Koku, mekik, değirmen, meyyit, zeybek, buse, cüce, dilsiz, âb-ı hayat, gölge, rahimdeki masum, misk, namaz, öreke, din, Hacerü'l-esved.

Şahıs Adları: Bazen isimlerin de lügaz olarak sorulduğu görülür. Edhem, Zeyd ü Amr, Osman, Recep, Veli.

1.5.2. Lügazlarda Ödül

Lügaz çözme bilgiyi ve kıvrak zekayı gerektiren zor bir iştir. Lügazı çözecek kişi lügaz için emek sarf etmek ve zaman harcamak zorundadır. Bu nedenle sorulan lügaza bilgisini ve zekasını kullanarak cevap verebilecek kişiye şairler tarafından çeşitli ödüller sunulmaktadır. Bu bazen bir ülke ya da şehir, bazen değerli bir nesne, bazen güzel bir övgü, bazen de bulunulan iyi bir dilek, temennidir. Lügazlarda bulunan bu ödül genellikle lügazın en son beytinde yer alır.

1.5.2.1. İyi Dilek ve Temennilerde Bulunma

Bazı lügazlarda lügazı çözecek kişi için şair tarafından iyi dileklerde bulunma söz konusudur. Bu iyi niyet bildirileri, lügazı çözecek kişi için ödül niteliğindedir:

kim vėrürse bu lüġazdan bir nişān
gelsün alsun ***Rıfʿatī***den tāze cān

Ḥilmiyā her kim bu remzi ḥall ėder
olmasun ruḫsār-ı ṭabʿında keder

feṯḥ ėderse kim bu sırrı ***Lāmiʿī***
olsun ol ẕātuŋ penāhı çār-yār

şen ola ḫānesi bunı bilenüŋ
eşk-i çeşmüŋ teraḥḥumen silenüŋ

Nermiyā devlete ėrsün ol er
bunı keşf ėtmege ḫarc ėde hüner

kim ki feṯḥ eyler ise bu lüġazı ėy ***Remzī***
ẕurafā zümresine ola reʾisüʾl-aḳrān

ḥal ėden bunı merdüm-i dānā
ʿömrin efzūn ėde cenāb-ı Ḫudā

1.5.2.2. Övgü

Lügazların bir kısmının son beyitlerinde lügazı çözecek kişi için övgülerin yer aldığı görülmektedir. Bu övgüler genellikle lügazı çözecek kişinin kıvrak zekası üzerindedir.

ėy ***Ġubārī*** bu muʿammāyı bilen
ʿaḳl-ı kāmildür anuŋ noḳṣānı yoḳ

ḳarnı ṭoḳ olsa fiġān eyler hemān
ʿ***Azmiyā*** bunı bilendir pehlivān

bu lüġaz esrārını ėden ʿayān
Luṭfiyā olur cihānda nüktedān

söyleme bir kimseye bunuŋ yerin
kim bilürse ***Luṭfiyā*** ṣad-āferīn

bunı her kim feṭḥ ėderse ***Fenniyā***
ḳapusında olayım kemter ġulām

kim ki bu sırrı ėde feṭḥ ü ʿayān
merd-i meydān-ı hünerdür bī-gümān

bir lüġaz yapdum yine ehl-i dile
Nermiyā taḥsīn aŋa her kim bile

bu lüġaz sırrın aŋlayan cānuŋ
āferīn ṭabʿ-ı pākine anuŋ

kim bu remzi bilürse dānādur
dūr-bīn ü fehīm-i yektādur

Vaḥyiyā fehm ėden kebīr olsun
maʿrifetle kemāl pīr olsun

ėder sermāyesüz aṣḥābın iġnā
bunı fehm ėdene aḥsenet cānā

1.5.2.3. Hediye

Bazı lügazlarda şair lügazı çözecek kişiye lügazın cevabını bulması durumunda çeşitli ödüller vâdetmektedir. Bu ödül bazen bir ülke, şehir, kasaba bazen de değerli bir elbise vb. de olabilmektedir.

bunı her kim fetḥ ėderse ***Ḥilmiyā***
zīr-i zin olsun aŋa raḫş-ı meram

kim vėrürse bu lüġazden bir nişān
anuŋ olsun Ḳandehār ü Iṣfahān

bunı her kim fetḥ ėderse ėy hümām
Ḳız ḳulesi anuŋ olsun ve'ṣ-selām

kim ėderse ***Nābiyā*** bu remzi ḥal
şehr-i Bārū-yı siyeh aŋa maḥal

her biri bir ḫānede eyler ḳarār
kim bilürse anuŋ olsun nev-bahār

çekmeye her kim bulursa ıżṭırāb
mülki olsun ḫᵛābda biŋ āsiyāb

bunı her kim fetḫ ėderse āferīn
cāme-ḫᵛābında bula bir nāzenīn

bu lüġaz gün gibi oldı āşikār
kim bilürse anuŋ olsun Ḳandehār

kim olur ise bu sırra āşinā
baḫş ėdem Sivāsı aŋa ***Fenniyā***

kim ki ḥall eyler bu sırrı ***Resmiyā***
anuŋ olsun ol ʿacāyib mehliḳā

fetḥ ėderse kim bu sırrı ***Lāmiʿī***
olsun ol ẕātuŋ penāhı çār-yār

kim bu sırrı ḥall ėderse ***Fenniyā***
ṣaclı ṭoruyı aŋa gördüm sezā

kim bu sırrı bilüp ėde ẓāhir
vėreyüm aŋa ḫilʿat-i fāḫir

bunı her kim bilüp ėde izhār
anuŋ olsun bütünce Ḳaraḥiṣār

bilürseŋ ***Rıfʿatā*** söz yoḳ revādur
saŋa bir ḫilʿat-ı zībā sezādur

bu lüġazı ḥall ėdenüŋ ***Feyżiyā***
bir ḳaç olursa çuḳadārı sezā

aŋa Ḳuşlar Ḳalʿasın baḫş eyledüm Baġdādda
bu lüġaz ḥallinde her kim ***Remziyā*** hüşyār olur

1.6. Dil ve Üslup

Lügazlar belirli bir üsluba göre kaleme alınmıştır. Lügazların geneline bakıldığında belirli soru kalıplarıyla başladıkları, açık ve sade bir dille kaleme alındıkları görülmektedir. Bunun yanında eğlence amacıyla da yazıldıklarından günlük dilde kullanılan kelime ve kalıplara da lügazlarda rastlanmaktadır. Bu açıdan lügazların üslubunu dil ve anlatım özellikleri ve başlangıç ifadeleri açısından değerlendirmek mümkündür.

1.6.1. Lügazların Dil ve Anlatım Özellikleri

Tespit edilen lügazlara bakıldığında şairlerin lügazlarda sade ve anlaşılır bir üsluptan yana olduğu görünmektedir. Klasik Türk şiirindeki Arapça ve Farsça tamlamalarla yüklü yapı lügaz üslubunda ağırlıklı olarak görülmez. Bununla beraber lügazlarda şairler vasıflarını sıraladıkları ve adını gizledikleri nesneyi muhataba sezdirmek için Türkçe kelimeleri lügazlarda daha fazla kullanmışlardır. Bu durum da lügaz olarak kaleme alınan şiirlerin dillerini sadeleştirmiştir. Lügaz dilinin diğer klasik edebiyat şiir türlerine göre daha sade olmasında muhataba gizlenen nesnenin vasıflarının açık bir şekilde anlatılmak istenmesi etkili olmuştur.

Lügazlarda kullanılan dil ile ilgili bir diğer husus kullanılan kavramlar üzerinedir. Lügaz aynı zamanda eğlence amaçlı olarak da kaleme alındığından lügaz yazan şair, şiirde mizahî unsuru arttıracak argo ifadelere ve kaba sözlere de yer vermektedir. Özellikle teşbih ve istiare sanatıyla gizlenen nesnenin vasıflarının aktarıldığı beyitlerde kullanılan benzetmelerde argo unsurlar şiirde yer bulabilmektedir. Dönemin eğlence meclislerinde hoş zaman geçirmek amacıyla bu tür şiirlerin söylendiği düşünülürse halk arasında kullanılan argo kelime ve kaba sözlerin lügazlarda kullanılması doğal bir durumdur.

Bazı lügazlarda mizahi bir hava altında müstehcen bir üslubun kullanıldığı da görülmüştür. Bunda eğlence amaçlı lügaz kaleme alan şairin bunu gerçekleştirmek için mizahî unsuru müstehcen imalar yoluyla oluşturmasının payı vardır. Lügazdaki müstehcen hava doğrudan bu ifadeleri kullanmakla yapılmayıp benzetme unsurlarından yararlanılarak ve imada bulunularak oluşturulmuştur. Lügazlarda müstehcen imalar genellikle vücudun mahrem organlarının çağrıştırılması üzerine yapılmıştır.

1.6.2. Lügazların Başlangıç İfadeleri

Lügazlar için belli başlı kelime gruplarından oluşan başlangıç kalıpları vardır. Bir manzumenin lügaz olup olmadığını anlamada başlangıç ifadesi ayırıcı özellik olmaktadır. Bununla beraber lügazların genel başlangıç kalıplarına uymayanları da bulunmaktadır. Lügazların başlangıç ifadeleri şu kategoriler altında toplanabilir:

1.6.2.1. Soru Kalıbı İle Başlayan Lügazlar

Bu lügazlarda genellikle lügaza konu olan nesne ile ilgili bir soru edatı ya da edat grubu bulunur. Ol nedür, ol nedür kim, nedür ol, nedür ol kim, ol ne, ol ne kim ol ne şey kim, nedür ol şey kim, ol ne şahs, ol ne lafz, bil nedür, ne ol, nedür âyâ… gibi soru edatları en bilinen başlangıç ifadeleridir.

1.6.2.2. Gizlenen Şeyin Vasıflarını Sıralamayla Başlayan Lügazlar

Bu kalıpla başlayan lügazların başlangıç ifadeleri genellikle sorulan nesnenin vasıflarını sıralamaya zemin hazır hazırlayacak bir ifade niteliğindedir. Ol şey kim, ol kim, ol ki, bir acâyib nesne gördüm ifadeleri aranan nesnenin vasıflarını sıralamaya zemin hazırlayan başlangıç ifadeleridir.

1.6.2.3. "Ne, Ol kim, Ol ne… Kim" İfadeleriyle Başlayan Lügazlar

Soru edatları grubundan oluşan bu kalıp aynı zamanda sorulan nesnenin ne olduğu hakkında da ipucu verdiğinden ayrı bir başlık altında değerlendirilmelidir. Bu kalıpla başlayan lügazlar, sorulan nesnenin türü hakkında bilgi verir. Ne kuşdur ol kim, ne güldür ol kim, ne lafzdur ol kim vb. Bunların dışında lügazlarda az sayıda bulunan ve bu genel başlangıç ifadelerine uymayan lügazlar da bulunmaktadır.

1.7. Lügazlarda Kullanılan Edebî Sanatlar

Lügaz, gizlenen bir şeyin ima ve ipucu yoluyla sezdirilmesi esasına dayanmaktadır. Şairler bu ima ve ipuçlarını metne yerleştirirken edebi sanatlardan yararlanma yoluna gitmişler ve sanatlarındaki hünerlerini göstermişlerdir. Lügazlar genel olarak manzum biçimde kaleme alındıklarından birçok edebi sanatı barındırırlar. Bunlardan bazıları lügazın cevabını buldurmaya hizmet ederken bazıları metinde sanatsal öge olarak yer alır. Lügazlar bir nesnenin özelliklerinin verilerek adının sorulmasına dayalı olduğu için lügazlarda istifham sıklıkla yer alır. Aşağıda istifham dışında lügazlarda en çok kullanılan edebî sanatlar verilmiştir. Bununla beraber lügazlar

manzum metinler oldukları için birçok edebî sanatı barındırırlar. Bu bölümde sadece lügazın kuruluşuna katkı sağlayan ve lügazlarda sıklıkla geçen edebî sanatlar konu edinilmiştir.

1.7.1. Teşbih / İstiare

Teşbih (Benzetme), aralarında bir özellik açısından benzerlik bulunan iki varlıktan zayıf olanını güçlü gösterme amacıyla güçlü olana benzetme sanatıdır. Benzeyen, kendisine benzetilen, benzetme yönü ve benzetme edatı teşbihin unsurlarıdır. İstiare ise teşbihin temel unsurları olan benzeyen ve kendisine benzetilenden sadece birini ifadede kullanma sanatıdır. Lügazlarda en çok kullanılan sanatlar teşbih ve istiaredir. Lügazda sorulan nesne doğrudan söylenemediğinden genellikle çeşitli nesnelere benzetilerek buldurulmaya çalışılır. Bu yapılırken de istiare ve teşbihe başvurulur. Her iki edebî sanat da bir lügazda defalarca kullanılabilir ve genellikle lügazın ilk beyitlerinden itibaren görülür.

Aşağıdaki örnekler lügazda teşbihin kullanımına örnektir:

ol nedür ʿālemde bir ḳaṣr-ı ġarīb
yerde vü gökde degül emr-i ʿacīb (Bayram beşiği)

ol nedür kim bir żaʿīf-i nātüvān
üstüẖāndur gūyiyā cismi hemān (Hilâl)

ol nedür kim iki yüzli bir perī
müstaḳīm olmaġla bulmuşdur yeri (Terâzi)

nedür ol çifte gül birdür nihāli
süẖen-sencān ėder gūş ol meʾāli (Kulak)

ne ḳuşdur ol zümürrüddür yuvāsı
ḳanadı altun incidür ġıdāsı (Güneş)

nedür ol ʿāşıḳ-ı pür-derd ü ḥayret
dilin yaḳup kül ėtmiş nār-ı ġayret (Ney)

nedür ol serv-ḳad iki birāder
cihānı devr-i dāʾim seyr ėderler (Pergel)

o kālā-ı güzīde bī-bahādur
nuḳūşı hep gül-i bāġ-ı ṣafādur (Hilat)

nedür ol āhū-yı deşt-i şemā'il
olur şaḥşı ḳarīb olduḳca zā'il (Gökkuşağı)

1.7.2. Tezat

Tezat, aralarında anlamsal açıdan zıtlık bulunan iki kavramı aynı ifade içinde kullanma sanatıdır. Lügazlarda bu sanattan sıklıkla yararlanılır. Bu sanat vasıtasıyla şairler lügazda sanatlarını icra ettikleri gibi sordukları nesnenin canlı cansız oluşu, soyutluğu somutluğu, rengi, bulunduğu yer vb. hakkında da önemli ipuçları verirler. Aşağıda tezat sanatı ile ilgili lügaz örnekleri bulunmaktadır:

ol nedür ʿālemde bir ḳaṣr-ı ġarīb
yerde vü gökde degül emr-i ʿacīb (Yer-gök)

bir var imiş bir yoġ imiş bil nedür ėy daḳīḳa-dān
oldığı yerde çoġımış ṣayf ü şitāda rāyegān (Var-yok)

bil ne isimdür ʿaceb ol ki müsemmāları
şehr ola hem merd ü zen gāhīce ḥayvān ola (Erkek-kadın)

bir anadan iki ḳardaş ṭoġdı dünyāda
ḥelāl-zāde birisi biri ḥarām-zāde (Helal-Haram)

ol ne ḳuşdur ki kimi cevvde kimi berde olur
sebz olur cevvde velī berde siyeh-çerde olur (Yer-gök)

ʼ
ẓahrı ol murġ-ı ṣabā-şehperüŋ olmaġla sefīd
hep derūnında olur cümle nuḳūşı mümtāz (İç-dış)

görürlermiş anı geh ṭıfl ü gāhī pīr-i bī-dermān
gehī nev-ḫaṭ ü gāhī dilber-i mümtāz-ı bī-aḳrān (Genç-yaşlı)

biri birinden aṣlā farḳı yoḳ ṣūretde hep yeksān
libāsı cümlenüŋ ḳara degüldür ebyaż ü aṣfer (Siyah-beyaz)

1.7.3. Telmih

Telmih, geçmişte yaşanmış ve genelin malumu olan bir olayı, kişiyi, efsaneyi ya da hikayeyi metinde göndermede bulunarak hatırlatma sanatıdır. Lügazlarda bu sanattan da yararlanılmıştır. Lügazlarda telmih sanatından genellikle gizlenen şeyin vasıflarını sıralamada ve onu, ismi anılan kişiler ve olaylarla karşılaştırmada yararlanılmıştır. Aranan şeyin eskiliğinden bahsediliyorsa Hz. Adem ile, kuvvetinden bahsediyorsa *Şehnâme* kahramanı Rüstem ile kıyaslama yapmak gibi örnekler bu iddianın

delillerinden bazılarıdır. Aşağıda lügazlarda telmih sanatının kullanımına ilişkin örnekler yer almaktadır:

maʿdenī ṣandum nebātī ol vucūd
pend-i ʿAṭṭāra vėrmiş būy-ı ʿūd (Attar'ın Pendnâmesine telmih)

yerde vardur gökde var deryāda var
Ḫızır ile İlyāsda ʿĪsāda var (Hz. Hızır, Hz. İlyas ve Hz. İsâ'ya telmih)

Nūḥ vaḳtinden berü bu ʿāleme
nefʿi ẓāhirdür vucūd-ı ādeme (Hz. Nuh'a telmih)

ḳuvveti yoḳ her biri ṣāḥib-ḳırān
Rüstem ü Sām ü Nerīmān ḳahramān (Şehnâme kahramanlarına telmih)

ḳalb-i maḥzūna olur şādi-figen
çeşm-i Yaʿḳuba miṣāl-i pīrehen (Yusuf kıssasına telmih)

ol nedür gūyā miṣāl-i Ẕü'l-fiḳār
bir naẓīfü'l-ḳāme aġzı gūşı var (Hz. Ali'nin kılıcına telmih)

cinsi ḳayd-ı zümre-i Mecnūndur
dā'imā ol derbeder bī-rūndur (Mecnun'a telmih)

ülfet ėtmiş Ādem ü İdrīs ile
gāhī evbaşlıḳ ėder İblīs ile (Hz. Adem, Hz. İdris ve İblis'e telmih)

gāhī andan hüner olur ẓāhir
gūyiyā kim ʿaṣā-yı Mūsādur (Hz. Musa'nın asasına telmih)

1.7.4. Kalb

Kalb, bir kelimedeki harflerin tamamının ya da bir kısmının yerlerini değiştirmek suretiyle yapılan sanattır. Burada harflerinin tersten okunması gereken kelimeye işaret edilerek lügaz buldurulmaya çalışılır. Aşağıdaki lügazın cevabı el kelimesidir. Şair lügazda; *adını kalb eylesem nefy* (yani olumsuzluk edatı) olur demektedir. Arapçada olumsuzluk edatı *lâ* dır. *Lâ* kalb eylenirse el kelimesi ortaya çıkar. Şiirde de *el* ve *kef* kelimeleri geçirilerek ipuçları kuvvetlendirilmektedir:

ol nedür kim iki şaḫṣ-ı tev'em
oldılar herkese bunlar elzem

aya beŋzer dėr idüm bunları ben
ḳorḳaram ṭaʿne-i elden günden

raġbet ü medḥe sezā iki güzel
pāy-ı neẕẕāreye gel vėrme kesel

vėrdi bunlar ruḫ-ı ḫurşīde zevāl
gāh bedr olsa n'ola gāh hilāl

bunlara cümle-i ʿālem elbet
iḥtiyāc ile ėderler raġbet

bī-siper ḳarşu ṭururlar çālāk
tīġ-i tīz olsa ḥavāle bī-bāk

her biri cūd ü seḫāda yekta
ef-nümūn oldı ḥasedden derya

ʿ***İzziyā*** bunlara bilmem ne desem
nefy olur ismini ḳalb eyler isem[385]

[385] Mecmūʿa-yı Ḥafīẓa, L602.

2. BÖLÜM: SIDKÎ EFENDİ VE MECMÛʿA-YI HAFÎZA

2.1. Mustafa Sıdkî Efendi

2.1.1. Hayatı

Asıl adı Mustafa'dır. Sıdkî lakabıyla bilinir. İstanbulda doğan şairin doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklardan babasının cebeci ocağı başkethüdalığı görevini yapan Salih Efendi olduğu bilinmektedir.[386]

Sıdkî Efendi ilk olarak kethüda kaleminde katiplik eğitimi almıştır. Bir süre bu görevi ifa eden Sıdkî Efendi, ardından devlet görevlendirmesiyle Mısır'a gitmiştir. Mısır'dayken (Kahire) bazı görevlerde bulunmuştur. İstanbul'a döndükten sonra Sadrazam Mehmed Said Paşa tarafından itibar görüp 1756'da kethüda katibi, 1759'da tersane emîni, 1760'ta darphane nâzırı olmuştur. Bu görevi iki yıl ifa eden Mustafa Sıdkî Efendi iki yıl sonunda azledilmiştir. Daha sonra 1763'te başmuhasebeci görevine getirilmiştir. Bu görevden de azledilen Sıdkî Efendi aynı yıl Haremeyn muhasebecisi olmuştur. 1767 ve 1769'da iki kez sipahi kâtibi olan Mustafa Sıdkî Efendi, hicrî 1183'te (1769-70) defter emini vekilliği yaparken vefat etmiştir.[387]

Vefatı için Râmiz:

Didi hâtif Râmizâ târîhini

Gitdi Sıdkî bezm-i vâlâ cennete Sene 1183/1769-70

beytini tarih düşmüştür. Râmiz, tezkiresinde onun ilim sahipleri arasında ilmiyle meşhur, bilgin biri olarak bilindiğini, ölene kadar ilim öğrenmeye devam ettiğini ve çok sayıda esere sahip olduğunu ifade eder.[388]

Şiirlerinde Sıdkî mahlasını kullanan şair, lügaz yazmada ve çözmede başarılıdır. Bu kaleme aldığı ve çözdüğü lügazlardan anlaşılmaktadır. *Mecmû'a-yı Hafîza* adlı eserinde dostu olan şairlerle yaptığı atışmalarda lügazdaki maharetini açıkça ortaya koyan şairin lügaza olan ilgisinin lügaz çözmenin bir yönünün matematik bilgisi gerektirmesinden kaynaklandığını düşünmekteyiz. Zira kendisi matematikle yakından ilgili ve Osmanlı astronomi ve matematiği için de önemli bir ilim adamıdır. Vezir-i âzam Ahmed Paşa'ya birkaç makale ve bir hatimeden oluşan mürettep matematik

[386] İhsan Fazlıoğlu, "Mustafa Sıdkî", *TDVİ*, C. 31, s.356-357 (356).
[387] Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî (hzl. Nuri Akbayar), C. 5, s.1505-1506.
[388] Sadık Erdem, *Ramiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı – İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük-*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, s.187.

konulu bir eser sunduğu bilinmektedir.[389]Diğer eserlerinin büyük bir bölümü matematik konuludur.

Mustafa Sıdkî Efendi klasik matematik eserlerini istinsah, tashih, tahrir etmiş, yaptığı çalışmalarla İslam medeniyetinin birikimini ortaya koymuştur. Sıdkî Efendi'nin yetiştirdiği öğrenciler de matematik alanında önemli eserler kaleme almışlardır. Örneğin öğrencilerinden Şekerzade Feyzullah Sermed logaritma içeren ilk müstakil eseri Osmanlı matematiğine kazandırmıştır. Sıdkî Efendi aynı zamanda hattattır.[390] Matematiğin yanında edebiyat ve astronomi ile ilgili eserleri de bulunmaktadır.

2.1.2. Eserleri

Mustafa Sıdkî Efendi'nin kaleme aldığı çok sayıda eser bulunmaktadır. Bu eserler matematik ve astronomi bilimleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Eserleri genellikle matematik ve astronomi üzerine yayınlanmış eserlerin tahriri ve ıstılahı üzerinedir. Bununla birlikte tasavvuf ve edebiyatla ilgili eserler de kaleme almıştır. Mustafa Sıdkî Efendi'nin eserleri şunlardır.

2.1.2.1. Islâh ve Tahrîru Kitâbi İstihrâci'l-Evtâr fi'd-Dâ'ire bi-Havâssi'l-Hatti'l-Münhani'l-Vâkıʿ Fihâ

Birûnî'nin trigonometriyle ilgili eserinin tahrir ve ıstılahıdır. Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Mustafa Fâzıl, Riyâza, numara 41/11, v.47[a]-82[b]'de kayıtlıdır.[391]

2.1.2.2. Islâh ve Tahrîru Kitâbi ʿAmeli'd-Dâ'ireti'l-Maksûmeti bi-Sebʿati Aksâmin Mütesâviye

Arşimet'in Sâbit b. Kurre tarafından tercüme edilen bir eserinin ıslah ve tahriridir. Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Mustafa Fâzıl, Riyâza, numara 41/14, v.105[b]-110[a]'da kayıtlıdır.[392]

2.1.2.3. Risâle fî -ʿİlmi'l-Cebr ve'l-Mukâbele

Matematik konulu Arapça eserlerinden biridir. Süleymaniye Yazma Bağışlar numara 1347/8'de kayıtlı *Buğyetü'l-Tâlibîn alâ-Cüzûrî İbni'l-Yâsemîn* adlı eserin 56[b] 60[a] varakları arasında yer almaktadır. Eserin yazılış tarihi olarak 1153 senesi cemâziyü'l-evveli (1740) verilir.

---

[389] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (hzl. İsmail Özen), (3C) C.3, Meral Yayınevi, İstanbul 1975, s.287.
[390] İhsan Fazlıoğlu, "Mustafa Sıdkî", s.356.
[391] İhsan Fazlıoğlu, "Mustafa Sıdkî", s.357.
[392] İhsan Fazlıoğlu, "Mustafa Sıdkî", s.357.

2.1.2.4. Risâle fi'l-Misâhâ

Mustafa Sıdkî Efendi'nin matematik konulu eserlerinden biridir. Sadrazam Ahmed Paşa'ya sunulmuştur.[393] Eser iki makale ve bir hatimeden oluşmaktadır.[394]

2.1.2.5. Devâ'ir-i İctimâᶜ ve İstikbalin Resm ve İstiᶜmâli

Eserin, Fransız astronom Nicolas Bion'un 1702'de Paris'te yayınladığı gök çizimleriyle ilgili kitabının tercümesi olduğu ve Süleymaniye Kütüphanesi Selimiye numara 560/7'de 64^a-72^b varakları arasında bulunduğu ifade edilmiş ancak esere ulaşılamamıştır.

2.1.2.6. Rüsûm li-Baᶜzı'l-âlâti'l-Felekiyye

Bazı astronomi aletlerinin geometrik çizimlerinden bahseden eserdir. Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, Mustafa Fâzıl, Riyâza, numara 40/2, v.40^b-41^b; 45^b-57^a; 59^a; 60^b-64^a.da kayıtlıdır.[395]

2.1.2.7. Keşfü'l-Esrâr ᶜan ᶜilm-i Hurûfi'l-Gubâr

15. yüzyılın Endülüs ve Kuzey Afrika'da yetişmiş matematik ve fıkıh bilgini Kalsâdî'nin matematik konulu eserinin istinsahıdır. Sıdkî Efendi öğrencilerinin eğitiminde bu kitabı kullanmıştır.[396]

2.1.2.8. Emsîletü't-Telhîs l'ibni'l-Bennâ ve'l-Havî l'ibni'l-Haim

Kitabın kapağında adı olarak *Kitâb-ı Telhîs ᶜA'mâlü'l-Hesâb* yazmaktadır. 109 varaklık geometri konulu bir eserdir. Süleymaniye ktp. Esad efendi numara 3150/002'de kayıtlıdır.

2.1.2.9. Muᶜcizü'l-Kânûn fi't-Tıbb Şerhi

İbn-i Sînâ'nın *et-Tıbb* adlı eserini şerh edenlerden el-Aksarâyî'nin [ö. 1378/1389] şerhi olan *Ḥallü'l-Muᶜcez* adlı eserinin Mustafa Sıdkî Efendi ve öğrencisi Şeker-zâde Feyzullah Sermed tarafından tetkikini ve sonuna eklenen fihristini içeren eserdir.[397]

---

[393] İhsan Fazlıoğlu, "Mustafa Sıdkî", s.356.
[394] Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (hzl. İsmail Özen), (3C) C.3, Meral Yayınları, İstanbul 1975, s.287.
[395] İhsan Fazlıoğlu, ''Mustafa Sıdkî'', s.358.
[396] İhsan Fazlıoğlu, ''Endülüs ve Mağrib Matematiğinin Osmanlı Matematiğinin Oluşumu ve Gelişimindeki Yeri'', *IX. Mağrib Arap Matematik Tarihi Sempozyumu*, Cezayir Yüksek Öğretmen Fakültesi Matematik Bölümü, Cezayir Lineer Olmayan Entegral Denklemler ve Matematik Tarihi Kurulu, Cezayir Matematik Tarihi Kurumu, Tipaza/Cezayir,2007,htttp://fazlioğlu.blogspot.com/2018/07/ihsan-fazlioğlu-endulus-ve-magrip-matematiğinin-oluşumu-ve-gelişimindeki-yeri.html [Erişim tarihi: 23.11.2019].

2.1.2.10. Tahrîru Usûli'l- Oklides fi'l-Hendese

H. 1159'da (1746) kaleme alınmış Arapça bir eserdir. Muhyiddin Yahya b. Ebu Şükrü'l-Maġribî'nin çeşitli geometrik şekilleri içeren eserinin ıstılahıdır.[398]

2.1.2.11. Şerhü Terceme-i Verdiyye Hesâb-ı Cevheriyye

Hülâsatü'l-Hesâb adlı eserin nazmen tercümesi olan *Verdiyye* adlı Arapça eserin şerhidir.[399] İstanbul Üniversitesi TY06845'te *Tercüme-i Verdiyye* adıyla kayıtlı eser 21 varaktır. Mustafa Sıdkî Efendi, eserin başındaki *Sebeb-i Nazm-ı Telif* adlı bölümde ilim ve irfan erbabı için kolaylık olacağı düşüncesiyle eseri manzum olarak Türkçeye çevirdiğini ifade etmektedir. Eserde cebir ilminin bazı meseleleri ele alınmıştır.

2.1.2.12. Risâle fi'l-Hey'e

Yıldızların hareketlerinden bahseden bir risaledir. Bibliotheca Lindesiana numara 647'de kayıtlıdır.[400]

2.1.2.13. Tevâliyü'l-Envâr Tercümesi

1752 yılında kaleme alınmış Türkçe bir eserdir. Eserin derkenarına haşiyeler, notlar düşülmüş ve misal başlığı ile örnekler verilmiştir. Bölüm sonlarında ise özet niteliğinde konu cetvelleri bulunmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi, Giresun yazmalar numara 74-002'de kayıtlıdır.

2.1.2.14. Tahrîrât-ı Resmiyye ve Husûsiyye Mecmûʿası

Müellif hattı olan 103 varaklık eser Sıdkî Efendi tarafından toplanmıştır. İstanbul Üniversitesi Türkçe Yazmalar numara 1586'da kayıtlıdır.[401] Arapça kaleme alınmış eserde Türkçe bir önsöz bulunmaktadır.

2.1.2.15. Dîvân-ı Sıdkî

Süleymaniye Kütüphanesi Atıf efendi numara 2084'te kayıtlı; içerisinde 261 gazel 1 terkîb-i bend, 4 kaside ve bunların dışında 14 manzume olmak üzere 280 şiir bulunan[402] divan üzerine yüksek lisans tezi yapılmıştır.[403]

---

[397] Gülşen Sezen, *Mustafa Sıdkî Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin-Edebî İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.19.
[398] Gülşen Sezen, *Mustafa Sıdkî Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin-Edebî İnceleme,* s.18-19.
[399] Gülşen Sezen, *Mustafa Sıdkî Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin-Edebî İnceleme,* s.20.
[400] Gülşen Sezen, *Mustafa Sıdkî Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin-Edebî İnceleme,* s.18.
[401] Gülşen Sezen, *Mustafa Sıdkî Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin-Edebî İnceleme,* s.20.

2.2. Mecmûʿa-yı Hafîza

Mustafa Sıdkî Efendi'ye ait olan eser Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış manzum ve mensur lügazları ihtiva eden bir mecmuadır. Eserde Arap, Fars ve Türk edebiyatı şairlerinin kaleme aldığı Arapça, Farsçe ve Türkçe lügazlar üç bölüm halinde yer almaktadır. Sıdkî Efendi Arapça lügazları alfabetik olarak, Türkçe lügazları ise vezinlerine göre tasnif ederek bu lügazlara mecmuada yer vermiştir. Farsça lügazlar ise Arapçe ve Türkçe lügazlara göre daha az yer tutmaktadır. Eserin Türkçe lügazlar bölümünde 15 ve 18. yy arasında yaşamış kimliği bilinen 93 şaire ait 745 manzum 33 mensur lügaz bulunmaktadır. Bu şiirlerden 176'sının şairi bilinmemektedir. Bugün bu eserin bilinen üç nüshası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi çalışmada da esas kabul edilen Millet Kütüphanesi AE Mnz 567'de *Mecmua-i Eş'âr ve Lügaz* başlığıyla kayıtlıdır. İkincisi Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi Koleksiyonu'nda bulunan 03512 numaralı mecmuadır. Bu nüsha katalog yapılırken Arapça, Farsça ve Türkçe lügazlar ayrı eserler zannedilmiş ve kayıtlarda aynı mecmuada yer alan üç farklı eser olarak kaydedilmiştir. Ancak bu eser *Mecmû'a-yı Hafîza*'nın ihtiva açısından daha küçük bir kopyasıdır.. Üçüncü nüshası ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1657'de *Mecmû'a-yı Muammâ ve Elgâz* adıyla kayıtlı olan nüshadır. Bu nüshalar sonraki kısımlarda detaylıca incelenecektir.

2.2.1. Mecmuada Yer Alan Şiirler Tablosu

Mecmûʿa-yı Hafîza'da 745'i manzum 34'ü mensur olmak üzere toplam 779 lügaz bulunmaktadır. Aşağıda bu lügazların vezin, nazım şekli, başlangıç ifadesi, beyit sayısı, yazar ve lügazın cevabı açısından analizleri yer almaktadır.

Tablo 18: Mecmuada Yer Alan Şiirler Tablosu

	Nazım şekli	Vezin	Başlangıç İfadesi	Beyit Sayısı	Şâir	Lügazın Cevabı
1	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Neylī	Lügaz
2	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Elif
3	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne cevher kim	17	Ḥanīf Efendi	Hacerü'l-Esved
4	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	-

[402] Gülşen Sezen, *Mustafa Sıdkî Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin-Edebî İnceleme,* s34-35.
[403] Gülşen Sezen, *Mustafa Sıdkî Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin-Edebî İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

5	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Bayram beşiği
6	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Kantar
7	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Nokta
8	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Kaşık
9	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Reşīd	-
10	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Reşīd	Küfe
11	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	Dülger terazisi
12	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Aded
13	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne lafẓ	7	Reşīd	Kürk körük kürek
14	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şahs-ı	5	Reşīd	-
15	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	Asma saat
16	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Reşīd	-
17	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Minsar
18	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Gözlük
19	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	Vezin
20	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Reşīd	Katır Horozu
21	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Reşīd	Kuyumcu Kafesi
22	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Reşīd	Ney
23	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Sineklik
24	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Nalçe
25	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	-
26	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	8	Reşīd	-
27	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	Mahya
28	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	8	Reşīd	Taka tuka
29	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Jîve
30	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Reşīd	Piliç kafesi
31	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Baht
32	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	Arka kaşağısı
33	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Sarraf Terazisi

		fāʿilün				
34	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Yalan
35	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	Reşīd	-
36	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	1	Reşīd	Fincan
37	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	1	Reşīd	Fener
38	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	Reşīd	Sabun
39	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	Reşīd	Mercan
40	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	1	Reşīd	Terâzi
41	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	Reşīd	Nahl
42	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	2	Reşīd	Koku
43	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	1	Reşīd	Duhân
44	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	1	Reşīd	Ayna
45	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	Reşīd	-
46	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	Reşīd	Mum
47	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	1	Reşīd	Heybe
48	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	1	Reşīd	Fare Kapanı
49	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	1	Reşīd	Kömür
50	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Ḥilmī	-
51	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Ġubārī	Gergef
52	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Rıfʿatī	Uçkur
53	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	ʿAbdī	-
54	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	ʿAzmī	-
55	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Luṭfī	-
56	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Luṭfī	-
57	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Luṭfī	-
58	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Luṭfī	-
59	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	Göz
60	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Ḥilmī	-
61	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	8	Ḥilmī	Ayna

62	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	4	Lā-edrī	-
63	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	-
64	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bil nedür ol	7	Vaḥyī	-
65	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	8	Fennī	Keçi boynuzu
66	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Remzī	-
67	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	4	Lā-edrī	-
68	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür	10	Lā-edrī	-
69	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Şevḳī	-
70	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Şevḳī	-
71	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Lāmiʿī	-
72	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lāmiʿī	-
73	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	-
74	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	9	Şehrī	Kireç
75	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Naẓīm	Yay
76	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	11	Vehbī	Balık
77	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	12	Nābī	Gülnar
78	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Nābī	Afyon kutusu
79	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	3	Nābī	Hâtem
80	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ʿacāyib nesne gördüm	6	Ṣubḥī	-
81	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Ḥilmī	-
82	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Ḥilmī	-
83	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	2	Lā-edrī	Meyyit
84	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	3	Lā-edrī	-
85	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür	4	Lā-edrī	-
86	Nazm	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	2	Lā-edrī	Diş
87	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	3	Lā-edrī	İğne
88	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Lā-edrī	-
89	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	10	Ferdī	-

90	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	10	Ferdī	-
91	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Şākir	Patlanguç
92	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür	6	Şeyḫī	-
93	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Şeyḫī	-
94	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	8	Şeyḫī	Su
95	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	15	Şeyḫī	-
96	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bil nedür ol	7	Lā-edrī	-
97	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Lā-edrī	-
98	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	3	Lā-edrī	-
99	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	6	Lā-edrī	-
100	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Luṭfī	-
101	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Kelāmī	-
102	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ḫıdmete bel bağlamış	2	Lā-edrī	-
103	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	2	Lā-edrī	Karadut
104	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ovada kimse görmesün	3	Lā-edrī	-
105	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	2	Lā-edrī	Tüfenk
106	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	2	Lā-edrī	Değirmen
107	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	2	Lā-edrī	-
108	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ʿacāyib nesne gördüm	4	Lā-edrī	-
109	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bil nedür ol	8	Lā-edrī	Mürekkep kutusu
110	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	4	Lā-edrī	-
111	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür	3	Lā-edrī	-
112	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	2	Lā-edrī	-
113	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ʿacāyib nesne gördüm	7	Lā-edrī	-
114	Ḳıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir müferriḥ ḫāne gördüm	2	Lā-edrī	-
115	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	-
116	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	4	Lā-edrī	-

117	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Yapmış üstād-ı mühendis ...	4	Lā-edrī	-
118	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	6	Lā-edrī	-
119	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	10	Fennī	Falaka
120	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Fennī	Makara
121	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	9	Fennī	-
122	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	13	Fennī	Zeybek
123	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Fennī	At kırbası
124	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	8	Fennī	Kızak
125	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Başı dörtdür	2	Lā-edrī	-
126	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	3	Lā-edrī	-
127	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Lā-edrī	-
128	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür kim	9	Sāmī	-
129	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ʿacāyib şehre vardum	9	Rıfʿatī	Rüyâ
130	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Diŋle buldum bir…	15	Müstaḳīm-zāde	-
131	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Rāmī	Çevgân
132	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Ḳāʾīl	Bûse
133	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Kāmī	-
134	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Resmī	-
135	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	-
136	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	Germ
137	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	Mürekkep
138	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	İsim
139	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	-
140	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	-
141	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	-
142	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Reşīd	-
143	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Reşīd	-

144	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	-
145	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Reşīd	-
146	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	9	Reşīd	-
147	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	Minare
148	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Reşīd	Künye
149	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	-
150	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Reşīd	-
151	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	-
152	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	-
153	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	-
154	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	-
155	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	Kemer
156	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	-
157	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	-
158	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	10	Reşīd	-
159	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Reşīd	-
160	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Reşīd	-
161	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	9	Reşīd	-
162	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	-
163	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	2	Reşīd	-
164	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	2	Reşīd	-
165	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	1	Reşīd	-
166	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	1	Reşīd	-
167	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	Reşīd	Kaşık
168	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bilmek istersең nedür ol	9	Fennī	Kapı perdesi
169	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Fennī	Kova
170	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Fennī	-
171	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Kimdür ol	8	Fennī	Ay

172	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Fennī	Mum
173	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	9	Fennī	İğne
174	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Fennī	Sıvacı malası
175	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bil nedür	8	Fennī	Lif
176	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Fennī	Ok
177	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Fennī	Sakız
178	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	12	Fennī	Mekik
179	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Fennī	-
180	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Nāfiʿ	-
181	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Nāfiʿ	-
182	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	10	Müstakim-zāde	Falaka
183	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	11	Nermī	-
184	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	-
185	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	ʿIṭrī	-
186	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bil nedür ol	5	Lā-edrī	-
187	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	9	Resmī	-
188	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	10	Resmī	
189	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	11	Resmī	-
190	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	ʿAbdī	-
191	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	4	Lā-edrī	-
192	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	-
193	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	10	Selīm	-
194	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	8	Selīm	-
195	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	10	Rāsiḫ	Kâf-ı Seb′a
196	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Nāfiʿ	Kürsi
197	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Nāfiʿ	Hased
198	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür kim	2	Sırrī	-
199	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	-
200	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün*	Ol nedür kim	2	Lā-edrī	-

		fāʿilün				
201	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	10	Neyli	Ay
202	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	3	Lā-edrī	-
203	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Kāmī	-
204	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	4	Kāmī	Hâtem
205	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Kāmī	-
206	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Lā-edrī	-
207	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	9	Lā-edrī	-
208	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	ʿĀrif	Kayık küreği
209	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	6	ʿİzzī	Dolab
210	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	ʿİzzī	Gazel
211	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	11	Nermī	-
212	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	9	Nermī	Pire
213	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Cāmī	-
214	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	3	Lā-edrī	-
215	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Lā-edrī	-
216	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Lā-edrī	-
217	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür	6	Lā-edrī	-
218	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Lā-edrī	-
219	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	6	Nermī	-
220	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Lā-edrī	-
221	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	12	Lā-edrī	Tulumba
222	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Lā-edrī	-
223	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Lā-edrī	-
224	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	4	Lā-edrī	Arı
225	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	11	Lā-edrī	-
226	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Resmī	Cimbistire
227	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	6	Rāsiḫ	Maşa
228	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	8	Lā-edrī	-

229	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Selīm	-
230	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	12	Selīm	-
231	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	12	Lā-edrī	-
232	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ʿacāyib nesne gördüm	3	Lā-edrī	Nalın
233	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	İki kejdüm-ejdeha…	9	Lā-edrī	Kilit
234	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	Kapı Tokmağı
235	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Üç elif bir mim ile…	2	Lā-edrī	-
236	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	11	Esʿed	Derya
237	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	6	Lā-edrī	-
238	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	4	Lā-edrī	Mum makası
239	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Lā-edrī	Buhûr
240	Kıtʿa	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	3	Lā-edrī	-
241	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Lā-edrī	-
242	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	4	Lā-edrī	Yıl
243	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	10	Lā-edrī	-
244	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	10	Lā-edrī	Gözler
245	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Lā-edrī	Altın
246	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	8	lā-edrī	-
247	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ne cemaʿatdür kim…	8	Lā-edrī	-
248	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür kim	5	Lā-edrī	-
249	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ʿacāyib şaḫṣ kim	9	Fennī	Yol tası
250	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Fennī	Masat/Bileği
251	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Fennī	Taʿam sinisi
252	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	10	Fennī	Mısır buğdayı
253	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	8	Fennī	Kav çakmak
254	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Ḥaşmet	Satûr otu
255	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Nāfiʿ	Kumkuma
256	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün*	Ol ne şeydür	5	Nāfiʿ	Desti

		fāʿilün				
257	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Nāfiʿ	İncir Koparacak
258	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	6	ʿĀṭıf	-
259	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Vāṣıḳ	-
260	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Vāṣıḳ	-
261	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Vaṣfī	-
262	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	9	Şerif	-
263	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	10	Vesīm	Mahya
264	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Ṣāḳıb	-
265	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Nermī	-
266	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Nermī	-
267	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Nermī	-
268	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	8	Nermī	-
269	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	8	Nermī	-
270	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	2	Nermī	-
271	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Nermī	-
272	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Nermī	-
273	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Nermī	-
274	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	6	Nermī	-
275	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Nermī	-
276	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bü'l-ʿaceb gördüm	5	Nermī	Gırgır
277	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Nermī	-
278	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	4	Nermī	
279	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Nermī	-
280	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Nermī	Elif
281	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Nermī	Vefâ
282	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Nermī	Baca
283	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Nermī	-
284	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lebīb	Kazma-Kürek

285	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	ʿĀṭıf	-
286	Müfred	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	1	Lā-edrī	-
287	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	İmām Fāʾiż Efendi-i Eyyūbī	-
288	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür kim	10	Ḥanīf Efendi	-
289	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	16	Maḥṭūmī	Mektup
290	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Nedim	-
291	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Reşīd	Tuğ
292	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Reşīd	Barut
293	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	5	Reşīd	Üzengi
294	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür āyā…	6	Reşīd	-
295	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Reşīd	-
296	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Reşīd	Enginar
297	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Lā-edrī	-
298	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
299	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
300	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Lā-edrī	-
301	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	ʿAbdī	Maʾdûm
302	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Ferdī	-
303	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Ferdī	Sürâhi
304	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	13	Ferdī	-
305	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür kim	4	Lā-edrī	-
306	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol nesne	9	Lā-edrī	-
307	Gazel	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol kim	7	Lāmiʿī	-
308	Gazel	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol kim	10	Lāmiʿī	-
309	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	8	Refʾet	-
310	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	9	Refʾet	-
311	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Şehdī	-
312	Gazel	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür kim	12	Lā-edrī	-

313	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	4	Tā'ib	Düğme
314	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Tā'ib	-
315	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Kimdür ol	7	Ṣābit	-
316	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	10	Ṣābit	Silgi
317	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	3	Lā-edrī	Kaf harfi
318	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Vehbī	-
319	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol zer-i …	4	Vehbī	-
320	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol kim	8	Vehbī	-
321	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Vehbī	-
322	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Kimdür ol	13	Nābī	Zeyd ü ʿAmr
323	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Nābī	Edhem
324	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Nābī	Terâzi
325	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	12	Nābī	Mir'ât
326	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	15	Nābī	Şeb-bû
327	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	3	Nābī	Kadayıf
328	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür	7	Fennī	-
329	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	9	Fennī	-
330	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Neylī	-
331	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür kim	6	Neylī	-
332	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Bil nedür ol	9	Esʿed	-
333	Kıtʿa	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	3	Lā-edrī	-
334	Ḳıtʿa	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Remzī	-
335	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
336	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Ferdī	-
337	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	4	Ferdī	-
338	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Ferdī	-
339	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Ferdī	-
340	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Ferdī	-
341	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün*	Nedür ol	8	Ferdī	-

		feʿilün				
342	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	15	Ferdī	-
343	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Ferdī	-
344	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Ferdī	-
345	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Ferdī	-
346	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Ferdī	-
347	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Ferdī	-
348	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Ferdī	-
349	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Ferdī	-
350	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Ferdī	-
351	Kıtʿa	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Ferdī	-
352	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Ferdī	-
353	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Ferdī	-
354	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür āyā	16	Ferdī	-
355	Gazel	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Ferdī	-
356	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	11	Ferdī	-
357	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Ferdī	-
358	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Bil nedür ol	8	Ferdī	-
359	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Ferdī	Sandık
360	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	10	Ferdī	Zünnâr
361	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür āyā	5	Ferdī	-
362	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Ferdī	-
363	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Ferdī	-
364	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Ferdī	-
365	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	4	Ferdī	-
366	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Ferdī	-
367	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Ferdī	-
368	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Ferdī	-
369	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Ferdī	Rebâb

370	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Ferdī	-
371	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Ferdī	-
372	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Ferdī	Ağaç
373	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	9	Ferdī	-
374	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Ferdī	-
375	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	21	Rāsiḫ	-
376	Kıtʿa	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Bir ʿaceb	8	Nālī	-
377	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Lā-edrī	-
378	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	4	Ṣıdḳī	-
379	Kıtʿa	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Ṣıdḳī	-
380	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Ṣıdḳī	-
381	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Ṣıdḳī	-
382	Gazel	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	13	Ṣıdḳī	-
383	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	13	Ṣıdḳī	-
384	Kıtʿa	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	7	Lāmiʿī	-
385	Gazel	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	4	Lā-edrī	-
386	Gazel	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Ḫulūṣī	-
387	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Şehdī	-
388	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne şeydür	10	Fennī	-
389	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür	5	Fennī	-
390	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	10	Fennī	Çeng
391	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür	12	Fennī	Servi
392	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Kimdür ol	11	Fennī	-
393	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür kim	9	Fennī	-
394	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür kim	13	Fennī	-
395	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Fennī	-
396	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Naẓīm	-
397	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Naẓīm	-
398	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün*	Nedür ol	9	Sāmī	-

		feʿilün				
399	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Nesīb	-
400	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	-
401	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Reşīd	-
402	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne şeydür	5	Nāfiʿ	-
403	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne şeydür	7	Nāfiʿ	Delâilü'l-Hayrât
404	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Lā-edrī	-
405	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Yümnī	-
406	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
407	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Lā-edrī	-
408	Kıtʿa	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Bir ʿaceb …	5	Lā-edrī	-
409	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	11	Nevres	-
410	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Naẓīm	-
411	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Naẓīm	Sürmedân
412	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Lā-edrī	-
413	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	Dürbün
414	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Rāşidī	-
415	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür kim	12	Selīm	-
416	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür	7	Nāfiʿ	-
417	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol şey ki	9	Rıfʿat Bey	-
418	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür	7	ʿİzzet Paşa	-
419	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	ʿİzzet Paşa	Cüce
420	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	ʿİzzet Paşa	Davul/Köş
421	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür	7	ʿİzzet Paşa	-
422	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	ʿİzzet Paşa	-
423	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Müşkil midür	11	ʿĀṭıf	-
424	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	6	Kāmī	-
425	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	11	Münīf	-
426	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	3	Lā-edrī	-

427	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	3	Lā-edrī	-
428	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	18	ʿĀṭıf	-
429	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	16	ʿĀṭıf	-
430	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	-
431	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür	9	Semʿī	Kalem
432	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	9	Lā-edrī	-
433	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
434	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
435	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	10	Selīm	-
436	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	3	Lā-edrī	-
437	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	4	Lā-edrī	-
438	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	-
439	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
440	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	8	Lā-edrī	-
441	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
442	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Şehrī	-
443	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür	11	Vechī	-
444	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol nedür	15	Fennī	-
445	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Vaḥyī	-
446	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	11	Vaḥyī	-
447	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	5	Vaḥyī	-
448	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	7	Nāfiʿ	-
449	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Ol ne	8	Ḥüsnī	-
450	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Nermī	-
451	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	7	Nedīm	-
452	Mesnevi	*Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Nedür ol	6	Yeŋişehirli-zāde Yūsuf Efendi	-
453	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Reşīd	-

454	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Reşīd	Rüya
455	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Reşīd	Şem'a
456	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Reşīd	-
457	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Reşīd	-
458	Mesnevi	*Mefāʿiün mefāʿilün feʿūlün*	Nedür ol	7	Reşīd	Top Fitili
459	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne ol	5	Reşīd	-
460	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	8	Reşīd	Akçe
461	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Reşīd	La'l
462	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Reşīd	-
463	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Reşīd	Devat
464	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	5	Reşīd	-
465	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne ol	5	Reşīd	Sorguç
466	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne ol	7	Reşīd	Çadır
467	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne ol	7	Reşīd	Kayık
468	Mesnevī	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	5	Reşīd	-
469	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Reşīd	Kulak
470	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	9	Reşīd	Su
471	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	2	Reşīd	-
472	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	2	Reşīd	-
473	Müfred	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür	1	Reşīd	-
474	Müfred	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne ol	1	Reşīd	Kahve
475	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	5	Lā-edrī	-
476	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	4	Lā-edrī	-
477	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	5	Esīrī	-
478	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	8	Şahin Girāy	-
479	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	2	Lā-edrī	-
480	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	4	Lā-edrī	-
481	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	2	Lā-edrī	-
482	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün*	Ne ḳuşdur ol	2	Lā-edrī	-

		feʿūlün				
483	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne ejderdür ol kim	15	Lāmiʿī	-
484	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne güldür ol ki	11	Lāmiʿī	-
485	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür	15	Lāmiʿī	-
486	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	16	Lāmiʿī	-
487	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	19	Lāmiʿī	Ney
488	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	14	Ṣābit	-
489	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	9	Vehbī	-
490	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Temāşā eyledüm…	4	Vehbī	-
491	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Gece çeşmümde…	3	Vehbī	-
492	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür	4	Vehbī	Cemre
493	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	4	Vehbī	-
494	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	16	Fennī	-
495	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	12	Fennī	-
496	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	O şaḫṣ āyā nedür	7	Fennī	-
497	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür āyā	9	Fennī	-
498	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	9	Fennī	-
499	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	8	Fennī	-
500	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Yine vardur benüm…	6	Lā-edrī	-
501	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
502	Kıṭʿa	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne kuşlardur …	2	Lā-edrī	-
503	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Evin arḳasına…	2	Lā-edrī	-
504	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne şeydür ol	5	Lā-edrī	-
505	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	2	Fennī	-
506	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Ferdī	-
507	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Ferdī	-
508	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Ferdī	-
509	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Ferdī	-
510	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	9	Ferdī	-

511	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	8	Lā-edrī	-
512	Kıtʿa	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne..	2	Lā-edrī	-
513	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	2	Lā-edrī	-
514	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	5	Lā-edrī	-
515	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	4	Lā-edrī	-
516	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Esīrī	-
517	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	-
518	Kıtʿa	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür şol	2	Lā-edrī	-
519	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	2	Lā-edrī	-
520	Kıtʿa	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	2	La-edrī	-
521	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	6	Neylī	-
522	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	11	Lā-edrī	-
523	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	6	Kāmī	-
524	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Resmī	-
525	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür anlar	5	ʿAbdī	-
526	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne vefḳ olur o kim	7	Naẓīm	-
527	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Naẓīm	Kalem
528	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Selīm	Pergel
529	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Ne şeydür ol ki	9	ʿİzzet Paşa	-
530	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	4	ʿİzzet Paşa	-
531	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	11	Rıfʿat Bey	Hil’at
532	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	6	ʿİzzet Paşa	-
533	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Kāmī	-
534	Kıtʿa	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	3	Kāmī	-
535	Kıtʿa	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	2	Kāmī	-
536	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Ṣıdḳī	-
537	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	9	Lā-edrī	-
538	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	8	ʿİzzī	-
539	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün*	Göründi şeş	6	Vehbī	-

		feʿūlün	cihan…			
540	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	11	Nermī	-
541	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	-
542	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	4	Lā-edrī	-
543	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	8	Lā-edrī	-
544	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Lā-edrī	-
545	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	11	Lā-edrī	-
546	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	8	Lā-edrī	-
547	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	7	Lā-edrī	-
548	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
549	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür o	7	Reşīd	Güllaç
550	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	9	Nāfiʿ	Salıncak
551	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol	9	Vāṣıḳ	-
552	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	7	Vāṣıḳ	Gece ve Gündüz
553	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	4	Nermī	-
554	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	8	Nermī	-
555	Kıtʿa	*Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün*	Nedür ol kim	3	Kelīm-i Eyyūbī	-
556	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	11	Reşīd	-
557	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	11	Reşīd	Lâle
558	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Vehbī	Hacı yatmaz
559	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	7	Naẓīm	Miṣḳal
560	Kıtʿa	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	4	Lā-edrī	-
561	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Kimdür ol	12	Ṣābit	Yay
562	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol ne	9	Fennī	-
563	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol ne	11	Fennī	İplik çehresi
564	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol ne	10	Fennī	Top güllesi
565	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	8	Fennī	-
566	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Fennī	Alîbâlî kuşu
567	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	10	Fennī	Deniz maliki

568	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Fennī	-
569	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Fennī	Tırıl
570	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol ne	9	Fennī	Bayrak
571	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Kimdür āyā	11	Fennī	Terazi
572	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol ne	10	Fennī	Yemenî
573	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	11	Fennī	-
574	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	11	Fennī	-
575	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Nābī	-
576	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Nābī	Pervîn
577	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	3	Nābī	Afyon
578	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	4	Ferdī	-
579	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	Sarımsak Döğeceğ
580	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	4	Lā-edrī	-
581	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	7	Lā-edrī	Hâtem
582	Gazel	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	8	Nāfiʿ	Muamma
583	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	-
584	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	10	Esʿedī	Çekdiri
585	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	7	Saʿīd	-
586	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Saʿīd	-
587	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Nermī	-
588	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol nedür	7	Resmī	-
589	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	7	Lā-edrī	-
590	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	-
591	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	7	Selīm	-
592	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	11	Selīm	-
593	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	23	ʿĀṭıf	Mektepteki geldir tahtası
594	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	17	ʿĀṭıf	-
595	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	7	Selīm	-
596	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün*	Nedür ol	14	Ṣıdḳī	-

		feʿilün				
597	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ėy süḫen-senc-i…	12	Selīm	-
598	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Baʿd-ez-in..	15	Selīm	-
599	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol kim	4	ʿİzzet Paşa	Dilsiz
600	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol bir	9	Lā-edrī	-
601	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol ne	34	ʿİzzī	Göz
602	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol nedür kim	8	ʿİzzī	El
603	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	8	Nermī	Rahle
604	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür āyā	12	Nermī	-
605	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	10	Nermī	-
606	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol kim	5	Nermī	-
607	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	5	Lā-edrī	Ferc
608	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Fennī	Drabzan babası
609	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	7	Ḥaşmet	Nar
610	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	28	Faṣīḥ	-
611	Gazel	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	ʿĀṭıf	-
612	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	10	ʿĀṭıf	Ocak Külâhı
613	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol şey’	5	Lā-edrī	-
614	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	5	Vaḥyī	Çorap
615	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Lā-edrī	Koç
616	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	10	Ṣıdḳī	-
617	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Lā-edrī	Mum
618	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	5	Vaḥīd-i Kātibzāde	Avize
619	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	8	Vehbī	-
620	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Nermī	-
621	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	8	Nermī	-
622	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Nermī	-
623	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol kim	8	Nermī	-
624	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol kim	10	Nermī	Kapı tokmağı

625	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	11	Nermī	-
626	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	10	Nermī	-
627	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	8	Nermī	-
628	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Nermī	-
629	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	17	Sermed-	Saat
630	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Ol ne	7	Reşīd	-
631	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Ol nedür	7	Reşīd	Kıl kalem
632	Müfred	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Ol ne	1	Reşīd	Örümcek
633	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Ol ne	10	Fennī	Ceviz
634	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Bil nedür o	10	Fennī	Pire
635	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	vėr ḫaberi	9	Selīm	Heybe
636	Kıta	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Ol ne durur	2	Lā-edrī	-
637	Kıta	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Ol ne isimdür	13	Ṣıdḳī	-
638	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Bil nedür ol	7	Ṣıdḳī	-
639	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Bil nedür ol	13	Feyżī	-
640	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Bil nedür ol	9	Ṣıdḳī	-
641	Mesnevi	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Bil nedür āyā	12	Fennī	Beşik
642	Kıta	*Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Bilsem o nāmı	9	Selīm	-
643	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Reşīd	-
644	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Dā'im aġlarsın	5	Reşīd	Şebnem
645	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Lā-edrī	-
646	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne ḳuşdur kim	5	Veysī	-
647	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	6	Luṭfī	Gölge
648	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne aydur	6	Luṭfī	Yelpaze
649	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Luṭfī	Duman
650	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	6	Luṭfī	-
651	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	ʿÖmer	Rahimdeki Masu
652	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	7	Şeyḫī	Yankı
653	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün*	Ol ne	7	Şeyḫī	-

		fāʿilātün fāʿilün				
654	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	-
655	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir müdevver	6	Ṣubḥī	-
656	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Ṣubḥī	Mum
657	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	7	Ṣubḥī	-
658	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ʿaceb	4	Ṣubḥī	-
659	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	4	Ṣubḥī	-
660	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Naẓīfī	-
661	Kıta	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	2	Lā-edrī	-
662	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Emr-i Künden	5	Nābī	-
663	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Esīrī	Sünger
664	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	7	Selīm	-
665	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Seyr ėderken	5	Lāmiʿī	-
666	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Lā-edrī	-
667	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne şeydür	5	Lāmiʿī	-
668	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir murabbaʿ işitdüm	8	Remzī	Mektup
669	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	-
670	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir müdevver ḳalʿa	5	Fevzī	-
671	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	ʿİzzet Paşa	Kahve
672	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	ʿAbdī	-
673	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir şerīfeyle yine gördüm	6	ʿAbdī	Tennûr Örekesi
674	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	5	Lā-edrī	Uyku
675	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ʿacāyib nesne gördüm	5	Nāʿlī	
676	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	3	Nermī	-
677	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Nermī	-
678	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Nermī	-
679	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür	5	Nermī	-
680	Mesnevi	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol ne	5	Vehbī	-

681	Kıta	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Bir ḥişār ėtdüm	3	Vehbī	-
682	Gazel	*Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*	Ol nedür kim	6	Lā-edrī	-
683	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nedür ol kim	6	Ḥāfıẓ	-
684	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Feżā-yı ʿālemi geşt eyleyen	5	Reşīd	-
685	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nedür ol	5	Ẓarīfī	-
686	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Ne sāḥirdür o kim	7	Lā-edrī	-
687	Kıta	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nedür ol ism kim	2	Nābī	-
688	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nedür ol kim	5	Luṭfī	-
689	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Temāşā eyledüm	5	Ṣābirī	-
690	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Mübārek ėde Mevlā	7	Fennī	-
691	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nedür ol	8	Reşīd	-
692	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Ne ḳuşdur ol	5	ʿAbdī	-
693	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Bugün bir dilber	13	Selīm	-
694	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Bunuŋ bir ḥarfi	5	Ṣıdḳī	-
695	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nedür āyā	6	Remzī	Gergef
696	Mesnevi	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nedür ol kim	6	Lā-edrī	-
697	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nedür bu	5	Lā-edrī	Kahve
698	Gazel	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	Nesin bilmem ki	9	Lā-edrī	-
699	Müfred	*Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün*	ʿacāyib çīz-rā didem	1	Lā-edrī	-
700	Kıta	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol iki	2	Vehbī	-
701	Gazel	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol iki	4	Ṣābit	Un elemeye çıkrık
702	Gazel	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Sübḥasınzāhi de ṣordum	4	Nābī	Tesbīh
703	Kıta	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol lafẓ	2	Nābī	Gün
704	Kıta	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol kim	7	Naẓīm	-
705	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	On ḳızı var	7	Naẓīm	El
706	Gazel	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	9	Vaṣlī	-
707	Gazel	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol kim	5	Remzī	Kantar
708	Gazel	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür āyā ki	7	Fennī	Şamandıra

709	Gazel	*feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol şeyʾ ki	5	Lā-edrī	-
710	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol ne şeydür	7	ʿĀṭıf	Kavcı
711	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	11	Müstaḳīm-zāde	-
712	Mesnevi	*feʿilātün feʿilün*	Ol nedür	6	ʿAbdī	-
713	Gazel	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol nedür	5	ʿAbdī	-
714	Kıta	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Selīm	-
715	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	8	Lā-edrī	Kefe
716	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	6	Semʿī	Yay
717	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Bir ʿaceb Mevlevī	9	Lā-edrī	-
718	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	10	Nermī	-
719	Kıta	*feʿilātün feʿilün*	Naḥv-i maʿnāda	6	Kāmī	Erkâm
720	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Ol ne ḳuşdur	4	Lā-edrī	Kurbağa
721	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Yine bir ṭurfa	6	Lā-edrī	-
722	Mesnevi	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	5	Nermī	-
723	Kıta	*Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*	Nedür ol	7	Nermī	-
724	Mesnevi	*Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl*	Nedür bil	7	Ferdī	-
725	Mesnevi	*Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl*	Nedür ol	5	Lā-edrī	-
726	Mesnevi	*Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl*	Nedür ol	18	Ṣıdḳī	-
727	Gazel	*Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl*	Nedür ol	6	Selīm	-
728	Gazel	*Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl*	Nedür ol	4	Lā-edrī	-
729	Kıta	*Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün*	Āyā nedür	7	Reşīd	Sümüklü böcek
730	Gazel	*Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün*	Ol söz ne durur	9	Murādī	Kandil
731	Gazel	*Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün*	Bildüŋ mi	10	Ferdī	Ney
732	Nazm	*Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün*	Bir ḳalʿa-i muʿallaḳ oldı	3	Sulṭān Murād	-
733	Mesnevi	*Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün*	Bir anadan iki ḳardaş	3	Naẓīm	-
734	Gazel	*Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün*	Feryād ü girye ėtmede	6	Lā-edrī	-
735	Gazel	*Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün*	ʿanḳā-yı kūh-ı şöhret	5	Lā-edrī	-
736	Mesnevi	*Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün*	Var mı bilür	5	Lā-edrī	-
737	Gazel	*Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün*	Nāmı nedür	9	Selīm	-

738	Gazel	*Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün*	Ėy āb-rūyı ehl-i ẕekā	7	Ṣıdḳī	-
739	Gazel	*Mefāʿilün feʿilātün mefāʿīlün feʿilün*	Nedür bilür misin āyā	9	Selīm	-
740	Kıta	*Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün*	Bil ne isimdür	10	Selīm	-
741	Kıta	*Mefūʿlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün*	Biŋ ṭoḳsanı biz Kaʿbede ėtdük	3	Nābī	-
742	Kıta	*Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün*	Bildüŋ mi ėy ʿārif	5	Kāmī	-
743	Gazel	*Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün*	Bir var imiş bir yoġ imiş	5	Kāmī	-
744	Gazel	*Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün*	Bilmem nedür ol	11	Nāmī	-
745	Gazel	*Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün*	Ol cān-fezā āyā nedür	10	Kāmī	-
746	Mensur Lügaz				Nābī	
747	Mensur Lügaz				Kāmī	
748	Mensur Lügaz				Nābī	
749	Mensur Lügaz				Lā-edrī	
750	Mensur Lügaz				Muḥamme d Esʿad	
751	Mensur Lügaz				Nevres	
752	Mensur Lügaz				Ḥanīf	
753	Mensur Lügaz				Ḥanīf	
754	Mensur Lügaz				Lā-edrī	
755	Mensur Lügaz				Ḳara Çelebi-zāde Dervīş	
756	Mensur Lügaz				Ṭıflī Maʿcūnī-i ʿİzzet Pāşā	
757	Mensur Lügaz				Ketḫüdā Beg	
758	Mensur Lügaz				El-Ḥac Selīm Efendi	
759	Mensur Lügaz				Ṣıdḳī	
760	Mensur Lügaz				El-ḥac	

					Selīm Efendi	
761	Mensur Lügaz				Ṣıdḳī	
762	Mensur Lügaz				El-Ḥac Selīm Efendi	
763	Mensur Lügaz				Ṣıdḳī	
764	Mensur Lügaz				Ṣıdḳī	
765	Mensur Lügaz				El-Ḥac Selīm Efendi	
766	Mensur Lügaz				El-Ḥac Selīm Efendi	
767	Mensur Lügaz				El-Ḥac Selīm Efendi	
768	Mensur Lügaz				El-Ḥac Selīm Efendi	
769	Mensur Lügaz				Lā-edrī	
770	Mensur Lügaz				Nevres	
771	Mensur Lügaz				Ṣıdḳī	
772	Mensur Lügaz				Ṣıdḳī	
773	Mensur Lügaz				Lā-edrī	
774	Mensur Lügaz				Lā-edrī	
775	Mensur Lügaz				Seyyid Ḫayrī	
776	Mensur Lügaz				Sermed	
777	Mensur Lügaz				ʿAbbās Efendi-zāde Emīn Aġa	
778	Mensur Lügaz				ʿAbbās Efendi-zāde Āmīn Aġa	

2.2.2. Mecmuada Lügazı Bulunan Şairler

Mecmû'a-yı Hafîza'da 745 manzum 33 mensur olmak üzere toplam 778 lügaz bulunmaktadır. Bu lügazları kaleme alan şairlerden 93'ünün adları bilinmekte 176 şiirin hangi şairlere ait olduğu bilinmemektedir. Mecmuada en fazla lügazı bulunan şairler Reşîd, Fennî, Ferdî, Nermî, Selîm, Sıdkî ve Nâbî'dir.

Tablo 19. Mecmualarda Yer Alan Lügazların Şairleri ve Lügaz Numaraları

Şair Adı	Lügaz Numarası
ʿAbdî	53, 190, 301, 525, 672, 673, 692, 712, 713
ʿÂtıf	258, 285, 423, 428, 429, 593, 594, 611, 612, 710
ʿAzmî	54
ʿİzzet Paşa	418, 419, 420, 421, 422, 529, 530, 532, 599
ʿİzzî	538, 601, 602
Abbas Efendi-zâde Emîn Ağa	777, 778
Ârif	208
Câmî	213
El Hac Selîm Efendi	758, 760, 762, 765, 766, 767, 768
Esed	236, 332
Esedî	584
Esîrî	477, 516, 563
Fasîh	610
FennÎ	65, 119, 124, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 249, 250, 251, 252, 253, 328, 329, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 444, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 505, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 608, 633, 634, 641, 690, 708
Ferdî	89, 90, 302, 303, 304, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 506, 507, 508, 509, 510, 578, 724, 731
Fevzî	670
Feyzî	639
Gubârî	51
Hâfız	683
Hanîf	3, 228, 752, 753
Haşmet	254, 609
Hilmî	50, 60, 61, 81, 82
Hulûsî	386
Hüsnî	449
İmam Fâiz Efendi-i Eyyûbî	287
İzzî	209, 210
Kâʿil	132
Kâmî	133, 203, 204, 205, 424, 523, 533, 534, 535, 719, 742, 743, 745, 747
Kara Çelebi-zâde Dervîş	755
Kelâmî	101
Kethüdâ Bey	757
Lâ-edrî	59, 62, 63, 67, 68, 73, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 96, 97, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 125, 126, 127, 184, 186, 191, 192, 199, 200, 202, 206, 207, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 228, 231, 232, 233, 234, 235, 237 ,238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 286, 297, 298, 299, 300, 305, 306, 312,

	317, 333, 335,377, 385, 400, 404, 406, 407, 408, 412, 413, 426, 427, 430, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 475, 476, 479, 480, 481, 482, 500, 501, 502, 503, 504, 511, 512, 513, 514, 515, 517, 518, 519, 520, 522, 537, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 583, 560, 579, 580, 581, 589, 590, 600, 607, 613, 615, 617, 636, 645, 654, 661, 666, 669, 674, 682, 686, 696, 697, 698,699, 709, 715, 171, 720, 721, 725, 728, 734, 735, 736, 749, 754, 769, 773, 774
Lamiʿî	71, 72, 307, 308, 384, 483, 484, 485, 486, 487, 665, 667
Lebîb	284
Lutfî	55, 56, 57, 58, 100, 647, 648, 649, 650, 688
Mahtûmî	289
Muhammed Esed	750
Murâdî	730
Münîf	425
Müstakim-zâde	130, 182, 711
Nâbî	77, 78, 79, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 575, 576, 577, 662, 687, 702, 703, 741, 746, 748
Nâfiʿ	180, 181, 196, 197, 255, 256, 257, 402, 403, 416, 448, 550, 582
Nâlî	376, 675
Nâmî	744
Nazîfî	660
Nazîm	75, 396, 397, 410, 411, 526, 527, 559, 704, 705, 733
Nedîm	290, 451
Nermî	183, 211, 212, 219, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 450, 540, 553, 554, 587, 603, 604, 605,606, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 676, 677, 678, 679, 718, 722, 723
Nesîb	400
Nevres	409, 751, 770
Neylî	1, 201, 330, 331, 521
Ömer	651
Râmî	131
Râsih	195, 227, 375
Râşidî	414
Refʾet	309, 310
Remzî	66, 334, 668, 695, 707
Resmî	134, 187, 188, 189, 226, 524, 588
Reşîd	2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167291, 292, 293, 294, 295, 296, 401, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 549, 556, 557, 630, 631, 632, 643, 644, 684, 691, 729.
Rıfʿat Bey	417, 531
Rıfʿatî	52, 129
Saʿîd	585, 586
Sâbirî	689
Sâbit	315,316, 488, 561, 701

Sâkıb	264
Sâmi	128, 398
Selîm	193, 194, 229, 230, 415, 435, 528, 591, 592, 595, 597, 598, 635, 642, 664, 693, 714, 727, 737, 739, 740
Semʿî	443
Sermed	629, 776
Seyyîd Hayrî	775
Sıdkî	378, 379, 380, 381, 382, 383, 536, 759, 761, 763, 764, 771, 772, 596, 616, 637, 638, 640, 694, 726, 738
Sırrî	198
Subhî	80, 655, 656, 657, 658, 659
Sultan Murâd	732
Şâhin Giray	478
Şâkir	91
Şehdî	311, 387
Şehrî	74, 442
Şerîf	262
Şevkî	69, 70
Şeyhî	92, 93, 94, 95, 652, 653
Tâḳib	313, 314
Tıflî Mâcunî-i ʿİzzet Paşa	756
Vâhid Kâtib-zâde	618
Vahyî	64, 445, 446, 447, 614
Vâsık	259, 260, 261, 551, 552
Vaslî	706
Vechî	443
Vehbî	76, 318, 319, 320, 321, 489, 490, 491, 492, 493, 539, 558, 619, 680, 681, 700
Vesîm	263
Veysî	646
Yenişehirli Yûsuf Efendi	452
Yümnî	405
Zarîfî	685

2.2.3. Nazım Şekillerine Göre Mecmuadaki Lügazların Sayısı ve Yüzdelik Dağılımı

Mecmuadaki lügazlar mesnevi, gazel, kıta, nazm, matla ve müfred gibi şekillerde kaleme alınmıştır. Bu nazım şekillerinden en fazla tercih edileni mesnevi olmuştur. Mesneviden sonra en fazla lügaz yazılan nazım şekilleri gazel ve kıtadır. Aşağıdaki tabloda mecmuadaki lügazların kaleme alındığı nazım şekli sayısı ve bu sayıların yüzdelik oranları verilmiştir.

Tablo 20. Mecmualarda Yer Alan Lügazların Kaleme Alındığı Nazım Şekillerinin Sayıları ve Bu Sayıların Yüzdelik Oranları

Lügaz Sayısı	Gazel	Kaside	Mesnevi	Kıta	Nazm	Rubâi	Tuyuğ	Matla ve Müfred
745	74	-	600	46	2	-	-	23
	% 9.93	%	% 80.53	% 6.17	% 0.26	%	%	% 3.08

2.2.4. Vezinlerine Göre Mecmuadaki Lügazların Sayısı ve Yüzdelik Dağılımı

Mecmuadaki lügazlar vezinleri açısından değerlendirildiğinde en fazla lügazın *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün, feʿilātün mefāʿīlün feʿilün, mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* ve *feʿilātün feʿilātün feʿilün* vezinleri ile kaleme alınmış olduğu görülmektedir.Bunlardan *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün* vezni % 38.52'lik oranla mecmuadaki lügazlarda en fazla kullanılan vezin olmuştur.

Tablo 21. Mecmualarda Yer Alan Lügazların Kaleme Alındığı Vezin Sayıları ve Bu Sayıların Yüzdelik Oranları

Vezin Adı	Lügaz Sayısı	Yüzdelik Dağılımı %
Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün	40	5.36
Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün	287	38.52
Feʿilātün mefāʿīlün feʿilün	165	22.14
Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün	24	3.22
Feʿilātün feʿilātün feʿilün	74	9.93
Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl	5	0.67
Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün	2	0.26
Mefāʿīlün fāʿilātün mefāʿīlün fāʿilün	1	0.13
Mefāʿīlün feʿilātün mefāʿīlün feʿilün	1	0.13
Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün	17	2.28
Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün	103	13.82
Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün	7	0.93
Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün	1	0.13
Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün	13	1.74
Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün	1	0.13
Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün	4	0.53

2.2.5. Mecmuadaki Lügazların İçerikleri

Mecmû'a-yı Hafîza'daki lügazlar 15-18. yy arasında yaşayan geniş bir şair yelpazesini kapsadığından lügazların içerikleri geniş bir alana yayılmıştır. Edebiyat terimleri (lügaz, vezin, muamma), yazı ve harfler ile ilgili unsurlar (elif harfi, kaf harfi nokta, mürekkep kutusu, mektup, kalem), ev eşyaları (kaşık, küfe, saat, fincan, sabun, ayna, mum, iğne, perde, kapı tokmağı, makas, sürahi, sandık), iş aletleri (kuyumcu kafesi, dülger terazisi, sıvacı malası, testere), giyim aksesuarları (gözlük, hâtem, kemer,

düğme, hilat, çorap) , hayvanlar (horoz, balık, pire, arı, koç), bitkiler (Gülnar, karadut, buğday, satur otu, enginar, ağaç, servi), organlar (göz, diş, kulak, el), savaş ve müzik aletleri (yay, tüfek, ok, barut, top fitili, ney, rebab, çeng, davul), soyut kavramlar (baht, yalan, rüya, hased, vefa) hatta şahıs isimleri bile (Zeyd, Amr, Edhem) mecmuadaki lügazlara konu olmuşlardır.

Mecmûada en fazla lügaz sorulan nesneler terazi, ayna, kaşık, mum, iğne, ay, hâtem, kürek, göz, kalem, yay, ney, saat ve mektup üzerinedir.

2. 3. Nüshaların Tasnifi

Mecmû'a-yı Hafiza adlı eserin bilinen üç nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalardan 1753 tarihli olan Millet Kütüphanesi AE Mnz 567'de, 1730 tarihli olanı Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 03512-003'de, 1789 tarihli olanı ise İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY01657'de kayıtlıdır. Esad Efendi ve Nadir Eserler Kütüphane'sinde kayıtlı nüshalar plan ve şiirler açısından birbirine büyük ölçüde benzemektedir. 1789 tarihli olan İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY01657'de kayıtlı nüshanın Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 03512-003'de bulunan 1730 tarihli nüshadan istinsah edilmiş olması ihtimali kuvvetlidir. Bu üç nüshadan sadece Millet Kütüphanesi AE Mnz 567'de bulunan nüsha tamdır. Diğer nüshalar eksiktir. Çalışmada bu nüsha esas alınmış ancak diğer nüshalarla ihtilafa düşülen noktalarda vezin ve anlam açısından en uygun olan kelime tercih edilmiştir.

2.3.1. Millet Kütüphanesi AE Mnz 567 (MK)

AE Mnz 567'de *Mecmua-i Eş'âr ve Elgâz* adıyla kayıtlıdır. 406 varaktır. Nesih yazı ile kaleme alınmıştır. Eserin kapağı bulunmamaktadır. İlk varakta Millet Kütüphanesi kayıt kaşesi ve mührü yer almaktadır. Kütüphane kayıtlarında konu tasnif numarası 810, bibliyografik kayıt numarası ise 163325 olarak verilmiştir. Eserin aralardaki bazı varakları boştur. Eserde Arapça bir giriş kısmı bulunmaktadır. Burada (2^a) eserin adının *Mecmûʿa-yı Hafiza* olduğu söylenmektedir. Yazılış tarihi olarak da h.1167/m.1753 verilmektedir. 3^a da Ali Emîrî Efendi'nin mührü bulunmaktadır. Eserde şiir ve bölüm başlıkları kırmızı mürekkeple şiirler ise siyah mürekkeple kaleme alınmıştır.

Eser, temelde üç kısım olarak düzenlenmiştir. Kısımlar içindeki bölümlere ise fasıl denmiştir. Birinci kısım alfabetik sıraya göre düzenlenen 29^b-223^a arası Arapça

lügazları içermektedir. Birinci kısmın ilk faslında alfabetik olarak Arap şairlerin kaleme aldığı lügazlara yer verilmiş, 28. fasıla kadar elif ba sırasıyla Arapça lügazlar verilmiştir. 29. fasılda erâciz, 30. fasılda da ehâci başlıklı lügazlar yer almıştır. Son fasılda ise Arapça mensur lügazlar bulunmaktadır.

İkinci kısımda 223^{b}-236^{a} arasında Farsça lügazlar bulunmaktadır. Bu kısım iki bölüme ayrılır. Birinci bölümde (223^{b}-236^{a}) Farsça manzum lügazlar yer alırken, ikinci bölümde (236^{b}-239^{a}) Farsça mensur lügazlar yer almaktadır. Farsça lügazların sayısı Arapça lügazlara göre daha azdır.

Mecmû'a-yı Hafîza'nın üçüncü kısmı, çalışmaya da konu olan 245^{a}-400^{a} arası Türkçe lügazları içermektedir. Bu bölümde 745 manzum, 33 adet mensur lügaz bulunmaktadır. Buradaki manzum lügazlar (245^{a}-378^{a}) vezinlerine göre sıralanmıştır. 1. fasıl ,*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*, 2. fasıl *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ilün*, 3. fasıl *Mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün*, 4. fasıl *Fâilâtün fâ'ilâtün fâilün*, 5. Fasıl *Müfteilün müfteilün fâilün*, 6. fasıl *Fâilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün,* 7. fasıl *Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*, 8. fasıl *Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*, 9. fasıl *Fe'ûlün fe'ûlün fe'ûl* fe'ûl, 10. fasıl muhtelif vezinlerdeki lügazları içermektedir. 11. fasılda (388^{a}-400^{a}) farklı şairlere ait mensur lügazlar yer almaktadır.

2.3.2. Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 03512-003 (SK)

Eser Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 03512-003'de *Lügaz-ı Türkiyye* başlığı ile kayıtlıdır. 03512'de kayıtlı bu mecmua üç farklı eser olarak düşünülmüş ve Lügaz-ı Arabiye, Lügaz-ı Fârisiye ve Lügaz-ı Türkiye olarak üç parça halinde kütüphane kayıtlarına geçmiştir. Aslında eser *Mecmû'a-yı Hafîza*'nın küçük bir nüshasıdır ve mecmuanın tamamı tek bir eserdir. Eser 100 varaktır. Sırt meşin, ön kapak ebrû süslemeli, arka iç kapak turuncu renktedir. Ebatları 205x115-150x60mm'dir. Talik yazı ile kaleme alınmıştır. Mukaddimeden sonra sırasıyla Arapça ve Farsça lügazlar yer almaktadır. 40^{b}-97^{a} arasında ise çalışmaya konu olan Türkçe lügazlar yer almaktadır. Buradaki lügazlar da vezinlerine göre sıralanmıştır. Ancak AE Mnz 567'de bulunan mensur lügazlar bu nüshada yoktur. Eserin mukaddimesinin sonunda yazılış tarihi olarak h.1143/m.1730 verilir. Bu tarih Millet Kütüphanesi AE Mnz 567'deki nüshadan daha eskidir.

2.3.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY01657 (İÜ)

Eser İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY01657'de *Lügaz Mecmûası* adıyla kayıtlıdır. Toplam 71 varak olan eserde çok sayıda boş sayfa bulunmaktadır. Kapak siyah deri kaplıdır. Talik yazı ile başlıklarda kırmızı mürekkep diğer yerlerde ise siyah mürekkep kullanılarak kaleme alınmıştır. Eserin ismi olarak ön kapağında *Mecmû'a-yı Muamma vü Elgâz* yazmaktadır. *Mecmû'a-yı Hafîza'*nın Türkçe lügazlar kısmını kapsayan eserin 1^a - 4^b varakları arasında Hayrî adlı bir şaire ait hasb-i hâl ve 40 – 41. varaklar arasında bir müstezad bulunmaktadır. Bu şiirler *Mecmû'a-yı Hafîza*'ya ait değildir. Nüsha, Süleymaniye kütüphanesi'ndeki nüshayla önemli benzerlikler göstermektedir. Eserin sonuna düşülen ferâğ kaydında müstensih olarak el-Hâc Ahmed Efendi İmam-zâde Kastamonî adı geçmektedir. İstinsah tarihi olarak ise hicrî 1204 Muharrem'inin beşinci günü (25 Eylül 1789) verilmiştir. Süleymaniye nüshasıyla aralarındaki benzerliğe bakıldığında eserin Süleymâniye nüshasından istinsah edilmiş olması mümkün görünmektedir. Ancak az sayıda da olsa Süleymaniye nüshasında bulunmayan şiirler bu nüshada mevcuttur.

2. 4. Mecmua ile İlgili Bazı Hususlar

*Mecmû'a-yı Hafîza'*nın şu ana kadar tespit edilebilen üç nüshasından ikisi eksiktir. Bu nedenle tam olan Millet Kütüphanesi AE Mnz 567 numaralı nüshası esas nüsha kabul edilmiştir. Metnin inceleme kısmında verilen örneklerde transkripsiyon sistemi kullanılmıştır. Metin kısmındaki lügazların cevabı transkripsiyonsuz ve italik yazılmıştır. Metin transkribe edilirken derkenarda yer alan düzeltmeler dipnotta verilmiştir. Metinde boş bırakılmış yerler vezin ve anlam açısından uygun olabilecek kelimelerle tamamlanmış ve tamamlanmış bu kelimeler [ ] ile metne dâhil edilmiştir. Eğer uygun kelime bulunamamışsa boş bırakılan yerin tefile parçası [ ] içerisinde verilmiştir. Çalışmalardan alınan lügaz cevaplarının bazıları günümüz dilindeki karşılıklarıyla verilmiştir. Metinde satır başları küçük harfle kaleme alınmış sadece özel isimlerin yazımında büyük harf kullanılmış ancak özel isimler kesme işareti ile ayrılmamıştır. Metnin AE. nüshasında bulunan bazı beyitler S. ve İÜ. nüshalarında bulunmamaktadır. İlgili beyitlerin sonlarına dipnot verilerek hangi beytin hangi nüshada bulunmadığı ifade edilmiştir. Metinde okunamayan ya da yazar tarafından boş bırakılmış kelimeler (?) ile gösterilmiştir.

Mecmuadaki bazı lügazların cevaplarının bulunmasında ön sözde adı geçen lügaz mecmuaları üzerine yapılmış akademik çalışmalardan yararlanılmıştır.

26 ve 27 numaralı mensur lügazlarda Sıdkî mahlası geçmektedir. Ancak buradaki Sıdkî, *Mecmû'a-yı Hafîza*'nın müellifi olan Mustafa Sıdkî Efendi değil bu mahlası kullanan başka biridir. Bu durum 26. lügazın giriş kısmında Mustafa Sıdkî tarafından belirtilmiştir. 629 numaralı şiirde Sermed'in lügazı şiire bitişik ve başlıksız olarak Sıdkî Efendi tarafından cevaplanmıştır. Bu cevap şiire ayrı bir başlık verilmediğinden ayrı bir şiir olarak ele alınmamış cevap olduğu dipnotta belirtilerek 629 numaralı şiire dahil edilmiştir. Transkripsiyonda AE ve S. nüshalarının varak numaralandırmasında varakların ''a'' yüzünde yer alan sayfa numaraları esas alınmıştır.

ė karakteri yazmadaki şekle sadık kalınarak kullanılmış, "etmek", "ey", gibi kelimeler transkribe edilirken ė kullanılmıştır. Demir kelimesi timür şekliyle ayine kelimesi vezin gereği âyîne, ekseri kelimesi vezin gereği ekserî şeklinde bazı yerlerde kullanılmıştır. Nice kelimesi nitelik ifade ediyorsa nice, nicelik ifade ediyorsa niçe şeklinde yazılmıştır. Metinde soğuk kelimesinin bazen ''ṣoġuḳ'' bazen ''ṣovuḳ'' şeklinde yazıldığı görülmüştür.

3. BÖLÜM: METİN

el faṣlü'l-evvel mine'l-ḳısmi'ş-şāliş vezn-i fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt[404]

bismi'llāhe yetemennā[405]

1.[406]

Neylī Efendi

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ḥiṣār-ı maʿnevī
ekşer ebyātı içinde meşnevī

fetḥine erbāb-ı ṭabʿ ėder ġulū
ortaya alurlar anı sū-be-sū

ḥāṣılı bir sırr-ı mübhemden ġaraż
oldı gāhī cevher ü gāhī ʿaraż

söylesem de ben anı saŋa nedür
yine sorarsın anı baŋa nedür

oldı rehber kendüsine bu lüġaz
görinen köye ḳulaġuz istemez ***[Lügaz]***

2.[407]

Reşīd

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim oldı ʿālemde ferīd
evvel-i eşyāda mevcūd ü bedīd

yerde yoḳdur gökde yoḳ deryāda var
ẓāhiren bir görinür līkin hezār

biri birine muḳābil olsa ger
zevc olup ferdiyyetin işʿār ėder

vāḥid-i keʾl-elf oldı bu lüġaz
sen anı ẓann ėtme ʿārif aŋlamaz

---

[404] AE: 245[a] ; S: 41[b].
[405] S.'de yok.
[406] AE: 245[b] ; S:; 41[b]; İÜ: 3[b].
[407] AE: 245[b]; S: 41[b]; İÜ: 3[b].

istikāmetle ***Reşīd*** ol nāmdār
cümlenüŋ maʿlūmıdur bir yādigār [***Elf***]

3.[408]

Ḥanīf Efendi

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne cevher kim ʿarażdur ẕātı ḳar
olduġı yerde olunmaz aḫẕ-ı şār

rākibü′n-nāḳa Yemen ḥācīsıdur
yetmiş iki fırḳanuŋ tācīsidür

gāhī aŋa bir cebel meʾvā olur
gāhī vech-i arzdan bālā ṭurur

maʿrifet biʾllāh içün manṭūḳdur
daḫı defter-ḫāneye ṣandūḳdur

Kaʿbeye girmez o şeyḫ-i münzevī
oldı bir kūşe aŋa beyt-i ḳavī

ger ḥacer dėsem ṣuya batmaz velī
nār anı tesḫīn ėtmezmiş belī

mülḥid istiʿmāl ėder Müslim daḫı
bulsaŋ öper başıŋa ḳorsun aḫī

nūr ile ẓulmet miyānın cemʿ ėder
şāhidümdür ṣafvı anuŋ bī-keder

bir siyeh çerde ʿArab maḥbūbı-veş
rūyına ʿıṭr ü gül-āb olmaḳda reş

müʾmin ü zındık-ıla ülfet ėder
ehl-i cennet oldıġın teẕkīr ėder

çoḳ yaşar ol baʿde idrāküʾl-kiber
cüssesi olur Uḥud Ṭaġı ḳadar

nāẓır-ı ehl-i ṣafādur ol perī
hem-çü mirʾāt-ı vefādur peykeri

[408] AE: 246[b]-246[a].

ẕātı bir yaṣdıḳ ḳadardur dėdiler
ṣūretā baḳsaŋ ṣaġīrü'l-cüṩṩe er

çün aŋa yāḳūt dense vechi var
āteşe ḳonsa daḫı yanmaz be-nār

el çeker ḫalḳdan olup kūşe-nişīn
ėderüm ḫātemdür Allāh'a yemīn

żarb-ı debbūs ile işkeste mīzāc
beẕl olur pāyına çoḳ bāc ü ḫarāc

isteyen Mevlāsını el-ḥaḳ bulur
seng-i ḫārādan güher peydā olur [***Hacerü'l-esved***]

4.[409]

Reşīd

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ṭop-ı bī-çevgāndur
cān ile oynar gezer bī-cāndur

naḳş-ı gūnāgūn ile ṣūret-nümā
ṭāliʿi yār olana bir dil-rübā

on iki yüzden nümāyān ṣūreti
oldı her bir ṣūretüŋ bir sīreti

saŋa bir vech ile olsa āşinā
ġayrı yüzden eyler aġyāra vefā

yā naṣīb olur saŋa cevr ü keder
bī-vefādur ḳanda olursa gider

5.[410]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür ʿālemde bir ḳaṣr-ı ġarīb
yerde vü gökde degül emr-i ʿacīb

[409] AE: 246[a] ; S: 41[b] ; İÜ: 3[b].
[410] AE: 246[a] ; S: 41[b]-41[a] ; İÜ: 3[b]-3[a].

eyler ol eyyām-ı saʿd ile ẓuḥūr
dėseler lāyıḳ aŋa ḳaṣr-ı sürūr

olsa ḫūbān ü zenāna cilvegāh
büselik olur maḳām-ı çārgāh

anda çoḳ ʿāşıḳ bulur dildārını
ʿīd ėder gördükde meh ruḫsārını

ḳā'im ü ṣābit degüldür dā'imā
gāh bir ḳaç gün olur ṣūret-nümā [***Bayram beşiği***]

6.[411]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ṭaşaḳlu nāmdār
āletinüŋ kertigi de ḫayli vār

gördüm ol divāneyi zencīrde
dili[412] ṭurmaz bir ʿaceb tedbīrde

herkesüŋ miḳdārını eyler beyān
aŋa rāżı oldılar ḫalḳ-ı cihān

anı ellerse biri her ne zamān
dişleri ḳıcır ḳıcır öter hemān

oldı bāzār-ı cihānda muʿteber
eksük olmasun birini al yeter [***Kantar***]

7.[413]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ikidür insānda
üçden artuḳ olmadı ḥayvānda

sende var hem bende var ādemde yoḳ
cümlede vardur dėsem ʿālemde yoḳ

[411] AE: 246ª ; S: 41ª; İÜ: 3ª.
[412] dili: S diki; İÜ diki.
[413] AE: 246ª-247ᵇ ; S: 41ª; İÜ: 3ª.

kimsede olmaz velī her şeyde var
olur anuŋ ile ʿālemde vaḳār[414]

on beş olmışdur anuŋ menzilleri
birine ḳādir degül ėrmek biri

bir iki üçden ziyāde olmadı
dördüni bir yerde kimse görmedi [***Nokta***]

8.[415]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim başı yüz ayaġı yüz
yüzi vardur līk yoḳdur anda göz

ṭaġlardan geldi anuŋ ekşeri
gezdürürler yanlarında ʿaskeri

her dil ile āşinādur söylemez
ḫalḳa niʿmet baḫş ėder kendi yėmez

cerb ü şīrīn ile ülfetdür işi
aŋa dāʾim ḫıdmet eyler beş kişi

ḫānesinden eksük olmaz kimsenüŋ
yār-ı ġārı rūz ü şeb merd ü zenüŋ

bileyim dėrseŋ eger kim adını
ġāfil olma vėrür aġzuŋ dadını

ayaġı baş olsa olur baş ayaḳ
evveliyle āḫirin ʿaddeyle baḳ

söyleme yārāna bulsunlar ***Reşīd***
dāʾimā efvāhdan olmaz baʿīd [***Kaşık***]

9.[416]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[414] AE: Dāʾimā anuŋla temkīn ü vaḳār. [derkenarda]
[415] AE: 247[b] ; S: 41[a]; İÜ: 3[a].
[416] AE: 247[b] ; S: 42[b]; İÜ: 4[b].

1 ol nedür kim bir żaʿīf-i nātüvān
üstüḫāndur gūyiyā cismi hemān

dürr ü yāḳut ile ülfetdür işi
erkege beŋzer arar dāʿim dişi

3 ḳadri alçaḳ bir gedā dėrsem eger
ḳorḳaram kim gūş-ı sulṭāna deger

her yere eyler duḫūl ol der-be-der
ḫalḳuŋ aġzından dile düşmüş gezer

5 ḫıdmetinde yoḳdur anuŋ ḳıyl ü ḳāl
ḥall ėden olsun ***Reşīdā*** bī-melāl

ekşerī ḫıdmet ėder baʿdeʾṭ-ṭaʿām
söyleme oldığı yeri veʾs-selām[417]

10.[418]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür şaḫṣ-ı muḥaddeb sīne-ḫᵛār
hem anuŋ dūşında gūyā gūşı var

dest ü pāsı yoḳ ʿacebdür ḫıdmeti
ḫāke yüz sürmekle dāʾim ʿizzeti

3 aŋa baḳsaŋ ṣūretā yoḳ kerr ü fer
ḳanda kim cevlān ėder bir toz ḳopar

dest-i ḥūbān ile gāhī āşinā
ḫilʿat-i rengīn lāyıḳdur aŋā[419]

5 yoġ iken ʿālemde aṣlā ḥürmeti
būs-ı dāmān ile buldı rıfʿati[420]

ḳış güninde ḫıdmet eyler ekşerī
herkese lāzım olur anuŋ biri

[417] AE'de beyit derkenarda verilmiştir. S'de yok.
[418] AE: 247[b] ; S: 42[b]; İÜ: 4[b].
[419] Bu beyit S / İÜ nüshalarında bulunmamaktadır.
[420] Bu beyit S / İÜ nüshalarında bulunmamaktadır.

ʿārife ḥācet ne işʿār eylemek
bu lüġaz destüŋde beş eksük demek ***[Küfe]***

11.[421]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim iki yüzli bir perī
müstaḳīm olmaġla bulmuşdur yeri

ḥadd-i z̲ātında mühendisdür ʿaceb
oldı her ṭarḥ-ı cedīd üzre sebeb

bir refīḳi var yanınca ṣalınur
her nerede olsa bile bulınur

ṭurmaz oynar gāhīce cānbāzdur
ber-hevā gūyā ki bir şehbāzdur

iki ayaġı var anuŋ egrice
yürür ammā kendisi[422] dosdoġrıca

bir gözi var ol daḫı bī-nūrdur
gördigi işler ʿaceb maʿmūrdur

istiḳāmet şemʿinüŋ pervānesi
kimisinüŋ var müs̲elles̲[423] ḫānesi [***Dülger terâzisi***]

12.

Velehu[424]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim vardur ol insānda
eks̲er ādemden daḫı ḥayvānda

anda vardur bunda var[425] hem yoḳda var
eksük olmaz bāġ-ı ʿālemde hezār

ferdi zevciyle olur dā'im ziyād
dirhem ü dīnār ile bulmaz kesād

[421] AE: 247[b]-247[a] ; S: 42[b]; İÜ: 4[b].
[422] kendisi: kendüsi S; İÜ.
[423] müselles: mekeş S; İÜ.
[424] AE: 247[a] ; S: 42[b]-42[a]; İÜ: 4[b]-4[a].
[425] AE'de derkenarda ''gülde var gülşende var'' biçiminde düzeltilmiştir.

ṣuretā üç görinür yetmiş sekiz
üçün ammā ikisi ancaḳ sekiz

bir nezāketle ***Reşīd*** ėtdüŋ edā
bu lüġaz mevżuʿ-ı baḥṣ olsa sezā [***Aded***]

13.[426]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne lafẓ olmuş nüvişte dört ḥarf
çār maʿnā ile mümkin anı ṣarf

lafẓı Türkī hem daḫı maʿnāları
birdür anuŋ evveliyle āḫiri

birisi ḥayvānī insāna libās
germ-ülfet nevʿ ü cinsi bī-ḳıyās

biri bādī āteş ile ülfeti
ġayrı şeyle ėtmez ol germiyyeti

biri āb ü ḫākden ḫıdmet-güẕār
gāh külḫanda olursa vechi var

ekle şāyān ḳatı ḫoşdur birisi
ḫasteler olmuşdur anuŋ dirisi

iki yüz ḳırḳ altı oldı cümlesi
gör ki müşkil oldı anuŋ bilmesi [***Kürk körük kürek Gevrek***]

14.[427]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şaḫṣ-ı bü'l-ʿaceb ʿibret-nümā
şeş cihetden nāẓır olmuş her yaŋa

başda tācı var miyānında kemer
ʿömri içre giymemiş ḫilʿat meger

[426] AE: 247ª ; S: 42ª; İÜ: 4ª.
[427] AE: 247ª ; S: 42ª; İÜ: 4ª.

bağrı delik gözlerinden yaş aḳar
eylemiş bir ʿālī dergāhı maḳarr

ṣarılup gāhī aŋa meh-pāreler
aġzı ṣuyın aḳıdur bī-çāreler

ġayrı yok herkes bilür meşhūrdur
görmeyene bu lüġaz mestūrdur

15.[428]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne hüdhüddür anuŋ minḳārı yoḳ
yėmez içmez cānı yoḳ güftārı yoḳ

dü-ẕenebdür[429] bir ayaġı başı var
ayaġıyla her gėce bir işi var

kendi gitmez dāʾimā ṣarḳar durur
āşiyānı ṭurmaz anuŋla yürür

bāl ü per yoḳ ādemi ḥayrān ėder
saʿati gelse hemān cevlān ėder

derk ėder gūyā ki ḥüsn-i dilberi
bulsa ayrılmazdı bir sīmīn-beri

başını bağlarlar ol dīvānenüŋ
düşmesün tā pāyına cānānenüŋ

her ḳaçan kim ol olur cilve-nümā
ẓāhir olur āşiyānından ṣadā [***Asma saat***]

16.[430]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ikidür bir olmış nīlgūn
ekşeri olur anuŋ tīre-derūn

[428] AE: 247ᵃ-248ᵇ - S: 42ᵃ-43ᵇ; 4ᵃ-5ᵇ.
[429] AE: derkenarda ‘’ḳuyruġı var’’ şeklinde değiştirilmiştir.
[430] AE: 248ᵇ ; S: 42ᵃ; İÜ: 4ᵃ.

ağzı vardur söylemez yoḳdur zebān
ağzını örterler anuŋ her zamān

boynu bağlu ḳuldur eyler ser-fürū
gezdürürler derdmendi sū-be-sū

gāh bir ẓulmet olur andan ʿayān
nice esrārı ėder şerḥ ü beyān

gerçi kim āteşle bulmuş ṣūreti
bozılur anuŋla sevmez ülfeti

17.[431]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim dā'imā varur gelür
her varup geldikde ammā iş görür

niçe serv-i ḳaddi kesdi bāġdan
eksük olmasun vucūdı ṣāġdan

yalıŋuzdur yoḳdur anuŋ bir eşi
işi gören ekşerī ammā dişi

eli yoḳdur kārı dā'im el ile
biri alsa kār ėder anı ele

kāra āġāz eylese ḫırlar[432] girer
gördigi sāʿat işi sesi keser [***minsar (bıçkı)***]

18.[433]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim iki rūşen-dil şefīḳ
birbirine dā'im olmuşlar refīḳ

egridür ṣūretde mānend-i kemān
rāst-bīne ṭoġrusın eyler beyān

[431] AE: 248[b]; S: 43[b]; İÜ: 5[b].
[432] ḫarlar : ḫırla S.
[433] AE: 248[b]; S: 43[b]; İÜ: 5[b].

gāhīce bir burcı eylerler mekān
niçe esrār-ı ḫafī olur ʿayān

ittiḥādı eylemişler iḫtiyār
ikisi bir ḫānede eyler ḳarār

bilür anuŋ n’idügin pīr-i hüner
gözlüye gizlü[434] olur mı ey püser [***Gözlük***]

19.[435]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim oldı memdūḥ-ı enām
buldı leẕẕet anuŋ ile her kelām

berde olmaz baḥrden eyler ẓuhūr
cümlenüŋ maḳbūlı oldı bī-ḳuṣūr

söyler anı āşinādur her zebān
niçe āṯār-ı celīl eyler beyān

gevher-i sencīdedür efvāhda
gösterür ʿunvānı vaṣf-ı şāhda

ʿāleme ṣıġmaz baḳılsa bī-gümān
gāh olur bir beyt içinde mīhmān

ehl-i diller ġām-güsārı bir nedīm
bilür anuŋ n’idügin ṭabʿ-ı selīm

bu lügaz da daʿvā-yı mā-fāt ėder
şāhidi olan ***Reşīd*** iṯbāt ėder [***Kamış kalem***]

20.[436]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir murġ-ı sergerdāndur
cilve eyler cān ile bī-cāndur

[434] gizlü: gizli S.
[435] AE: 248^{b}; S: 43^{b}; İÜ: 5^{b}.
[436] AE: 248^{b}-248^{a}; S: 43^{b}-43^{a}; İÜ: 5^{b}-5^{a}.

yėmez içmez ʿālemi seyrān ėder
bir ʿaceb hengāmede cevlān ėder

vuṣlat-ı dilberdür anuŋ cünbüşi
dėseler lāyıḳ aŋa devlet ḳuşı

perr ü bālinden görünmez bir nişān
çār-pā ḳaṣr üzre ṭutmuş āşiyān

ʿillet-i maʿhūda olmuş mübtelā
olmadı bir ālet elinden cüdā (***Katır Horozu***)

21.[437]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt

ol nedür bir maḥzen-i pür-zīb ü fer
bulınur anda güherle sīm ü zer

revnaḳ-efzā ḳaṣr-ı rūşendür hemān
gėcelerde oldı gözlerden nihān

gerçi zīb ü zīver ile rū-nümā
ṣalınur ellerle gördüm bī-vefā

istedügi yere herkesle gider
ṣaḥibi girmez velīkin el girer

olmış ʿālemde anuŋ-çün muʿteber
bir gün evvel vuṣlatı eyler ḫaber

māhi-i dil ṣaydına gūyā ki dām
bülbül-i şūrīdeye olmaz maḳām

niceler anuŋ içinden kār ėder
zīver-i sūḳ oldığın işʿār ėder [***Kuyumcu Kafesi***]

22.[438]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[437] AE: 248ª; S: 43ª; İÜ: 5ª.
[438] AE: 248ª; S: 43ª; İÜ: 5ª.

1 ol nedür çeşm-i baṣīretle yaḳīn
her maḳāmı gösterür bir dūrbīn

gūyiyā bir sīne-sūz abdāldur
vāḳıf[439]-ı sır olmış ehl-i hāldür

3 söyledürseŋ bir nefes anı eger
şevḳ-ile sūz-ı dilin iş'ār ėder

dem-be-dem ırmaġa beŋzer cūşişi
'ışḳı icrā eylemekdür gūşişi

5 'āşıḳ-ı ṣādıḳlara dem-sāzdur
hem-zebān olan aŋa ser-bāzdur[440]

eyledikçe dem-be-dem cūş ü ḫurūş
gūş ėden ehl-i dili eyler ḫamūş[441]

7 āb-ı ḥayvān gūyiyā andan revān
teşne-dil 'uşşāḳa eyler baḫş-ı cān

niçe naḳş u ṣūrete engüşt-nümā
heft menzilden nümāyān cā-be-cā

9 saŋa lāzım mı ***Reşīdā*** söylemek
bilür 'ārif n'idügin çekme emek [***Ney***]

23.[442]

Velehu

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

1 ol nedür kim bir perīşān ḥāldür
dā'imā cān ürkidür ḳattāldür

gerçi zīb ü zīnet ile rū-nümā
ṣalınur ellerle gördüm bī-vefā

3 ḫıdmeti el yardımıyla 'āleme
ṣaḳın anı mirvaḥa ẓann eyleme

dürlü dürlü sāz ile peyvestedür
bir maḳām-ı bī-nevāda bestedür

[439] vāḳıf: vuḳuf İÜ.
[440] S. ve İÜ'de yok.
[441] S. ve İÜ'de yok.
[442] AE: 248[a] ; S: 43[a]-44[b]; İÜ: 5[a]-6[b].

kimi ḥayvān kimisi yerden biter
yaz eyyāmında olur muʿteber [***Sineklik***]

24.[443]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim gūyiyā şekli hilāl
yüzi yerde ḫalḳa olmış pā-māl

ekşerinüŋ ikişerdür gözleri
çift olurlarsa görürler her yeri

serddür nerm ile ėtmiş ülfeti
başberāberdür işiyle ḫıdmeti

çillesüz gūyā ki bir āhen kemān
tīri yoḳ varduġı yerde var nişān

dā'imā insān ile hem-rāhdur
birbirinden ṣanma kim āgāhdur [***Nalçe***]

25.[444]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir şütür-leb nāmdār
anuŋ aġzından gelen hep ḫoş-güvār

ṣāfdur anuŋ derūnı dā'imā
oldı devletle anuŋ-çün āşinā

görmemişdür ekşerī cā-yı keder
ādeme ẕevḳ ü ṣafā işrāb ėder

gāh olur cūş u ḫurūş eyler hemān
naḳl ėder bir ṭatlu rengīn dāstān

bilmeyen anı cihānda azdur
ḫalḳ içinde şöhreti burnāzdur

[443] AE: 248[a] -249[b]; S: 44[b]; İÜ: 6[b].
[444] AE: 249[b]; S: 44[b]; İÜ: 6[b].

26.[445]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim aḳ ṣaḳallı pīrdür
arayanlar bulmadı iksīrdür

ʿaḳlı var iẕʿān ėder insān gibi
dört ayaḳlu yer içer ḥayvān gibi

bī-zebān olmasa söyler işidür
ferci var erkek degüldür dişidür

mūmdur sūzān ü giryān dā'imā
eksük olmaz ādeme ṣayf ü şitā

cānı yoḳ meyyit gibi bī-cāndur
anadan ṭoġmış henüz ʿüryāndur

kimseler bilmez nedür mechūldür
ṭoġrı söz ʿāriflere maḳbūldür[446]

bir iki üç bulınur gördüm hemān
gėce vü gündüzde olur her zamān

bu lüġazda her kim eylerse gümān
evveli ʿayn oldıġın söyler ʿayān

27.[447]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne eşkāl-i ʿacīb ü ḫoş-nümā
āb ü āteşle olur revnaḳ-fezā

gūyiyā bir necm-i gīsūdārdur
şevḳ-baḫşā-yı dil-i hüşyārdur

ẕikr-i Mevlāya gehī olur sebeb
ẓāhir eyler gāhī esbāb-ı ṭarab

[445] AE: 249[b]; S: 44[b]; İÜ: 6[b].
[446] Bu beyit S ve İÜ nüshakarında bulunmamaktadır.
[447] AE: 249[b]; S: 44[b]- 44[a]; İÜ: 6[b]-6[a].

rūzgār ile perīşān ḥāl olur
farḳ olınmaz niçe ḳıyl ü ḳāl olur

eylemiş sūz ü güdāzıyla meger
iki serv-i ḳāmetin beynin maḳarr

gėce bir sāʿat ḳadar māhiyyeti
bilinür şehr içre ḳadr ü ḳıymeti

ḫayli bālādan nümāyān ü bedīd
kim bilürse göre emṣālin ***Reşīd*** [***Mahyâ***]

28.[448]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Velehu

ol nedür kim bir edebsüz bī-ḥayā
aletini gösterür baḳsaŋ aŋa

bir ḳarışdan eksicekdür āleti
ekṣer ehl-i keyf iledür ülfeti

gerçi yārān-ı ṣafā anı döger
dūd-ı āhıyla vėrür ammā keder

cānı yoḳdur yėmez içmez ṣūretā
oldı yārān artuġı aŋa ġıdā

ḳarnını ṭoyursa ol tīre-derūn
anı tenhāda ėderler ser-nigūn

kirlü paṣlu līk ḫıdmetdur miyān
girmemiş ḥammāma dėrlerse inān

gözet anı yalıŋuz ḳoyma hele
ʿāḳil ol dostı gerek düşmen bile

çekdi çünkim çarḫdan ḫayli cefā
ḳorḳılur sūz-ı dilinden dāʾimā [***taka tuka***]

[448] AE: 249[b]-249[a]; S: 44[a]; İÜ: 6[a].

29.[449]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Velehu

ol nedür kim ditirer ʿüryāndur
cānı vardur gūyiyā bī-cāndur

niçe yüz biŋ zaḫm ururlarsa eger
hīç vucūdına anuŋ ėtmez eṣer

ḥabṣ ėderlerse daḫı ol bī-ḳarār
bulsa bir fırṣat hemān eyler firār

gūyiyā pervāz ėder ʿuḳḳābdur
gėce gündüz bilmez ol bī-ḫᵛābdur

açılursa bu lüġaz zanbaḳ gibi
arayan būstānda aḥmaḳ gibi [***Jīve***]

30.[450]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Velehu

ol nedür sāz ile beste bir ḥiṣār
dā'imā bir yerde hem ėtmez ḳarār

ser-nigūn olmuş felekdür gūyiyā
buldı anda niçeler neşv ü nemā

her ne cānibden baḳılsa raḫne-dār
olmasa ṭaşı atardı rūzigār

hep içinde Aḳşehirli ʿaskeri
ṭoġdı bir māderden anuŋ ekṣeri

cümlesi perri gibi söyler hemān
bir boġaz cenginde anlar her zamān [***Piliç kafesi***]

[449] AE: 249ª; S: 44ª İÜ: 6ª.
[450] AE: 249ª; S: 44ª-45ᵇ İÜ: 6ª-7ᵇ.

31.[451]

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Velehu

ol nedür kim kimseler bilmez nedür
lafẓı da üç ḥarf ile ferḫundedür

ṭoġdı çünkim herkes ile āneden
ḫalḳ andan dāʾimā şekvā neden

ṣūretā gözden nihān maʿdūmdur
gāh memdūḥ ü gehī meẕmūmdur

ġayrılarla yār ėder cānāneyi
āşinā ėden odur bī-gāneyi

baḫt-ı ʿāciz gibi ẓāhir neylesün
gördigi bildigi yoḳ ki söylesün [***Baht***]

32.[452]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne püşt ü pā deper abdāldur
terk ü tecrīd ehline hem-ḥāldur

ādem ayaḳ baṣmayan yerde gezer
buldıġı mūzīlerüŋ başın ezer

kimi gūyā pençe-gīr İsfendiyār
ḫaṣmı Rüstem olsa da bir el ṣunar

şerḥa şerḥadur vucūdı yareden
niceler dermān umar bī-çāreden

eylemiş ḥüccāca çünkim ḫıdmeti
anuŋ içündür cihānda ʿizzeti

geh miyān-ı nāsda bī-kesb ü kār
geh ḫırāş-ı cān ile ḫıdmet-güẕār

[451] AE: 249[a]; S: 45[b] ; İÜ: 7[b].
[452] AE: 249[a]-250[b]; S: 45[b] ; İÜ: 7[b].

7 ḫalḳuŋ ardından görür ekşer işi
ülfeti merdān ile sevmez dişi [***Arka kaşağısı***]

33.[453]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim bir başı kertiklice
dā'imā ḳalḳar yatur eksiklice

ḫıdmet ėder bir ḳaṣīrü'l-ḳāmedür
vaż'ı küstāḫāne hem bī-cāmedür

3 ittiḥād üzre anuŋ vardur işi
biri durur birisi görür işi

gāh olur şekl-i çelīpāda ʿayān
ḫalḳuŋ eksigin ṭutar bir ḳaltabān[454]

5 cānı yoḳdur vėrse biri sīm ü zer
der-ʿaḳab kündār[455]-veş başın eger [***Sarraf Terâzisi***]

34.[456]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim aṣlı yoḳ mevcūddur
söylenür ʿālemde bir merdūddur

oldı mekr ü ḥīlenüŋ pīrāyesi
ḫod-furūş ālüfteler sermāyesi

3 bulmadı bāzār-ı ʿālemde kesād
ḫalḳ içinde dā'imā eyler fesād

raġbet etmez ʿārife maʿlūmdur
şerʿen ü ʿaḳlen daḫı meẕmūmdur

[453] AE: 250[b]; S: 45[b]; İÜ: 7[b].
[454] Bu beyit AE ve İÜ nüshalarında bulunmamaktadır.
[455] Divan-ı Lügaz'ında ''kündāde'' olarak geçmektedir. Bkz. TÜRKOĞLU, Eren, *Reşit Efendi'nin Divan-ı Lügaz'ı (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s.78.
[456] AE: 250[b]; S: 45[b]-45[a] ; İÜ: 7[b]-7[a].

5 ḳanda olsa egri mānend-i yılān
kim bilürse ṭoġrısın eyler beyān [***Yalan***]

35.[457]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür sīmīn bedenlü bir ḥişār
ṭopṭolu niʿmetle fetḥi āşikār

36.[458]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim cānı var bī-cāndur
būse-i laʿl-i lebe ḥayrāndur [***Fincān***]

37.[459]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne rūşen-dil ki ẓulmet-āşinā
sedd-i rāh-ı rūzigār-ı bī-vefā [***Fener***]

38.[460]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür hercāyī bir sīmīn-beden
maḥv olur ellerle ülfet ėtmeden [***Sabun***]

39.[461]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[457] AE: 250[b]; S:45[a]; İÜ: 7[a].
[458] AE: 250[b]; S:45[a]; İÜ: 7[a].
[459] AE: 250[b]; S:45[a]; İÜ: 7[a].
[460] AE: 250[b]; S:45[a]; İÜ: 7[a].
[461] AE: 250[b]; S:45[a]; İÜ: 7[a].

1 ol nedür kim cānı var hem cānı yoḳ
ṣūretā ḳandur vucūdı ḳanı yoḳ [***Mercān***]

40.[462]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne iki başlu bir dillü dü-pā
bilmedigüŋ bildirür ḳadr-āşinā [***Terâzi***]

41.[463]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür bir ser-firāz-ı ḫoş-nümā
vardıġı yerlerde ḳan olmaḳ sezā [***Nahl***]

42.[464]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür gözden nihān hem bī-ṣadā
bezm-i gülşenden gelür gūyā ṣabā

ẓāhir oldı bu lüġaz ėtme suʿāl
anı pinhān eylemek emr-i muḥāl [***Koku***]

43.[465]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne sūz-ı dilden āhı āşikār
oldı yārān-ı ṣafāya ġām-güsār [***Duman***]

[462] AE: 250[b]; S:45[a]; İÜ: 7[a].
[463] AE: 250[b]; S:45[a]; İÜ: 7[a].
[464] AE: 250[b]-250[a]; S:45[a].
[465] AE: 250[a]; S:45[a]; İÜ: 7[a].

44.[466]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne rūşen sīne yār-ı ḫoş-nümā
herkese olmış derūnı āşinā [***Ayna***]

45.[467]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ḳanı var bī-ḳandur
cānı var ẓanneyleme bī-cāndur

46.[468]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür sīmīn bedenli bir nigār
nūrdan başında anuŋ tācı var [***Mum***]

47.[469]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim iki gözlü bir süvār
düşına ḫalḳuŋ piyāde olsa bār [***Heybe***]

48.[470]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ev gibi dülger yapar
cān ile giren aŋa cānsuz çıkar [***Fare Kapanı***]

[466] AE: 250[a]; S:45[a]; İÜ: 7[a].
[467] AE: 250[a]; S:45[a]; İÜ: 7[a].
[468] AE: 250[a]; S:45[a]-45[b]; İÜ: 8[b].
[469] AE: 250[a]; S: 46[b]; İÜ: 8[b].
[470] AE: 250[a]; S: 46[b]; İÜ: 8[b].

49.[471]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne ormandan gelür çingānedür
gāh olur kim ḳıbḳızıl dīvānedür [***Kömür***]

50.[472]

Ḥilmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne ḳaṣr-ı bü'l-ʿacebdür kim müdām
ṭābʿı anuŋ mā'il-i semt-i ḫırām

yalıŋuz bir ẕāta olmış câme-ḫᵛāb
ikiye ḳābil degül olmaḳ maḳām

3 ṣan[473] ḳafesdür gūyiyā bir bülbüle
anda perverde olur ol ṣubḥ u şām

geh muʿallaḳ ṣalınur biŋ nāz ile
kesb ėder anda hevā cümle tamām

5 bir eliyle ḳaldurur ādem anı
var durur ẕātında ḫıffet ey hümām

ʿālem içre bir yere maḥṣūṣ degül
ḳudretince aŋa mālik ḫāṣ u ʿām

7 bunı her kim feth ėderse ***Ḥilmiyā***
zīr-i zīn olsun aŋa raḫş-ı merām

51.[474]

Ġubārī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim dört ayaḳlı cānı yoḳ
günde biŋ neşter ururlar ḳanı yoḳ

[471] AE: 250[a]; S: 46[b]; İÜ: 8[b].
[472] AE: 250[a]; S: 46[b]; İÜ: 8[b].
[473] ṣan: cān İÜ.
[474] AE:250[a]; S: 46[b]; İÜ: 8[b].

ḫançerinden tāze güller büyütür
güllerinüŋ bülbül-i nālānı yoḳ

iki elle ḳaldururlar hep anı
yürümege ẕerrece dermānı yoḳ

üstüne küp küp düşer ʿāşıḳları
anları menʿ ėtmege fermānı yoḳ

ėy ***Ġubārī*** bu muʿammāyı bilen
ʿaḳl-ı kāmildür anuŋ noḳṣānı yoḳ [***Gergef***]

52.[475]

Rıfʿatī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne mār oldı ki iki başı var
her başında dürlü dürlü naḳşı var

iki başı bir yere gelmiş durur
birbiriyle ḳocuşur hem öpüşür

ol yılan bir bāġı bekler ekşerī
bulmaḳ olur anda misk ü ʿanberi

her ḳaçan açılsa ol mār-ı dü-ser
görenüŋ ʿaḳlı gider ėtmez naẕar

kim vėrürse bu lüġazdan bir nişān
gelsün alsun ***Rıfʿatī***den tāze cān [***Uçkur***]

53.[476]

ʿAbdī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir ḫāne-i pākīze-ser
üç direkli ḳubbelerdür muʿteber

penceresinden baḳanlar içine
nām-ı nāmīsinden alurlar ḫaber

[475] AE: 251[b] ; 46[b]-46[a]; İÜ: 8[b]-8[a].
[476] AE: 251[b] ; S: 46[a]; İÜ: 8[a].

aŋa dā'im yüz sürer ḫalḳ-ı cihān
cümlesi ḫalḳuŋ aŋa taʿẓīm ėder

ol bināyı kimse īcād ėdemez
tā meger kim ola bir ṣāḥib-hüner

luṭf-ı sulṭānī olursa ʿ***Abdiyā***
bu lüġaz bir ḫilʿat-ı zībā deger

54.[477]

ʿAzmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim üç teni var cān iki
başı iki hem ayaġı on iki

dördi cānsuz sekizidür canlı hep
göt göte vėrmiş gider ėtmez edeb

ḳarayı cānsuz ile seyrān ėder
ṣuda cānlular gezüp cevlān ėder

cānlı cānsuz daḫı ister ṭaʿām
aç olsa meskenetdedür müdām

ṭaş timür vėrseŋ daḫı yer yoḳ dėmez
girü ḳayy eyler velī hażm eylemez

ḳarnı ṭoḳ olsa fiġān eyler hemān
ʿ***Azmiyā*** bunı bilendir pehlivān

55.[478]

Luṭfī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir uzun ḳuvvetli er
ḳara ḳulluḳçı gibi ḫıdmet ėder

iki başınuŋ arasında hemān
bir mücellā laʿl olur baʿżı zamān

[477] AE: 251[b] ; S: 46[a]; İÜ: 8[a].
[478] AE: 251[b] ; S: 46[a]; İÜ: 8[b].

3 kimisinüŋ vardur iki gözleri
līk yoḳdur dili bilmez sözleri

zenler ile başı anuŋ ḫoş durur
līk bir yanı yanar āteş durur

5 bu lüġaz esrārını ėden ʿayān
Luṭfiyā olur cihānda nüktedān

56.[479]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim yüzden artuḳ gözi var
Başı anuŋ gāhī bir baḥre ṭalar

ol deŋizden çıḳıcaḳ anuŋ başı
her gözinden başlar aḳmaġa yaşı

3 boynuna nisbet anuŋ başı kebīr
ismi-veş herkese olur dest-gīr

ḳuyruġın ḳoymazlar elden dāʾimā
ḳullanurlar anı hep şāh u gedā

5 bunı her kim feth ėderse bī-taʿab
eyle ***Luṭfī*** medḥin anuŋ rūz u şeb

57.[480]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür bir yumşacıḳ bī-pā vü ser
herkese ḫıdmet ėder şām u seḥer

aġzı yoḳdur dili yoḳdur rūz u şeb
gözlerinden yer ṭaʿāmı cümle hep

3 māhi gibi ṣuyı ġāyet de sever
acı ṭatlu nūş ėder ėtmez ḥaẕer

[479] AE: 251^{b}-251^{a} ; S:46^{a}-47^{b}; İÜ: 8^{a}-9^{b}.
[480] AE:251^{a}; S: 47^{b}; İÜ: 9^{b}.

ḳan irin[481]daḫı vėrürlerse hemān
nūş ėder hīç yoḳ dėmez ol bī-gümān

söyleme bir kimseye bunuŋ yerin
kim bilürse ***Luṭfiyā*** ṣad-āferīn

58.[482]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim aġzı baġlı bir ʿArab
ṭoḳluḳ olmış bendine anuŋ sebeb

ḳanda ʿazm ėtse faḳīr giryān olur
ḳarnı şişmiş ḳatı bī-dermān olur

ne ḳadar ṣu vėrseŋ içer yoḳ dėmez
līk ḳay eyler gerü hażm eylemez

ḳarnı aç olsa ṭurur hīç söylemez
bāde de vėrseŋ içer ol yoḳ dėmez

Luṭfiyā her kim ėder bunı beyān
āferīn oldur cihānda nüktedān

59.[483]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ikisi birlik ėder
birlik içinde eyü dirlik ėder

her neye kim birisi eyler naẓar
ol da meyl eyler aŋa ėy pür-hüner

birbirine ikisi sırdāşdur
ikisi birden ṭoġar ḳardāşdur

seyr ėderler ʿālemi biʾl-ittifāḳ
kimse ėtmez bunlara hergiz yaṣāḳ

[481] irin: iriŋ S; İÜ.
[482] AE:251[a]; S: 47[b]; İÜ: 9[b].
[483] AE:251[a]; S: 47[b]; İÜ: 9[b].

bunları her kim bilürse ḫāṣ olur
dürr-i maʿnā baḥrine ġavvāṣ olur [***Göz***]

60.[484]

Ḥilmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ne ḳatı yumşaḳ ne pek
ṣan nihāl üstinde bir ḳurı böcek

var anuŋ bir Hindī-sīmā düşmeni
yüzüni görmekden āzürde teni

kendi ḥāline ḳor iseŋ bir zamān
ser-firāz olmaġa yüz ṭutar hemān

uzadursaŋ her gören dėr başını
bunı sünnet eyle bulmış yaşını

kim bilürse bu şikeste besteyi
şād ėder ol ***Ḥilmī***-i dil-ḫasteyi

61.[485]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şekl-i murġ-ı dāne-çīn olur
kārı anuŋ lāyıḳ-ı taḥsīn olur

ʿārifāne cünbiş-i nāzükteri
yürise ḳar üzre bilinmez yeri

geh nezāketle ėder bir merḥabā
baʿż gül-ruḫdan ėder būse ricā

böyle ḫıdmetkār ele girmez hemān
ḳadrini fehm ėtsün anuŋ dilberān

çekmesün ġam kim aŋa mālik ola
anı ḳullansun hemān ṣāġ u ṣola

[484] AE: 251[a] ; S: 47[b]-47[a]; İÜ: 9[b]-9[a].
[485] AE: 251[a] -251[b]; S: 47[a]; İÜ: 9[a].

ḳanḳı ḫūbuŋ destine girse hemān
anı ser-māye ėder niçe zamān

7 nice maḳbūl olmasun ol ter-mizāç
hep metāʿ-ı ḥüsne ol vėrür revāç

Ḥilmiyā her kim bu remzi ḥall ėder
olmasun ruḫsār-ı ṭabʿında keder [***Ayna***]

62.[486]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim fikri dā ʾim kīnedür
ḫalḳa anuŋ işleri ʿaksinedür

ḳomadığı yerden almaḳ pīşesi
ḫalḳı incitmek durur endīşesi

3 müfsid ü bed-kār ü evler yıḳıcı
sürmeyi mekr ile gözden çekici

ānesinden uġrı doġar doğıcaḳ
yaşamasun ancılayın yavrucaḳ

63.[487]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim elden ayaḳdan iyi[488]
ḳuyruġı vardur velī kejdüm gibi

yüzi üstine sürerler beş kişi
herkesüŋ anuŋ ile biter işi

3 geh ḳızarur geh üşür ol pür-cefā
gūyiyā ḥummāya olmış mübtelā

gāh berdūş ü gehī pāmāl olur
ol faḳīre dürlü dürlü ḥāl olur

[486] AE:252[b]; S: 47[a]; İÜ: 9[a].
[487] AE:252[b]; S: 47[a]; İÜ: 9[a].
[488] İyi. beri S ; İÜ.

bu lügaz bir ḳalʿa-i pūlāddur
fetḥ ėden anı ʿaceb üstāddur

64.[489]

Vaḥyī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bil nedür ol ʿālem-ārā merd ü zen
kim gelür anuŋ elinden her düzen

biri ẓulmet birisi āb-ı ḥayāt
ẓulmeti ʿayn-ı ḥayāt ābı memāt

baḥr-i esveddür biri biri sefīd
Aḳdeŋiz ammā telāṭumda şedīd

maʿdenī biri nebātīdür biri
oldı ḥayvānī velīkin ẓāhiri

maʿdenī düzmüş nebātīden mihād
ol da ḥayvānīye ėtmiş istinād

maʿdenīden ėdinüp ol da libās
birbirinden ḥüsn ėderler iḳtibās

bu lügazdur gūyiyā genc-i defīn
Vaḥyiyā fetḥ ėdene ṣad-āferīn

65.[490]

Fennī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ḥarfleri ondur tamām
noḳṭası daḫı on oldı ėy hümām

yılda bir kerre ėder ʿarż-ı vucūd
müntefiʿ olurlar andan ḫāṣ u ʿām

geh semīn olur gehī ġāyet żaʿīf
yüregi oynar ele alsaŋ müdām

[489] AE: 252[b]; S: 47[a]-48[b]; İÜ: 9[a]-10[b].
[490] AE:252[b]-252[a]; S: 48[b]; İÜ: 10[b].

iki destiyle ėder ḥamli ẓuhūr
ṭoġırur beş on veled mālā-kelām

anasından çoḳ yaşar oġulları
belki ḳalur zinde tā rūz-ı ḳıyām

münḥanīdür yaya beŋzer ḳāmeti
ṭatludur aġırlıġı mānend-i cām

ehl-i ʿirfāndan olınur iltimās
bu lüġaz ḥallinde ėde ihtimām

bunı her kim feṭḥ ėderse ***Fenniyā***
ḳapusında olayım kemter ġulām [***Keçi boynuzu***]

66.[491]

Remzī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ḳanāʿat ḳānı er
ḳayd-ı nānı çekmemek-çün ḫāk yer

aṭlas ü semmūra aṣlā meyli yoḳ
eynine abdāl-veş bir post giyer

gūy-ı āhı murġı gökden indirür
dest-i dilberden gögüs geçirse ger

ṭoġrılıḳla ülfet ėdüp ḫūb ile
būs-ı laʿl-i cān-baḫşına ėrer

Remziyā noḳṣānımuz itmām ėde
bu lüġaz sırrın bilen ṣāḥib-hüner

67.[492]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ḳan ḳızıl ḳuzġun siyāh
gāh ipince olur bī-iştibāh

[491] AE: 252[a]; S: 48[b]; İÜ: 10[b].
[492] AE: 252[a]; S: 48[b]; İÜ: 10[b].

ḳalʿa ḳapusına ṣıġmazken ʿaceb
ṣıġdı fındıḳ ḳabuġına bī-taʿab

deve köçeginden uludur velī
ʿaḳlı yoḳdur ṣanki dīvāne deli

bunı her kim feṯḥ ėderse ėy hümām
Ḳız Ḳulesi anuŋ olsun ve'ṣ-selām

68.[493]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şeydür mūş-ṭabʿ ü mār-veş
rāstdur ammā işi hep keş-me-keş

dest ü pāsı yoḳ ʿaceb üstāddur
raḥmı yoḳ ġāyet anuŋ bī-dāddur

yėmez içmez gerçi kim ol dil-ḫırāş
rızḳ içün çekmekdedür ammā telāş

ṣanʿatında hem müdeḳḳiḳdür ḳatı
istiḳāmet üzre eyler ḫıdmeti

gāh bülbül gibi bir dala ḳonar
naġmesinde zīr ü bem[494] icrā ėder

farḳ ėderken dā'imā pīş ü pesin
tīz çıḳup alçaḳlar ammā perdesin

yol kesicidür meger ol pür-hüner
varduġı yerde ḳarār ėtmez döner

ṣu gibi aḳar o vādīde dürüst
ḫāṣılı çāpük durur fenninde cüst

sinni çoḳ ṣūretde ammā sāde-rū
yoḳ vucūdında anuŋ āṣār-ı mū

bir ḥadīdü'ṭ-ṭabʿ iken ol pehlivān
egilür gāhī miṣāl-i ḫīz-rān

[493] AE: 252[a]; S: 48[b]-48[a]; İÜ: 10[a].
[494] bem: yem İÜ.

69.[495]

Şevḳī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim iki yār-ı bā-ṣafā
birbirinden dā᾽im olmazlar cüdā

ülfet ü ünsiyyeti insān ile
cümlesi elde ṭutar iḥsān[496] ile

ḫıdmete bel baġlamış leyl ü nehār
rāḥatı yoḳ dā᾽im aġlar zār zār

ʿitibār eyler aŋa bāy ü gedā
fi᾽l-ḥaḳīḳa mükrem olmaġa sezā

meclis-i ʿirfāna dāḫil olsa ger
dest-būs eyler o demde ser-be-ser

ḫıdmetinde cümlesi şākir durur
her ne vaḳt isterseler ḥāżır durur

Şevḳiyā her kim bunı ḥall eyleye
āferīn ṣad-āferīn idrākine

70.[497]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür cismi müdevverdür anuŋ
ḫıdmetinde beş perī̄ vardur anuŋ

ḳarnı üzre sürinür ol nātüvān
gezdigi yeri ėder dümdüz hemān

kiminüŋ cismi alaca hem-çü mār
aġzı ḳarnında dişi var bī-şümār

bir ʿacebdür kim ḳatı elzem durur
maʿrifet ehli anı arar bulur

[495] AE: 252[a]-253[b]; S:48[a]; İÜ: 10[a].
[496] İḥsān: ikrām S; İÜ.
[497] AE: 253[b]; S:48[a]; İÜ: 10[a].

5 anı istiʿmāl ėder erkek dişi
olmasa ger bitmez anlaruŋ işi

71.[498]

Lāmiʿī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim isminüŋ ʿunṣur gibi
çārdur ḥarfi ḳaçan itseŋ şümār

ol çehāruŋ ger giderseŋ birini
yine birinde ḳalur anuŋ çehār

3 eyleseŋ dördünden ısḳāṭ ikisin
hem-çenān dört üzre olur ber-ḳarār

bu kez ol çāruŋ üçün ṭarḥ eylesen
çārdur girü yerinde pāyidār

5 bu ʿacebdür kim giderseŋ dördüni
dört olur bāḳī hemān ėy baḫtiyār

feṭḥ ėderse kim bu sırrı ***Lāmiʿī***
olsun ol ẕātuŋ penāhı çār-yār

72.[499]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim biri biŋdür biŋi bir
cānı yoḳdur zindedür ṭurfe bu sır

baḥr olur çün ḳaṭre ḳaṭre ola cemʿ
tārumār olınca[500] encümdür çü-şemʿ

3 sen anı ḳatl ėtseŋ ol ḳattāl olur
nuṭḳı baġlandıḳça ehl-i ḥāl olur

gerçi bī-perdür velī ṭayyārdur
bendedür līkin ḳatı ferrārdur

[498] AE: 253[b]; S:48[a]-49[b]; İÜ: 10[a]-11[b].
[499] AE: 253[b]; S:49[b]; İÜ: 11[b].
[500] olınca: olıcaḳ S; İÜ.

bī-ser ü pādur fe-emmā lī-zaġal
degme bir ṣāḥib-kemāle vėrmez el

73.[501]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ayaġı yoḳ var dili
yüzi üzre sürinür yoḳdur eli

dört ḳolı var ger baḳılsa ṣūretā
cānı yoḳdur dėr isem ėtmem ḫaṭā

aġzı ḳarnında ġıdāsıdur şecer
bir ṭarafdan yer birisinden ḳuṣar

ḳanḳı ḳaṣr içre olur ise ḳuṣūr
ser-te-ser anuŋ ile maʿmūr olur

ister iseŋ al ḫaber neccārdan
müşterī ol geçme bu bāzārdan

74.[502]

Şehrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim sengīdür yerden çıḳar
muṣliḥūn oldı aŋa āb ile nār

ekşerī kūh ü beyābānda işi
nār-ı miḥnetle yanar baġrı başı

sūzişinden ḳalmayup tāb ü tüvān
beŋzi aġarmış ḥarāretden ʿayān

baḫre düşse ṣanma kim ḫıffetlenür
āb ile nārı daḫı şiddetlenür

gerçi görmez āteşin nūr-ı baṣar
vaż‘-ı yed ėtseŋ aŋa cismüŋ yaḳar

[501] AE: 253[b]-253[a]; S: 49[b]; İÜ: 11[b].
[502] AE: 253[a]; S: 49[b]-49[a]; İÜ: 11[b]-11[a].

ḫār-ı yābisdür ṭabiʿatde nihān
muʿtedil ister aŋa āb-ı revān

elbet olur maḥrem-i şāh u gedā
rūşen eyler oldıġı cāyı şehā

kendüsine himmeti ʿālī durur
ṭāḳ-ı zerrīnüŋ yüzi aġı durur

kim ki bu remzi ėder ḥall āşikār
āferīn olsun aŋa ***Şehrī*** hezār

75.[503]

Naẓīm

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim yüz vaḳiyye ḳuvveti
kendi gelmez yüzdirem yėnmez eti

yėmez içmez üstüḫᵛānı görinür
başın açup ḫırḳasına bürinür[504]

iki başı iki aġzı var müdām
iki aġzında birer dāne licām

pehlivān olmuş miyānında kemer
pīr iken Rüstemlere bulur ẓafer

bu lüġazdan tā bulınca bir nişān
çoḳ çile çekdi ***Naẓīm***-i nā-tüvān

76.[505]

Vehbī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim cismi ʿüryān dāʾimā
sen ṣanursın kim giyer māʾī ḳaba

gösterürse rūy-ı ʿarż üzre yüzin
ekṣerī anuŋ çıḳarurlar gözin

[503] AE: 253ᵃ; S: 49ᵃ ; İÜ: 11ᵃ.
[504] başın açup ḫırḳasına bürinür: başların açup bürinür S.
[505] AE: 253ᵃ-254ᵇ; S: 49ᵃ; İÜ: 11ᵃ.

ḫoş degüldür başı hīç āvāz ile
ölmedikçe ülfet ėtmez sāz ile

ṣan perīdür ėtdi mirʾātı maḳām
isminüŋ ʿaksi olur kendüye dām

āşikār olmuş depesinde ḳamer
ism-i tāzīsinde gāh eyler maḳar

yerde gökde nām-ı ʿālī-şānı var
isminüŋ Ḳurān'da da tıbyānı var

ėtseŋ ol isminde ḳalb ile ʿamel
lafẓ ü maʿnāsına hīç gelmez ḫalel

gerçi olmış bir nebīnüŋ mūnisi
oldı zindānuŋda cüzʾ-i meclisi

bāʿiş-i mevti olur bir yār-ı cān
ekşer eyler āz ṭamaʿ-la çoḳ ziyān

keşret-i efrād ile maʿhūddur
cinsi istiġrāḳ ile mevcūddur

böyledür her ḫarfi anuŋ ***Vehbiyā***
āferīn her kim çıḳarsa āşinā [***Balık***]

77.[506]

Nābī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim muʿteberdür ḫilḳati
baḥr ėder mirʾātı ʿaks-ı ṣūreti

maʿdenī ṣanur gören ammā nebāt
ḫayli endekdür ḥayātında şebāt

sīne-i ʿuşşāḳa beŋzer sīnesi
ṣāfdur mānend-i gül āyīnesi

her ne deŋlü daʿvete ėtseŋ telāş
bezme gelmez olmayınca nuḳre-pāş

gāh sürḫ ü geh siyāh ü geh sefīd
ḫilḳatinden cümle ʿālem müstefīd

[506] AE: 254[b]; S: 49[a]-50[b]; İÜ: 11[a]-12[b].

eyler ol bir leşker-i bī-ḥad sipāh
esb-i terden esb-i ḫuşki cilve-gāh

hem tel ehlidür nevādan ḥaẕẕ ėder
devr ėder ḥüsn ü bahādan ḥaẕẕ ėder

şānı anuŋ infirād ü ictimāʿ
münkesif gāhī ki eyler iltimāʿ

ṭurfe ḫilḳatdür seri bir pāyı bir
hem seri ile degüldür pāyı bir

ḫoş-nümā bir dilber-i maḥcūbdur
nāmı geh Yūsuf gehī Eyyūbdur

vāṣıl olsa bir iki hem-rengine
ol zamān vėrür güşāyiş tengine

bü'l-ʿaceb sırdur bu sırr-ı āteşīn
Nābiyā kim ḥall ėderse āferīn [***Gülnâr***]

78.[507]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim cismi ḫālī cānı yoḳ
iki aġzı var velī dendānı yoḳ

aġzı ḳarnında gehī eyler ẓuhūr
ẓāhiri hemvār ḳalbi pür-şurūr

gāh olur mīzāna beŋzer ṣūreti
gāh olur çarḫa mümāṯil heyʾeti

iki aġzına vėrür birden güşād
baġladıḳda yine eyler ittiḥād

olur ol uʿcūbe-şekl-i ṭurfe-ẕāt
gāh maʿden gāh ḥayvān geh nebāt

kim götürse nevme olur mübtelā
aŋa vėrmiş öyle ḫāṣıyyet Ḫudā

[507] AE: 254[b]; S: 50[b]; İÜ: 12[b].

7 kim ėderse ***Nābiyā*** bu remzi ḥall
şehr-i bārū-yı siyeh aŋa maḥall [***Hokka-i Efyûn***]

79.[508]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne ḳapudur ḳapanmaz dā'imā
yazılu üstinde ḫaṭṭ-ı ḫoş-nümā

ol ḳapu geh altun olur geh gümüş
līk anı bir mār mesken eylemiş

3 başın ol māruŋ keserler dā'imā
terk ėdüp ol cāyı gitmez bir yaŋa [***Hâtem***]

80.[509]

Ṣubḥī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 bir ʿacāyib nesne gördüm āşikār
bir ayaġ üzre ṭurur leyl ü nehār

ol ṭavīlü'l-ḳame ol ʿucbü'l-ẓarīf
bir delik derdinden olmışdur naḫīf

3 girse başı yoḳ aŋa ṣıyt u ṣadā
iner ol sāʿat dibine ber-hevā

çıḳarursaŋ ol delikden başını
ėder efġān aḳıdur göz yaşını

5 burnına zencīr ṭaḳmış rūzigār
yėdilür bāy ü gedāya āşikār

bu lüġaz ʿirfān ḳatında bī-gümān
bir içim ṣu gibidür ***Ṣubḥī*** hemān

[508] AE: 254[b]; S: 50[b]; İÜ: 12[b].
[509] AE: 254[b]-254[a]; S: 50[b]-50[a]; İÜ: 12[b]-12[a].

81.[510]

Ḥilmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şekl-i şāḫ-ı mercāndur dilā
dest-i üstād aŋa vėrmiş ḫoş-żiyā

vehm olınmaz āteş olursa yeri
görmedüm bir böyle ḳızġın müşterī

dā'imā sīmīn tene mā'il olur
yalıŋuz bir būseye ḳā'il olur

bir yalıŋ yüzlüye hem-dem olsa ger
aŋa yanar yaḳılur ḳanlar döker

aŋa dem-sāz olanuŋ baġlar dilin
ėdemez ḥall kimse anuŋ müşkilin

pāre pāre ėtmeyince cismini
kimseye açmaz o rāzuŋ ismini

Ḥilmiyā bunı bilen ʿārif olur
çoḳ rumūzuŋ sırrına vāḳıf olur

82.[511]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ḳurı tīz pehlivān
her kimi ṭutar ise baṣar hemān

var miyānında o merdüŋ bir kemend
aŋa el ėrgüremez her bir levend

kimse ḳarşu ṭuramaz hiç ol ere
bildürür miḳdārını Rüstemlere

zūrbāz ü pehlivāndur mā-ḥaṣal
ėrgüremez ṭabʿına kimse kesel

[510] AE: 254[a]; S:50[a]; İÜ: 12[a].
[511] AE: 254[a]; S: 50[a]; İÜ: 12[a].

5 ger ḫᵛāce oġlı ḥammāl ü saḳā
degme de anuŋ ile başa çıḳa

bunı her kim fetẖ ėderse ***Ḥilmiyā***
eylerem medḥin anuŋ ṣubḥ ü mesā

83.[512]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim yüzdür anuŋ parmaġı
sekiz ayaḳ üzredür hem ṭurmaġı

beş başı var beş dili var dört cānı
ʿārif iseŋ bilegör bu dem anı [***Meyyit***]

84.[513]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ṣāmit abdāl bir dede
et ṣatar ḳaṣṣāb olup bir köşede

çengelinde aṣılı laḥm-ı ṭarī
bir ʿArab oġlancıġıdur müşterī

3 lāşe hāẕā dėyü bāzārı bozar
oġlanuŋ başını ṭoḳmaḳla ezer

85.[514]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne şeydür ḳalʿası sırça sarāy
leşker-i Hindū ile ḳurmuş alāy

ṣubḥ olınca eyler ol ʿasker firār
gėceler cemʿiyyete vėrür ḳarār

[512] AE: 254[a]; S: 50[a]; İÜ: 12[a].
[513] AE: 254[a]; S: 50[a]-51[b]; İÜ: 12[a]-13[b].
[514] AE: 254[a]-255[b] ; S: 51[b]; İÜ: 13[b].

3 nehri var ol ḳalʿanuŋ budur ʿacīb
gāh aḳar aḳmaz bu bir sırr-ı ġarīb

fehm ėderseŋ bunı sen īhām[515] ile
ṣan Ḥabeş şāhı beyāż iḫrām ile

86.[516]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ayaġı başındadur
ṣūret ü maʿnā anuŋ işindedür

aġzı birdür dili iki cānı yoḳ
ʿömri bil otuz iki yaşındadur [***Diş***]

87.[517]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim bir żaʿīf ü nātüvān
bir gözi ḳalmış açıḳ ancaḳ hemān

bī-mecāl olmuş o deŋlü ol faḳīr
gözine girer çıḳar yılan çıyan

3 ol o żaʿf ile ḳıyām ėtse eger
başamaz anı o dem bir pehlivān [***İğne***]

88.[518]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür bir deri donlı pehlivān
eli yoḳdur ayaġı vardur hemān

alsaŋ ayaġını burnın ḫışladur
daḫı andan ṣoŋra ḳarnın ḫışladur

[515] īhām: İẕʿān S; İÜ.
[516] AE: 255[b] ; S: 51[b]; İÜ: 13[b].
[517] AE: 255[b] ; S: 51[b]; İÜ: 13[b].
[518] AE: 255[b] ; S: 51[b]; İÜ: 13[b].

ḥāṣılı bir burnı büyük ḳuşdur
kül kömür yer ṣanki ol bī-hūşdur

eli yoḳdur hem daḫı yoḳdur başı
göbeginden ṣoluḳ almaḳdur işi

bu lüġaz güç görinürse gözüñe
oḳuyuben üflesünler yüzüñe

89.[519]

Ferdī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ẕāt-ı pāk-aḥḳardur dilā
ola muḥṭācı anuñ bāy u gedā

gāh olur kim ol olur zevraḳ-süvār
rākib-i āb olsa gāhī vechi var

deyr ü mescidde muḳīm olsa n'ola
zühdi vardur bilmez aṣla bu riyā

biri birine girüp ażlāʿı hem
pāymal olmaḳda ḫalḳa dem-be-dem

sīne-i ʿuşşāḳa beŋzer sīnesi
derdmendüŋ ābdur āyīnesi

raġbet eyler ẕātını görse kibār
gāhī olur sīne pür-naḳş ü nigār

meskeni geh Rūm olur gāhī Mıṣır
şaḫṣına olmaḳda nevʿi münḫaṣır

eylemezken farḳ ol pā vü seri
gāhī baş üzre olur anuŋ yeri

gāhī ammā ol ṣaf-ārā-yı cihān
ėde ṣaffu'n-naʿli vü ṣadrı mekān

aŋlamazken kimse ḳıyl ü ḳālini
ʿarż ėder ḫünkāra ḫalḳuŋ ḥālini

[519] AE: 255[b] ; S: 51[b]-51[a]; İÜ: 13[b]-13[a].

90.[520]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ʿaḳrebdür ki anuŋ nīşi var
hem yigitdür otuz iki dişi var

serçe gözlüdür daḫı biŋ yüzlüdür
āb-ı deryādur ki ġāyet ṭuzludur

zevraḳ-āsā şüphesüz ṣuda olur
miṣl-i māhī çıḳsa ger ṣudan ölür

hem keser balṭa uçar ḳuş yer içer
gūyiyā vaḥşīdür ādemden ḳaçar

her ne renge isteseŋ miṣl-i zücāc
girmede ammā gürisne ḳarnı aç

ḥāmiledür ṣan gebe ʿavret hemān
cismi yoḳ olsa n'ola gözden nihān

bī-vużū olmaġla ḳılamaz namāz
kimseden pervāsı yoḳdur bī-niyāz

bal yemez olduḳda maḥrūrü'l-mizāc
ṭıbbı bilmez eylemez hergiz ʿilāc

yoḳ yere zaḥmet çeküp saʿy eyleme
bir lüġazdur bilür iseŋ söyleme

çeşm-i sūzenden geçer mi hīç fīl
ḫayli yerdür Üskidāra Erdebīl

91.[521]

Şākir

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim yılda bir eyler ẓuhūr
sākin olur sāyesinde mār u mūr

[520] AE: 255[b] -255[a]; S: 51[a]; İÜ: 13[a].
[521] AE: 255[a]; S: 51[a]; İÜ: 13[a].

geh hilāl olur o meh gāhī tamām
yerde gökde var aŋa iki maḳām

māh onbeşde o beşde bedr olur
bu hesābı fehm ėden ẕī-ḳadr olur

her kimüŋ ḳarşusına gelse o māh
cünbüşi ḳalmaz anuŋ bī-işţibāh

gāhī żabţ eyler iki şaḫṣı biri
kim taḥarrük ėdemez anuŋ biri

yoḳ aŋa cūd ü kerem içre meṯil
hem odur baḫş ü dihişde bī-ʿadīl

Şākirā cezm eyledüm ki bu lüġaz
ʿuḳdedür kim bir aḥad ḥall ėdemez

92.[522]

Şeyḫī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şeydür kim müdevver meh-miṯāl
yoḳ anuŋ ḳalbinde aṣlā ḳıyl ü ḳāl

gelse ṣāġ yanına anuŋ bir püser
her gören yüzine ḳarşu āh ėder

ger ėderse ṣol ṭarafdan ol ẓuḥūr
gūyiyā on beş yaşar dilber olur

hem-ʿinān olsa aŋa bir ẕerre ger
şāb iken ol şeh-levendi şeyḫ ėder

isteyen bu nükteye bulmaḳ ẓafer
mıṣraʿuŋ her birine ḳılsuŋ naẓar

mużmir iken muẓhir olur cümleten
ʿaynı ile görmüş olur defʿaten

[522] AE: 255[a]; S: 51[a]-52[b]; İÜ: 13[a]-14[b].

93.[523]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim mār-veş bī-iştibāh
geh yeşil câme giyer gāhī siyāh

cānı yoḳdur gerçi anuŋ ey perī
geşt ėder aḳlām-ı arżı her yeri

evliyādur ẓāhiren yoḳdur eşi
bātınīdür dā'imā anuŋ işi

manṣıb olmuşdur aŋa iç illeri[524]
süricidür her zamān ol ʿaskeri

ḳabż ü baṣṭ ėder dem-ā-dem ol ḥabīb
ṭabʿı leyyin ḫayli bir ḥāẕıḳ ṭabīb

ėtse bir kimse anuŋla imtizāc
ekşerīyā olur ol ṣıḥḥat mizāç

nāmı anuŋ iki isme pek uyar
biri hefte başıdur biri ḫıyar

94.[525]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim menbaʿ-ı arż u semā
cümle şey andan alur neşv ü nemā

ḫilḳati Ādemden esbaḳ bī-gümān
Ādemün bir cüz'i oldı bil hemān

bir muṣavver kişidür ol pür-hüner
yek nigāh ile seni taṣvīr ėder

kendi ṣāf-dil oldıġıçün gör hele
niçe niçe reng ėderler kendüye

[523] AE: 255[a]-256[b]; S: 52[b]; İÜ: 14[b].
[524] manṣıb olmuşdur aŋa iç illeri: manṣıbıdur anuŋ ancaḳ iç ili S.
[525] AE: 256[b]; S: 52[b]; İÜ: 14[b].

penbeden yumşaḳ iken bī-iştibāh
geh olur miṡlü’l-ḥacer ḥāli tebāh

bī-ser ü bī-pāy iken durmaz gider
ʿasker-i Tātār-veş aḳın ėder

niçe yüzbiŋ kimseyi ḳılmış telef
iʿtimād olmaz dėmiş aŋa selef

ger ṣorarsaŋ mācerādan ėy ʿazīz
reng ü būyı yoḳdur ammā pek leẕīẕ [***Su***]
95.[526]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim rāḥatu’l-ervāḥ odur
ḳufl-ı bāb-ı ʿışḳ içün miftāḥ odur

dīdesi heft oldı ammā bī-zebān
ehl-i dil içre müşārün bi’l-benān

serde destār-ı siyāhī müsteʿār
kec-nigāh eyler olan ülfet-şiʿār

pertev-i şems-i velāyetdür ėden
ʿāşıḳāna ṣavtını ḥālet-fiken

nāle-i dil-sūzıdur ʿuşşāḳa hep
ėtdüren her dem nevāyı bī-sebeb

hem-dem olmuş ʿāşıḳa ol pür-hüner
niçe cānlar yolına devrān ėder

sīnesi bir dāġ ü ḳaddi rāstdur
ṭutsaŋ iki el ile pür-ḫ^{v}āstdur

beste olmuş bir nigāra ol ṣabā
āşikār eyler nühüfti bī-nevā

olsa bīrūn perdeden yā çār-gāh
evce dek peyvestedür çekdügi āh

gör o Baba Ṭāhiri pest-perdeden
būselikle indi gerdāniyyeden

[526] AE: 256^{b} ; S: 52^{b}-52^{a}; İÜ: 14^{b}-14^{a}.

11 beŋzedür vech-i Ḥüseynīyi güle
zülf-i pīç-ā-pīçi būy-ı sünbüle

çekmede āh-ı bülendi dem-be-dem
Iṣfaḥān yādıyla mānend-i ʿAcem

13 ṣayd içün murġ-ı dili āteşlere
yem döker ol gūyiyā demkeşlere

āşinānun būs ėder her dem lebin
çaldurur kendüye parmaḳ peş-revin

15 bu lüġaz ḥallinde n'eyler hūşyār
żarb-ı fetḥi çün ḥiṣār-ı gül-ʿiẕār

96.[527]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 bil nedür ol ḳalʿa-i gevher-feşān
pür-şükūfe ṣanki ṣaḥn-ı gülsitān

iki leşker cemʿ olup ol ḳalʿada
cenge ḥāżırlardur anda her zemān

3 iki ʿayyār-ı ḳaṣīr ü zırh-pūş
olmuş ol ḳāvmüŋ içinde pāsbān

birbirine ḳatuben ceng ėtdürür
leşkeri ol iki ʿayyār-ı cihān

5 ṣanki ol rezmüŋ ṣadāsından o dem
lerze-nāk olur zemīn ü āsumān

ḳırılup hīç ḳalmayan ġālib olur
mürdesinden zindesi ister amān

7 bunı temyīz ėtmeyen aḥmaḳları
ḫar yerine ṭavlaya bend ėt hemān

[527] AE: 256ª; S: 52ª ; İÜ: 14ª.

97.[528]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim iki nesne birbirin
gėce gündüz ḳovalar olmaz ḳarīn

birbirini görmemişdür ṣubḥ u şām
muʿterifdür buŋa cümle ḫāṣ u ʿām

3 gemi direginden alçaḳdur velī
ādemüŋ boyından uzundur eli

ḳoz ḳabuġından küçükdür lā-cerem
vezn ėdinmez kendüyi hem bir direm

5 aḳ ṣaḳallu ḳocadur hem şüphesüz
bī-şek oldı zār u muḥtāc aḳçasuz

kim vėrürse bu lüġazden bir nişān
anuŋ olsun Ḳandehār ü Iṣfahān

98.[529]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim desdegirmi ḳaṣḳatı
ḳırmızıdur āl rengi ṣūreti

başını kesseŋ gözüŋ çaḳmaḳlanur
hem daḫı boġazlasaŋ boġazlanur

3 acı dilli başı telli bir ḥerīf
ṣoḥbet içün yaradılmış ol żaʿīf

99.[530]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[528] AE: 256[a]; S: 52[a]-53[b]; İÜ: 14[a]-15[b].
[529] AE: 256[a]; S: 53[b]; İÜ: 15[b].
[530] AE: 256[a]; S: 53[b]; İÜ: 15[b].

ol ne maṣnūʿdur ki cismi cestedür
ḳarnı üzre sürinür bir nesnedür

gömlegin alsaŋ ele bir āl ile
bir daḫı gelmez ele bir ḥāl ile

bir żaʿīfü'l-bünyedür ol nā-murād
bir delikden çıḳup eyler kesb-i bād

bāl ü persüz ber-hevā olsa revān
ḳonduġı yerde ėder cismin nihān

gerçi başı ḫoşdur anuŋ āb ile
līk ḥāli pek mükedder bād ile

çünki esrār-ı nihāndur bu lüġaz
feṭḥ ėden dānāyı Ḥaḳḳ ėtsün eʾazz

100.[531]

Luṭfī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne tīr-keşdür ki olmuş ser-nigūn
olmuş anuŋ isminüŋ āḫiri nūn

oḳları ol tīr-keşüŋ hep ḳaradur
kimi gizli kimi āşikāredür

menzili bālāda āʿlādur yeri
ḫıdmetinde dāʾim anuŋ beş perī

dem-be-dem dem çekmede mānend-i nāy
gāhīce olur ḳarīn aŋa dü-ay

kim ki feṭḥ eyler bu sırrı ***Luṭfiyā***
eylerem medḥin anuŋ ṣubḥ u mesā

101.[532]

Kelāmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[531] AE: 256[a]-256[b] ; S: 53[b]; İÜ: 15[b].
[532] AE: 257[b]; S: 53[b]-53[a]; İÜ: 15[b]-15[a].

1 ol nedür kim öyle olınca gezer
öyleden ṣoŋra olur ehl-i naẓar

bozulur hem düzülür erteye dek
aŋa ḫıdmet ėtmede ins ü melek

3 üç başı var daḫı on bir ayaġı
hem gider yolsuz degül baṣbayaġı

ṭoḳuz ayaġı timür pābuç giyer
hem çıḳar ṣaḥrāyı seyr eyler gezer

5 dėr ***Kelāmī*** yoḳ kelāmumda ḫaṭā
dā'imā işi güci luṭf ü ʿaṭā

102.[533]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ḫıdmete bel baġlamış bir niçe yār
birlige yetmiş ḳamusı āşikār

meskenet yüzin yere urur müdām
pes der ü dīvārdur aŋa maḳām

103.[534]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim rengi anuŋ ḳaradur
cismi başdan başa pāre pāredür

ayaġından aṣdı çün anı Ḫudā
üstiŋe ṣıçrar ḳanı degseŋ aŋa ***[Karadut]***

104.[535]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[533] AE: 257[b]; S: 53[a]; İÜ: 15[a].
[534] AE: 257[b]; S: 53[a]; İÜ: 15[a].
[535] AE: 257[b]; S: 53[a]; İÜ: 15[a].

1 bir ovada kimse görmesün dėyü
bir diri göme ḳodı bir mürdeyi

bir diri geldi anı uġurlıya
mürde ḳaldırdı yüzinden perdeyi

3 ṣıçrayup boġdı hemān ol diriyi
ʿārif olan aŋlar işbu ḫurdeyi

105.[536]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1. ol nedür kim bir küçücük ḳızcaġız
ḳaldı ḳundaḳdan gebe ḳo çatlasun

borusı ṭütmüş başında od yanar
bir ṭabanca ur ṭoġursun patlasun [***Tüfenk***]

106.[537]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne ʿavratdur ki ṭucdandur teni
daḫı ḳarnındaki ṭaşdur oğlanı

ṭoġırıcaḳ çaġırur pek vehm-nāk
oğlan ile ʿālemi eyler helāk [***Değirmen***]

107.[538]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne balıḳdur ki ḳarnı boş durur
ḳurıda yüzmekle başı ḫoş durur

göbeginden aḳıdur bağırṣaġın
başı timür gövdesi aġaç durur [***Mekik***]

[536] AE: 257[b]; S: 53[a]; İÜ: 15[a].
[537] AE: 257[b]; S: 53[a]; İÜ: 15[a].
[538] AE: 257[b]; S: 53[a]; İÜ: 15[a].

108.[539]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir ʿacāyib nesne gördüm dėme lāġ
kim teni başdan ayaġa bir ḳulāġ

ḥürmet ėdüp urmasaŋ giryān olur
sille yedikçe ḳatı şādān olur

zaḫmı yėdikde o dīde ḫoş olur
urmasaŋ ġuṣṣa çeküp ḫāmūş olur

bir ʿacāyib nesne dögseŋ sevinür
dögmeseŋ ġam-gīn oluben yerinür

109.

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bil nedür ol çāh kim yek-pāredür
hem o çāhuŋ ābı ġāyet ḳaredür

muttaṣıl ol çāha niçe nāvdān
nāvdāndan līk āb olmaz revān

uyuben bir kimseye bir ḳaç ʿArab
Yānını bekler o çāhuŋ rūz u şeb

ḳıl ḳadar ʿayb olsa anlarda hemān
başlarını ḳaṭʿ ėder vėrmez emān

içleri mār ile memlū bī-şümār
femlerinden mūr olur hep āşikār

ol ḳuyunuŋ bir iki üç delvi var
ser-nigūn olmaġla ṣu ėtmez ḳarār

bir ʿArab ol çāhdan ābı çeker
penbe tarlasın ṣular esrār biter

[539] AE: 257[a]; S: 54[b]; İÜ: 15[a]-16[b].

bunı bilen ʿaḳl olur aŋa ʿalem
bilmeyen dīvāneye yoḳdur ḳalem [***Mürekkep kutusu***]

110.[540]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ḳaddi ġāyetle dırāz
ḳaddine nisbet anuŋ ʿömri pek az

gāh ėder bir ṭāġ başın tābdār
bir iki yıl ṭolanup eyler ḳarār

3 iki yüzli dilber-i ṭannāzdur
ʿālem içre māh-veş mümtāzdur

kim bilürse bunı fehm eyler yaḳīn
olsun ol ṣāḥib-dile dest-ber zemīn

111.[541]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne şeydür yek-çeşm yek-rū ʿayān
sāde-rūdur eylemez bir şey nihān

cezbi ġālibdür ʿaceb dem-keşlenür
illere ocaġ-ıla āteşlenür

3 levni esveddür hem anuŋ cānı yoḳ
patlamadan ġayrı bir dermānı yoḳ

112.[542]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ṣuŋʿ-ı Ḥaḳdan ḳaşı var
al yaŋaḳlu bir güzel yoldaşı var

bir yeşil kemḫā geyürmiş aŋa Ḥaḳ
ol güzelden çoḳ ėremez yaşı var

[540] AE: 257[a]; S: 54[b]; İÜ: 16[b].
[541] AE: 257[a]; S: 54[b]; İÜ: 16[b].
[542] AE: 257[a]; S: 54[b]; İÜ: 16[b].

113.[543]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir ʿacāyib nesne gördüm ėy civān
raḫşa beŋzer heyʾeti bir merd-i cān

her yanında var anuŋ üç ayaġı
her üç ayaġında var bir ṭırnaġı

dürlü niʿmetler çekilür yanına
hiç birin yėmez vėrür ḫalḳa yine

dili var başına ṭaḳmışlar dilin
diline ṭaḳmışlar anuŋ dizginin

nuṭḳı yoḳ söyler işāretle velī
ḥaḳḳ budur bāṭıl budur dėr ḥāṣılı

bil ṣadāḳātle ṭutanlar dizginin
Cennet-i āʿlāda bulmuşdur yerin

bu muʿammā nāmını ʿ***Abdī*** baŋa
kim ki dėrse raḥmet ėde Ḥaḳḳ aŋa

114.[544]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir müferriḫ ḫāne gördüm nāgehān
Mevlevīḫāne imiş bildüm ʿayān

dervīşinüŋ birisi çözdi kemer
bozılup vīrāne oldı ol zamān

115.[545]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[543] AE: 257[a]-258[b]; S: 54[b]-54[a]; İÜ: 16[b]-16[a].
[544] AE: 258[b]; S: 54[a]; İÜ: 16[a].
[545] AE: 258[b]; S: 54[a]; İÜ: 16[a].

ol nedür kim cüṣṣesi ġāyet żaʿīf
ḥiddet ile ḫalḳ beyninde ʿarīf

ḫıdmetini istiḳāmetle ėder
ḳadrini bilen aŋa ikrām ėder

bu ʿacebdür nāsı ol tezyīn ėder
kendi ʿuryān ü bürehne geşt ėder

görmedüm ben böyle bir ṣāḥib-hüner
iki şey'üŋ beynini tevfīḳ ėder

bu muʿammā diḳḳat ile fehm olur
ṣarf-ı maḳdūr eyleyen ādem bulur

116.[546]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim müstaḳīmü'l-ḳāmedür
ḫurde sözli bir aġır hengāmedür

ḫalḳ içinde ḫalḳa taḳrīr ėder ol
ḫalḳ-ı ʿālem sözini eyler ḳabūl

ʿadd ėderseŋ yüz ḳadar vardur dişi
hem sükūn üzre dėmez aġır beşi

yüz dişiyle bir diliyle söyler ol
söylemez illā ki mevzūn söyler ol

117.[547]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

yapmış üstād-ı mühendis bir sütūn
başı üzre eylemiş ʿarż-ı fünūn

cānı yoḳ ammā niçe cānānı var
ehl-i dil yanında ḫayli şānı var

[546] AE: 258[b]; S: 54[a]; İÜ: 16[a].
[547] AE: 258[b]; S: 54[a]; İÜ: 16[a].

3 vėrmiş aġzın bir cevāhir-kānına
neş'eler feyż ėtmede yārārına

ḳabżı sevmez ḫūnı andandur hemān
olsa bir şīşeyle ėder iḥtiḳān

118.[548]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne şaḫṣ-ı bü'l-ʿaceb ʿibret-nümā
düşmen olmuşdur aŋa bāy ü gedā

kimseye ėtmez iken aṣlā żarar
her gören ṭurmaz vėrür aŋa keder

3 ʿaḳlı yoḳdur līk bir üstāddur
ṣanʿatı bürhān-ı istiʿdāddur

aŋa ḳuşbāzdur dėsem olmaz ʿaceb
ṣayd ėder çoḳ murġı zīrā rūz ü şeb

5 ʿāḳilān anı ḳomazlar ḫāneye
çünki mā'il ekşerī vīrāneye

bu lüġaz feṭḥin bulan pek azdur
ṣanmasunlar maḳṣadum cān-bāzdur

119.[549]

Fennī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim iki başlı bir yılan
anı her kim görse olur dālṭabān

hey'eti ḳara ḳaṭır yılanıdur
ḳırmızı cāmeyle gezmek şānıdur

3 ekşerī elde ṭurur ḳolda gezer
ėtmez ol māra ebed tiryāḳ eşer

[548] AE: 258[b]; S: 54[a]-55[b]; İÜ: 16[a]-17[b].
[549] AE: 258[b]-258[a]; S: 55[b]; İÜ: 17[b].

ülfet iken niçe mār ile işi
żabṭ ėder līkin anı iki kişi

kimisi anı alurdı dūşına
kimisini ol alur āġūşına

mey gibi ayaḳdan alur ādemi
mest olursa paça olur hem-demi

kimisi dīvān-ı ʿālīye çıḳar
ehl-i cürmüŋ dā'imā ʿarżın yıḳar

ʿişret erbābına geh yoldaş olur
gāhīce ṣıbyān ile pādāş olur[550]

hem ėder fısḳıyye ẕevḳin ārzū
yaṣlanur şādü'r-revānı sū-be-sū

Fenniyā bu lüġazı yārān bilür
yigidüŋ eyüsini meydān bilür [***Falaka***]

120.[551]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ḳuşdur cānı yoḳ ḳaddi kütāh
derdmendi ṣelb ėderler bī-günāh

tüyi yoḳ ammā anuŋ vardur peri
āşiyānında dolanur ekẕerī

yel ḳovandur kimi deryāda uçar
uçdıġı yerde biri birin geçer

kimi saḳā ḳuşı gibi ṣu çeker
çekdigi ṣuyı velī içmez döker

zīr ü bāmı āşiyān ėtmek neden
ḳısmeti gelür verā-yı perdeden

oldı bir ḳaç ṣanʿata ḫıdmet-güẕār
derd-i dilden eylemekde āh ü zār

[550] Bu beyit S ve İÜ nüshalarında bulunmamaktadır.
[551] AE: 258[a]; S: 55[b]; İÜ: 17[b].

7 bu lüġazla ***Fenniyā*** yāri ara
görmesün aġyār izüŋ başma ḳara [***Makara***]

121.[552]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne bir sāzendedür kim çengi yoḳ
ney çalar burnı ile āhengi yoḳ

her maḳāmı dāʾimā cevlān ėder
ʿālemi bīdār ėdüp nālān ėder

3 ėtse gerdāniyyeden ol būselik
hep görenler anı żann eyler emik

ʿāşıḳ-ı şūrīde-veş eyler nevā
hīç ḳarār ėtmez eger olsa ṣabā

5 kime beŋzer dėrseŋ ol sersem dede
ʿaynuhu beŋzerdi Dervīş Aḥmedʾe

perdeden ḥaẓẓ eylemez bilmez uṣūl
perdeden maḳṣūdına bulmaz vuṣūl

7 şeb olınca ʿālemi seyrān ėder
gündüz ekşer kendüsin pinhān ėder

çengīdür incir dibi dėrler aŋa
dāʾimā raḳṣ eylemekde ber-hevā

9 ***Fenniyā*** her kim ki bunı ḥall ėder
rūzigāruŋ cevrine sīne gerer[553]

122.[554]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür ẓann eyler āletdür gören
anı māhī gibi ṣayd eyler düzen

[552] AE: 258[a]; S: 55[b]; İÜ:17[b]-17[a].
[553] Bu beyit S ve İÜ nüshalarında bulunmamaktadır.
[554] AE: 258[a]-259[b]; S: 55[a]; İÜ: 17[a].

ḫuşk olur geh gāh ammā tāzedür
ḳadd ü ḳāmet anda nīm endāzedür

3 bir başı bir gözi var yoḳ anda el
bir başa bir göz yeter żarb-ı meṣel

cānı yoḳ cānlıyla eyler ülfeti
baŋa ḳalsa dėr ėdüm ḳum sāʿati

5 ṣaḳlar erbābı ḳuṭı içre hemān
dil ile kārı velīkin bī-zebān

ḫāṣ u ʿāmda bulınur nisvānda
vardur emṣāli anuŋ merdānda

7 aŋa dildāde olan ehl-i ṣafā
küse küse barışurlar dāʾimā

ṭaşrada yoḳ aŋa iḳbāl ėdici
çoḳdur İstanbulʾda līkin sevici

9 yaʿni el-ḳıṣṣa gerek andan ḥaẕer
mübtelāsını ėder zīr ü zeber

bilmek isterseŋ eger ol āleti
mühreci eṣnāfına ėt ḫıdmeti

11 pek ṣaḳın ṣoŋra bozarsın maʿdeni
görmemişken lafẓı bıḳdırdı beni

gerçi kim oldı uzunca bu eṣer
oḳuyanlar hep ḥikāye ẓann ėder

13 bir lüġazdur ancaḳ ehli aralar
ḳıllıyı yutsun bilen zen-pāreler [***Zeybek***]

123.[555]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür iki birāder pür-vefā
biri birisinden olmazlar cüdā

gūyiyā tevʾemdür ol iki peri
bunlaruŋ ẕātında vardur māderi

[555] AE: 259[b]; S: 55[a]-56[b]; İÜ: 17[a]-18[b].

3 aġzı ḳarnında göti ḳolındadur
biri ṣaġında biri ṣolındadur

nevbet ile işlerin görür gider
gem ursaŋ aġzına ṣu nūş ėder

5 ḫıdmetinde dört kişi pūyāndur
dördüŋ ammā ikisi bī-cāndur

vėrmek içün anlara bunlar ġıdā
birbirini ḳovalarlar dā'imā

7 geçirirken kārda yaz ü ḳışı
anlaruŋ biter ṣubaşıyla işi

ṣanma kim bildüm dėyenler iş görür
çün bu madde ḫaylice ṣu götürür

9 ṣad-hezārān āferīn olsun saŋa
ḫayli meşḳüŋ var lüġazda ***Fenniyā*** [***At kırbası***]

124.[556]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne raḫş-ı bī-vefādur kim dü-pā
olmada vaḳt-i şitāda rū-nümā

çār-pā ḥayvān gibi ol yem yėmez
aŋa mālik olan aṣlā beslemez

3 arpa içün ilticā ėtmez caġa
ṭabʿı mā'il ḳar buz üzre ḳoymaġa

var licāmı ḳuyrıġı ḳusḳunı yoḳ
ʿāşıḳ-ı üftādesi ṣıbyānda çoḳ

5 ayaġına mīḫ deger ise duyar
naʿlı yoḳ ammā yine ister ḳayar

her kim inişde biner ise aŋa
ol da yoḳuşda süvār olur aŋa

7 ḫalline ne eylesem āyā ʿaṭā
atda ṭonda bir şeyim yoḳ ***Fenniyā***

[556] AE: 259[b]-259[a]; S:56[b]; İÜ: 18[b].

bezmimüzde olsa bir duḫter sefīd
ḥall olurdı bu muʿammā-yı cedīd [***Kızak***]

125.[557]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 başı dörtdür ayaġı şeş bir güher
lafẓen ü maʿnen iki cānsuz püser

göz ḳosaŋ ger üstine düşmen olur
dost olur eyler iseŋ zīr ü zeber

126.[558]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne dörtdür altı ile ikidür
lafẓ ile maʿnāda daḫı ikidür

birinüŋ nıṣfı ikidür şüphesüz
ol birinüŋ daḫı ṣülṣi ikidür

3 ikisinüŋ ḫamsi de iki olur
cümlesi bir yere gelse ikidür

127.[559]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne nūn-ı bü'l-ʿacebdür vėr cevāb
var derūnında elifler bī-ḥesāb

nūndur līkin anı yazmaz ḳalem
sīnesi çāk olmada çekmez elem

3 geh nebātī gāh ḥayvānī olur
anuŋ ile niceler fayṣal bulur

[557] AE: 259[a]; S:56[b]; İÜ: 18[b].
[558] AE: 259[a]; S:56[b]; İÜ: 18[b].
[559] AE: 259[a].

nevʿ-i insān ile ünsiyyet ėder
līk ṣıbyāndan ḳaçup nefret ėder

eyler aŋa geh bezirgān ser-fürū
ʿāḳilān ile olur geh rū-be-rū

tāmmü'l-aʿżā olur ise muʿteber
bir lüġazdur bilgil ėy cān-ı peder

ḳuş degülken āşiyānı var anuŋ
belki vardur biri yanuŋda senüŋ

128.[560]

Sāmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şeydür kim anuŋ şekli ʿacīb
cānı var hem cānı yoḳ emr-i ġarīb

isminüŋ ḥarfi sekizdür bī-gümān
nıṣfı çār ammā ki üç söyler zebān

gögsine bir ḳaç ḫadeng urmuş felek
ẓahrına varmış ucı yoḳdur yelek

elsüz ayaḳsuz ḳurı tendür hemān
laḥmı yoḳ baḳsaŋ ṣayılur üstüḫᵛān

perdesi var sāz-veş bir ṭurfe şey
līk ne ṭanbūr ü ne ḳānūn ne ney

elde ṭutar ḳadrini bilen kişi
gėce gündüz ülfeti olur işi

ekṣerī bālā-nişīn-i iʿtibār
pest olur gāhīce hem nālān ü zār

gėcelerde ḫırḳaya başın çeker
sīnesin geh çāk ėder vaḳt-i seḥer

bu lüġaz ḥallini söyler herkese
kūh-ı Ḳāf ile varan mülk-i Fasʾa

[560] AE: 259ª.

129.[561]

Rifʿatī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir ʿacāyib şehre vardum nāgehān
Şām şehrinden hemān vėrür nişān

şehr-i Bābil-sāya beŋzer fi'l-meṣel
içi memlū niçe erbāb-ı milel

ismini bir pīrden ėtdüm suʾāl
dėdi nāmıdur şebistān-ı ḫayāl

gerçi gerd oldum der ü dervāzesin
seyr ėdüp pīr ü civān tāzesin

cism bunlar ʿumḳ ü ṭūl ü ʿarż yoḳ
ḳābil-i ḳısmet degüller farż yoḳ

pes tecezzī eylemez bunlar ḳabūl
yine cevher dėyemez ehl-i ʿuḳūl

reng ü būdan daḫı ʿārīdür bular
pes ʿaraż daḫı dėmez ehl-i naẓar

ne heyūlādur ne ṣūretdür ne ḥāl
ne muḥal var anda ėy ṣāḥib-kemāl

görmek isterseŋ bu şehri ***Rifʿatī***
düş ferāset yolına gör ʿibreti

130.[562]

Müstaḳīm-zāde

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

diŋle buldum bir ḥiṣār-ı üstüvār
nās cemʿ ėder kirāsı ṣad-hezār

kendi Rūmī nisbeti olmuş ʿArab
yoḳ Ḥicāz ile ʿAcemde bu ʿaceb

[561] AE: 259[a]-260[b].
[562] AE: 260[b].

çār-pādur dişi var hem iki yüz
cān ü bāş yoḳ nıṣfı ṣaysam ger otuz

bidʿat ammā pek ḥasendür ṣanʿatı
müstaḳil āyetle ṣābit vüsʿatı

olmaz ammā aŋa güncīde dü-cān
līk ẓātında zemīn ü āsumān

gāh iki merdüm içün lāzımdur ol
bir erenlerden olana ṣāġ u ṣol

ol ḥişāra evc-i āʿlādur maḳām
ẓarf iken maẓrūf-ı her dārü’s-selām

çıḳmayan miʿrāca girmez bil aŋa
naṣbı refʿ īcāb ėder ṣarfı binā

ṣūfiyān içün muḫayyer iltizām
perdesi levḥ-i nühüfte tek maḳām

merkez-i rifʿat tenezzül ėdene
reh-nümā-yı rāst oldur gidene

penç-gāh içre cemāʿatle muḳīm
bī-nevā ṣavm u ṣalāt anda ʿadīm

çār-gāhı Baba Ṭāhir’dür velī
māderi yoḳdur baṣar görmez eli

ümmü’l-aḫyār-ı tefāsir-i ḥasen
vālid ü mevlūdı yoḳ bilmez süḫen

maʿdenī ṣandum nebātī ol vucūd
pend-i ʿAṭṭār’a vėrmiş būy-ı ʿūd

Şeyḫ Saʿdī’ye gülistān-ı ṣafā
Allāh adın ẓikr ėdelüm evvelā

131.[563]

Rāmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ʿaceb meh-pāredür
gerdeni zencīrli bir bī-çāredür

[563] AE: 260[b]-260[a].

başı üstinde anuŋ vardur ʿalem
ekşerī olmaḳda ammā ber-ḳadem

kimisi altun olur kimi gümüş
niçe pāşā ḳapuların beklemiş

ḫıdmeti āʿyān-ı devletle müdām
bir ayāġ üzre ṭurur gūyā ġulām

geh piyāde gāhīce olur süvār
ṣāḥibi mużḥik de olsa vechi var

iki başı var anuŋ ejder gibi
ṭıfl-ı nev-res elde ṭop oynar gibi

Rāmiyā oldı lüġaz bunda tamām
seksen olmuşdur ʿadedde veʾs-selām

132.[564]

Ḳāʾil

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim sībe beŋzer ṣūretā
hem yaḳīndür sībe ẕātında şehā

meskeni bālādadur anuŋ hemīn
gāhīce dāḫı olur yere yaḳīn

mīve nevʿindendür ol ẕāt-ı ʿacīb
līk olmaz bāġ u būstāna ḳarīb

birini yėrseŋ biri daḫı biter
birisi biŋ ādeme belki yeter

yüzini birden bir ādem ekl ėder
bu sebebden oldı ekşer muʿteber

biŋüni bir ādem ekl ėtse daḫı
imtilāsı yoḳdur anuŋ ėy aḫī

kim dilerse ***Ḳāʾilā*** bunı bile
hem-nişīn olsun bir ehl-i derd ile

[564] AE: 260ª.

133.[565]

Kāmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ben daḫı bilmem nedür
cümlenüŋ maḳbūlı bir zī-bendedür

ġam-güsār olmaz bunuŋ gibi saŋa
böyle aġlar böyle güler dāʾimā

gerçi sengīndür o ẕāt-ı ḫoş-nümā
of dėseŋ uçar miṣāl-i sīmyā

gündüz o ḳarşu çıḳar mihmānına
gėceler uġranmaz anuŋ yanına

ḫānesinden gāh ü geh ġıybet ėder
bilmezüz ḳandan gelür ḳanda gider

ben dėdüm kimsin nedür aduŋ senüŋ
ol dėdi kimsin nedür aduŋ senüŋ

134.

Resmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim iki şeyʾ-i kārger
işleri dāʾim miṣāl-i ehl-i cer

ger dıraḫta ṣalb ėderseŋ anları
mīve ister ol zamān da cānları

yolları bekler ḥarāmī-veş yaman
her ne girse gözine iner hemān

cümle ʿālem olmuş aŋa mübtelā
ülfeti ellerle anuŋ dāʾimā

birbiriyle raḳṣ ėderler ṭāş ile
gūyiyā ḫıdmetde cān ü bāş ile

niʿmetiyle ʿālem oldı cümle sīr
ol gedā çeşmān olupdur bār-gīr

[565] AE: 260[a].

7. vezn iledür nu lügaz çünkim tamam
Kim bilürse āferīn olsun müdām

135.[566]

Reşīd

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim bir iki üç pehlivān
her biri bir Ḥamza-i ṣāḥib-ḳırān

biri eyler ʿāleme cevr ü cefā
serd-meşreb tund-ḫū ehl-i hevā

3 māʾī cāmeyle birisi sū-be-sū
geşt ėdüp dünyāyı eyler cüstücū

birisi üftāde-yi rū-yı zemīn
germ-ülfet vāyesi āh ü enīn

5 biri birini teʿāḳub ėtmede
birisi geldikce biri gitmede

kimse bilmez aṣlını söyler hemān
ben daḫı bilmem nedür gözden nihān

7 her biri bir ḫānede eyler ḳarār
kim bilürse anuŋ olsun nev-bahār

136.[567]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim maʿnevī maḥbūbdur
nāz ėder ʿāşıḳlara maḥcūbdur

ʿālem oldı bende-i efkendesi
çoḳ cihānda luṭf-ıla şermendesi

3 bir görinmez dilber-i mümtāzdur
murġ-ı dil ṣayd ėtmede şehbāzdur

gāhī ʿuşşāḳa olur cilve-nümā
gösterür biŋ vechile rūy-ı vefā

[566] AE: 260[a]-261[b].
[567] AE: 261[b].

5 vārsa bir vīrāneye maʿmūr ėder
niçe maḥzūn dilleri mesrūr ėder

cümlenüŋ maḳbūli şūḫ-ı dil-rübā
ḫalḳa eyler dāʾimā luṭf u ʿaṭā

7 ehl-i himmet ʿārifüŋ pīrāyesi
naḳd-i bāzār-ı kerem ser-māyesi ***(Germ)***

137.[568]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim bir siyeh-rū cāriye
ḫıdmeti ʿālemde ekşer ḳarıya

bir refīḳi var müşārün biʾl-benān
cüst-ü-cūda dāʾimā eyler fiġān

3 sāde-rūyān ile ülfet ʿādeti
merkebe beŋzer baḳılsa ṣūreti

meh-liḳā bir şūḫa olmuş mübtelā
defter-i ʿuşşāḳa yazılsa sezā

5 eylemiş āteşle ẓāhir dūd-ı āh
ėtdiler ol derdmendi ḥabs-i çāh

ḳatı çoḳ żarb eyledi üstād anı
görmedi bir kimsenüŋ imdādını

7 ḳanda olsa eksük olmaz mācerā
tercümāndur her lisāna āşinā [***Mürekkep***]

138.[569]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim maʿnevī her şeyde var
olmasa bulmazdı eşyā iʿtibār

[568] AE: 261[b].
[569] AE: 261[b].

lafẓı üç ḥarf ile maʿnā āşinā
ism ile olmaz müsemmādan cüdā

yerde vardur gökde var deryāda var
Ḫıżr ile İlyās’da ʿĪsā’da var

anadan ṭoġdıḳda bir ġonca-dehān
buldı anuŋla cihānda nām ü şān

bu lüġaz pinhān iken oldı bedīd
kim bilürse āferīn olsun ***Reşīd*** [***İsim***]

139.[570]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne dil-cūdur ki ʿālem müşterī
laḥm u şaḥmından eşer yoḳ bir deri

ekli yoḳ şürb-i müdāma mübtelā
söylenür aġzında ḫalḳuŋ bī-riyā

bilür anuŋ ḳadrini ehl-i sefer
kimisi ʿüryān kimi ḫilʿat giyer

eylemez hīç āteş ile ülfeti
belki dā’im defʿ eder germiyyeti

pāk-meşreb boynı baġlu bir ġulām
ser-fürū ėtmekle buldı iḥtirām

ḥālini işrāb ėder ṣāḥib-derūn
ėtmez ammā olmayınca ser-nigūn

bir teneffüs ėtmeye bi’l-ittifāḳ
ėdemez ḫıdmet boġar renc-i fu’āḳ

140.[571]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[570] AE: 261[b]-261[a].
[571] AE: 261[a].

ol ne iki vechle ṣūret-nümā
bir ḥayāt-efzā müferreḥ dil-rübā

reng-i rūyı būy-ı ḫulḳı dil-rübūd
dürlü dürlü cevhere mālik vucūd

āşinā şems ile rūy-ı enveri
vaṣlına ʿālem felekde müşterī

n’ola ḥüsni ḫaṭ ile olsa füzūn
dā’im olmaḳda şifāsāz-ı derūn

ḳoynına girdi ricāl-i devletüŋ
kimse inkār eylemez ḫāṣiyyetin

Nūḥ vaḳtinden berü bu ʿāleme
nefʿi ẓāhirdür vucūd-ı ādeme

bulsa ʿālemde ʿaceb mi ʿizzeti
oldı ẕikrullāha bāʿiṯ rü’yeti

141.[572]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şaḫṣ-ı münḥanī ġāyet naḫīf
münkesir ḫalḳuŋ elinden ol żaʿīf

āşināyı döndürür bīgāneye
bāʿiṯ-i cevr ü cefā cānāneye

iki ādem beynine girse eger
biri birinden ėder ol dem ḥaẕer

gūyiyā dest-i ferāsetle hemān
māniʿ-i dād ü sited bir ḳaltabān

ḳāmeti żaʿf ile olmuşken dü-tā
ḫalḳla eyler keş-ā-keş dā’imā

anı ḫāṭırda ṭutan memnūn olur
kim ferāmūş eylese maġbūn olur

kim vėrürse bu lüġazdan bir nişān
anuŋ olsun bir iki üç mākiyān

[572] AE: 261[a].

142.[573]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir ejder-i tīre-derūn
od ṣaçar aġzından olsa ser-nigūn

mūrdur gūyā ġıdāsı cānı yoḳ
ḳarn-ı vāḥidde anuŋ aḳrānı yoḳ

ādemüŋ gāhī ṭaḳılur yanına
ṣarılur boynına işi ṣaġına

rāst olmaz kec-nümādur ekşerī
ʿārif olmaz Bāyezīd olsa biri

vezne gelmez ṭurfe nā-mevzūndur
ülfeti ʿāḳil yanında dūndur

143.[574]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ezraḳ-fām miskīn nerm-ḫū
mevc urur āteşde geh mānend-i cū

ḫākden ḫalḳ eylemiş anı Ḫudā
niçe yüzden olmada ṣūret-nümā

mācerāda kimidür zīr-i zemīn
kimi ceng-āver gibi bālā-nişīn

germ olursa ṣu gibi ėtmez ḳarār
bulsa bir ferce hemān eyler firār

bilmeyen ṣandıḳ ḳıyās eyler anı
arayup buldıḳda ḳor şunı bunı

[573] AE: 261[a].
[574] AE:261[a]-262[b].

144.[575]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim oldılar sedd-i nigāh
aṣılur dolāb-ı çarḫa gāh gāh

sāz ile dilbeste ṣāḥib-dāʾire
gözedür vaż‘ı uyar mı sāʾire

nāvek-endāz-ı nigāh olsaŋ eger
bir naẓarda görinür iki siper

ṣūretā bir şey degülken bī-gümān
oldılar maʿnāda tāc-ı merdümān

ekşerī ḥayvān ile serbestedür
birbiriyle dāʾimā peyvestedür

ejder olsa ḳorḳar andan göz ḳapar
doġrı yolından çıḳar egri ḳaçar

çekmeye her kim bulursa ıżṭırāb
mülki olsun ḫᵛābda biŋ āsiyāb

145.[576]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir ḳalʿa-i ībret-nümā
eksük olmaz anda aṣlā mācerā

āb ü tāb ile miṣāl-i gülsitān
olmaz ammā anda bāġ ü būstān

hep içinde mündericdür ʿaskeri
vār ise cemʿ ėtmez ʿavratla eri

cümlesi gūyā anuŋ ehl-i fenā
farḳ olınmaz hīç bāy ile gedā

[575] AE: 262[b].
[576] AE: 262[b].

artırur çoḳ sālik anda ḳāmeti
kimisi ʿUşşāḳī kimi Ḫalvetī

ekşerī ḳavmi siyeh-pūşāndur
anda çoḳ sīmīn-beden ʿüryāndur

burc ü bārū-veş tehī peymāneler
arasa bulur ʿaraḳ mestāneler

olsa bir ādemde tāb-ı ıżṭırāb
anı eylerler ʿaraḳdan neşve-yāb

bunı her kim feṯḥ ėderse āferīn
cāme-ḫᵛābında bula bir nāzenīn

146.[577]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim başı boz bir pehlivān
vaḳti geldikde ḫurūc eyler hemān

gerçi kim gözden nihāndur ṣūreti
ʿālemüŋ maʿlūmı ammā ḳuvveti

ḥamlesinden baḥr ü ber pür-ıżṭırāb
vėremez Sām olsa da aŋa cevāb

rūzigāruŋ bildürür keyfiyyetin
kimseler bilmez nedür māhiyyetin

ḳış ü yazı farḳ ėder bī-cāndur
fiʿli ẓāhir fāʿili pinhāndur

ḳahvelerde bulınur ġayret-keşi
eylemiş zīrā zebūn çoḳ ser-keşi

hem anuŋ gün yüzli bir ḳardaşı var
iki yüz ayaḳ iki yüz başı var

altı ay evvel gelüp bu ʿāleme
feyż baḫş eyler ḳudūmi ādeme

kim ararsa bu lüġazı ėy hümām
bulur İstanbul'a ḳarşu ve's-selām

[577] AE: 262[b]-262[a].

147.[578]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim dāʾimā ʿüryāndur
ṣāḥib-i tāc ü ʿalem sulṭāndur

gāhī zerrīn ṭāḳ ile zīnet bulur
ḫıdmetiyle niçeler rifʿat bulur

cānı yoġiken ġıdāsı oldı cān
bülbül eyler ādemi baʿżı zamān

müstaḳīmü'l-ḳāmedür baḳsaŋ eger
kec-derūn oldıysa da vėrmez żarar

seng-dil bir serv-i sīm-endāmdur
dāʾim olsun zīver-i İslāmdur [***Mināre***]

148.[579]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür ḫam-geşte bir kūşe-nişīn
istiḳāmetle ėder dāʾim işin

iki cānibden görür bir ḫıdmeti
oldı her ṭarḫ-ı cedīdüŋ ʿilleti

ṣanʿatında ol hüner-ver cilveger
niçe ḳaṣr oldı anuŋla muʿteber

Ṣāmaḳo şehrinden ėtmişken ẓuḥūr
Konyevī ėtdiler anı zār u zūr

rāst eyler her maḳāmı çārgāh
kim bilürse anuŋ olsun pençgāh [***Künye***]

[578] AE: 262[a].
[579] AE: 262[a].

149.[580]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ehl-i ʿışḳa rāh-zen
eyledi dilberleri pīr-i kühen

fitne-cūdur yār ile yüz bulmasun
vechi var şimşīrden ḳurtulmasun

ekmedigüŋ yerden ot gibi biter
ruḫṣat olsa şöhret ü şāna deger

olsa ne yüzden gelür ṣayd ü şikār
ṣalıvėrmek bāʿiṯ-i ʿizz ü vaḳār

rūy-ı yāri gelse seyrān eylese
şīr olur gördikde cevlān eylese

150.[581]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür anuŋla dil āşüftedür
bāġ-ı maʿnāda gül-i neʼşküftedür

bir murād üzre ḳaçan ḫandān olur
şükr ile ol bülbül-i nālān olur

ġonca-i Cennet gibi görmez ḫazān
tāzedür bāġ-ı cihānda her zamān

cümle maḳṣūduŋ odur pīrāyesi
oldı iki ʿālemüŋ sermāyesi

ādemī lafẓı anuŋla āşinā
tesliyet-baḫş oldı ḫalḳa dāʾimā

[580] AE: 262[a].
[581] AE: 262[a].

151.[582]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne mekr ü şūr ile şöhret-şiʿār
çāşnī-gīr-i simāṭ-ı rūzigār

niʿmet-i elvān ile meʾlūfdur
ismi de üç ḥarf ile maʿrūfdur

āb ü āteşle ėderse imtizāc
cismini maḥv eyler ol nāzük mizāc

bilür anuŋ ḳadrini ehl-i meẕāḳ
ėtdiler nefʿinde ʿālem ittifāḳ

pāk ėder nā-pāki yoḳdur ḳıyl ü ḳāl
eylese cāʾiz ḥarāmı ol ḥelāl

eksük olmasun cihānda dāʾimā
aŋa muḥtāc oldılar şāh ü gedā

gāh olur hem-sāyesi bir rū-siyāh
ḥaḳḳın inkār eylemek oldı günāh

152.[583]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne iki ṭaḳla-bāz-ı rū-siyāh
zār u zūr ile olur maġlūb şāh

iki ʿayyār-ı zırıh-pūş çeri
cemʿ ėder bir yere iki ʿaskeri

ikisi bir ḥamleden ḫıdmet-güẕār
ḫalḳ anlardan ėder feryād ü zār

geh murāduŋ üzre eyler ḫıdmeti
geh bozar bāzārı vėrmez ruḫṣatı

[582] AE: 262[a]-263[b].
[583] AE: 263[b].

iki yüz sekiz ʿadeddür ḥarfi üç
fikr olınsa feṯḥ olur ẓann ėtme güç

var baḳılsa ṣūretā çift ü teki
ikisi olur ṣayılsa ḳırḳ iki

ẓāhir oldı bu lüġaz ġāfil me-baş
at yerine baġla da çekme telāş

153.[584]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim mū-miyān sīmīn-beden
bir müferreḥ ḫānede ṭutmuş vaṭan

ḫayli nāzük ḫoş-nümādur ṣūreti
ser-nigūn olmaġla buldı ʿizzeti

zīr ü bālā olmada şām u seḥer
kendüsi yerde vėrür gökden ḫaber

żāyiʿ ėtmez vaḳti bir rūşen-żamīr
ḫıdmete bel bağlamış gūyā esīr

olmasa anuŋ derūnında ġubār
kimseye olmazdı aṣlā ġam-güsār

154.[585]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim seng-dil-i ġaddārdur
żarb-ı destinden cihān bī-zārdur

devr ėder baş üzre mānend-i felek
ʿāḳil andan iḥtirāz ėtmek gerek

cevr ėder bī-hūde gāhī ādeme
ṭoḳınur ruḫṣat bulursa ʿāleme

[584] AE: 263[b].
[585] AE: 263[b].

semt-i düşmenden gelürse nā-gehān
ādemi bī-hūş ėder vėrmez amān

rehber-i maḳṣūda olma bed-gümān
bulamaz zīrā anı yoldan ṣapan

155.[586]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim iki başlu bir yılan
daḫme-i pinhāna olmuş pāsbān

naḳş-ı gūnāgūn ile ṣūret-nümā
başlarından baġlanurlar dāʾimā

eyledikce iḳtiżā bulur güşād
gāh olur ammā güşādında fesād

mest-i ʿışḳuŋ destine girse o mār
rence uġrar genc ile ėtmez ḳarār

dāʾimā ṣarılmaġa merd ü zene
girdi biŋ ṣanʿatla nice düzene

ṭaşrada kim görse anı rāyegān
çekdürür başın içerü bī-gümān

ülfeti ādemle eyler dāʾimā
olmadı ḥayvāna aṣlā āşinā [***Kemer***]

156.[587]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ʿarażdur ẕātda
cism ile iṯbātı mevcūdātda

muḫtelif esmāyile aṣlında bir
ekṯer-i eşyāda ẓāhir müstetir

[586] AE: 263[b]-263[a].
[587] AE: 263[a].

gülde vardur nāle-i bülbülde yoḳ
vārise sünbülde būy-ı gülde yoḳ

dürlü dürlü cāmelerle rū-nümā
ādemi āşüfte eyler dā'imā

āb ü tābıyla olur gāhī ***Reşīd***
gül gibi ruḫṣār-ı dilberde bedīd

157.[588]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim maẓhar-ı vaḥy-i Ḫudā
ḳadri ʿālī meskeni dāruʿş-şifā

oġlı var ḫᵛīşānı var ṣāḥib-kemāl
bāl ü per iẓhār ėder ʿanḳā miṯāl

āşiyānında ḳaçan pervāz ėder
perde perde naġmeye āġāz ėder

mū-miyān ḫıdmetde dā'im dermiyān
cüstücūda gūyiyā kim yelḳovan

gerçi bir maḥbūb-ı şīrīn-kārdur
ġāfil olma neşteri ġaddārdur

pākdür nā-pākden ārī vucūd
ḥikmet iẓhār eylemiş anda Vedūd

bu lüġaz gün gibi oldı āşikār
kim bilürse anuŋ olsun Ḳandehār

158.[589]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim maʿnevī bir pehlivān
oldı maġlūbı nice şāh-ı cihān

[588] AE: 263[a].
[589] AE: 263[a]-264[b].

ḥüsn ile biŋ cilve ėyler ādeme
luṭf u cevriyle nümāyān ʿāleme

ʿaḳlı bir ḥamleyle meftūn eyledi
feylesof-ı dehri mecnūn eyledi

baḳmaz İskender gibi ser-keşlere
yaḳdı çoḳ Rüstemleri āteşlere

el-amān bilmez ėder ġāfil me-baş
ṭurma meydān-ı muḥabbetde ṣıvāş

ṣūret-i ẓāhirde pinhāndur eger
eylemiş biŋ yüzden ʿālemde eṣer

ʿārife bir gözi açuḳ reh-nümā
olmadı bīgānelerle āşinā

ṣaḥn-ı dil olsa sezādur cilvegāh
oldı çün şehr-i vucūda pādişāh

ḥāldür taʿmīr olınmaz ḳāl ile
söylemek mümkin degül icmāl ile

eyleyenler līk anı dāsitān
çār ṣad heftād ile eyler beyān

159.[590]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür başında tāc-ı Keyḳubād
ayaġı mānend-i reʾs-i nā-murad

ābdur mū-yı miyānı gūyiyā
çoḳ maḳām-ı dil-güşāya āşinā

kār-ı ʿālem āsitānında nihān
beste tār-ı zülfüne naḳş-ı cihān

bir ayaġ üzre ḳaçan eyler ḳarār
olur ʿuşşāḳa nevāsı ġam-güsār

gūşmāl ėtdükce söyler lāldur
ġāfil olma bī-zebān faṣṣāldur

[590] AE: 264[b].

160.[591]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim gūyiyā bir mühre-bāz
çārsū-yı maʿrifetde kār-sāz

ḳadri alçaḳ gerçi ammā pür-hüner
āteşī-meşreb ġıdāsı sīm ü zer

maʿden-i iksīr bir ṣāḥib-derūn
işi bitmez olmayınca ser-nigūn

ḳāmeti kūtāh yoḳdur bir sere
maḳʿadı üzre oturmaz düz yere

bir ocaḳ-zāde başında bir külāh
nār-ı cevr ile ėderse n’ola āh

yüzük oynar olsa ḥalvā ṣoḫbeti
dā’im eyler ḫalḳ ile germiyyeti

hep teʾennī ile ḥāṣıldur merām
bu tehālükle bulunmaz veʾs-selām

161.[592]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne gūyā cānı var bī-cāndur
kimi ḥayvān kimisi insāndur

muḫtelif ṭavr ile oldı āşikār
geh piyāde gāhīce olur süvār

cebeci yeŋiçeri kimi sipāh
başda tācı var kimisi pādişāh

ḳuvveti yoḳ her biri ṣāḥib-ḳırān
Rüstem ü Sām ü Nerīmān ḳahramān

[591] AE: 264[b].
[592] AE: 264[b].

5 cengden pervāsı yoḳ bī-iştibāh
āteşe yaḳsaŋ dėmez bir kerre āh

meclis-i meyde ėderler ʿişreti
gösterürler mest olup germiyyeti

7 kimseye dilberleri cevr eylemez
ʿāşıḳı cān naḳdi vėrse söylemez

görinür kāfir kimisi müslümān
cemʿ olur ʿavretle erkek rāyegān

9 oldı biŋ eşkāl ile ṣuret-nümā
nakş-ı gūn-ā-gūn ile ḥālet-fezā

162.[593]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ḫıdmet eyler cānı yoḳ
bir ayaġ üzre yürür dermānı yoḳ

şeb-külāhı başda ṭurfe heyʾeti
bulmada ārāyiş ile şöhreti

3 ḫıdmetinde gerçi yoḳdur ızdırāb
Çūḳa-dār oldıḳça eyler pīç ü tāb

dest-būs-ı māʾil-i yārāndur
ehl-i keyf ālüfte pür-ʿunvāndur

5 birisini almaḳ isterseŋ eger
bir ḳarışdan eksük olmasın yeter

163.[594]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür ecsām ile mevcūddur
gāh maḥsūs ü gehī mefḳūddur

[593] AE: 264[b]-264[a].
[594] AE: 264[a].

rūz-ı rūşende nümāyāndur gezer
ol perī-āsāya tīġ ėtmez eşer

164.[595]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim bī-ḳarār ehl-i hevā
rūzigār ile perīşān dā'imā

gėcelerde sürḫ olur gündüz kebūd
nārdan ḫalḳ eyledi anı Vedūd

165.[596]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne birden ẓāhir iki pādişāh
yana yana gösterürler dūd-ı āh

166.[597]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ḳıbḳızıl āteş yanar
anı bil nā-dāna olmaz āşikār

167.[598]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilāt

1 ol nedür bildüŋ mi anı ėy püser
senüŋ ile böyle yėr böyle içer [***Kaşık***]

[595] AE: 264[a].
[596] AE: 264[a].
[597] AE: 264[a].
[598] AE: 264[a].

168.[599]

Fennī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bilmek istersen nedür ol nev-nihāl
çıḳdıġı yerden anı eyle ḫayāl

ḳāmeti egri degül hem-vārdur
her biri bir gence gūyā mārdur

kimi derbān-veş ṭururmuş bābda
kimi revzende kimi dolābda

ḫānesinde herkesüŋ vardur biri
şehperi iki uçardur ekşerī

vāsıṭa-āsā görinür ādeme
kimseyi baḳdurmaz ol nā-maḥreme

būs ėdüp dünyāda dāʾim el etek
gösterür ḫalḳa nezāketle göbek

çatıcaḳ üstād o serv-i ḳāmete
çarpa çarpa ḳoydılar bir ṣūrete

çarpılanlar buldı dünyāda revāç
yoḳ imiş zīrā yoŋulmadıḳ aġaç

kimi eski ***Fenniyā*** kimi yeŋi
şehrimüzde vardur anuŋ yüz biŋi [***Kapı perdesi***]

169.[600]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür hem gökde var hem yerde var
gökde bir yerde velīkin ṣad-hezār

ṭabʿı ābī kendisi ḫayvānīdür
mā-ḥaṣal dalḳıçlıḳ anuŋ şānıdur

[599] AE: 264[a].
[600] AE: 264[a]-265[b].

ay başın bilmez müneccimbaşıdur
dökdügi ṣubḥ u mesā göz yaşıdur

burc-ı ābīyi ėdüp dā'im mekān
gėce vü gündüz ṣuyı bekler hemān

maʿrifetden yoġiken anda eṣer
ṣorsalar vėrür yer altından ḫaber

anı zencīre çeküp üstādlar
ėtdürürler ḫıdmeti şām ü seḥer

ḫam-süvar olmuş zen-i mekkāre-veş
çarḫla eyler demādem keşmekeş

ḫānesinden anı her kim ki ḳova
būm-veş vīrānede ṭuta yuva

boş yere yārāna ***Fennī*** söylemez
bir içim ṣu oldı zīrā bu lüġaz [***Kova***]

170.[601]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir müdevverce güher
rengine anuŋ zümürrüd reşk ėder

ḥoḳḳa-i pīrūzenüŋ bir eşidür
kim görürse anı dėr göz ṭaşıdur

bu ʿacebdür kim miṣāl-i tūtiyā
dīdeye gāhīce vėrmekde cilā

anı perverde ėderse āfitāb
refʿ olur ruḫsār-ı müşkilden ḥicāb

ʿuḳdesi münḥall olursa mā olur
ṣabr olınsa ḥall olur ḥalvā olur

neslini ṣorsaŋ hemān ol yādigār
ṣaḳlayup elden ėder aṣma ḳarār

[601] AE: 265[b].

171.[602]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

kimdür ol mehpāre-i ʿālī-maḳām
bulur anuŋla maḥalli iḥtişām

āsmān içre ṭurur gerçi ḫayāl
dūrdan anı gören ṣanur hilāl

ḫalḳa maʿlūmdur anuŋ māhiyyeti
her şehir anuŋla bulmuş şöhreti

ėtme istibʿād olursa rūyı zerd
ḫaylice dünyāda çekmiş germ ü serd

girye eyler her ne dem bārān olur
gün doġarsa üstine ḫandān olur

başlaruŋ üstinde ėtmişdür penāh
sikkedür gūyā dikilmiş ber-külāh

egridür şekli anuŋ mānend-i yay
ḳubbe-i çarḫı ėder gāhīce cāy

ellerin ḳaldurmış ėtmekde duʿā
baŋa ḳalsa dėr ėdüm ḳıble-nümā

biz bu fenni gizlesek yārān bulur
āşikāre söyle bir ʿālem olur [***Ay***]

172.[603]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne cerrārāndur şām u seḥer
her biri bir āsitānı cāy ėder

ülfet eyler dāʾimā mevtā ile
ėrgürür ṣubḥa şebin iḥyā ile

[602] AE: 265[b].
[603] AE: 265[b]-265[a].

ekl ile şürbe degüldür mübtelā
sīmdür anuŋ ġıdāsı dā'imā

ḫānesinde yalıŋuz olsa eger
ḫalḳı revzende ṭurur seyrān ėder

gūyiyā gencīne bekler mārdur
başı üstinde dehānı vardur

her kimüŋ ki ola kār-ı müşkili
ister anuŋla görüşmek ḥāṣılı

kim bunuŋ ḥallini eylerse dimāġ
neẕrüm olsun ***Fenniyā*** ėtmek çirāġ [***Mum***]

173.[604]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ḳaddi lāġar bir ẓarīf
ġāyet ile hem naḫīf ü hem żaʿīf

bir gözi var ḫalḳ aŋa dėrler ḳulaḳ
bir eli var bir eli dėrseŋ çolaḳ

girdigince yetmiş altı yaşına
bir yular ṭakdılar anuŋ başına

bir fenā söz söylese ṣıbyān eger
anuŋ ile ḳorḳudurlar analar

cümle insānuŋ bir olsa ṣanʿatı
pāyına elbet gelürmiş ḳısmeti

hem dişi hem erkek anı ḳullanur
baʿżılar da anuŋ ile ḥallanur

ḥıfẓ ėden insānı oldur ser-te-ser
olmasa ol cümle ḫalḳ ʿüryān gezer

çünki oldur güller üstinde diken
dā'imā mestāne-veş çeşmin süzen

[604] AE: 265[a].

9 ger çıḳarsa nārdan sulṭān olur
bir daḫı ḳorlar ise sūzān olur [***İğne***]

174.[605]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne āletdür ʿaceb kim dāʾimā
pīşesi oldı cihānda māsivā

kār ü evṣāfın dėsem ḫalḳa anuŋ
māst-veş yüzin aġardur ṭolmanuŋ

3 çün lisān-ı ş̱evre beŋzer heyʾeti
ḫaylice parlaḳdur ammā ṣūreti

maʿdenīdür gerçi ol ehl-i hüner
mīve ḳısmından neler peydā ėder

5 zīnet ü fer vėrmek içüŋ dārına
yüz sürer ḫalḳuŋ der ü dīvārına

kendüyi gāhīce çamura bular
boylı boyunca gehī māla dalar

7 kim olur ise bu sırra āşinā
baḫş ėdem Sivās'ı aŋa ***Fenniyā*** [***Sıvacı malası***]

175.[606]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 bil nedür āyā cihānda ol ẓarīf
aḳ beŋizli ḫoş-liḳā cismi naẓīf

pākdür nā-pāke eyler ḫıdmeti
bāldırı çıplaḳladur hep ülfeti

3 be ̱zl ėderken ḫalḳa cümle vārını
pīç ü tāb ile görürdi kārını

[605] AE: 265[a].
[606] AE: 265[a].

meyl ėder hem tāzeye vü hem zene
sürinür her gördügi sīmīn-tene

bī-edebdür ėdemem taʿbīrini
her kimi görse çıḳarur kirini

örselerlerse ṣaḳalı mūyını
ḳabarur şişer bulınca ṣuyını

bu lüġaz bir sādece teʾlīfdür
maḳṣadum evṣāfını taʿrīfdür

yüz yigirmidür ʿadedde ***Fenniyā***
kim bilürse āferīn olsun aŋa [***Lif***]

176.[607]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür çün ḫānḳāh-ı lāġarī
bir ayaġ üzre ṭurur dervīşleri

oldı erbābı şu rütbe nātüvān
vėrdiler ehl-i riyāżetde nişān

başbaşa vėrüp anuŋ dervīşleri
bedevī ṭopı olurlar ekşerī

serv-veş tā tekye-i murġāndur
cümle murġānı anuŋ bī-cāndur

geh ṭutarlar cemʿ olup içinde cā
gāhīce ammā uçarlar ber-hevā

ḥāṣılı dünyāda ol tīre-derūn
ger tehīde olsa olmaz ser-nigūn

bu mevāddı ***Fenniyā*** ehl-i ḳubūr
ḥall ėderse ṭaş diker eyler ḥużūr [***Ok***]

[607] AE: 265[a]-266[b].

177.[608]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir dür-i āşüftedür
ḳutıcı usta gibi ālüftedür

ḳırmızı iken anuŋ ġāyet özi
gözyaşı-veş ṭamlasa ḳızmaz yüzi

ḥāṣılı meşhūrdur efvāhda
ʿīd-gehde ṭurması şeh-rāhda

aġız otı ile mānend-i tüfenk
patlar ammā eylemez hiç ḥarb ü ceng

ḫıdmet içün yapışınca bir zene
dügme-āsā dikilür pīrāhene

baḥr içinde bir vilāyetde biter
dür gibi miṣḳāl ile kendin ṣatar

kimse almaz ***Fenniyā*** bu aġızı
ḥalline vėr bir beyaż Tersā ḳızı [***Sakız***]

178.[609]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ḳaddi anuŋ bir sere
beŋzer ammā iki başlı ejdere

iki başı var anuŋ āhen ėdi
pulları üstinde var evren ėdi

sīnesinde vardı ḳurşun yāresi
hep içinde ḳalmış idi pāresi

cırcır eyler çünki çalı ḳuşı-veş
bilmezem kimüŋle eyler keş-me-keş

[608] AE: 266[b].
[609] AE: 266[b].

bir çıḳar deryā içine bir dalar
gūyiyā ney-zenler-āsā ney çalar

bir gözi vardur aŋa da ṭüy taḳar
bilmezem dünyāya ol neyle baḳar

ger ḳaçan girse ėdi bir ḫāneye
omuzuyla sürinürdi şāneye

ṭutmada dā'im vucūdın zelzele
yine bir ḫaylice ṣāḥib-ḥavṣala

ṣāḥibine dā'imā dem çekdürür
her ḳaçan alsa eline sekdürür

iki ṭarafdan girer idi işe
adına dėrler idi vargel beşe

meskeni idi anuŋ sūḳ-ı dırāz
yine pāzār ḳomaġı elden ḳomaz

üstüḫān dėrsem eger sen boz da bil
çün bu ***Fennī*** bilmege budur delīl [***Mekik***]

179.[610]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir şeyḫ-i kāmil bī-riyā
yalıŋuz eyler semāʿı cā-be-cā

ḫānesinde vaḥdet ėtmekde işi
ḫıdmetinde var anuŋ erkek dişi

desti yoḳ cānı yoḳ iki yüzi var
bir gözi gözler civān biri nigār

gāhīce gögsün dögüp eyler ṣadā
ḫalḳa baḫş ėtmekdedür dā'im ġıdā

ne bulursa günde bir ḳaç kerre yer
hażmı yoḳdur her ne yerse ḳayy ėder

[610] AE: 266[b]-266[a].

yaġlıdur ammā degüldür cismi pāk
olmada geh geh vucūdı lerze-nāk

şekline buldum güç ile bir miṣāl
ṣuretā baḳılsa fānūs-ı ḫayāl

vėrmedikçe söyleme būse püser
ṣoŋra ḳavlinden döner dūlāb ėder

kim ėderse ḥal bu sırrı ***Fenniyā***
dürlü dürlü niʿmete oldı sezā

180.[611]

Nāfiʿ

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür gencīne-i pinhāndur
bābı muġlaḳ feth olınmaz kāndur

tācı yoḳ başında ammā Ḫalvetī
nev-civān bir şeyḫdür yoḳ şöhreti

ʿilm-i bāṭın bilür ol şeyḫ-i ẕarīf
olamaz anuŋ mürīdi her ḥarīf

erbaʿīne girmez ol şeyḫ-i güzīn
böyle iken ekṣerī ʿuzlet ḳarīn

oldı iksīrüŋ dü-cüzʾ-i āʿẓamı
niçe olsun her kişinüŋ maḥremi

herkese olmuş nedīm-i dil-nişīn
ʿālem andan ḫavf ėder olmaz emīn

nāmı iki ḥarf ile meşhūrdur
çār ile Ḳurʾānda hem mesṭūrdur

eylese ammā ki iṣnānı güẕer
ḫalḳ andan elbet alur bir ḫaber

bunı ***Nāfiʿ*** dėse bir ehl-i kerem
ṣorsa hem gördüŋ mi bilmem söylemem

[611] AE: 266[a].

181.[612]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir tevānā pehlivān
hiç yanından eksük ėtmez bir kemān

hīç yėmez içmez velī var ḳuvveti
hep yanında cümle zād ü niʿmeti

çekmemiş dünyāda hīç ḫavf ü ḫaṭar
çün semender nārdan ėtmez ḥaẕer

rāfiʿ-i renc-i ḥarāretdür o ẕāt
ʿırḳa olmuş bāʿiṯ-i fevz ü necāt

ger ḳarīn olursa merd-i ṣādıḳa
aŋa teʾṯīr eylemezmiş ṣāʿiḳa

niçe aŋlansun ya bu emr-i ġarīb
oldı ***Nāfiʿ*** bu lüġaz el-ḥaḳḳ ʿacīb

182.[613]

Müstaḳīm-zāde

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne mīzāndur ʿayāndur ṯıḳleti
ḥarfi dört üç ādem ėder ḫıdmeti

keffeler aŋa meh-i tābāndur
burc-ı ʿaḳreb dėnse de şāyāndur

ger ṭutulsa ol meh-i ḫorşīd-vār[614]
el-amān kārı felekde girye-zār

ṣanma ipsizdür belinde bāġı var
başuma geldi cigerde dāġı var

geh ḳızılcıḳ gāh fındıḳ vezn olur
bī-nevā miḳdārını anda bulur

[612] AE: 266[a].
[613] AE: 266[a]-267[b].
[614] Vezin problemi.

güldürürken suḫre-i ṣıbyān olup
mübtelāyı aġladur nālān olup

7 ṣatılur bī-dirhem ü dīnār ol
sen havāyī ol gerekse nār ol

başḳa bir dil var o mīzāna velī
ayaġına geldi ėrmezken eli

9 bir gözi var ḥalḳa-i bāb-ı edeb
eski demler dīde-i hāṭırda hep

feṯḥ olur ḫalḳa bu bāb-ı müsteṭāb
ḥall olursa ʿuḳde-i naẓm-i kitāb [***Falaka***]

183.[615]

Nermī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür yoldaşıdur ʿāşıḳlaruŋ
ḥāline ḥāldaşıdur ʿāşıḳlaruŋ

bir ṣadā ile gehī feryād ėder
işiden zārını başına üşer

3 çarḫ-ı kec-rev ḳaddini ėtmiş dü-tā
ʿāşıḳından bir nefes olmaz cüdā

aġzı vardur dili yoḳ bir bī-nevā
anuŋ ʿaynında degüldür mā-sivā

5 tā ki pīrinden nefes almışdur ol
anuŋ içün ser-firāz olmuşdur ol

hem-dem olmuş gibi Ẕü’l-ḳarneyn ile
sīne üzre ṭutar erbābı hele

7 ḳuyruġın būs eyler iseŋ çaġırur
bir ṣadā-yı mūḥiş ile baġırur

ekli yoḳdur dāne vü āb istemez
sīme mā’il ġayrıya meyl eylemez

9 cürmi n’oldıġın anuŋ bilmem meger
boġazına anuŋ urġān ṭaḳdılar

[615] AE: 267[b].

emrine maḥkūm olup vėrmiş boyun
bir hünerdür sen anı ṣanma oyun

bu lüġaz n’olduġı ***Nermī*** bilinür
ṣoyunup ʿüryān olanda bulınur

184.[616]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim çār-pāy-ı çār-rū
içi ṭaşı birdür ammā saḫt-rū

bir ṣalābetlü dilāver pehlivān
görse Rüstem heybet alurdı hemān

işte meydān dėyü sürmüş gerçi at
eylemiş bu ʿarṣada çoḳ şāhı māt

ṣūreti çoḳ līk hem lā-zindedür
kimse bilmez anı ḳanḳı dīndedür

kim çıḳarursa bu resmi hem-temām
ol benüm üstādum olsun ėy hümām

185.[617]

ʿIṭrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir serv-ḳadd-i hūbdur
ekṣeri ḫalḳuŋ aŋa mensūbdur

serde zer tāc ü perīşān kāküli
rūyını göstermek anuŋ sünbüli

ol nihān olsa ḥużūr ėder cihān
rāḥatı ḫalḳuŋ gider olsa ʿayān

düşse aŋa niçe māh u sāl yol
cāme giymez zīr-i saḳfa girmez ol

[616] AE: 267[b].
[617] AE: 267[b]-267[a].

ḳanda ʿazm ėtse ḳafādārı cihān
ursa ayaġın ṭurur gitmez yayan

üçüni cemʿ eylemiş dünyāda çoḳ
līk üçden artuġa imkān yoḳ

yā meger kim pādişāh-ı kām-bīn
bunı ʿ***Iṭrī*** kim bilürse āferīn

186.[618]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bil nedür ol nesne kim bir ʿucbe mār
ḳaddi ġāyetle ḳaṣīr ü hem nizār

bir eliyle ḳuyruġı vardur faḳaṭ
hem-daḫı anuŋ vucūdı pür-nuḳaṭ

üç deligi vardur ol māruŋ velī
ḳuyruġı girdigine girmez eli

eli nā-pāk oldıġıçün bī-gümān
ḳuyruġıyla yer ṭaʿāmı her zamān

bunı kim fehm eyler ise ėy hümām
başına teller ṭaḳayım veʾs-selām

187.[619]

Resmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne bālā-ḳaddür ebrūsı hilāl
tīġ-i çeşminden rehā bulmaḳ muḥāl

zūr-bāzu ṣāḥibi bir ḳahramān
dest-res bula meger gerden-keşān

ḫıdmetini her kim eylerse ḳabūl
çekdürür ʿışḳ ile gülbang-ı Resūl

[618] AE: 267ª.
[619] AE: 267ª.

zümre-i seyyāḥ iledür ülfeti
anlaruŋ destinde bulur ʿizzeti

çūb-ı şemşīr ile ol ḫıdmet-güẕār
ger baḳılsa ṣūretā merdüm-şikār

çoḳ maṣaff-ı ʿışḳda ol nā-be-kār
ḥīle vü ḫud'ayla ḳıldı kār-zār

Müslime nisbetle ol ẕāt-ı şerīf
eyledi arżı ḫavāricden naẓīf

ekṣerī ālāya rehberlik ėder
geh rikāb-ı şehde olur muʿteber

kim ki ḥall eyler bu sırrı ***Resmiyā***
anuŋ olsun ol ʿacāyib mehliḳā

188.[620]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ḳarışca ḳāmeti
hem naḥīfü'l-cüssedür yoḳ ṭāḳati

çün raḳīḳü'l-ḳalbdür ol müstehām
eşk-rīz olmaḳla buldı iḥtirām

pāk-meşreb baġrı yufḳa çeşmi ter
herkesüŋ zīr-i kefin ḳılmış maḳarr

var mizācında ḥarāret ṣūretā
āteşin teskīn [ėder] içdikçe mā

ger nigāh-endāz-ı luṭf olsun aŋa
dīdesinden yaş aḳıdur her yaŋa

çün Süleymān ḫātemi-vār bī-riyā
zīr-i ḥükminde nihān āb ü hevā

dest-i ṭıflān oldı aŋa āşiyān
işleri dāʾim müşārün bi'l-benān

her kim aḥvāline eyler cüstücū
aŋa işrāb eylemekde āb-ı rū

[620] AE: 267[a]-268[b].

9 ṣanki ol bir dilber-i nev-restedür
mużḫik-i bezm olmaġa şāyestedür

Resmiyā çoḳ ṣu götürür bu lüġaz
feṯḥ ėden erbāb-ı ṭabʿ ola eʿazz

189.[621]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim maḫzenü'l-esrārdur
ḳāṣid-i her yār ü her aġyārdur

ḫᵛācegī-i bender-i ʿüryāndur
zīb-baḫş-ı dest-i her āʿyāndur

3 cism-i zībāsı dehen ser-tā-be-pā
līk ammā her dem olmaz leb-güşā

bir perīşānī giyüp geh başına
dest-mālin beste eyler ḳaşına

5 hem-çü ʿāşıḳ sīneye gāhī çeker
bir ḫaṭ-āver dilber-i sīmīn-ber

gāh seyr-i vuṣlat-ı cānān olur
gāh u bī-geh cāmiʿ-i hicrān olur

7 ṣafḥa-i pīşānına kilk-i ezel
ḳūtını ṣebt eylemişdür bī-ḫalel

böyle bir kān-ı maʿārifken ʿaceb
sözle ḳarnın doyururlar rūz ü şeb

9 gerçi kim seyr eyler ekṣer ʿālemi
herkese açılmaz olmaz maḥremi

ḳalb-i maḥzūna olur şādı figen
çeşm-i Yaʿḳuba miṣāl-i pīrehen

11 bunı ḥall ėt nükte-i ser-bestedür
aṭlas-ı çarḫ içre bir nev-restedür

[621] AE: 268[b].

190.[622]

ʿAbdī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne seyyāḥ-ı cihāndur bī-ḳarār
dest ü ṣaḥrāyı ėder geşt ü güẕār

başı ḳaba ayaġı yalın gezer
ḳanda varsa nāle eyler zār zār

cemʿ ėdüp kesb ėtdi eşyā līk hep
kendi ʿişret-ḫānesi içre yaḳār

bir ʿaceb mūḥiş ṣadāsı var anuŋ
ṣanasın ışıḳ gibi boynuz çalar

meclis-i ʿālemde erbāb-ı dile
bu lüġaz ʿ***Abdī***deŋ olsun yādigār

191.[623]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim aṣlı anuŋ ḫākdür
kārgerlikde ʿaceb çālākdür

ḳāmeti gāhī elif geh dāl olur
geh maḳāmında o ṣāḥib-ḥāl olur

seng ü revġandur aŋa gāhī ġıdā
ṣuyı bir kerre içer ol mehliḳā

kūh-ı mārāna düşüp gāhī hemān
cümlesini ḳatl ėder ol pehlivān

192.[624]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[622] AE: 268[b].
[623] AE: 268[b].
[624] AE: 267[b]-268[a].

ol nedür kim dört cesed üç cāndur
kārı anuŋ ʿālemi seyrāndur

birbirinden her ne dem dūr olsalar
biri anuŋ yek-ḳadem ėtmez sefer

her ne dem ki ėtse ʿazm-i reh-güẕer
görmeyenler daḫı ẕātın fehm ėder

çār-dehdür pāyı şeşdür dīdesi
duhterān hep vaṣlınuŋ şūrīdesi

gerçi āb ü ḫākden vardur eṣer
ekṣerī eczāsı ammā kim şecer

193.[625]

Selīm

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim serv-veş mevzūn olur
ḳadd-i bālāsın gören meftūn olur

var cihān içre biri dā'im ṭurur
herkese ʿarż-ı cemāl eyler yürür

yoġiken Hind ü ʿAcemde bir eşi
dārda görmüş biri ol meh-veşi

şehrimüzde var mı dėrseŋ miṣlini
ismi var līkin gören yoḳ cismini

sende bende olmadan eyler ḥaẕer
ṣaḥn-ı meydānda ṭurur şām u seḥer

līk her demde görinmez ḫalḳa ol
ayda bir ancaḳ görür ehl-i ʿuḳūl

Kaʿbede görmüş yoġiken lānesin
ḥācīler elbet bulur bir dānesin

rūz u şeb muḥtāc aŋa bāy ü gedā
olmaz ansuz iki ʿālemde ṣafā

merd ü zenle eylemez ünsiyyeti
sāde-rūlarla hemīşe ülfeti

[625] AE: 268[a].

bir degül biŋ dėnse lāyıḳ şānına
kim bilürse āferīn iẕʿānına

194.[626]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim dilberüŋ üstindedür
gāhī çeşminde gehī destindedür

ṣanma her gül-ruḫ anı ammā bulur
bir iki üç dört ü beşde bir olur

mülk-i Rūm içre bulınmazken yeri
var imiş şehr-i Ḥalebde ekşerī

ṭıfl ile yoḳ iḫtilāfı yek-nefes
hep yetişmiş tāzeye eyler heves

ḳanda oldıġı anuŋ besbellidür
ikisi bir yere gelse ellidür

kārı erbāb-ı menāṣıbla hemān
ansız olmaz bir ramaḳ kevn ü mekān

ḥall ü fetḥe müşkilātı ser-te-ser
birine muḥtāc anuŋ ehl-i hüner

ḳat ḳat īżāḥ eyledüm nʾolduġını
üstine var hem bilen bilsün bunı

195.[627]

Rāsiḫ

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bundan artuḳ olmadı
lafẓen iki ḥarf ola maʿnen yedi

yedisi de bir şekilde ṣūretā
her biri maʿnāların eyler edā

[626] AE: 268[a].
[627] AE: 268[a]-269[b].

birinüŋ var ādem ile nisbeti
ṭıyneti vü ḫilḳati cinsiyyeti

cümlesinüŋ başḳa başḳa ismi var
üçyüz elli ʿadd olur ḳılsaŋ şümār

birinüŋ gūyā ṭarīḳi Gülşenī
cāy ėdinmiş birisi de kül-ḫeni

yediler dėnse olur mı yā ʿaceb
dördi zīrā kim ʿAcem üçi ʿArab

ikisi serden geçüp yüzbaşıdur
ġamzesi tīr ü kemānı ḳaşıdur

daʿvet eyler ḥāl diliyle ʿālemi
gel ṣaḳın başdan çıḳarur ādemi

kimisi ḫalḳuŋ ocaġın söndürür
ġonca imiş kimi nāsı güldürür

bu lüġaz ḥall olmaz ise ger n'ola
yediler īmān duʿāsı ***Rāsiḫā***

196.[628]

Nāfiʿ

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir ẕāt-ı memdūḥü'l-ḫıṣāl
ehl-i taḳvā sālik-i ṣāḥib-kemāl

hem müfessir hem muḥaddiṯ hem faḳīh
fāżıl u dānādur ol ẕāt-ı nebīh

bir mücessem ẕātdur ṣāḥib-vaḳār
şānına şāyān olınsa iʿtibār

olsa bir dem mürşid-i rāh-ı hüdā
cemʿ olur bezminde yārān bī-riyā

çār-pā dėsem aŋa ḥayvān degül
nāṭıḳā-perver dėsem insān degül

çārsū dėsem aŋa olur revā
līk anda görmedüm beyʿ ü şirā

[628] AE: 269[b].

7 dėsem ādem yer bir ejderdür eger
yaraşur zīrā ki olmuş çār-ser

kendüsin refʿ eylemez hīç ḫākden
pāyesi vālā iken eflākden

9 buŋa ***Nāfi***ʿ kim ėderse iltifāt
rūḫ-ı faḫr-ı ʿāleme vėrsün ṣalāt

197.[629]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim dört ayaḳlı bir denī
kimsenüŋ ḳaṭʿā degül müstaḥseni

ġayruŋ ister ol zevāl-i niʿmetin
anuŋ içün nāḳış eyler ḥürmetin

3 kimseye sūd eylemez ol bī-gümān
kimde bulınsa aŋa eyler ziyān

baʿż āṣārı velī mefhūmdur
līk kendi şaḫṣ-ı nā-maʿlūmdur

5 bunı her kim ki bilürse ***Nāfi***ʿā
ḳalbini pāk eyleye andan Ḫudā

198.[630]

Sırrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne şeydür kim bir ünṣā bir ẕeker
ʿiṣmet ile oldılar meşhūrlar

ger cimāʿ ėtse ẕeker ol duḫteri
nāgehān eyler tevellüd bir perī

[629] AE: 269[b].
[630] AE: 269[b].

199.[631]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim dāʾimā cismi nizār
nāmınuŋ ḥarfi Derīde oldı çār

ḥarf-i evvel şems ile yeksān imiş
altmış ü yetmiş daḫı ṭoḳsan imiş

3 ḥarf-i ṯānī burc-ı mīzāndur müdām
ḫūşeye żarb eyleseŋ māh-ı temām

ḥarf-i ṯāliṯ gūyiyā ʿaḳreb-durur
bir ḳuṭurdur kim muḥīṭi küb-durur

5 ḥarf-i rābiʿ ḥūtdur līkin degül
hem lüġāzdur hem muʿammā ḫoşca bil

200.[632]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim çārdur ḥarfi anuŋ
bir ʿaẓīmüʾş-şānuŋ ismi bī-gümān

ṭarḥ ėderseŋ birisini bir ḳalur
müstaḳīmüʾṭ-ṭabʿ olan bilsün hemān

201.[633]

Neylī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim gėceci bir żayf-ı pāk
geşt ėder şehri gėce bī-vehm ü bāk

bir gök ata binmiş ol ezraḳ-süvār
ṣanma cādūdur anı yā cānı var

[631] AE: 269[b]-269[a].
[632] AE: 269[a].
[633] AE: 269[a].

3 ʿadd olınmaz ceyş-i ṣāḥib-iḥtişām
vechi var dėnse aŋa pāşā-yı Şām

ḳavmi içre ḥabs olur ol gerçi gāh
bend ėdince yine eyler ḳaṭʿ-ı rāh

5 ādemi vaḳtinde hem görmüş o pīr
çehresi el-ān çün mihr-i münīr

geh görinür şarḳda maġribde gāh
geh miyān-i baḥrde eyler şināh

7 cismi sīm-i ḫāma beŋzer maḫż-ı nūr
līk bir maʿşūḳası var reşk-i ḥūr

maḥv olup gāhī görinmez ʿāleme
hem girer gāhī libās-ı māteme

9 cismi hem sīmīn ü hem gāhī semīn
lāġarī dervīşidür gāhī hemīn

gerçi gündüz ḫalḳ ile bī-gānedür
Neyliyā söyle anı āyā nedür [***Ay***]

202.[634]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim bir ḥiṣār-ı dil-nişīn
dėnse şāyān ḳalʿa-i gevher-nigīn

bir ṣaṭīḥ gāhına olmuş maḳar
vėrmede aḥvāl-i ʿālemden ḫaber

3 meʾḫaẕ-ı ʿilm oldı ol dürcüʾd-dürer
gör sözüm ḳandan gelür ḳanda gider

203.[635]

Kāmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[634] AE: 269ª.
[635] AE: 269ª.

ol nedür iki birāder tevʿemī
oldılar biri birinüŋ hem-demi

gözi başında biri gökcek yüzi
ol birinüŋ ḳarnı içinde gözi

biri aġlar birisinüŋ kārı āh
bunlaruŋ kārıyla meclisler tebāh

gelse bir bir meclise bunlar müdām
ehl-i meclis eyler ikrāmen ḳıyām

bunlara çoḳ iʿtibār eyler kibār
her birinüŋ başḳa ḫıdmetkārı var

204.[636]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir gümiş tenli nigār
ḥüsnile engüşt-nümā vü nāmdār

ṭaşra çıḳmaz ḫānesinde oturur
ḫānesin her ḳanda gitse götürür

bu leṭāfetle zehī ʿibret-nümūn
ḫaṭṭ-ı ruḫsārı o māhuŋ bāz-gūn

her ne dem kim ola ruḫsārı siyāh
müstaḳīm olur ḫaṭı bī-iştibāh [***Hâtem***]

205.[637]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bī-riyā dervīşdür
ḫırḳaya çekmiş başın dil-rīşdür

sinni ḳırḳ olmaḳ gerekdür ġālibā
ehl-i sünnet münzevī vü ḫoş-liḳā

[636] AE: 269[a]-270[b].
[637] AE: 270[b].

ėtmiş ol perhīz-kār ü pāk-bāz
sāde-rūlardan kemāl-i iḫtirāz

her muʿaḳḳad emre vėrür ol niẓām
ḥall ėder pīçīde maʿnāyı müdām

çünki oldı dem-be-dem kārı ṣalāḥ
ayaġına dolaşan bulmaz felāḥ

206.[638]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür k'olmuş müdevver ṭalʿati
çekmede ḫalḳ aŋa her gün ḥasreti

nās içün her gün çıḳar kürsiye hem
hem-dem olur herkes ile dem-be-dem

hem girer ḥammāma çün bedr-i tamām
hem güneş gibi çıḳar andan müdām

taḫtı üzre pādişāhlarla celīs
künc-i ġamda hem gedālarla enīs

gāh olur anuŋ içün ceng ü sitīz
nām ü ẕātın eylemiş Mevlā ʿazīz

207.[639]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şeyʾ-i bü'l-ʿaceb ḥayret-fezā
naḳş-ı gün-ā-gün ile ṣūret-nümā

her dem insān ile anuŋ ṣūreti
gerçi ḥayvān ile ėtmez ülfeti

tīşe-i ġamla vucūdı dāġdār
ėtmede āh-ı derūnın āşikār

[638] AE: 270[b].
[639] AE: 270[b].

ṣanki ol bir ʿāşıḳ-ı dil-rīşdür
çerm-pūş āhen ḳabā dervīşdür

dest-res buldıḳca her şām u seḥer
ejder-āsā dem-be-dem ol dem çeker

çeşm-i ʿibretle aŋa ėtseŋ nigāh
dem-be-dem iẓhār ėder ol dūd-ı āh

yelḳovān dėsem sezādur ben aŋa
kār u kesbi dāʾimā bād-ı hevā

ger baḳılsa ṣūretā ṣāḥib-nefes
līk eller ḫıdmetine dest-res

kim bilüp bu remzi eyler āşikār
āferīn ṭabʿına anuŋ ṣad-hezār

208.[640]

ʿĀrif

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim başını ṣıḳsaŋ eger
der-ʿaḳab ẓālim varur güne deger

muġlim-āsā dāʾim arda dolanur
anı her kim yėse göŋli bulanur

olmayınca dört ayaḳlı bir perī
yėyemez ḫayli ḳalıncadur seri

bunı erkekler bilür ʿavret degül
başı kertiklice kem ṣūret degül

fehm olur ʿ***Ārif*** bu rengīn güfteden
ḳullanur anı erāẕil çifteden [***Kayık küreği***]

209.[641]

ʿİzzī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[640] AE: 270[b].
[641] AE: 270[a].

ol ne dūlāb-ı mülevven çün seḥāb
burc-ı Delvi devresi eyler pür-āb

būstān-ı dehr anuŋ sīrābıdur
mācerā-yı ʿālemüŋ mīzābıdur

raʿd ü berḳe ġālibā bu oldı dāl
gūyiyā ejder ṭoġurdı bir ġazāl

eyleyüp taʿlīḳ bām-ı āsumān
cān-bāz-ı çarḫa gūyā rīsmān

ḳarye-i dehre eger ṣūbaşıdur
ḥāṣılı dėrler dili gözyaşıdur

aŋa ėrmez tīr-i fehm-i ādemī
çekse ger ʿ***İzzī*** kemān-ı Rüstemi

210.[642]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şehr-i maʿnevī kim fi'l-meṣel
ʿālem-i ṣūretde olmuş bī-bedel

ṭarḫı bir ṣāḥib-dilüŋ āṣārıdur
resmi de bir ehl-i ṭabʿuŋ kārıdur

oldı her bir beyti çün ḳaṣr-ı cinān
nām-ı Saʿdābādı eyler bī-nişān

ehl-i Fāris ʿumde-i Rūm u ʿArab
eyler ol şehrüŋ ʿimārātın ṭaleb

ḳanda kim bir şūḫ çeşm-i sāde-rū
ġamzesi fettān-ı ʿālem bezle-gū

ḥüsn ü ān ile bulınca iştihār
anı ol şehre ėderler şehriyār

ehl-i dīvān ile eyler ülfeti
ʿıyş u nūş ile müzeyyen ṣoḥbeti

sāḳi-i gül-ruḫ şarāb-ı lāle-reng
muṭrib-i şūrīde vü āheng-i çeng

[642] AE: 270[a].

güftügūlar mūcib-i nāz ü niyāz
nükteler hep istiʿārāt-ı mecāz

serv aŋılmaz olmasa ḳāmet beyān
ḳıyl ü ḳāl olmaz meger mūy-miyān

vaṣf olınmaz ġamze illā rāh-zen
çeşm-i pür-gū ḳāle gelmez fitneden

yād-ı ebrū gerçi miḥrāb-ı niyāz
ẕikr-i kākül eyler ifsād-ı namāz

atma söz evṣāf-ı ḳadd-i yāra gel
bu meṣeldür mey-fürūş almaz ġazel

ḳadd-i bālā-veş yėter ṭūl-i kelām
ġāyete ėrdi kelāmuŋ ve'ṣ-selām

bozmadur vārise ʿ***İzzī*** bu lüġaz
ḥalline zīrā tefekkür istemez [***Gazel***]

211.[643]

Nermī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim maʿdenī anuŋ teni
şeş ayaġ üzre ṭurur aŋla bunı

hem başında bir gözi vardur hemān
daḫl ėder eller o çeşme bī-gümān

gāhīce ʿüryān olup maḥzūn olur
gāhī al ḳaftān giyer memnūn olur

dürlü elvān ile zīnet gösterür
ṣāḥibine ʿizz ü rifʿat gösterür

böyle iken yine ḳalbi sūznāk
gāhīce olmaḳdadur ol sīne-çāk

gündüz ʿüryān gėce ekṣer geyinür
dāmenin ḳaldur ki yere sürinür

[643] AE: 270[a]-271[b].

7 geh varur cāmiʿ ḳapusında durur
her girenler mescide anı görür

ne vėrürlerse aŋa şāyestedür
varı cümle gerdeninde bestedür

9 gence māʾildür o gerçi pīrdür
hem miyānında kemer zencīrdür

vardur etbāʿı anuŋ pīr ü civān
olur ardınca şitābıyla revān

11 bu lüġaz ***Nermī*** bilindi sözi kes
ḫarc ėder öŋüne gelenler nefes

212.[644]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne Hindū-beççedür kim dāʾimā
rūz ü şeb faṣd ü ḥacāmet kār aŋa

cilvesinde cüst ü çāpükdür ḳatı
beŋzemez bir şeyʾe anuŋ heyʾeti

3 ṭurfe şekl-i büʾl-ʿaceb ṣūretdür ol
māʾil-i āzār ü bed-sīretdür ol

ol ḳıyāfetle gören anı hemān
dėr ki cin yavrusıdur bu bī-gümān

5 jīve bardaġı gibi bir yerde hīç
durmayup oynar gezer her dem o pīç

raḳṣa gelse ādemī īʿcāb ėder
her adım başında bir pertāb ėder

7 gėce gündüz seyr-i kūh ü deşt ėder
hīç iniş yoḳuş dėmez hep geşt ėder

seyr ėdüp gezdigi yerler dāʾimā
vaṣf olınmaz bir ʿaceb ʿibret-nümā

[644] AE: 271[b].

9 ***Nermiyā*** bir pīre ṣordum ḥālini
dėdi hīç ṣorma anuŋ aḥvālini [***Pire***]

213.[645]

Cāmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim bir ayaḳlı bir dede
ney çalar kendi dönerken tekyede

cānı yoḳdur gerçi eyler āh ü zār
rūḥ olur döndikce ammā rūzgār

3 der-be-der gezmez velī bir yerdedür
ayaġı baġı yed-i dilberdedür

baş ḳabaḳ yalın ayaḳdur dönmesi
miṣlinüŋ ġāyet eleẕdür yėnmesi

5 geh ayaġından ururlar ṭomruġa
gāhī şāhin-veş alurlar yumruġa

bestedür ***Cāmī*** yed-i dilberde ol
vızlayup çıḳsa bulur elbette yol

214.[646]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim iki ḳapulı bir ev
anda bir duḫter yatur ėy muʿteber

bir perī her dem gelüp ol duḫterüŋ
ḳor iki ayaġı ortasına ser

3 böyle iken ḥāli fiʾl-ḥāl anlaruŋ
her biri bir ḳapudan çıḳup gider

[645] AE: 271[b].
[646] AE: 271[b].

215.[647]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir ṣāf-meşreb pür-hüner
bir ʿArab mekrine dūş olmuş döner

rikḳat-i ḳalb ṣāḥibidür ol perī
dīdesi giryān olupdur ekşerī

eşk-i çeşmi niʿmet-i ʿuẓmā olur
ekl ėdenler anı hep leẕẕet bulur

bu lüġaz ḥalline lāzımdur zamān
mūy-ı zengīye müşābihdür hemān

bir ḫaber vėr fetḥine ḳılsun ʿayān
fāʿilidür çünki Ḥacı Ramażān

216.[648]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ḳaṣr-ı pür-ḳafesdür ser-be-ser
līk ammā dāḫilinde var ḫaṭar

loḳma ḥāżır dāʾimā mihmān içün
iḥtimāli ġālib ammā cān içün

ekşerī anuŋ deri meftūḥdur
ṭut ki anda her giren bī-rūḥdur

her giren ḥayrāndur anuŋ ḥāline
girmeyenler şād olur aḥvāline

fetḥ ėden dānā dile ṣad-āferīn
dāmgāh-ı ġuṣṣadan olsun emīn

[647] AE: 271[b]-271[a].
[648] AE: 271[a].

217.[649]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şeydür ādeme lāzım gehī
lerze-nāk olur derūnı nā-gehī

ekl ü şürbi yoḳ anuŋ perhīz ėder
refʿ-i ibhām eyleyüp temyīz ėder

gerçi kim yek-pādur ammā seyr ėder
geh yemīne geh yesāre meyl ėder

gūyiyā aldurmış elden māhını
dem-be-dem çekmekdedür ol āhını

reh-nümālıḳda ʿaceb māhir olur
ḳalbine başdan beri ẓāhir olur

bu lüġaz ḥalli içün çoḳ ḳıl niyāz
ėrdire maḳṣūduŋa ol çāre-sāz

218.[650]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir degirmi şeh-süvar
bendesi anuŋ cihānda ḫayli var

ülfet eyler ḳoltuġa girmekdedür
dilber ile rū-be-rū vėrmekdedür

bir yüzi vardur anuŋ kim bī-merā
miṯli yoḳdur olmaya teşbīh aŋa

bu güzellikde anuŋ sīnesine
günde biŋ ḫançer girer sīnesine

bir kemerdür ṭutan anuŋ cismini
ʿāḳil iseŋ ger bilürsün ismini

[649] AE: 271ª.
[650] AE: 271ª.

bilen anı ṣāḥib-i ʿirfān ola
bilmeyen anı meger nādān ola

219.[651]

Nermī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir şaḫṣa olmuş ḳaymaḳām
ḫānesin bekler anuŋ ṣubḥ ile şām

ṣanki ḳayıḳçılaruŋ deng ṭaşıdur
ya ḳadem erlerinüŋ yoldāşıdur

mecmaʿ-ı ʿirfāna gelse ol denī
gāh olur aʿlāda eyler meskeni

ėtdürürler anı aşaġa nüzūl
üç beş olsa biridür ancaḳ uṣūl

ṣāḥibinüŋ bekler ol dükkānını
eksük ėtmez mālını hem cānını

bu lüġazden aŋladum bir ḥikmeti
bir iken on oldı ***Nermī*** ḳıymeti

220.[652]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür gāhī uçar bī-per ü bāl
zen mi şevher bilmedi ḫalḳdan hezār

geh boġāzda bekleyüp ḳanlar döker
bir ḥarāmī Hindīdür çāpük-süvār

gözde ḫūrdur ẓāhiren ol rū-siyeh
nīze-i ṭaʿnından ammā ḳan çıḳar

ḳızıl aġasına mensūbem dėyü
kimseden pervāsı yoḳ bir nā-bekār

[651] AE: 271[a]-272[b].
[652] AE: 272[b].

ḳalʿa-i merdümde bekler ol beden
ḫūn-ı merdüm içmeden ėtmez ḳarār

221.[653]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şeyʾ-i büʾl-ʿaceb ʿibret-nümā
heyʾet-i mecmūʿası ḥayret-fezā

minber-i cāmiʿ-veş üstāda becā
bir cemāʿat ḥāżır olmuşdur aŋa

hem-çü minber pāyesi var nā-setīr
pāyeler līkin nihāyet nā-pezīr

cemʿ olup iki ḫaṭīb-i ḫoş-edā
irtiḳāya eylemişler vażʿ-ı pā

her ne deŋlü ḫaṭve-cünbān olsalar
bir ḳadem merkezden ėtmezler güẕer

ḥāṣıl olup saʿyına āḫir kelāl
rişte-i kārında bulur inḥilāl

her ṭaraf āvīzeler var dil-firīb
hep muṣannaʿ ḥablile şeyʾ-i ʿacīb

bir ṭarafdan bir ṣaḳīl-i bed-reviş
ṭaḳılup ėtmekde dāʾim ser-zeniş

zīr ü bālāya ėdüp çün uft ü ḫīz
biri bir cism-i ṭavīl ile rekīz

ṭarzı ṭurfe bir ʿaceb bünyāddur
ʿarṣa-i ʿālemde nev-īcāddur

ḫalḳı ekṣer ehl-i ẕimmet kāfirān
mūcidi daḫı yeŋiden Müslümān

ʿālem-i āb içre olur rū-nümā
bir ṭulum bāde görürsen bī-riyā [***Tulumba***]

[653] AE: 272[b].

222.[654]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne güldür kimse girmez bāġına
her ṭarafdan ḳan aḳar ırmāġına

çifte çiftedür o bāġuŋ gülleri
arasında gāh olur bülbülleri

her nihāl üstinde iki gül pedīd
biri aḥmerdür birisidür sefīd

gāh ẕī-rūḥ ü gehī bī-cān olur
ḳopsa bir gül gülşeni vīrān olur

cemʿ ėder bir bāġbān ol gülleri
bir zamāndan cūş ėder bülbülleri

223.[655]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne güldür kim girerler bāġına
gāh gāhī ṣu gelür ırmāġına

āb gelse gülleri ḫandān olur
gül açılsa bülbüli nālān olur

gėcelerde açılur hep gülleri
rūzda pinhān olur sünbülleri

gül degül bir mār-ı merdüm-ḫᵛārdur
gāh cānsuz gāh cānı vardur

eyledüm ḥallin ***Fenarī'***den dilek
dėdi kim şerḥ eylemiş İbn-i Melek

[654] AE: 272[b].
[655] AE: 272[b]-272[a].

224.[656]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ins ü cin melek degül
vaḥy-i ḥaḳ oldı aŋa semek degül

rūz ü şeb iŋler ʿaceb sevdāsı var
şehri var ṭarḥ-ı bināsı üstüvār

alaca bir şevb geymiş ol ẓarīf
olamaz hīç kimseler aŋa ḥarīf

kim vėrürse bu muʿammādan nişān
bilürem dėyen boḳın yėr rāyegān [***Arı***]

225.[657]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir dāver-i bī-ḥad sipāh
eylemiş ṣaff-ı niʿāli cāy-gāh

gāh ü bī-geh ceng ü āsāyişleri
cümle bir elden çıḳar hep işleri

ʿaskeriyle şāhı cümle bir olur
düzilüp bir yerde birden bozılur

ʿazm-i rāh ėtse cihān yolunda ḫāk
böyle bir server-durur meydānı pāk

ol niçe dāver ki boynında resen
keff-i desti ḫıdmet ile pür-şiken

eylemiş dest-i ḳażā başında mīḫ
ėtmiş āzürde miyānın zaḫm-ı sīḫ

Hinduvāna efseri ʿüryān teni
Mevlevī-veş vüsʿat üzre dāmeni

[656] AE: 272[a].
[657] AE: 272[a].

gerdeni üzre ḳulāde dest-māl
dilber-i Efrence olmuşdur miṯāl

bir zamān üstāda ḫıdmet eylemiş
āferīnler ḫıdmete bel baġlamış

bunlaruŋ ʿālemde bir hem-nāmı var
ḫıdmete germābeden ıḳdāmı var

bīve-i dehre olup aŋlar cehāz
mültezemdür geh ḥaḳīḳat geh mecāz

226.[658]

Resmī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim murġ-ı bī-per dāne-çīn
n'ola olsa kārına ṣad-āferīn

cānı yoḳ güftārı yoḳ ṭarzı ʿacīb
mūr-ı bī-cān ekl ėder ekli ġarīb

sāde-rūlar ile dā'im ülfeti
anlaruŋ destinde bulur ʿizzeti

hem ḳaṣīrü'l-kāmedür hem bī-edeb
revnaḳ-ı ḥüsne velī olur sebeb

dilberüŋ ʿaybın görürse ḳıl ḳadar
laʿlini būs ėtmeden ėtmez ḫaẕer

gerçi bu bir güfte-i nāçīzedür
Resmiyā maʿnāda pek pākīzedür [***Cimbistire: Cımbız***]

227.[659]

Rāsiŋ

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür gūyā miṯāl-i Ẕü'l-fiḳār
bir naẓīfü'l-ḳāme aġzı gūşı var

[658] AE: 272[a].
[659] AE: 272[a]-273[b].

dėnse lāyıḳ cismine murġ-ı cemel
āteşi ekl ėtmede aŋa bedel

aṣlı ḫākīdür velīkin ṭabʿı serd
gelse olmaz bir gün āteşsüz o berd

Ḥāşimīdür ismini ḳalb eyleseŋ
bir ocaḳ-zāde çıḳar adın dėseŋ

ḥāṣılı şāhum dėseŋ de yaḳışur
ekşerī ḫalḳ dāmenine yapışur

bilmek isterseŋ anı bī-iḫtiyār
al ele var ḳocanuŋ başını yar [***Maşa***]

228.[660]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür cānsuz muḥarrik ber-hevā
dolaşup eṭrāfa vėrmekde ṣadā

cānlı cānsuz bir niçe ḫuddāmı var
sū-be-sū devr ėtmede ıḳdāmı var

geh semāʿ eyler velī gāhī ṭurur
bir muḥarrik görse ammā pek yürür

devre āġāz eylese ol nev-civān
eşk-i çeşmin sel gibi eyler revān

nāle eyler gāhī çün çeng ü rübāb
geh sükūt eyler o serkeş ṣan türāb

sūz-ı miḫnetle derūnı dāġ dāġ
seyr-i būstān ėtmeden ėtmez ferāġ

her ne içse acı ṭatlı ol perī
başı dönüp ḳayy ėder cümle geri

fetḥine ḥāṣıl ėdenler ıṭṭılāʿ
şevḳe gelüp eylesün raḳṣ ü semāʿ

[660] AE: 273[b].

229.[661]

Selīm

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir yalıŋ yüzli civān
ʿādetā ellerle ülfetdür hemān

ḫıdmetin görmekde dāʾim beş kişi
bir neferle ṣanma kim biter işi

bī-tekellüf herkese maḥremdür ol
pek derin ʿālemlere eyler duḫūl

būn deminde ʿāşıḳı mesrūr ėder
ḫāne-i ḳalbin yapup maʿmūr ėder

ḳatl-i ʿāma güyiyā fermānı var
kim o deŋlü leşkeri ṭurmaz ḳırar

kişver-i ḥüsn ü melāḥat ser-te-ser
buldı anuŋla niẓām u zīb ü fer

ḥall ėden bu remzümi olsun ***Selīm***
görmesün dünyāda aṣlā renc ü bīm

230.[662]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim anı bilmek güç olur
ismi bir ḥarfile cüz-i üç olur

hem şümārı da müşābih kendine
ʿaḳl ü fikr ėrmez velīkin fendine

ismi eczāsı muvāfıḳ cismine
noḳṭası da basberāber ismine

elli sekiz dėnse lāyıḳ şānına
ibne lafẓından anuŋ noḳṣānı ne

[661] AE: 273[b].
[662] AE: 273[b]-273[a].

ḳalb-ı evvelle aḫīr oldı mekān
evvel ü ṣāni żamīr-i nüktedān

Fārisīnüŋ beyyinātı kām olur
Türkīsinüŋ zā'idi sehhām olur

oḳ ḳıyās ėtme anı ėy ḳāmyāb
yaya beŋzer min-vecih olsa ḥesāb

Bāṭınīsi ḳulzüm-i cūşāndur
ẓāhirinde bulmaġa bürhāndur

içlerinde noḳṭalı birdür faḳaṭ
çıḳsa hep ḳalur ḥurūfı bī-nuḳaṭ

buldı cāsūsı belī bir dānesin
līk ol da görmemiş her dānesin

ġayr-ı menḳūṭı ki çoḳdur ber-zemīn
Ḥaḳ Teʿālā ėde āfetden emīn

ḥāṣılı bir sırr-ı müphemdür bu nām
kim bilürse bilsün anı ve's-selām

231.[663]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ḳuşdur Ḳāfda ṭutdı ḳarār
ṣelcdür nıṣfı anuŋ hem nıṣfı nār

kellesidür zīr ü pāyıdur zeber
bir eli ḫuşk ü birisi daḫı ter

dest-i ḫuşki ṣuyı besler ėy ʿazīz
yaş eli āteş yėr anı ḳıl temīz

āteş içre dā'im ol puṣudadur
baṭ gibi dā'im ḳarārı ṣudadur

her ḳaçan āteşden ol uçmaḳ diler
ḳaldırup başını ol ḳaçmaḳ diler

ayaġı ṣuda ḳalup ġarḳ-āb olur
bü'l-ʿaceb ḳuşdur revān murġ-āb olur

[663] AE: 273ª.

7 ṣūreti maʿkūs gerçi ėy püser
līk yolıdur ḳamudan rāst-ter

ṣelc ü āteşden mürekkeb muʾtelif
cümle eczāsı ser-ā-pā muḫtelif

9 çün hevāya āteşi perrān ola
ṣelci ol dem mā gibi bārān ola

Ḳāfdur bu ʿucbe murġa āşiyān
ismidür sīmurġ ʿAnḳā ėy civān

11 bu rumūz kim naḳş olundı ḫāmeden
tercümedür hep *Beşāret-nāme*den

fehm ėden bu sırrı olur cān-ı cān
mālik ü vāṣıl muḥaḳḳaḳ bī-gümān

232.[664]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 bir ʿacāyib nesne gördüm ėy püser
iki ata bir kişi binmiş gider

her bir atuŋ ikişerdür ayaġı
farḳ olınmaz yoḳ-durur ṣolı ṣaġı

3 boynı ḳayışda velī yerde yüzi
altışardur bunlaruŋ ekşer gözi [***Nalın***]

233.[665]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 iki kejdüm-ejdehā olmuş müdām
pāsbān-ı genchā-yı bī-şümār

birinüŋ üç başı var altı dili
degme bir şemşīr ḳılmaz aŋa kār

[664] AE: 273[a].
[665] AE: 273[a]-274[b].

3 aġzı üçdür birinüŋ ammā ʿaceb
biri ḳuyruġundan olmuş āşikār

başı başın ḳuyruġı ḳuyruġını
yutmuş ol bir ejderüŋ bī-iḫtiyār

5 kimseler ḳādir degüldür bunları
birbirinden ayıra ėy şīve-kār

böyle iken gör ne ḥikmetdür bu kim
bir ʿArab oġlancıġı cismi nizār

7 bī-muhābā ejdehānuŋ gözine
her ne dem kim iki parmaġın ṣoḳar

ıżṭırābından ḳarārı ḳalmayup
yutduġı ol ejderi ol dem ḳuṣar

9 ṣad-hezārān āferīn üstādıŋa
ėy bu sırrı feṯḥ ėden kāmil-ʿayār [***Kilit***]

234.[666]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim dest-gīr-i ḥāṣ ü ʿām
ḫalḳa bāz ėtmekdedür bāb-ı merām

żarb-ı dest ile hemān feryād ėder
ḫalḳuŋ elinden ne zaḥmetler çeker

3 bir zamān āteşle ėtmiş imtizāc
ṣoŋra vėrmiş kendüye böyle revāc

cinsi ḳayd-ı zümre-i Mecnūn'dur
dā'imā ol der-be-der bī-rūndur

5 ḫalḳa ṣordum ben bu emr-i müşkili
dėdi var ḥallinde destüŋ medḫali [***Kapı Tokmağı***]

[666] AE: 274[b].

235.[667]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 üç elif bir mīm ile gördüm bile
üç elif bir mīm ile gelmez dile

bir elif üç mīm ile gelse dile
müstaʿid ʿārif gerek anı bile

236.[668]

Esʿed

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim dāʾimā pür-āb ü tāb
rūḥı yoḳ ẕī-rūḥa olmuşdur meʾāb

meyli yoḳdur hīç ehl-i rifʿate
yüz sürer her sū-yı ḫāk-ı ẕillete

3 rūḥ-ı naẓmuŋ gūyiyā kim cismidür
hem-daḫı birḳaç kitābuŋ ismidür

bir mehābet ıssı ṣāḥib-şān iken
ḥükmi cāri ʿāleme ṣulṭān iken

5 sille-ḫᵛār olup yine leyl ü nehār
çekdigi ḫalḳuŋ elinden bī-şümār

balġamī ṭabʿı hevāyī meşrebi
ıżṭırāb ile geçer rūz ü şebi

7 her kim ėtse aŋa taʿmīḳ-i naẓar
göremez mirʾāt-ı cisminde keder

bir hezārān āşinā maḥbūbdur
oldıġı yerlerde hep merġūbdur

9 niʿmeti mebẕūl hem meydānı pāk
bir misāfirden degüldür şerm-nāk

[667] AE: 274ᵇ.
[668] AE: 274ᵇ.

geh ṣafālar baḫş ėder mihmānına
ḫışm-nāk olup ḳıyar geh cānına

11 bunı kim ḥall eyler ise ketm ėder
olsa da saŋa birāder yā peder [***Deryâ***]

237.[669]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne maḫlūḳdur ki ola yek dişi
ėtmemiş sebḳat anuŋ yaʿni işi

yoḳ durur bir ferd ile ünsiyyeti
bir mehīb arslana beŋzer heyʾeti

3 bir ʿaceb sırdur ki ṭoġar anadan
siz anı ẓann ėtmeŋüz efsāneden

cemʿ olup eşlenmez aṣlā māderi
anuŋ içün yoḳdur anuŋ pederi

5 yėr içer ādem degüldür cānı var
āferīn bilen ẕarīfe ṣad-hezār

işte budur bī-peder ḥāṣıl olan
feth ėder işbu rumūzı aŋlayan

238.[670]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür başlar kesici pehlivān
kʾoldı āhen-dest ü Rūyinten hemān

gözleri yanından olmaz munfaṣıl
burnı fekk-i esfeline muttaṣıl

3 gāh ü geh ejder gibi aġzın açar
her nefes āteş yėyüp kejdüm yudar

[669] AE: 274[b]-274[a].
[670] AE: 274[a].

ḳalsa bir sāʿat ḳadar beste-dehān
cūʿdan alur fitīli āyīne-ḫᵛān [***Mum makası***]

239.[671]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim āb ü gilden ḫilḳati
muʿteberdür ḫalḳ içinde ṣūreti

ḫoş-nefes ṣāḥib-edeb rūşen-güher
müstaḳīmü'l-ḳāme vü bāde'l-beşer

3 vāʿiẓ-i kürsi-nişīndür gūyiyā
*Nefḥatü'l-esrār*ı naḳl eyler saŋa

meclis-i vaʿẓ ü naṣīḥatde müdām
āh ėdüp ādāb ile eyler ḳıyām

5 dāʿvete gelmezse yār-ı serkeşi
eksük olmaz hīç başından āteşi

hep lisān-ı ḥāl ile eyler niyāz
ṣaff-ı evvelde ḳılar ekşer namāz

7 cümlenüŋ maṭlūbıdur merġūbıdur
nāmı zībā bir Ḥabeş maḥbūbıdur [***Buhûr***]

240.[672]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim ḳalḳamaz yerden başı
ṭabʿı māʾildür ʿaraḳla bādeye

ṣarılup sevdāsı aġzı ṣulanur
rāst gelse bir cemāl-i sādeye

3 gāh esīr-i ḳahve geh kök ṣūrna
n'ola beŋzetsem Ḳubūrī-zāde'ye

[671] AE: 274ª.
[672] AE: 274ª.

241.[673]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bī-cān iken hem-çün ṭuyūr
her şeb eyler āşiyān içre ẓuhūr

bir uzun boylu iken ol bü'l-ʿaceb
ḳāmeti kūtāh olur eşnā-yı şeb

ḫᵛābdan bī-dār olup vaḳt-i nehār
ṭurfe ṣūretle o pür-naḳş ü nigār

bir serv-ḳad şūḫa eyler ittiṣāl[674]
rūz-merre ėtmez andan infiṣāl

seyr ėderler anı gāhī der-miyān
gāhī ḳat ḳat perde altında nihān

eyleyüp te'şīr reşk-i ʿāşıḳān
ḫançer-i ġam sīnesin ėtmiş mekān

ṣarılurdı ol bürehne gül tene
n'eyler ammā câme vü pīrāhene

gerçi şeyḫ ü şāb iledür ülfeti
tāzelerle başḳadur germiyyeti

bir gül-endāmı kemer bend eylemiş
laʿl-i gül-fāmın şeker-ḫand eylemiş

242.[675]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir dıraḫt-ı müntehā
on iki kāmil budaġı var şehā

her budaġında otuz yapraġı var
gāhī bir eksük olur ėy baḫtiyār

[673] AE: 274[a]-275[b].
[674] Vezin problemi.
[675] AE: 275[b].

dört çiçekden ġayrı vėrmez bir budaḳ
yaz ü ḳış ṣolmaz çiçek biʾl-ittifāḳ

ol ḳamu yapraḳlaruŋ bī-iştibāḥ
bir yüzi aḳ ü biri oldı siyāh [***Yıl***]

243.[676]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ayaġ üzre ṭurur
iki ḳoltuġına bir ādem girer

cismi olmuşdur nebātī maʿdenī
ekṣerī aŋa ḳarīn olan denī

eylemiş aḥdeb vucūdın rūzigār
hem tevāżuʿ şeklin eyler āşikār

iki pāyı daḫı vardur ber-hevā
bulsa temkīn eyler anlarla ṣafā

pāyına mīḫ ḳaḳmış iken bir ṣadīḳ
anuŋ ile dāʾimā olur refīḳ

ḫıdmetine eylemiş taʿyīn velī
bir leked-kūb-ı cefā-cū ādemī

seng-dildür gerçi kim ol tuḥfe-kār
ṭurmayup her dem ġıdāsını arar

içmeyince ṣu taʿaddī ėdemez
ekl ü şürbi var ġıdāya beŋzemez

bulmayınca aġdiye ṭurmaz gezer
çarḫ urur līkin [. - - -] düşer[677]

bil ki efsāne degüldür bu lüġaz
ḳıl tefekkür herkes anı bilemez

[676] AE: 275[b].
[677] Vezin problemi.

244.[678]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim iki Hindī dilberi
ikisi de mülk-i ḥüsnüŋ serveri

gerçi zengīlerdür ammā pek ẓarīf
ḥadd-i ẕātında ikisi de naẓīf

herkesüŋ māhiyyetini fehm ėder
bir naẓarda ol iki ṣāḥib-hüner

ḳaynaşıḳ bir şūḫ-ı fettāndur olar
fitne-cū āşūb-ı devrāndur olar

tenlerinde yoḳdurur mūdan eŝer
yüzleri berrāḳdur hem-çü ḳamer

sevdevīlerdür ṭuramazlar hemān
jīve-veş her yaŋa olurlar revān

geşt ėderler ʿālemi bir anda
rūz ü şeb pīş ü pese cevlānda

ikisi daḫı kemān-keş pehlivān
tīr-endāzlıḳ ėderler bī-gümān

seyr ėderler ʿālemi biʾl-ittifāḳ
kimse ėtmez anlara hergiz yasāḳ

kim ki bu sırrı ėde feṯḥ ü ʿayān
merd-i meydān-ı hünerdür bī-gümān [***Gözler***]

245.[679]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim iki yüzli dil-rübā
cismi yoḳdur ismi günden rūşenā

[678] AE: 275[b].
[679] AE: 275[a].

arar iseŋ bulınur insānda
yer yüzünden aşaġı ḥayvānda

nefʿ ü żar taʿrīfine oldı sebeb
bende yoḳdur dėyen olur bī-edeb

ḫoşcadur bir ṭoġrı söyler ādeme
lāzım oldı cümle ḫalḳ-ı ʿāleme

ṭutmaz anuŋ nuṣḥını ekṣer kişi
ilerü varmaz anuŋ-çün hīç işi

bu lüġaz ne ola dėyü ḳıl niyāz
bulur iseŋ sikkeyi mermerde ḳaz [***Altın***]

246.[680]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim āyīne-veş ṣūretā
oldı eller ile dā'im āşinā

cānı yoḳdur cānlı ile ülfeti
gelse bezme defʿ ėder germiyyeti

dürlü dürlü naḳş-ıla ṣūret-şiʿār
oldı anuŋ kimisi āyīne-dār

ger nigāh-endāz olsaŋ sen aŋa
üstüḫānı ṣayılur ser-tā-be-pā

gūş-ı pīle beŋzedürsem fi'l-meṣel
vėrmezem taʿrīfe aṣlā ben ḫalel

gün yüzin göstermez ol dilberlere
gelse ʿāşıḳ ile dilber bir yere

ṣayfda ellerle ekṣer āşinā
hīç şitā vaḳtinde olmaz rū-nümā

bir lüġaz oldı ʿacāyib ṭurma yel
bize gel kim feth ėdersin bī-cedel

[680] AE: 275[a].

247.[681]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ne cemāʿatdür şular kim dāʾimā
eylemişler bir imāma iḳtidā

her birisinüŋ sekizer başı var
hem beşer ayaġı vardur ber-ḳarār

baḳsaŋ ekşer üç bölükdür ol gürūh
daḫı artuḳ olmaġa vardur vücūh

yapışup ḥabl-ı metīn-i ṭāʿate
cümlesi taʿẓīm ėder her sāʿate

baġrı başlı bir bölük āşüfte-ḥāl
anları çekmiş çevirmiş çarḫ-ı Zāl

merd ü zen kāfir Müselmān ü Yehūd
ḥürmet ėdüp anlara eyler dürūd

bunlar ile ṣoḥbete meşġūl olan
istemez bir ḥabbeye olsa cihān

bunı ḥall ėden kişiye bī-merā
beş vaḳitte eylerem ḫayır duʿā

248.[682]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şeydür kim miŝāl-i ejdehā
āteş-efşān olmadadur dāʾimā

her zamān insān ile ünsiyyeti
rūziġār ile bulur germiyyeti

ağzı bir başında vāfir gözleri
nāra ile līk yoḳdur sözleri

[681] AE: 275[a].
[682] AE: 275[a]-276[b].

yėmez içmez kimseden ḳılmaz firār
her nefesde hem acıġır hem doyar

āteşī-meşreb bir ocaḳ-zādedür
her dem anuŋ ittibāʿı bādedür

249.[683]

Fennī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ʿacāyib şaḫṣ kim āyā nedür
dā'imā dördi beşi bir yerdedür

birisi erkek dişidür sā'iri
cümlesinüŋ üstine gelür biri

ḳolların bend eylese bir görinür
açsalar ol dem de beş altı olur

başḳa başḳa olıcaḳ bulmaz niẓām
bir yere geldikde olur ṭāstamām

ādeme derkār olınca ḫıdmete
her biri nā'il olur bir niʿmete

ṣaḥn-ı gülzāra gehī seyre gider
ādemi zūr ile aç gözli ėder

gerçi göz gözdür velī yoḳdur gözi
āteşe girse daḫı ḳızmaz yüzi

hem ḥażarda niʿmeti mebẕūldür
hem seferde ḫıdmeti me'mūldür

Fenniyā bu lüġazi yapdum ḳolay
oḳuyanlar çekmesün dėyü ḳalay [***Yol tası***]

250.[684]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[683] AE: 276[b].
[684] AE: 276[b].

ol nedür ne cānı var ne mālı var
gerdeninde bir iki ḫalḫālı var

bir ḳarış ya bir seredür ḳāmeti
ekşer eyler aşcılarla ülfeti

bir duʿāya maẓhar olmuş söylemez
cismine aṣlā bıçaḳ kār eylemez

bu ʿacebdür istemekde dāʾimā
aġzı çarpılanları andan devā

beŋzedür üstād anı belki yine
āhenīnüŋ beste-i zencīrine

bir żurūb olmuş netīce ʿāleme
ṭaḳılur sīmīn olursa ādeme

çoġına azına ***Fennī*** baḳma ṣat
aḳca ėtmezse eger ipin uzat [***Masat: Bileğ̈i***]

251.[685]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür cismi anuŋ hem-vārdur
aḳ beŋizli bir ḳamer ruḫsārdur

cānı yoḳ ammā ṣadāsı cān-fezā
āşinādur hep aŋa bāy ü gedā

sāz olsa diŋlemezken baʿżılar
vaḳt olur anuŋ sesinden ḫaẓ ėder

ekşer eṭrāfında anuŋ cemʿ olan
bir alay aç gözli hep yaḫni ḳapan

cismi ḫurde olıcaḳ her māh ü sāl
günde bir ḳaç gösterür ḥalḳa cemāl

bir ḳalem alup ele eŋser gibi
ḳaralarlar yüzini defter gibi

etmek alması ḳalaylıdan iken
ol alur ʿulūfesin iskemleden

[685] AE: 276[b]-276[a].

vaṣfını taḥrīr ėtseŋ söz uzar
mālik olsa ṣāḥibi ismin yazar

āşikāre söyle ***Fennī*** nāmını
fehm ėdenler ėtmesün ġavġāsını [***Ta'am sinisi***]

252.[686]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir duḫter-i nev-restedür
cāme ḳat ḳat egnine şāyestedür

buldı anuŋla nümāyiş gülsitān
ansuz olmaz ḥāṣılı bir būstān

kim ki baḳdıysa başında kāküle
anı teşbīh ėtdi ṣaçlı sünbüle

cismi üstünde görince ḫāller
noḳṭa dökmüş ṣanuram remmāller

geh ḳızar nār dānesi gibi yüzi
gāhīce ammā olur kül öksüzi

her ḳaçan kim ol kemālini bulur
ḫalḳ-ıla dendān dendāna gelür

bilmek isterseŋ eger dībācesin
düzedür süd ḳuzısı ferācesin

göricek eṭfāl aŋa meftūn olur
zülfi Leylāsın gören Mecnūn olur

ol şeker-leb gūş ėdince pendümi
gūyiyā ṣandım Mışırlı kendümi

kim bu sırrı ḥall ėderse ***Fenniyā***
ṣaclı ṭoruyı aŋa gördüm sezā [***Mısır Buğdayı***]

[686] AE: 276[a].

253.[687]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim üç ayaḳdāşdur müdām
vėrmede birbirine dāʾim peyām

biri birini ururlar ḳanı yoḳ
üçünüŋ daḫı teninde cānı yoḳ

biri oynar ṭıfl-veş çelik çomaḳ
oynamaḳda biri daḫı ḳaydıraḳ

birini sūzān ėtdi nār-ı ġam
pārelerse nʾola cismin dem-be-dem

biri ḳaddin ʿāḳıbet yay eylemiş
Ṭaşḳaḳan Maḥallesin cāy eylemiş

bir dıraḫt üzre biri ḳıldı vaṭan
ʿāḳıbet kim anda ḥāṣıl ėtdi ten

yaz olursa seyre gider üç kişi
kim götürmezse anuŋ bitmez işi

biri ḳara biri ṣarı biri aḳ
bu lüġaz dėrseŋ kim al çaḳ nāra yaḳ [***Kav çakmak***]

254.[688]

Ḥaşmet

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim şekli çarḫ-ı nā-bekār
muḫtefī ẕātında anuŋ rūzigār

ḳat-be-ḳatdur câme vü pīrāheni
ġālibā yoḳdur görünmez dāmeni

kimisi ġarḳ-āb olup leẕẕet bulur
ṣoŋra ol rencīde-i sāṭūr olur

[687] AE: 276[a].
[688] AE: 276[a].

başlı başına o ṣāḥib-kelledür
n’eyleyem ammā anı bī-ẕelledür

5 fetḥ olursa ***Ḥaşmetā*** gör ḥālümi
bu lüġaz ḥalli oṣurdur ādemi [***Sâtûr otu***]

255.[689]

Nāfiʿ

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim cismi ezraḳ-gündur
baṭnı anuŋ tā gülū meşḥūndur

kendisi cehl-i mürekkebdür hemān
māye-i ʿilm anda olmuşdur nihān

3 eyleyüp taġyīr ėder deryāyı nūş
geh döker ṭaşra ėder cūş ü ḫurūş

ehl-i dāniş ile ünsiyyet ėder
ṣanma kim nādān ile ülfet ėder

5 var günāhı gerdeni üzre resen
ṣelb olunmuşdur çeker her dem miḥen

bī-zebāndur söylemez bī-iştibāḥ
ḫalḳa emr eyler tekellüm ile gāh

7 bunı ***Nāfiʿ*** ḥall ėder ehl-i süḫen
ḳara cāhildür meger kim bilmeyen

256.[690]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne şeydür oldı bir ḫākī-nihād
kibri yoḳ ehl-i tevāżūʿ ḫoş-nijād

desti var yoḳ pāyı bir ṭarz-ı ġarīb
aġzı hem başındadur ṭavr-ı ʿacīb

[689] AE: 276[a]-277[b].
[690] AE: 277[b].

var mizācında ḥarāret içer āb
mest olmaz içse de gāhī şarāb

bī-tekellüf ḫalḳ ile hem-dest olur
żarb-ı cevri görse ger işkest olur

Nāfiʿā fetḥinde ėt çoḳ cüstücū
fetḥi müşkil bir lüġaz oldıysa bu

257.[691]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ḫayli bālā ḳaddi var
saʿy kesb ėtmekde cidd ü keddi var

ehl-i ʿirfān ile yoḳdur ülfeti
dūndur faṣl-ı şitāda raġbeti

aġzı her demde güşāde yoḳ dişi
līk bī-dendān görür aġzı işi

rızḳ-ı maḳṣūmın arar eyler ṭaleb
nāʾil-i kām olmada çekmez taʿab

göremezken bir kes anuŋ ḫıdmetiŋ
cebren aġzından alurlar ḳısmetin

ḫıdmetinde hīç tekāsül eylemez
buldıġın vėrür tenāvül eylemez

bunı ***Nāfiʿ*** fetḥ ėdüp eyler beyān
oḳuyan elbet kitāb-ı *Būstān*

258.[692]

ʿĀṭıf

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür iki refīḳ-i hem-ʿinān
bā-tevāżuʿ oldılar dehre revān

[691] AE: 277[b].
[692] AE: 277[b].

ḫāk-i pāy-ı Müslümān ü kāfirān
oldılar devrān içinde pek ʿayān

çerm-pūş āhen ḳaba iki ẓarīf
ekşerī pür-çirk olmazlar naẓīf

çeşm-i bedle ėtmesün yāre naẓar
gözlerine mīḫ-i āhen ḳaḳdılar

birbirini sebḳat eyler dāʾimā
līk fürḳat ėdemezler bī-riyā

olmadı bunlar naṣīb-i çār-pā
pūç-maġzāna nʼola vėrse ṣafā

259.[693]

Vāşıḳ

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir uzun boylu civān
bir deridür geydigi ḳaftān hemān

gerçi bī-cāndur o merd-i cān-rübā
ṭopraḳ olmuşdur aŋa dāʾim ġıdā

gezdirürler elden ele āşikār
kendi bī-cān cānluyı eyler şikār

ḳanġı murġa ṭoġrılup alsa nefes
eyler anı pes giriftār-ı ḳafes

ėtmede raġbet aŋa her ġonca-leb
femlerinden būs ėderler anı hep

istiḳāmetle olupdur muʿteber
aġzı ile besler anı tāzeler

degme şey ėtmez tenāvül ***Vāşıḳā***
yėdigi fındıḳ içidür dāʾimā

[693] AE: 277[b]-277[a].

260.[694]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir āteşīn-meşreb civān
bağrına başarlar anı ʿāşıḳān

ekşer ehl-i bezme yanar yaḳılur
dūd-ı āhı çarḫa peyveste olur

yanmadan ėtmez ḥaẕer ol dil-sitān
yanar olmuş sīnesi pes āşiyān

hem-demi var gözi yaşlu dil-rübā
meclise geldigi dem eyler bükā

ʿāşıḳuŋ ḳoynına girer ekşerī
görmedüm ben böyle ḳızġın müşterī

her ḳaçan bir meclise dāḫil olur
ehl-i meclis ġayrı döner daġılur

süfte süfte eylemişler sīnemi
söyleme ***Vāşıḳ*** bu rāzuŋ ismini

261.[695]

Vaṣfī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir başı var beş ayaġı
hem başında kertigi başbayaġı

desti yoḳdur pāyı yoḳ ṭavr-ı ʿacīb
eller ile ülfeti ġāyet ġarīb

hep nebātīdür egerçi ol gürūh
maʿdenīden olmaġa da var vücūh

bu ʿaceb kim yan yaturken ol nigār
oldı birḳaç ṣanʿata ḫıdmet-güẕar

[694] AE: 277ª.
[695] AE: 277ª.

5 kim ki ḥall eyler bu sırrı ***Vaṣfiyā***
āferīn ṭabʿına anuŋ dāʾimā

262.[696]

Şerīf

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür āb ü hevādur ülfeti
āteş ü ḫāk ile yoḳ ünsiyyeti

murġ dėrdüm cānı olsaydı eger
var münaḳkaş anda niçe bāl ü per

3 her per ü bālin birer ādem açar
ol vaḳitde gūyiyā ḳuşdur uçar

seyr ėder dünyāyı açup bāl ü per
geh hevā ile ėder geşt ü güẕer

5 ekṣerīyā ṭuʿmesi insāndur
bir temāşā ėtmege şāyāndur

bir şikemdār ehl-i ḥırṣ muḥtācdur
günde biŋ ādem yėse şeb açdur

7 keṣret-i ekl ile içmez āb-ı pāk
ṣu içerse ger olur ol dem helāk

bir feżā-yı dil-güşāya ʿāzim ol
raġbet-i āb ü hevāya cāzim ol

9 ẓāhir ola tā ki bu remz-i laṭīf
ʿazm-i Kāġıdḫāne lāzımdur ***Şerīf***

263.[697]

Vesīm

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne dilberdür serāpā nūrdur
sīnesi āyīne-i billūrdur

[696] AE: 277[a]-278[b].
[697] AE: 278[b].

nār-ı ʿışḳa ʿādet-i dīrīnesi
yanar ʿāşıḳ-veş derūn-ı sīnesi

3 ṣalınurken nāz ile ol şīve-kār
ṭaġıdur zülfini cevr-i rūzigār

ger dėseŋ baŋa ki āyā o nedür
naḳş-i ḥüsni her gėce bir günedür

5 başı çil olsa n’ola hem pāyı beş
pertev-i ruḫsārı mānend-i güneş

kendi mānend-i hümā yüksekdedür
menzili ne yerdedür ne gökdedür

7 iki bālā-ḳadd dilber arası
menzil olur gāh yoḳdur çāresi

gösterür geh nūr-ı şemʿüŋ ṣūretin
bildirür māha o şeb māhiyyetin

9 māh anuŋ bir cüz’idür ammā yine
oldı bir cüz’i daḫı hem āyine

kim bilürse n’idügin bu dilberin
ẕihn-i pākine ***Vesīmā*** āferīn [***Mahye***]

264.[698]

Ṣāḳıb

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim başı yoḳ burnı çelik
sīnesi zaḫm ile ney gibi delik

kār ü kesbi dā’imā bād-ı hevā
dėnse nāmına sezādur āsyā

3 cāmesi paşmaḳ dėsem vardur yeri
ḳuşanur bėline fuçı çenberi

baʿżı ḫalḳ ėder anuŋla kesb ü kār
ol da baḫş eyler demādem rūzigār

5 bir ṣadāsı dā’im eflāke çıḳar
gördigi işe ʿaceb maḫlaṣ ṭaḳar

[698] AE: 278[b].

Ṣāḳıbā her kim bunı ḥall ėdemez
cümle-i kārında hīç buḫl ėdemez

265.[699]

Nermī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür cins-i nebātīdür teni
ṣanma ʿüryān var anuŋ pīrāheni

başı yoḳ eli ayaġı dili yoḳ
līk cinsinden anuŋ envāʿı çoḳ

3 nāʾim olsa ol peri ber-dār olur
degmeseŋ aŋa işi gėrü ḳalur

vėrseler anuŋ ġıdāsın ḳat-be-ḳat
silke ṣarsa ṣıçırurlar ʿāḳıbet

5 her ne deŋlü ekl ėderse aç olur
kül kömür yėr baʿżısı muḥtāc olur

irice ḳalıp gelürse yėyemez
gėrü atar kimse nesne dėyemez

7 ***Nermiyā*** işbu lüġaz oldı ʿayān
bilmege fikr-i daḳīḳ ister hemān

266.[700]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür bir çarḫ mānend-i elek
ḳaddin ʿarż eyler saŋa gel aŋla pek

ṭurur ise üç ayaġ üzre ṭurur
yürise iki ayaġ ile yürür

3 gāhī olur dūş-ı insāna süvār
yükledürler gāh aŋa ḫaylice bār

[699] AE: 278[b]-278[a].
[700] AE: 278[a].

bār-ı ġam çekmekde ʿAnḳā pīl gibi
rāḥat eyler anuŋ ile ṣāḥibi

geh sipāhī-veş ṭurur yol başına
gāh uyar hemsāye-veş pādāşına

gāhī başına çekerler sāyebān
ṣāḥibi yanında olur pāsbān

ḫalḳa baḫş-ı niʿmet eyler bu lüġaz
Nermiyā fikr ėt bunı düşün biraz

267.[701]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim anda baş çār-gūşedür
aŋā üftāde bir ehl-i pīşedür

ʿörf-i ḳażıʿaskere beŋzer daḫı
līk gāhī çarḫ-veş döner aḫī

bir ṣarıḳ ṣarınur ol ṭoḳunmamış
ʿömri içre hīç çiçek ṭaḳınmamış

çözseler anuŋ ṣarığın bu ʿaceb
birini dāḥi geçürür der-ʿaḳab

Nermiyā bu bir lüġazdur rāyegān
kendi dönmez döndürürler bī-gümān

268.[702]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bālāda olmuş cāy-gīr
menzili fevḳa'l-ʿalāde bir emīr

ḳudreti reftāra yoḳdur pāyı bir
iki pīre ḫıdmet ėder cāyı bir

[701] AE: 278[a].
[702] AE: 278[a].

ḫavfı yoḳ dönmez ʿadūdan yaddan
döndürür yüzin velīkin bāddan

pīl-veş ḫorṭumı vardur āşikār
aġzı var alnında hem mānend-i ġār

tīġin ʿüryān eylemiş ṭurur ʿayān
aġzın açmış ejder-āsā her zamān

bu ʿacebdür yėmez aġzından yėmek
hem-daḫı gelmez elinden söylemek

yėdigi yoḳ ḳayy ėder ṣubḥ ü mesā
ḳarnı içinden gelür aŋa ġıdā

Nermiyā işbu lüġaz oldı tamām
ismini bilmem nedür bu ve'ş-selām

269.[703]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir pīr-i fāni ėy püser
aḳ ṣaḳal tā sīnede gördüm seḥer

nāz ile reftār ėder ṭāvūs-veş
seyr ėder dünyāyı Keykāvūs-veş

üçi bir yerde anuŋ hem-pā yürür
gėrüsine gerçi kim raʿnā yürür

ṣan mū-tāb şākirdidür ol bī-gümān
tūġ-ı şāhīdür dėsem beŋzer hemān

sīneye ṣarmış anı ehl-i hüner
gāhī fānūs-ı ḫayāl-āsā döner

gūyiyā tel tel ḳaṭāyıf dėr gören
zülf-i dilber dėrse cā'iz ehl-i fen

ʿankebūt-āsā yapar raʿnā evi
zīrā kim üstād-ı kāmil yoḳ şevi

bir lüġaz yapdum yine ehl-i dile
Nermiyā taḥsīn aŋa her kim bile

[703] AE: 278[a]-279[b].

270.[704]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim iki başlu bir bebek
bir gözi var bir gözi yoḳ köstebek

deligi görince ḳaçar içine
gönli ister bu faḳīrüŋ ṣuçı ne

271.[705]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim bir tehī peymānedür
yanı üstine yatur ammā nedür

başı üzre yapılur bir ḳubbe kim
beş sütūn üzre ʿaceb kāşānedür

3 rīşe teşbīh eylesem olur güẕāf
lāf degüldür aŋa dėsem şānedür

kötürümdür ayaġı başmaz yėre
līk çāpük ḫaylice merdānedür

5 aṣılu ḳandīl-i mescid ṣandılar
gūyiyā dervīş-i Mevlev-ḫānedür

ʿankebūt-āsā yapar beyt-i ʿacīb
yapdıġı yerler de üstādānedür

7 destine girdikde Mıṣr ü Şām anuŋ
cünbüşi ***Nermī*** ʿaceb ferzānedür

272.[706]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[704] AE: 279[b].
[705] AE: 279[b].
[706] AE: 279[b].

ol nedür kim serv-ḳad bir nev-civān
göti üzre oturur ol bī-gümān

ḳanda bir maḥbūbı görse ėy emīn
aŋa meyl eyler ḫamīde-ḳad hemīn

girse bir şūḫ-ı cihānuŋ destine
gūyiyā cān vėrür anuŋ üstine

ser-nigūn bülbül gibi eyler naġam
destine alsa anı bir ġonca-fem

leẕẕet-i şīrīn-dehānı ***Nermiyā***
alsalar bir aḳçaya olmaz bahā

273.[707]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şekl-i murġdur ėy nev-civān
bir şehenşāh-ı cihāna ol nişān

var yumurtası velī kāmil degül
ḳuyruġı oldıġı anuŋ bī-gümān

burnı uzundur velī mevzūndur
zülfe beŋzer vech-i dilberde ʿayān

resmini seyr eyleyen ḫāyrān olur
eylediler ismini anuŋ beyān

Nermiyā bir nev-lüġaz ṭarḥ eyledüm
gülşen-i ʿālemde bir güldür hemān

274.[708]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür üç yār-ı ġār-ı bā-ṣafā
ülfet ėtmiş birbiriyle dā'imā

[707] AE: 279[b].
[708] AE: 279[b]-279[a].

birbirinden ayırur gāhī felek
bu numūne sanа kāfī dünbelek

ikisi zīr-i zemīn içre meger
mesken ėtmiş biri ṭāġ üzre gezer

şarḳ ü ġarbı geşt ėderseŋ bulınur
mescid ü meyḫānede seyr olınur

bulınur gerçi velī her demde yoḳ
kūh ü ṣaḥrāda degül ādemde yoḳ

Nermiyā keşf ėtmege çekmezdi ġam
ger ḥurūf-ı ebcedi ėtse raḳam

275.[709]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim cānı var ẕī-rūḥdur
gāhī meyyit görinür bī-rūḥdur

ʿaḳlı yoḳ mecnūndur ol gūyiyā
egnine ʿüryān degül geymiş ʿabā

şemʿ dėmez idüm eger ki yanmasa
ḫᵛāba varmış dėr ėdüm uyanmasa

hem münāsib her yeri uyġundur
gāhīce ʿüryān gezer ṣoyġundur

keşf ėdüp kim ḥall ėder bu müşkili
Nermī-i kemter anа eyler belī

276.[710]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bü'l-ʿaceb gördüm bugün bir cān-ver
baṭnı üzre gāhīce sürtüp gezer

[709] AE: 279ª.
[710] AE: 279ª.

ḳarnı altında dehānı var velī
yüridikçe zār olup söyler dili

ḳısmeti aġzına gelür dā'imā
ekl ü şürbi var dėsem olur sezā

üç gün aç ṭurur eger ki baġlasaŋ
luṭf ėdersen gāhī bir kez yaġlasaŋ

bu sözümden ***Nermiyā*** oldı ʿayān
bunı bilmege gerek rind-i cihān [***Gırgır***]

277.[711]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim yüzi yerde bir dilīr
ḳad-ḫamīde eyleyüp ṭurmuş faḳīr

ʿālem içre gerçi kim bir pehlivān
oyunı altdandur anuŋ her zamān

arḳasın yere getürmüşler anuŋ
menzilin esfelde görmüşler anuŋ

gerçi kim vardur dü çeşmi ėy perī
bunı ʿārifler bilürler ekşerī

ikisi bir yerde seyrān eyledi
yalıŋuz biri işe yaramadı

māh-ı nev dėrdüm aŋa ***Nermī*** hele
āferīn aŋa ki bu sırrı bile

278.[712]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür gel ėy birāder vėr ḫaber
ḳarnı acıḳdıḳda nān ü gūşt yėr

[711] AE: 279[a].
[712] AE: 279[a].

gerçi kim işitmez ammā gūşı var
ėy birāder ṣanma kim mengūşı var

3 māderi ṣudur velī budur ʿacīb
ṣu ḳaçar bundan dilā budur ġarīb

yine nev ṭarḥ eyledüm bu müşkili
Nermiyā keşf ėdenüŋ oldum ḳulı

279.[713]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne züşt-i bed-liḳādur ėy perī
yine bir bed-kāra olmuş müşterī

ekli yoḳdur şürbi var yoḳdur ḫilāf
sevdigiyle dāʾim olmuş sīne-ṣāf

3 ḳapu ḳapu dolaşur cerrārdur
şekl-i sāʾil geşt ėder devvārdur

ʿāşıḳunuŋ boynına ḳolın ṣalar
gāhīce ʿāşıḳlara elin ṣalar

5 aŋa emrūd dėrdüm açsaydı çiçek
Nermiyā lāyıḳ mıdur emrūd dėmek

280.[714]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür ʿāşıḳda var maʿşūḳda yoḳ
hem-daḫı ḫāliḳde var maḫlūḳda yoḳ

Meşnevī'de bulmadı erbāb-ı dil
līk *Ḳurʾān*'da muṣarraḥ öyle bil

3 anuŋ ile zeyn olur arż ü semā
gerçi kim oldı maḳarı zīr-i mā

[713] AE: 279[a]-280[b].
[714] AE: 280[b].

ülfet ėtmiş Ādem ü İdrīs ile
gāhī evbaşlıḳ ėder İblīs ile

Nermiyā ʿārif olan bunı bilür
keşf olursa maʿrifet birle olur [***Elif***]

281.[715]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir bulınmaz nām-dār
kendisi gözden nihān meydānı var

ismi vardur cismi yoḳ ʿAnḳā gibi
söylenür bir lafẓ-ı bī-maʿnā gibi

lafẓı üç ḥarf ile maʿnā rū-nümā
olmadı bīgānelerle āşinā

bulınur kāmil olan merdānda
olsa da nādir olur nisvānda

bu lüġaz dildārdan ẓāhir velī
iki ḳat olsa cefānuŋ evveli [***Vefâ***]

282.[716]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir ʿucbe şaḫṣ-ı bü'l-ʿaceb
eylemiş bālāda mesken rūz ü şeb

irtifāʿ-i ḳadr ile rifʿatlenür
sīne germiş ṣūretā ol görinür

ṭamlar üstinde hemān ḫırsızlıġı
farḳ ėder mi olmasaydı gözlügi

aṣlı vardur enfe beŋzer dėr isem
ben inanmazdum eger kim görmesem

[715] AE: 280[b].
[716] AE: 280[b].

ʿālemi seyrān ėder başdan başa
ḳullanurlar baʿżısı ġayrı işe

dā'imā olmaz güşāde revzeni
gösterür ḫalḳa velī merd ü zeni

murġ cinsinden degül atmacadur
bu lüġaz ***Nermī*** hemān dībācedür ***[Baca]***283.[717]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir żaʿīfçe Mevlevī
devr ėder bir ṣaḥn-ı vāsiʿdür evi

egnine bir yufḳacıḳ iḥrām giyer
ṭurmayup anuŋ ile devrān ėder

geh miyānına ṣarar iḥrāmını
geh açar seyr ėtdürür endāmını

oḳa beŋzer dėr ėdüm olsa yelek
rāstdur özi vü hem sīmīn bilek

ṣanki bir efʿī miṣālidür dü-ser
yoḳ ayaġı yüzi üstine düşer

baş açıḳ yalın ayaḳ abdāldur
belde tennūre beyāż bir şāldur

Nermiyā ʿārif olan eyler belī
bu lüġāzla açılur her müşkili

284.[718]

Lebīb

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim ikişerdür āleti
var durur her çiftinüŋ bir ḥikmeti

[717] AE: 280[b]-280[a].
[718] AE: 280[a].

iki ālet bir işe me’mūrdur
iki kevkeb bir yere manẓūrdur

muttaṣıldur birbirine her biri
çifte çifte başḳa başḳa işleri

birisini diŋledüŋse biri ne
beŋzemez bir çifti hīç ol birine

biri maḥv olsa biri olmaz ṭurur
cümle merḥūmuŋ işini ol görür [***Kazma-Kürek***]

285.[719]

ʿĀṭıf

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür hem būyı var hem būyı yoḳ
evvelā üç görinür birdür hemān

286.[720]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür sāz ile beste bir ḳafes
ez-derūn feryād ėder gūyā ceres

287.[721]

İmām Fā’iż Efendi-i Eyyūbī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir ʿacāyib nesnedür
başı kertik bir uzunca ḳıṣṣadur

bir ḳarışdur ḳāmeti ya bir sere
dik dik oynar bir ʿacāyib masḫara

oḫşār ise başını bir nāzenīn
raḳṣa girer semirür ol dem hemīn

[719] AE: 280[a].
[720] AE: 280[a].
[721] AE: 280[a].

ṣoḳar andan bir delikle başını
vara gele hem bitürür işini

çün ki itmām ėtdi kārın ol ḥarīf
çekdi başın ḫırḳaya oldı naḥīf

el-faṣlu'ş-şānī mine'l-ḳısmi'ş-şāliş vezn-i mefāʿilün mefāʿilün feʿilün ü fāʿilātün mefāʿilün feʿilün[722]

bi ismehu Subḥāne ve Teʿālā[723]

288.[724]

Ḥanīf Efendi

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür kim ṣarīḥ-i Ḳur'āndur
şarṭ-ı İslām cemāline āndur

baḥr-i elṭāfa dürre-i ʿaṣmā
cev-i eflāke ġurre-i zehrā

bāya ʿīd olsa ḳandinüŋ ḳaṭrı
hem mesākīne ʿīd olur ṣaṭrı

cemʿ olur anda şāhid ü meşhūd
ʿīd-i ekberce vuṣlatı mesʿūd

vāḳıfın ṣanma ins ile cindür
şemʿinüŋ cemʿi altıyüz biŋdür

vakfe-gīrānı ehl-i devletdür
ḳıblegāhı da Ṭūr-ı raḥmetdür

ḥaṣr u ḳaṣr ile dėme ol geçmiş
Açar yek-ḫadme yetmişe yetmiş

fiʿlinüŋ ḥaddi dört gün iki şeb
biri muḥrim ḳuṣūrı maḥrem hep

müstedām oldı luṭf ü iḥsānı
ġarḳ ėder niʿmetine insānı

[722] Vezin olarak hafif bahrinin *Feʿilātün mefāʿilün feʿilün* kalıbının *Fāʿilātün mefāʿilün faʿlün* biçimi yazılmış, ancak şiirlerde vezin *Feʿilātün mefāʿilün feʿilün* biçiminde gösterilmiştir.
[723] AE: 285[b].
[724] AE: 285[b].

ḥacc-ı ekber ne-şod heme ʿarefe
raḥimallāhu emreʾān ʿarefe

289.[725]

Maḥtūmī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ṭāʾir-i żamīr-şinās
geyinür dāʾimā ḥarīr libās

ʿaynıdur merkebüŋ başı ayaġı
birdür ancaḳ ḳulaġı baṣbayaġı

gerçi ḥayvān degül nebātīdür
levḥ-i maḥfūẓ rāz-ı ẕātīdür

menşeʾī oldı ḫāk-i tīre-nihād
masḳat-i reʾsi ṣaḥn-ı Saʿdābād

başdan başa cismi hep birdür
āşiyānı başında mużmerdür

el ne işler ise anı söyler
merdümān andan istifāde ėder

uçup elden ele ḳonar şeb ü rūz
görmedüm öyle murġ-ı dest-āmūz

ġayra nā-maḥrem olmaġın çü nigār
ʿādet üzre başında yaşmaġı var

ġayrı ḳuş uçsa bāl açar süzilür
uçsa bu mużṭarib olur bozılur

uzanur geh ḳavaḳ gibi el-ḥaḳ
mīvesi serv-veş olur ḳozalaḳ

olsa şāyestedür o murġuŋ eger
nām-ı nāmīsi murġ-ı fermān-ber

cinsi Baġdādda olup mümtāz
dėrler olur gehī kebūter-bāz

anı çil aḳça ile her fırḳā
elli kimse gerek ala ḳırḳa

[725] AE: 285[b]-285[a].

ġurbet elde ḥazīn olan mehcūr
rūʾyetiyle olur anuŋ mesrūr

bir bilür yoḳ o murġ-ı maʿlūmı
āşinālarda āh ***Maḥtūmī***

kim bilürse o ṭayr-ı berrānı
müjdecibaşı ėderüz anı

290.[726]

Nedīm

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol tīre-rū-yı zişt-beden
anı var eylemiş Ḫudā yoḳdan

ṣūretā gerçi bir heyūlādur
līk her ṣūreti pezīrādur

bulup aŋa bir iki vech-i vecīh
rūḥ-ı insāna eyledüm teşbīh

ibtidāsı laṭīf ü ʿulvīdür
ṣoŋı ammā keşīf ü süflīdür

nāḳış olmaz aŋuŋla şānı yine
ḫalḳ elden bıraḳmaz anı yine

gėceler eyler ʿazm-i naḫlistan
vāṣıl olur aŋa seḥer ḫīzān

gelicek Rūma hep o tīre-liḳā
hem-çü Hindū geyer sefīd ḳabā

isterem gerçi ismini dėyeyem
līk yoḳ evveli ki söyleyeyem

kes başın eyle ser-nigūn saŋa tā
eylesün kendi kendisini nidā

bilemezsin bu remzi fikr ile sen
meger imdād erişe Mevlāʾdan

[726] AE: 285[a].

291.[727]

Reşīd

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol pīr-i ser-bülend-i cihān
bulur anuŋla kişi rifʿat ü şān

yėmez içmez ʿaceb riyāżeti var
tācı başında ḳurb-ı devleti var

rāstdur ḳaddi gerçi mūyı sefīd
niçe kimse o şeyḫe oldı mürīd

ser-firāz olmuş istiḳāmet ile
mālik olan bulur saʿādet ile

bir ayaġ üzre ṭurmadur kārı
eylemezse ʿaceb mi reftārı

gāh gāhī süvār olursa eger
yine ber-pā görürsün anı gider

pīşvā-yı ricāl-i devlet olur
kim bulursa o ehl-i himmet olur (***Tuğ***)

292.[728]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol rū-siyāh düşmen dost
āhuvāna bıraḳdururmuş o post

bir iki rengile olup yek-reng
ḳullanur anı Müslümān ü Fireng

çarḫdan gördi çünki cevr ü cefā
eylemezse ʿaceb degül o vefā

ülfeti germ līk ṣūreti serd
gösterür kārını degül müfred

[727] AE: 285[a]; S: 57[b]; İÜ: 22[b].
[728] AE: 285[a]-286[b]; 57[b]; İÜ: 22[b].

5 gāh bir çāha ḥabs ėderler anı
ẓāhir eyler çıḳınca n’oldıġını

ḥāl-i derdi su’āl olunsa eger
dūd-ı āhı hemān semāya değer

7 anuŋ adı da kendi gibi ṣovuḳ
Hele ʿāḳluŋ anuŋla ülfeti yoḳ [***Barut***]

293.[729]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol ne iki refīḳ-i şekl-i keşef[730]
olmaz aṣlā biri birine ḥalef[731]

başberāber olınca rütbeleri
göremez gāh olur biribirini

3 reh-neverdāna oldılar pādaş
ikisi dā’imā anuŋ yoldaş

ayrılursa biri birinden eger
ḫayli müşkil olur o rāhı güẕer

5 olsa da pāymāl-i ḥāṣ ü ʿavām
ḳulaġından çekerler anı müdām [***Üzengi***]

294.[732]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür āyā ki ol iki kesegen
ikisi birden işlerini gören

ṣanʿatında ikisi de üstād
vardur ammā meyānlarında kesād

3 gözi ardında burnı ise uzun
burun ammā ki ḫayli sivri burun

[729] AE: 286[b]; S: 57[b]-57[a]; İÜ: 22[b]-22[a].
[730] keşef: keşīf AE.
[731] ḥalef : sīf S; İÜ.
[732] AE: 286[b]; S: 57[a]; İÜ: 22[a].

kimi āteş kimisi penbe ile
kiminüŋ kesb ü kārı cāme ile

duḫterān ile kimi ülfet ėder
kimi var kim[733] civāna[734] ḫıdmet ėder

ḫāṭırına gelür bina ḳuranuŋ
düşmenidür bıyıḳlaruŋ buranuŋ

295.[735]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki başlu bir ejder
bulsa gūyā ki alur āteşi yėr

ḳuyruġında gözi olur meşelā
ele alurlar anı ṣubḥ ü mesā

ehl-i keyfüŋ enīs ü ġam-ḫʷārı
serddür kendi germ ile kārı

gerçi yoḳdur dil ile anuŋ eli
līk bekler kimisi gāhī beli

iki başı berāber olsa eger
buldığı her ne ise anı ḳapar

296.[736]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ser-firāz-ı baġ-ı cihān
eksük olmaz anuŋ başında dumān

sebz[737] cāmeyle ṣalınur dāʾim
yatmaz uyumaz ekşerī ḳāʾim

var serinde ʿimāme-i ḳāżı
ne mużāriʿ bilür ü ne māżi

[733] kim: S ve İÜ'de yok.
[734] civāna: ḫūbāna S; İÜ.
[735] AE: 286[b]; S: 57[a]; İÜ: 22[a].
[736] AE: 286[b]-286[a]; S: 57[a]; İÜ: 22[a].
[737] sebz: sebze S; İÜ.

ne sezādur o heykel ile aŋa
ola rindāna zīb-i bezm-i ṣafā

ṭaḳılursa ʿaceb degül sāza
maḥrem olmaz o perde-i rāza

ḳocadıḳça ʿaceb mi olsa figār
şerḥa şerḥa derūnı olmada ḫār

cānı var ise söylesün hünerin
bulur āteşde ʿāḳıbet o yerin

ẓāhir ėtmez baḳılsa āh ile zār
ṣoŋra bildüm ki anuŋ āteşi var

gāḥ olur kim fedā ile serini
düşe ḫāk-i siyāḥ ėde yerini

bu lüġazde ne ḥācet ola suʾāl
ḥikmetini bilürseŋ eyle ḫayāl [***Enginar***]

297.[738]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ṭurfe ʿāşıḳ-ı ḥayrān
ki el üzre ṭutar anı ḫūbān

sīnesi çāk çāk tīġ-i sitem
her yeri dāġ dāġ derd ü elem

sāde-rūyāna olıcaḳ nāʾil
būs-ı dāmānına olur ḳāʾil

līk ḫaṭ-āver olmadıḳca bütān
vaṣla şāyeste olmaz ol nālān

nʾeyleyem vaṣla olsa şāyeste
başılur ʿāḳıbet o dil-ḫaste

dolayup parmaġına ḫāṣ ile ʿām
rū-siyehlik ile çıḳarur nām

murġa teşbīh ėdersem olur anı
gelse pervāza geşt ėder Yemenʾi

[738] AE: 286[a]; S: 57[a]-58[b]; İÜ: 22[a]-23[b].

ḥāṣılı bir ġarīb ādemdür
hem seḫā vü keremde ḫātemdür

298.[739]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol anı ḥażret-i[740] Bārī
cismin ʿilletden eylemiş ārī

ʿömri eyler ṣafā ile güẕerān
mā'il ekṣer aŋa perī-rūyān

māha teşbīh olunsa vechi var
māh mānendi nūr-ı vechi var

eline alsa dilber-i şīrīn
iltifātı ėder anı ḫod-bīn

keşf ėdenler bu sırrı ʿāḳildür
fehm ü ṭabʿ ü ẕekāsı kāmildür

299.[741]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ʿālemüŋ mühim-sāzı
her umūruŋ tamām-ı ser-bāzı

güft ü gū-yı ʿArabda merdāne
mülḫıḳ oldı ʿAcemde nisvāne

üçler oldı aŋa muʿīn ü ẓahīr
eyledi mürşidāna keşf-i żamīr

oldı ṣad-pāre başda destārı
ġayrı yoḳluḳ vucūdına sāri

sā'ir aḥvāli pek perīşāndur
ser-nigūn bī-ḳarār ü giryāndur[742]

[739] AE: 286[a]; S: 58[b]; İÜ: 23[b].
[740] ḥażret: ḥıżrı AE.
[741] AE: 286[a]; S: 58[b]; İÜ: 23[b].
[742] Bu beyit S ve İÜ nüshalarında bulunmamaktadır.

300.[743]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki dāne ḳardaşlar
birbiriyle enīs ü yoldaşlar

ḳanda kim bir laṭīf meclis olur
anlar elbet aŋa duḫūl bulur

biri durmaz döker gözi yaşın
öyle kim aŋdırur pıŋar başın

cümleye gözi yaşı eyler eşer
durmayup her biri yaşını siler

ḳardaş-ı digeri yaḳılur pek
niçün aġlar bu ḳardaşım dėyerek

ehl-i meclis aŋa muḥabbet ėder
baġrına baṣar aŋa ḫıdmet ėder

āteş-i ıżṭırābı bulsa sükūn
ehl-i meclis gider olup memnūn

301.[744]

ʿAbdī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol şeyʾ-i ṭurfe-i nāçīz
bilemez anı ġayr-ı ehl-i temīz

ne diridür ne mürde ol maḫlūḳ
ne vucūd ü ʿadem ile mesbūḳ

gāh pür-bīm olur gehī pür-ḫam
gāh mesrūr olan aŋa hem-dem

ne ʿarażdur ne cism ü cevherdür
ne heyūlā ne ṣūreti vardur

[743] AE: 286[a]-287[b] ; S: 58[b]-58[a]; İÜ: 23[b]-23[a].
[744] AE: 287[b] ; S: 58[a]; İÜ: 23[a].

5 ʿ***Abdiyā*** āferīn o ehl-i dile
kim bu sırr-ı nihānı ṭabʿı bile

302.[745]

Ferdī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol mār-ı düm-bürīde ʿaceb
bezme gelse o gide şevḳ ü ṭarab

ekle ḳābil degül iken ol mār
ḳatı çoḳ yėr kimi olunsa şümār

3 yėyen aṣlā dehānını silmez
ne ḳadar yėse yine eksilmez

ṣan o mār-ı mehīb mihrezdür
görürem kimisi götünden yėr

5 ṣāʾim iken eger yese birisi
āb-dest ile bulınsa ger gerisi

ṣavma vėrmez vėrür vużūya ḫalel
böyledür ittifāḳ-ı cümle milel

303.[746]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol serv-ḳād-i ḫoş-endām
istiḳāmetle ola şaḫṣ-ı be-nām

geze elden ele nezāket ile
ḫalḳuŋ aġzın öper leṭāfet ile

3 daḫı keyf ehli-veş ġıdālar yėr
nefes almaz ġıdāṣı olmasa ger

gāhī ammā ġıdā yüzin göremez
keyfi gāhī olur uzaḳ süremez

[745] AE: 287[b]; S:58[a]; İÜ: 23[a].
[746] AE: 287[b]; S: 58[a]; İÜ: 23[a].

gūyiyā iki femli bir ṣuʿbān
bulur elbet arayan aŋa nişān

gāhī andan hüner olur ẓāhir
gūyiyā kim ʿaṣā-yı Mūsādur

ḫayli eglencedür bu yārāna
naẓar eyle gel atma yābāna

neye beŋzer dėseŋ neye beŋzer
hele sūrāḫı yoḳ neye beŋzer [***Sürâhi***]

304.[747]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ẕāt-ı pāk-ı sebz-ḳabā
aŋa mesken ola bu arż ü semā

bikr iken ḥāmil ola çün Meryem
ṭıfl iken nuṭḳ ėde o ʿĪsī-dem

olur aḥvāl-i ʿāleme meʾmūr
żabṭ-ı emvāl-i ādeme meʾmūr

gezdi İskender ile niçe zamān
ẓulumātı da eyledi seyrān

tīġ ile ülfet eyleseydi eger
ʿālemi żabṭ ėderdi ser-tā-ser

bī-ḳadem sürʿat ile pūyāndur
Hindʾden Rūmʾa naḳli bir āndur

nāḳıṣ ü bī-miṣāl ü hem ecvef
ḥiddet-i sürʿati hemān Refref

ẓāhiren ol piyāde līk süvār
her dili bilmek ile şöhreti var

hep fünūn ü edebde māhirdür
leb-i dilberde luṭfı ẓāhirdür

yāreler gördi tīġ-i Rüstemʾden
söyledürseŋ dem urur ādemden

[747] AE: 287[b]-287[a]; S: 58[a]-59[b]; İÜ: 23[a]-24[b].

köhne destān līk tāze civān
anı ḳullanmada hemān ʿirfān

sā'ir elġāzdan bu fā'iḳdür
levḥ-i dilde yazılsa lāyıḳdur

maṭlaʿ ü maḳṭaʿı çü maʿlūmuŋ
açma rāzın bu sırr-ı mektūmuŋ

305.[748]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür kim mücessem ü bī-cān
ėtdi ṣāḥib-vucūdānı devrān

ḫıdmetinden hīç ol geri ḳalmaz
kim dururbut durur o boş durmaz

bir ayaġ üzre dā'imā ḳā'im
teşne-leb olsa ger olur ṣā'im

iki desti cebindedür her ān
fetḥi müşkil degül bunuŋ āsān

306.[749]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol nesne kim naḫāfeti var
ḥall ü ʿıḳd ėtmede mahāreti var

ṭabʿı bārid gehī pür-āteş olur
felegüŋ cevrine belā-keş olur

rūz ü şeb ḫalḳ elinde dā'irdür
buḫlı herkes ḳatında ẓāhirdür

sū-be-sū geşt ėdince ol fettān
niçe nāsı faḳīr ėder pinhān

[748] AE: 287[a]; S: 59[b]; İÜ: 24[b].
[749] AE: 287[a]; S: 59[b]-59[a]; İÜ: 24[b]-24[a].

bu ʿacebdür ki fāʿil iken ol
kimi fāʿil kimi olur mefʿūl

çifti var ḫıdmetinde ber-geşte
sitem ü ḳahr-ı dehr ile beste

ḫıdmet ėtdigi nesne ḥāmildür
vaż-ı ḥaml eyledikde kāmildür

devr ėder ʿālemi ėder teshīr
rıfḳ ile düşmeni ėder tedmīr

bu muʿammāyı ḥall ėden dānā
ṭabʿ-ı pāk ile oldı müsteşnā

307.[750]

Lāmiʿī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol kim sipihr-i pür-sīmāb
āfitābı içinde pinhāndur

gerçi dürr-i yetīmdür ammā
naẓar ėtseŋ derūnı ʿummāndur

ḥoḳḳadur sīm ü zerle ṭolmuş ol
līk ḫar-mühre gibi erzāndur

āteş-i ġamda dem-be-dem baġrı
dil-i ʿuşşāḳ gibi büryāndur

pes bu naḳl-ıla kim o ser-gerdān
geh dili zinde gāh bī-cāndur

ḳalʿa-i çarḫ gibi ḳapusı yoḳ
ḥüsn burcında necm-i tābāndur

bī-tekellüf bilen bunuŋ nāmın
Lāmiʿī nüktedān-ı devrāndur

308.[751]

Velehu

[750] AE: 287[a]-288[b]; S:59[a]; İÜ: 24[a].
[751] AE: 288[b]; S: 59[a]; İÜ: 24[a].

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol kim dırāz ü lāġardur
bedeni cümle pāy ile serdür

aġzı başında ayaġında gözi
dilsüz ü kör ü zār ü mużṭarrdur

3 ṣoḳıcaḳ gözlerine parmaġını
açar aġzın ṣanasın ejderdür

n'ola dėrlerse aŋa Ẕü'l-ḳarneyn
şekli Cevzā gibi dü-peykerdür

5 dursa birdür yürise iki olur
vaż' ü endām ü ten berāberdür

bir nefes birbirinden ayrılmaz
ṣanki ḥasret iki birāderdür

7 öpüşür birbirin ḳocup ammā
pür-ḫuṣūmet iki dilāverdür

rāh-ı ḫıdmetdedür miyān-beste
ḳalem ü tīġ-veş zebān-verdür

9 devr elinden dilinde ʿuḳdesi var
gerçi ḥall-i umūra maẓhardur

kim ki feṭḥ eyler ise bu lüġazı
Lāmiʿī gibi key hüner-verdür

309.[752]

Reʾfet

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol ne saṭḥ-ı münaḳḳaş-ı pür-zīb
ol ne pīrāye-bend-i resm-i ġarīb

zīnet-efzā-yı gülsitān-ı bihīn
kārgāh-ı ṣanāyiʿ vü tezyīn

3 oldı farṭ-ı tevāżuʿ ile her ān
pest-cāy-ı ṣaḥīfe-i devrān

[752] AE: 288[b]; S: 59[a]-60[b]; İÜ: 24[a]-25[b].

gāh dünbāl gösterür ḫalḳa
gāh ėder kendüsini der-ḥalḳa

her zebāna muvāfaḳatle hemān
oldı ṣan tercümān-ı ehl-i lisān

Reʾfetā niçe ola taḳrīri
herkesüŋ başḳa oldı taʿbīri

nāmını bilmek isteriseŋ eger
aŋa mirʾāt içinde eyle naẓar

ẕikr-i vaṣfında ġayrı ketm ėdelüm
ėrdi söz bu maḳāma ḫatm ėdelüm

310.[753]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne şekl-i ʿacīb-heyʾetdür
ol ne fānūs-ı şemʿ-i ḥikmetdür

ẓāhiren zīneti nümāyāndur
ḳalbi sūzān-ı nār-ı sūzāndur

olan īḳād-ı ḫāṭırına sebeb
ẓāhirinde görür nuḳūş-ı ʿaceb

ol ḳadar sīnesi müzeyyendür
oldıġı bezm ṣanki gülşendür

cāmesi gerçi bir niçe ḳatdur
līk baḳılsa kendi bī-ẕātdur

Mevlevīdür dėnürse de şāyān
ėtmiş ehl-i semāʿ anı devrān

gėce bīdār rūz ise der-ḫᵛāb
ḫılf-i ʿālemdür aŋa rāy-ı ṣavāb

ne dėr āyā bu sırra ehl-i süḫen
nʾoldıġı baŋa olmadı rūşen

bu hayāle olursa kim vāḳıf
oldı her sırr-ı nükteye ʿārif

[753] AE: 288ᵇ-288ᵃ; S: 60ᵇ. ; İÜ: 25ᵇ.

311.[754]

Şehdī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki dilber-i mümtāz
eyler ʿuşşāḳa her biri iʿzāz

birisi gerçi āteşīn-ḫūdur
birisi daḫı bir içim ṣudur

birinüŋ ʿārıżı olur raḫşān
birinüŋ āb-ı rūyı āb-ı revān

birinüŋ zülfi ṣaçlı sünbüldür
rūy-ı zībāsı birinüŋ güldür

birinüŋ ḫāli ʿanber-i sārā
birisi sīm-ten-i semen-sīmā[755]

nāz ile eylese birisi ḫırām
ol daḫı der-ʿaḳab ėder iḳdām

bu lüġaz ***Şehdiyā*** müsellemdür
bunuŋ erbābı hep mükerremdür

312.[756]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür kim müdām anuŋ şekli
meh gibi bedr olup geh ola hilāl

dört başı üç ayaġı iki gözi
ʿömri olur cihān içinde dü sāl

ḳaraŋu gėcelerde ėde ẓuḥūr
gündüzin işi ola ḫᵛāb ü ḫayāl

ʿömri kūtāh līk[757] ṭabʿı bülend
ḫalḳ-ı ʿālem çeker elinde melāl

[754] AE: 288[a]; S: 60[b]; İÜ: 25[b].
[755] Bu beyit S ve İÜ 'de bulunmamaktadır.
[756] AE: 288[a]; S: 60[b]-60[a]; İÜ: 25[b]-25[a].
[757] līk: velīk S; İÜ.

5 geh olur yeryüzünde sākin olur
geh meḳānı olur rüʾus-i cibāl

hem-ser olur yürümede bāda
görinür sāyesi çü naḳş-ı ġazāl

7 deheninde ṭutar mis ü zibaḳ
kendi laʿl-i düşāba oldı miṣāl

sīm ü zerdür hemīşe ḳūtı anuŋ[758]
zer ü sīme bulursa nʾola viṣāl

9 dāʾimā kārı oldı raʿd-āsā
naʿra cūş ü ḫurūş ceng ü cidāl

işi her laḥẓa gerçi ʿakl iledür
līk geh geh olur meḳānı cüvāl

11 isminüŋ evveli vü āḫiri bir
ola bāḳī ḥurūfı cümlesi dāl

kim ki feṭḥ eyler ise bu lüġazı
miṣli anuŋ cihānda ola muḥāl

313.[759]

Tāʾib

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol şāhbāz-ı sīmin-ber
dem-be-dem ṣaḥn-ı gülsitānda gezer

ḥikmetüŋ nüsḫa-i güşādesidür
ṣanʿatınuŋ çiçekli-zādesidür

3 artırur gāh nāle vü zārı
meclisinde görürse āzārı

hep hedāyāsı tuḥfe-i İzmir
masḳat-ı reʾsi oldı Balıkeşīr

[758] Vezin problemi.
[759] AE: 288ª; S: 60ª; İÜ: 25ª.

314.[760]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol gülle-i ṣaġīr ü ʿacīb
ola dāʾim Boġazḥiṣārʾa ḳarīb

tīreviyyüʾl-aṣıldur ol ekṣer
ki ḥarīrī dėyü taḫalluṣ ėder

femi nā-dīde var serinde delik
yėdigi rūz ü şeb kemiksüz ilik

gāhī açılmaġa ḳomaz yāri
öldürür ḳaydı ʿāşıḳ-ı zārı

öte yaḳalıdur o ehl-i yemīn
ṣolaḳ olmaz şahāna olsa ḳarīn

bilürem vaṣfını baŋa ögme
cürmi de var ise sövüp dögme ***[Düğme]***

315.[761]

Ṣābit

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

kimdür ol iki şūḫ-ı mihr-efrūz
degiş oynarlar arada şeb ü rūz

rişte-i ülfete vėrüp peyvend
biribirine olmuş ikisi bend

ikisinüŋ de dünbesi berrāḳ
kūh-ı billūr gibi ġāyet aḳ

göremezsin birinde mūdan eṣer
bir ṣoyulmuş yumurṭaya beŋzer

yüzi üzre refīḳini ṭoyurur
aḳıdur ṣoŋra kendi de çevirür

[760] AE: 289[b]; S: 60[a]; İÜ: 25[a].
[761] AE: 289[b]; S: 60[a]-61[b]; İÜ: 25[a]-26[b].

alt iken çevrilür de üst gelür
aḫẕ ü iʿṭā varur dürüst gelür

ḫalḳda böyle bidʿat ėtdi ẓuhūr
geldi işrāṭ-ı sāʿat ėtdi ẓuhūr

316.[762]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne ḳuşdur ki aġı ḳarası var
boynı kertik başında yarası var

bir ḳarış ḳaddi var mücevvefdür
ḳahve meftūnıdur mükeyyefdür

gerçi şekl-i ṣalāḥda görinür
görse berrāḳ sādeli sürinür

pāk-dāmen elinden āh eyler
her beyażuŋ yüzin siyah eyler

oldı mānend-i murġ dest-āmūz
Çelebiler elindedür şeb ü rūz

ṣoḳılur başlasa tekāpūya
bir müdevver şikāf-ı pür-mūya

olıcaḳ ṣaḥn-ı maḳṣada vāṣıl
gāh ḫāric olur gehī dāḫil

Enderūndan ki ḳaṭre-pāş çıḳar
bāb-ı bīrūna başı yaş çıḳar

iş bitince o māye-i ṭarabı
dest-māli ile siler Çelebi

vaṣfını yazdı tāze bilmecedür
ḳalemüŋ kārı bitdi silmecedür [***Silgi***]

[762] AE : 289[b]; S: 61[b]; İÜ: 26[b].

317.[763]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ism kim muʿaẕẓamdur
āḫiri kendiden muḳaddemdür

oḳınur evvelinde Ḳurʾān′uŋ
vasaṭında bulundı Furḳān′uŋ

fi′l-meṣel ḳaṣd olunsa evṣāfı
ḳāfiye eylesek olur kāfi ***[Kaf Harfi]***

318[764]

Vehbī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ser-be-pīş ḥayrānī
kūçek-i tekye-gāh-ı ʿirfānī

cismi ʿüryān iken o bī-çāre
şu ḳıyāfetle ḫayli zen-pāre

gerçi belden gelüp ṣoyulmışdur
līk ḳanlı dėyü ṭutulmışdur

maḥbes-i tengde perīşān ḥāl
pāy ü serde selāsil ü aġlāl

gerçi Yūsuf-veş oldı zindānī̇
reşk ėder bir gün aŋa iḫvānı

āb-ı ḥayvānı cüstücūda meger
niçe demdür ki ẓulmet içre gezer

vaṣfını saŋa söyleyem mücmel
fiʿl-i māżīde oldı müstaḳbel

daḫı ifrād ü teṣniye şānı
āferīn ḥall ėdenlere anı

[763] AE: 289[b]-289[a]; S: 61[b]; İÜ: 26[b].
[764] AE: 289[a]; S: 61[b]-61[a]; İÜ: 26[b]-26[a].

319.[765]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol zer-i kāmilü’l-ʿayār nedür
rubʿidür belki iki ş̱ülş̱i baḳır

oldı ʿaynī ile zer-i pür-tāb
rāyic ammā ki sikkesi nā-yāb

cümle bāy ü gedāsı ṭutar anuŋ
günde birini ḫarc ėder anuŋ

ismine bir baḳışda ehl-i kemāl
dėdi ş̱ülş̱ānı māh ş̱ülş̱i hilāl

320.[766]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol kim yüzi münevverdür
ʿālem-ārā ʿaceb dilāverdür

gāh olur dest-būs-ı şāha ḳarīn
gāh olur pāsbān-ı genc-i defīn

çift olur zevcesiyle tek durmaz
ḳanda gitse yanından ayrılmaz

zevcesi hep siyāḥ câme giyer
ḳuşanur iki üç yerinde kemer

zevcesi gerçi āyis ü ʿāḳır
eş̱er-i ḥayż kendüde ẓāhir

zevcesinden ayırsalar anı
boyanur ḳana cism-i ʿüryānı

ḳanlı dėyü vėrüp boġazı ele
ṣelb olur āḫir ʿavretiyle bile

[765] AE: 289ª; S: 61ª; İÜ: 26ª.
[766] AE: 289ª; S: 61ª; İÜ: 26ª.

ʿilm-i teşrīḥde olan māhir
anı ḥall ėtmede degül ḳāṣir

321.[767]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol sīm-ten-i sutūde-liḳā
yüzi nūrānī gerdeninde ridā

teni lāġar [dür ol] żaʿīf endām
yanı üzre yatur miṣāl-i niyām

3 müteʾedibdür aġzı yoḳ dili yoḳ
başı vardur ayaġı yoḳ eli yoḳ

vechi vardur mücevvezeyle gören
ẓann ėderse ḫalīfe-i maʿden

5 ṭaşur ammā yanında tīġ ü sinān
çıḳarur āşikāra baʿżı zamān

Vehbiyā anuŋ içün urdı ḳażā
boynına bend alnına tamġa

322.[768]

Nābī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 kimdür ol iki pehlivān-ı ʿArab
ceng ėder birbiriyle rūz ile şeb

biri ġālib birisidür maġlūb
ḳoparurlar ḫuṣūmet ü āşūb

3 cengden bunlar el çekerse eger
olur ol dem ʿalāmet-i maḥşer

yoḳdur iş kim aŋa ḳarışmazlar
ḫaşmdur ḥaşre dek barışmazlar

[767] AE: 289[a]-290[b]; S: 61[a]-62[b]; İÜ: 26[a]-27[b].
[768] AE: 290[b]; S: 62[b]; İÜ: 27[b].

5 heft serdür biri biri heftād
eylemişler ḫuṣūmeti muʿtād

zīr-i serde birisinüŋ eli var
birinüŋ altı başı başḳa vü tār[769]

7 oḳunur ḳıṣṣası medārisde
ḥālleri söylenür mecālisde

ḳanda daʿvī olursa anda vekīl
bulımaz kimse anı menʿe sebīl

9 ṣādır olmaz şecīʿ iken heyhāt
hiç muḫill-i maḥal olur ḥarekāt

çeşmi yoḳ cānı yoḳ dehānları yoḳ
söyleşür nuṭḳ ile zebānları yoḳ

11 cümlenüŋ ḫıdmetin görür ammā
kimseden yoḳ ümīd ü ḫavf ü recā

var eḳāribleri ẕükūr ü inās
yüze çıḳmaz meger ola mīrāṯ

13 kim ėderse bu müşkilātumı ḥal
ṣad-hezār āferīnler aŋa maḥal [***Zeyd ü ʿAmr***]

323.[770]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol ṭurfe ism-i nev-peydā
perdedār-ı serāçe-i maʿnā

nıṣf-ı uḫrāsı ism-i ūlā hem
evveli müşkil āḫiri mübhem

3 ṭarfı nām içre ṭarf-ı digerdür
nāmdan iki ḳat füzūn-terdür

yek-nümādur derūn u bīrūnı
geymemiş câme-i diger-gūnı

[769] vü tār: diyār olarak geçmektedir. BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî'nin Türkçe Divanı (Karşılaştırmalı Metin),* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Ankara, 1993, s.1207.
[770] AE: 290[b]; S: 62[b]; İÜ: 27[b].

5 bü′l-ʿaceb evveli vü āḫiri bir
şīşe-veş bāṭını vü ẓāhiri bir

cism ü cān birbiriyle nā-mefṣūl
vāṣıl-ı rütbe-i nüfūs ü ʿuḳūl

7 daḫı aṣlın ėder vārise suʾāl
beyyinātı olur ʿalī meyyāl [***Edhem***]

324.[771]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol iki kāse hem-pehlū
gözedür birbirini mūy-be-mū

irişür rāḥat oldığınca memāt
eyler aṣıldığı zamān ḥarekāt

3 birinüŋ yėdügi baḳırdur hep
buldığın yėr birisi rūz ü şeb

ėder üsti yanında bir şāhīn
birbirine tecāvüzin teskīn

5 birbirine şebīh emānetde
ikisi birdür istiḳāmetde

gerçi envāʿı çoḳ bu dünyāda
aṣlı ammā ki dār-ı ʿuḳbāda [***Terâzi***]

325.[772]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol ḫāne kim derūnı ʿadīm
baḳsaŋ ammā ḥaṣīr-i ḫalveti sīm

kimseye gerçi feṯḥ-i bāb ėtmez
her gören girmeyince de gitmez

[771] AE: 290[b]-290[a] ; S: 62[b]-62[a]; İÜ: 27[b]-27[a].
[772] AE: 290[a] ; S: 62[a]; İÜ: 27[a].

gerd olunca derūnına reh-yāb
der ü dīvārını siler aḥbāb

ṣānīʿ-i kārḫāne-i ḳudret
ḳomuş adını ḫalvet-i vaḥdet

baḫt ü iḳbāldür içinde müdām
resm-i idbār ḫalvetinde ḥarām

zer ü sīm çoḳ olur civārında
ḳuvvet-i sūz var ḥişārında

gerçi müşrik velīk müʾmindür
bede bed muḥsinīne muḥsindür

olmaz anuŋ muʿādili ʿayyār
düzddür ėtseler nʼola berdār

sīmyā ṣanʿatında māhirdür
yapmaġa her ne görse ḳādirdür

sālik-i Ḫalvetī naḥīf beden
līk ṣāḥib-i nefs ile düşmen

gerçi ḫırsızlıġı degül medḫūl
rehnümā-yı ṭarīḳ-i ehl-i ḥulūl

rūzı manṣūbdur şebi maʿzūl
cāmiʿ-i heyʾet-i furūʿ vü uṣūl [***Mirʾât***]

326.[773]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol büʾl-ʿaceb şükūfe-i şūḫ
gāh derkār olur gehī mensūḫ

geydigi hep libās-ı gūnāgūn
ṭavr-ı bed-ṭarz reng-i būḳalemūn

geh ḫafīf ü gehī mużāʿaf olur
her ne ṣūretde olsa elṭaf olur

ṣanʿatında tamam-ı naḳṣ ü kemāl
kevkebinde hemīşe saʿd ü vebāl

[773] AE: 290[a]-291[b]; S:62[a]-63[b]; İÜ: 27[a]-28[b].

ʿūddur āteşī kevākibdür
māh-ı berdür bu māha ġālibdür

ṣūfi-i ehl-i ḥāldur yaʿni
şebde olur meẕāhir-i maʿnī

bīm-i yaġmā-yı pençe-i beyżā
māye-i ṭıynetin ėder iḫfā

maẓhar-ı ism-i bāṭın ü ẓāhir
maʿnā-yı ẕāt ġāʾib ü ḥāżır

rūzda lāle şebde sünbüldür
belki hem-kār-ı cümle-i güldür

ṣanʿatı gāh beẕl ü gāh imsāk
ėdemez ḫalḳ her zamān idrāk

hemser-i āşiyāne-i ḫuffāş
düzd-i şebkār rūz esīr-i firāş

rūḥı geh müstaḳarr geh āvāre
çār-per līk bī-ʿaded pāre

çār-per-i ṭurfe murġ-ı bī-perdür
hem-cenāḥ-ı ṭuyūr-ı aḫterdür

mesken ü menzili iki lāne
biri çār ḫāne biri dü ḫāne

ėtse bir günbed üzre kendi ḳarār
rūḥı eyler buḫār-ı sīne güẕār

beyże-i toḫmı şāḫ-ı āhū-yı Çīn
şāḫına cāy-ı neşve zīr-i zemīn [***Şeb-bū***]

327.[774]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol bāz-gūne fevvāre
ola evc-i hevāda āvāre

ābı var līk āteşīn meşreb
ḫalḳı bir şehir ėdinür maṭlab

[774] AE: 291[b]; S: 63[b]; İÜ: 28[b].

3 cemʿ olursa olur o āb-ı revān
şemle-i çāk çāk-ı dervīşān [***Kadayıf***]

328.[775]

Fennī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol nedür bir ʿArab ḥarāmīdür
ḳaba ablaḳ dėnürse nāmıdur

oldı bel beklemek anuŋ kārı
helāk içün ʿadū-yı bed-kārı

3 var bir āhen kemānı kirişi yoḳ
hem kemānında var anuŋ bir oḳ

ḳaradur enderūn ü bīrūnı
şu ḳıyāfetle ḫaylice ḫūnī

5 gördigine ḳabaḳ gibi ṭaḳılur
bir gün anuŋ çaŋına ot ṭıḳılur

yėdigi ṣanma kim yanına ḳalur
ḳuṣdururlar hep ėtdigini bulur

7 bu lüġaz vezne gelmez ėy ***Fennī***
hele ʿaceblemem begenmeyeni

329.[776]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol ne şaḫṣ-ı ʿucūbedür āyā
desti iki velī olur yek-pā

ikişer ikişer ṭurup dīvān
emr-i sulṭānı oldılar cūyān

3 bu ʿacebdür ki olmada deryā
yılda bir iki ay aŋa meʾvā

[775] AE: 291[b]; S: 63[b]; İÜ: 28[b].
[776] AE: 291[b]; S: 63[b]-63[a]; İÜ: 28[b]-28[a].

Ḫalvetī şeyḫidür hemān gūyā
var serinde ʿimāme tāc-āsā

çehresi gül gibi ṭurur ṣolmaz
ḳadri tā göçmeyince fehm olmaz

ḫūyı serddür şu mertebe anuŋ
dağıdur çiftesini insānuŋ

hep görenler elinde fermānı
dėrler aŋa nişān-ı sultānī

yarış ėtmege baḥre çıḳsa ne dem
cānı yoḳdur geçe anı ādem

ėdemez kimseler bu fenni ʿayān
bu sözüme nişān ḳosun yārān

330.[777]

Neylī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ṭāʾir-i hümā-pervāz
ḥāʾil olmaz aŋa nişīb ü firāz

baʿżı eşḫāṣda olur ḳāṣır
līk Bektāşiyānda ḥāżır

ṣāḥibi ger olursa erlerden
ola Ferhād gibi kūh-efgen

rāst gelse eger ki bir kemter
kūy-ı āmāline olur rehber

Neyliyā eyledüm yine anı fāş
olmaz endāze aŋa özge ḳumāş

331.[778]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[777] AE: 291[b]-291[a]; S: 63[a]; İÜ: 28[a].
[778] AE: 291[a]; S: 63[a]; İÜ: 28[a].

ol nedür kim müsellem ü maḳbūl
oldı rūy-ı delīl-i ḥüsn-i ḳabūl

o güzīn-i şeʿāʾir-i İslām
oldı miftāḥ-ı bāb-ı ʿarż-ı merām

anı mānend-i tuḫfe-i kem-yāb
gönderür biri birine aḥbāb

vėrilür gerçi kim o bī-dirhem
reddi ammā ki şerʿen oldı ehemm

oldı çünkim o pāk dürr-i şemīn
yār-ı şīrīn-güvār duḥā-yı dīn

Neyliyā pes ʿaceb degül ki müdām
naḫl-i ḳadd-i enāmı eylese lām

332.[779]

Esʿed

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

bil nedür ol dü sāḥa-i sīmīn
her maḥalle olur ḳarīn ü mekīn

cismi berrāḳ ü hem münevverdür
ḳurṣa-i meh gibi müdevverdür

ikisinüŋ de kürki hem-vāre
baġrı yufḳa derūnı pür-yāre

āteş-i ġam ile ḳızarmışlar
ṣabr ėdüp derde sīne germişler

ḫalḳa zīb-i mecālis olsa ger
ol iki ṣāf sīne ṣāliḥler

birisinüŋ teşekküri lāzım
birisiyle teberrük emr-i mühim

geh birisi ṣafā-yı bāl ile
keşf-i esrār ėder o ḥāl ile

birisinüŋ daḫı derūŋ-ı dili
niʿmet-i bī-niḥāye eylemeli

[779] AE: 291[a]; S: 63[a]-64[b]; İÜ: 28[a]-29[b].

9 ekşeriyyā olınca cemʿiyyet
bulınurlar o yerde bī-minnet

333.[780]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol ne üstāddur ki ḫānesini
götürür dāʾimā derūnında

gemi gibi ḳorur çü ḥācet ola
çünki ḥāżır durur ḳoyununda

3 gāhī cevlān ėder gehī cān-bāz
pehlivāndur ḳatı oyununda

334.[781]

Remzī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol Hindū-yı semen-sīmā
Hindū iken beyāż sīmīn-ber

gāh olur kehkeşān gibi uzanur
gāh olur ṭop olur miṣāl-i ḳamer

3 ẕātı dām-ı semek şikāra dönüp
şebege beŋzer oldı ser-tā-ser

bendeŋe himmet eyle başuŋ içün
birini ėy civān ġonca-i ter

5 bunı her kim bilürse ėy ***Remzī***
aŋa eyle hezār taḥsīnler

335.[782]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[780] AE: 291[a]; S: 64[b]; İÜ: 29[b].
[781] AE: 291[a]; S: 64[b]; İÜ: 29[b].
[782] AE: 292[b]; S: 64[b]; İÜ: 29[b].

nedür ol bir fedāyī tāze civān
ḫalḳ ile ülfet ėtmede her ān

her kimüŋle olursa hem-ṣoḥbet
aġzınuŋ ölçüsün alur elbet

cismi ʿüryāndur anuŋ her bār
sīnesinde şüküfte tāze bahār

aṣlını bidirince endāmı
yüzine kir götürdi bed-nāmı

teşneyüz görmesine olsa baʿīd
hem-çü āmed me-şüd hilāl-i ʿīd

336.[783]

Ferdī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ṭurfe aḳreb-i kejdüm
kʾanda ne pāy ola ne dest ne süm

gāhī künc-i ferāġ ėder mesken
gāhī mesken olur aŋa külḫen

āteşe girmede ʿaceb māhir
ṣanki şeyḫ-i Mecūsīdür kāfir

nār-ı miḥnetle yansa cismi eger
ṣu seper āteşine dilberler

luṭf-ı maḥbūbı derk ėdüp miskīn
eyler anuŋla āteşin teskīn

sāde-rūyān bunuŋla hem-ṣoḥbet
penbe āteşle ėde mi ülfet

bir yeŋi yaḳa görse ger ammā
fürce vėrmez sürüşdürürdi aŋa

yėmez ammā ki çoḳ içer ṣuyı
serddür ṭabʿı böyledür ḫūyı

bunı bilmekde çekme gel taʿabı
āhen-i serd dökmedür çelebi

[783] AE: 292[b]; S: 64[b]-64[a]; İÜ: 29[b]-29[a].

337.[784]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol çāh kim muʿallaḳ ola
ṣuyı oldıġı da muḥaḳḳaḳ ola

istedikce miṣāl-i şādırvān
ābı taḥtından eyleye cereyān

görinür ehl-i dīde gerçi muḥāl
germ olur ābı ḥīn-i istiʿmāl

bunı berber legencesi ṣanma
cebeci tācı dėyü aldanma

338.[785]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol merdek-i şikem-perver
k’ola ṣūrnā zenāna reşk-āver

āleti kāfirüŋ o deŋlü kebīr
anı her kim görürse dėr ḫar-gīr

pertev-i māh ile ṭılā olmuş
selisü’l-bevle mübtelā olmuş

çıḳarur nice tāzeyi serden
bitürür işlerini bir yerden

cürmüne gerçi ėtmez iḳrārı
riḳḳat-i ḳalbi var baŋa kārı

ġıbṭa ėtmez mi aŋa yā rıżvān
k’ėde lā-büd cinān içinde mekān

çeşm-i ʿibretle eyle aŋa naẓar
görmedüŋse saṭīḥ-gāhını ger

[784] AE: 292[b]; S: 64[a]; İÜ: 29[a].
[785] AE: 292[b]; S: 64[a]; İÜ: 29[a].

339.[786]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol şaḫṣ-ı nīm-ten endām
aġzı açıḳ ṭurur ṣabāḥ aḫşām

āri aṣḥābı levṯ-i dünyādan
olmadı gitdi kendi pāk-beden

gāhī deryā gibi olur cūşān
gāhī kefzen çü üştür-i mestān

ṣadrı meşrūḥ kūz-püşt ammā
ʿitibārı ġarīb nāsuŋ aŋa

niçe dönmez bu vażʿa hey hey hey
pāk eder eylese yédigini ḳay

kūhı fiṭnat behāyim-ülfet iken
ekṯerī şehri eyleye mesken

żarar étmez girerse de ilige
çifti olmazsa mālik ol tekine

340.[787]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol tāze ṭavr ü tāze sipāh
heyʾet-i kerr ü ferde gūyā şāh

ʿaskeri cümle ḫūb-rū püserān
anı el üzre ṭutmada her ān

ʿaẓm-i şānın aŋla éy dānā
bāda ḥükm étmede Süleymān-sā

ḳuş dili ile söyleşürken hep
*Manṭıḳu'ṭ-Ṭayr'*ı bilmeye ne ʿaceb

[786] AE: 292[a]; S: 64[a]-65[b]; İÜ: 29[a]-30[b].
[787] AE: 292[a]; S: 65[b]; İÜ: 30[b].

aŋa darılmasun mı ya ʿAṭṭār
ėde dükkān kūşesinde ḳarār

ʿışḳ-ı Mecnūn’a mübtelā olmuş
kesb ü kārı hemān hevā olmuş

ėdeli şimdi ḫayli rāḥatı var
iki seng āsiyāda cismi ḳarār

mū tirāşīde vü bürehne seleb
böyle tecrīdine ne ola sebeb

bunı ṣanma ki dā’im ola ḫamūş
ėde her bir nefesde cu cu o ḳuş

341.[788]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol çarḫ-ı çenberī-timṣāl
niçe mihr ile ėde ʿarż-ı cemāl

ṣūretā mihr ü māverāsı ḳamer
ḳamer ü mihre yoḳdur anda maḳar

çehresi sille-ḫᵛār-ı dest-i lisān
görinür meh gibi kelefle ʿayān

ėtseler şehr içinde anı şehīr
ėder ol dem iḥāṭa cemʿ-i keṯīr

kelb ü maymūn dübb ü büzġāle
gāh olur aŋa ṣūret-i hāle

hey yere rūz ü şeb ėder seferi
mescide girmede olur ḫaẕeri

ḥıfẓ ėder anı cümle yārānı
sevmez aṣlā görürse bārānı

ḫūb sev baḳma rūy-ı fācireye
ḫaẕer ėt uġrama o dā’ireye

[788] AE: 292[a]; S: 65[b]; İÜ: 30[b].

342.[789]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki ṭıfl-ı hem-sāye
devr içinde ola ṣafā māye

ġam-ı ṭūfān ile dönüp Nūḥ'a
mutaṣarrıf ikisi bir rūḥa

berf ü bārān içinde ėtdi ḳarār
câme-i pōstīn gėyer her bār

olsa ʿüryān câmesinden eger
câme bir daḫı olmaz aŋa maḳar

ʿömrini bilmek istesem ėy yār
çoḳ yaşar hīç olunmaz aŋa şümār

ʿömri biŋ yıl olursa çün Ādem
birbiriyle görüşmez ol tev'em

ş̱emīn[790] yerde ḫānedür cāyı
yine dėr āşināsı hercāyī

kāmilü'l-ʿużv ʿayn-ı insāndur
cümle aʿżāsı yine noḳṣāndur

hem sefīd ü siyeh hem aṣfer olur
ezraḳ olur ü hem ol aḥmer olur

nūr iken ẓulmet içre oldı mekīn
nūr ü ẓulmet dėr aŋa ehl-i yaḳīn

bunlaruŋ ikisi de gerdīde
kār-ı nā-dīde vü cihan-dīde

iki seyyāḥdur ėder seyrān
belki seffāḥdur dökerler ḳan

şiddet-i seyrine nihāyet yoḳ
ʿaksine ẕāhibüŋde ġāyet yoḳ

[789] AE: 292[a]-293[b]; S: 65[b].-65[a]; İÜ: 30[b]-30[a].
[790] ş̱emīn: AE.'de yok.

seçemez nüktesini nā-bīnā
gözlüye gizli yoḳ dėmiş ʿuḳalā

münfer-i bād ėder dėdi derḥāl
göz terāzūsına urup naḳḳāl

343.[791]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol bed-liḳā vü sīm endām
iḥtirām ėde aŋa ehl-i kirām

şālı dūşında ṭavr-ı sālūsı
ʿādil ü ẓālimüŋ de meʾnūsı

tepegöz dėyü ṭaʿn ėder ẓurafā
aġzınuŋ ölçüsin bilür ʿurefā

dėyemem vaṣfın ister iseŋ eger
gūyiyā bir ḥarāmī bel bekler

ḳalem ü levḥa ile söküṅdi
ki kesici yataġıdur kendi

344.[792]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol kūz-püşt-i pür-efkār
ola bir taḥta-ḫānede derkār

leben ü laḥm ü nān ekl ėtmez
hem-reh olmazsa bir yere gitmez

böyle bir gürisne-çeşm ki eger
her ne görse hemān gözi ile yer

ṣāʾim olur gehī ėder ifṭār
yėdigin ġayr içün ėder iḥżār

[791] AE: 293[b]; S: 65[a]; İÜ: 30[a].
[792] AE: 293[b]; S: 65[a]-66[b]; İÜ: 30[a]- 31[b].

ḫāriş-i püşte mübtelā olmuş
ẕevḳi ancaḳ ḳaşınmada bulmuş

lāzım olursa ḫıdmete ḳā'im
müteʿaddī olursa da lāzım

ne çerende dėrem ne perrende
ser-te-ser cism-i zārı derrende

345.[793]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol kūz-püşt ü pür-sūrāh
k'anda ne pāy ola ne dest ü ṣımāḫ

maraż-ı cederīden olup bīmār
çehresinde çiçek ʿalāmeti var

anı ṣıḳdı żarūrī çoḳ kem ise
aldı āḫir vucūdını nem ise

āb-ı telḫ ėdi aŋa āb-ı ḥayāt
āb-ı şīrīni gördi ėrdi memāt

böyle dėr vāḳıf olan ehl-i süḫen
niçe ẕī-rūḥa cismin ėtdi vaṭan

bunı bilmek dilerse ger yārān
eylesün ol cerīreyi seyrān

346.[794]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol şāhid-i ḫuceste-cemāl
ki gören eyleye Mecūsī̇ ḫayāl

meclis-i ehl-i dilde dil-cūdur
nerm-i ṭabʿ ile āteşīn-ḫūdur

[793] AE: 293[a]; S: 66[b]; İÜ: 31b.
[794] AE: 293[a]; S: 66[b]; İÜ: 31b.

Rūşenī bir Işıḳ gibi dā’im
deyr ü mescidde olmada ḳā’im

per-çeminden gehī aṣarlar anı
bī-güneh āteşe yaḳarlar anı

rūzigārını ḫoş geçirse eger
ʿömri oldıḳca görmez ėdi żarar

ḥaẓẓ ėder anı her gören ḫaste
vėrse ser-rişтesini bir deste

gerçi pür-şevḳ līk tīre-derūn
ėremez aŋa ṭabʿ-ı raḫş-ı ḫarūn

püşt-i rūyını ėdemez taʿyīn
fikr-i besyār ėderse ṭabʿ-ı zerrīn

347.[795]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol üç birāder-i hem-kār
encümen içre olalar her bār

mihteri kihter evsaṭı mihter
vasaṭuŋ pāyı aṣġarına maḳar

aṣġarı hem dü-nīm ü yek-pāre
vaṣatūŋ ṣofrasında hem-vāre

ekl ėder ḳayy ėder sükūt eyler
dehenin açsa ḫalḳa vėre keder

biri pür-şevḳ biri tīre-derūn
biri ş̱ıḳletde ş̱ānī-i Şemʿūn

biri ḥayvānī maʿdenī digeri
var nebātī dėmişlerüŋ de biri

olamaz ėtme bī-hūde efkār
āfitāb ile muḫteliṭ envār

lüġazı böyle ṣaḳlama ḳat ḳat
hele birisinüŋ ucın işlet

[795] AE: 293[a]; S: 66[b]-66[a]; İÜ: 31[b]-31[a].

9 lüġazı bilmedin dėme meẕmūm
gel yaḳınca olur saŋa maʿlūm

şen ola ḫānesi bunı bilenüŋ
eşk-i çeşmüŋ teraḥḥumen silenüŋ

348.[796]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol cān-ver kʾola dāʾim
cünbüş ü iḫtizāz ile ḳāʾim

maḳʿadı var oturmaġa ḥasret
ṣalınup durmadur aŋa ʿādet

3 ėrse *Ḥablü'l-metīn*-i ehl-i niyāẕ
çıḳmaz ėdi hevāya çün cānbāz

kesseler perçeminden anı eger
ḫāk-ı süfli olur o ẕāta maḳar

5 ser-te-ser cismi cümle miṣrāndur
cānı yoḳdur ġārīb seyrāndur

kim bu sırrı bilüp ėderse ʿayān
ḳocsun ol ince beli tāze civān

349.[797]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol şey ki kertigi vardur
mendili de yanında ḥāżırdur

āsiyāb-ı hevāyī-heyʾetdür
tükürüksüz döner ne ḥikmetdür

[796] AE: 293[a]-294[b]; S: 66[a]; İÜ: 31[a].
[797] AE: 294[b]; S: 66[a]; İÜ: 31[a].

ne ḳadar[798] ellesen de ṭurur dik
ḥabbeẕā mihrez-i ẕevīyü'l-kertik

kertiginde bunuŋ boya yoḳdur
boyalı kertik ise pek çoḳdur

ġabn-ı fāḥiş olursa sevmem ben
elüŋe al da gör żırıldıyı sen

aldamışdur o niçe ġonca lebi
ḫayli güçdür idāresi çelebi

ṣoḳarum burnuŋa ucunı ırıl
ben degirmen dėme dönüp a ṭırıl

350.[799]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol şaḫṣ-ı bī-ser ü sāmān
vaṣl-ı eṭfāl ėder olup ʿüryān

ḳoynına girdi niçe biŋ ḫūbuŋ
ceybini deldi ḫayli maḥbūbuŋ

geze meclis-be-meclis aḥbābı
rüfeḳāsı muḥabbet erbābı

puḫtedür ṣanma vaż'-ı ḫām eyler
luṭf-ı maḥbūba iẕn-i ʿām eyler

ʿāşıḳa gerçi bāʿiṣ-i vuṣlat
güçdür ammā ki żarbına ṭāḳat

aŋla ėy başına gelüp göresi
kimseye beŋzemez anuŋ töresi

o imiş şāh-ı meclis ʿālemde
beg ėder bir ḥaḳīri bir demde

isterem ki o şāh olursa da ben
aŋa ḥācib olup baḳam ḳapudan

[798] Bu kelime her üç nüshada da ''nefsdür'' biçiminde geçmektedir. Müjgan Çakır'ın çalışmasında '''ne kadar'' olarak geçmektedir. Çalışmadaki ibare doğru kabul edilmiştir. Bkz. Müjgan Çakır, "Hayli Eğlencedür Bu Rindâna: Arayıcızâde Ferdî Hüseyin ve Lügazları", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3 (2013), s. 153.

[799] AE: 294[b]; S: 66[a]-67[b]; İÜ: 31[a]-32[b].

9 giderür dilberüŋ ruʿūnetini
sürerem kāfirüŋ ḥükūmetini

351.[800]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol cān-ver ki ḳudret ile
ola ehl-i cerāyim aŋa süvār

niçe merkeb nüh-pā vü dört dāmen
böyledür bunda ḫilḳat-i Ḳahhār

3 nās bundan gürīz ėtdükçe
pāyına ḫalḳuŋ olmada bu süvār

başma zinhār üzengisine ayaḳ
çiftesinden seni ėder bī-zār

5 vaḳt-i tāzīde öyle ser-keşdür
iki ādem ṭutar başın her bār

alup eṭrāfını anuŋ çep ü rāst
ḫayli etbāʿı var olınsa şümār

7 mest iken aŋa binmeden ḥaẕer ėt
ḥaddüŋi bil de eyleme mişvār

niçe ḫalḳ andan olmasun ḫāʾif
bāb-ı ḳāżı vü seyrde der-kār

9 gözedür līk resm ü rāh-ı edeb
ḳara ḳaṭır-ṣıfat o ḫar-girdār

352.[801]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol şaḫṣ-ı yek-fen ü ḫoş-kār
gerdiş eyler velīk yoḳ reftār

[800] AE: 294[b]-294[a] ; S: 67[b]; İÜ: 32[b].
[801] AE: 294[a] ; S: 67[b]; İÜ: 32[b].

lāġar olmuş hüzālden ẕātı
hep güşāde durur mesāmmātı

olsa mūnis ne dem ki insāna
dām-ı ṣayyād-veş döker dāne

ehl-i temyīz ü hem daḳīḳa-şinās
kimseden eylemez cihānda hirās

ḳadr-i ḫurd ü büzürge iẕʿānı
hep gözünden geçirmedür anı

eylemez nefsi içün idḫārı
leff ü neşr ėtmedür hemān kārı

353.[802]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol āsiyāb ėy ehl-i hüner
yeli yoḳ ṣuyı yoḳ hevāda döner

gerçi kāfir degül ėdinmiş kār
var miyānında bir uzun zünnār

ḫall ü ʿıḳd eylemekdedür ekṣer
devr içinde zamānı böyle geçer

çünki ḫalḳ aŋa eylemez raġbet
kūdegān ile ėtmede ülfet

ṣad-hezār āferīn o maḫdūma
bunı derk ėde ėre mefhūma

354.[803]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür āyā ki ol tekāver-i kār
ėde bir ḫānede ikisi ḳarār

[802] AE: 294[a] ; S: 67[b]-67[a]; İÜ: 32[b]-32[a].
[803] AE: 294[a] -295[b]; S: 67[a]; İÜ: 32[a].

āsiyā hey’eti degül ammā
eksük olmaz yanında aṣlā mā

kimi gezmez yerindedür kā’im
kimi esvāḳı devr ėder dā’im

tek ṭurur meskeninde ṭursa eger
çift olur sūḳa eyler ise güẕer

biri yerde biri muʿallaḳdur
ṣanma hem-seng biri alçaḳdur

sīḫ-i āhen-ḫalīdedür bunlar
biri gül-ḫōr birisi āhen-ḫōr

āhen ülfet ü düşmen-i āhen
biridür ṣanma ikisin daḫı sen

āteşi püskürür ü āheni yėr
vaḳti devrān içinde böyle geçer

baġrı gerçi ikisinüŋ de delik
bulsa yėr birisi Frengī çelik

diş biler āheni görince biri
buldıġı yerde gezmedür digeri

dest ü pā yoḳ ġarīb eṭvārı
dest ü pā iledür yine kārı

ne saṭır kār ėder aŋa ne bıçaḳ
ṣu ile maḥv-ı cism ėder ancaḳ

şey’-i nā-çīz iken bular ne ʿaceb
ola muḥtāc-ı ḫalḳ-ı ʿālem hep

gerçi ḫalḳa ḥaḳīḳatin söyler
gūş ėdenler fesāne ẓanneyler

tīġ-ı ẕihni ḥavāle ėt bir kez
anı paṣdırma ėtmeyen bilemez

Ferdiyā āferīn o ehl-i dile
vāżıḥ iken bu sırrı ṭabʿı bile

355.[804]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki ṭayr-ı ʿucbe-nümā
lāne-i çarḫ içinde rūz ü mesā

ḳıdemi vaḳt-i ḫilḳat-i ʿālem
ḥadṯi çaḳ-ı bidāyet-i dünyā

biri emr-i maʿāş ile mecbūl
biri lebs ile oldı müsteṯnā

her seḥer birisi tebeyyüż eder
biri bir ayda seyr eder ammā

bunlar ile olur ṯebāt-ı cihān
bunlar olmazsa ḥāle vāveylā

var yoḳ āşikāre nā-peydā
cism ü cevher degül çü ẕāt-ı Ḫudā

fehm eden ẕihne ***Ferdiyā*** taḥsīn
bilinür bunda rütbe-i ẓurafā

ṣanʿat-ı żıddı eyledük icrā
hem müsemmā vü ismi de īmā

ẕikr eder bunları kelāmında
ḥażret-i Ḥaḳḳ Cenāb-ı celle ʿalā

356.[805]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ḳadd ü ḳāmeti mevzūn
ser-te-ser cismi şerḥadan meşḥūn

dü ser oldığı ḫalḳa pek ẓāhir
eli yoḳ līk parmaġı vāfir

[804] AE: 295[b]; S: 67[a]-68[b]; İÜ: 32[a]-33[b].
[805] AE: 295[b]; S: 68[b]; İÜ: 33[b].

cismi hemvār ü ʿuḳdedār yine
esedī gibi rubʿı var yine

devr ėdüp sāḥa-i cihānı gezer
meger ansuz dehirde iş mi biter

kārını kimseden nihān ėtmez
hem-reh olmazsa bir yere gitmez

iki üç pāre eyleseŋ de eger
yine muʿtādı üzre ḫıdmet ėder

açup āgūş esneseŋ meşelā
ḳaʿr-ı deryāyı bildirürdi saŋa

ṭoḳınur herkese bunuŋ ḫayrı
hele bir böyle sen de gör seyri

şāh ü dervīş ḥükmine rāżı
ola muḫtī bu olmasa ḳāżı

çarḫ-ı aṭlas ne oldıġını beyān
isteseŋ eyler ol güzīn-i cihān

kes ü nā-kesle keş-me-keş kārı
ḳalbdur cümle işi bazārı

357.[806]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol nesne-i ʿadem-timşāl
aŋa mālik olunmaḳ emr-i muḥāl

zinde mürde degül degül maḫlūḳ
ne vucūd ü ʿadem ile mesbūḳ

degül ammā ʿarażda cevherde
yine ḥāżır baḳılsa her yerde

yėmez içmez ü āteşe yanmaz
söyler ammā kelāmı aŋlanmaz

ne heyūlādur ol ü ne ṣūret
bunı bilmekdedür hemān ḥikmet

[806] AE: 295[b]-295[a]; S: 68[b]; İÜ: 33[b].

yine ***Ferdī*** nedür bu tāze ḫayāl
olmışıken yine perīşān-ḥāl

raḥm ėde belki ḥāl-i nālāna
münʿakis ola ḳalb-i sulṭāna

hele ʿīdiyyedür bu tāze lüġaz
ṭabʿı ṣāf olmayan bunı bilmez

yā ilāhī ḫaṭādan eyle maṣūn
tā ki devr ėde çarḫ-ı būkalemūn

358.[807]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

bil nedür ol kec-iḫtilāṭı dilā
maḥrem-i rāz-ı nā-güşūde ola

ḫayl süre ʿadāveti peydā
ḫoş-ḳadem dėnse maḫlasına sezā

sünbülistāna uġrasa güẕeri
yāsemen-zār olur o demde yeri

sürinür niçe tāze maḥbūba
ʿamel eylerse bāri maḥbūba

sīm-berlerle ṣoḥbeti tenhā
el-ḥasedüʾl-ḥased aŋa zīrā

ėtse bir māh-ı münḫasifle ḳırān
nūra tebdīl ėder ḫusūfı hemān

ḳatı çoḳ zaḥmetin çeker ḫūbān
yine red eylemez ʿaceb seyrān

ülfetin terk ėderse ger anuŋ
ola kāsid metāʿı ḫūbānuŋ

[807] AE: 295[a]; S: 68[b]-68[a]; İÜ: 33[a].

359.[808]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol şeyʾ ki ʿāleme ol sūd
ola bir ḫāne naḳżı aŋa vucūd

görinür gūne gūne ṣūret ile
geh ḥaḳīrāne geh mehābet ile

3 ḫāne ḫāne buyūt-ı şehri gezer
deyr ü mescidde cāy ėder ekṣer

ḥāfıẓ-ı genchā-yı şāhāndur
sır-ı mektūma da nigeh-bāndur

5 bāʿiṯ-i şevḳ-i bezm-i ʿālemdür
meclis-i nāsda mükerremdür

sūr ü mātemde olmada der-kār
ḳalmaz aṣlā cihānda ol bī-kār

7 böyle ḫalḳ eylemiş anı bī-çün
gire her renge hem-çü būḳalemūn

ezelī böyle eylemiş muʿtād
ansuz olmaz ʿarūs ile dāmād

9 ola ḥayvānī vü nebātī o ẕāt
bilmez ammā nedür ḥayāt ü memāt

olsa ṣad-pāre de olur yekten
dānişüŋ var ise bunı bil sen [***Sandık***]

360.[809]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol ne ehl-i ṭarīḳ Işıḳdur ʿaceb
Gebr ü Müslimle ola hem-meẕheb

[808] AE: 295[a]; S: 68[a]; İÜ: 33[a].
[809] AE: 295[a]-296[b]; S: 68[a]-69[b]; İÜ: 33[a]-34[b].

gezer ammā ki yoḳ izin görmüş
niçe mekr ü ḥarāma ėrgürmüş

gāhī rengīn libās ėder derīr
gāhī derrende cāmeler de giyer

yere baṣmaz ü eylemez ṭayrān
ber-hevā ʿālemi ėder seyrān

ṣelb ėderler süvār olursa eger
şevḳden pāyı ise yer mi baṣar[810]

düzd-i düşmen ü pāsbān-girdār
yaḳışur dėnse nāmına ẕü'n-nār

revnak-ı sūr olur ʿarūsāna
yüregi yanmada ġarībāna

seri yoḳ ser-penāhı var taḥḳīḳ
cismi ṭūlānīdür ʿarīż ü ʿamīḳ

bir niçe yerde bend ėdüp kemeri
gāhī geşti ile ėder seferi

iki şeyle fenā bulur ekṣer
yana yā āteşe yā recm ėdeler [***Zünnâr***]

361.[811]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür āyā o tev'eman bende
pāları bir ʿıḳāl-i āhende

biri kec-bīn ü birisi būrnāz
yine ammā ikisi de ḳurnāz

girmesün ellerine bir sūrāḫ
nöbet ile girerler ol güstāḫ

biri zūr ile ḳor birisi çeker
ʿamel-i Lūṭ'a raġbet eylerler

[810] Baṣar: deger İÜ, S.
[811] AE: 296[b]; S: 69[b]; İÜ: 34[b].

eylemez farḳ luṭf ü āzārı
iʿtidāl üzre rūz ü şeb kārı

362.[812]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki kec-düm ü kec-pā
heyʾeti ḥikmete muvāfıḳ ola

kānī ḫilḳat ü ādemī ülfet
ülfeti ḫalḳa bāʿiṣ-i rāḥat

her ḳaçan kān-ı laʿle girse eger
dürr-i yektāları ġıdā eyler

el-ḥaẕer ėtmesün dehānuŋı būs
ṣoŋra dėrsin niçe niçe efsūs

oldı ḫūn-rīzlik aŋa muʿtād
dėr seg-i māde her[813] gören üstād

363.[814]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol çār-pā iki ḳolı var
çārdur başı hem olınsa şümār

sīnesi deyr-i Sūmnātī-vār
olmada rūz ü şām naḳş ü nigār

ṭūlen ü ʿarżen ėtseler tefrīḳ
dört çelīpā olur ʿaleʾt-taḥḳīḳ

zen-perest olmaġıla ol güstāḫ
eylemiş sāʾidini pür-sūrāḫ

aŋa işler geçer zenān-ı cihān
kelb-i meʾbūra döndürür her ān

[812] AE: 296[b]; S: 69[b]; İÜ: 34[b].
[813] her: bir S; İÜ
[814] AE: 296[b]; S: 69[b]; İÜ: 34[b].

örnek al bu lüġazdan ėy dānā
ki ne Leylā ḳalur ne ḫod ʿAẕrā

364.[815]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki başlu bir ejder
k'ola bir ḫāne ikisine maḳar

vasaṭ-ı ḫānesi olup sākin
müteḥarrik vasaṭıdur[816] līkin

iki mār-ı münaḳḳaş-ı kej-düm
raġbet eyler görince her merdüm

gāhī zīr-i licām olur çü-semend
olur aġızları kemend ile bend

birbiriyle çekişseler ol mār
gele bir mār-ı tünde ḫāne-güẕār

çıḳmayınca miyāneden ol mār
gelmez ol iki māra istiḳrār

çille-keşler çü merdek-i taḳvā
muḫtefī ḫānesinde ṣubḥ ü mesā

bu iki yārı gördiler mesnūn
ʿulemā-yı şerīʿat ü ḳānūn

kebşine niçe olmayam ḳurbān
meẕhebi ehl-i sünnetüŋ her ān

ḫalline ehl-i dil olur żāmin
et-teḳvā min-firāsetü'l-müʾmīn

365.[817]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[815] AE: 296[b]-296[a]; S: 69[b]-69[a]; İÜ: 34[a].
[816] vaṣaṭıdur: S. AE.'de bu kelimenin yeri boş bırakılmıştır.
[817] AE: 296[a]; S: 69[a]; İÜ: 34[a].

1 nedür ol ehl-i sünnete muʿtād
hem siyeh-baḫt ola revīşi sedād

ḫaẓẓ ėder ülfetinden ehl-i naẓar
bu ise hep ḳocundıġına başar

3 iki hem-zāde birden ėde ʿamel
yine cāʾiz göre hep ehl-i milel

hem baṭīüʾs-seyr o ẕāt-ı cemīl
aŋa buʿd mesāfedür bir mīl

366.[818]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol üçler ʿışḳına hū hū
kimi vāṣıl kimi ėder tek ü pū

biri yüz gösterür ikisi ḫafī
ikisi görinür biri maḫfī

3 iki olınca bunlar olur şeş
arar aṣḥābı bulmaġa bir eş

ola ṣāḥib-miʾe olınca çihil
böyle der nāḳılān öylece bil

5 nice genc ise de olup ġālib
ḳızıl arslānı eyleye hārib

Şems-i Tebrīzʾi gibi ola ʿazīz
geçmede tīġ ü deşneden neb-tīz

7 saṭḥ-ı dünyā olurken aŋa mesīr
ola efrence żarb ile ol esīr

varur ammā ki Kaʿbeye girmez
şerīfüŋ vārise eli ėrmez

9 żaraba vezni üzredür bu suʾāl
ḳıyl yoḳ anda olsa cāʾiz ḳāl

[818] AE: 296[a]; S: 69[a]-70[b]; İÜ: 34[a]-35[b].

367.[819]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol çoḳ deliklü bir miġfer
beş kişinüŋ birinde ėde maḳar

yek-çeşim bir ʿadūsı var ne ʿaceb
ceng ėder rūz ü şām bunlar hep

nīş-i āzārı ol buŋa uruyor
bu da ḳarşu ḳoyup aŋa ṭuruyor

iş bitürmekde ol görür miḫnet
ne diken ne biçen çeker zaḥmet

kim bu sırrı bilüp ėde ẓāhir
vėreyüm aŋa ḫilʿat-i fāḫir

368.[820]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol yek-ten ü dü-ser āyā
k'anda yoḳ kimseden ümīd ü recā

nerm-ṭabʿ ü refīḳ ḳalbe enīs
kārı memdūḥ ü ḫalḳ içinde nefīs

pāyı yoḳ ḫıdmetin ėder ammā
deh benān ile bī-zebān-āsā

beẕl-i nüzl ü niʿam hemān kārı
var özünde semāḥat āṯārı

ālet-i merd-i eblehāne-ṣıfat
bir varup gelmedür aŋa ʿādet

eger edhānı eylemezse ṭılā
ʿamele ḳādir olmaya aṣlā

[819] AE: 296[a]-297[b]; S: 70[b]; İÜ: 35[b].
[820] AE: 297[b]; S: 70[b]; İÜ: 35[b].

ḫavfa düşme görüp mehābetini
ḳabżuŋa al da gör ṣalābetini

aṣlını bilmedin ėdinme meze
naẓar eyle dekā'iḳ-i lüġaze

eyleyen bu daḳīḳayı taḫmīr
ḫayli merdāne eylemiş taʿbīr

lüġazı ***Ferdī*** böyle gizlemeden
farḳı yoḳ ʿayb-ı nāsı gözlemeden

369.[821]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki hem-dem ü hem-kār
kāra bir yerden olalar der-kār

biri şekl-i ṣürāḥi vü sāġar
biri bālā-yı ḳad velī lāġar

ola bī-perde ol iki nā-sāz
gāh ü bī-gāh mūsiḳī perdāz

birinüŋ boynı olmaz ipden dūr
n'ola eylerse naġme-i Manṣūr

biri gāḥi çıḳup geh inmededür
biri aŋa kiriş geçinmededür

nıṣf miḥrābdur biri şeklā
secde eyler refīḳi dā'im aŋa

gāḥi ebr-i sefīdi ėde mekān
bunlar ol demde ola dāne-feşān

mürde zinde ehemdür eyleme red
bu iki şaḫṣa iḥtiyāc eşed

ḫall ėderse bu remzi bir dānā
zühreyi çengi eyle dėrdüm aŋa [***Rebâb***]

[821] AE: 297[b]; S: 70[b].-70[a]; İÜ: 35[b]-35[a].

370.[822]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol kūçe-gerd-i bī-dermān
şeb ü rūz eylemekde zār ü fiġān

kendi ẕātında bir melek-ḫaṣlet
līk Tersā ile ėder ülfet

ḳābıż-ı rūḥ cānını almış
ten-i zārında bir nefes ḳalmış

bir nefes ayrılursa hem-demden
ėrür ol sāʿat aŋa żaʿf-ı beden

birini bulsa ėdi bir ʿayyāş
ẓarf-ı bāde ėderdi ol ḳallāş

heftdür ḥarfi olma gel dil-ḫūn
evveli evsaṭı vü āḫiri nūn

371.[823]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol şaḫṣ-ı ṭurfe-şekl-i naḥīf
kendi ḳuvvetli līk cismi żaʿīf

sīne vü püşti ser-te-ser efkār
bu ḳadar zaḫm ile degül bīmār

muḫtefī ḫānesinde ṣubḥ ü mesā
heftede bir çıḳar çıḳarsa dilā

gāhī bir meh bedenle ėtse ḳırān
ayırur bir hilālden ol ān

ṣavm-ı Dāvūd'ı ṣan ki ʿādet ėder
farżı ḳor sünnete riʿāyet ėder

[822] AE: 297[b]-297[a]; S: 70[a]; İÜ: 35[a].
[823] AE: 297[a]; S: 70[a]; İÜ: 35[a].

żaʿf-ı cismiyle ṣūretā Hindī
kemerinde demür ḳazıḳ kendi

bunı ḥall ėden ehl-i ṭabʿa sezā
ḳulı ḳurbānı olsalar ẓurafā

ḫāme yalvarmada cenāb-ı Ḫudā
o yüze nāḫun ėtmeye iʿṭā

372.[824]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol tuḥfe murġ-ı dest-āmūz
cilve eyler gelince faṣl-ı temmūz

gördigi nās ile olup meʾlūf
gehī melfūf olur gehī mekşūf

peri vāfir ayaġı birdür hem
yere ḳonsa keder çeker ādem

ṣıyt-i şeh-perle eylese cevlān
şeh-perinden remān olur murġān

dümine bir şerer olursa dūçār
āteş olur o demde dūzāḫ-vār

gelse teşrīn-i evvel ü ṣānī
ola merdūd-ı ṭāḳ-ı nisyānī

görse bir ḫaste eylese zārī
kārı olur enīs-i bīmārī

bunı ḥall ėden ehl-i ṭabʿa sezā
bir çelengīni eylesem ihdā [***Ağaç***]

373.[825]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[824] AE: 297[a]; S: 70[a]-71[b]; İÜ: 35[a]-36[b].
[825] AE: 297[a]; S: 71[b]; İÜ: 36[b].

ol ne ṣāḥib-şikem ki şekl-i dühül
ola āġūşı gāhī ḳatmer-i gül

gül olursa eger olur sünbül
sünbül olmazsa olmaz aṣlā gül

ehl-i ḥıbre gözine dėdi dü çār
līk çoḳdur gözi olunsa şümār

ṭaşra ḫalḳında baʿż-ı ehl-i beled
gözi farḳında dėyü eyledi red

rāzın iẓhāra niçe neyzen var
bu da ehlidür istemez inkār

şöyle pür-zūr ki ḳalmadı şüphem
ṭutuşur ḫaşmı olsa da Rüstem

Bū Leheb der aŋa gören rindān
dėnse *ḥammālete'l-ḥaṭab* şāyān

başı gök oldıġını görmüş çoḳ
mescide girdigini bilmiş yoḳ

bilenüŋ ola ḫānesi maʿmūr
rūz ü şeb dūd-mānı hem pür-nūr

374.[826]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol Lūṭī kim ėde her bār
ʿamel-i Lūṭ'ı kendüsine şiʿār

feylesofāne ėtmede tedbīr
bir livāta içün o maʿreke-gīr

görmedüm böyle ṭurfe bir maġbūn
ola Lūṭī vü hem ola me'būn

bir livāṭa ėdince ol bed-kār
biri de kendüye olur derkār

vefḳ-ı inzālin ėdemez ifrāġ
biri ardından urmadıḳça yarāġ

[826] AE: 298[b]; S: 71[b]; İÜ: 36[b].

ḥırṣı o deŋlü kim o bed-meẕheb
burnı ile ėder livāṭayı hep

ėdüp ehl-i ṭabīʿate taḳlīd
ferc ile ülfet eylemez ol pelīd

bezmi telvīṣ ėder gelince hemān
meclisinden ne ḥaẓẓ ėder yārān

na baḳar tāzeye ne aḳ ṣaḳala
ẕelle görse şürūʿ ėder ʿamele

böyle cürm ile ṣāḥib-ʿiffetdür
ṣanma beyhūde maḥż-ı ḥikmetdür

375.[827]

Rāsīŋ

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ṭurfe-şekl-i bed-girdār
ki ḳışır dėmege Yehūd ėde ʿar

semm-i ḳātil vucūdı hem-çü zehr
anı bir ṣūrete ḳomış bu dehr

ola ḥaḳḳında niçe ḳavl-i kibār
ḥayya da mürde de dėmişler var

gerçi var lülesi degül ḥammām
şīşe-āsā ṭabīʿati nemmām

eksük olmaz duŋān ü āteşi hīç
olmada kendi līk pīç-ā-pīç

kāfir elçisi gibi gāhī ṭurur
gāhī bir ṣandaliyyede oturur

yėdigi herzeyi delīle ʿayān
olmada rişte-i lüʿāb[828]-efşān

mühresi mār-ı mühre-veş vāfir
ḥoḳḳa-bāz-ı cihāndur kāfir

[827] AE: 298[b]-298[a]; S: 71[b]-71[a]; İÜ: 36[b]-36[a].
[828] luʿāb: niḳāb S; İÜ.

9 mülk-i iflasuŋ oldı gerçi şehi
olmadı ʿömri içre kīse tehī

ḳavl ile çoḳ ḫazīneye mālik
fiʿl ile ėtmeye birin hālik

11 yerlere geçe dėyü çün Ḳārūn
elin açup duʿā ėde Selmūn

iki ʿasker arasına girse
inanur eblehān o ne dėrse

13 küşt-gīrāne ėdüp āhengi
dā'imā hep poḫıyladür cengi

oḳı ėrişmese o Şeyṭānı
yer ėdi bulsa ger Süleymānı

15 gel duʿā ėdelüm senüŋle oġul
bezm-i Āṣāf'da olmaya maḳbūl

çeke dā'im kemān-ı ḫamyāze
bir ḳışı ṣavmaya çıḳup yaza

17 ḳabż ile ḥali öyle ola tebāh
bir direm poḫ içün ėde biŋ āh

ėde tebdīl-i hey'et ol şerīr[829]
bir devirde daḫı gele ḫınzır

19 ***Rāsiḫā*** gel burada ḳalsun rāz
hele vaṣfında ḳıṣṣa ḫayli dırāz

remzi fehm eyleyen alur ḥiṣṣe
hele ẕātında lendre ḳıṣṣa

21 bunı her kim bilüp ėde izhār
anuŋ olsun bütünce Ḳaraḥiṣār

376.[830]

Nālī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[829] Şerir: şer-gīr İÜ; S..
[830] AE: 298[a]; S: 71[a]-72[b]; İÜ: 36[a]-37[b].

1 bir ʿaceb şūḫ-ı dil-rübā gördüm
şīvesinüŋ cihān meyyāli

olur elbet gören ser-efgende
baş açıḳ var hezār abdālı

3 ṣaydı müşkil ziyāde serkeşdür
ṣaydınuŋ nuḳre oldı çengāli

ṭutılan dāmına ḫalāṣ olmaz
vėrmeyince ʿimāme vü şālı

5 pāyına ser-fürū ėder ʿālem
beẕl-i himmetde rütbesi ʿālī

ḥāṣılı bir civāna ʿāşıḳdur
dem-be-dem giryeden degül ḫālī

7 āb-ı feyż ile ḳalbi delv-āsā
gehī ḫāli olur gehī māli

bu lüġaz bir ḥiṣār-ı āhendür
kimse feth ėdemez meger ***Nālī*** [***Askılık***]

377.[831]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol ben daḫı anı bilmem
pençe urup anuŋla elleşemem

ḳulaġıma çalındı evṣāfı
oldum anuŋ dil ile vaṣṣāfı

3 diŋle aḥvālini anuŋ bir bir
döndürür ḳarşu ṭuranı fır fır

māra beŋzer ḳıyāfeti ammā
bülbül olur gelince bezme şehā

5 aġzın açmış ṣanasın ejderdür
dem çeküp yuṭmada hünerverdür

gāhi dāma girift ėderler anı
iŋler ʿāşıḳ gibi o dem cānı

[831] AE: 298[a]; S: 72[b]; İÜ: 37[b].

öte yaḳalıya anı ṣorma
bilemez çünki ẕihnini yorma

Fārisī dille kim o maʿrūfdur
anı bilmek semāʿa mevḳūfdur

baṣamaz degme kes aŋa parmaḳ
n’idügin fehm ėder mi her aḥmaḳ

378.[832]

Li-muḥarrirehu’l-faḳīr Ṣıdḳī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne ẕī-rūḥdur siyāh-beden
nīş-veş zehr aḳar lisānından

ne ʿArab ne Ḥabeş ne zengīdür
Şām’da kāfirīsi cengīdür

rūzlar ekşer eylemezse bürūz
vaḳt-i şeb kārı ʿaks-i ādet-i rūz

eyler isem ʿaceb mi vaḥşet ü bīm
dār-ı dünyāda bir ʿaẕāb-ı elīm

379.[833]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol pādişāh-ı zerrin-tāc
ki ola taḥtgāhı milket-i Şām

şems-i ʿaṣrıdur arż-ı sevdānuŋ
fi’l-meşel māhtāb-ı leyl-i ẕalām

teni sīmīn ü ḳāmeti bālā
çeşme-i nūr aḳar yüzünde müdām

rāġıb-ı rūʾyet-i cemāli olup
ṭālib-i meclisi ḫavāṣ ü ʿavām

[832] AE: 298[a]; S: 72[b]; İÜ: 37[b].
[833] AE: 299[b]; S: 72[b]-72[a]; İÜ: 37[b]-37[a].

5 oldı ẕāt-ı laṭīfine gāhī
zīb ü ferle verā-yı perde maḳām

380[834]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol kim başında var tācı
pādişāh ü faḳīr muḥtācı

ecvefiyyetden eylemiş tevcīh
içini ġāra eyleyen teşbīh

3 içi gāhīce baġ ü gülşen olur
dürlü elvān ile müzeyyen olur

gülsitān-ı cināna beŋzer ol
ṣanma bāġ-ı cihāna beŋzer ol

5 n'ola teşbīh-i çarḫ ėdersem eger
vardur anda nücūm ü şems ü ḳamer

eylemiş ḳaddini dü-tā yer yer
fi'l-meŝel şeyḫ-i fāniye beŋzer

7 ḥāṣılı anda var nice ṣanʿat
seyr ėden ādemi alur ḥayret

381[835]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol encüm-i dıraḫşande
ola leyl ü nehār tābende

maʿdenīdür velī degül zer ü sīm
oldı ḫaṭ-āverāna yār ü nedīm

3 pīşesi nev-ḥaṭāna zīnet ü fer
ṣanki meşşāṭadur o ehl-i hüner

[834] AE: 299[b]; S: 72[a]; İÜ: 37[a].
[835] AE: 299[b]; S: 72[a]; İÜ: 37[a].

setr-i ʿayb ėtmek ile şöhreti var
fenn-i iksīrde mahāreti var

biri birine gönderür aḥbāb
anı ẓannėtme tuḥfe-i kem-yāb

ḳanda olsa elinde ṣanʿatı bir
pādişāh ü gedāya ḫıdmeti bir

Ṣıdḳiyā vaṣf ėdüp kemālātın
bī-dirīġ ėt işāret-i ẕātın[836]

söylemem isminüŋ nişānından
belki dil-gīr olur beyānından

382[837]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol bir gürūh-ı bī-hemtā
cismi mevcūd ʿużvı nā-peydā

degül iken ẕükūr ü ünṯādan
bu ʿacebdür ki cümlesi ḫünṯā

cemʿ olup birbiriyle pey-der-pey[838]
eylemişler teselsüli bercā

birbirine yėdirmiş āletini
eylemez birbirinden istiḥyā

aḳıdırlar meni birbirine
düşmüş ortaya aḫẕ ile iʿṭā

kimisi āşikāre kimi nihān
fariġ olmaz bu kārdan ḳaṭʿā

kiminüŋ ḳalbini memerr ėtmiş
bāʿiṯ-i zindegāni-i eşyā

kiminüŋ sūz var derūnında
dem-be-dem kārı āh-ı ġam-peymā

[836] Bu beyit İÜ'de bulunmakta S'de ise üzeri çizilidir. AE.'de bulunmamaktadır.
[837] AE: 299^{b}-299^{a}; S: 72^{a}-73^{b}; İÜ: 37^{a}-38^{b}.
[838] peyderpey: nā-mefṣūl S; İÜ.

9 kiminüŋ ḳalbi tīre himmeti dūn
ol sebebden mülevveş ü rüsvā

döndürüp çarḫ ḥālden ḥāle
eylemiş dürlü dürlü cevr ü cefā

11 puḫte-i nār-ı ḳahr-ı dehr ėtmiş
kūşe-i külḫeni ėdüp meʾvā

Ṣıdḳiyā ḥall ėden bu nüktelerüm
ṣāḥib-i ṭabʿ-ı pākdür ḥaḳḳā

13 ne dėsem ḥaḳḳına meger ancaḳ
bir günüŋ biŋ gün eylesün Mevlā

383.[839]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol ʿucbe şeyʾ-i ṭurfe-ḫayāl
ola nā-dīde nā-şinīde miṣāl

vaṣfa ḳābil degül ʿaceb heyʾet
mürdedür dāʾimā ėder ḥareket

3 ekl ėder şürb ile degül mevṣūf
kūdegān ü zenān ile meʾlūf

olur üç ṣūret ile cilve-nümā
ʿarż-ı dīdār ėder ṣabāḥ ü mesā

5 ḫalḳa anuŋ riʿāyeti lāzım
birisi evde olmaḳ emr-i mühim

bir müdevver ġarīb ṣūretdür
dest ü pā yoḳ yürür ne ḥikmetdür

7 dem-be-dem pīşesi ʿaṭā vü kerem
masḳaṭ-ı reʾsidür diyār-ı ʿAcem

āteş ile fenā bulur ekşer
ṣanma anı şemāme-i ʿanber

9 bu lüġaz daḫme-i maʿārifdür
ḥall ėden nüktedān ü ʿārifdür

[839] AE: 299[a]; S: 73[b]; İÜ: 38[b].

Ṣıdḳiyā ismin eyleme taṣrīḥ
fehme kāfī işāret ü telmīḥ

eyle bir ṭarz-ı ḫāṣ ile īmā
pek de īżāḥ olınmaya ammā

tā ki iʿmāl-i fikr ėdüp yārān
saʿy ėde bilmesine niçe zamān

bilmeyince arar ṣorar düşünür
bilse bir şeyʾ degül dėyüp ögünür

384.[840]

Lāmiʿī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne luʿbet durur ki tīr-ṣıfat
delüben gökleri zemīne geçer

mūm-veş gerçi nermdür bedeni
līk pūlād ṣaḥnın iki biçer

yatdıġı yerde ḥalḳa ḥalḳa olur
zülf-i ḫūbān gibi gözümde uçar

ḥayyedür gerçi līk ḥayye degül
cin gibi ādemi görünce ḳaçar

kül gibi ol hevāya döymez hīç
āb u gil içre ʿişret ile geçer

kim ki gönderse ***Lāmiʿīye*** cevāb
baş urup ʿışḳına ṭolular içer

Cennet ehlinüŋ öŋ ḳonuḳlıġına
ėrsün ol kimse kim bu sırrı açar

385.[841]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[840] AE: 299[a]; S: 73[b]; İÜ: 38[b].
[841] AE: 299[a]-300[b]; S: 73[b]-73[a.] ; İÜ: 38[b]-38[a].

1 nedür ol ḳalʿa āsmān-girdār
ne ḳapusı anuŋ ne burcı var

begi olmış o ḳalʿanuŋ bir ḳız
söylemez beŋzi ṣarı ʿāşıḳ-ı zār

3 ʿāşıḳ olmuş aŋa bir ejderhā
güldürür ol ḳızı ḳaçan ki ḳucar

velī her ḳucduġınca bir ışırur
yėr anı loḳma loḳma āḫir-i kār

386.[842]

Ḥulūṣī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol çāh-ı ser-nigūn ki anuŋ
ḥavlisi ābnūs-ı esvedden

kimse ol çāha girmesün dėyü Ḥaḳ
nīzeler vaż‘ olundı ḳudretden

3 cereyān eylemez anuŋ ābı
söylemezseŋ yanında ger bedden

aŋa zemzem desem de cāʾizdür
ki çıḳar ber-Ḥacer-i Esvedʼden

5 dėr ***Ḫulūṣī*** güzelligi vardur
ḫāliṣ ancaḳ ʿuyūb ü ʿilletden

387.[843]

Şehdī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol müstaṭīl ḳāmetdür
vaż‘-ı nādir berāber āletdür

ḳāmeti geh bülend olur çü çınār
gāh pest olmaḳ oldı aŋa şiʿār

[842] AE: 300[b]; S: 73[a]; İÜ: 38[a].
[843] AE: 300[b].

cümle aʾżāsı münfaṣıl bir şey
biri birin yėyüp ėder yine ḳayy

başı ayaġı gerçi bir işde
mütefāvit velī nümāyişde

çeşmi olur bunuŋ dü-çār ammā
līk bir çeşm ile olur bīnā

Şehdiyā oldı bu lüġaz ẓāhir
bunı bilmez cihānda pek nādir

388.[844]

Fennī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne şeydür kemāna beŋzerdür
gūyiyā iki başlu ejderdür

dest-i āhen gibi bahādırdur
gürzler ṣallamaḳda māhirdür

yaʿni dünyā içinde ol nā-çār
çille-keşlikle oldı ḫıdmetkār

gāh ṣu çekmede gehī şūrbā
gāh zerde pilāv ü geh zırvā

varmayaydı eger o taʿyīne
nāʾil olmazdı cerb ü şīrīne

kim ėderse anuŋla ünsiyyet
ḳaddini ʿāḳıbet ėder iki ḳat

ṣāḥibinüŋ belin büker dėrler
ne çekerse ḳayış çeker dėrler

diŋler iseŋ sözüm eger ėy yār
bilmesin alma boynuŋa zinhār

āferiŋler ola şu yārāna
anı teşbīh ėde mīzāna

[844] S: 73ª; İÜ: 38ª.

Fenniyā bu lüġaz ʿacāyibdür
Çorbacı-zādeye münāsibdür

389.[845]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol nedür bir sere bir ʿucbe liḳā
cücedür dėrler ise aŋa sezā

şu ḳıyāfetle gör ol ḳaddi ḳaṣīr
gövdesi ėdi ṣaġīr başı kebīr

uġrayup ehl-i ḥarf himmetine
bir ḳazıḳ ṣoḳdılar anuŋ götüne

vechi zerd oldığı ol ġam-ḫᵛāruŋ
dest-būsına hevesdür yāruŋ

Baba Ṭaġı'ndan ėdince ol firār
tā Trabzon'da varup ṭutdu ḳarār

390.[846]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne sāzendedür ki bī-perde
ney çalar burnı ile her yerde

münḥanī oldı geldi aŋa fütūr
hey'etin ẓann ėder gören ṭanbūr

perde perde vucūdı baġludur
faṣl ile hem derūnı memlūdur

meclis içre ṣaḳīl dėseŋ alınur
peşrevi var ḥicāzda çalınur

şallı ḫurūs dėnürse aŋa sezā
fink urur ʿandelībdür gūyā

[845] AE: 300[b]; S: 73[a]-74[b]; İÜ: 38[a]-39[b].
[846] AE: 300[b]-300[a]; S: 74[b]; İÜ: 39[b].

cānı yoḳdur dėnilmege şāyān
cānı vardur dėsem bu söz de yalān

keyfden ḳāmeti bükülmişdür
ḫayme-veş dāmeni dökülmişdür

ḳuḳladaki Baba Nuḳūd gibi
gezdigi yerde farḳ olunmaz ipi

anı her kim görürse rüʾyāda
ḳorḳusundan ḳaçardı Baġdādʼa

bu lüġaz bir daḫı yapılmış ėdi
Fenniyā çoḳ kişi ḳapılmış ėdi [***Çeng***]

391.[847]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür bir civān-ı bālā-ḳad
vaṣfını ėtdiler anuŋ bī-ʿadd

başı altında altı pāyı var
bir ayaġ üzre ėtdi yine ḳarār

ibtidā-yı vaṣıfda ḫalḳ da duyar
başa bir noḳṭa ile pāyı uyar

bir şecīʿdür beline ol server
ṭaḳınur iki yüzli bir ḫançer

boy begidür velīkin uṣludur
cismi ġāyet naẓīf ü ḫoş-būdur

tāzesiyken cemīʿ-i yārānuŋ
bir libās ʿömrine sürer anuŋ

geh leb-i cūda gāhī deryāda
ẕevḳ ėder ġamdan olup āzāde

cāy ėdüp gāhīce gülistānı
baġrına başdı niçe murġānı

[847] AE: 300[a]; S: 74[b]-74[a]; İÜ: 39[b]-39[a].

9 gülşenīn dervīşi gibi dā'im
ʿışḳ-ıla şevḳ ile olur ḳā'im

şemsi olmuş o Mevlevī-zāde
ʿaksi yaymış zemīne seccāde

11 rişte-i ṣabrını ḳırup devrān
gāh ėder sübḥasın anuŋ rīzān

aŋladıŋsa bu fenni ėy dānā
ser vėrüp sırrı eyleme ifşā [***Servi***]

392.[848]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 kimdür ol Bosnevī şecīʿ serdār
ṣarı bayraḳla ʿarż ėder dīdār

baş açıḳ pehlivānı meydānuŋ
ser-firāzı gürūḥ-ı merdānuŋ

3 döndi ḳat ḳat zırıh ile tīmüre
sīnesin gerdi tīġ ü sātūra

ḳahramānvārī çün ṭutar gürzi
ḫavf ile lerze-nāk olur bürzi

5 ġāzīlerle olunca hem-ṣoḥbet
uġrına başını vėrür elbet

Pījen-i dehr anı ėdüp gümrāh
oldı Rüstem gibi fütāde-i çāh

7 delv-veş dā'imā girer āba
gāh olur cilvegāhı germ-ābe

vaḳt-i sermāda raġbeti ber-ter
mart geldikde infiʿāl eyler

9 ẕevḳ-i vaṣlı melāḥat ile olur
mübtelāsına tuzlıca oturur

[848] AE: 300[a]-301[b].

anı ber-dūş ėdüp gezer Etrāk
şöhreti şehre oldı velvele-nāk

bir düşer söz olur ise taʿrīb
ḥall olur ***Fenniyā*** bu emr-i ʿacīb

393.[849]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür kim bir evde bunca kişi
nıṣfı erkek ü nıṣfı daḫı dişi

dişi vü erkegi daḫı cānsuz
yine olmaz ėdi bir ev ansuz

ne başı ne ayaḳları vardur
ne aġzı var yėdikleri ḳardur

dişisi üzre erkegi ḳapanur
maḥal olur ki dürrleri boşanur

görmeyince ol āfitāb-veşi
ṭamlar ol demde gözleri yaşı

gerçi nār cümleyi ėder ifnā
bunları el-ḥaḳ eyledi iḥyā

bunlaruŋ aṣlıdur eger ṭopraḳ
ḥora geçmekdedür yine el-ḥaḳ

germ ü serdin çekince dünyānuŋ
ėrdiler raḥmetine Mevlā′nuŋ

bir lüġazdur bu da begüm böyle
kerem ėt bulmaġa heves eyle

394.[850]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[849] AE: 301[b].
[850] AE: 301[b]-301[a].

ol nedür kim yer ėtdi Bārī Ḫudā
buldı şöhret anuŋ ile dünyā

iki kimesnedür velī bī-cān
żıdd imiş birbiri ile her ān

biri ḳuşlar gibi çün uçmaḳda
dört yaŋa sīm şehper açmaḳda

ḳaçan ol āfitāb cemāli görür
ṭurmaz ol demde baġrı yaġı erür

biri çekirgeler gibi ṣıçrar
ṣıçradıḳça açardı ḳırmızı per

ḳalbi āhen ise eger yārin
nerm ėder cümle ḫarc ėder vārın

ya ḥod iki yemişdür ol ėy yār
biri ḳarpūz birisidür gülnār

ya iki ter şüḳūfe bī-jāle
birisi yāsemen biri lāle

dehr içinde o iki gevherdür
yaʿni elmās ü laʿl-i aḥmerdür

gūyiyā ikisi birer deryā
biri ʿaraḳ anuŋ biri ṣahbā

ya ḫod iki güzel ki vechi ḥasen
biri gül-ruḫ birisi sīm-beden

ya ḫod iki bilād-i şīrīnkār
biri ḳızıl birisi aḳ ḥiṣār

biri sürḫ ü biri beyāż duḫter
ṭaşra ṣovuḳda çıḳmaġa ḳorḳar

395.[851]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[851] AE: 301[a].

1 nedür ol iki top-ı elmās-gūn
oldı çevgān-ı dehr elinde zebūn

sīnesi şerḥa şerḥa ʿāşıḳdur
gėceler ṣubḥa dek uyanıḳdur

3 yek-çeşimdür velī ṣabāḥ aḫşām
aḳıdur dīdesinden eşki müdām

ḫānesi içre nitekim zühhād
muʿtekifdür velī müheyyā-zād

5 evveli ḳāf ü āḫiri yādur
cümle heşt ḥarf bir özge maʿnādur

Fenniyā kim bilürse bu lüġazı
alur ol on iki yaşında ḳızı

396.[852]

Naẓīm

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol serv gibi āzāde
ṣūretā ṭoġrı egri maʿnāda

Balṭacı ketḫüdāsına beŋzer
gāh şāṭır olur belinde kemer

3 gerçi dāʾim dilinde ẕikr-i Ḫudā
yüzi aḳdur velīk ḳalbi ḳara

bir ayaġ üzre ʿarż ėder hünerin
ṭutamaz kimseler cihānda yerin

5 zūr-ı bāzūsına anuŋ taḥsīn
bir ḳolı var ḳolında beş şāhin

ne dėr ise o ḫᵛāce-i dānā
işiden dėr ***Naẓīm*** āmennā

[852] AE: 301ᵃ.

397.[853]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol şaḫṣ-ı lāġar ü cerrār
bir ayaġ üstine ėder reftār

ikidür ayaġı anuŋ ammā
bir ayaġında aġzı var ḥālā

Aḳḥişār üzre cemʿ ėdüp leşker
leşkere cümle sīm ü zer ḫarcar

ḳaddini bükse miḥnet-i devrān
bir ḥişārı penāh ėder ol ān

bu lüġaz ėy ***Naẓīm*** raʿnādur
ḥaḳ budur kim bilürse dānādur

398.[854]

Sāmī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ṭurfe şaḫṣ-ı lāġar-ten
hīç ṣaḳınmaz gözini budaḳdan

bī-muḥābā uçup gezer her bār
nāra pertāb ėder semender-vār

bir ocaḳ-zādedür bihīn-sīmā
dāʾimā āşināsı bāy ü gedā

başda ṣayf ü şitā ṭaḳar sünbül
āsumānī belādur ol şengül

pīş-i şāhānda ėtse reftārı
kefşden pāyın eylemez ʿārī

pīç ü tāb anı şöyle almışdur
ayaġı bir çuḳurda ḳalmışdur

[853] AE: 301[a].
[854] AE: 301[a]-302[b].

dili çirk-i riyādan olsa ḫarāb
ėtdürürler o şaḫṣa nūş-ı şarāb

gāh sācid gehī ḳıyām-āver
ekṣerī nev-civān imāma uyar

bu lüġaz sırrın aŋlayan cānuŋ
āferīn ṭabʿ-ı pākine anuŋ

399.[855]

Nesīb

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ʿāşıḳ ile bir maʿşūḳ
birbirinden gėce olur mefrūḳ

biri lāġar birisi ḫayli ḳavī
birinüŋ şekli heyʾet-i kürevī

dāʾimā birbiri ile hem-reng
birisi nerm biri gūyā seng

birisinüŋ derūnı pür-ḥīle
biri ṣafvetde beŋzer idi Nīlʾe

birisi gūyiyā serāpā dām
ser-be-ser cismi ṣūret-i bādām

bunlar ayrılmaz ekṣer insāndan
bā-ḫuṣūṣ ehl-i ʿaḳl ü iẕʿāndan

kim vėrürse cevāb bī-pervā
aŋa şāyeste ḫilʿat-i zībā

400.[856]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol şey ki dört ayaġı var
cā-nişīn olmuş eylemez reftār

[855] AE: 302[b].
[856] AE: 302[b].

şemse baḳmaz nigāḥ-ı kūtāhı
rūʾyet ėtmekde dāʾimā māhı

gāh olur kendüyi ṭutup baġlar
aŋa her kim baḳar görür aġlar

dāmen açsa olur o şaḫṣ zaʿīm
bir etek ṭolısı sebīke-i sīm

gāh olur destine girer mercān
gösterür geh ḳılıç gehī ḳalḳān

baḳ ḥurūfını bir ḫoş aŋla meʾāl
dāl yanında nūnı eyle ḫayāl

401.[857]

Reşīd

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol mühre-bāz-ı hoş-nümā
naġme-kār olsa ḫavf ėder ʿukalā

bir sehī-ḳāmet özge ṣūretdür
sille-perdāz olursa āfetdür

ṣanʿatında egerçi bī-pervā
gözini baġlar ādemüŋ ammā

çekse ʿāşıḳlar anı sīnesine
el degirmez nihān ḫazīnesine

yār ü yāver olursa saŋa gehī
ḳoma düşmen içinde anı tehī

tünd-ḫū ehl-i keyfe de beŋzer
ulaşursaŋ hemān ġıdāsın atar

nīk nām ile ḳanda olsa ʿayān
bir münāsib nişān bulur yārān

[857] AE: 302[b].

402.[858]

Nāfiʿ

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne şeydür ki cismi ola naḫīf
kendi ṭāhir hem ālet-i tanẓīf

iki başıyla olur istiʿmāl
ḳullanur anı hem nisā vü ricāl

başı üzre ṭutar anı ʿālem
geh ṭutar elde olıcaḳ elzem

ḳāmeti hem sehī elif-āsā
mīme teşbīh olınsa ol da sezā

söylemezse bunı ger ehl-i kemāl
Nāfiʿā söyle olma sen daḫı lāl

403.[859]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne şeydür ki dālleʾl-ḫayrāt
defterinde yazıldı çoḳ ḥasenāt

oldı el-ḥaḳ şevārıḳuʾl-envār
ẕātı olmuş müsellem ü muḫtār

ger ṣorarsaŋ o ẕāt-ı zībādan
cismi olmuş mürekkeb eczādan

levḥa-i sīnesi mücellādur
ẓāhir ü bāṭını muḥallādur

Kāʿbe-i kūyına olan vāṣıl
olur elbet saʿādete nāʾil

dālıdur evvel āḫiri tāsı
düşdi līk anuŋ üstine fāsı

[858] AE: 302[b]-302[a].
[859] AE: 302[a].

7 buldı ***Nāfiʿ*** lüġaz çü ḥüsn-i ḫitām
ola her dem Resūl ü āle selām

404.[860]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol nesne ėy kerīmü’ş-şān
miṣlini görmemiş anuŋ insān

cümle beş ḥarf ola müsemmāsı
düşüre fikre ḫāṭır-ı nāsı

3 evvelīn ḥarfi ėy güzīn-i enām
ṭoḳuz andan bir eksük oldı tamām

ḥarf-i ṣānīṣi żaʿfı ūlānuŋ
ṣāliṣi ʿayn-ı evvel oldı anuŋ

5 rābiʿi daḫı birdür ol nāmuŋ
gūyiyā ʿaynıdur elif lāmuŋ

ḫāmisi bir velī mücevherdür
şemʿ-i tābende ile hem-serdür

7 ṭālibi gerçi kim anuŋ pek çoḳ
līk ammā taṣarruf ėtmiş yoḳ

405.[861]

Yümnī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol murġ-ı cilve-sāz-ı ẓarīf
ki ḫırāmı miṣāl-i kebg laṭīf

reh-nümā-yı ṭarīḳ-i vuṣlatdur
zīver-i iḥtişām-ı devletdür

3 iki bāl ü peri vü bir ḳuyruḳ
olsa olurdı başına buyruḳ

[860] AE: 302ª.
[861] AE: 302ª.

gāh maḥfil-süvār-ı raġbetdür
gāh tenhā-nişīn-i ʿuzletdür

rākib olsa o murġ-ı ferruḫ-fāl
çengi de sāza dest urur derḥāl

o da başlar semāʿ ile nāza
uydurur raḳṣı naġme-i sāza

girer āheng işitse cevlāna
yoḳdur ammā mecāli ṭayrāna

Yümnīnüŋ bu lüġazda fikri metīn
fātiḥüŋ hem kemāline taḥsīn

406.[862]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ʿāşıḳ-ı sebük-meşreb
ṭıfl-ı nev-resler ile işi hep

eyleyüp niçe cevrlerle zebūn
āḳıdurlar ḳulaġına ḳurşun

ne ser ü pāyı var ne ḫod cānı
ėtmede līk cüst ü cevlānı

gėceler ansuz ėtmeyüp ṣoḥbet
anı alurlar ortaya elbet

ṭurre-i dilberāna māʾildür
vāsıṭa olmaġa da ḳāʾildür

407.[863]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol dilber-i semen-sīmā
beli ince vü ḳāmeti bālā

[862] AE: 302[a]-303[b].
[863] AE: 303[b].

altun üsküfli bir dilāverdür
bedeni cümle pāy ile serdür

yürise dört ayaġı ile yürür
ṭursa ger bir ayaġı üzre ṭurur

her ḳaçan gezmege ʿazīmet ėder
anuŋ ardınca niçe kimse gider

yoḫsa ʿāşıḳ mıdur aŋa ʿālem
ḫalḳ iḳāmet ėder o ṭurdıġı dem

gāh olur ġālibā ḥicāb eyler
yüzine cāmesin niḳāb eyler

zülf-i ṭarrārı āfet-i cāndur
dili ḫalḳı gibi perīşāndur

408.[864]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

bir ʿaceb şaḫṣ-ı nātüvān gördüm
yere başmaz yürürse dünyāda

ölecek yerde ādem ol dirilür
cānı çıḳar feżā-yı ṣaḥrāda

görinür dürlü dürlü ṣūretde
kimi ṣuġrāda kimi kübrāda

anı ḳatl eylemek dėlerseŋ eger
ḥayfdur vėrme dest-i cellāda

iʿtibār olmasaydı aŋa eger
yüzini kim görürdi dünyāda

409.[865]

Nevres

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[864] AE: 303[b].
[865] AE: 303[b]-303[a].

1 nedür ol ism-i ḫoş-müsemmā kim
pek sever anı ṭabʿ-ı çālāküm

cümle beş ḥarfden mürekkebdür
resm-i ʿOṯmān ile mürettebdür

3 evvelīn ḥarfi birdür ol ismüŋ
elifi gibi muḫtefī bismüŋ

ʿaded-i ḥarfi beş velī der-yāb
altı yüz altmış bir oldı ḥisāb

5 ḥarf-i ṯānīyi beşyüz ile şümār
altmışdan yigirmi eksügi var

ḥarf-i ṯāliṯ bir oldı rābiʿ ile
ṣayılur bilinür eṣābiʿ ile

7 ḥarf-i ḫāmis ziyāde bellidür
başı elli ayaġı ellidür

ġalaṭ ėtdüm degül bu resm ile bu
ġayrı taʿrīfi var işit yāhū

9 diḳḳat ile ḥisāb ėder iseŋüz
evveli bir ḳuṣūrı cümle sekiz

ḥarf-i ṯānīsini ėdüp isḳāṭ
maʿnā-yı baḥri eyle istinbāṭ

11 ***Nevresā*** bu lüġaz yorar cānı
meger ʿOṯmān Efendi bile anı

410.[866]

Naẓīm

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol ejdehā-yı merdüm-ḫʷār
yėdigin cümle ḳayy ėder tekrār

aġzı vardur başı ayaġı yoḳ
gėceler ḳarnı aç gündüz ṭoḳ

[866] AE: 303ª.

bir degirmi ridāsı var el-ḥaḳ
dişleri var ridāsına mülḥaḳ

birisini ışırsa ol bī-dād
dişlerini ḳırar anuŋ üstād

n’ola māh-ı nev olsa aŋa ḳarīn
dā’imā oldı yıldızı pervīn

ne ḳadar rind olur o cādū-fen
gördigini geçirmede yaḳadan

ne ḳadar olsa da ḳavī-endām
ʿömri olur ***Naẓīm*** üç ayda tamām

411[867]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol Hindī-yı żaʿīf-endām
ālet-i ḥarbesi ḳılıfda müdām

görmemiş yoḳ cihānda āletini
bilmemiş yoḳ henūz leẕẕetini

Hindīdür kendi ʿavreti ammā
hem ʿArap hem ʿAcem dėmiş ḥükemā

kendi ʿüryān gezer anuŋ ekṣer
ʿavreti giydigi zer ü zīver

nīze alsa ele ėder her gāh
gözine ʿālemüŋ cihānı siyāh

kim ėderse bu müşkili münḥal
çeşmi pür-nūr ola dėnürse maḥal

412.[868]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[867] AE: 303ª.
[868] AE: 303ª.

1 nedür ol şeyʾ-i maʿdenī vü ʿacīb
kʾoldı ismi se ḥarfden terkīb

ḥadd-i ẕātında yek-ser ü pādur
vasaṭı şekl-i çeşm-i bīnādur

3 evvel ü āḫiri berāberdür
ser ü pāyı ʿadedde hep birdür

münderic anda hep ḥurūf-ı ʿilel
lafẓı olur ricāda müstaʿmel

5 leb-i cānān ile leb-ā-lebdür
çün mey-i nāb-ı ṣāf-meşrebdür

gāh nisbetle nām-ı merd ü zenān
gāh olur vaṣf-ı sāġar-ı mestān

7 lüġatin ėtdi cevheri taṣḥīḥ
ki o vech üzredür bu naḳl-i ṣaḥīḥ

kim ėderse bu ʿuḳdeyi münḥal
aŋa taḥsīn olur sezā vü maḥal

413.[869]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol şaḫṣ-ı dil-keşī perdāz
baʿżı anuŋ ḳaṣīr ü baʿżı dırāz

ser ü pāyında gözlerini gören
farḳ ėder mi serini pāyından

3 iki ya dört göz olmasa göremez
tek göz ile cihānı seyr ėdemez

anadan biri kim tevellüd ėder
ol dem andan birisi daḫı ṭoġar

5 ḳaçan isterseler mekān-ı ḥużūr
her biri anesi içinde uyur

kim bu remzi bilürse dānādur
dūr-bīn ü fehīm-i yektādur [***Dürbün***]

[869] AE: 303[a]-304[b].

414.[870]

Rāşidī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol sāʾilāne-gerdiş kim
pāy-ı çūbīn ile gezer dāʾim

yatdıġı yerde eyleyüp reftār
ėtmez ʿömründe refʿ-i ḳad yek bār

3 vardur ol sāʾilüŋ dehānı velī
ne eli var ne gözi var ne dili

pür-ġażabdur o kīne-cū o ḳadar
heybetinden cihāniyān ḳorḳar

5 gāhī anuŋ mekānı ʿālīdür
ḳıymeti ḫaylice bahālıdur

gāh sāḥil olup nişīmen aŋa
gāh deryāda oldı cilve-nümā

7 ne ḳadar mürtefiʿ yer olsa çıḳar
ṣanma kim anı nerd-bān ister

līk bir zaḫmı var anuŋ cānā
eylemez tā ebed ḳabūl-ı devā

9 her ḳaçan zaḫmı kim anuŋ açılur
deheninden şerāreler ṣaçılur

kim bilürse bu sırrı ***Rāşidīyā***
ḥācetin eylesün revā Mevlā

415.[871]

Selīm

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol nedür kim hemīşe bālāda
Mevlevī-veş semāʿa āmāde

[870] AE: 304[b].
[871] AE: 304[b].

devr ėder rūz ü şeb çü çarḫ-ı felek
istemez kimseden o nān ü nemek

eksük olmaz başında bād-ı ḳavaḳ
çevirür derdmendi çün fırlaḳ

ittibāʿ eyleyüp hevāya döner
ṣanma ammā anı ḫayāl-i fener

Ḳonya kārı külāha beŋzer ol
līk her bir sere degül mevṣūl

murġ oḳurdum olaydı perrānı
māhi dėrdüm göreydi ʿummānı

üsküf-āsā başında sorġucı var
kendü ile bile döner her bār

raġbet ėtmez zemīne hem-çü hümā
mürtefiʿ yer gerek o ṭutmaġa cā

ʿömri oldıḳca mīlden inmez
ḥaḳḳına ey dėnür fenā dėnmez

fi’l-aṣl ṣoŋradan gelüp o ẓarīf
şehrimüz içre ṭutdı cāy-ı laṭīf

key ʿaceb yapmış anı üstādı
līk bilmem nedür anuŋ adı

kim bilürse bu sırr-ı pinhānı
ocaġa çāvuş ėderüz anı

416.[872]

Nāfiʿ

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür ince ḥayye-i beyżā
çoġı bir yerde olmada peydā

böyle bir mārdur żaʿīf-endām
ėtdi bir inde bir ḳaçı ārām

bu ʿacebdür ininde var żararı
ṭaşra çıḳdıḳda ḳalmaya kederi

[872] AE: 304[b]-304[a].

eylemez kūh ü deşti cāy ü maḳām
neysitān oldı her dem aŋa künām

zülf-i dilber gibi olur pür-pīç
yoḳ cefāya anuŋ taḥammüli hīç

ṭaşraya gāhī mār-veş süzilür
cevre yoḳ ṭāḳati hemān üzilür

Nāfiʿā bunı ḥal içün efkār
n'ola saʿyında ėtse nāle vü zār

417.[873]

Rıfʿat Beg

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol şey ki yoḳdur anda vucūd
her iş olur anuŋ ile mevcūd

aŋa cism-i laṭīf dėnse sezā
anı bir kimse görmedi zīrā

anı ġāyet hevāyīdür dėrler
āteş ü āb ü ḫākden yoḳ eṣer

sen ne dėrsin aŋa dėr ise biri
ben ne cinnī dėrem aŋa ne perī

ne seyir ne dügün ü ne bayrām
rūz ü şeb yoḳdur aŋa hīç ārām

ekṣeriyā işi kitāb iledür
ülfeti cümle şeyḫ ü şāb iledür

ḫalḳ içinde ėder anı bed-nām
incidüp gāhī öksürükle zükām

bu rumūzı bilen kişi meṣelā
olamaz nuṭḳa ḳādir ol aṣlā

Rıfʿatā söyler isem incinme
sesi sevmez meded ṣaḳın ṭınma

[873] AE: 304[a].

418.[874]

ʿİzzet Pāşā

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür ʿucbe ṣūret-i bī-cān
ola dāʾim muḳārin-i sulṭān

ne ʿaceb olsa kendisi bī-tāb
ḳullanur her zamān anı küttāb

ẕīyy-i Bektāşīyāna ėtdi duḫūl
götürürse ʿaceb midür keşkūl

bī-mecāl iken ol sütūde-ṣıfāt
gösterür nāz ile gehī ḥarekāt

nāz-perverdedür ėder her bār
ne yere sāye düşse anda ḳarār

rū-siyehdür egerçi maʿnāda
gümüş āletlerinde āmāde

beŋzedürlerdi erre-i nefse
nefes-i vā-pesīne beŋzemese

419.[875]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ṣūret-i ʿacīb ü ġarīb
saŋa vaṣf ėdeyim ʿaleʾt-tertīb

ḳāmeti dörtdür yā beş seredür
ḳuḳla gibi bir özge masḫaradur

meclis-i pādişāha varsa eger
duramaz biʾż-żarūre raḳṣ eyler

ādemī-zāddur o ṭurfe-liḳā
olmuş ammā ki nāḳıṣuʾl-ʿażā

[874] AE: 304[a].
[875] AE: 304[a]-305[b].

dėyemem saŋa bundan al ḥışṣa
boyı ġāyet küçükdür el-ḳışṣa

ṣalına ṣalına gider ekṣer
pek baḳılsa ṭopal degül aḳṣar

yėr içer ṣayfda şitāda daḫı
bulınur zümre-i nisāda daḫı

ėtdi ḥayvān olanları ammā
hep Midillü cezīresin meʾvā

kimse menʿ ėdemez ėder o fużūl
ekṣerī bezm-i pādişāha duḫūl

bilinürse ʿaceb midür nāmı
ḳavm-i Yeʾcūcʼa beŋzer endāmı [***Cüce***]

420.[876]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol heyʾet-i kebīr-ṣadā
kʼėde her gāh naġmeler icrā

gerçi āhenk ėder müdām o fużūl
yoḳdur ammā ki naġmesinde uṣūl

ḥareketle ėder naġam muṭlaḳ
sesi çıḳmaz olur o aṣılıcaḳ

bedeni saḫt ṣūreti maʿkūs
ṣıḳleti var çü heykel-i kābūs

eylemişdür maḥall-i küfri maḳām
ėtmez ammā perestiş-i aṣnām

kürevīdür miṣāl-i çarḫ-ı felek
degül ammā ki meşrebi dönek

bir dili var ki eylese ḥarekāt
başlar ol demde ėtmege naġamāt

dirligi yoḳ velī seferberdür
rehnümā-yı gürūh-ı ʿaskerdür

[876] AE: 305[b].

9 fetḥ olunmaz bu ʿuḳde-i müşkil
çāk olursa ʿaceb mi dāmen-i dil [***Davul/Kös***]

421.[877]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür üç dāne pehlivān-ı ʿArab
ki bıraḳdı cihāna şūr ü şaʿb

biri gezer girān alup deste
gösterür çeşm-i ḫaṣma ser-deste

3 ekşeriyyā giyüp siyeh câme
zīnet ü fer vėrürler endāma

ṭutdı āfāḳı heft ecrāmı
cereyān eylemekle aḥkāmı

5 ikisi bir yere gelürse eger
raḳam-ı reml dėr gören ekşer

olur ise ʿaceb midür medḫūl
biri fāʿil birisidür mefʿūl[878]

7 bunlar ʿālemde ėtmese ḥarekāt
cümle ser-beste ḳalur idi nikāt

422.[879]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol ṭurfe heykel ü heyʾet
kʾolmuş ʿālemde ġarḳa-i niʿmet

ṣūretā ḫaylice mükellefdür
yine ammā içi mücevvefdür

3 teneke taḥtasından ince beden
yėdigi etdür içdigi revġan

[877] AE: 305[b].
[878] mefʿūl: medḫūl AE.
[879] AE: 305[b]-305[a].

her ḳaçan kim ġıdāsın ekl eyler
yėyemez kendüsi yėdirmeseler

çala borıya beŋzemez ammā
her gören ẓan ėder anı sūrnā

ṭurfedür kim bir ʿilleti yoġiken
aŋa parmaḳ çalar muḳārin olan

yārüŋ olmuş esīr ü meftūnı
almış ʿaḳlını bir gözi ḫūnī

423.[880]

ʿĀṭıf

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

müşkilimdür benüm bu sırr-ı ġarīb
ḥall olunsun nedür bu şeyʾ-i ʿacīb

ki deli bir velī dehānı keşīr
dīde-i tāb-nāki dīde-i şīr

gezdigi kūçe-i dalāletdür
pīşvā-yı reh-i hidāyetdür

gerçi kim çīni var cebīninde
yed-i beyżā var āsitīninde

micmer-i siḥr ü ḥüsn-i ḳānūnı
üfleyince bozılur efsūnı

zādesi sīm-ten ḳadi mevzūn
ṣulb-i erḥāmdan ṭoġar maḫtūn

çifti yoḳdur o bī-edeb tekdür
bir muḳavvī-ṭabiʿat erkekdür

ne seri var ne dest ü bāzūsı
ṣayılur üstüḫᵛān-ı pehlūsı

ḳalbi şikestedür çeker kederi
rūzlarda ne bāli var ne feri

gündüz almaz miyān-ı ḫalḳda pedīd
şeb-pere gibi düşmen-i ḫorşīd

[880] AE: 305ᵃ.

ṭāḳ-ı Parmaḳ Ḳapuya kim aṣılur
aṣlacaḳ şādmān olur açılur

424.[881]

Kāmī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne tāc-ı nühüfte pīrāye
ḫod-furūşāna gizli sermāye

ḫāṣiyetde naẓīr-i fetḥü'l-bāb
cemʿ olur başına cemīʿ seḥāb

sergüẕeşti meẕāḳ-ı pīr ü civān
bir ḳılına ḫatāya yoḳ imkān

geh ḳızıldur nümāyişi geh mor
senüŋ olsun tüyünce ḫayrın gör

baḥṣe gelse sözi uṣūlīdür
başı ser-levḥa-i fużūlīdür

kendi bir ḫᵛāce-i müşkildür
nāmı yārān içinde heykeldür

425.[882]

Münīf

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol puḫte-ṭabʿ-ı suḫte-dil
olmada ḫāk-i ġamda pā-der-gil

bu ne sır kendüsi Ḳuhistānī
hep birāderleri Ḫorāsānī

mülk-i Fars içre nāmı muʿvecdür
āḫir-i nüsḫa-i kebīkeçdür

aṣlı ferzend-i ṣulbī-i mādur
bir ocaḳzāde pāk sīmādur

[881] AE: 305[a].
[882] AE: 305[a]-306[b].

ṭabʿı teʾlīf içün ḳarīn-i ʿaẕāb
līk bilmez binādan özge kitāb

ḳanda bir beyt görse tāze vü ter
anda müsveddesin beyāż eyler

ẓāhiren bī-taḥammül olmışıken
āteş-i ḳahr ile kül olmışıken

āb görse o demde āteş olur
ṣanki bir ejdehā-yı dem-keş olur

ne maḥalde ẓuhūr ėderse şafāḳ
vėrür āmīziş ile reng-i vifāḳ

ne ḳadar olsa nerm ü süst-endām
bulur ol deŋlü kārı istiḥkām

kim ėderse anı ***Münīfā*** ḥal
yed-i beyżāya mālik olsa maḥal

426.[883]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki şaḫṣ-ı ṣāḥib-seyr
ʿaynıdur biri birine hem ġayr

hem seferdür vaṭan olup kārı
perde bīrūn oldı āṣārı

kim ki ʿibretle aŋa nāẓir olur
Sırrı'n-nūr-ı fi's-sevādı bilür

427.[884]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol cevher-i sütūde-eṣer
aŋa dil-dāde cümle nevʿ-i beşer

[883] AE: 306[b].
[884] AE: 306[b].

görmedüm öyle cevher-i fāyıḳ
cevher ammā ki şehlere lāyıḳ

eṣer-i feyżi gerçi maẓhardur
ismi var cismi yoḳ ʿaceb sırdur

428.[885]

ʿĀṭıf

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol çetr-i kūçek-i merġūb
refʿi yoḳ hīç dāʾimā mażrūb

ekṣeriyyā kumācı mūdandur
ṣan ʿamūdı daḫı gelūdandur

çün ṭınābı raḳīḳ-bār olmaz
mīḫlar anda pāyidār olmaz

żarb olunmaz bu ʿādet üzre yere
her naẓarda nihān gider sefere

zīrine bir kişi ṣıġar ancaḳ
herkesüŋ meşrebincedür el-ḥaḳ

mümkün olmaz ki ḳullana rencūr
tuḥfedür penbe içre ḳor gencūr

nʾola şāh-ı cihāna vėrse firīb
ḫīzrān iledür anı teʾdīb

ekṣeriyyā bulunmasa ṣaḳlı
dehri başdan başa ṭutar naḳli

ʿulemā-yı şerīʿat ister anı
ol ise ehl-i ʿörfe erzānī

ḳaṣr-ı ḫoşdur hezār revzeni var
līk her revzenin ḳapar miʿmār

her biri oldı bir şehe mesned
kimi Sulṭān Selīmʾi ėtdi sened

[885] AE: 306[b]-306[a].

böyle merġūb olınca maḫlūḳa
olmasun mı maḳāmı ṣandūḳa

kimseden söz işitmedi bir dem
penbe ḳor gūşına berāy-ı ṣamem

pādişāh ile aŋa gāh ḳıyām
başı üzre yer ėtmesün mi enām

ġāyet-i raġbetin fuḥūl eyler
başına binse de ḳabūl eyler

iʿtibār ėtmez aŋa zen ḳısmı
ḳutusına girer anuŋ cismi

bu lüġaz ʿ***Āṭıfā*** bilinmedi çün
söyleyem bāri ḳalmasun maḫzūn

maʿdenī kehrübā degül nādir
her ḳafesdāra ṣorsalar ḥāżır

429.[886]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne tarz-ı ʿacībī raʿnā-kāred
ḳaddi kūteh sefīd-rū çün āred

ṭarafeyni berāber olmadı çün
dėnse şāyāndur aŋa nā-mevzūn

nıṣfı kemmi vü nıṣfı daḫı saṭīḥ
nūr-ı vechi olur mı olsa ḳabīh

bir yere varsa ger ėder hemvār
luṭf ėder ḫalḳa līk başa ḳaḳar

ṣan bir engüşti var faḳaṭ bir dest
bünyesi pek ḳavī olur mı şikest

berzede rūy-ı ḫūba oldı şebīh
kim ki ḳullansa dėrler aŋa sefīh

anlar ile ocaḳlılar meʾlūf
ʿaybı setr eyler eylemez mekşūf

[886] AE: 306[a].

baʿż-ı dükkān-ı ser-tirāşa varan
kārı başdan başa olur yeksān

geh mücellid ėder bunı ālet
geh pābuccılara ėder ülfet

ḳalafātcılara daḫı lāzım
līk keştīde olmaz emr-i mühim

cengde kelle düşürür bī-meṣel
bir baş içün olur cihānda bir el

ṣoḳılur ḳanda görse rūy-ı sefīd
ṣarılurlar biri birine bedīd

serzenīş eylemek iken kārı
yine hīç eylemez dil āzārı

hīç ḥammāma girmemiş o beden
līk her yerde oldı ʿüryān ten

bedeni baʿżınuŋ semek gibi
baʿżınuŋ olmuş eyle riḳḳati

ʿ***Āṭıfā*** feṭḥ olursa bu fi'l-ḥāl
işte ṣom ṣırma aŋa bir miṣḳāl

430.[887]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol cism-i lāġar ü mevzūn
gāh ḫālī olur gehī meşḥūn

geh libās-ı siyāh ü gāhī sefīd
aŋa giydirdi ṣunʿ-ı Rabb-i Mecīd

zerd olur cismi gāh ser-tā-pā
maʿdenīdür ol ejdehā-yı dü-tā

āteş anuŋ ġıdāsı olmışdur
niçe biŋ baş fedāsı olmışdur

gāh ėder ādemi ʿaceb dil-gīr
oldı zīrā laḳab aŋa kül-gīr

[887] AE: 306[a].

bu lüġaz ḥallin eylemezse kibār
ėder elbette çākerān şiġār

431.[888]

Semʿī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür kʾoldı mebdeʾ-i ʿālem
bāʿiṯ-i rifʿat-i benī Ādem

żābıṭ-ı ḥıṭṭa-i memālikdür
ṭuruḳ-ı ẓulm ü ʿadle sālikdür

yüzbaşı ʿasker-i nebātāta
māye-i ẕevḳ ehl-i ḥācāta

cānı yoḳ ʿaḳlı yoḳ daḫı ammā
olur ancaḳ nedīm-i şāh ü gedā

Hindī-āsā vucūdı ʿārīdür
ḥükmi līkin cihāna cārīdür

gelse yanına bir iki ʿayyār
rāzını keşf ėder çü ʿāşıḳ-ı zār

nūr-ı ʿirfān yüzünde lāmiʿdür
nefy ü iṯbātı çünki cāmiʿdür

olsa ***Semʿī*** nʾola lüġaz fāyıḳ
muḳasem-ber çün eyledi Rāzıḳ

432.[889]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol meyyit-i kefen-ber-dūş
gāh māşīdür ol gehī medhūş

ittiḥādı hevā vü āb iledür
ṣanma kim āteş ü türāb iledür

[888] AE: 306[a]-307[b].
[889] AE: 307[b].

ḳāmeti serv gibi mevzūndur
serv ẓan ėtme bīd-i Mecnūndur

niçe demler o merd-i bī-çāre
hem-dem olmuş Ḥabīb-i Neccāra

aŋa ėtmiş riyāżatı tefhīm
hem bu edvārı eylemiş taʿlīm

kʾola vird-i zebānı leyl ü nehār
ve ḳınā rabbenā ʿaẕābeʾn-nār

bir nefesde faḳīri eyler mīr
bāz-gūne ėder ġanīyi faḳīr

yaşını ṣordum eyledi ol pīr
vaḳʿa-i Nūḥʾı ṣu gibi taḳrīr

ḥışna beŋzer velī yapusı anuŋ
sīne içindedür ḳapusı anuŋ

433.[890]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki rind-i bī-kem ü kāst
hem-dem-i reh-revān olur çep ü rāst

biri ḳayd-ı ʿalāḳadan āzād
birisi meyle ülfete muʿtād

her tekellümde biri bint-i şefe
biri gitmekde maʿraż-ı telefe

birisi kehkeşānı ėtdi niyām
biri ḳandīl-i mihre ėtdi ḳıyām

kec-ʿaṭādur biri olup mefʿūl
kef-i destinde birinüŋ keckūl

[890] AE: 307[b].

434.[891]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol murġ kim perende degül
nedür ol cān-ver çerende degül

murġ-ı perrān nedür ėder feryād
ḳonsa ol ṣayḥadan olur āzād

nefes aldıḳca ėtdi ḫamyāze
baḳ dü-ser ejder-i siḥirbāza

nedür ol żıyḳ-ı ṣadr-ı minḳārı
ola dāʾim Mecūs ile kārı

baḳ o Hārūt-ı büʾl-ʿaceb ḥāle
ser-nigūn ṣelb olup ėder nāle

435.[892]

Selīm

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol dilber-i pesendīde
yılda bir ikisin görür dīde

vaṣf ü mevṣūfı üç cüze şāmil
ʿadd olunsa ḥurūfı hep kāmil

oldı ruḫsāresinde cilve-nümā
heşt ʿaded ḫāl-i ʿanberīn-sīmā

ḥarf-ı s̱ānī vü s̱āliṯin beşe ur
evveli neyse āşikāre olur

çārümi nıṣf-ı şeş ne bīş ne kem
ol şeşün pencümi de s̱ülüṯi hem

sāʾirin birle mālik eyle şümār
ara bul nʾoldıġın ėder işʿār

[891] AE: 307[b].
[892] AE: 307[a].

7 her bir eczānuŋ evvelin ele al
çek çevir ʿıyş olur nedür bu melāl

ḳalb ile her nihāyet-i eczā
olur ism-i Celīl-i bī-hemtā

9 hem daḫı bir dėnilse lāyıḳ aŋa
ġayrı fehm ėt yeter bu deŋlü saŋa

ger bilürseŋ budur duʿā vü recām
her şebüŋ ḳadr ola günüŋ bayrām

436.[893]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol ṭurfe murġ-ı [nūr]-efşān
pīr olur gördiginde anı civān

bir hümādur ki ėtmez ol şehbāz
üstüḫʷān olmayınca hem-pervāz

3 çarḫ-ı mīnāda aŋa cāy-ı ḳarār
nūrdan āşiyānesine ḳonar

437.[894]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol duḫter-i denī-meşreb
ġālibā ülfeti ricāl ile hep

çeşmi bī-sürme pāyı pür-ḥınnā
reng-i ruḫsārı bir gül-i raʿnā

3 sinnin aldıḳca gelmez aŋa kelāl
pīrlik anda pāye-baḫş-ı cemāl

bu ne ḫāṣıyyet anda kim meşelā
görür ʿaynıyla anı nā-bīnā

[893] AE: 307[a].
[894] AE: 307[a].

438.[895]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ḳāʾim ʿibādetgāh
şeyḫ-i kürsī-nişīnden āgāh

geh murābıṭ olup ḫuşūnet ėder
gāh Devrānīlerle ülfet ėder

Rūşenīlerden eylemiş beyʿat
geh Rifāʿīlere ėder ḫıdmet

cānı yoḳdur velīk sengīn olur
götüren ādeme muʿīn olur

dūş-ı insāna olmadıḳca süvār
kendi kendinde ėdemez reftār

fehm ėderseŋ bu sırrı ėy dānā
senüŋ olsun diyār-ı Şām ü Sebā

439.[896]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ṭāʾir-i bülend-mekān
bī-per ü bāl iken ėder ṭayrān

gāh olur zīb-i āşiyān-ı vucūd
līk ammā olur gehī nā-būd

bir ʿaceb murġdur [.-.][897] mezīd
ẓātı mevcūd olur bilā-tevlīd

beste-i dāmgāh-ı ṣayd olmaz
dāne-çīn olmaġa yere ḳonmaz

eşk-i çeşmi olunca rīzīde
cismi ol dem olur hemān dīde

[895] AE: 307[a].
[896] AE: 307[a]; 308[b].
[897] Eksik vezin.

440.[898]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ḳāżı-i bülend-aḥkām
müddet-i ḥükmi bir yıl oldı tamām

yer gögi ṣancaġında ḥākimdür
ḫayli heyʾet-şinās ʿālimdür

ḳaddi mevzūn ü ʿömri kūtehdür
niçe sırr-ı ḫafīye āgehdür

Gebr ü Tersā lisānını aŋlar
meẕhebine göre ḥükūmet ėder

olmayup emr-i şerʿe geh ḳāʾil
olur aḥkāmı gün-be-gün bāṭıl

ėtmez inkār bezm-gāh-ı Elest
olur ammā ki gāh gāv-perest

gerçi insānla ṣoḥbete māʾil
līk ḥükm-i behāyime dāḫil

gāh ṣādıḳ gehī müdāhindür
rāz-dān-ı saṭīḥ-i kāhindür

441.[899]

Lā-edrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol ʿāşıḳ-ı żaʿīf-endām
görse maʿşūḳın ėdemez ārām

Rūşenī tekyesinde ṣavmaʿa gird
sūre-i Leyli ėtdi kendüye vird

Mevlevī līk Şemse nisbeti yoḳ
daḫı nāy ü ḳudūme raġbeti yoḳ

[898] AE: 308[b].
[899] AE: 308[b].

görse meclisde bir perī-timṯāl
daʿvete dāʾire çizer fiʾl-ḥāl

heves-i vaṣlıla o ehl-i hevā
eyler āḫir vucūdını ifnā

442.[900]

Şehrī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol üç refīḳ-i hem-ḫāne
dört olurlar gidince yabana

ikisi zen bunuŋ biri fāʿil
bunlarun ḥükmine cihān ḳāʾil

gelse reftāra bir ʿacāyibdür
zenleri erkek üzre ġālibdür

üçünüŋ ḳaddi iki sāʾatdür
līk kūtāh bir letāfetdür

bunlaruŋ ḥükmine cihān rāżı
niçe duḫl eylesün aŋa ḳāżı

Şehriyā yeter ėtme daʿvāyı
bunlaruŋ ẕātı ṭutdı dünyāyı

443.[901]

Vechī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür kim sezā-yı şāhāndur
muẓḥik-i bezm-i pādişāhāndur

nān içün var yanında zenbīli
ʿAcem olurdı olsa mendīli

ʿAcemīdür ne söz bilür ne hüner
līk Hindīce azıcıḳ aŋlar

[900] AE: 308[b].
[901] AE: 308[b]-308[a].

fuḳarā ḫıdmetinde pūyāndur
anuŋ içün sezā-yı şāhāndur

cānlı cinsinden oldıġın bilürüz
Rūma gāhī seyāḥatin duyaruz

mestdür keyf ile olur meẕkūr
ismi Ḳurʾān′da böylece mesṭūr

uyḫusı ʿādete muḫālifdür
ʿAcemī Hindī Rūmī ʿārifdür

fi′l-meṣel oldı ḳırbalı saḳā
olsa nāmı ṭulumcıbaşı sezā

ceng ėderdi zamān-ı sābıḳda
oḳunandandı ġayr-ı nāṭıḳda

üç ḫurūf üzre söylenür elān
ḳatı uʿcūbe naḳl ėder yārān

bilmemek bunı saŋa pek alçaḳ
hey ḳulaġını dügdigüm aḥmaḳ

444.[902]

Fennī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol nedür şeyḫ-i Mevlevī-āsā
gėce vü gündüzi ṭurur ber-pā

ḫayli başlı başına serverdür
ḫıdmet ėden hep aŋa erlerdür

ʿāriyet ḳullar ile devr eyler
geh döner geh ʿinād ü cevr eyler

olsa ger aŋa himmet-i merdān
bir ayaġ üzre ėtdürür devrān

her ne deŋlü olursa da dil-teng
başına cemʿ olan ėder āheng

Ḳara vü Aḳdeŋiz′de seyrānda
ḫalḳ terennümde olsa efġānda

[902] AE: 308[a].

7 iş görürken ėderse de zārı
yine aylaḳcılarladur kārı

gerçi ġayret ḳuşaġını ḳuşanur
kendi żarbı ile beli boşanur

9 her zamān gerçi kim ṭurur ʿüryān
geh giyer eynine demür ḳoparan

kendüye cüzʾī ėtseler iḳbāl
yüküni yıkar u yıġar fiʾl-ḥāl

11 aŋa bel baġlamaz ise insān
kimsenüŋ olamaz işi āsān

çekdigini çekeydi ger Ferhād
nāmına dėrdiler anuŋ ırġād

13 āhen el olsa bir yere düşman
ṭırnaḳ ilişdürür mi ḫavfından

ḳahveye başmamış iken pāyı
ḳahve-ḫāne yanındadur cāyı

15 āferīn ***Fennī***-i süḫendāna
bir lüġaz yapdı kim levendāne

445.[903]

Vaḥyī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol altı hem-dem ü hem-rāh
maḥrem ü rāzdān-ı bende vü şāh

her biri nev-civān-ı sāde-ʿiẕār
her biri ḫoş-nihād ü ḫoş-girdār

3 kişi anlarla ḥıfẓ-ı ṣıḥḥat ėder
hem ʿibādetde istiʿānet ėder

altısı birden olsa istiʿmāl
her maḥalde olur münāsib ḥāl

[903] AE: 308[a]-309[b].

olsa ya dördi ya ikisi eger
yine ṣāḥiblerinüŋ işi biter

olsa ya beş ya üç ya bir ammā
eyler insānı suḫre-i ẕurafā

Vaḥyiyā bu lüġaz müsellemdür
çıḳaran bezm-i ẕevḳe maḥremdür

446.[904]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol muttaṣıl iki ḫāne
rüʾyeti feyż-baḫş olur cāna

biri fevḳānī biri taḥtānī
kendine māʾil eyler insānı

beyt-i süflī vesīʿ vü ʿulvī teng
ẓāhiren gerçi ikisi hem-reng

kürevī ikisi de ṣūretde
degül ammā küre ḥaḳīḳatde

beyt-i ʿulvīde revzen ü bābı
andan almalı dāne vü ābı

ḳoŋşı ḳapusı vardur ʿulvīden
gėce süflīye istedikce geçen

bu iki ḫāne şeyʾ-i vāḥiddür
ṣāḥibi zāhid ü mücāhiddür

ġālibā ʿābidāna ḳāʾim olur
ṣanma kim ġāfilāna nāʾim olur

gāh āteşlere olur külḫen
gāh olur āb-ı nāb içün maḫzen

gāh ḳandīl-veş muʿallaḳ olur
geh mücellā gehī müverriḳ olur

bu lüġaz ***Vaḥyī*** ʿārifānecedür
ḥallinüŋ semti nāzikānecedür

[904] AE: 309[b].

447.[905]

Velehu

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

nedür ol iki ḥavż-ı pāk ü naẕīf
çifte ḥavż aŋa nisbet ile kesīf

oldı bir ṭāḳa ikisi beste
buldı ḳuvvet ṣuyın içen ḫaste

ṣuyı ġāyetle ṣāf ṭurna gözi
kimsenüŋ yoḳ leṭāfetine sözi

dibine aḳça düşse pāre olur
sūzen içinde ṣan mināre olur

Vaḥyiyā fehm ėden kebīr olsun
maʿrifetle kemāl pīr olsun

448.[906]

Nāfiʿ

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

ol ne üstāddur ki kār eyler
kār ėderken fiġān ü zār eyler

baṭn-ı mekşūfesi olur memlū
boşanur līk eylese tek ü pū

ger taḥarrük ėderse ol bī-cān
āşikāre degül ėder pinhān

gerçi ammā degüldür ol neyzen
ney ile ekşer ėtmede şīven

hem degül çengi luʿb ėder gāhī
ṣanki yemmde şināh ėder māhi

rişte ancaḳ girer gözine ṣafīr
ḳuş gibi dīdesinde var tedvīr

[905] AE: 309[b].
[906] AE: 309[b]-309[a].

7 ***Nāfiʿā*** rāh-ı kārda pūyān
dürlü ḫilʿat düzer ise şāyān

449.[907]

Ḥüsnī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 ol ne ṭopdur ki dest-i çūbı dırāz
ālet-i ṭās-bāz-ı ḫāk-güdāz

ursalar āteşe firār ėtmez
ṣan semender gibi yanar dütmez

3 maḥv olursa nʼola ṣudur aṣlı
derleyince ıʿrāḳ ėder faṣlı

aġzı yoḳdur velīk naʿra ėder
āh ėderse duḫānı göge gider

5 ḫoḳḳa-bāz gibi ḳaşmer işi anuŋ
kül üfürür gözine nādānuŋ

menzili oldı kūşe-i külḫen
ki ḳoyun aġılıdur aŋa vaṭan

7 güldürür ehl-i bezmi pür-keyfdür
eldeki gürzi ḫaṣma bir seyfdür

Ḥüsniyā çoḳ ṣu götürür bu lüġaz
çatlasa kimse anı feṭḥ ėdemez

450.[908]

Nermī

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol küşti-i ʿaceb deryā
Aḳdeŋizʼdür hemīşe ʿazmine cā

olmuş ālāt-ı rāhı iki dümen
geşt ėder ṭurma bī-sütūn ü seren

[907] AE: 309[a].
[908] AE: 309[a].

3 bü’l-ʿacebdür ki ol şitāb-ı fenüŋ
ikisi de öŋündedür dümenüŋ

ʿaceb oldur ki ser-nigūn seferi
yaʿni altındadur küpeşteleri

5 ʿādet-i ġayra ʿaks ėdüp meşelā
yola çıḳmaz bozulmadıḳca hava

kim bilürse bu sırr-ı bü’l-ʿacebi
ʿārif-i nüktedān ola laḳabı

451.[909]

Nedīm

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

1 nedür ol çār-sū-yı bī-zīver
anda rāyiç metāʿ-ı faż̇l ü hüner

ele girmez metāʿı ġavġāsuz
aḳça ėtmez ḳumaşı tamġasuz

3 ne ḫaṭāyī var anda ne ḫāra
söz ṣatarlar varan ḫarīdāra

bir ṣoġuḳ yerdür ol baḳılsa eger
līk ḥammām-veş giren derler

5 kimisi varup olsa da handān
kimisi çaġırur amān amān

himmet-i Āṣaf’a olan maẓhar
olur ol çār-sūya şehbender

7 bunı bir kimse ėdemez münḥal
meger ol ṣadr-ı erşed ü efż̇al

452.[910]

Yeŋişehirli-zāde Yūsuf Efendi

Feʿilātün mefāʿilün feʿilün

[909] AE: 309[a].
[910] AE: 309[a]-310[b].

1 nedür ol üç nedīm-i bī-hemtā
bezm-i erbāb-ı dilde cilve-nümā

biri kūteh birisi bālādur
reng-i rūda biri zer-āsādur

3 müctemiʿ olsalar bu üç hem-dem
pür-meserret olur dil-i ādem

biri yanup yaḳılup eyler āh
ikisinüŋ olur derūnı siyāh

5 birinüŋ cevfi olsa pür-aḫker
öbüri anuŋ āteşin üfler

gāhī gül gösterüp ü geh sünbül
ehl-i ṭabʿı bular ėder bülbül

el-faṣlu'ş-şāliş mine'l-ḳısmi'ş-şāliş vezn-i mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün[911]

be-ismehu subḥāne ʿazze şānehu[912]

453.[913]

Reşīd

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol bād-pā-yı rūşen-efser
şebatı yoḳ vėrürse revnaḳ ü fer

olursa bir nefes ʿālemde ẓāhir
degüldür kimse anı żabṭa ḳādir

3 görinür āşinā mekkāra beŋzer
hemān hercāyī bir dildāra beŋzer

cihānda kimseye olmaz vefādār
bulur kendi gibi birḳaç hevādār

5 nümāyişle ėder reftār gāhī
kenār-ı āb ekşer cilve-gāhı

hevāyīdür ėderse ʿālem-i āb
ḳarārı yoḳ olur gāhīce sīr-āb

[911] AE: 314[a].
[912] AE: 315[b].
[913] AE: 315[b]; S: 76[b]; İÜ: 52[b].

7 ser-efgende ***Reşīdā*** olsa aḥbāb
bulur baḥr-i lüġazde dürr-i nā-yāb

454.[914]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol kim ola sermāye cāna
sebebdür rāḥat-ı ḫalḳ-ı cihāna

ṭoġurmış herkesi anuŋla māder
velīkin mevt ile olmuş berāber

3 degül Sām ü Nerīmān żabṭa ḳādir
olur gāhī senüŋle ḫᵛāb-ı ḥāżır

Sikender gibi anuŋla gezersin
nezāketle cihānı seyr ėdersin

5 ėder şāh-ı cihān geh bir gedāyı
gehī düşmen ėder bir āşināyı

şekerden ṭatludur ammā ki yėnmez
Ḫudā iḥsān ėder ol yerde bitmez

7 olursaŋ nūr-ı dīdem sen aŋa yār
Reşīdā ġāfil olma eyle bīdār[915] [***Rüyâ***]

455.[916]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol mār-ı pīç-i nerm ü ser-keş
ele aldıḳca gāhī ola āteş

bir iki reng ile olmuş nümāyān
olaydım dėyü dest-i yāra şāyān

3 ʿaceb ṣūretlere ḳor anı üstād
hele taḥsīn ėderdi görse Behzād

[914] AE: 315[b]; S: 76[b]; İÜ: 52[b].
[915] ***Reşīdā*** ġāfil olma eyle bīdār: ***Reşīd***-i derd-mendi ėtme aġyār S.
[916] AE: 315[b]-315[a]; S: 76[b]-76[a]; İÜ: 52[b]-52[a].

kimisi ṣarılur destāra beŋzer
seri engüşt-i dest-i yāra beŋzer

egerçi şevḳ-baḫş-ı bezm-i yārān
ḳomazlar şevḳle tenhāda bir an

güzel ser-rişte dür ʿuşşāḳ-ı zāra
anuŋ gibi varılsa bezm-i yāra

gehī göstermek ile oldı kārı
baŋa şemʿ-i ruḫ-ı pür-şevḳ[917]-i yarı [***şem'a***]

456.[918]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol murġ-ābī k'ola düm-dār
var anda hüdhüd-āsā tāc ü minḳār

perī-vār ḳuyruġı ẓāhir degüldür
çıḳup pervāza da ḳādir degüldür

ḳo olsun merdüm-i dīde maḳāmı
görür yeksān zīrā ḫāṣ ü ʿāmı

ėderlerse eger bir gūş-māli
ʿayān olur ne ise ḥasb-i ḥāli

revān gūyā ki andan āb-ı ḥayvān
niçe dil-teşne ʿāşıḳlar bulur cān

457.[919]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol pençe-gīr-i germ-ülfet
beşerle buldılar ʿālemde ʿizzet

gelür ekşer o ḥayvāndan ẓuhūra
maḳām olmuş kimi baʿż-ı ṭuyūra

[917] pür-şevḳ: dildār S; İÜ.
[918] AE: 315[a]; S: 76[a]. ; İÜ: 52[a].
[919] AE: 315[a]; S: 76[a]; İÜ: 52[a].

belī aġzı var ammā yėmez içmez
hem eller gibi ṣolı ṣaġı seçmez

kimi biŋ zaḫm ile gösterdi ṣūret
bulınca dest-būs-ı yāre fırṣat

Reşīdā bī-vefādur olma yārān
şitā eyyāmı oldı elde mihmān

458.[920]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol ṣūreten bir māra beŋzer
dehānında olan gülnāra beŋzer

mülāyimdür baḳılsa līk ser-keş
ele alsalar anı ola āteş

ʿaceb midür düşerse pīç ü tāba
vėrür maʿmūreyi gāhī ḫarāba

ḳaçan bir ejder ile olsa hem-dem
yanından ḳaçar anuŋ ṭurmaz ādem

nebātīdür anuŋ aṣlı dėmişler
niçe ḳuşlar başında yem yėmişler

ṣarılur bir aġaca gāh gāhī
anuŋ hengāme dā'im cilvegāhı

hemān būs eylemek şevḳiyle kārı
yaḳar nāzikdür ammā dest-i yārı [***Top fitili***]

459.[921]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

ne ol ṭabl-şikem bīnīsi ṣūrnā
anuŋ ṣıyt ü ṣadāsı yoḳdur ammā

[920] AE: 315[a]; S: 76[a]; İÜ: 52[a].
[921] AE: 315[a]; S: 76[a]-77[b]; İÜ: 52[a]-53[b].

belī vardur anuŋ aġzı ḳulaġı
ḳulaġınuŋ yoḳ ammā ṣol ü ṣaġı

degül bir vechile ṣūretde maḥbūb
bahār eyyāmı oldı ḫayli merġūb

gezer ellerle bāġ ü lāle-zārı
ėder bilmem niçün giryān ü zārī

anuŋ meyli hemān ezhār ü gülzār
ėder cūş ü ḫurūşı anda her bār

460.[922]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim ola maḥbūb-ı ʿālem
aŋa ṭālib cihānda cümle ādem

gezer dünyāyı eyler ḫalḳı ḫandān
niçe dil-ḫasteye bulmuş o dermān

mühim-sāzı bu bāzār-ı cihānuŋ
ėder ḫıdmetlerin şāh ü gedānuŋ

o fettān-ı cihān bir bī-vefādur
hemān ellerle dā'im āşinādur

seni eylerse iḳbāl ile mesrūr
ṣaḳın ġāfletle olma aŋa maġrūr

kimi zincīre beste olmuş anuŋ
çoġın başdan çıḳarmış dil-rübānuŋ

nihān ėtmez bulursa merd-i dānā
iki yüzli vefāsuzdur o zīrā

nihān ėtmez ***Reşīd***e ṣorma anı
ʿayān olur ne ise dāsitānı[923][***Akçe***]

[922] AE: 315[a]-316[b]; S: 77[b]; İÜ: 53[b].
[923] Beyit AE'de yok.

461.[924]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol cilveger çün ṣūret-i māh
sipāhīler anuŋla oldı hem-rāh

vėrür cürʾet gehī bāzū-yı merde
gehī pāmāl olur bīhūde yerde

girer āteşlere[925] miṣl-i semender
görinür ekṣer altı gözlü ejder

nuḳūşı reh-nümāsı kārvānuŋ[926]
esāsı oldı ḳaṣr-ı çār-pānuŋ

nihān ėtme bilür merd-i süḫendān
semend-i ṭabʿ ile eylerse cevlān [***La'l***]

462.[927]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol ṭurfe cünbüş murġ-ı bī-per
vėrür minḳārı zīb ü zīnete fer

olursa dest-i üstād āşiyānı
ʿayān eyler zemīn üzre zamānı

ṭarīḳ-i Rūşenīde reh-nümādur
sülūkı gāh olur ḳalbe cilādur

yėmez içmez oturmaz yoḳdur uyḫu
velī sīm ü zere eyler tekāpū

bunı ḥal eyleyen müşkil-güşādur
Reşīd engüşti zer mühre sezādur

[924] AE: 316[b]; S: 77[b]; İÜ: 53[b].
[925] āteşlere: āteşe de S; İÜ.
[926] nuḳūşı reh-nümāsı kārvānuŋ: anuŋ naḳşı delīli kārvānuŋ S; İÜ.
[927] AE: 316[b]; S: 77[b]; İÜ: 53[b].

463.[928]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim miṣāl-i çāh-ı Naḫşeb[929]
nümāyān olur anda gāhī kevkeb

gülistān-ı cihāna ābı cāri
ʿayāndur ṣafḥa-i ʿālemde kārı

bulundı çünki ḳurbında neyistān
derūnı anuŋ içün mār-ı pīçān

aḳar gūyā içinden ḳan gāhī
görinen ekṣerī dūd-ı siyāhı

baḳılsa ẓulmet içre āb-ı ḥayvān
niçe dil-ḫaste andan buldı dermān

ʿaceb mi sīm ü zerle olsa tezyīn
bulur revnaḳ anuŋla cümle āyīn

miyān-ı nāsda bulsun ḳo ʿizzet
vėrür çoḳ ādeme ʿālemde rifʿat ***[Devat]***

464.[930]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim vucūdı zerd ü lāġar
hem oldur ṣanʿatında pür-hünerver

yedidür gözleri anuŋ yüzünde
ṭaḳılmış rişteler her bir gözünde

müseddes şekli ekṣer yoḳ ḳarārı
çoġı bir yerdedür ėtmekde kārı

velī gerçi kim anuŋ aṣlı ḫardur
işi sīm iledür ehl-i hünerdür

[928] AE: 316[b]; S: 77[b]-77[a]; İÜ: 53[a]-53[b].
[929] nedür ol kim miṣāl-i çāh-ı Naḫşeb: nedür ol kim hemān bir miṣāl-i çāh-ı Naḫşeb: S.
[930] AE: 316[b]-316[a].

Reşīdā bulınur bu gerçi bī-şek
hele sen esb-i fikre bir ḳolan çek

465.[931]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

ne ol murġ-ı hümā ferḫunde-peyker
olur bālā-yı serden sāye-güster

ʿulüvv-i şān ile ʿālemde mümtāz
anuŋla niçe şāh oldı ser-efrāz

görünmez her zamān bir bī-vefādur
siyeh perçemli gūyā dil-rübādur

olur sūr ü sürūra revnaḳ-efzā
açar bāl ü perin mānend-i ʿanḳā

zer ü zīverle murġ-ı ḫoş-nümādur
ḳonarsa başına yāruŋ sezādur ***(Sorguç)***

466.[932]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

ne ol ṣaḥrā-nişīn-i merdüm-ülfet
görünmez ḫalḳ içinde eyler ʿuzlet

dehān açsa çeker ejder gibi dem
bulur rāḥat ġıdāsı olan ādem

sefer eyler gehī ṣāḥib-ḫazīne
penāh olmaḳda dā'im ʿaskerine

suvārīdür degül reftāra ḳādir
olur gāhī teferrüclerde ḥāżır

derūnı maḥzen-i genc-i nihāndur
hevā germ olsa dāmen dermiyāndur

[931] AE: 316[a].
[932] AE: 316[a].

ḳaçan bir yerde olsa sāye-endāz
ḳurar kār-ḫānesin gūyā resen-bāz

çeker āġūşa ḫalḳı mübtelādur
ḳıyās ėtme bu vaż‘ı nā-becādur [***Çadır***]

467.[933]

Velehu

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

ne ol merdüm-rübā şahbāz-ı mümtāz
açar bāl ü perin ėtdikce pervāz

degüldür yerde gökde bir hümādur
niçe bīgānelerle āşinādur

ḳaçan ‘anḳā gibi eylerse cevlān
olur ya bā‘iṣ-i vuṣlat ya hicrān

ṣuyın bulduḳca ol murġ-ı hevāyī
vėrür cūş ü ḫurūş ile ṣadāyı

kiminüŋ ṣafravī oldı mizācı
ġıdā eyler ne bulsa ṭatlu acı

bıraḳma ḳuyruġın ṣaḳın elüŋden
çıḳarsın ṣoŋra ġafletle yoluŋdan

yaḳın eyler gehī ‘uşşāḳa yārı
ola dā’im muvāfıḳ rūzigārı ***[Kayık]***

468.[934]

Velehu

Mefā‘īlün mefā‘īlün fe‘ūlün

nedür ol kim vucūdı ḫalḳa ni‘met
muḥaddeb ṣūret ammā pāk-sīret

miṣāl-i ḳurṣ-ı meh olsa nümāyān
temāşāsı ėder eṭfāli ḥayrān

[933] AE: 316[a].
[934] AE: 316[a]-317[b].

3 alup āġūşa bir aḳ sādeli yār
anuŋla eylemekde ʿarż-ı dīdār

degül nā-puḫte vardur anda māye
bulursa başda nʾola gāhī pāye

5 ėdüp dest-i mülāyim anı taḫmīr
ėder ṣıbyānı vaṣl-ı niʿmeti sīr

469.[935]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol çifte gül birdür nihāli
süḫen-sencān ėder gūş ol meʾāli

ne güldür her ne dėrseŋ eyler iẕʿān
ėder elfāẓla maʿnāyı pinhān

3 degül bīgāne güftār-ı hezārda
anuŋ-çün āşinā ol gül-ʿizārda

ḳaçan deryā-yı ṣıḥḥat eylese cūş
ṣadef-veş dürr-i noḳṭa açar āġūş

5 girerse bu lüġaz dest-i nigāra
sezādur eyler ise gūş-vāre [***Kulak***]

470.[936]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol kim ḥayāt-efzā-yı ʿālem
bulur neşv ü nemā feyżiyle ādem

ṭarīḳi var sulūk eyler cihānda
refīḳ olmuş ṣabāya gülsitānda

3 vucūdı ʿāleme maḥż-ı keremdür
firāvān luṭfı herkes muġtenemdür

[935] AE: 317[b].
[936] AE: 317[b].

ėder beẕl-i kerem ṣāḥib-ḫazīne
anuŋ mülkünde var niçe sefīne

5 başı yüksekde yüzi yerde ammā
tekāpū ile eyler ḥükmün icrā

hezārān ʿayn ile nāẓır cihāna
ayaġı var gezer ḫāne-be-ḫāne

7 o bir maḥbūb-ı ʿālem sīm-tendür
velīkin gāhī ẓālim-i rāh-zendür

sipihri eyleyüp tesḫīr gāhī
nümāyān gösterür mihr ile māhı

9 anı her kim bilüp eylerse işrāb
Reşīd ümmīdi baġı ola sīr-āb [***Su***]

471.[937]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol kim iki başlı semender
sezādur ehl-i keyfe olsa yāver

bunı her kim bilür ol merd-i dānā
ola mālik birine keyfe māşā

472.[938]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol şaḫṣ-ı ḫūnī mār-perver
ṣadāsı ḳalmamış ṣūrnāya beŋzer

yoġiken ekl ü şürbi hażma ḳudret
ne vėrseŋ yėr içer ėtmez ḳanāʿat

[937] AE: 317[b].
[938] AE: 317[b].

473.[939]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür bildüŋ mi anı nūr-ı dīdem
yaḳın eyler baʿīd olsa bir ādem

474.[940]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 ne ol sevdāyī-meşreb pāk-ṭıynet
cihān ḫalḳı anuŋla germ-ülfet [***Kahve***]

475.[941]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol kim ḥarīr anuŋ libāsı
degül eksük velī başda belāsı

teni lāġar ʿanāsından cihānuŋ
ṣayılur üstüḫᵛānı bir bir anuŋ

3 dilā fehm ėt bu sırrı gör ne ḥāldür
libās-ı ibrīşim aŋa ḥelāldür

derūnı gıll ile ġışşdan muḳaddes
aŋa dėrsem yaraşur çarḫ-ı aṭlas

5 ṭutar tīr-ı ḳażāya sīne her bār
meger anuŋ demürden yüregi var

476.[942]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

[939] AE: 317[b].
[940] AE: 317[b]; S: 77[a]; İÜ: 53[a].
[941] AE: 317[b]-317[a]; S:77[a]; İÜ: 53[a].
[942] AE: 317[a]; S: 77[a]; İÜ: 53[a].

1 nedür ol kim teni beŋzer hilāle
aŋa cāndur velī her dem nevāle

gezer Mıṣr ü ʿIrāḳ ü Hind ü Şāmı
ṭurur belde ṣanasın bir ḥarāmī

3 şu deŋlü dilber-i raʿnādur ol cān
yüzin görse olur kāfir Müselmān

zer ü zīverle zeyn ėtmiş libāsın
ṣanasın bir yigitdür ol cilāsun

477.[943]

Esīrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol kim iki deryā mülāḥıḳ
ʿaceb ḥikmet ḥudūdunda muṭābıḳ

temevvüc eylemez ḳaʿrına ḥad yoḳ
mücellā vü muṣaffā vü bulanıḳ

3 bu baḥreyni iḥāṭa eylemiş sīm
o sīme baḳma ol pīrāna lāyıḳ

Esīrī görmedigüm gördüm anda
neler ḫalḳ eylemiş billāh Ḫāliḳ

478.[944]

Şāhin Girāy

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol rind-i bī-pervā vü ḳallāş
taʿalluḳdan beri bir yalıŋuz baş

ne cismi var ne gözi ne ayaġı
tepesinde hemān var bir ḳulaġı

3 açıḳdur aġzı dā'im ġāra beŋzer
velī ġār içre bitmiş ḫāra beŋzer

[943] AE: 317[a]; S: 77[a]; İÜ: 53[a].
[944] AE: 317[a]; S: 77[a]-78[b]; İÜ: 53[a]-54[b].

süpürür buldığın eyü fenādur
muḥaḳḳaḳ cūʿ-ı kelbe mübtelādur

hemān yėr bilmez iriyi ufaġı
velī gitmez boġazından aşaġı

döker yėdiginji ol ḳurda ḳuşa
ġıdāsın eylemişdür ġayra ṭūşe

ḳaçan bir emre istiḫdām ėderler
ṭutup anı ḳulaġından yėderler

bulunmazsa bu araya araya
varup yalvāralar ***Şāhin Girāy'***a

479.[945]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim ʿaceb taḥt-ı muʿallaḳ
ne yerdedür ne gökdedür muḥaḳḳaḳ

hevāya ḳuş gibi pervāz ėder hem
süvār olmuş anja bir dāne ādem

480.[946]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol seyyid-i sebz-i ḳabā-pūş
gören ʿuşşāḳ olur sermest ü medhūş

ṭoġar yılda anadan ḫūb-ruḫsār
emīrāne ṣarar başına destār

cihāna fer vėrür zībā cemāli
ʿacāyibdür o şāhunj rūy-ı āli

ḳaçan kim çıḳara yeşil ʿabāyı
ėde bāy ü gedāya merḥabāyı

[945] AE: 317[a]; S: 78[b]; İÜ: 54[b].
[946] AE: 317[a]-318[b]; S: 78[b]; İÜ: 54[b].

481.[947]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol kim şerīf ü hem muʿaẓẓam
gören anı olur ġāyet mükerrem

sücūd eyler aŋa cin ile insān
güzel ḫalḳ eylemişdür anı Raḥmān

482.[948]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 ne ḳuşdur ol zümürrüddür yuvāsı
ḳanadı altun incidür ġıdāsı

açar altun ḳanadın ol seḥer-gāh
ṭutar dünyā yüzin ol murġ her gāh

483.[949]

Lāmiʿī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 ne ejderdür o kim ṣad-pāya beŋzer
dilinde tīri ḳā'im yāya beŋzer

ḳanat açsa başı çarḫ-ı berīnde
ḳarār ėtse eli ḳaʿr-ı zemīnde

3 ne deŋlü kūh-vār olsa girān-bār
sebük-reftārdur yel gibi her bār

sürinür ḳarnı üzre yürise ol
düminden yėdmeyince[950] ṭutamaz yol

5 başında gerçi kim tāc-ı Ḳalender
hemānā ṣaçları cāmiye beŋzer

[947] AE: 318[b]; S: 78[b]; İÜ: 54[b].
[948] AE: 318[b]; S: 78[b]; İÜ: 54[b].
[949] AE: 318[b]; S: 78[b]-78[a]; İÜ: 54[b]-54[a].
[950] yėdmeyince: yetmeyince S; İÜ.

nigūn bir ḫaymedür ḳā'im sütūnı
felek-veş ḳalʿadur ḫālī derūnı

7 ṣanasın ṣūre-i *Nūn ve'l-ḳalem*dür
ki anda levḥ-i ʿālem pür-raḳamdur

ṭışında tünddür sevdāyī-meşreb
içi ṣafrā ile ṭolmuş leb-ā-leb

9 sürür zencīrini dīvāne dildür
maḳāmı gāh āb ü gāh gildür

dėr ėdüm ḳalʿa ḳalʿa ėtse seyrān
oḳurdum kūh kūh ėtseydi cevlān

11 ʿaceb evrendür ol hergīz demi yoḳ
yürür bir demde ammā adımı yoḳ

Süleymān gibi taḫtın ḫurrem ü şād
cihānı cümle seyrān ėtdürür bād

13 ṣalar āb üzre ḫıżr-āyīn muṣallā
bugün ser-geştesidür çarḫ-ı aʿlā

ser-ā-ser geşt ėder āfāḳı bī-pā
kemer-gāhına gelmez heft-deryā

15 lebi ḫuşk āb içinde baḥr-kirdār
yoġiken per ü bāli yine ṭayyār

484.[951]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 ne güldür ol ki baḳmaz ḳış ü yaza
açılur her nefesde tāze tāze

ayaġına aġaçlar zer-feşāndur
oṭaġına benefşe sāyebāndur

3 çıḳar taşdan ėder ḫāk içre mesken
ḳararur ṣudan ü semrür havādan

dėr ėdüm laʿl laʿl olsaydı pür-sūz
oḳurdum mihr mihr olsa siyeh rūz

[951] AE: 318[b]-318[a]; S: 78[a]; İÜ: 54[a].

5 hele bir ḫūbdur tābende manẓar
siyeh perçemlü yalın yüzlü dilber

yanar pār pār cemāli āfitābı
cihānı rūşen eyler ferr ü tābı

7 ḳızarmış lāle gibi yaʿni pür-şerm
yüzi ıssı gözi odlu özi germ

fürūġ-ı māhdan vardur ferāġı
ki nūrından yaḳar ʿālem çerāġı

9 ėrişse āheni mūm ėde şevḳi
eridüp ṣu ėder ḫārāyı ẕevḳi

bu ḥüsn ile gör ol gül yüzli dildār
yatur kül öksüzidür yalıŋuz zār

11 elinden çūp yėr her külḫenīnüŋ
dem-ā-dem hem-demidür her denīnüŋ

485.[952]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür bir nā-ṣıfat ol şeyḫ-i fāni
zebānı yoḳ ḳılur dil-keş beyānı

murāḳıblar gibi dün gün eger ser
ḳalur seyrinde ḥayrān çarḫ ü aḫter

3 riyāżetden ḳadīd ėtmiş tenini
dil ü cānlar yaḳar sūz ü enini

ʿurūḳı içre yoḳdur gerçi ḳanı
sūzı eyler ḫacil āb-ı revānı

5 el ucıyla anuŋ żarbın dutanlar
bulur şiryānları żarbın ḳavī-ter

başı gül ṣaçları pāyına ėrmiş
ḳadi oḳı belā yayına girmiş

7 muḥaddeb arḳası ṣadrı muḳaʿar
girüp ardına ẓahrından ṭutarlar

[952] AE: 318[a]; S: 78[a]-79[b]; İÜ: 54[a]-55[b].

żaʿīf olmuş ṭamarlar şöyle ẓāhir
ṣayılur postunuŋ üstünde yer yer

9 behişt-āsā ruḫı ser-sebz[953] dā'im
bir ayaḳ üzre ṭūbā gibi ḳā'im

ḳatı pīr olmaġın ol şeyḫ-i kāmil
dili eṭfāl gibi luʿba mā'il

11 şuʿāra ṭūṭī vü eşʿāra bülbül
ṭutar āvāz ėdicek dehri ġulġul

mürīd-i şeyh-i cāmī olmaġın ol
ridā vü ṭaylasānı mūy-ı merġūl

13 egerçi layık-ı tāc-ı ḳabādur
cihānda iḫtiyārı bir ʿabādur

ėdüp bī-ḥad rükūʿ ol merd-i ṣūfī
bükülmişdür miṣāl-i kāf-ı kūfi

15 bunuŋ keşfinde kim eylerse āheng
hilāl-āyīn ḳadüŋ ḳıl ***Lāmiʿī*** çeng

486.[954]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol sāde-rū ṭıfl-ı ṭarab-sāz
olur her söz ü sāz ehline dem-sāz

ruḫı şām eylemiş ṣubḥını māhuŋ
ḳara ḳılmış günini ṣubḥ-gāhuŋ

3 Ḳalender şekl ammā Ḥayderī vār
ser-tā-pā teninde ḥalḳalar var

meh-āsā devr-i ḥüsninüŋ zamānı
cemāli naḳşınuŋ ḥayrānı Māni

5 ḳadini çenber ėtmiş ḳahr-ı devrān
ʿaceb mi çarḫ elinden ėtse efġān

[953] ser-sebz: ser-sebze S.
[954] AE: 318[a]-319[b]; S: 79[b]-79[a]; İÜ: 55[b]-55[a].

dilidür āşināsı baḥr-i ḳulzüm
öter gögsü felek-kirdār güm güm

7 bu böyleyken girü ol māh-ı devrān
ḳılur geh raḳṣ ü gāh emrinde ḥayrān

derūnı çarḫ-veş pür-aḫter iken
terāzū gibi keffi pür-zer iken

9 gedāyīler gibi göŋli gözi aç
bir iki manḳıra ʿālemde muḥtāc

gehī ʿüryān olur gāhī nemed-pūş
derūndan gāh zār ü gāh medhūş

11 el üzre ṭutar iken anı ʿālem
urur ṣu gibi rū ol ḫāke her dem

cihānda gerçi çekmiş çoḳ şikence
elinden yėmiş üstāduŋ ṭabanca

13 velī ḫūbān-ı devrān-veş ḥayāsuz
zer ü sīm üzre cān vėrür vefāsuz

çü bu devr içre oldur sikke-peyker
ʿaceb mi vėrse żarb-ı ġam ṣafālar

15 görüp her bezm-i germi yüz ḳızardur
bir iki aḳça çeşmini bozardur

bu remzi kim ki fāş eylerse dehre
def-āsā ***Lāmiʿī*** sür yere çehre

487.[955]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol ʿāşıḳ-ı pür-derd ü ḥayret
dilin yaḳup kül ėtmiş nār-ı ġayret

civān-ı bī-dil ü ḥayrān-ı bī-dem
ne kim dėrseŋ ṭutar çeşm üzre ol dem

[955] AE: 319[b]-319[a]; S: 79[a]-81[b]; İÜ: 55[a]-56[b].

ṭışı gibi derūnı ṣāf ü sāde
sipihr-āyīn gözi gönli güşāde

naẓarda bī-zebān ü ser-bürīde
tehī dil sīne-çāk ü kör dīde

dehān açdıḳda ammā ʿışḳı şerḥa
deminden diller olur şerḥa şerḥa

ser-ā-pā ölse ṭanı mı derd içün dil
ki ʿışḳa niçe yerden baġlamış bil

dehān-ı yār ile hem-dem dehānı
beyān eyler zebān-ı bī-zebānı

nevāda bülbül-i şīrīn-zebān ol
süḫende ṭūṭī-i sükker-beyān ol

hevāyī ṭabʿ gūyā serv-i ser-keş
demi bād-ı semūm-āsā pür-āteş

tenidür ṣanasın mār-ı füsürde
hevā germiyyetinden cānı zinde

yılan gibi çü ḳabından çıḳar ol
dem-i pür-semmile cānlar yaḳar ol

dem-ā-dem ʿışḳdur cānında yādı
cihānda bir nefes dirlik murādı

derūnından ḳopardıḳca ġam āvāz
anа āheng urur gerdūn-ı dem-sāz

çü baġrı tīġ-i ʿışḳ ile delinmiş
dili pür-derd olup benzi alınmış

kesilmiş ʿışḳ-ı yār ile her işden
yėmek içmekden ü yād ü bilişden

ėder her demde şerḥ-i iştiyāḳı
nefes olduḳca cānı içre bāḳi

ne denlü ėtse yār egri nigāhı
girü dildāradur anuŋ penāhı

özin gerçi kim ėtmişdür ġam içre
müşārü'n-bi'l-benāndur ʿālem içre

açanlar ***Lāmiʿī*** bu beste rāzı
bilürler n’ėdügin ben pür-niyāzı [***Ney***]

488.[956]

Ṣābit

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol bir ḳarış ḳāmetli āfet
neşāṭ-ı bezm-i āb-rūy-ı ṣoḥbet

egilmez dik ṭurur bir mīle beŋzer
şeb-i vuṣlatdaki iḥlīle beŋzer

beli nāzik dibi ġāyet yoġundur
göŋüli ney-şekerden bir boġundur

belā-yı fatḳı vardur nā-güzīrüŋ
ki şişmiş cāy-ı maʿhūdı faḳīrüŋ

hevā-veş biri maḥv olmuş arada
faḳaṭ bir ḫāya ḳalmış mübtelāda

meşāne yollarında ṭaşı da var
ṣulanmış burmalı bir başı da var

velī ṣoḥbetde herkes raġbet eyler
el üstünde ṭutar hep ʿizzet eyler

ṣu dökmek istedikce evvel āḫir
ṭutar sīmīn legen keff-i ekābir

ḳadıncıḳlarla ġāyet başı ḫoşdur
ḥayāt ābıyla pürdür ṣanma boşdur

vėrüp zīnet ruḫ-ı gül-veşlerine
muḥaṣṣal ṣu seper āteşlerine

biri alsa ele raġbetle fi’l-ḥāl
olur gül penbe-i keffinde inzāl

gelicek birisine daḫı nevbet
eline defḳ ėder bir vefḳ-i şehvet

ṭutup nevbetce her biri avuçlar
metāʿın ışladursa kimi ṣuçlar

[956] AE: 319[a]; S: 81[b]; İÜ: 56[b].

lüġazden nem ḳapup bir lāle-ruḫsār
ṣaḳın ter düşmesün ṣu serpicek var

489.[957]

Vehbī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol tīr kim zihsüz kemānı
kemāndan çıḳmadan urur nişānı

o tīrüŋ demrenidür müşg-i sūde
oŋulmaz urduġı zaḫm-ı güşūde

3 bulaşur gāh ü geh peykānı ḳana
döner gūyā ki ḥınnāli benāna

ḳuramaz herkes ol tīrüŋ kemānın
uramaz ursa da farżā nişānın

5 derūnda ṣaḳlamaz rāz-ı nihānı
başını kesseler söyler zebānı

geh olur tīr-keş sīmīn içinde
girer gāhī mezāra līk zinde

7 ne tīr aŋa Sinān dėnse yeridür
baḳılsa Ẕü'l-fiḳār-ı Ḥaydarīdür

şebīh olur gehī çūp-ı nebāta
gehī ṣan lüledür ʿaynu'l-ḥayāta

9 beşer ḳullanur ol tīr ü kemānı
meleklerden de ḥiss ėtdüm ben anı

490.[958]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 temāşā eyledüm bir gūy-ı ġalṭān
rübūde ėtmiş anı iki çevgān

[957] AE: 319[a]; S: 81[b]-81[a]; İÜ: 56[b]-56[a].
[958] AE: 319[a]-320[b]; S: 81[a]; İÜ: 56[a].

bürīde kelledür ẓan ėtme gülle
şehīd olmaḳla giymiş sebz ḥülle

3 vucūdı şerḥa şerḥa yāre yāre
miṣāl-i câme-i gül pāre pāre

teninde var ḳavī bir üstüḫᵛānı
kemiksüz evliyā ẓan ėtme anı

491.[959]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 gėce çeşmümde bir ḥavż oldı rūşen
ki olmuş gözeciklerle müzeyyen

o ḥavżuŋ içine bir şest atılmış
velī ortada bir şey yoḳ ṭutulmuş

3 aŋa ben diḳḳat ėtmişdüm kemāhī
yine ol şeste ol ḥavż oldı māhi

492.[960]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür meşhūr-ı ʿālem üç birāder
ki nāmına kevākib-zāde dėrler

pey-ā-pey cilvegerlerdür cihānda
olurlar münḳażī endek zamānda

3 biri leb-teşnedür āb-ı ṣafāya
biri āluftedür mā'il hevāya

biri ṣūfī ėder ḫāk üzre secde
getürür bir niçe nā-çīzi vecde [***Cemre***]

493.[961]

Velehu

[959] AE: 320[b]; S: 81[a]; İÜ: 56[a].
[960] AE: 320[b]; S: 81[a]; İÜ: 56[a].
[961] AE: 320[b]; S: 81[a]; İÜ: 56[a].

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol şekl-i maḫrūṭī-i zībā
nebātī câme ile cilve-fermā

ocaġa intisāb ėtmek murādı
serā-yı ḫāṣa vardur[962] intisābı

boyı parmaḳ ḳadar ammā ki yine
düşirür ḫalḳı gāhī birbirine

kimine ḫoş gelür kimine menfūr
olur şeh meclisinde nāmı meẕkūr

494.[963]

Fennī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol bir gürūh ʿasker ki dāʾim
gėce gündüz olurlar cümle ṣāʾim

yėmezler gāh olur kim ṣu içerler
begendigi yere anlar geçerler

anuŋ her biri bir dervīş-dildür
ḳırılsalar da açlıḳdan degüldür

kimisi söze māʾil kimi sāza
kimisi ṭolmaya kimi piyāza

kimi ṭarḥ ėtmede āḫir zemīni
kimi gezmekdedür faġfūr-ı Çīnʾi

hemān bir naḳş ü ṣūretdür ṭururlar
belā bu kim ocaḳdan dem ururlar

kimi mühr-i Süleymān ṣūretinde
olur gülzār-ı dehrüŋ zīnetinde

aṣıl ṭıynetleri ṣuyını bulmış
sebeb iḥyālarına āteş olmış

[962] vardur: var AE.
[963] AE: 320[b]-320[a]; S: 81[a]-82[b]; İÜ: 56[a]-57[b].

olup her biri bir ṣāḥib-metānet
kemerler anlar ile buldı şöhret

ururlar anları muḥkem kemende
yüzini bindürürler bir semende

o leşker şehre geldikde bu reftār
gelür ṭūġıyla sancāġıyla her bār

cihān içinde anlar ṭurfe-eşḫāṣ
vėrürler anlara bir ḳaryeyi ḫāṣ

hele meşrebleri ġāyet ġarāyib
büzülürler eger dār gelse ḳalıb

biŋ ellidür bu ʿasker olsa taʿdād
ėderler cemʿ olup bir ḳalʿa bünyād

yazup gönder bunı ol nāzenīne
ḥora geçmez ise çalsun zemīne

bunuŋ vaṣfı velī [yoḳ] reng-i gözde
ḳızıluŋ çıḳdı ***Fennī*** bu lüġazde

495.[964]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol bir nigār-ı rāst-ḳāmet
serinde beste-āşūb-ı ḳıyāmet

ne cānı var ne pāyı var ne desti
ėrişdükde ayıldur ḫayli mesti

olur geh pīre gāhī gence mā'il
gezer āşüftedür menzil-be-menzil

aṣarlar ekṣerī geldikce dāra
yāḫūd kim bindürürler bir ḥımāra

görenler mār-ı zülfin böyle dėrler
kime degse hemān boz yügrük eyler

kemerde çölde belde mār-ı pür-pīç
daḫı gencīneden olmaz cüdā hīç

[964] AE: 320[a]; S: 82[b]; İÜ: 57[b].

7 baḳılsa fehm olunur cünbüşinden
kimi āzürde olmaḳ rencişinden

ṣoḳar ḥayvānı yoḳdur gerçi zehri
gezer ḳuyruḳlı yıldız gibi dehri

9 kimi yek-ser kimi anuŋ dü-serdür
kimi bāzīçe-i dest-i püserdür

terāzū-yı kef-i cān-bāza beŋzer
olur güm-gerde reh-peymāya rehber

11 aŋa ben mār-ı māhi dėrdüm ammā
acıdur eti yėnmez kejdüm-āsā

getür ḥallini ėy ***Fennī*** miyāna
lüġaz de ėrmeye ḥattā ziyāna

496.[965]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 o şaḫṣ āyā nedür ġırbāl-āsā
vucūdı dīdedür anuŋ serāpā

başı vardur ayaġı cānı yoḳdur
gözünden ekl ėder dendānı yoḳdur

3 gürisne olsa da baḳmaz nebāta
velīkin ṭabʿı māʾil sebz ü ete

ʿacebdür kim gerek ḫuşk ü gerek ter
ḥasūd-āsā göziyle gördigin yėr

5 gerekse ėtmesünler aŋa raġbet
her evde bulunur birisi elbet

bunuŋ ḥayrānıyam ben de efendi
aṣarlar iş bitince derd-mendi

7 lüġaz ***Fennī*** dėme ḫatm oldı bende
maʿārif ehline olmaz perende

[965] AE: 320[a].

497.[966]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür āyā o ser-pūş-ı ʿacāyib
Çivi-zādeye tāc olsa münāsib

yarım endāzedür ḳadd-i kütāhı
bu ḳanda ḳanda ya devlet külāhı

derūnı ṭışına uymaz miṣilli
geh āhen dil olur geh ṭatlu dilli

dėr idüm ḥamline şīrīn-māye
eger ḥaml olmasaydı būriyāya

anı bir zen bile alsa eline
vėrür kellesini anuŋ yolına

baḳanlar şekline dėrken ne ḳara
ṣonuŋda tāc olur mīrāṣ- ḫᵛāra

olup taḳlīd ile serḫōş ekṣer
ḫarābāt ehli ile cilve eyler

ne cāya ʿāzim olsa hem-çü ḥaddād
ḫarāb olmuşken eyler ekṣer ābād

naẓar ėdüp bu sırr-ı nev-neşīde
bilürse Mıṣrʼı vėr ***Fennī*** Reşīdʼe

498.[967]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol bir güruh-ı ṣāḥib-ālet
ėderler mecmaʿ-ı nāsda ticāret

görürlerse eger bir sāde ruḫsār
olurlar dāl pusaṭ[968] aŋa ḳafādār

[966] AE: 320[a]-321[b].
[967] AE: 321[b].

3 metāʿ-ı vaṣlı görmezden muḳaddem
alup vėrmekdedür anlar dem-ā-dem

görürler ḳanda bir egri nihāli
ururlar püşt-vānı lāʾubāli

5 eger yāre bulurlarsa aralıḳ
ṭon üstünden ėderler āşinālıḳ

bulup ḳuyruḳ yaġını mūm dökerler
verā-yı perdeden de iş görürler

7 bu ṣınfuŋ ekşeri nefsinde māhir
siper naḳş eylemekde miṣli nādir

bu kār erbābınuŋ ancaḳ ṣafāsı
elinüŋ kiri yüzinüŋ ḳarası

9 eger fehm eylemezseŋ bu kelāmı
dayaḳlar seni şeh-zāde imāmı

499.[969]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol bir civān-ı nāz-perver
vucūdın beẕl ėder aḥbāba ekşer

ne elḥānı var anuŋ ne revānı
ḳafesdür ʿandelīb-āsā mekānı

3 ʿArab'da Rūm'da daḫı ʿAcem'de
olur ẕikri anuŋ bir cümle femde

girer şāne gibi rīş-i sefīde[970]
olur pehlū-yı cānāna resīde

5 nice vaṣf ėtmeyem bir sīm-berdür
kiminüŋ min-vecih şekli ḳamerdür

[968] dāl pusaṭ: Fennî Divanı'nda dal-besaṭ olarak geçmektedir. .Bkz. DEMİRKAZIK, Hacı İbrahim, *18. Yy Şairi Mustafa Fennî Dîvân (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, (2C) C. 2, İstanbul, 2009, s.865.
[969] AE: 321[b]; S: 82[a]; İÜ: 57[a].
[970] sefīde: sepīde S; İÜ.

meh-āsā eksilür artmaz dem-ā-dem
ne ḥāletdür olur ellerle maḥrem

7 mücerred ādeme çoḳ eylük eyler
ḫuṣūsā būn deminde lāzım ekşer

lüġaz ***Fennī*** cihānda bir eşerdür
bunı temyīz ėden ṣāḥib-hünerdür

500.[971]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 yine vardur benüm bir ḫoş suʾālim
anı her kim ki bildi oldı ʿālim

ne dilberdür o kim ḫūb ü dilārā
cihān içinde yoḳ mānendi[972] aṣlā

3 var anuŋ ḫaṭṭ ü ḫāli bī-nihāyet
bulunmaz ḥüsn-i evṣāfında ġāyet

kimesne yoḳdurur andan muḳaddem
beġāyet ḫalḳ arasında mükerrem

5 ziyāde çoḳ ḥikāyet ėtmiş ezber
ṣadāsı yoḳ dili yoḳ līk söyler

ḳoyuben anı ʿārifler öŋüne
ṭuyunca nāẓır olurlar yüzine

501.[973]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol murġ-ı lāġar-düm çü şahbāz
ėder ėller ḳanadı ile pervāz

mişāl-i baṭṭ iner bir cūya gāhī
bu ḳuşdur dėyü ėtme iştibāhı

[971] AE: 321[b]-321[a]; S: 82[a]; İÜ: 57[a].
[972] yoḳ mānendi: mānendi yoḳ S; İÜ.
[973] AE: 321[a]; S: 82[a].

şekilde peyker-i māh-ı nev-āsā
hilāli bedr olur bir demde ammā

girer pür-neş'e[974] bir laʿlīn ġāra
çıḳar gāhīce bir rengīn ḥiṣāra

ėder pür-raḫne ol ḥışn-ı güzīni
ḫarāb eyler o cāy-ı nāzenīni

502.[975]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

ne ḳuşlardur olar uçar havāda
yatarlar elli altmış bir yuvāda

ḳamusı üç ḳanatlı bir ayaḳlı
beyāż tenli daḫı laʿlīn dudaḳlı

503.[976]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

evin arḳasına urmuş bir ādem
çıḳar ṣaḥrāyı seyr eyler dem-ā-dem

eli yoḳ ayaġı yoḳ boynuzı var
velī ḳanda gider ise izi var

504.[977]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

ne şeydür ol ne rūḥı var ne cismi
ḳonup göçdigi yerde ḳalur ismi

mekānı rūz ü şeb ṭaş ile ṭopraḳ
yėdigi geh aġaç geh ḳurı yapraḳ

[974] neş'e: teşne S.
[975] AE: 321[a]; S: 82[a]; İÜ: 57[a].
[976] AE: 321[a]; S: 83[b]; İÜ: 58[b].
[977] AE: 321[a]; S: 83[b]; İÜ: 58[b].

bir aç gözlüdür ol ʿālemde ṭoymaz
ṣu vėrseŋ bir daḫı aŋa o yunmaz

ʿacebdür bu kim ol elsüz ayaḳsuz
gezer ammā ḳımıldamaz dayaḳsuz

mekān ṭutdıġı yerde hem dirilür
beyāż ḫırḳa ile yatar bürinür

505.[978]

Fennī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim müdevver iki billūr
ṭaḳıcaḳ burnuŋa vėrür göze nūr

ṭaḳup parmaġına ṣatar Yehūdī
yüri hey ḳaḥbenüŋ būrnaz Cehūdı

506.[979]

Ferdī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol ḳavs-heyʾet-i ʿaḳreb-endām
ḳomış efvāh içinde kendüye nām

kemāŋı āhen ü kec-tīr kendi
ḫamīde ḳāmet ü pek pīr kendi

Frengī-meẕheb ü Tersā-ʿaḳīde
geçürmiş ʿömrin ʿilm-i mūsiḳīde

görüp dilber anı ėtse tebessüm
lisān-ı ḥāl ile eyler tekellüm

benān ile nevāz olunsa bī-kāst
ėder āġāz ü encāmın yine rāst

hemān būs-ı leb-i dildāra ḫayrān
ṣanursın görmemiş hīç zaḫm-ı dendān

[978] AE: 321[a]; S: 83[b]; İÜ: 58[b].
[979] AE: 321[a]-322[b]; S: 83[b]; İÜ: 58[b].

7 hele ḫūbān ile ülfetde mecbūr
aŋa nisbetle ehl-i perde ṭanbūr

507.[980]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol ṭurfe efʿī ḳ'ola tev'em
başı ḳuyruġı bir ikisinüŋ hem

birinüŋ ḳuyruġı birisine baş
ne göz vardur birisinde ne ḫod ḳaş

3 öbirinüŋ de başı aŋa ḳuyruḳ
ikisi de degül başına buyruḳ

ikisinüŋde baġlıdur miyānı
zamānı çekilür boş ḳorsaŋ anı

5 bir ʿużvı gitse ėrer aŋa noḳṣān
bunı da böyle ḫalḳ ėtmiş o Sübḥān

bilinmez gerçi kim bir özge sırdur
bilen yanında ikisi de birdür

7 bunı her kim bilüp ėderse iẕʿān
birin ceybinde bulsun ol Müselmān

508.[981]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol gūy-ı gerdān-ı müşebbek
döner hem-vār ü nā-hem-vār bī-şekk

ḫilāf-ı yek-diger ėtmekde devrān
yine ṭurur mināda ṭurfe seyrān

3 bürūdet üzre ṭabʿı gerçi berf-veş
derūnı gūyiyā bir ḥavż-ı āteş

döner başı gehī mānend-i sersām

[980] AE: 322[b]; S: 83[a]; İÜ: 58[b]-58[a].
[981] AE: 322[b]; S: 83[a]; İÜ: 58[a].

ėder sūz-ı derūnın āhı iʿlām

ėdince ḳurb-ı yāra cismin īṣāl
gehī rū-māl ėde geh ola pā-māl

509.[982]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol murġ-ı ābī ola şeb-gerd
muvaffaḳ olmaya ṣaydına her merd[983]

per ü bāli yoḳ ammā bir ḳolı var
aŋa ḫıdmet ėder niçe ḳulı var

yėdigi ekşeriyā laḥm-ı insān
velī hażm eylemez ḳayy ėder ol ān

ġıdāsı āb līkin hażm olınmış
anuŋ da ḳısmeti böyle bölinmiş

ġıdā ḳaydında olmaz çoḳluḳ ol ḳuş
naṣībi aġzına gelür çü bayḳuş

510.[984]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol pīr-i sergerdān ü ḥayrān
yėmez içmez oṭurmaz ṭurfe seyrān

serin bir murġa ėtmiş āşiyāne
ne āb ister o murġ andan ne dāne

ṣarar başına bir destār-ı rengīn
degül merdāne olmaḳ aŋa āyīn

aṣar hem-yānesin her dem[985] miyāna
ṭurur ortada dā'im[986] sā'ilāne

[982] AE: 322[b]; S: 83[a]; İÜ: 58[a].
[983] Vezin problemi.
[984] AE: 322[b]-322[a]; S: 82[a]; İÜ: 58[a].
[985] her dem: lābüd S; İÜ.
[986] dā'im: lābüd S; İÜ.

alup eṭrāfını bir ḳaç Ḳızılbaş
gėce gündüz ėderler ceng ü perẖāş

üşüp başına āẖir sürẖ serler
ṣaçını ṣaḳalını hep yolarlar

velī bir Mevlevī mū-tāb ṣanʿat
o demde gösterür bir ġūne luʿbet

semāʿ eyler ṣafāsından o yek-fen
burar ṣarar alınca ellerinden

olur dımdızlaḳ ol pīr-i Ḳalender
ʿAcem elçisi ẓanneyler görenler

511.[987]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol bü'l-ʿaceb sūhān-ı şiddet
dil-iʿuşşāḳ-ı zāra vėrdi zaḥmet

raḳīb āsūde-vār ẕevḳ ü ṣafāsı
dil-i meyyāl-i ʿāşıḳ mübtelāsı

bunuŋ hüşyār görmez inkisārın
çeker ʿayyāş her bārı ẖumārın

kec ü mecdür żaʿīf ü nātüvāndur
gehī pinhān olur gāhī ʿayāndur

olur pinhān olursa daẖı derkār
ʿamelde ḳuvveti var şiddeti var

miṣāl-i mūrçe āşūb-ı sükker
dīdük nam ü nişānını mükerrer

hüveydādur bu ṣāḥib-sırr-ı mübhem
ėdermiş ẖurremi vü hemmi müdġam

belī meşşāṭa-i zülf-i girih-gīr
bunuŋla ḥal ü ʿaḳde ėtdi tedbīr

[987] AE: 322[a]; S: 84[b]; İÜ: 59[b].

512.[988]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

ne üç eczālu terkīb olur ol kim
içinden birisi gitse ḳalur beş

dönüp ol iki üzre bir gelürse
şarāb-ı nāb olur maṭbuʿ vü dil-keş

513.[989]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol lāciverdī tāc-ı ḫāḳān
ṭaḳınmış gülşen içre tīġ-i bürrān

zeberced Ẕü’l-fiḳār’ı var elinde
zümürrüd ḫançerin ṭaḳmış belinde

514.[990]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim anuŋ vardur dehānı
dehānında degül ammā lisānı

dili ṭurmaz anuŋ aṣlā eli yoḳ
ayaġı bir velī parmaḳları çoḳ

ayaġıyla ṭutar niçe o her dem
çevirirler anuŋ-çün anı muḥkem

şu deŋlü yėr velī yoḳ imtilāsı
ne ḫoşdur yerinüŋ āb ü hevāsı

evine varsalar anuŋ ḳonuḳlar
muḳayyed olup anları ḳonuḳlar

[988] AE: 322[a]; S: 84[b]; İÜ: 59[b].
[989] AE: 322[a]; S: 84[b]; İÜ: 59[b].
[990] AE: 322[a]; S: 84[b]; İÜ: 59[b].

515.[991]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim anuŋ yoḳ dest ü pāsı
semender gibi āteşdür libāsı

demādem eksük olmaz derdi başdan
içi ḫālī degül dāʾim güreşden

yalıŋ yaraḳ ile gelüp gezerler
niçe başlar kesüp ḳanlar dökerler

depesinde gözi var göge baḳar
gėce gündüz gözünden yaşlar aḳar

516.[992]

Esīrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol cevher-i merġūb-ı insān
anuŋ tācında taḥrīr ism-i Yezdān

ḳadi kecdür müdevver çarḫa beŋzer
daḫı ẓahrında vardur ism-i Raḥmān

egerçi bī-ser ü pādur fe-emmā
yürür ḥükmi cihānda ṭut ki sulṭān

ḳararur bozarur yüzi kemerde
öpünce açılur gūyā ki cānān

tevāżuʿ eyleyüp būs eyler elüŋ
Esīrī bilene lāzımdur iḥsān

517.[993]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlü

[991] AE: 322[a]-323[b]; S: 84[b]-84[a]; İÜ: 59[b]-59[a].
[992] AE: 323[b]; S: 84[a]; İÜ: 59[a].
[993] AE: 323[b]; S: 84[a]; İÜ: 59[a].

1 nedür ol ser-nigūn maṣlūb-ı ʿālem
yėmez yėdürmede kārı demādem

vucūdı lām iken ol maʿden-i ẕāt
olup nūn ile len nefy ile iṯbāt

3 ġusulde Şāfiʿī meẕhebdür ol şey
aŋa dildādedür hep zümre-i ḥay[994]

reh-i gūşişde çoḳ şeydālıḳ eyler
vucūdın zeyn içün zībālıḳ eyler

5 demādem girmededür ṣuya ol ḫūb
olupdur ḫalḳ-ı ʿālem içre merġūb

ėder sermāyesüz aṣḥābın iġnā
bunı fehm ėdene aḥsenet cānā

518.[995]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür şol ḳubbesi çoḳ dāne dāne
müdevverdür bināsı ḫāne ḫāne

açılmaz ḳapusı pekdür yapusı
meger yana yaḳıla yane yane

519.[996]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol kim biri er biri ʿavret
bir aġızla bulur yėrlerdi niʿmet

ʿaceb budur ki ferci aġzı birdür
bu remzi kim bilür bu gizli sırdur

[994] ḫay: mey S.
[995] AE: 323[b]; S: 84[a]; İÜ: 59[a].
[996] AE: 323[b]; S: 84[a]; İÜ: 59[a].

520.[997]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol aḳ ṣaḳallu pīr-i eżʿaf
ṣaḳalını vėrür ʿavret eline

ṣaḳalından eger bir ḳıl çekerse
döner ol demde yüzi eŋsesine

521.[998]

Neylī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol bāli çoḳ murġ-ı hevāyī
dem-i pervāzda eyler ṣadāyı

gehī bulur gehī bulmaz hevāsın
ġıdā eyler benī Ādem ġıdāsın

3 mekānı oldı nevbet-ḫāne ammā
velī yoḳ görmüş anda ṭabl ü ṣūrnā

geçinür gerçi kim bād-ı hevādan
ḳıyās ėtme anı sen bād-ı pīzen

5 seferāndur vaṭandur aŋa bāzı
müdaḳḳiḳ fehm ėder ancaḳ bu rāzı

sefer hem dėrdüm aŋa bī-vaṭandur
bilen bunı müdaḳḳiḳ ehl-i fendür

522.[999]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol ṭurfe şaḫṣ-ı tāc-ı ber-ser
ḳaṣīrü'l-ḳāme Īrānīye beŋzer

[997] AE: 323[b]; S: 84[a]; İÜ: 59[a].
[998] AE: 323[b]-323[a]; S: 84[a]-85[b]; İÜ: 59[a]-60[b].
[999] AE: 323[a].

cihānda mālik olmuş bir ḥişāra
anı başında ṭaşırsa ne çāre

beline ṭaḳınur bir sīm ḫançer
aŋa tesbīḥini pīçīde eyler

olup aḥvāli rīḥ ile müşevveş
yanar başında dā'im anuŋ āteş

ʿayāndur baṭnı içre her ne ki var
derūnı ṣafvetinden eyler iẓhār

olurken ṭabʿı burc-ı āba mensūb
şükūfeyle derūnı baġı merġūb

iki sürāḫi var anuŋ gülūda
nefes alur birinden biri ṣuda

gören bu hey'et ile anı fi'l-ḥāl
olur būsına elbet ṭabʿı meyyāl

lebin būs ėtmege ḳaṣd ėtseŋ ekşer
derūnından ṣadā-yı mūḥiş eyler

anuŋ nāmını ėtmişler müretteb
cihānda balçıḳ issinden mürekkeb

sezādur bu lüġaz ḥalline ḥaḳḳā
olunsa cā'ize bir ḳalyon iʿṭā

523.[1000]

Kāmī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol zūr-bāz-ı cüst ü çālāk
gezer oynar bir ayaḳ üzre bī-pāk

ḳulaġından aşılmış ol hüner-ver
bunuŋ kārı degül ġayra müyesser

bilür ḳadrin ėden çāk-ı girībān
ele câme bağışlar kendi ʿüryān

ṣu oldı cisminüŋ rūḥ ü penāhı
olur ayrılsa ṣudan hem-çü māhi

[1000] AE: 323[a].

5 giyer başına gevherden gehī tāc
ḳamu merd ile zen hep aŋa muḥtāc

ėderdi kendüyi saŋa nümāyān
ėden āteş başıdur anı sūzān

524.[1001]

Resmī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol bir ʿacāyib cüst ü çālāk
gezer ḫāne be-ḫāne ṭurma bī-bāk

görenler ḫavf ėderler cünbüşinden
ʿaceb āzürde ʿālem rencişinden

3 siyeh-rū ṣūretā Hindūya beŋzer
ʿaceb deryāda olmışdur şināver

baḳılsa bir żʿaīf-i nātüvāndur
gehī pinhān olur gāḥi ʿayāndur

5 ḳaçan bir yerde olsa ger żiyāfet
girer ferce bulup eyler ḫıyānet

ʿacebdür gürsine olduḳda nā-çār
düşer dāma ayaġıyla o her bār

7 getür ḥallin beyāna olma ḫāmūş
bilürseŋ sevdigüm ėtme ferāmūş

525.[1002]

ʿAbdī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür anlar ki dervīşāna beŋzer
velī var başları üstünde teller

riyāżetle ḳadīd-i maḥż olup hep
mü'eddeb bir ayaġ üzre ṭururlar

[1001] AE: 323[a].
[1002] AE: 323[a]-324[b].

görürsin nāgehān bir niçe eşḫāṣ
gelüp hep anları eyler musaḫḫar

ḳamusın pay-māl eyler o demde
kimini ḳaçırup kimin dögerler

ʿaceb nāzik lüġaz ṭarḥ ėtdi ʿ***Abdī***
hemīşe söylesün olsun muʿammer

526.[1003]

Naẓīm

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

ne vefḳ olur o kim şekl-i müseddes
yedi ḫāne ṣayar ammā ki herkes

egerçi ṣūretā bir vefḳ-i ẓāhir
yedi gencīne üzre ḥükmi nāẓır

o gencüŋ her biri bir māra mesken
velī gerdenlerinde ṭavḳ-ı āhen

ṭutarken her biri bir pād-zehri
vucūdın eyler ifnā zehr-i ḳahrı

içinde çār ʿunṣurdan üçi var
yedi gencüŋ türāb ü āb ile nār

eger ėtse derūnından güẕer bād
ola taḫt-ı Süleymān gibi berbād

o gencüŋ her biri gevher yataġı
Naẓīmā feth ėdüp al şeb-çerāġı

527.[1004]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol sīne-çāk ü rāst-ḳāmet
ki ẓāhir ḳāmetinden istiḳāmet

[1003] AE: 324[b].
[1004] AE: 324[b].

dilinde dā'imā tefsīr ü Ḳur'ān
derūnında velī zünnār pinhān

olur her bir lisānuŋ tercümānı
serin ḳaṭʿ ėtseler söyler zebānı

açup ḳara ḫaberlerle dehānın
o dem bir mū gelüp bağlar zebānın

geh ağlar geh güler mānende-i şemʿ
gülerken dīdesinden aḳıdur demʿ

başı üzre yürür olduḳca māşi
başı ayaġıdur ayaġı başı

Naẓīmā bu lüġaz medḥe sezādur
anı yazup oḳuyana ṣalādur ***[Kalem]***

528.[1005]

Selīm

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol serv-ḳad iki birāder
cihānı devr-i dā'im seyr ėderler

ne iş kim olsa anlar girmelidür
ṣanasın iki tellinüŋ telidür

ḳaçan kim ėtseler bir kāra āġāz
biri ṭurur biridür maṣlaḥat-sāz

ayaġ üzre biri hemvāre ḳā'im
biri geşt ėtmede eṭrāfı dā'im

ġıdāsı birinüŋ sīmīn ü zerrīn
birisi ṣavm-ı dehre oldı taʿyīn

cüdā olduḳda bunlar birbirinden
bir iş gelmez o demde ellerinden

bunı bilmek degül bir kār-ı düşvār
Selīmā ben de ṣandım bir şeyüŋ var [***Pergel***]

[1005] AE: 324[b].

529.[1006]

ʿİzzet Pāşā

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

ne şeydür ol ki yoḳ cisminde cānı
eger cānsuz görülse yoḳdur anı

aŋa ẕī-rūḥ ü bī-rūḥ dėnse ṣādıḳ
vucūdı ḥāl-i ʿuşşāḳa muvāfıḳ

hemān bir ṣūret-i dīvāra beŋzer
ḳarīni ʿāşıḳ-ı dīdāra beŋzer

derūnında anuŋ bir çāhı vardur
içinde hem fiġān ü āhı vardur

yoġ iken ḥüsn-ṣūret anda ammā
hezār üftādesi var Yūsuf-āsā

olur dervīş-veş gāhī nemed-pūş
libās-ı fāḫir eyler gāhī ber-dūş

çözer sīnesini dildāra ḳarşu
hevā kesb ėtmede gülzāra ḳarşu

bunı fehm eyle ėy merd-i ḫıred-kār
ḳapusın açma gel nādāna zinhār

hevādur ekşerī anuŋ esāsı
kemāl-i żaʿfladur hem bināsı

530.[1007]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kelle-i pāk ü müdevver
anı deryā içinde ṣayd ėderler

aŋa muḥtācdur aʿlā vü ednā
eti yėnmez ġarābet bunda ammā

[1006] AE: 324[a].
[1007] AE: 324[a].

çuḳa pūşişle ėdüp ʿizz ü ikrām
yanında gezdürürler anı ḫuddām

ėderlerse ʿaceb mi aŋa tevḳīr
ėder herkes anuŋla çirki taṯhīr [***Sünger***]

531.[1008]

Rıfʿat Beg

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol tuḥfe-i ferḫunde-peyker
zer ü zīverle tābende serāser

baḳılsa ṣūretidür telli pullı
ḳarīni hep olur erkānlı yollı

o bir aʿlā ḳumāş-ı bī-bedeldür
hele tārını bilmem pūdı teldür

görenler ʿucbe dėrler heykelini
omuzundan uzatmışdur elini

kimi eylerse luṭf ile der-āġūş
ṣadā-yı ṭabl-ı maḳṣūdı ėder gūş

o kālā-yı güzīde bī-bahādur
nuḳūşı hep gül-i bāġ-ı ṣafādur

olur çün dergeh-i vālāya mensūb
muḳarīn olmayanlar aŋa menkūb

aġā ile pāşā ile beg ile
ėder ülfet bunuŋ lā-büdd biriyle

ol ėtmez gerçi kim ednāya raġbet
yine āḫir olur ḫuddāma ḳısmet

ḳatı müşkil lüġazdür bu bilinmez
ki degme bir kişiye söylenilmez

bilürseŋ ***Rıfʿatā*** söz yoḳ revādur
saŋa bir ḫilʿat-ı zībā sezādur [***Hil'at***]

[1008] AE: 324[a].

532.[1009]

ʿİzzet Pāşā

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol gevher-i tābende-peyker
ki cism-i pāki ḳurṣ-ı mihre beŋzer

görenler devresinde şekl-i hāle
anı teşbīh ėderler meh-cemāle

ʿaceb mi ṣafveti olsa ziyāde
ėder nūrı güneşden istifāde

havālar sünbülī olduḳca ammā
felekde ėdemez ḥükmini icrā

olur mümtāz ḥüsn-i dil-nişīni
muṣaffādur cemāl-i āteşīni

çü āteş ṭalʿat-i pākinde merkūz
ʿaceb mi pertevi olursa dil-sūz

533.[1010]

Kāmī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol ṭurfe şey ismi ebu'n-nūr
ẓuhūrı Şām aṣlı nesl-i Tīmūr

yüzi üstinedür dā'im ḳarārı
ayaġa ḳalḳmada yoḳ iḳtidārı

ḳaṣīrü'l-ḳāme şaḫṣ-ı kec-dehāndur
ḳoḳusı aġzınuŋ ʿömre ziyāndur

ġıdāsı nār aġzı ṭopṭolı semm
fetīl işler vucūdına demādem

ebu'n-nūr ile ṣanma sürmedāndur
bu nūr-efşān o ẓulmet-āşiyāndur

[1009] AE: 324[a]-325[b].
[1010] AE: 325[b].

534.[1011]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol maṭlaʿı ʿizz ü saʿādet
bulur sulṭānum anda ḫayli rifʿat

cihān-peymā edīb-i vāḳıf-ı rāz
düşer sīmāsına ḳat ḳat ẓarāfet

3 ricālü'l-ġaybdur nām-ı şerīfi
mü'enneṯ olmaḳ olmaz aŋa töhmet

535.[1012]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol tuḥfe ḳaṣr-ı çār-erkān
içinde bir ocaḳ-zāde nümāyān

muḥabbet ṣoḥbeti germiyyetinden
ayaḳ dīvānı eyler anda nisvān

536.[1013]

Li-muḥarrirehü'l-faḳīr

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol iki hem-cins ü ḳafādār
birisi ol birin dögmekde her bār

ʿArabda Zeyd ü ʿÖmer-āsā hemīşe
kötekdür bunlara muʿtād ü pīşe

3 biri perrān olur cevv-i havāda
birin elde ṭutar ṣāḥib arada

birinüŋ bir sere var ise ḥaddi
birisi ol birinüŋ iki ḳaddi

[1011] AE: 325[b].
[1012] AE: 325[b].
[1013] AE: 325[b].

5 bu luʿbet-gehde bir eglencedür ol
çü maḳbūl olmadı bir aḳçelik bul

537.[1014]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol mūnis-i aʿlā vü ednā
cemīʿ-i ẓulmete hem pertev-ārā

o bī-cāndur velīkin dāfiʿ-i ġam
anuŋ dilber gibi başında perçem

3 ėder şermende ḥüsni mihr ü māhı
giyer ol sīm ü zerden şeb-külāhı

ʿarūs-ı meclis olur ol dil-ārā
benān-ı destine ger yaḳsa ḥınnā

5 lisānında anuŋ hem āyet-i nūr
gören ṣanur o meh-rū muṣḥaf oḳur

elinde sīm nīze var ki der-kār
ucında anuŋ altun demreni var

7 taraṣṣud üzre iken āsmanı
gören necm-i müẕenneb ṣandı anı

gelürler çār eṭrāfına yārān
alurlar ortaya ʿuşşāḳ-ı ḫūbān

9 yalıŋ yüzlü güzeldür ḳaddi dil-cū
çil olur cümlesi olursa bī-mū

538.[1015]

ʿİzzī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol gül ki ʿārıżda ʿarażdur
gül-i behcetden ancaḳ bir ġarażdur

[1014] AE: 325[b]-325[a].
[1015] AE: 325[a].

ne gül zīnende-i ḥüsn ü bahādur
ne gül taʿbīrine gül bir edādur

ne gül revnak-dih-i destār-ı şādī
ne gül taʿrīf-i insāna mebādī

ne gül gülşen-fürūz-ı vech-i insān
degül bir vech ile ġayrıya şāyān

bahārı oldı şādī vü melāḥat
ḫazānı turş-rūyī vü melāmet

ne ḥikmetdür bu kim şemm ėden anı
olur aḥvel gözi vü kej dehānı

nümāyişde gül-āsā ismi çoḳdur
velīkin būy-ı gül-veş cismi yoḳdur

olunsa bu lüġaz ʿ***İzzī*** tefekkür
taʿaccübdür bir emri yā teẕekkür

539.[1016]

Vehbī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

göründi şeş cihān içre nümāyān
gözüme bir ḥiṣār-ı saḫt-ı bünyān

bu ḥışnuŋ burc ü bārūsı mükemmel
yapılmış ʿasker içün niçe medḫal

ġanīmet gerçi kim içinde bisyār
anı feṭḥ eylemek ḫaylice düşvār

eli meçli niçe müstaḥfıẓı var
cebecidür miṣāl-i cünd-i Tātār

o ceyşe mīr olan serdāruŋ ekṣer
sızıltıyla geçer evḳātı dėrler

muḥaṣṣal ***Vehbiyā*** ol ḥışn-ı merġūb
açılmaz olmadıḳca bālyėmez ṭop

[1016] AE: 325[a].

540.[1017]

Nermī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim vucūdı zīb ü ferde
nümāyiş gösterür ṭurdıġı yerde

görinür baḫt-ı ʿāşıḳ gibi mesdūd
ki uġratmışlar anı böyle derde

ḳıyām ėdüp ṭurur yārāna ḳarşu
velī ḥikmet bu kim üç çeşmi serde

gözine mīḫ ḳaḳarlar ekşer anuŋ
miyānın bend ėderler gāh berde

beyāż olmaz o şaḫṣuŋ cismi ekşer
yeşil al ḳırmızı māī vü zerde

götine bir uzun aġaç ṣoḳarlar
anuŋ fiʿli bulunmaz degme erde

aŋa her kim muḳābil olur ise
uzadur destini başlar neberde

miyānında var anuŋ bir aġacı
çomaḳ dėrler aŋa Bektāşīlerde

ḳışuŋ kārında muḥtācız aŋa biz
cibābından saŋa hem yazlarda

kişiyi ḥıfż ėder yavuz naẓardan
ḥicāb eyler saŋa bu söz keder de

bulunmaz bu lüġaz şālġamla turpda
bulunur ***Nermiyā*** gürz ü siperde

541.[1018]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

[1017] AE: 325[a]-326[b].
[1018] AE: 326[b].

1 nedür ol kejdüm-i kej-ṭavr ü heyʾet
ėder Tersāyı nisvān ile ülfet

Urūs dādısı gibi burnı ḳıvrıḳ
iki budınuŋ arasında ḳuyruḳ

3 işidüp nerm-i ṣavtın ṣanma ṭanbūr
iki cānibi ṭanbūr gibi ḳanbūr

Mecūsī-meẕheb olmaġla ol āfet
işin āteş ile bulmuş temāmet

5 vucūdı anuŋ āhenden mürekkeb
ḫamīde-ḳad kemān-āsā müretteb

söz açup alsa dilberler dehāna
hemān ṣızlamaġa ister bahāne

542.[1019]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol ḳaṣr-ı ʿişret-ḫāne ber-ter
bināsı da sütūn üzre muḳarrer

sütūnuŋ biri pāyende bināya
ʿaceb kim dil-vecihdür hem serāya

3 zehī ḫurrem serāy ü ḫāne-i sūr
ki olur zelzele olduḳca maʿmūr

yürür ṣu ḥavż ü şādırvāna yek-ser
ḳaçan zīr ü zeber olur kemerler

543.[1020]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol şūḫ-ı fettān ḫalḳa meʾnūs
cemāli dil-rübā evżāʿı maʾkūs

[1019] AE: 326[b].
[1020] AE: 326[b].

görünmez her zamān tenhā-nişīndür
ki ol her pādişāhla cā-nişīndür

gezer dünyāyı ammā cānı yoḳdur
güzeldür ṣūretā iẕʾānı yoḳdur

ėder ṣad-çeşm ü gūş ile işāret
dili var söylemez bilmez beşāret

rikāb-ı pādişāhīden ıraḳdur
egerçi ṭarz ü reftārı ṣolaḳdur

ṣuya girse helāk olmaz bozulmaz
görinürken arasa kimse bulmaz

yėmek yėr ḳarnı ṭoymaz bir belādur
başīret ṣāḥibiyle āşinādur

tekellüm eyler ammā işidilmez
temāşādur yürür böyle gidilmez

544.[1021]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol āhū-yı deşt-i şemāʾil
olur şaḥṣı ḳarīb olduḳca zāʾil

ʿaẓīmüʾl-ḫilḳat ü ʿibret-nümādur
cesīmüʾl-heykel ü ḥayret-fezādur

olur nıṣf-ı nehār olduḳca mevcūd
vucūdı var iken ʿālemde nā-būd

görinür ṣūretā gözden nihāndur
seyāḥat-pīşelerle hem-ʿināndur

bilür ol cevher-i yek-rengi nevʿā
olanlar āşināsı baḥr-i maʿnā

temāşā eyleyen ebr-i bahārı
ṣanur tevʾem anuŋla rūzigārı

[1021] AE: 326[b]-326[a].

iki ismi olur birisi alġım
birisi de anuŋ billāh ṣalġım [***Gökkuşağı***]

545.[1022]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol şāhbāz-ı tīz-pervāz
ne ḥāletdür ki ėtmez bir dem āvāz

perende oldıġından üstüŋᵛānı
olur bāzū-yı ʿanḳā āşiyānı

ʿacebdür ki o şahbāz-ı müsellem
olur bir Fārise elbette hem-dem

ne dem dendānın ursa bir şikāra
nigāhı baġlanur bir ḳayd-ı nāra

şikārın alsa minḳārı olur ḫūn
olur hem-çeşm-i ṣaydı ʿayn-ı Ceyḥūn

şikārın görmeyince beste bāzū
heveskār olmaz idi ṣayda her sū

perī-veş aldıġı demde şikārı
ṭahāretle ėder cismini ārī

acıdur eti yėnmez bu ʿacebdür
ḥayāta semm iken maḥżā sebebdür

zebānı zehr iken mānend-i efʿī
ʿurūḳ-ı ādem andan buldı nefʿi

ṭabīʿatde çü Behrām-ı felekdür
ger olsa cānı dėr ėdüm semekdür

degül mümkün ʿilācı ėtme cengi
serāpā sāde-i cismi frengī

[1022] AE: 326ᵃ.

546.[1023]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol serv-ḳad jülīde kākül
gören dėrse sezādur ṣaçlı sünbül

yāḫūd bir şeyḫ-i gīsūdār-ı kāmil
ki baḳılsa görinür pāy-der-gil

seri gāhī cüdā olur teninden
ḳonur yerine çıḳsa meskeninden

bular bir iki üç pādāşlardur
olurlar geh muḳīm ü geh misāfir

sülūk erbābına necm-i hüdādur
ṭarīḳ ehline bunlar pīşvādur

olan nā'il birine ikisine
teşebbüṣ eyler üçler himmetine

egerçi var ṣaḳalı tā ḳuşāḳda
gezer eṭfāl-veş ammā kucāḳda

vucūdın eylemez her demde bāriz
belī nādir ṭoġar ḳuyruḳlı yıldız

547.[1024]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol pāk ḫilḳat murġ-ābī
bir iki ṣanmaŋuz yoḳdur ḥisābı

ne dem kim gelse pervāza o murġān
olur cevv-i semā anlarla mel'ān

görünmez mevlidi olan mekānı
hümādan daḫı bālā āşiyānı

[1023] AE: 326[a].
[1024] AE: 326[a]-327[b].

çıḳup yaylaḳlarda ṣayfı eyler
iner şehre şitā vaḳtinde ekşer

görüp bir mihr-i tāb-endāz-ı nāzı
ėder ʿışḳıyla anuŋ ten-güdāẕı

ʿaceb mi maḥv olursa cism-i zārı
ki çekmiş germ ü serd-i rūzigārı

gezer gerçi çü sā'il her diyārı
yerindedir ise ʿarż ü vaḳārı

548.[1025]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim ağız açup semāya
lisānı yoḳ niyāz eyler ḫudāya

alup eṭrāfın anuŋ bir ḳaç ebter
ṣoluḳ aldurmayup durma dögerler

bular dögdikçe artar ʿışḳı anuŋ
bitirür işini çoḳ Müslümānuŋ

ḳoyarlar ağzına anuŋ ġıdāsın
bulur ol teşne āb ile belāsın

ṣorar düşmenleri çün anı yer yer
görenler dėr ki olsun ḳalbi mermer

549.[1026]

Reşīd

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür o baġrı yufḳa nāzük-endām
ġıdāsı olsa lāyıḳ maġz-ı bādām

leṭāfetde miṣāl-i yāsemendür
sezā ḳat ḳat dėsem gül pīrehendür

[1025] AE: 327[b].
[1026] AE: 327[b].

dayanmaz hīç cefā-yı rūzigāra
olur nāzük vucūdı pāre pāre

bu āb ü tāb ile āteş-nişeste
ʿacebdür yüz biŋi bir yerde beste

anuŋ neşv ü nemāsı āb ü āteş
velī efvāhda ḥāli müşevveş

zebāna gelse gāhī şekker-efşān
revācı bir şehirde oldı şāyān

bilinmez bu lüġaz bir remze muḥtāc
nezāketle ***Reşīdā*** bāri gel aç [***Güllaç***]

550.[1027]

Nāfiʿ

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol nesne kim bir cism-i mümted
dü cānibdür velīkin cismi müfred

uçar ekşer hevāda bī-per ü bāl
görüp anı ṣafā kesb eyler eṭfāl

müsemmāsına hem ismi muṭābıḳ
biri birine her semti muvāfıḳ

ėder eṭfāl ile ol dāʾim ülfet
belī ṣıbyān ḳatında buldı ʿizzet

sükūn eyler ise ol aŋa vāṣıl
taḥarrük eyler iken olma ḥāʾil

seni mecrūḥ ėder ol vaḳt zīrā
meger ḥıfẓ eyleye ol Rabb Mevlā

olur meyli geh iḳbāline anuŋ
geh idbārına ol kān-ı ṣafānuŋ

görüp eṭfāl olurlar şad ü ḫurrem
muḥaṣṣal bir temāşāgāh-ı ʿālem

bunı ***Nāfiʿ*** kim olur ise fātiḥ
olur anuŋ kemāli bunda lāyıḥ

[1027] AE: 327[b].

551.[1028]

Vāṣıḳ

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol bir ʿArab-beççe civāndur
semender-veş aŋa nār āşiyāndur

ururlar pāyına zencīr bendi
atarlar āteşe ol derd-mendi

ḫalāṣ olduḳca āteşden kemāhī
atar kendin ṣuya mānend-i māhī

ḳomazlar ol faḳīri bir ḳarāra
gehī ṣuya atarlar gāhī nāra

yaz olsa degme kesle ėtmez ülfet
şitāda ėtmede yārāna ḫıdmet

eliyle yapışamaz aŋa insān
meger zencīr ile żabṭ ėde yārān

ḫarāretle ṣu içer eyler ol zār
ėder sūz-ı derūnın ḫalḳa iẓhār

teraḥḥum eylemezler aŋa aṣlā
ḳızıl dīvānedür zencīr-peymā

bunı ***Vāṣıḳ*** ne bilsün merd-i nādān
meger feṭḥ ėde bir ẕāt-ı süḫendān

552.[1029]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim biri ʿavret biri er
siyeh-çerde zeni var māh-peyker

güneş yüzli iri bir dil-rübādur
zeni Leylā gibi müşgīn-liḳādur

[1028] AE: 327[b]-327[a].
[1029] AE: 327[a].

ne dem ol ʿavret ėtse ʿarż-ı dīdār
olur döşek esīri ʿāşıḳ-ı zār

eri gün gibi āşūb-ı cihāndur
açar ḫalḳuŋ gözin bir ḳaltabāndur

zenüŋ giydügi ḳara erkegüŋ aḳ
birisi rū-siyehdür biri berrāḳ

gehī uzun olurlar gāhi kūtāh
biri gėce gelür biri seḥer gāh

bunı bilmekde ***Vāṣıḳ*** eyle diḳḳat
saŋa bir gün ile bir gėce mühlet [***Gündüz ve Gece***]

553.[1030]

Nermī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim keserseŋ başın anuŋ
yine baş gösterür gör işin anuŋ

keserseŋ ayaġını ġayret eyler
saŋa kes dėyü söyler minnet eyler

görinür pīşe şeklinde o gūyā
velī ṣanʿat bu kim ṭarḥ ola maʿnā

lebi vaṣfında ḳand olur perīşān
bunı ***Nermī*** bilendür ehl-i ʿirfān

554.[1031]

Velehu

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

nedür ol kim teni kāfūra beŋzer
sezādur ki dėsem billūra beŋzer

aṣılmışlar durur pes dāra anlar
ḳamusı gūyiyā Manṣūra beŋzer

[1030] AE: 327[a].
[1031] AE: 327[a]-328[b].

3 kimi ḫançer çeker üstüŋe her dem
kimi nīze ḥavāle eylemiş kem

kiminüŋ ḳāmeti ʿarʿarlanur hem
kiminüŋ arḳası ḳanbūra beŋzer

5 alursaŋ destüŋe ol āleti ger
ṣulanur aġzı anuŋ ėy birāder

yıġılsa bir yere cemʿ olsa anlar
gören dėr kim pilāv-ı sūra beŋzer

7 ḳaçan bir yüzi ḫurşīdi görürler
vucūdın beẕl ėdüp vārın vėrürler

ḫilāf olmaz bunı ***Nermī*** bilürler
hemān şekli bi-ʿaynih nūra beŋzer

555.[1032]

Kelīm Eyyūbī

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

1 nedür ol kim semender-mū libāsı
teke düm tek teke düm tek ṣadāsı

aġarmış cümle aʿżāsı serāpā
teninde ḳalmamış aṣlā ḳarası

3 eger ḥaddin ṣorarsaŋ çarḫa beŋzer
bilesin çām aġacıdur bināsı

el-faṣlu'r-rābiʿ mine'l-ḳısmi'ş-şāliş vezn-i feʿilātün feʿilātün feʿilün[1033]

Bismi'llāhi yetemennā bi-ẕikrihi ale'l-ʿalā

556.[1034]

Reşīd

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol ṭā'ir-i ʿanḳā-peyker
beyżası biri birinden bihter

[1032] AE: 328[b].
[1033] AE: 334[a]; S: 76[b].
[1034] AE: 335[b]; S: 76[b]; İÜ: 43[b].

olduġı yerde muẓaffer olmış
sipeh-i şevkete rehber olmış

dā'imā ėtdi delālet saʿda
hep şerefle vara ḳurb ü buʿda

ʿarż-ı ʿunvān ėder ol mihr ü mehe
taḫt-gāh oldı iki pādişehe

üç sütūn ile o ḳaṣr-ı devlet
oldı revnaḳ-dih-i ṣadr-ı rifʿat

dikdi gūyā ki livā'ü'n-naṣrı
iki dümdār ile buldı nesri

Ẕü'l-fiḳāra daḫı beŋzer yeri var
n'ola pervāza gelürse peri var

cilve eyler gehī ṭāvūs gibi
emr ü fermān ile me'nūs gibi

dā'imā ṣafḥa-i ṣadr üzre yeri
açdı gūyā ki hümā bāl ü peri

ẓāhir oldı ne ise ʿārife pes[1035]
bildiler çünki ***Reşīdā*** sözi kes [***Tuğrâ***]

557.[1036]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol sāġar-ı ferḫunde-liḳā
bāde-i feyżile pür-baḫş-ı ṣafā

nice taʿrīf ėdeyim evveli yoḳ
gerçi evṣāfını eyler ḳatı çoḳ

bī-vefālıḳda müşābih yāra
zīb-i bezm oldı varup aġyāra

ʿişve vü nāz ile beŋzer yāra
gelse her ḳanda eger güftāra[1037]

[1035] ʿārife pes: ʿāz ü pes S; İÜ.
[1036] AE: 335[b]; S: 85[b]-85[a]
[1037] AE'de yok. ; İÜ: 43[b]-43[a].

gāhī ʿuşşāḳa ėder ʿarż-ı cemāl
her zamān görmek anı emr-i muḥāl

āb ü tāb ile ḳaçan ėtse ẓuhūr
çeşm-i ʿāşıḳları eyler pür-nūr

seyri bir neş'e vėrür dīdelere
bezm-i gülşende o nāzendelere

ʿayn-ı aʿyān ile mümtāz oldı
bāġ-ı ʿālemde ser-efrāz oldı

hep derūnında nihāndur aṣlı
kesilür olmasa aṣlı nesli

ḥoḳḳa-i ḥikmete pinhān olmuş
şeş cihāt ile nümāyān olmuş

bula ʿālemde hemān neşv ü nemā
revnaḳ-ı Rūma sebebdür zīrā [***Lāle***]

554.[1038]

Vehbī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol şekl-i ʿacībü'l-heykel
öksüz oġlan dibi açıḳ başı kel

başı ḳalpaḳlı Tatar ḥācısıdur
başma ḳaftānlı Urūs bācısıdur

jīve bardaġı dėsem gerçekdür
yaʿni yer ḳuḳlası bir mażḥekdür

yėmez içmez gėce gündüz ṣā'im
hīç yatmaz uyumaz hep ḳā'im

güldürür girye ėden eṭfāli
açup āġūşın ėder iḳbāli

dā'im eṭfāl ile eyler ülfet
yine eyler düşe ḳalḳa ḥareket

cengden çıḳmışa beŋzer nāçār
maḳʿadında yatamaz ḳurşun var

[1038] AE: 335[a]; S: 85[a]; İÜ: 43[a].

elçi şabḳāsına beŋzer tācı
Kaʿbeyi görmemiş adı ḥācı

9 ***Vehbiyā*** fikre sezādur bu süḫen
oġlan oyuncaġı ṣanduŋ[1039] anı sen [***Hacı Yatmaz***]

559.[1040]

Naẓīm

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol vefḳ-i müşelleş-üslūp
bī-ʿaded ḫānesi var cümlesi ḫūb

çizdi bir vefḳ-i müşelleş pergār
līk her ḫānesinin ṣāḥibi var

3 şekli bir pīr-i żaʿīfe beŋzer
üstüḫᵛānı görinür ser-tā-ser

bir yere gelse ėderler icrā
ṣanʿatın biri birinden aʿlā

5 anı cānı gibi ehli ṣaḳlar
ele aldıḳca gehī mızraḳlar

ḳalʿa bārūsına beŋzer dem-i ceng
her biri ḫaṣma atar ṭop ü tüfeg

7 gūş ėden kimse bilür bu lüġazı
boş bulınursa ***Naẓīmüŋ*** boġazı [***Miskâl***]

560.[1041]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol kim esicek bād-ı şimāl
ṣalınur ḥayret ile serv-miṣāl

bend bend olmuş ʿaceb ḥikmetle
ṣorıdur bayraḳ açup hem-çü ricāl

[1039] ṣanduŋ: ṣanma AE.
[1040] AE: 335ᵃ.
[1041] AE: 335ᵃ; S: 85ᵃ; İÜ: 43ᵃ.

ramażān içre yėnür ḳable’l-ʿaṣr
ittifāḳı yoḳ aŋa ḳīl ile ḳāl

kim ki bu demde vėre buŋa cevāb
odurur ṣāḥib-i ʿilm ehl-i kemāl

561.[1042]

Ṣābit

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

kimdür ol pīr-i ḫamīde-ḳāmet
ki civānlarla ėder ünsiyyet

Rüsteme ḥāfıẓ-ı evtār olmuş
Şāh Behrāma kemāndār olmuş

pīrdür līk civānsuz olamaz
atacaḳ ḳaşı kemānsuz olamaz

yaturup bir güzeli bāzūya
tīr-mānendi çeker pehlūyā

o dü-tā ḳadd ile aldanmışdur
ḳatı çoḳ tāze civān atmışdur

ḳucdıġın maḳṣada eyler vāṣıl
bir uġurlı ḳocadur ve’l-ḥāṣıl

atdıġı tīr-ṣıfat menzil alur
kendi ḫamyāze-i ḥasretle ḳalur

birinüŋ vaṣlına çün cāzim olur
ip ṭaḳar gerdenine ʿāzim olur

ne ḥaḳāretle başılmaḳdan alur
ne siyāsetle aşılmaḳdan alur

o riyāżet-keş ü miḥnet-kāra
bir sükerle geçinür hemvāre

hīç vucūdında ne ḳan var ne ilik
ḳaldı bir ḳupḳurı cild ile kemik

kūşe-i tekyede ḳalmaḳ ḳaṣdı
oḳını[1043] atdı kemānın yaṣdı [***Yay***]

[1042] AE: 335[a]-336[b]; S: 85[a]-86[b]; İÜ: 43[a]-44[b].

562.[1044]

Fennī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol ne ḳuşdur ki başında ḳafesi
līk çıḳmazdı seḥerde nefesi

başı bir ayaġı yüzdür ammā
yine baḳdıḳda görinür iki pā

ḥab yutup bülbül-i şūrīde gibi
açılur ġonca-i pīçīde gibi

anı[1045] Rūm içre bulunmaz dėrler
Anaṭolıda bulınur ekṣer

nāmdāşı ayaġından aşılur
kendüsi keyf-i hevāya başılur

yemligi sūḳ-ı Yehūdīlerde
līk bitmez yemi bu illerde

olmasa emtiʿa-i Ḳaraḥiṣār
ʿadem iḳlīmine eylerdi firar

Keyfi olduḳda gezer eflāki
mār-veş sevmez ėdi tiryāki

ḳanda gitse görüŋ ol nā-kāmı
şükr-i ʿulüvle geçer eyyāmı

bu lüġaz işte tamām oldı dilā
Fenniyā ḥalline bir ḳahve cabā

563.[1046]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol ne ālet ki anuŋ murġ-āsā
ḳanadı altı velīkin yek-pā

[1043] oḳını: tīrini S; İÜ.
[1044] AE: 336[b]; S: 86[b]; İÜ: 44[b].
[1045] anı: yaʿni S; İÜ.
[1046] AE: 336[b]-336[a]; S: 86[b]-86[a]; İÜ: 44[b]-44[a].

perleri birbirine hep baġlu
nüh peri ile derūnı memlū

görüŋ ol murġ-ı kef-i dest-āmūz
uçamaz kendi cenāḥıyla henüz

eller ürkütmese ėtmez pervāz
olsa hem cānı ėderdi āvāz

cāmesi penbe olur gāhī ḥarīr
seyr ėdenler aŋa dėr şeyḫ-i kebīr

ḳaddine ger naẓar ėtseŋ kec ü mec
giydigi cāmesi reşk-i ber-vec

ṭolaşup elden ele devr eyler
bend olan ʿāşıḳına cevr eyler

vėrse ser-rişte kef-i aġyāra
derviş ʿüryāna döner bī-çāre

Bursevīdür dėdi erbāb-ı ḫıred
eylemiş milket-i Rūmı mesned

kāfir ü Müslim ėdüp perverde
geh zene mā'il olur geh merde

Fenniyā bu lüġazı ṣal şehre
kim güşād eyleye bir gül-çehre [***İplik çehresi***]

564.[1047]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol ne āşūb-ı cihāndur ki aŋa
yolına cān vėren olmaz hem-pā

şeb-i vuṣlatda meh-i enverdür
rūz[1048]-i fürḳatde perī-peykerdür

[1047] AE: 336[a]; S: 86[a]-87[b].

[1048] rūz: AE. ve S. nüshalarında ''devr'' olarak geçmektedir. Fennî Divanı'ndaki şekli esas alınmıştır.Bkz. Hacı İbrahim, Demirkazık, *18. Yy Şairi Mustafa Fennî Dîvân (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, (2C) C.2, İstanbul, 2009, s.837.

çoḳdur üftādesi baḥr ü berde
bir ḳıyaḳ āfet ėdi her yerde

ṭopçıdur elli beşüŋ yoldāşıdur
ṭāyfaya kendini elde ṭaşıdur

saḫtdur gerçi dili āhen-veş
belki ṭaşdan ḳatıdur ol ser-keş

ne dikişe ḳoşılur ne ṣatılur
bu sekiş anda iken çoḳ atılur

ṭūc olunca içer ammā ḳanamaz
ṭāḳati yoḳ ṭolıya dayanamaz

falye vėrürse eger ol ḳanẕil
olur ol dem aŋa ḳalʿa menzil

ne cefā eylese ėtme dėyemem
gülle urmaġa daḫı ben ḳıyamam

ṭoġıran māder anı her cāda
Fenniyā biŋ yaşasun dünyāda [***Top güllesi***]

565.[1049]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol duḫter-i pākīze-güher
nedür ol bākire-i bī-şevher

ümm-i dünyādan ėdenler ʿuzlet
anı bir görmege eyler raġbet

ʿiffet ü ʿişmeti ş’ol mertebede
görmemişler etegin bir yerde

vāḳıʿā miṯli anuŋ yoḳ dėrler
anı görmek hele bir ḳalʿa deger

şuʿlesi pāyede ḫurşīde çıḳar
burc-ı ābīde anuŋ duḫteri var

iki ʿāşıḳ aŋa deryā-dil-i zār
anı āġūşa çeküp şekl-i ḥiṣār

[1049] AE: 336[a]; S: 87[b]-87[a]; İÜ: 45[b]-45[a].

7 rü'yeti anlara fāyıḳ görinür
ġayrıya anda deḳāyıḳ görinür

kime fāş olsa bu sırr-ı mübhem
yekdür Allāh ben anun bendesiyem

566.[1050]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 ol ne ḳuşdur ki cihānda bī-rūḥ
oldı erbābına ḫayli memdūḥ

aṣlı anuŋ ne ḳanarya ne hezār
arasaŋ neslini zenbūra çıḳar

3 cıġāsı başda ya murġ-ı serheng
zīnet-i tām ile ya teli küleng

ber-hevā ėtmese daḫı pervāz
āşiyāndur aŋa bir mīl-i dırāz

5 ṭatlusı bu ki bir oldı ayaġı
öŋde ḥelvācı külāhı ṣuṣaġı

mālik olsaydı eger ol nefese
ṣāḥibi ḳor ėdi belki ḳafese

7 ramażān ile gelince Rūma
ʿīd olur rü'yeti her maʿṣūma

mühmeli bāl ile olmuş taṣṭīr
lafẓ-ı Türkīyle ėderler taṣġīr

9 ***Fenniyā*** bir lüġaz ėtdüŋ imlā
ḳuşuŋuŋ adı nedür söyle baŋa [***Alîbâlî kuşu***]

567.[1051]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

[1050] AE: 336[a]-337[b]; S: 87[a]; İÜ: 45[a].
[1051] AE: 337[b]; S: 87[a]; İÜ: 45[a].

1 nedür ol miṣli bulunmaz duḫter
anı ġāyet de güzeldür dėrler

ḥüsni tenvīr ėdüp şeb-gāhı
şermsār eyledi nıṣfı māhı

3 gīsuvānın ṭaġıdup ol mehrū
ḳıldı gülzār-ı cemāli şeb-bū

düşürüp şānesin ol zülfi siyeh
baḥr-i efkāra ṭalardı geh geh

5 bu tenāsüble o dürr-i yektā
ʿāşıḳ altında balıḳlarsa sezā

dehri seyrāna ḳatı māʾildür
cā-be-cā cilve-gehī sāḥildür

7 luṭfın efzūn ėdüp ol mekkāre
öldürür bendesini hemvāre

eline girse ėdermiş bī-bāk
sevdigi kimseyi cevrile helāk

9 bendeŋüz mālik olursam o ḳıza
vaṣfını eyleyeyüm ṣoŋra size

11 ***Fenniyā*** görmedük anı nʾėdelüm
bu ḳadarcayla kifāyet ėdelüm [***Deniz Mâliki***]

568.[1052]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol şekl-i ʿacāyib-manẓar
baḥr-i ʿālemde teferrüc eyler

eli yoḳ ayaġı yoḳ var cānı
el ṣalar ḫalḳa yine dāmānı

3 dāʾimā dört göz ile baḳmadadur
ṣu gibi her ṭarafa aḳmadadur

ter ü tāze yumuşaḳ hem yüzi aḳ
tepe çamı gibi ṣāf ü berrāḳ

[1052] AE: 337[b]; S: 87[a]-88[b]; İÜ: 45[a]-46[b].

zen-perest baḳmayup anuŋ yaşına
kelle-pūş gibi giyerdi başına

ṣayd olur ādeme līkin yėnmez
pākdur cismi anuŋ kirlenmez

ṣanma bir yāreye ol merhemdür
ṣūretā ismi baḳılsa emdür

seyr ėden sīnesi naḳşın dėr imiş
vārise baḥri elinden çıḳmış

buldı fercāmını çün bu terkīb
ḥalline çalışa her merd-i lebīb

569.[1053]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol murġ-ı münaḳḳaş āyā
bed-ṣadā ile öter būm-āsā

var iken başda anuŋ bir ayaġı
yine ellerde gezer baṣbayaġı

var serinde ibigi hem-çü ḫorūs
cānı olsa dėnür aŋa ṭāvūs

ḳanadı bir ėdemez ol pervāz
ürküdürler ise eyler āvāz

ayaġından anı her kim ki ṭutar
ibigi ile ḳanadından öter

destine aldıġı demde eṭfāl
devr ėder ʿaynihi ḳuzġūn-miṯāl

ėtse çāvūş ḳuşı gibi āheng
nāmdāşum dėr aŋa her püzeveng

ʿavreti ile giden seyrāna
nāmın anuŋ ṣoramaz merdāna

ḥalline mey-kedeye dek gidelüm
Fenniyā raṭlı perīşān ėdelüm [***Tırıl***]

[1053] AE: 337[b]-337[a].

570.[1054]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol ne ejder-i ʿaceb bī-ser ü pā
dā'imā ḳolda gezer bāz-āsā

ḫırḳaya çekdi başın oldı nihān
tobra içinde ṭurur hem-çü yılān

māra beŋzerdi velī yoḳ zehri
dūş-ı insānda dolanur şehri

ṭanṭana gösterür ekşer ḫalḳa
ġalaṭa düşme degüldür falaḳa

gerçi her kimsede yoḳdur ammā
olamaz ḥāṣılı ansuz bir aġa

gāh efendilere arḳadāşdur
geh yeŋiçerilere yoldāşdur

sefere gitse de bir iş göremez
ḫażara gelse de kendin yoramaz

vaṣfını ėdemez anuŋ ḫāmem
aṣlını faṣlını ben de bilmem

bu lüġaz ḥal oluna dėrseŋ eger
Fenniyā yaz da Reşīde gönder [***Bayrak***]

571.[1055]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

kimdür āyā ol iki şaḫṣ-ı ġarīb
ʿaẓametle görinür nāsa mehīb

cümle eṭvārları hep perdāḫte
ḫaşmeti ikisinüŋ de saḫte

[1054] AE: 337[a].
[1055] AE: 337[a].

bir şikār almaḳ içün dām düzer
dā'imā hem-çü çaḳır ḳolda gezer

oyun oynar gibi onlar ipde
ṭolaşur her biri bir cānibde

yelḳovan ḳarada uçsaydı eger
yelḳovandur dėr ėdüm ben bunlar

mār-āsā gezüp anlar şehri
her kimi görse alurlar zehri

mālik olunca beş on fettāna
hīç rāḥat mı vėrür düzdāna

sāz gūş ėtme degül menfūrı
kīsesiyle ṭaşıdur ṭanbūrı

olur efzūn ṣafāsı o zamān
gūşına gelse ḳaçan ṣavt-ı emān

gūş ėdenler cāġıran dellālı
çıḳdı ẓann eylediler Deccālı

bu lüġaz güc ile oldı itmām
eksügi de var ise eyle tamām [***Terâzû***]

572.[1056]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol ne serdār-ı muʿallā-pāye
ẓurafā zümresine sermāye

kim dilerse ki berāber ṣalına
elde mal olmalıdur kim alına

her kimüŋ kim yüzi aḳ alnı açıḳ
olur ise olur aŋa lāyıḳ

deste alsa anı bir māh-cemāl
desdegirmigin olur şekli hilāl

vaż'-ı aġyār ne dem aŋa batar
nāz ile bir gözi bī-māra çatar

[1056] AE: 337[a]-338[b].

görse bir māh-cebīn dünyāda
ṣarılup muḥkem olur dil-dāde

gözi gibi ṣaḳınur dā'im anı
dolaşanlar daḫı Hindi Yemeni

vech-i dilberde ʿayān olsa aŋa
māh üstünde kelef dėr ẓurafā

ḫalḳa reng ėtme degülken ḳaṣdı
naḳş-ı zībāsını naḳḳāş baṣdı

oḳuyup bu lüġazı yār dėmiş
Fenniyā ḳaṣd ile başdan ṣavmış [***Yemenī***]

573.[1057]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol mīve ki mānend-i hilāl
burc-ı mīzānda ėder ʿarż-ı cemāl

enderūnı ṭolıdur encümle
ṣayılur ṭaşradan ammā cümle

ṣandılar şeklin ėdenler seyrān
ėtdi pervīn hilāl ile ḳırān

ʿaḳrebe ḳavsa müşābih şekli
ḳara ḳurı hele ḫoşdur ekli

ʿużv-ı ḥayvāndan aŋa bir şey nām
olıcaḳ buldı ʿaceb şöhret-i tām

kim naẓar eylese dėr hey'etine
içi ṣaçmayla ṭolı bir vezne

olsa eṭfāle ne dem ol vāye
iki vechile olur sermāye

ėtse de mā-melekin ol itlāf
yine ḳadrin bilür anuŋ ṣarrāf

bir ḳarış boyı ile gör her dem
dėr ki İskender-i Ẕü'l-ḳarneynem

[1057] AE: 338[b].

ʿasel ü şehd ile pürdür ḳarnı
ṭatlıdur yaġlı ḳara ṣanma anı

11 ḳad ile bir yere geldikde henūz
bilinür ***Fennī*** beş artıḳ bu rumūz

574.[1058]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol mār-ı siyeh-rū ḫūn-ḫᵛār
olmasa cānı ṣanurlar mismār

berberi oldı o zengī ḥaşeri
ḥabs olur şīşede mānend-i peri

3 cūyda olsa daḫı cilve-nümā
dem çeker ḳarada ejder-āsā

derdi olanuŋ olur dermānı
ḳadrini bilmez anuŋ dihḳānī

5 boġazı ṭoḳlıġına ol nā-çār
yapışup ḫalḳa olur ḫıdmetkār

lāle-veş olmışıken gūşı aṣam
olur ādem ile ammā hem-dem

7 demlenüp evveli ger olsa da sīr
ṣonra kül öksüzi olur o faḳīr

olıcaḳ zīver-i ṭāḳ-ı dükkān
seyr ėden ḫalḳı ṭutar hep ḫafaḳān

9 bu şifā-ḫānede sevmezken ʿilel
götürür ġāyet ile ḳalbi kesel

bu ʿacebdür ki o lor ėtse de süd
anı dünyāda ṣatan Arnabud

11 reh-i maʿnāya giden her sālik
olur elbette bu fenne mālik

[1058] AE: 338[b]-338[a].

575.[1059]

Nābī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol sūre-i maʿrūf-ı be-nām
var içinde on iki māh tamām

emri bir līk maḳūlātı ʿaşer
elfde ėtdi bilā-emr ārām

ismine münfaṣılātın żamdan
biŋ bir olur ʿaded-i ḥarfi tamām

altı ism ile lisānlarda şehīr
oldı dört fiʿl ile maʿrūf-ı enām

olmuş on cüzʾi kelāmullāhuŋ
lafẓ-ı mūcizle ėder cilve müdām

kim ki bu müşkili ḥal eyler ise
Nābiyā ʿālem olur aŋa ġulām [***İhlâs-ı Şerîf***]

576.[1060]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol ism-i ḫoş-āyende-nümā
maʿnī vü ṣūreti birdür gūyā

pāy-ı mihr ü meh aŋa ḥarf-i düvüm
ḥarf-i ʿilletdür aŋa ḥarf-i sevüm

nūr var çehre-i zībāsında
noḳṭa çoḳ ism ü müsemmāsında

Fārsī vü ʿArabīsinde bile
görinür ṣūreti üç noḳṭa ile

üç nuḳaṭ rūyına düşmüş ammā
Fürsʾde zīr ü ʿArabʾda bālā

[1059] AE: 338[a]; S: 87[a]; İÜ: 44[a].
[1060] AE: 338[a]; S: 87[a]; İÜ: 44[a].

kim ki feṯḥ eyler ise bu bābı
aŋa yerden göge taḥsīn ***Nābī*** [***Pervīn***]

577.[1061]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol ism ki ḥarfi ola çār
penc ola diḳḳat olunsa nā-çār

ola bir ḥarfi faḳaṭ bīgāne
çār yaḳası ola yek-dāne

3 luġatinde olunursa diḳḳat
beşe çıḳmaz aŋa beŋzer ṣūret [***Efyûn***]

578.[1062]

Ferdī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol heyʾet-i fürsūde meger
çarḫdan geçdi neler çekdi neler

Mevlevī sikke ʿavāmī eṭvār
geh bürehne ser ü gāhī destār

3 ele almaḳ dileseŋ anı eger
ẕekeri destüŋe evvelce deger

baŋa ṣorsaydı eger ki ẓurafā
teretör dögecegi dėrdüm aŋa

579.[1063]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol kelle-i bī-gövde ki var
ortasında dili çün şekl-i menār

[1061] AE: 338[a]; S: 87[a]; İÜ: 44[a].
[1062] AE: 338[a]; S: 88[b]; İÜ: 45[b].
[1063] AE: 338[a]-339[b]; S: 88[b]; İÜ: 45[b].

ağzın açmış ki ġıdāsın ister
yėdügi līk olur ḫākister

3 bir yere gelse ḳaçan ki yārān
meskenet gösterür ortada hemān

serv-ḳad dilbere māʾil ancaḳ
dögdürür sīnesini ol taḳ taḳ

5 naġmeye başlasa ol muṭrib-i nāz
niçe neyzen olur aŋa dem-sāz

kim ki üftāde olur aŋa hemān
tütüni göklere çıḳar ol an [***Sarımsak Döğeceği***]

580.[1064]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol sāḥa-i ḫūb ü gülzār
ḳapusı yoḳ müteʿaddid dīvār

naẓar-endāz olan ol gülzāra
üsti yanından ėder neẓẓāre

3 āb-vār ṭaşraya olmaz seyyāl
ṣaḥnı ḫāṣıyyet ile māl-ā-māl

ismini saŋa ėderdüm iʿlām
ben de bilmem nedür ʿaynıyla o nām

581.[1065]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol dilber-i nāzük-endām
eylemekdür işi dāʾim inʿām

bir ḳalem ḳaşlı mürüvvetli nigār
gül-i ṣad-berg yaŋaġı her bār

[1064] AE: 339[b].
[1065] AE: 339[b].

zer ü sīm ile müzeyyen bedeni
n’ola baġlansa münaḳkaş yemenī

ḫüsnüne mā’il anuŋ bāy ü gedā
pīr ü bernā ʿulemā vü vüzerā

naḳşın aldırdı ele āḫir-i kār
niçe biŋ kerre başıldı o nigār

nāmdār oldı hele düşdi dile
gezdürürler anı hep elden ele

her denī-ṭabʿ aŋa el ḳoyuramaz
ḳaşuŋ üstinde gözüŋ var dėyemez [***Hâtem***]

582.[1066]

Nāfiʿ

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol beyt-i menīʿü’l-bünyān
içine ṣaḳlanur anuŋ insān

görinürken eṣer-i reh-güẓeri
olur ādem anuŋ içinde nihān

bu ʿacebdür ki giren ol beyte
ḫalḳdan kendini eyler pinhān

saḳf-ı beyt üzre çıḳup kendisini
yine ifşā ėdüp eyler iʿlān

böyle iken anı herkes bulamaz
bulur ammā yine ehl-i iẕʿān

ḫuṣemāsı bulur elbette anı
bulması līk degüldür āsān

giren ol beyte ʿacebdür çıḳmaz
şāhlar ḥaḳḳına vėrse fermān

bu lüġaz oldı muʿammā ***Nāfi***ʿ
niçe fetḥ ėde bunı ehl-i beyān

[1066] AE: 339[b].

583.[1067]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol server-i merġūb-ı zamān
sīm-ten dilber-i maḥbūb-ı cihān

ṣafḥa-i ʿārıżın ėtmiş tezyīn
ḫāl-i gīsū-yı siyāh-ı müşgīn

3 mübtelāsı ḳatı çoḳdur ammā
ėder anuŋ yolına cān ifnā

ḥasretiyle niceler mecnūndur
yedi yaşına varan meftūndur

5 böyle bir ẕāt-ı hümāyūn ü laṭīf
cismi ġāyet de naḫīf ismi şerīf

ʿilm-i heyʾetde naẓīri ḥāṣıl
şekl-i terbīʿi miṣāle beŋzer

7 aġzı yoḳ cānı yoḳ ammā söyler
sözüni ʿārif olanlar aŋlar

birine kim ki anuŋ nāʾil olur
daḫı aʿlāsı ayaġına gelür

9 gerçi aṣḥābına luṭfı mevʿūd
līk ḫāricde vucūdı mefḳūd

bunı feth eyleye her kim el-ḥaḳḳ
berisi aŋa eḥaḳḳ ü elyaḳ

584.[1068]

Esʿedī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol şaḫṣ-ı ṭavīl ü fāʾiḳ
ḳāmetī-zāde dėnilse lāyıḳ

[1067] AE: 339[b]-339[a].
[1068] AE: 339[a].

ḥadd-i ẕātında o cism-i bī-cān
līk ser tā be-ḳadem rūḥ-ı revān

meskenet ṣāḥibi ṣūretde velī
burnı ucında demādem cedelī

ḳalbi keyfiyyet-i meyḫāne gibi
uzanup yatmada mestāne gibi

neş'e ḳaṣdı ile çün pīr-i muġān
ele çekdürür ayaġın her ān

ḫırḳa ber-dūş gele bir serdür
bir uzun böylece būrnāz erdür

ekşeriyā bürinür cāmesine
bilmezem ḫalḳ ḳapılurlar nesine

ḥüsn-i mecʿūlın ėdüp ʿālem-gīr
niçe bī-çāreyi ḳılmışdur esīr

dėyemem vuslatın ister yoḳdur
fürḳate ṭālib ise pek çoḳdur

cismi olsaydı eger bī-ser ü pā
fi'l-meşel minḳale dėrdüm ben aŋa [***Çekdiri***]

585.[1069]

Saʿīd

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol şaḫṣ-ı hevāyī-meşreb
āba mā'ildür anuŋ ekşeri hep

gerçi bī-rūḥdur ol māye-i nāz
hem-çü murġān ėder ammā āvāz

ṭarf-ı gülzāra gelüp bülbül-veş
ṣaçar aġzından o mehveş āteş

bī-vefā līkin o şūḫ-ı raʿnā
ėder ʿuşşāḳına ḫaylice cefā

[1069] AE: 339[a].

nūş ėderken bu ʿaceb kim bāde
farḳ ėder bīş ü kemi dünyāda

cā-nişin olsa da sūy-ı nāra
beŋzemez yine leb-i dildāra

ḥall olunmaz bu lüġaz pek müşkil
bir ṭarīḳ ile ***Saʿīdā*** anı bil

586.[1070]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol şeyʾ-i ġarībü'l-heykel
āşinā-yı kef-i erbāb-ı düvel

zīb ü zīverden olurken ʿārī
dāʾimā ehl-i hünerle kārı

beŋzer engüşt-i nigāra faraẓā
olmasa başı müdevver cānā

muṭṭaṣıl ālet-i ḥakkāk-ṣıfat
Yemenī şaḫṣ ile eyler ülfet

rū-siyāh olmasa ger ṣubḥ ü mesā
sürḫ serdür dėr idüm ben aŋa

bir lüġaz yapdı ***Saʿīdā*** anı
feth ėder cehl-i mürekkeb de anı

587.[1071]

Nermī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol şaḫṣ-ı ʿacāyib-eşkāl
ṣūret ü nakş ile raʿnā-timṯāl

üçdür anuŋ başı ṣan efʿīdür
yoḳdur anuŋ ẓararı nefʿīdür

[1070] AE: 339[a]-340[b].
[1071] AE: 340[b].

hem çatal ḳuyruġı kejdüm-āsā
ẕü’l-fiḳāra daḫı beŋzer cānā

mesnedi dergeh-i ʿālā o mehüŋ
oldı hem müntesibi pādişehüŋ

ansuz olmaz daḫı fānūs-ı felek
oldıġı yerden ol olmaz münfek

aġzın açmış ṣanasın ejderdür
ḫaymede ṣanki perī-peykerdür

ṣalb ėderler anı gāhī dāra
līk vėrmezler anı aġyāra

anı bilmem ne diyārdan gelmiş
elli bir bölüge yoldaş olmuş

bir nişān vėr bu lüġazdan ***Nermī***
ki ol ejder ʿaceb ādem yėr mi

588.[1072]

Resmī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol nedür bir zen-i uʿcūbe-liḳā
desti yoḳ pāyı var anuŋ ammā

şekli pergār gibi ṣūretde
līk pergār degül heyʾetde

gerçi bī-rūḥ olupdur o nigār
līk eller ile de ülfeti var

çarḫdan çekdi bu dem cevr ü cefā
ʿāşıḳa eylemez ol hīç vefā

var derūnında anuŋ iki ḳuyı
līk yoḳdur anuŋ içinde ṣuyı

merdümān ėtmez aŋa hīç rağbet
ṭıfl-ı nev-resteler eyler ʿizzet

Resmiyā çün bu lüġaz oldı ʿayān
feṯḥ ėderler anı bī-reyb ü gümān

[1072] AE: 340[b].

589.[1073]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol şeyʾ-i dil-ārā vü ʿacīb
çār ʿunṣurdan olunmuş terkīb

bedeninden seri olduḳda cüdā
ol dem ādem olur ol ṭurfe-likā

3 līk pāyını daḫı ḳaṭʿ ėdicek
telḫ olur cümle vucūdı bī-şek

ʿavreti başını ol zenpāre
başı üstünde ṭutar hemvāre

5 gāh bellerde ḥarāmīliḳ ėder
aŋa ḳarşu ḳoyamaz ejderler

yalıŋuz gezse ėderler ikrām
eller üstünde aŋa ehl-i kirām

7 ikisi bir yere gelse hem-vār
düzddür dėyü ėderler ber-dār

590.[1074]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol şeyʾ-i dil-ārā vü ʿacīb
heyʾet ü ṭarzı anuŋ ḫayli ġarīb

göbegi var dėyen erbāb-ı süḫen
dėdi farkında anuŋ var dehen

3 serddür kārı ġıdā ekl ėdemez
bir yere başlu başına gidemez

giricek ḳoltuġına ḫıdmetkār
ne yere istese eyler reftār

[1073] AE: 340[b]-340[a].
[1074] AE: 340[a].

5 her ne kim şürb ėde aġzıyla hemān
göbeginden ḳuṣar anı ol ān

pākdur ḳayyʾı anuŋ bī-şek ü reyb
andan ikrāh olur ekreh ü ʿayb

591.[1075]

Selīm

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol nām-ı dil-ārā vü ʿacīb
çār aḥrufdan olunmuş terkīb

ʿadedi ḳırḳ ile yüzdür kāmil
evveli de yüze ḳırḳa māʾil

3 ḥarf-i s̱ānīsi anuŋ nıṣfı hem
s̱āliṯi de aŋa beŋzer bī-kem

rābiʿi s̱āliṯ ü s̱ānīsi ḳadar
cümlesi anuŋ iki ḳatı ėder

5 ġayrı vechile de var taʿbīri
diŋler iseŋ ėdeyüm taḳrīri

evvel ü āḫiri zehr-i ḳātil
evsaṭuŋ ḳalbini yelle yoḳ bil

7 bu lüġaz bī-bedel oldı çü ***Selīm***
kim bilürse aŋa olsun teslīm

592.[1076]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol şeyʾ-i ḳaṣīrüʾl-ḳāmet
iki yüzli bir ʿacāyib ṣūret

ne eli var ne ḳulaġı ne dili
aġzı var bāb-ı maġāra bedeli

[1075] AE: 340[a].
[1076] AE: 340[a].

yoḳ ayaġı ėde reftār ü ḫırām
oturup yatmaḳ anuŋ kārı müdām

gerisi hīç ḳazıḳsuz duramaz
ḳazığı çıksa yatur oturamaz

ṭoldurup āteş ėderler her bār
ṣanki havan ṭopıdur ol bed-kār

her ne ekl eyler ise bī-noḳṣān
gerisinden çeker anı yārān

ṣanʿatı līk hemān āteş ile
ülfeti ṣubḥ ü mesā bir eş ile

sīm ü zerden de olursa faraża
yalıŋuz ʿālemi olmaz aṣlā

külḫen-āsā o hünerver ekşer
yėdigin cümle ėder ḫākister

iki cüzʾ ile müretteb bir ser
arada bīş ü kemi ancak ber

kim bilürse bunı mümtāz olsun
şöhreti velvele-endāz olsun

593.[1077]

ʿĀṭıf

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol suḫre-i bezm-i eṭfāl
çehresi laṭma-ḫor-ı dest-i kelāl

meşrebi herkes ile ülfetde
mużṭarib olmadadur külfetde

ḫilḳati semt-i nifāḳa māʾil
iki yüzlülüge olmuş ḳāʾil

kimseden eylemez aṣlā vaḥşet
her kim olsa ėder üns ü ülfet

[1077] AE: 341[b].

pek güzel vāsıṭadur āmāle
gizlidür ḫudʿası gelmez ḳāle

kendinüŋ ḥāli ile hem şānı
diŋle pek vaṣf ėdeyüm ben anı

birinüŋ degse gözi ger gözine
yā uzatsa elini gül yüzine

ḫalḳ içinde hīç utanmaz aṣlā
günde biŋ ṭālibi olsa faraża

boş ise kūşe-i vuslat-kedesi
yaʿni tenhā ise ḫalvet-kedesi

döndürür arḳasını ṭalibine
ẕillesin teslīm ėder rāġıbına

biri derkār olup işlerse eger
oturanlar hep anı fehm eyler

beşerīyetle teḳażāsı olan
şehvet-i ḫᵛāhişine ferce bulan

yatar elbette anuŋ nevbetine
dem-i fırṣatda ṣalar ḫalvetine

böyle ber-ḫīz iken ol bed-meşreb
n’oldıġın bilmez iken bir meẕheb

dā’imā ʿişmet ü ʿiffet kārı
żātı ifḳ-i şuʿarādan ʿārī

künc-i maʿbed yeri zāhid-āsā
yėmez içmez gėce gündüz ḳaṭʿā

sīnesi levḥa-i esrār-ı ʿacīb
şekl-i uʿcūbesi bir ṭarz-ı ġarīb

gūşı yoḳ semʿ-i maḳālāt eyler
dili yoḳ keşf-i kerāmāt eyler

o Felāṭūn gibi merd-i dānā
eylemiş pīşeyi remz ü īmā

giremez ṣoḥbetine lafẓ u maḳāl
ḳalbden gelmelidür biŋ su’āl

21 o da ḳalb ile ėder red-i cevāb
aralıḳda ne ḳalem var ne kiṭāb

işte bu şaḫṣ-ı ʿacībüŋ her dem
böyledür ḥāli degüldür ādem

23 ḥall ėderseŋ bunı ʿ***Āṭıf*** benden
saŋa bir būse-i sīmīn-beden [***Mektepteki geldim gittim tahtası***]

594.[1078]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol mūcib-i ḥayret-efzā
ḳudret-i Ḥaḳ ḥüküm-i feyz-i ḫudā

şekli gūyā ki saṭīḥ-i kāhin
kelimātı ise sırr-ı bāṭın

3 dolaşur kūşeleri çırçıplaḳ
ṭombalaḳ hem yuvalaḳ bir ṭorlaḳ

ṣūfīler gibi kerāmet ṣatmaz
emrine ẕerrece ḥīle ḳatmaz

5 muḫtalıṭ olmadıġı şey yoḳdur
ġā'ile-mend işi pek çoḳdur

bir ʿaceb özge ḳalender ḳallāş
gāh olur büt-peres ü geh berrāş

7 mey-i gül-gūn ile afyon kimyon
zevraḳ-ı bāde ile hem ḳalyon

naẓarında hepsi yeksāndur
ḥiṣṣe-i kesbi ise ḫarmāndur

9 aġzı yoḳdur dili yoḳdur ḳaṭʿā
söylemez gerçi o ẓālim ammā

kendidür līk Aristo-yı cihān
sūḳ-ı maʿnāya ḫayālī mīzān

11 lāl iken bu ne ʿacāyib sırdur
böyle uʿcūbe nice mümkündür

[1078] AE: 341[b]-341[a].

ʿarż olunursa eger bir müşkil
der-ʿaḳab keşf ėder ol ṣāḥib-dil

ücret almaz ṣılaya raġbeti yoḳ
kimseden ḥāceti yoḳ minneti yoḳ

böyle ʿiffet ile bālā-ter iken
ḳadri evc-i felege hem-ser iken

n'eyleyem ḳadrini herkes bilmez
gird-i ruḫsārını kimse silmez

ʿ***Āṭıfuŋ*** ḫāṭır-ı vīrānı gibi
vezn-i raġbetdeki noḳṣānı gibi

kendisi nāḳıṣ ü ḳadri kemdür
ḳalbi dirhem dili de pür-ġamdur

595.[1079]

Selīm

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol nām-ı bedīʿü't-taṣvīr
çār ḥarf ile ėderler taḥrīr

evveli ʿaynı ile reʾs-i ṭarab
āḫirin ḳalb ėdinür cümle ʿArab

düʾümi ḳāmet-i bālāda çü ney
seʾümi ḫalḳaya beŋzer bir şey

on beş ile iki yüz aʿdādı
ara bul her ne ise bu adı

ġalaṭ ėtdüm bu degül taʿbīri
ġayrı vechile olur taḳrīri

ḳalb-ı çārümle seʾüm bir meẕheb
mā-ʿadāsı da aŋa beŋzer hep

her kim eylerse ***Selīmā*** bunı ḥal
ẓurafādan dėmege ola maḥal

[1079] AE: 341[a].

596.[1080]

Li-muḥarrirü’l-faḳīr

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol ism-i ḳalīlü’l-ʿidde
cīmsüz aŋa muʿādil Cidde

bu sözümden dėme kim dünyādur
ṣanma ednā anı pek aʿlādur

ser-te-ser aradı pinhān ü ʿayān
bulmadı noḳṭalı ḥarfin arayan

vasaṭında birisin buldı faḳaṭ
deheninde ikisin fevḳa’l-ḫaṭ

āḫiri evvele oldı terkīb
buldı bir naẓm-ı ṭabīʿī tertīb

cümleye geldi ʿaded bāṭından
Zeyneb isminde yapıldı bir zen

evvelin ḥaẕf ile lafẕ-ı bāḳī
getürür şevke dil-i ʿuşşāḳı

eyleseŋ lafẓ-ı mürādifle ʿayār
bulunurlar mütesāvī’l-miḳdār

żafʿına eyleseŋ imʿān-ı naẓar
rū-nümā ola ʿaceb tuḥfe eṣer

āḫirüŋ ḥaẕfı gibi bā-tebcīl
ẕāt-ı Bārīye olur ism-i Celīl

dikkatinde daḫı ifrāṭ ėtseŋ
ḳalb ėdüp ḳalbini isḳāṭ ėtseŋ

ḥāṣıl olan ʿaded-i bī-hemtā
ṣülṣeyininden olur çehre-nümā

maa-haẕā ṣülüṣi evvelidür
evveli cümlesinüŋ āʿdelidür

Ṣıdḳiyā ṭabʿ-ı Selīme bu lüġaz
nāf-ı āhūdan olur belki eʿazz

[1080] AE: 341[a]-342[b].

597.[1081]

cevāb-ı Selīm Efendi bā-lüġaz-ı diger

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ėy süḫen-senc-i maʿārif-güster
ne yaman eyledüŋ iẓhār-ı hüner

bu lüġaz bendeŋi vāfir yordu
pençe-i ẕihnümi ṣardı bürüdi

elem-i fikr ile nāçār oldum
ḳatı vāfir düşünüp zār oldum

ṭabʿ-ı şūḫum ṣıḳılup geldi fütūr
ḳalmadı ẕerre ḳadar bende şuʿūr

hele biŋ derd ile ėtdüm ġayret
n’oldıġın fehme ėdüp çoḳ dikkat

ʿāḳıbet oldı müyesser ḥalli
meger āsān imiş ol besbelli

līk īhāmuŋa söz olmaz hīç
hem rümūzātı ʿaceb pīç-ā-pīç

ḳalmış ammā bir iki maʿnāsı
ġāyet aʿlā yaḳışur īmāsı

biri bu ḳalb-i dü’ümle ṣāliṣ
biri tekrāra mücerred bāʿiṣ

beyyinātından olur bir vālā
ḫūb-ı bī-miṣl ü bedel cilve-nümā

ism-i Dāvūda müşābihdür hem
nām-ı Ḥavvāya da beŋzer bī-kem

çekme beyhūde ***Selīmā*** zaḥmet
bilinür aṣlı çü maʿlūm elbet

598.[1082]

Velehu

[1081] AE: 342[b].
[1082] AE: 342[b]-342[a].

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

baʿd-ez-in iẕnüŋ olursa çendān
olayum ben de o vādīde revān

tevsen-i kilki sürüp meydāna
cebeler göstereyüm yārāna

sen de bil yā nedür ol nām-ı cemīl
verse Eyyūba olur aŋa miṯīl

noḳṭalı ḥarfini buldı arayan
gördi aʿdād-ı ḥurūfa yeksan

bir çıkarmakla emīr aŋa miṯāl
līk iḫrācı ḳatı ince ḫayāl

aŋa teşbīh de pek ẓāhirdür
lafẓ-ı zāʾidle şümārı birdür

var mı imlādan anuŋ noḳṣānı
bir bebekden iki çıḳ bul anı

evvel ü āḫiri maḥbūb-ı enām
ʿadedi de anı eyler īhām

cümle taʿdādı ṣayılsa nāçār
ėder ol ḥāl ile bir nām iş'ār

ẕāt-ı Bārīye de ıṭlāḳı ṣaḥīḥ
saŋa hem baŋa da söylense melīḥ

ẓāhire bāṭının icmāl eyle
meded olmaz dėme idḫāl eyle

hem ėdüp bir iki ḥarfin taḥẕīf
sāʾirin ḳālb ile ėtseŋ taṣḥīf

gök nümāyān olur ol ṣūretde
ara bul ḳalma ṣaḳın ḥayretde

bilenüŋ ceybine girsün o ḳadar
zer-i maḥbūb-ı bedīʿü'l-manẓar

gerçegi bu ki ***Selīmā*** bu lüġaz
degme bir ḥāl ile ḥalle gelmez

599.[1083]

ʿİzzet Pāşā

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol kim mütelevven ḥareket
ṣūretā merdüm-i ṣāḥib-miknet

ʿaḳlı var līk şuʿūrı yoḳdur
tām ḫilḳatde ḳuṣūrı yoḳdur

ḥırṣa ṣūret vėreyüm dėrseŋ eger
anı farz eyle heyūlā-yı ṣuver

ol muḳaddem aŋa eşʿaş-ı tālī
ʿilm-i manṭıḳla derūnı mālī [***Dilsiz***]

600.[1084]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol bir mütelevvin-meşreb
dense şāyān Ḥurūfī-meẕheb

mektebe varmış elif yutmışdur
anı erbāb-ı hüner ṭutmışdur

geh içer ḳahve vü gāhī ṣahbā
ėdemez kimse aŋa çün ü çerā

eyler ol aḳ yazılı nūş-ı ʿaraḳ
gāhī olmaġla makāma evfaḳ

ėtmese nūş şarāb-ı gül-fām
ėdemez ḥāṣılı temyīz-i kelam

hem-dem olmaġla iki yüzlülere
her zamān düşmededür yüzi yere

sereṭān gibi ėder kec-reftār
ṭoġrıdur gerçi velī ḳırması var

[1083] AE: 342[a].
[1084] AE: 342[a].

yoḳ dili aġzı anuŋ kim ammā
söylese dilli düdükdür gūyā

oldı geh Rāfıżī geh ʿAbbāsī
sāde-rūyāna düşer sevdāsı

601.[1085]

ʿİzzī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol ne ʿayyār-ı seyāḥat-pīşe
geşt-i ʿālemdür aŋa endīşe

perīdür vālide-i dil-bendi
merdümī-zādedür ammā kendi

ẕū-fünūn cümle hünerde fāyıḳ
ḥaḳḳına her ne dėnürse lāyıḳ

ḫārıḳ-ı ʿāde olupdur kārı
hep kerāmet görinür eṭvārı

eyler āb üzre çü vādī seyri
ber-hevā olsa geçerdi ṭayrı

pūyede birdür aŋa deşt-i ḫayāl
izi yoḳ tozını görmek de muḥāl

ėtse aġmāżı eger bir demde
cümle eşyā kem olur ʿālemde

her şey ʿaynı ile ẓāhirdür aŋa
herkese ẓāhiri eyler īmā

oldı tevḥīd-i ḫüdāya bu delīl
ėtmez inkār meger çeşm-i ʿalīl

ʿilm ü ʿirfānı suʾāl olsa eger
cümle taḥṣīlini kesbī dėrler

ʿilm-i ẓāhir aŋa olmuş maʿlūm
bā-ḫuṣūṣ heyʾet-i eşkāl-i nücūm

meşelā çarḫa daḫı çıksa ḥakīm
nice mümkün yaza ansuz taḳvīm

[1085] AE: 342[a]-343[b].

olmasa aŋa ḳarīn ehl-i raṣad
rūy-ı aḫter göremez tā be-ebed

āşikār ėtmese mirʾāt-ı cemāl
şuʿarā ebkem olur ṭūṭī-miṣāl

cām göstermese her bir meste
çeşm-i maḫmūra bulunmaz ḫaste

açmasaydı dehen-i yārı eger
ġonca iḳlīm-i ʿademde ne gezer

hep odur silsile-cünbān-ı cünūn
zülüfe yoḳsa kim oldı meftūn

ḫāl-i ruḫsāra eger vėrmese fer
āteşe yanmaz idi hīç ʿanber

mū-miyān fikrini alsa dilden
kim çalardı yā ʿaceb ol ḳıldan

ḳılmasa ḳāmet-i dildārı bedīd
ḥaşre dek serv ḳalur idi ḳadīd

ḫıdmetin eyler iseŋ istiḳṣā
cümle ṣanʿatda ferīd ü yektā

andan el almasa ehl-i ṣanʿat
pāymāl olur idi her ālet

evvelā fenn-i kitābetde aŋa
ʿAyni-zāde dėnilürse aḥrā

ḫalḳa göstermese meşḳi biʾẕ-ẕāt
nesḫ olurdı ṣülüṣ ü tevḳīʿāt

ger muḥāsib aŋa olmasa ḳarīn
ṣıfr-ı yed bilmez ėdi elde birin

ger kemān görmese andan hüneri
kec olup tīr ḳalur idi geri

urmasa aŋa ṭabanca her ān
ger tüfeng patlasa urmazdı nişān

kīmyā gibi güm olsa eṣeri
zergerān bilmez idi ḳadr-i zeri

29 rāstdur herkese meyli ammā
nāyzen oldı hemān müsteṩnā

münʿadim vaṣfına ḥadd ü pāyān
her neye baḳsaŋ olur vaż'ı ʿayān

31 ḥāṣılı cümle umūrı ẓāhir
ansuz dünyede olmaz bāhir

ṭūl-i vaṣfından olunmaz nefret
ẕikri Ḳurʿān ile zīrā müṩbet

33 bikr-i fikri yetişür eyleme bāz
tutuḳ-ı lafẓ ile eyle ilġāz

ʿ***İzziyā*** muġlaṭadan ḳaṭʿ-ı naẓar
bu lüġaz ḥalli görümlük ister [***Göz***]

602.[1086]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 ol nedür kim iki şaḫṣ-ı tevʾem
oldılar herkese bunlar elzem

aya beŋzer dėr idüm bunları ben
ḳorḳaram ṭaʿne-i elden günden

3 raġbet ü medḥe sezā iki güzel
pāy-ı neẓẓāreye gel vėrme kesel

vėrdi bunlar ruḫ-ı ḫurşīde zevāl
gāh bedr olsa nʼola gāh hilāl

5 bunlara cümle-i ʿālem elbet
iḥtiyāc ile ėderler raġbet

bī-siper ḳarşu ṭururlar çālāk
tīġ-i tīz olsa ḥavāle bī-bāk

7 her biri cūd ü seḫāda yektā
kef-nümūn oldı ḥasedden deryā

ʿ***İzziyā*** bunlara bilmem ne dėsem
nefy olur ismini ḳalb eyler isem [***El***]

[1086] AE: 343[b]-343[a].

603.[1087]

Nermī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol iki civāndur bayağı
anlaruŋ hem ikişerdür ayaġı

ṣarılup birbirine yatsa velī
bir döşek birisi örtü bedeli

3 anuŋ ayrılmaz ikisi ḳaṭʿā
ṣaff-ı evvelde ėder ṣubḥı edā

cūş ėder sīnesi Ḳurʾān ile pür
hem münaḳḳaşdur o elvān ile pür

5 açup aġzını ḳaparlar gāhī
getürür yola niçe gümrāhı

görişür her gelen aḥbāb ile hep
öŋüne diz çöker ādāb ile hep

7 çārşanba gün olunca ekşer
anı baş üzre ṭutar dilberler

bunı ***Nermī*** bilür erbāb-ı hüner
bu ḳadar remz ile vaṣf oldı yeter [***Rahle***]

604.[1088]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür āyā o gezer ḫāneleri
bulunur şöyle ki her yerde biri

aṣlı faṣlı yoḳ anuŋ bir şeydür
yürür ardınca öŋünce feydür

3 gerçi yoḳ dest ile pāyı cānı
anda gördüm ki ėder cevlānı

[1087] AE: 343[a].
[1088] AE: 343[a].

görmüşüm ḫayli menāzilde anı
niçe vaṣf eyleyeyüm dilde anı

gūyiyā murġ-ı siyāha beŋzer
ḳondıġı yerde durur yoḳdur per

kimi gitdikce teraḳḳī buluyor
elde bulduġını başa alıyor

biri bir ḫāneden ėtse ġıybet
olur erbābına ġāyet töhmet

malınuŋ ʿöşri ḳalur mīrīye
hem gerek mürde ile diriye

bir eve ḳonsa o murġ-ı devlet
bulur ol ḫāne teraḳḳī ʿizzet

bir gedā müflis ü ṣıfrü'l-yeddür
bir pul ėtmez ki edāsı beddür

ne bilür bunı olanlar ḥammāl
bilür ise bilür ancaḳ remmāl

Nermiyā bu lüġaz oldı zībā
ṭarḥ-ı nev-tāze-revişdür ḥaḳḳā

605.[1089]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol ḳāmet-i mevzūn ʿaceb
cünbüşi ḳadde münāsibdür hep

ser ile pāyı anuŋ bir ammā
tepesinde gözi üç bī-pervā

ṭaylasānı var anuŋ bī-şüphe
vėrmez ol ruḫṣatı her bir nigehe

ṣalınur ḳāmet-i mevzūnı gehī
niçün aṣmışlar ʿaceb bī-günehi

kimi elvān ile pürdür cismi
ne güzelce düşer anuŋ resmi

[1089] AE: 344[b].

ayaġı gerçi aġaçdur ammā
yere baṣmaz nice olur bu maʿnā

bir nebātī ḳocup anuŋ belini
būs ėder ekṣerī ḫalḳuŋ elini

gelse eyyām-ı şitā izlerine
anlaruŋ mīl çekilür gözlerine

gösterüp kendüyi aġyāra hemān
vėrmeyüp ruḫṣatı ol yāra hemān

Nermī pūşīdeye çek gel lüġazı
keşf olur açma ḳırup tel lüġazı

606.[1090]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol kim anuŋ ismi yoḳdur
nice vaṣf oluna resmi yoḳdur

bir oyundur ki anı oynayanuŋ
ḳaralar yüzüni hem söyleyenüŋ

vaṣf ėder olmadıġın her yerde
nitekim nīst vefā dilberde

böyle iken hem anuŋ żıddı var
ėtme inkārı olur ol iḳrār

bu lüġaz nādir ʿadīmü'l-aḳrān
eyledüm bu lüġazı ***Nermī*** ʿayān

607.[1091]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol heyʾet-i uʿcūbe-nümā
kʾoldı gerdūna müşābih ḫālā

[1090] AE: 344[b].
[1091] AE: 344[b].

hem-çü ḳışr oldı dėmek ḳābildür
līk iki cānlu dėsem ḥāmildür

çārdur pāyına olurdı dėmek
dönmeseydi nitekim çarḫ-ı felek

ḥaml-ı iṣḳāline ėdüp ṭāḳat
ʿAraba çoḳ kişi eyler nisbet

ḳocunur bir kişiye olmaz rām
anı ḥall ėdene taḥsīn müdām

608.[1092]

Fennī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol bir sere bir ʿucbe-liḳā
cücedür dėrler ise aŋa sezā

şu ḳıyāfetle gör ol ḳaddi ḳaṣīr
gövdesi ola küçük başı kebīr

uġrayup ehl-i ḥarf himmetine
bir ḳazıḳ ṣoḳdılar anuŋ götine

vechi zerd oldığı ol ġam-ḫᵛāruŋ
dest-būsına hevesdür yārüŋ

Baba Ṭaġından ėdince o firār
tā Ṭrabzonda varup ṭutdı ḳarār

bu lüġaz gerçi ki dört ḥarf iledür
ikidür başı ayaġı birdür [***Drabzan Babası***]

609.[1093]

Ḥaşmet

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol ṣunʿ-ı Ḫudā-yı müteʿāl
vėrmiş ol rütbe aŋa ḥüsn-i cemāl

[1092] AE: 344[b]-344[a].
[1093] AE: 344[a].

ruḫları kurş-ı mihr cebhesi māh
çeşm-i mestānesi ġāyetle siyāh

3 ḳaşları maṭlaʿ-ı ġarrā-yı ḥüsn
beŋleri noḳṭa-i zībā-yı ḥüsn

gerdeni nūr-ı seḥer sīne bilūr
deheni merdümek-i dīde-i mūr

5 ḳāmeti serv-i çemenzār-ı vefā
görmedüm mūy-ı miyānın ḳaṭʿā

görse bu ḥālet ile bir ādem
ister olmaġa demādem hem-dem

7 ***Ḥaşmetā*** bu lüġazı ḥal ėdeli
gördüm ʿālemde o tāze güzeli

610.[1094]

Faṣīḥ

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol beste-leb-i bī-güftār
ki olur ḥoḳḳa-dehān-ı esrār

micmer-i fikri yanar dillerde
kendi şemmāme gibi ellerde

3 geh olur ṣāf-ı zülāl-i mevzūn
geh olur māʾi-i mevvāci-i ḫūn

nev-piyāde gibi mevzūn dil-keş
bir körükle yürür ammā āteş

5 öldürür mürdesini ṣāġ eyler
yine bir ḳalıba ifrāġ eyler

ḳondurur hem göçürür ferzāne
göbeginden işeyen merdāne

7 şekli semmūr mıdur mūş mıdur
ṭāş yatırlardaki ḫar-gūş mıdur

giydirür ḫıdmete kim olsa mümās
derd-mendüŋ başına ḳızġın ṭās

[1094] AE: 344[a]-345[b].

var gedā-yı deri ellerde ʿaṣā
dalkavukları ise lā-yuḥṣā

rām-ı īmāsına gözde ḳaşda
cān ü baş üstüne eller başda

aŋlanur neş'e degül aḥvāli
ne dėnilsün bu da meşreb ḥāli

luṭf ėder elde nacaḳlular yine
lāle-veş ḳanlu pıçaḳlular yine

köhne dād ü sitedüŋ ʿayyārı
başḳa aġız iledür bāzārı

geh cüẕāfā gehī miʿyār iledür
alışı vėrişi ḳanṭār iledür

ġonca-i bāġçe-i gülşen-i rāz
lāle-i şīşe-i endīşe-i nāz

hem-zebānıdur o her ʿayyāşuŋ
tekyegāhı odur açıḳ başuŋ

aŋa bir sāʿat olan hem-zānū
iki boynuzlu olur çün āhū

bezminüŋ şemʿ olıcaḳ me'nūsı
ruġanından ṭutuşur fānūsı

ṣāḳlanur kūşede ḫuffāşāne
şemʿi başına döner pervāne

aḳıdur dā'ireden dolābı
Çırpıcı çayırına mīzānı

sırr-ı ʿışḳuŋ bereli abdālı
ʿışḳ keçkūlınuŋ al alalı

çillesin nāfına ḳaşmış dėrler
oḳın atmış yāyı yaşmış dėrler

yapmış ol şekl-i hilāleyn-peyker
rūd-ı Nīl üstüne bir çifte kemer

geldi dėrler bu kemerden geçdi
dāl-fes bir iki serdengeçdi

yarmadur ṭablada şeftālūsı
şarṭ-ı sikkeyn alınur ālūsı

ėtmiş ol peyker-i pūşīde-cemāl
ḳadd-i ḫam-geşte-i ʿuşşāḳı hilāl

ḳaysıdur heyʾeti ammā Şāmī
şekli mevzūn deheni bādāmī

düdügi çalsa nevāsı çıkmaz
bir derādur ki ṣadāsı çıkmaz

611.[1095]

ʿĀṭıf

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol lafẓ-ı s̱ülās̱ī āyā
raġbet eyler aŋa cümle ẓurafā

evvel ü s̱ānī olur kendüye ẓarf
dāla beŋzer dėseler dāḫı sezā

3 s̱ānī vü s̱āliṯi telḫ-i herḫīr
nīme-i seng dėsem bu da revā

yā güẕer eyledi kendi ol meh
dönse vaḥşet-zede dėrler gūyā

5 iştirā ile ṣaḳın döndürme
luʿb-ı şaṭranca döner bī-pervā

laʿl-i dilber dėseler lāyıḳdur
olmasun mı aŋa meyl-i ẓurafā

612.[1096]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol mevlevī-i berter kim
geh semāʿ eyler ü gāhī ḳāʾim

[1095] AE: 345[b].
[1096] AE: 345[b].

ḫārıḳ-ı ʿāde-i Mevlānā-veş
yerde dönmez ne temāşā serkeş

dili pür-āteş-i ʿışḳ olmuş kim
olur erbāb-ı hevāya ḥākim

n’ola oldıysa Süleymān-ı cihān
taḥtı berbād görinür her ān

rütbesi ʿāliye bir sulṭāndur
līk sengīn-dil ü saḫt-erkāndur

dūd-ı āhı n’ola çıḳsa ʿarşa
ṣufreti vermeye kim dėr ferşe

ʿilmi yoḳdur ḳatı ecvef cāhil
bir nefes olmasa olur ʿāṭıl

beŋzedürsem n’ola gūş-ı pīle
ruḫṣatum vardur anı temşīle

anı aġırlama da müşkildür
ḳahve içmez tütüne mā’ildür

bilmeyeler neyi olduŋ vāṣıf
ocaḳ aġası mıdur bu ʿ***Āṭıf***

613.[1097]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol şey’-i müdevver ʿacabā
cevz-i bevvā mı dėsem bilmem aŋa

kimi ḥayvānī kimisi ʿamelī
bir nebātī olur anuŋ bedeli

ṣıḥḥate aḳreb ėder bīmārı
oldı meymūn ü mübārek kārı

masḳaṭ-ı re’si ʿaceb mūḥīşdür
görse ādem anı pek müdhişdür

ele al bu lüġazı ėy miskīn
ḥal ėdüp āteşüŋ eyle teskīn

[1097] AE: 345[b]-345[a].

614.[1098]

[Vaḥyī]

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol çāker-i nāzük-reftār
ayaġı ṭopuġı vü parmaġı var

incedür ṣarığı ḳalyoncı gibi
ḳavuġı çizmelerün ḳoncı gibi

3 gündüz aḫşāma dek eyler ḫıdmet
gėce āzād olup olur rāḥat

gėceler ḫıdmete ėtse iḳdām
yaḳar āteşlere anı ḫuddām

5 ḥarfi penc evveli cīm āḫiri bā
bilmeyen ėtmeye daʿvā-yı ẕekā [***Çorap***]

615.[1099]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol muġtenim-i niʿmet-i Ḥaḳ
Malḳoç oġlı dėseler aŋa eḥaḳ

dėseler naḫl-i Sikender lāyıḳ
bir ḥayā ṣāḥibi merd-i ṣādıḳ

3 olsa bir ḫūbuŋ enīsi bir ān
olur ardınca anuŋ ṭasma ḳıran

dem-i sermāda giyerse ḫaftān
ḳaragöz gibi ėderler ʿüryān

5 geh ser-i ceyş olur geh dümdār
gehī Tātār gibi ḫayli çapar

fehm ėderseŋ bunı ėy yār-ı cemil
senüŋ olsun gülī vü İsmāʿil [***Koç***]

[1098] AE: 345[a].
[1099] AE: 345[a].

616.[1100]

Ṣıdḳī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol ism-i ʿadīmü’l-eşkāl
anı bir şeyʾ ile vaṣf ėtme muḥāl

kimi ʿanḳā dėr aŋa kimi hümā
görmedüm nām ü nişānın aṣlā

3 gerçi ṣūretde perīye beŋzer
şīşe-i dilde nihāndur ekşer

bī-vefā bir büte beŋzer dėrler
dāmenin görmedi ʿālemde bir er

5 baʿżılar dėdi ki var ḥayvānda
ekşeriyā bulunur insānda

dėnilür ise eger ʿayn-ı serāb
mā-ṣadaḳdur dėdi cümle aḥbāb

7 görmedüm şeklini ben kim dėyeyüm
saŋa vaṣf ile anı bildireyüm

bende var hem daḫı sende vardur
ṣanma bu sırrı murād inkārdur

9 bende var dėyü ėderseŋ daʿvā
Ṣıdḳiyā kiżbe ėdersin ilḳā

baŋā luṭf eyler iseŋ müstevfā
ḥal ėdem bu lüġazı ben de saŋa

617.[1101]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol Maġribī-i ṣāf-siyer
ki odur nūr-ı siyāha maẓhar

[1100] AE: 345[a].
[1101] AE: 345[a].

Ḫalvetīlerle olup germ ülfet
Gülşenīlerle de eyler ṣoḥbet

gėce seccādesi üzre ekṣer
çoḳ tecellīlere oldı maẓhar

ḫayli mevzūn ü laṭīf endāmı
şiʿri yoḳ maḫlaṣı ammā Cāmī

görürüm dem-be-dem ol bī-günehi
gāh çengelde vü ḳazıḳda gehī

gāhī Ḥallāc dilinde mestūr
kʼoldı berdār miṣāl-i Manṣūr

ʿāḳıbet eyledi ol ehl-i şühūd
girye vü āh ile ifnā-yı vucūd

vėrmemiş gerçi Ḥaḳ aŋa per ü bāl
eylemiş şeb-pereye līk miṣāl

ḫal ėden bu lüġazı olur ehl
var düşün işte saŋa bir gėce mehl [***Mum***]

618.[1102]

Vaḥīd Kātib-zāde

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol çāder-i gerdūn-peyker
aŋa şāhān daḫı tekrīm eyler

raġbet eylerse ʿaceb mi ümerā
ṭāleb ėtmez anı zīrā ʿulemā

dense fānūs aŋa şāyān ü sezā
kʼoldı pervāne bütün bāy ü gedā

kendi bir bikr-i müzeyyen eṣvāb
olmuş āvīze aŋa ṣanki şihāb

ismi gerçi bu lüġazde mestūr
oldı beş ḥarf ile līkin meşhūr ***[Âvîze]***

[1102] AE: 346[b].

619.[1103]

Vehbī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol tāze ḳumāş-ı zerkār
nakşı şaṭrancı güzel ülkeri var

naḳş ü zencīresi ḫoşdur ammā
līk maḥẕūrı da var aḥyāna

3 oldı ansuz o ḳumāş-ı tāze
ṭopı ekşer on iki endāze

dāmenin eyler iken istiʿmāl
yaḳasına gelür āşār-ı zevāl

5 ṣatılur sūḳda pulluḳ pulluḳ
vėrilür ḫalḳ-ı cihāna yolluḳ

gerçi nessācı anuŋ insāndur
līk tamġa-zeni bir ḥayvāndur

7 oldı zer-kār miṣāl-i dībā
bu ʿaceb ḳullanamaz anı nisā

dāniş erbābına ***Vehbī*** bu süḫen
necm-i raḫşān gibi oldı rūşen

620.[1104]

Nermī

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol kūze-i kūdek dė baŋa
ḫaste ibriġi dėsem lāyıḳ aŋa

Mevlevī-veş serine giydi külāh
aŋa eşkinci dėsem ṣanma günāh

3 aḳça pākça tepesinde gözi var
tepede ṣanki anuŋ yıldızı var

[1103] AE: 346[b].
[1104] AE: 346[b]-346[a].

gerçi keldür başı damdazlaḳdur
baṭnı var yėdügi sīm olmaḳdur

urmayınca başına nesne yėmez
urmaz iseŋ ṭurur ol nesne dėmez

Nermiyā devlete ėrsün ol er
bunı keşf ėtmege ḫarc ėde hüner

621.[1105]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol zümre-i ḥayvāndandur
hele bir ṣāḥib-i iẕʿāndandur

hem anuŋ şöhreti ʿabduʾr-raḥmān
ṭoludur anuŋ ile kevn ü mekān

dėseler lāyıḳ aŋa Ẕüʾl-ḳarneyn
ki iki boynuzı var ẕātüʾl-beyn

ṭaḳdılar başına gūyā ki çeleng
ṣıçrar ol ṭaġları mānend-i peleng

muġlimāne açuben ol götin
miṯlidür göti ḳızıl meymūnın

dört ayaġ üzre ėder cevlānı
ṣanma bī-cān ola vardur cānı

bu lüġaz nāsı ḳayadan uçurur
ʿāṣıḳın ilden ile ol göçürür

Nermiyā beŋ gibidür ṣanki hemān
yā çıḳıpdur beden-i pāke çibān

622.[1106]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

[1105] AE: 346[a].
[1106] AE: 346[a].

nedür ol aḥsen-i takvīm-ṣūret
dest ü engüştle bulmuş şöhret

gūşına almaz ėderseŋ biŋ lāġ
gerçi kim dil bilür eyler iblāġ

ṣanma kāfir ola anı Müslim
ki ola mā'il-i zen yā muġlim

bir ġarīb ṭurfe ṣadāsı vardur
cilveli ʿucbe edāsı vardur

gūşı var gerçi işitmez aṣlā
dili var aŋladamaz söz ḳaṭʿā

pür-żiyā olsa cihān söylerler
żulmet içinde sükūt eylerler

söylese gördigini ṣādıḳdur
şāhlar ḫıdmetine lāyıḳdur

remz ile bir lüġaz ėtdüm imlā
Nermiyā ʿārif iseŋ ḳıl ifşā

bize Bandırmadan olursa gelür
bu lüġaz n'oldıġını belki bilür

623.[1107]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol kim göremez kimse anı
ẓan ėdersin ki anuŋ var cānı

nuṭḳı var gūş ėdeni dehşet alur
kimdür āyā o dėyüp ḫaşyet alur

kimi görse aŋa peyrevlik ėder
kimüŋ işitse sesin aŋa gider

ʿArabī Türkī vü Bulġar dilini
Fürsle söyler o Tātār dilini

beste şarkı bilemez bir baġırur
Türkī söyler ḳayabaşı çaġırur

[1107] AE: 346[a]-347[b].

başına ursalar anuŋ ammā
ṭaş olup söylemez aṣlā ḳaṭʿā

7 çaġırup dėseŋ aŋa gel berü gel
çaġırup dėr o saŋa gel berü gel

Nermiyā bu lüġazı kimse dėmez
ṣu içüp ṣubḥ ü mesā nesne yėmez

624.[1108]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol kim teni ṭaşdan daḫı pek
beŋzer ol dāʾireye şekl-i felek

kim ki el ṣunsa ėder feryādı
ne güzel ṣanʿat olur īcādı

3 ele aldıkça ėder cevlānı
ṣanma ẕī-rūḥ ola yoḳdur cānı

ḫıdmet eyler nice yıl bir bāba
ṣan iki dīde baḳar aḥbāba

5 ḫāne ber-dūş o gedā şām ü seḥer
gören anı ḳapudan ṭaşra ėder

anı kim görse çalardı ammā
ṣāḥibi var ṭuyılur ṣoŋra şehā

7 anı hīç görmemiş ādem yoḳdur
ṣanma nādir anı ġayet çoḳdur

devlet erbābına mensūb olmuş
ḫalḳa ġāyet ile maḥbūb olmuş

9 ikidür ekṣerī erbābında
bulunur her kişinüŋ bābında

bilmesün söyler iseŋ anı kime
Nermiyā bu lüġazı ḫalḳa dėme [***Kapı tokmağı***]

[1108] AE: 347[b].

625.[1109]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol ḳāmeti nīm-endāze
ḳalḳuben gāhī gelür pervāza

anuŋ aṣlını nebātī dėdiler
yoḳ durur gerçi ṣebātı dėdiler

mār-veş deste alursaŋ anı sen
süzilüp bükilüp eyler şīven

bunuŋ ekline gerek elli beşer
żarb olur dördi beşi elli beşer

yėyemez baʿżısı anı acıdur
kiminüŋ zīveri başı tācıdur

zevc ü ferd ile ėderse kārı
cemʿ ėder münferidāt efkārı

el açup aŋa duʿā eylerler
yüzüŋ aġ olsun efendi dėrler

gelür ol zāġ gibi gerçi ele
ṭutılur ḳuş degül ol ḥīle ile

iki şaḫṣ arasına ėtse nüzūl
biri fāʿil ola biri mefʿūl

cismini beŋzedürüm sanṭūra
min-vecih beŋzer idi ṭanbūra

Nermiyā bu lüġazum boş degül
ele avuca ṣıġar ḳuş degül

626.[1110]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

[1109] AE: 347[b].
[1110] AE: 347[b]-347[a].

1 nedür āyā o muḳarrer dil-keş
gider ol gāhīce yāra pīş-keş

ṭāḳınur gāhī miyāna ḫançer
ṣaḳınup sen anı ṣanma duḫter

3 duḫter olsa da yeri var zīrā
ṭaḳınur başına sorguç-ı vālā

līk ammā ki ḳalender-meşreb
iki yerden ḳuşanur ḳuşaġı hep

5 ḳuşaġı üstüne bir ip baġlar
gāhīce ḫande eder gāh aġlar

nereye ʿazm eder ise kālāy
baġlar ardınca öŋünce ālāy

7 sözi yoḳ kimseye aġzın açmaz
anı seyr etmeden ādem ḳaçmaz

desti yoḳ iki ayaġı başı
bir ḳolı var ki anuŋ başḳa işi

9 ḳolına baġla ḳuşaġın muḥkem
żabṭ olur anuŋ ile her ādem

başlar üstünde gezer yoḳ cānı
Nermiyā söyle nedür bil anı

627.[1111]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol ʿaḳrebe-i nīş-āzār
başı bir līk çatal ḳuyruġı var

iki pāy üzre ṭurur yoḳ reftār
yüriyem dėrse bozılur bāzār

3 ṣoḳılur her yere mānend-i yılan
ḳatl olur burnı ile mūḥişyān

gerçi kim nārdan alur neşv ü nemā
Ṣuya ṭalmazsa işi ola hevā

[1111] AE: 347[a].

gösterür ḫaṣmına mānend-i ʿAli
Ẕü’l-fiḳār dėseler ėtmem cedeli

gāh alur burnına bir dāne ġıdā
ekli yoḳ belki vėrür cāna ḫaṭā

pā bürehne başı dāḫı keldür
işi sevmez ḳatı pek tenbeldür

bu lüġaz ***Nermī*** yapıldı böyle
bilür iseŋ kerem eyle söyle

628.[1112]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol iki ʿarūs-ı devrān
birbiri ile keşākeşde hemān

kürevī şekl ikisi ṣūretde
mütefāvit olalar sīretde

birisi çarḫa mümāṣil-ṣūret
pīşe ėtmiş anı ehl-i ṣanʿat

günde biŋ sille yėr ise azdur
ḳarnı yarıḳdur ʿaceb ḳurnāzdur

birisi mā-melekin vėrdi peşin
aŋa beŋzer ṣorar iseŋ ger eşin

biri açlıḳdan olursa nālān
biri ṭoḳluḳdan ėder āh ü fiġān

birisi çözse ḳuşaġını eger
ḳuşanur ol birisi sīm kemer

baş eger bu lüġaza hep ümerā
ḳatı inceldi ḫayāl-i şuʿarā

Nermiyā bu lüġazı ṭut çekerek
bunı ḥal ėtmege taḳsīm gerek

[1112] AE: 347[a].

629.[1113]

Sermed

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol dilber-i sīmīn-endām
eylemiş dīdesine ḫᵛābı ḥarām

vechi billūr gibi rūşendür
āh ḳalbi o bütün āhendür

3 ehl-i teklīfe ol eyler buyruḳ
gördigi kimseye ṣallar ḳuyruḳ

bir müdāhin eline girse o yār
açılur sırrını hīç ėtmez ʿār

5 dem-i vaṣlı ṣorana icmālā
iki ebrū ile eyler īmā

mübtelā-yı seher-i dāʾimdür
rūz ü şeb ḫıdmetine ḳāʾimdür

7 pīrlik mevsimi bulsun mu revāc
genç iken ʿaynuŋa olmuş muḥtāc

olur ekşer dişi olmaz erkek
giyinür aṭlas ü dībā gömlek

9 elem-i çarḫ ile feryādına baḳ
yürek oynatmasına ṭutma ḳulaḳ

pīşesi bilmek imiş ʿilm-i naḥv
müsteḳar ẓarfı degül ẓarf-ı laġv

11 sirḳa-i meşrebi anuŋ her bār
vaḳtini gözler onı bunı çalar

istiḳāmetde degülse revişi
anı parmakla hemān bitsün işi

13 līk karnına ṣarılmış bir mār
ıżṭırāb üzre ėder hep reftār

bu maraż lazıme-i raġbetidür
ʿilleti hem sebeb-i ṣıḥḥatidür

[1113] AE: 348[b]-348[a].

15 ḳurtılur ise bu ʿilletden eger
o dem işkence-i aġyāra düşer

gūşmāl eyler iseŋ bī-minnet
meyyit iken ėder ol dem ḥareket

17 bu lüġaz ḥallini eyle iṡbāt
Sermedā ʿaḳluŋa gel fikrümi ḳat

[Cevāb][1114]

1 bilemezseŋ anı ḥasbe'l-ʿāde
ʿarż ḳıl pīşgeh-i üstāda

ḥall-i eşkālde pek māhirdür
şöhret-i maʿrifeti bāhirdür

3 yaʿni Ṣıdḳī-i kerem-fermāya
gerçi şāyeste degül ihdāya

o bilür ḳadr-i süẖen n'idügini
naẓm-ı lü'lū-yı ʿAden n'idügini

5 ḥall ėdüp hem birin eylerdi ʿaṭā
bilse ḥālüŋ senüŋ ėy dil ammā

vaṣf ḳıl sāʿatiŋüŋ ḥālinden
tā ola sırr-ı derūnuŋ rūşen

7 Ramażan günleri ėy kān-ı kerem
cāmiʿe gezmek içün ʿazm ėtsem

rubʿ ʿilminde bu ʿabd-i kemter
himmetüŋ ile olup şöhret-ver

9 beni gördükde hep aḥbāb-ı kirām
ṣıḥḥat-i vaḳti ėder istiʿlām

çıḳarup sāʿati vėrsem de cevāb
gülişürler baŋa cümle aḥbāb

11 kimi afyon ḳutısı ẓann eyler
kimi el uzadup enfiye çeker

baʿż yārānda olur bī-pervā
ẖande-rīz ü dehen-i istihzā

[1114] Lügazın cevabı Sıdkî Efendi tarafından bu şiirle verilmiş, ayrı bir başlıkla yer almamıştır.

bu elem cānuma kār eyleme de
ḳuluŋ aḥbābdan ʿār eylemede

kerem ėt bir uyusun sulṭānum
gele bir pāre efendüm cānum

ḳāʾilem ʿāriyet olsun gelsün
ḫalḳ ammā ki benümdür bilsün

baḫşimüz ḳaldı biraz da burada
olmaya līk efendüm ḳurada

pek irisin çekemem żaʿfum var
küçügi dāḫı olur kec-reftār

istiḳāmetle yürür bir sāʿat
büyücek ḳıṭʿa ola ėt himmet

evvelā heyʾeti olsun aʿceb
şāniyen şāniye dönsün ʿaḳreb

çıḳarup ṭafra ṣatam yārāna
reşk ile söz urayım ihvāna

yansun ehl-i ḥasedüŋ tā yüregi
boşana ʿaḳılları zenberegi

diŋlemezseŋ bu ricāmı bir ān
tükürür vechüme ṣoŋra yārān

Bārī bu naẓm-ı teri yırtup yaḳ
sāʿatüm al da aḳındıya bıraḳ

izdirā-yı ʿurefādan ḳurtar
ḫandehā-yı ẓurafādan ḳurtar [***Saat***]

el-faṣlu'l-ḫāmis mine'l-ḳısmu'ş-şāliş vezn-i müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün[1115]

Bismillāhi'l-aliyyü'l-aʿlā

[1115] AE: 355ª.

630.[1116]

Reşīd

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

ol ne ṣaf-ārā-yı sipāh-ı fünūn
beş neferüŋ birine olur zebūn

yine vucūdunda ʿayān regleri
yaḳışur aḳ sāde giyer ekşerī

süzen-i cevriyle olup raḫnedār
ʿilm-i şerīfe yine ḫıdmet-güzār

ṣaḳlar oḳur yazar o sīmīn-beri
gördigi her nüsḫada vardur yeri

çīn-i cebīn olmasa anda eger
olur idi ḳādri daḫı muʿteber

dişisi vü erkegi yoḳken ʿacīb
çift olur gelse ʿAcemden ġarīb

naẓm ü neşrden saŋa vėrür peyām
anuŋ ile buldı ʿulūm intiẓām

631.[1117]

Velehu

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

ol nedür aḳ ṣāde giyer bir ẓarīf
ṭavrı pesendīde vucūdı naḫīf

maʿrifeti naḳş-ı diger-gündur
ʿālem anuŋ kārına meftūndur

gāh olur ḥüsn ile ṣūret-nümā
gösterür ʿāşıḳlara resm-i vefā

cilve-i rengīn ile mümtāzdur
zülf-i siyehkārı siḥir-sāzdur

[1116] AE: 356[b]; İÜ: 68[b].
[1117] AE: 356[b]; İÜ: 68[b].

cünbüş-i müjgān gibi ol bī-ḳarār
dā'im ėder naḳd-i sirişki niṯār

var ise de sīm ü zere raġbeti
aldıġını vėrmek anuŋ ʿādeti

oldı ***Reşīdā*** bu lüġaz bir ḫayāl
ḳılsa naẓar ḥal ėder ehl-i kemāl [***Kıl kalem***]

632.[1118]

Velehu

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

ol ne resenbāz-ı cihān ber-hevā
ʿarẓ-ı hüner ėtmededür dā'imā [***Örümcek***]

633.[1119]

Fennī

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

ol ne ki bir ṭombalacaḳ kelledür
ortaya düşmüş yėdigi silledür

gāh ṭurur gāhīce ammā yürür
geh göti üstüne biraz sürinür

gördigine ṭop ṭaşı gibi çatar
yoḳ deheni cinsini ammā yutar

ḫaylice bir tāze idi evvelī
geh yėnilür gāh yenilmez velī

yoḳdur anuŋ gerçi ki bir mesnedi
āyine oldı kiminüŋ maḳʿadı

bir aġacuŋ oldı o nāzük yeri
mīşe aġacından olur ekṣerī

yalı ḳoşısına olan mübtelā
bir ikisin ceybine ḳor dā'imā

[1118] AE: 356[b]; İÜ: 68[b].
[1119] AE: 356[b]-356[a]; İÜ: 68[b]-68[a].

eyleyemem vaṣfını zīrā anuŋ
cüzvīce vizri var idi luʿbunuŋ

Hindde olur ṣanma ki Çīnde olur
pek eyüsi Beyḳoz içinde olur

bu lüġazuŋ ḥalli çetin ***Fenniyā***
bāziçedür ṭıfl-ı dile gūyiyā [***Ceviz***]

634.[1120]

Velehu

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

bil nedür ol bir veled-i zinā ʿArab[1121]
ʿālemi bīzār ėder rūz ü şeb

ṣoḳmada ḫalḳı ṣanasın mārdur
belde gezer ḫaylice ḫun-ḫᵛārdur

görmedi Rüstem ile ṣāḥib-ḳırān
böyle perende atıcı pehlivān

gelse çeker ḫırḳaya başın şitā
mevsim-i çayırda olur rū-nümā

ṭutmaġa bir kimse ḳaçan ḳovalar
mesken olur aŋa o dem ovalar

yaḳalar ise anı ger bir kişi
yoḳdur anuŋ ʿāḳıbetinde işi

naḳşı beyāż üstüne pekey bilür
başmacılar örnegi andan alur

giricek eṭfāl ile ol oyuna
ḳurdı ṣanasın ki girer ḳoyuna

pīre vü ṣıbyāna olur āşinā
bāy ü gedā cümle aŋa mübtelā

bu lüġazuŋ ḥallin ėden iltizām
Fennī ėder kendüye ḫᵛābı ḥarām [***Pire***]

[1120] AE: 356[a].
[1121] Vezin problemi.

635.[1122]

Selīm

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

vėr ḫaberi kimdür o ṣāḥib-hüner
şām ü seḥer ʿālemi seyrān ėder

gāh biner ata gehī ḳaṭıra
baḳmaz o bir bābda hīç ḫāṭıra

her ne vėrürseŋ saŋa eyler edā
ṣanma anı ḥabbesi noḳṣān ola

yoḳdur emānetde aŋa çün ʿadīl
eyleme beyhūde yere ḳāl ü ḳīl

şürb ile maʿrūf degül līk yėr
yėdigini cümle girü ḳayy ėder

ḳarnı ṭoyunca ne vėrürseŋ yutar
gördigine ṭop gibi dāʾim çatar

vardur iki gözi velī yoḳ eli
aġzı var ammā ki görünmez dili

baʿżısınuŋ meskeni dūş ü ṣarıḳ
orta belinde var anuŋ bir yarıḳ

her kim ėderse bunı ḥal āferīn
olsun anuŋ ṭobralı köynek hemīn [***Heybe***]

636.[1123]

Lā-edrī

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

ol ne durur kūşe-i dükkānda
ṣaḳlar anı ṣatmaġa ʿaṭṭārlar

ḳalb ile nevmüŋde görürsin anı
gözle görür gerçi ki bīdārlar

[1122] AE: 356[a].
[1123] AE: 356[a]-357[b].

637.[1124]

Li-muḥarririhi’l-faḳīr

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

ol ne isimdür ki müsemmāları
belde ola hem daḫı insān ola

noḳṭalı ḥarfin arayan nüktedān
bir ikisin bulmaġa imkān ola

dikkat ėdüp ẓāhir ü maḫfī eger
arasa dört ḥarf nümāyān ola

zāʾid ile bāliġ-i ḥaddi hezār
nāḳıṣa bir ḥarf ile yeksān ola

ḥārf-i mükerrer çıḳıcaḳ aradan
kāmil olur ṣanma ki noḳṣān ola

ikisi bir ʿadd olıcaḳ ḥarfinüŋ
ş̱āliş̱ini bulması āsān ola

yā ile Belḳīs olur ammā ḳaçan
yāsuz okurlar ise Selmān ola

bu sözüme aldanup ėy pür-hüner
ṣanma o terkībi Süleymān ola

belki Süleymāna da ṣorsaŋ anı
ol daḫı bu ṭarz ile cūyān ola

yaʿni iki ḥarfini bir ʿadd ėdüp
ikisini böylece gūyān ola

bir de iki ḥarfin alup faẓlasın
birisine mūcib-i aʿlā ola

ḥarfini tertībe ne ḥācet bize
bunda ne var şüpheye şāyān ola

ṭābʿ-ı selīm anı bilür bilmese
Ṣıdḳī-i hem-rāzına pürsān ola

[1124] AE: 357[b].

638.[1125]

Velehu

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

bil nedür ol ẕāt-ı keşāfet-nişān
ṣıḳleti var līk leṭāfet-nişān

bir iki üç levn ile ṣūret-nümā
naḳş ile ḥal-kār ile zīnet-nümā

bārid iken ferşe sezāvār olur
mürdeye de zindeye de yār olur

cümle-i ʿömrinde görürse eger
nīmesin ancaḳ görür anuŋ beşer

nīme-i uḫrāsına mālā kelām
başḳaca bir ʿömr gerekdür temām

ḳalb ile taṣḥīfi ṣudur hem degül
çoḳ kişi ol ṣuya olur teşne-dil

ṣūret-i uḫrāsını ehl-i ireb
remzümi fehm ėtmege bulmuş sebeb

639.[1126]

Feyżī

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

bil nedür ol şeyʾ-i ʿadīmü’n-naẓīr
gāhīce bī-bār ü gehī bār-gīr

kendi ʿarīż ü şikemi pek vesīʿ
menzili geh pest ü geh olur refīʿ

ṣu çiçegi bozmaz iken çehreyi
ḳatı ʿaceb bozmuş o bī-behreyi

ekşerī maḫlūḳuŋ iki gözi var
pīş ü pesinde aŋa dīde hezār

[1125] AE: 357[b].
[1126] AE: 357[b]-357[a].

kimisi fes giyüp olur aṣlacaḳ
kimisi ṣaḳlanmada bucaḳ bucaḳ

perverişi olmışıken āb ile
gāh ḳatı teşne olur tāb ile

yėdigi edhān ile şehd-i revāḳ
bāde ʿaraḳ içmeden olmaz uzaḳ

şerbetüŋ envāʿını ezseŋ aŋa
nev-be-nev içmekde olur dāʾimā

berş ile afyon yėmez içmez duḫān
baʿż maḥal ḳahve içer rāyegān

ṣuṣasa ḫıdmet ėde reyyān iken
durma ṣıḳı vėrmelisüŋ aŋa sen

reh-güẕer-i nāsa o çārūb-vār
yüz sürer ikrām ile leyl ü nehār

ėtmede bīzāre gibi ceẕb-i mā
ebr-veş emṭār ėder cā-be-cā

bu lüġazı ḥall ėdenüŋ ***Feyżiyā***
bir ḳaç olursa çuḳadārı sezā

640.[1127]

Li-muḥarririhi ʾl-faḳīr

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

bil nedür ol şeyʾ-i ʿadīmü ʾn-naẓīr
cāygehīn bilmedi bernā vü pīr

dėnse de iḳlīm ü diyārı olur
ṣanma ki bir yerde ḳarār olur

gerçi bilür herkes anuŋ ismini
görmedi ammā bilemez cismini

ismi ile ben daḫı ėtdüm hemān
taʿmiye vādīsine ʿaṭf-ı ʿinān

pā vü seri ėtdi maʿiyyet baŋa
ḳālbi delāletle olup reh-nümā

[1127] AE: 357[a].

buldum ʿumūmiyyetine çoḳ sened
līk hemān varlıġına yoḳ sened

evvel ü s̱ānīsini ʿadd eyledüm
s̱āliṣ ile ḥaşvini medd eyledüm

böyle daḫı bir eṣer ü bir nişān
ẓāhir olup olmadı bir şeyʾ ʿayān

ʿāciz olup ḫāme-i muʿciz-niẓām
eyledi bil-āḫire ḫatm-i kelām

641.[1128]

Fennī

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

bil nedür āyā ki o şaḫṣ-ı dü-pā
yatmaz ayaġ üzre ṭurur dāʾimā

gerçi dü serdür velī bī-cāndur
serv gibi gāhī ḫırāmāndur

çünki anuŋ başı ayaġı iki
bir ḳolı var līk ḳuşaġı iki

hem femi ḳarnında bu bir özge sır
ekl murād eyler ise herze yėr

hīç ḥareket eylemez ol boşına
el ṣalar alsa eger āġūşına

baġrına baṣar nice meh-pāreyi
bende çeker çoḳ zen-i mekkāreyi

oldı vucūdı ḳabara ḳabara
başdan ayaġına degin hep bere

görse eger bir zen olur ʿāşıḳı
kendüne yine okudur mūsiḳī

mūsiḳīden ṣorsaŋ aŋa ger peyām
dėr baŋa ögretdi tenennī babam

emr-i Ḫudā ile gelince dile
eldedür eṭfāli oyuncaḳ ile

[1128] AE: 357[a]-358[b].

11 başda görüp dėme sen aŋa deli
ol seni sīmyāda ṣatar yā ʿAlī

bu lüġazı arayan ehl-i ṣafā
mehdi çıḳınca bulamaz ***Fenniyā*** [***Mehd: Beşik***]

642.[1129]

Selīm

Müfteʿilün müfteʿilün fāʿilün

1 bilsem o nāmī ki müsemmāları
ādem ola hem daḫı dünyā ola

çār ile penc oldı şümārı velī
heft de gitse yine ammā ola

3 şaḫṣa taḳarrüble o mużṭar olur
gitse o ḥāli eger iḥyā ola

evvel ü s̱ānīsine en āḫiri
fehm ėdene neyse hüveydā ola

5 āḫirini evvele terkīb ile
evvelinüŋ bāṭını peydā ola

ḥarf-i düʾüm āḫire żam olsa ger
evvel ü s̱ānīsine īmā ola

7 s̱āliṣi hem birle şebīh-i rübā
nüh felege cümlesi hemtā ola

evvelini selb ile ednā olur
māh ile hem sāʾiri aʿlā ola

9 çıḳsa nevedden biri bī-reyb ü şekk
aŋlamaġa cümleden evlā ola

el-faṣlu's-sādis mine'l-ḳısmu's̱-s̱āliṣ vezn-i fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün[1130]

Bi-ismihu Subḥānehu

[1129] AE: 358[b].
[1130] AE: 360[a].

643.[1131]

Reşīd

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim burc ü bārū ṣāḥibi gūyā ḥiṣār
bir resenbāz-ı felek her gün içinde bī-ḳarār

şarḳ ü ġarbı seyr eder gāhice mānend-i perī
ṭaşra çıḳmaz merkezinden gāh olur leyl ü nehār

iki cānibden ḳuşaġı her ne semte ʿazm eder
eksük olmaz ceyb ü dāmānında sīm ü zer hezār

ḳanda gitse bir refīḳi var anuŋ ammā ṣaḳīl
cānı var mı terk ede anuŋla bulmuşdur medār

meyli yoḳ mīzān-ı ʿadlinde zamānuŋ mürşidi
irtifāʿ-yı ḳadr ile ʿālemde bulmuşdur vaḳār

644.[1132]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

dā'im aġlarsın felekden ʿāşıḳ-ı şeydā mısın
sem meger dildāde-i mihr-i cihān-ārā mısın

çeşm-i ʿāşıḳdan miṣālüŋ gitmez ey sīmīn-beden
bilmezem baḥr-i leṭāfetde dür-i yektā mısın

mihr ile bir bī-ḳarār üftādesin gülzārda
ġonca-i nevrestelerle gėceler tenhā mısın

her kimüŋle āşinā olsaŋ ṣebātuŋ yoḳ senüŋ
bī-vefālar bī-vefāsı ol semen-sīmā mısın

zīb-i gūş eyler ***Reşīdā*** sözlerüŋ ol gülʿiẕār
her seḥer feryād eder bir bülbül-i gūyā mısın [***Şebnem***]

[1131] AE: 361[b]; S: 89b; İÜ: 48[b].
[1132] AE: 361[b]; S: 89b; İÜ: 48[b].

645.[1133]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür pā ber-hevā serbeste bir şeb-revdür ol
cürmi ser-tā-pā bedir ẕātında māh-ı nevdür ol

çeşmi mānend-i felek oldı hezār encüm şümār
imtizāc-ı nūr ü sāye olur andan āşikār

resm-i çāh-ı Yūsuf-ı güm-geşte dėrler anı gör
delv içinde oturur gūyā meh-i Kenʿānı gör

yā odur ḫurşīd-i ruḫ bir nevʿ-ʿarūs-ı sīm-ten
zīb ü fer birle verā-yı perdede pertev-fiken

līk hercāyī ṭabiʿatdur cihānı geşt ėder anuŋ içün vardıġı yerlerde ḳadrin pest ėder

646.[1134]

Veysī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ḳuşdur kim anuŋ baṭnındadur bāl ü peri
gerçi kim pervāzı yoḳ evc-i ṣüreyyādur yeri

iki femli ejdehādur her nefesde dem çeker
vėrilür ġaybdan ġıdāsı ḫıdmetinde beş perī

dem-be-dem nūş ėtdigini miʿdesi ėtmez ḳabūl
der-nefes ḳayy ėtmeyince olmaz āsūde seri

er degül ʿavret degüldür ḥamli müşkildür anuŋ
vaż-ı ḥaml ėtse menīdür gūyiyā kim ẓāhiri

ʿilm-i ḥikmetden yine āġāza geldüŋ ***Veysiyā***
bu lüġaz endīşeye ḳoydı niçe şāʿirleri

[1133] AE: 361[b]; S: 89b; İÜ: 48[b].
[1134] AE: 361[b]-361[a] ; S: 89[b]-89[a]; İÜ: 48[b]-48[a].

647.[1135]

Luṭfī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şaḫṣ-ı büʾl-ʿacebdür gāhīce olur ʿayān
ʿilm-i aḫfā okumuş gibi gehī olur nihān

var iki eli iki ayaġı ol şaḫsuŋ velī
söyledeyüm dersin ammā söylemez ol bī-lisān

gāhī er olur gehī ʿavret olur gāhī ṣabī
gāhī şekl-i kāfir olur gāhī olur Müslümān

ḳāmeti gāhīce kūteh gāhīce olur dırāz
kimseden de ḫavfı yoḳdur kimseye ėtmez ziyān

yėmez içmez uyuyup uyanmadan cümle beri
kimseye lāzım degül mālik aŋa ḫalḳ-ı cihān

kimseye fāş eyleme gel bu lüġaz esrārını
Luṭfiyā erbāb-ı ṭabʿı ėt bunuŋla imtiḥān [***Gölge***]

648.[1136]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne aydur gāhī bedr olur gehī olur hilāl
iki üç ay ancaḳ eyler nāsa ol ʿarż-ı cemāl

ger bakılsa ṣu degirmānına beŋzer ṣūretā
yel degirmānı daḫı dersem aŋa ėtmem ḫaṭā

bir ḳaç ay yüzini göstermez ḳatı pinhān olur
līk vaḳti geldigi dem ḫalḳla yārān olur

ṣalınur aḥbāb ile seyrāna ammā söylemez
iki yüzli bir vefāsuzdur hīç ārām eylemez

el ele ḫalḳ ile gezer eylemez aṣlā edeb
pek havāyīdür ol aṣlā durmaz oynar rūz ü şeb

[1135] AE: 361[a] ; S: 89[a]; İÜ: 48[a].
[1136] AE: 361[a] ; S: 89[a]; İÜ: 48[a].

Luṭfiyā her kim ėderse bu lüġaz sırrın beyān
dilerem Mevlā naṣīb ėde aŋa bād-ı cinān [***Yelpâze***]

649.[1137]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim bir delikden çıḳup olur āşikār
çıḳar iken ḳarnı üzre sürinür kendin çıḳar

bu ʿaceb kim bāl ü persüz ber-hevā pervāz ėder
rūzigārı olur ise ḳuş gibi durmaz uçar

uçaraḳ maḥv-ı vucūd ėdüp olur gözden nihān
ẕerrece bir şeyʾi ḳalmaz ġāʾib olur ne ki var

cismine bāʿiṣ hevā iken ʿaceb ḥikmet bu kim
bāʿiṣ olur yine maḥv-ı cismine hem rūzigār

çıḳarursın[1138] ***Luṭfī*** elden söyleme zinhār bunı
āb-ı fikr ile çıkaran ʿārif ėtsün iftiḫār [***Duman***]

650.[1139]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne maḫlūḳdur ki bir yek destli elli pehlivān
ḳarşu ḳarşu rū-be-rūdur żarb ėder urur hemān

keyfli serḫōşdur pek ʿārsuz bī-ʿārdur
deli dīvāne idigi şübhesüzdür bī-gümān

gūşı işitmez aṣamdur görmez aʿmā gözleri
āşikār ẓāhir gezer yürür evi yoḳ bī-mekān

ayaġı yoḳ kötürümdür līk segirdür ḳoşar
baʿżı kerre gāhīce olur hediyye armaġan

başdan ayaġa serāpā daġdur yanmış faḳīr
iki döşek şübhe yoḳ lāyıḳ yatar gizli nihān

[1137] AE: 361ª ; S: 90ª; İÜ: 49ª.
[1138] çıkarursın: çıḳarursaŋ S; İÜ.
[1139] AE: 361ª ; S: 90ª; İÜ: 49ª.

ḫayli çoḳdur ser-nigūn olmuş başı aşaġadur
pek ṣaḥīḥdür bu lüġaz ***Luṭfī*** içinde yoḳ yalan

651.[1140]

ʿÖmer

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne āfetdür vucūdı ḥāliyā aḫfādadur
menzili esfelde ammā meskeni bālādadur

ʿāriyetden ʿāridür keşretde vaḥdet eylemiş
gövdesi ser pā-bürehne ṣūret-i zībādadur

3 söylemekden diŋlemekden söyledüp diŋlemeden
ağlamadan gülmeden āyīne gibi sādedür

ne gėce gündüz olur hem aŋa ne ay ü güneş
dāḫı ne baġda ne ṭaġda bir de ne deryādadur

5 ismi vardur cismi yoḳdur cismi vardur ismi yoḳ
yėmez içmez uyuyup uyanmadan da sādedür

er-durur ʿavret degül ʿavret-durur hem er degül
bir ṣıfat olmaz muʿayyen ʿilm ile esmādadur

7 ėy ʿ***Ömer*** her kim bilürse bu muʿammā sırrını
başına teller ṭaḳınsun ġuṣṣadan āzādedür

652.[1141]

Şeyḫī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol ne sırr-ı ḥikmet ancaḳ kendüyi ḳılmış nihān
kim nidā ėderse aŋa ẓāhir olur ol zamān

bir muḳallid kişidür kim ʿaynını taḳlīd ėder
ey suvāle eyü söyler şetm ėderseŋ şetm ėder

3 pā vü seri çeşm ü gūşı[1142] hem dehānı yoḳ şehā
bü'l-ʿacebdür naʿrasıyla hem-nefes olur saŋa

[1140] AE: 362[b] ; S: 90[a]; İÜ: 48[a].
[1141] AE: 362[b] ; S: 89[a]-90[b]; İÜ: 49[b].
[1142] pā vü seri çeşm ü gūşı: çeşm ü gūşı pā vü seri S; İÜ.

yerde gökde şark ü ġarbda yoḳ aŋa maḫṣūṣ mekān
bir hevāyī kişidür ol güẕer eyler her zamān

girer ol ḥammāma ammā ėtmez anda iġtisāl
cāmiʿe girdikce de [1143] kılmaz namāz ol bī-miṣāl

cinnī vü perī degüldür hem ne ḥayvān ne beşer
münʿakisdür işi güci boş yere āheng ėder

olmaḳ isterseŋ eger kim bu lüġazden behre-yāb
var çaġır sen anı kim kendüsi vėrür ol cevāb [***Yankı***]

653.[1144]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne gevherdür ki zīb-i ʿālem-i maʿnā odur
nām ü şānı münkeşif bir sırr-ı ḥikmet-zā odur

gerçi her yerde bulunmaz ol hümānuŋ pertevi
evc-gāh-ı ḳalb-i dānādur anuŋla muḥtevī

oldı ṣad-pāy ol perī heftāddur dāhi seri
sīne-i bī-kīnesi ancaḳ anuŋ dendān yeri

yek dehānı vardur ammā dā'imā ḳılmış güşād
maṭlabını daʿvet içün naʿra ėtmekdür murād

olsa bir ādemle ekşer çeşmi giryān ėtdürür
geh ėder çāk-i girībān gāhī ḫandān ėtdürür

maḫlaṣ olmaz andan ancaḳ ėtdürür ʿazm-i Ḥicāz
fi'l-ḥaḳīḳa olsa da ger sende ol ḥālet mecāz

her ne dürlü ketm olunsa yine maḫfī olamaz
bu meşel kim söylenür mızrāḳ çuvala ṣıġamaz

654.[1145]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[1143] cāmiʿe girdikce de: cāmiʿe de girüben S; İÜ.
[1144] AE: 362[b] ; S: 90[b]; İÜ: 49[b].
[1145] AE: 362[b] -362[a] ; S: 90[b]; İÜ: 49[b].

ol nedür kim gel ḫaber vėr ėy birāder āşikār
beş ayaġı üzre olur gāhīce ol pāyidār

ol ayaġuŋ üçi eşcār ikisi et ile[1146] ḳan
iki eli var daḫı ḳırḳ dört anuŋ ṭırnaġı var

bağludur yigirmi dört ṭırnaġına birer resen
āsiyā-veş devr ėder başı ḳaçan ėtse ḳarār

iki ayaḳ olmasa aŋa mülāḳī muṭlaḳā
meskenet üzre ṭurur ol üç ayaḳ leyl ü nehār

bu muʿammā müşkilātın ḥal ėden ehl-i dile
bir bürincek pīrehen vėrürdüm aŋa yādigār

655.[1147]

Ṣubḥī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir müdevver ḳalʿa gördüm gün gibi vėrmiş żiyā
bir Ḥabeş maḥbūbı her şeb şeb-çerāġ olmuş aŋa

bir yalıŋ yüzli güzel maḥbūb oturmuş ortada
yüzi nūrı pertevinden ḳalʿa olmuş rūşenā

ẓulmet içre dāʾim İskender gibi eyler sefer
ol güzel olmuş aŋa āyīne-i ʿālem-nümā

ḳalʿasından dāʿimā çıḳmaz bile eyler sefer
bir nefes başın çıḳarmaġ-ıla ḳor baḥr-i hebā

gėce seyrāna gider elden ele dāʾim gezer
ẓulmet-i şebde olur her kişiye ol reh-nümā

pīş-i pehlūsından eksük olmasun tā ṣubḥa dek
her gėce ***Ṣubḥīye*** ḫıdmet eylesün ol mehlikā

656.[1148]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[1146] ile: ü S; İÜ.
[1147] AE: 362[a] ; S:90[b]-90[a]; İÜ: 49[b]-49[a].
[1148] AE: 362[a]; S: 90[a]; İÜ: 49[a].

ol nedür kim ḫalḳ içinde ḫūbdur maḥbūbdur
serv ḳāmet meclis-ārā bir güzelce ḫūbdur

gāh zerrīn tāc ile bezm ehline dīvān durur
geh siyeh zülfin perīşān eyleyüp ḫᵛāba varur

ṭatlı cānından cüdā düşmüş yaşın eyler revān
cān eridüp yār-ı şīrīnin arar dāʾim hemān

ṣanki İskenderdür eyler ẓulmete her dem sefer
kesdürür başın meger cānından ėtmez hīç ḥaẕer

gėce geldi destine almış ḳapudan bir civān
bu muʿammā ***Ṣubḥī***-i rūşen-dile oldı ʿayān

657.[1149]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür dursa anuŋ yoḳdur vucūdından nişān
gāh olur reftār ile ḥalḳa özin eyler ʿayān

ḫırḳaya başın çeker ṣubḥ olsa ṣūfīler gibi
gėceler bağı gezer hem düzd olur hem pāsbān

dest-būs ėtdürmez ol şeyḫ-i mürāyī kimseye
ʿuzlet ėtmiş el çeküp ḫalḳdan özin eyler nihān

bir müdevver ḳalʿanuŋ dizdārı olmuş gūyiyā
ṭop gibi bekler derūn-ı ḳālʿayı ol nātüvān

ṣayd-ı ḫavfı ḳaydı yoḳ āmāde cenge pür-silāḥ
deşt ü ṣaḥrālarda bī-pervā yürür ol pehlivān

tīrkeşinde gerçi vāfir oḳ var ammā n’eylesün
ġāʾib ėtmişdür kemānın anı arar bī-gümān

cāme-ḫᵛābında yatarken uyanup bulsun anı
bu lüġaz fetḥine ***Ṣubḥī***den kim isterse nişān

[1149] AE: 362[a]; S: 91[b]; İÜ: 50[b].

658.[1150]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir ʿaceb zen-pāre cān seyr eyledüm insān degül
dört ayaḳlı bir civāndur tāzedür ḥayvān degül

pür-naḳış câme giyer hep ol vucūd-ı muḥterem
ṣoḥbeti zenlerledür gitmez ḥaremden bir ḳadem

bende çekmişler vucūdın sīnesin ėtmiş nişān
günde biŋ ḫançer ururlar ṭamlamaz ḳaṭre-i ḳan

bergüẕārın gezdürürler dā'imā elden ele
gelse dildārından alurdı ele ***Ṣubḥī*** bile

659.[1151]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ḥāvż oldı derūnı āb-ı ṣāfī ber-hevā
pāsbāndur āb içinde ḥālḳa-veş bir mār aŋa

gerçi mārı dāra çekmiş kārını zār eylemiş
kendüsin Manṣūr-veş bir dāra ber-dār eylemiş

ṣubḥ irişse ekl ü şürb ėtmez o māh-ı rūze-dār
her gėce ifṭār ėder bir murġ-ı büryān āşikār

eyleye encüm miṣāli tā ḳıyāmet pür-żiyā
ḫāne-i aḥbābı ***Ṣubḥī*** rūşen ėtsün dā'imā

660.[1152]

Naẓīfī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür bir pīr-i nūrānī uzun boylı żaʿīf
ḫastedür ṣan kāha dönmüş incedür ġāyet naḥīf

[1150] AE: 362[a]; S: 91[b]; İÜ: 50[b].
[1151] AE: 362[a]-344[b]; S: 91[b]; İÜ: 50[b].
[1152] AE: 363[b]; S: 90[a]-91[b]; İÜ: 49[a]-50[b].

aṣlı ṭaşdur ol ṭaşuŋ ṣuyı çıḳar derde devā
fi’l-ḥaḳīḳa nefʿi çoḳdur şöyle bir ẕāt-ı şerīf

sen kokarsın dėyü ḥabs eyler anı merdāneler
miḥnet ile lāġar olmuş ṣanki bir nāzük elif

gerçi kim āteş-perest ammā ʿacāyib şūḫdur
öpse anı rūşen olur ṣanki bir şemʿ-i laṭīf

ėy ***Naẓīfī*** sırr-ı meẕkūrı bize remz eyle gel
işte dėdüm dügmesi yoḳ bir ilikli bir ḥarīf

661.[1153]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne maḫlūḳ-ı ʿacībdür başı bir şeş gūşı var
velī on on bir on iki başḳa başḳa işi var

söylemez vardur dili gūş eylemez degül aṣamm
vechi var ger cānı var dėrsem ki ekl ü nūşı var

662.[1154]

Nābī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

emr-i Künden olmaġın ṣādır-ı cemīʿ kāʾināt
kāf ü nūnı eylemiş Ḥaḳ naḳş-ı ṣunʿa beyyināt

vėrmiş ammā beyyinātuŋ beynine tevfīḳ içün
bir münāsib ʿillet-i kübrā ile reng-i ṣebāt

tā ėde ḫāṣıyyeti teʾṣīr ṭabʿ-ı ādeme
göstere cümle mevālid aŋa rūy-ı iltifāt

yaʿni kim insānda ola müctemiʿ ḫāṣıyyeti
eyleye insānı ḥayvān hem cemād ü hem nebāt

kim bu remz-i ḥikmet-āmīzüŋ ṭılısmın ***Nābiyā***
feṭḥ ėderse çarḫ aŋa taʿẓīmen olsun iki ḳat

[1153] AE: 363[b]; İÜ: 50[b].
[1154] AE: 363[b]; İÜ: 50[b]-50[a].

663.[1155]

Esīrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim acı ṣu yėr ṣaġlıġında dāʾimā
öldiginden soŋra ekṣer içdigi leẕẕetli mā

ṣaġlıġında nice biŋ cān gövdesin yėrler anuŋ
ol ölürse bunlar ölür cümlesi olur fenā

her birinüŋ ḫānesi var arḳasında ḫoş geçer
eylemişler ol faḳīrüŋ her biri ṣırtında cā

ceẕbesi ġālib kişidür elden ayaḳdan beri
cigeri delik delikdür çeker ol ḫavf-ı Ḫudā

ėy ***Esīrī*** ġam yėme destüŋe düşer ol senüŋ
öldiginden ṣoŋra ḫıdmetkār olur āḫir saŋa [***Sünger***]

664.[1156]

Selīm

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim dāʾimā altında kāʾim ṣubḥ ü şām
gāh ẓāhir cilve-gāhı gāh bāṭında müdām

yoḳ naẓīri merzbūm-ı Rūmda līk ekṣerī
Çīn Māçīn içre eyler rūz ü şeb dil-keş ḫırām

girmelidür her işe ʿālemde bī-reyb ü riyā
ṭālibi elbet bulur bir dānesin ber-vefḳ-i kām

yüzde olmaḳ lā-muḥāle biŋde bir eyler ẓuhūr
pādişāhlarda nümāyan ansuz olmaz iḥtişām

ṣoḥbeti nisvān ile zen-pāre-veş ol nev-resüŋ
raġbet ėtmez erkege olmuş velev emred ġulām

cerr nefʿ ėtmekde līkin kesr-i ʿarża yürimez
ehl-i ʿarż ile demādem ülfeti mā-lā-kelām

[1155] AE: 363[b].
[1156] AE: 363[b]-363[a].

yine bir tāze lüġaz ʿarż ėtdi aḥbāba ***Selīm***
kim bilürse anuŋ olsun yek-sere ḫūbān-ı Şām

665.[1157]

Lāmiʿī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

seyr ėderken sū-be-sū seyrümde gördüm nāgehān
iki kimse ceng ėderler birbiriyle bī-amān

birisi bir ḳara yaġız yaṣṣı baġırlı dilīr
birisi andan mülāyim aḳ beŋizli pehlivān

bu iki er naʿrasından od ṣaçılur ʿāleme
līk yatur bir öli ḳoḳmuş ṣararmış der-miyān

geldi hem bir pīr-i nūrānī uzun boylu araḳḳ
būs ėder ol ölüyi gizli olur andan ʿayān

bu lüġaz maʿnāda bir ġarrā ġazeldür ***Lāmiʿī***
miṣlini mūmlar yaḳup araya bulmaya cihān

666.[1158]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim Nūḥ ile ṭūfān içinde oldılar
ḳaʿr-ı deryā ile anı āsmānda buldılar

gerçi kim ḥayvānda vardur żaʿfı insānda olur
çeşmi ẓāhir-bīn olanlar anı ḳoynında bulur

ġonca-i terde muḳarrer sünbül ü zerrīn ile
gülde bülbülde yoġısa yāsemende gör hele

senede bir görinür hem iki ayda āşikār
oldı hefte içre daḫı iki gün ol yādigār

gėceler içre bulunmaz gündüzin olur ʿayān
ḥażret-i Ḳurʾān içinde şüphesüz oldı beyān

[1157] AE: 363[a].
[1158] AE: 363[a].

bu lüġaz feṯḥinde dėrlerse bulunmaz bu nedür
ṣorsalar anı baŋa ben de dėr ėdüm o nedür

667.[1159]

Lāmiʿī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne şeydür mey ile maḥbūb iledür dāʾimā
mescid ü meyḫāneden hīç bir dem olmaz ol cüdā

rūz ü şeb ẓāhir degül zīr-i zemīn olmuş yeri
bāʿiṯ-i ẕikr-i Ḫudādur olsa dilde ekṯeri

zinde ṣanma sen anı kim mürdedür ol her zamān
rubʿ meskūn içre elbet aŋa vardur bir mekān

ṣorılursa bulunur insānda hem ḥayvānda
ẓāhir olur devlet içre vėrilen fermānda

bu lüġaz ḥalline mühlet vėrelüm ḳırḳ gün temām
feṯḥ ėden iḫvāna lāyıḳ manṣıb-ı Dārü’s-selām

668.[1160]

Remzī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir murabbaʿ beyt işitdüm anda naḳş ü kār olur
bezm-gāhında gehī ney gāh mūsiḳār olur

bir müseddes çār-sūdur gāh olur sūḳ-ı kesād
naḳd-i cān ile gehī germīyet-i bāzār olur

geh çerende geh perende ḳavminüŋ keyfiyyeti
ol perī-ḫāne gehī ejder-sitān ü mār olur

nīşi pāyında peri dūşındadur zenbūrınuŋ
ḫānehā-yı engübīn dėrsem de maʿnidār olur

bir kebūter-ḫānedür ėtsem derin bir kez güşād
seyr-i aṭyārı felekde sebʿa-i seyyār olur

[1159] AE: 363[a].
[1160] AE: 363[a]-364[b].

gāh olur müjgān-ı ḫūbān gibi der-ḫᵛāb-ı fiten
ḳaṣd-ı cān ėtse hezārān ḫışm-la bīdār olur

kār-zār-ı nūr ėder ḳandīl-i bezm-i ʿişreti
üç fitīl ile anuŋ her şemʿi şuʿle-dār olur

aŋa Ḳuşlar Ḳalʿasın baḫş eyledüm Baġdādda
bu lüġaz ḥallinde her kim ***Remziyā*** hüşyār olur [***Mektup***]

669.[1161]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim malı yoḳ altun gümüş ḳaftānı var
ayaġı yoḳ līk ṭurmaz dāʾimā devrānı var

aġzı dili yoḳ velī yüz elli altı kerre ol
ṣayḥa eyler gėce de gündüz de ḫoş efġānı var

ṣanki bir rūz-nāmedür defter yazar her ay ü gün
ne ḳalem ne ḫod divit ne el ayaḳ ne cānı var

bir müneccimdür ki eczāsı zamānı ṭarḥ ėder
ʿaḳlı yoḳ ne levḥ-i usṭurlāb ne iẕʿānı var

bī-taʿab her kim bilürse bu lüġaz sırrın anuŋ
cifr-i Muḥyiʾd-dīni istiḫrāca hem imkānı var

670.[1162]

Fevzī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir müdevver ḳalʿa gördüm miṯli yoḳ aḳrānı yoḳ
hem içinde iki deryā ḥaddi yoḳ pāyānı yoḳ

iki gözci bekler anı dāʾimā iḫbār içün
anlaruŋ da kendi başına begüm dermānı yoḳ

hem anuŋ üç bābı vardur ikisi dāʾim güşād
birisi dürr ü cevāhir laʿli yoḳ mercānı yoḳ

[1161] AE: 364[b].
[1162] AE: 364[b].

ʿaskeri bir vechile gelmez ḥesāba lā-cerem
cümlesin ḳatl eyleseŋ bir ẕerre anuŋ ḳanı yoḳ

gel ḥesāb ėt bu rümūzı baḳ bakırdan ne çıḳar
Fevziyā her kim ki bilmez ʿaḳlı yoḳ iẕʿānı yoḳ

671.[1163]

ʿİzzet Pāşā

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim cümle ḫalḳ olmuş anuŋ efgendesi
nāmı ʿanber cāriye Hind ü ʿArab nāzendesi

Ḫayliden āvāze-i ḥüsni anuŋ düşmüş dile
farṭ-ı ḥüsninden gezer ḫalḳ arasında ẓarf ile

dem-be-dem ʿuşşāḳ-ı zārı vuṣlatın eyler ḫayāl
ayaġın būs ėtmedikce sīneye çekmek muḥāl

āteşīn-meşreb siyeh-dildür mürüvvet kānıdur
ḳalʿa-i Faġfūr ile Çīn ü ʿAcem sulṭānıdur

bu lüġaz esrārınuŋ bir ferde açmam aṣlını
tā ki iḥsān ėtmedikce dest-i loḳma miṣlini [***Kahve***]

672.[1164]

ʿAbdī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne maṣnūʿ oldı yoḳdur dümmi ammā heft ser
nīme ber-nīme aŋa baḥr olmada cāy-ı sefer

çoḳ yigirmiden dehānı hem anuŋ şānı ʿaẓīm
gāh olur hem-çü behişt ü gāh mānend-i caḥīm

görmeyenler vaṣfını gūş ėtse eyler iʿtimād
gāh noḳṣān üzredür ammā olur gāhī ziyād

böyle bir ejderdür ammā her gören meftūn olur
ekṣeriyā hem-nişīni vālih ü maḥzūn olur

[1163] AE: 364[b].
[1164] AE: 364[b].

5 ʿ***Abdiyā*** ḥall eyleyüp her kim ėderse āşikār
maḳṣad-ı aʿlāsına ėrgüre anı Kirdgār

673.[1165]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 bir şerīfeyle yine gördüm ʿaceb kūteh menār
hem yanında ḳubbesüz bir cāmiʿ-i raʿnāsı var

şarṭ-ı vākıf üzere var iki mevzūn veʾs-selām
şarṭa raġbet ėtmeyüp üç dört olurlar bī-kelām

3 biridür ėden edā-yı hıdmet ancaḳ gāh gāh
ġāyrılar hep māl-i vaḳfı ėtmede dāʾim tebāh

līk ol cāmiʿ ne cāmiʿdür ki vardur vüsʿati
eylemiş miʿmārı anda çoḳ nuḳūş ü ṣanʿatı

5 kimi pīr ü kimi kūdek anda ėden iʿtikāf
līk olmazlar yine şemşīrden aṣlā muʿāf

fehm ėden dānā dile ʿ***Abdī*** hezārān āferīn
kām-yāb ola hemīşe ġuṣṣadan ola emīn

674.[1166]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

1 ol nedür kim cümle-i ʿālem aŋa dil-dādedür
bir iki şeb görmeyen şaḫṣa cünūn āmādedür

ismi vardur cismi yoḳ hem rūḥı yoḳ hem ʿayn-ı rūḥ
hem görünmez hem yine çeşm-i nigeh peymādedür

3 eylemez erbāb-ı endūh ile çoḳluḳ iḫtilāṭ
ekṣerī çeşm-āşinā-yı mest-i cām-ı bādedür

beste eyler revzenin bir ḫāneye ėtse nüzūl
şevher ü zenle hemīşe ülfeti tenhādadur

[1165] AE: 364[b]-364[a].
[1166] AE: 364[a].

her seḥer nāmın münādiler ėder vird-i zebān
aç gözüŋ diḳḳatle fehm ėt sırrı bu maʿnādadur [***Uyku***]

675.[1167]

Nāʿlī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir ʿacāyib nesne gördüm gūyiyā bir çeşmedür
kimisi ḫalḳuŋ ḳaçarlar kimisi dil-teşnedür

kimisi ḳaddin büküp teslīm ėder kendin aŋa
kimisi baş üstüne dėr ėdeyüm vasfın saŋa

bir dolaba çek anı kim ėdeler cümle pesend
gāh zencīre çekerler hem ėderler bend bend

biri ṭurmaz anuŋ aġzın açmadadur dāʾimā
fil gibi ḫalḳa hemān ṣu ṣaçmadadur dāʾimā

bu lüġaz feṯḥine isterseŋ eger sen ***Nāʿliyā***
baş açup ḳaldur hemān iki elüŋ ile duʿā

676.[1168]

Nermī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim üç birāder birbirinden farkı yoḳ
ikisinüŋ dört başı vardur dėsem hīç ḳorḳu yoḳ

birinüŋ dört boynuzı var ḳoç gibi yoḳdur ḫilāf
birbiriyle żıd degüldür anlar olmuş sīne-ṣāf

gūyiyā üç māh-rū dilber ṣarılmışlar yatar
Nermiyā bunı bilen üstāda bir çāmūş ḳatar

677.[1169]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

[1167] AE: 364[a].
[1168] AE: 364[a].
[1169] AE: 364[a].

ol nedür bir serv-ḳad dilber ki esmerdür ḳatı
ṣanma kim maṣnūʿ ola taḳdīr-i Ḥaḳdur ḫilḳati

cānı yoḳdur gerçi kim ammā eti var ḳanı var
aṣılup Manṣūr gibi ṭurmuş gehī efġānı var

nār-ı ʿışḳa cismini atmaḳ diler her rūz ü şeb
yüregi timürden olmaḳ gerek ėtme ʿaceb

pāre pāre eylemiş cismin anuŋ tīġ-i ḳażā
ney gibi baġrı delinmiş bu imiş ḥükm-i Ḫudā

bu lüġaz fetḥine açmaḳ görinür üç yüz kitāb
Nermiyā açmaḳ gibidür bu ṭoḳuz eflāke bāb

678.[1170]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür dāʾim perende atıcı bir pehlivān
el ayaḳ yoḳ anda gūyā bir ḳurı ten rāyegān

her ne dem kim ṣoḥbet-i ʿirfāna gelür ḳarışur
herkesüŋ destin öper ehl-i tevāżıʿdur hemān

ʿāşıḳ-ı şūrīde hem maʿşūḳı cümle ʿālemüŋ
herkesüŋ miḳdārın aŋlar dili yoḳ eyler beyān

aŋa ferman-berdür ʿālem her ne emr eylerse ol
bī-riyādur ḥükmine rāżı anuŋ cümle cihān

ḳatı çoḳdur bu lüġaz ʿālemde ***Nermī*** diz de sök
atma yabana anı lāzım saŋa pek bir zamān

679.[1171]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür gel vėr ḫaber nevreste bir tāze nihāl
daḫı tāze ṭıfl iken olmuş vucūdı şekl-i dāl

[1170] AE: 364[a]-365[b].
[1171] AE: 365[b].

var kemānı gerdene bend eylemiş ėtmez cüdā
ağzı vardur dili yoḳdur çağırup ėtmez ṣadā

şarılur boynuna her kim eylese vaṣlın ṭaleb
destini būs ėtmege arzū ėder her rūz ü şeb

ağzın açsa hem ėder derd-i derūnın āşikār
līk aŋa ağız açdurmaz raḳīb ağyārı var

veznin aŋlarduŋ eger ṭartılsa idi ***Nermiyā***
dirhemi altmış sekizdür ben hele ṭartdum şehā

680.[1172]

Vehbī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol ne ṣayd-ı bā-hüner ṣayyādını ėtmiş şikār
gūyiyā bir diri merḳaddür diri mevtāsı var

meşhedi ġusl eyleyüp ḥikmet-ber ol ehl-i ḳubūr
kendüsi niyyet ėdüp kendi namāzını ḳılar

iş bu mahlūḳuŋ biri bir kerre ḥamlin vażʿ ėder
yaşına yetmiş bülūġ olmuş bir evlādı ṭoġar

ḥikmeti gör ṭoġdığı sāʿatde oġlı ḥāṣılı
yėr anasını ḥelāl ėtmiş aŋa Perverdigār

bu lüġaz esrārını fehm eyleyen ehl-i dile
eyle taḥsīn āferīn ėy ***Vehbī*** aŋa ṣad-hezār

681.[1173]

Velehu

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

bir ḥişār ėtdüm temāşā burc ü bārūsı metīn
nice müstaḥfıẓları var olamaz kimse yaḳīn

nicesi varup toyumluḳla gelür serdārına
nice sūrāḫ ü medāḫilde olur sırdur kemīn

[1172] AE: 365[b].
[1173] AE: 365[b].

ḳarşu varmaḳ ḫayli müşkildür o ceyşüŋ tīrine
Vehbiyā bu ḫışnı her kim feṯḥ ėderse āferīn

682.[1174]

Lā-edrī

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ol nedür kim iki hem-dem birbiriyle hem-civār
ikisinüŋ ortasında çekilü bir perde var

hep demir ḳuşaḳlar ile mıḫlamışlar perdeyi
tā ki dosdoġrı dura olmaya aṣlā tārumār

bu iki hem-dem ḳaçan kim birbiriyle cemʿ olur
düşürürler orta yerden perdeyi hem miṣl-i zār

biri erkek biri dişidür ġarābet bunda kim
cemʿ olunca erkegüŋ üstine dişisi çıḳar

bunları ayırmaḳ içün hem gelüp bir nev-civān
erkeginüŋ gögsi üstine çıḳar ėder ḳarār

ayrılışup ortaya yine çekerler perdeyi
görmeye ol nev-civānı tā ki çeşm-i rūzigār

el-faṣlu's-sābiʿ mine'l-ḳısmu'ṣ-ṣāliṣ vezn-i mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün[1175]

Bisnillāhi'l-yetemennā bi-ẕikrihi'l-Celīl[1176]

683.[1177]

Ḥāfıẓ

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

nedür ol kim ėder reftārı dāʾim līk bī-pādur
dehānı yoḳdur ammā sözde ṭūṭī gibi gūyādur

eli yoḳdur velīkin[1178] nesne ḳurtulmaz elinden hīç
daḫı bir kār bilmez līk her ṣanʿatda dānādur

[1174] AE: 365[b].
[1175] AE: 366[a].
[1176] AE: 367[b].
[1177] AE: 367[b]; S: 93[b]; İÜ: 62[b].
[1178] velīkin: vallā S; İÜ.

boyı mevzūn olupdur līk ḫamdur māh-ı nev mānend
ḳaṣīrü’l-ḳāmedür ġāyet de ammā serv-i bālādur

ṭarāvetden eşer yoḳ çehresinde kim olupdur ḫuşk
leṭāfetde velīkin ruḫları verd-i muṭarrādur

bulunmaz hem görünmez miṣli ʿālem içre nādirdür
bulınur hem görinür belki her yerde hüveydādur

bunı kim feṭḥ ėderse bu ṣıfāt ile bu ***Ḥāfıẓ***dan
gelüp bir yādigār alsun ki aŋa ḫayli evlādur

684.[1179]

Reşīd

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

feżā-yı ʿālemi geşt eyleyen şūḫ-ı cihānsın sen
nihānsın ṣūretā gözden velī rūḥ-ı revānsın sen

egerçi ḳahramān olsa getürmez ḥamleŋe ṭāḳat
nice Sām ü Nerīmānı yıḳan ṣāḥib-ḳırānsın sen

belāsın ʿışḳ-ıla berr ü baḥirde ėy sebük-reftār
bu meydān-ı muḥabbetde ʿaceb çāpük-ʿinānsın sen

gehī gerçi ḥayāt-efzā olursuŋ bezm-i yārāna
gehī dünyāyı berbād eyleyen āşūb-ı cānsın sen

Reşīdi ḥıfẓ ėde Mevlā senüŋ nāgāh vaṣluŋdan
taḥammül eylemek düşvār zīrā bī-amānsın sen

685.[1180]

Ẓarīfī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

nedür ol ber-hevā āvīḫte bī-der künbed-i aḫżar
yıḳup bir cānibin her yıl ḫurūc eyler nice ʿasker

bularuŋ defʿine yoḳ çāre aḫzında ṣuʿūbet var
velīkin ḳanḳı ḥākim ṭutsa bir aġaca ṣalb eyler

[1179] AE: 367[b]; S: 93[b]; İÜ: 62[b].
[1180] AE: 367[b]; S: 93[b]; İÜ: 62[b].

olaruŋ aṣlı birdür līk ammā kendiler bī-ḥad
ʿaceb ḥikmet şular kim baṭn-ı vāḥidde ola perver

biri birinden aṣlā farḳı yoḳ ṣūretde hep yeksān
libāsı cümlenüŋ ḳara degüldür ebyaż ü aṣfer

eger kim fehm ėderse bu lüġaz sırrını ṣad-taḥsīn
Ẓarīfī żātı ol şaḫṣuŋ ola luṭf-ı Ḥaḳa maẓhar

686.[1181]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

ne sāḥirdür o kim ʿālemde bir heyʾet ḳabūl ėtmez
bu vażʿ-ı nā-pesendi degme bir ʿifrīt ü ġūl ėtmez

ʿacebdür muḫtelif eşkāl ile iẓhār-ı ḥāl eyler
ḳaçan maḥv-ı vucūd ėtmek diler siḥr-i helāl eyler

görinür gāhī kāfir-şekl ü gāhī Müslümān-heyʾet
daḫı gāhīce ner gāhīce māder bir ʿaceb ḥikmet

görürlermiş anı geh ṭıfl ü gāhī pīr-i bī-dermān
gehī nev-ḫaṭ ü gāhī dilber-i mümtāz-ı bī-aḳrān

ne ḥāletdür gehī yek-çeşm ü gāhī kec-dehān-sīmā
girer gāhīce şekl-i murġa efsūn eyler ol gūyā

görünmez kimseye şeb tā-seḥer menfūr-ı ʿālemdür
velī ṣubḥ ėricek aḫşāma dek meʾmūr-ı ādemdür

netīce her ḳaçan ḳoç ṣūretinde olsa Ẕüʾl-ḳarneyn
helāk olur o dem bir ṣūret-i āḫirle reʾyeʾl-ʿayn

687.[1182]

Nābī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

nedür ol ism kim üç ḥarfi var ārāyīş-i ruḫsār
olur ***Nābī*** göŋül ḫurrem ḥurūfından nikātından

[1181] AE: 367[b]-367[a]; S: 93[b]-93[a]; İÜ: 62[b]-62[a].
[1182] AE: 367[a]; S: 93[a]; İÜ: 62[a].

lüġaz da beyyineyle taʿmiyeyle tāze vādīdür
olur peydā Emīnī ismi ḳalb-i beyyinātından

688.[1183]

Luṭfī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 nedür ol kim görinür āşikār üç ḳalʿa-i aḥmer
ėdüpdür ol ḳılāʿuŋ şehleri nūr āyetin ezber

niçe yer görinür andan temāşāgāh-ı zībādur
diyār-ı ẓulmeti seyr eyler ol mānend-i İskender

3 ʿulūfe vėrilür andan niçe kimselere ḫayli
ẓuhūr ėdince īrādı nice kimseleri besler

fenā ėrerdi aŋa dest-berd-i rūzigār ile
neẓāret eyler ammā ol ḳılāʿa nice biŋ ʿasker

5 bunı her kim ki feth eyler ise ol merd-i ʿāḳildür
bu ***Luṭfī*** ḳapusında ola anuŋ bende-i kemter

689.[1184]

Ṣābirī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 temāşā eyledüm ḳuyruġı egri iki ejderhā
demādem birbirine ḫaml ėder ceng ėtmede ḫālā

birinüŋ üç gözi var dāʾimā aġzı açıḳdur hem
birinüŋ üç başı altı dili var söylenür ammā

3 yudar üç başlıyı üç gözli ḳuyruġı ile cümle
ḫalāṣ eyleye mīzāndan anı cehd eylese dünyā

gelince[1185] bir ʿArab ḳul iki parmaġını aġzına
ṣoḳar ol ejderüŋ yutduġını hep ḳuṣdurur aŋa

5 demādem ejder-i kānı ėden teşḫīṣ bu yüzden
açandur bu muʿammāyı felekde ***Ṣābirī*** ammā

[1183] AE: 367[a]; S: 93[a]; İÜ: 62[a].
[1184] AE: 367[a]; 93[a]; İÜ: 62[a].
[1185] gelince: gelüben S.

690.[1186]

Fennī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

mübārek ėde Mevlā Rüşdi-zāde eyledi ābād
bu beyt-i nev-zemīn-i dil-keşi yümn ü saʿādetle

yapıldıḳda bu vālā ḫāne semt-i Lāle-zār içre
açıldı lāle-i feṣṣ-ı nigīn-āsā leṭāfetle

ḫaber aldı meger yümn ile maʿmūr oldıġın zīrā
ṣabā her dem mübārek yāda gelmekde ẓarāfetle

emīn olmaḳ içün düzd-i elemden rūz ü şeb ḥālā
neẓāret eylemekde mihr ü meh üstinde nevbetle

sütūnlar ṣuffesinde ṣaf dizüp ādābla gūyā
namāza ḥāżır ü āmāde olmuşlar cemāʿatle

derūnında ṣafā-yāb ola dāʾim şāhid-i iḳbāl
birūnında ola şaḫṣ-ı elem pā-māl miḥnetle

bu beyti yapdıġın gördükde ben de bir lüġaz yapdum
faḳīrāne hediyye eyledüm aŋa ṣadāḳatle

691.[1187]

Reşīd

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

nedür ol maʿnevī bir merd-i kāmil kim muḥabbetle
temennā eyler ʿālem birbirinden anı raġbetle

anuŋ gördigi kārı dehr içinde sīm ü zer görmez
eger icrā ėderse ḳullanan ḫālişce niyyetle

teraḥḥum-pīşe maḥbūbān olur ol kimseye nāʾil
ėderlerse nevāziş ʿāşıḳ-ı zāra ʿināyetle

ḳılıç gibi keser nāvek gibi varur nişāngāha
el üstinde ṭutar ḳadrin bilenler ʿizz ü rıfʿatle

[1186] AE: 367[a].
[1187] AE: 367[a]-368[b].

5 kerāmet ṣāḥibi aġzı uġurlı şeyh- ḳāmildür
murād ėtse semāvāta çıḳar bir demde daʿvetle

gözi ḳarnında dört başı var anuŋ bir ayaġı var
naẓar olsa yine maḳbūl-ı ʿālemdür bu heyʾetle

7 ***Reşīdā*** bir lüġaz gönderdi ***Fennī*** ḥal ėderseŋ ger
mücevher iki tārīḫ eylesün iʿṭā müveddetle

Reşīd-i Rüşdi-zāde yapdı ėy beyt-i ṣafā-āver
Ḫudā hergiz muʿazzez eylesün kevn içre ʿizzetle

692.[1188]

ʿAbdī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 ne ḳuşdur ol ki bünyādı degüldür hep hevā gerçi
uçar ammā hevālardan hümā gibi ḳanat üzre

yuvasından çıḳup pervāz ėderse evc-i felege
ėder ḳonduġı yeri ekşerī ʿazm-i memāt üzre

3 ne şāhine baḳar ol murġ-ı çālāküm ne ḳartala
ḳomaz ṣataşduġın elbette şābit ber-şebāt üzre

dehānı ḳuyruġı semtinde minḳārı ayaġında
görülmüş mi cihān içinde bir ḳuş bu ṣıfāt üzre

5 ḳatı nāzük lüġaz düşdi bu şiʿr-i dil-güşā el-ḥaḳ
meger ʿ***Abdī*** dėmişdür bunı şevk-i iltifāt üzre

693.[1189]

Selīm

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

1 bugün bir dilber-i kāmilden ismin ėtdüm istifsār
dėdi dört ḥarfden ancaḳ içinde biri cevherdār

Saʿīd olmaḳ gerek dėdüm dėdi bir med ziyād ėtdüŋ
dėdüm yā olmasun Saʿdī dėdi andan ne farḳı var

[1188] AE: 368[b].
[1189] AE: 368[b].

dėdüm vārise Ṣāḥibdür dėdi bir yaŋlışuŋ da bu
dėdüm Rāşid midür yoḫsa dėdi bu pek baʿīd efkār

ʿaceb Ṣādıḳ mıdur dėdüm dėdi çārümle ʿaynıdur
dėdüm çün öyledür Ḳāsım dėdi yoḳ bilmedüŋ ėy yār

dėdüm hīç şüphesüz Mūsī dėdi maʿnāda aḳrebdür
dėdüm Kāmī midür āyā dėdi nāḳışca bir miḳdār

dėdüm luṭf eyle āḫir vechile īmāya ḳıl himmet
dėdi kim ḥarf-i evvelle şümār olsa biri artar

dėdüm yā ḥarf-i s̱ānīsi ne deŋlü pīş ü kem andan
dėdi noḳṣānı güçdür żamm olunsa ʿarż ėder dīdār

dėdüm küstāḫlıḳ ammā ḫaber vėr baŋa s̱āliş̱den
dėdi bir ḳanda on ḳanda bunı bilmek ḳatı düşvār

dėdüm bir ḳaldı iḥsān ėt anı benden dirīġ ėtme
dėdi ancaḳ bunuŋ s̱āliş̱ ḳadar keş̱r ü ḳuṣūrı var

tefekkür eyleyüp vāfir dėdüm ʿārif aŋa beŋzer
tehevvürle ḫiṭāb ėtdi dėdi ėy cāhil-i bī-ʿār

murāduŋ fehm ise pek ṭut ḳulaġuŋ ʿaḳl ü ẕihn ile
nedür ol kim gül ü mül ʿaksi ile andadur her-bār

dėdüm müşkil çatal oldı bunı iẕn-i şerīfüŋle
cenāb-ı Ṣıdḳī-i ṣāḥib-kemāle ėdeyüm iş̱ʿār

dėdi reʾy-i rezīn ėtdüŋ hemān iʿlāma saʿy eyle
eger bilürse Mevlā vėrsün aŋa ol ḳadar dinār

694.[1190]

Cevāb-ı nāmiḳu'l-faḳīr

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

bunuŋ bir ḥarfi kendi nefsine üç kerre ẕamm olsa
ėder her kerresinde ḥarf-i yā ḳaydın birin iẕhār

yāḫūd ol żamm olan ḥarfi muḥāsib eylese terbīʿ
ėder ʿaynıyla ismüŋ cümle-i aʿdādını iş̱ʿār

yāḫūd ḥarf-i aḫīri nāẕımuŋ ism-i laṭīfinden
nuḫustīn ḥarf ile mīzān-ı ʿadlüŋde ola miʿyār

[1190] AE: 368[b]-368[a].

olur rūcḥānı gerçi ḥarf-i evvel hīç tefāvütsüz
velīkin ism-i evvel bir daḫı ḥāṣıl olur tekrār

budur ben buldıġum bu ism-i Sāmīnüŋ nükātından
bilindi rāz-ı ser-beste gerekmez ***Ṣıdḳiyā*** ikṯār

695.[1191]

Remzī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

nedür āyā o ḳaṣr-ı pür-ṣafā kim tārumār olmuş
o ḳaṣr-ı dil-keşe bir ġund gelmiş perdedār olmuş

gelince ʿankebūt ol ḳaṣra bī-ḥad beyt olur peydā
maḳām-ı dil-nişīni her birinüŋ şūḫ ü müsteṯnā

ser-i bāmı o ḳaṣruŋ olsa bir dem ġundeden ḫālī
olur işkeste pāy-ı nerdübān-ı ʿizz ü iḳbāli

yāḫūd bezm-i süḫende ehl-i ʿışḳa dillü bir defter
beyān eyler kitāb-ı ʿışḳı ezber naḳl-i biʾl-mıṣṭar

leṭāfetde yāḫūd bir baḥre beŋzer kim ola ḫāmūş
ʿacebdür kim gelüp ol baḥri bir ḫarçeng ėder pür-cūş

egerçi ***Remziyā*** āşūb-ṭabʿ-ı fitne-zāruŋdur
bu teşbīhāt-ı dil-keş hep fehīm-i nā-murāduŋdur [***Gergef***]

696.[1192]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

nedür ol kim gedā vü pādişāha hem-zebān olmuş
taḳarrüb ile bir māha müşārün biʾl-benān olmuş

meh-i nevdür ki burc-ı ḳavsa geldikde ġurūb eyler
nice ḳarna yetişmiş baḫṯ-i emṯāl ü żurūb eyler

egerçi zümre-i ḥayvān ile ünsīyeti yoḳdur
dėsem ṣūretde şāḫ-ı gergedān ol kefçe ḳuyruḳdur

[1191] AE: 368[a].
[1192] AE: 368[a].

o yektā pür-hüner Hindū-yı lāġar pür-ẓarāfetdür
gehī desti zer-efşān geh güher-senc-i leṭāfetdür

n’ola ṭabʿında derdest olsa dā’im her düzen-kārı
cibillīdür aŋa naṭʿ-ı ṣafāda merd ü zen-kārı

fünūn-ı kīmyā-kārı hüveydā ʿaḳl ü hūşumda
ṣafā-yı ṣoḥbet-i şīrīni ḳaldı ṭarf-ı gūşumda

697.[1193]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

nedür bu rū-sepīdī fitne-i şehr-i Ḥalebsin sen
gehī Rūmī-nijād ü gāh evlād-ı ʿArabsın sen

girüp bir kalıba āḫir kesildüŋ aḳrabālardan
çıḳup üstād elinden terbiye gördüŋ ʿacebsin sen

nedendür mübtelā olmaḳ sen ol şūḫ-ı siyehkāra
meẕāḳ-ı ehl-i dilsin daʿvet-i keyfe sebebsin sen

nemek var ṣoḥbetinde her seḥer-ḫīz ile hem-demsin
refīḳ ėtmekde erbāb-ı tarīḳe müstecibsin sen

müheyyā zübde-i meclis ġıdā-yı bezm-i rūḥānī
yüzi yunmuş ocaḳdan çıkma bir şūḫ-ı aẕabsın sen [***Kahve***]

698.[1194]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

nesin bilmem ki hem cān-ı cihān hem āfet-i cānsın
gehī merg-i müfācā geh ṣafā-yı rūḥ-ı insānsın

gehī bed-ḫū ʿacūz-ı dehr ü geh ṣāḥib-nefes mürşid
ḥilimde ḫāk-pāy-ı mūr iken Sām ü Nerīmānsın

gehī dīv-i sefīd ü sürḫ-bād olmaḳdasın ammā
dem-i ʿĪsī vü nefḫ-i rūḥ-ı ādem ġūlyabansın

[1193] AE: 368[a].
[1194] AE: 368[a]-369[b].

şebāngeh zülfe hem-dem pāsbān-ı kūy-ı cānāne
seḥerde fitneler taḥrīk ėden āşūb-ı fettānsın

görünmezsin göze gāhī göz açdurmazsın insāna
gehī gird-i kudūret dehre geh küḥl-i Ṣıfāhānsın

sekiz başlu bir ejdersin ki ḥükmüŋ ḳāfdan ḳāfa
gehī ḫāṣıyyet-i pāzehr ü gāhī zehr-i mārānsın

ne mümkün mūr-veş ʿālemde ādem dāne-çīn olmaḳ
bu ḫarmanda hele ve'l-ḥāṣılı bādī-i ḥarmānsın

yā bir ḫumdan çıḳar meysin ki reng ü neşve gūn-ā-gūn
Felāṭūn-meşreb ü rāḥat-resān-ı bezm-i şāhānsın

eger ėtdüŋ bu meclisde hezārān ḫānumān berbād
ḥabābuŋ ḫānesin maʿmūr ėden āşūb-ı rindānsın

699.[1195]

Lā-edrī

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

ʿacāyib çīz-rā dīdem ki şeş pā vü dü sem dāred
v'ez-ān cümle ʿacāyib-ter miyān-ı püşt düm dāred

***el-faṣlu'ş-şāmin mine'l-ḳısmu'ş-şāliş vezn-i feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün*[1196]**

Bismillahi'l-Ḫallāḳu'l-Bāḳī

700.[1197]

Vehbī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol iki ʿaded biri biriyle hem-pā
biri beş birisi altı ikisi beş ammā

sā'ir aʿdād ile bunlar mütemeyyizlerdür
noḳṭası her birinüŋ kendi ḳadardur zīrā

[1195] AE: 369[b].
[1196] AE: 371[a].
[1197] AE: 372[b]; S: 95[b]; İÜ: 64[b].

701.[1198]

Ṣābit

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol iki semāʿ-zen ki felek-vār döner
birinüŋ nālesi yoḳ biri ėdüp zār döner

eyleyüp arada bir tār-ı taʿalluḳ peydā
ḳarşu ḳarşu iki ṭorlaḳ gibi her bār döner

3 ṣāmit abdāla dönüp biri ḳabayı ṣarınur
baġlayup biri miyān-bendine zünnār döner

şīşe ṭaḳmış çevirür ṭurma ʿacūz-ı devrān
nār-ı miḥnetde kebāb olmuş o nā-çār döner [***Elemeye çıkrık***]

702.[1199]

Nābī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 sübḥasın zāhide ṣordum nedür ol ʿuḳde-i ṣad
dėdi çıḳsa birisi ẓāhir olur nüh ü neved

bü'l-ʿaceb kim ben alup deste şümār eyleyicek
geldi engüşt-i ḥaḳīḳatde ṣad ü bist ʿaded

3 her nişān-gāh arasında otuz üç dāne dėdi
ḳırḳdan zā'id ü nāḳıṣ degül ėtdüm anı ʿadd

ne o kiẕb ėtdi vü ne ben ġalaṭ ėtdüm ***Nābī***
bunı iḫrāc ėden ʿāriflere taḥsīn-i ebed [***Tesbîh***]

703.[1200]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol lafẓ k'ola hem ʿArabī her Farsī
ʿizzetinden aŋa muḥtāc ola ʿarş ü kürsī

[1198] AE: 372[b]; S: 95[b]; İÜ: 64[b].
[1199] AE: 372[b]; S: 95[b]; İÜ: 64[b].
[1200] AE: 372[b]; S: 95[b]; İÜ: 64[b].

bu ʿaceb kim ʿArabī oldıġı dem lāzım olur
ėde iẓhār-ı taʿaddī ḳaçan olsa Farsī ***[Gün]***

704.[1201]

Naẓīm

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol kim anı biŋ pāre daḫı eyleseler
yine her pāresine gelmeye hergiz noḳṣān

renkden renge girer būḳalemūn-meşrebdür
reng-i bī-rengine olmuş yine kendü ḥayrān

3 kimine dā kimine oldı devā ḥikmeti gör
żarar ü fā'ide her vechile ẕātında nihān

yeri bālāda iken peste tenezzül eyler
bī-ḳarār olmada göŋlüm gibi rūzān ü şebān

5 her ne olursa ġıdā eyler iken ʿālemde
yine bir kendü gibi şaḫṣa ġıdādur elān

pādişāh olsa olur maḥremi her bir dūnuŋ
ṣāf-dil ṣāf-derūn olduġına oldı nişān

7 ṭabʿınuŋ ḥükmini icrā ėder elbette ***Naẓīm***
görse bir serv ḳadi mā'il olur aŋa hemān

705.[1202]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 on ḳızı var bir ananuŋ nedür ol ṭurfe lüġaz
onı da olmadadur māderine cāndan eʿazz

beşi bir raḫşa binüp ėtmede seyr ü sefer
beşi gāhīce licāmın uzadup gāh çeker

3 on ḳızuŋ işleri bir her birisi āmāde
ṣaçaḳ altında beşi līk beşi ṣaḥrāda

[1201] AE: 372[b]-372[a].
[1202] AE: 372[a].

onı da kārına meşġūl iken olsa yārān
bu ne sırdur ki ėder herkesi lā-büd ḥayrān

5 ṣaçaḳ altında beşi ışlanur anuŋ ḥālā
beşi ışlanmaz olurken yeri deşt ü ṣaḥrā

ṣāçını anasınuŋ yolar üşüp on duḫter
ne ḳadar yolsalar ammā yine ol demde biter

7 bu lüġaz ḥaḳ bu ki bir ḳalʿa gibi oldı metīn
anı feṭḥ eyleyen iḫvāna ***Naẓīmā*** taḥsīn ***[El]***

706.[1203]

Vaṣlī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol maʿden-i gevher nedür ol kān-ı nihān
deheni laʿl-i Bedeḫşān ile pürdür her ān

aġzı birdür dili birdür leb-i şīrīni iki
dişi çıḳmış kocalanmış nitekim köhne zenān

3 kirlenür cism-i laṭīfi nefes-i ādemden
nitekim āyine-i ṣāf ü zücāc-ı raḫşān[1204]

dā'imā gölgede perverde olur nāzükdür
yerde vü gökde degüldür görinür hem pinhān[1205]

5 saʿy ėdüp kāġıd ile ṣu komadan mir'āta
ismi bulunmaz anuŋ biŋ kez ararsaŋ ėy cān[1206]

ādemüŋ başına devlet gibi bir yol ṭoḳunur
sürʿat ile geçer andan göremez kimse nişān

7 giydigi cāmeleri cümle siyāh aṭlasdur
yėdigi dürdür anuŋ ḳuṣdıġı laʿl ü mercān

haftada bir ṣoyulur ṣanki miṣāl-i dervīş
iki günde giyinür yine siyeh bir ḳaftān

9 bu lüġaz aŋla sezā olsa eger ėy ***Vaṣlī***
baḳlava ṣamsası dėrdüm aŋa[1207] bī-reyb ü gümān

[1203] AE: 372[a]; S: 95[b]-95[a]; İÜ: 64[b]-64[a].
[1204] Bu beyit S ve İÜ'de bulunmamaktadır.
[1205] Bu beyit S ve İÜ'de bulunmamaktadır.
[1206] Bu beyit S ve İÜ'de bulunmamaktadır.

707.[1208]

Remzī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol kim ola endāmı serāser dendān
çār desti ola cismi daḫı gūyā çevgān

bāl açup uçmaġa ḳaṣd eylese gūyā ʿanḳā
naḫl-i ḫurmaya döner ṭursa ayaġ üzre hemān

çekilüp gitmededür pāyına hep nās ammā
başını kurtaramaz ḫalḳuŋ elinden bir ān

istiḳāmetde ḳalem semt-i ṣadāḳātde ʿalem
ṭoġrılıḳ kārı anuŋ ḫalḳa begüm şimdi lisān

kim ki feṯḥ eyler ise bu lüġazı ėy ***Remzī***
ẓurafā zümresine ola reʾisüʾl-aḳrān ***[Kantar]***

708.[1209]

Fennī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür āyā ki cihānda ol ʿacāyib leşker
cānı yoḳ gözleri bir cümle yėmez içmezler

üç ayaġ üzre ṭurur kimisi mānend-i se-pā
ʿadd ėdenler kiminüŋ başını üç yüz dėrler

kimi mintārī giyer başına ṣubaşı gibi
usta-i bāġçe-i Ḳandilliye daḫı beŋzer

cāy ėdüp her biri bir serçe-serāyı āḫir
hep derūnīce yanar Ḥaḳḳa niyāz eylerler

bāġ-ı ʿālemde o yıldız böceginden çoḳdur
miṣl-i nīlüfer o dāʾim ṣuyuŋ üstinde biter

āteşe mandırada yaḳdı olanca varın
cümlesi aldı fitīli çün olup ḫākister

[1207] aŋa: buŋa S.
[1208] AE: 372[a]; S: 95[a]; İÜ: 64[a].
[1209] AE: 372[a]-373[b]; S: 95[a]; İÜ: 64[a].

7 ***Fenniyā*** öyle degül ḳazuŋ ayaġı bir gez
ey midür bu lüġazı yaz da Reşīde göster [***Şamandıra***]

709.[1210]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol şeyʾ ki kebūter-ṣıfat eyler pervāz
ḳondıġı bāma olur ekşeri şādī-endāz

dāʾimā bī-per ü bāl ʿālemi seyr eylemede
baḳmayup dūra vü nezdīke olur cevlān-sāz

3 ẓahrı ol murġ-ı ṣabā-şehperüŋ olmaġla sefīd
hep derūnında olur cümle nuḳūşı mümtāz

gāh dāma ṭutılur gāhī olur āzāde
gāhī pür-pīç ü gehī olmadadur ḫāṭır-bāz

5 bī-zebān iken o deŋlü süḫen-ārādur kim
söyledikçe aŋa şāyeste dėnilmek dil-bāz

710.[1211]

ʿĀṭıf

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 ol ne şeydür şikemi ḥāmile-veş ki memlū
vażʿ ėdince ėde birdenbire bir ḳaç meh-rū

zer ü zīverle müzeyyendür o mekkāre-ṣıfat
āl ile olmışıdı mālik-i mülk-i vuṣlat

3 gerçi bī-rūḥ piyāde yürimez şāh-ṣıfat
esb-i cilveyle ėder nāz ü ḫırāma raġbet

rāh-ı vuṣlatda temāşā bu ki efġān eyler
bu şekil fiʿli ise cāhil ü nādān eyler

5 iʿtibār eylemez Aʿcām o vucūd-ı ʿacebe
līk o zen-pāre-meniş muʿteber imiş ʿAraba

[1210] AE: 373[b].
[1211] AE: 373[b]; S: 96[a].

n’ola olursa o gerdūna pesendīde-i kār
rāġıb-ı zīr-i ḳudūmı ola çarḫ-ı devvār

7 ʿ***Āṭıfā*** nāmını ketm eyle meded mübhem ḳo
çü bilinmez ola reşk-āver-i ṭabʿ-ı dil-cū [***Kavcı***]

711.[1212]

Müstaḳīm-zāde

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol ḫātem-i maṭbūʿ vü müselsel-ṣūret
ėrmeyenler ser-i kāra ėdemez anı ṣıfat

ḫātem ammā ki aŋa ḥalḳa-nigīn ü ḥak yoḳ
ele girmezdi Süleymān ger ėdeydi himmet

3 noḳṭa-i vaḥdet-i Ḥaḳ līk tecezzī ḳābil
ṭūl-ile ʿarż ile ʿumḳ ile müsaṭṭaḥ heyʾet

ṣūretā mihrine beŋzer felek-i devvāruŋ
pertevi ʿālem-i ḳalbe düşer ammā elbet

5 ḳalb-i müʾmin gibi olmuş vasaṭı Beytu-llāh
maʿnevī Ḥac ėdene zemzemi feyz-i ḥażret

lafẓ ü maʿnīde dü vech ile meh anuŋ ʿaynı
devr-i ʿuşşāḳ-ı felek-meşrebe vėrdi zīnet

7 ḳalbi ḫāliṣ olana oldı bu tamġā ṣāliḥ
pūte-i ḳālde ḥāl ehline remz-i ṣafvet

ser-fürū ėtmemege olmadı ḳādir birisi
tācdārān-ı himem eyledi cümle ḫıdmet

9 gūyiyā ʿayn-ı hüviyyet naẓarı pāk olana
başlar anı göricek ėtmege ehli ʿizzet

iki ḳat oldı teraḳḳīsi varup on sekize
bir cemāʿatde nişāndur o hümāyūn-ṣūret

11 ṭarḥı ḫoş ḥażret-i sulṭān-ı ḫilāfet-mendüŋ
o ṭılısm-ı şerefi māye-i saʿd ü bereket

[1212] AE: 373[b].

712.[1213]

ʿAbdī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol nedür gāhī ėder seyr-i çemen bī-pervā
ṣalınur gāhīce ammā ki ṭurur pā ber-cā

nice teller ṭaḳınur ṭafraya māʾildür pek
her ne deŋlü anı medḥ ėtse maḥaldür şuʿarā

büyüyüp nāz ile bulduḳda kemālin āḫir
pāre pāre ėdüben ḳanın içerler ẓurafā

eşeri her yere yayılmış anuŋ dünyāda
ne dėmek lāzım aŋa gün gibi ẓāhir ḥālā

seyr ėdeŋ ʿ***Abdī***yi şimden-girü inşāʾa-llāh
ne lüġazlar dėye kim biri birinden aʿlā

her birinde meşelā öyle nezāket ėde kim
anları bilmede ʿāciz ḳala cümle ʿuḳalā

713.[1214]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

ol nedür gül gibi gülşende ḫırāmān eyler
ṣoŋra ʿanber gibi kendüyi nümāyān eyler

ṣanki dünyāda o bir gevher-i ẕī-ḳıymetdür
ḳatı çoḳ ādem aŋa beẕl-i dil ü cān eyler

bir ʿaceb ḫāṣiyeti var ki anuŋ ẕātında
nice dil-ḫastelerüŋ derdine dermān eyler

o ḳadar āfet-i cāndur ki hep üftādelerüŋ
zülf-i ḫūbān gibi ʿaḳlını perīşān eyler

bir lüġāz söyledi ʿ***Abdī*** kim anuŋ maʿnāsı
fikr olunsa nice ʿāḳılları ḥayrān eyler

[1213] AE: 373[b]-373[a].
[1214] AE: 373[a].

714.[1215]

Selīm

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol nām-ı bedīʿüʾṣ-ṣuver-i bī-hemtā
çār ḥārf ile olur herkese ruḫsāre-nümā

ḥarf-i evvelle düʾüm ʿayn-ı liḳā-yı cānān
daḫı hem ṣāliṣ ü rābiʿ nemek-i bezm-i ṣafā

çārümi ḥaẕf ile āmīzişi niyyetdür kim
beyyinātından olur fāl-i edā nev-peydā

ėder isḳāṭ nuḫustīn ü pesini her-dem
ʿilel-i ʿārıżadan birine īhāmı edā

restedür evvel ü ṣāliṣ ger olunsa taṣḥīf
ele ḳalb ile ėder çārüm ü ṣānī īmā

çü seʾüm evvel ü ṣanī daḫı evlā vü aḫīr
cümlesi üç yüz olur olsa şümār ü iḥṣā

715.[1216]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol ḳurṣ-ı ḳamer gibi müdevver dümdār
necm-i dümdāra müşābihdür o hem dāʾire-vār

yaza maḫṣūṣ degül lāleleri ėy merdüm
iʿtibārı anuŋ eyyām-ı şitā meʾḫaẕı düm

gerçi bī-rūḥ piyāde yürimez her cāda
şāh-veş esb-i sebük-pāyı içün āmāde

intisāb ėdüp o bed-çehre olursa çuḳadār
yā zeʿāmetle çıḳar yā vėrilür bir tīmār

gerçi Bektāşī degül ḳaşaġısı vardur anuŋ
ḫādim-ı şāh ü gedā dervīşidür devrānuŋ

[1215] AE: 373[a].
[1216] AE: 373[a].

yüz sürer ḫāk-i der-i ehl-i ḳaderle cebre
ne o tersāya muḳayyed ne gürūh-ı kibre

7 ḥarfi üçdür ʿadedi yüz beş anuŋ ėy ʿāḳil
gāh ü geh evvel ü āḫir saŋa dėdüm kāmil

oldı cānā bu lüġaz çünki bu anda itmām
Kefede sen de yaġ iç feth olunursa bu kelam [***Kefe***]

716.[1217]

Semʿī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol ḳaddi ḫamīde ḳoca şīrīn-sīmā
ḳan ėder eyleseler ẕerrece aŋa īmā

bist ü yek sāle civān iken o merd-i āfet
heşt ü si sāle-zen [.-] ile eyler ülfet

3 yerde gökde bulunur nedreti yoḳ ʿālemde
gāh olur cevv-i semā aŋa maḳar bir demde

gelse yanına eger dilber-i mevzūn-ḥarekāt
istiḳāmet ėdemez egrilik eyler biʾẕ-ẕāt

5 geh sebük-rūḥ olup melʿabedür ṣıbyāna
gāh sengīn-dil olup ḫaṣm ola her bir cāna

bilür erbāb-ı hüner bu lüġazuŋ miḳdārın
Semʿiyā saʿy ile her şaḫṣ görür āṯārın [***Yay***]

717.[1218]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 bir ʿaceb Mevlevī-i ehl-i semāʿ vü meyyāl
ṭard ü ʿaks üzre döner hem-ser-i fānūs-ı ḫayāl

hem meyān-ı zen ü şevherde ʿaceb vāsıṭadur
çāker ü cāriye beyninde daḫı rābıṭadur

[1217] AE: 373[a]-374[b].
[1218] AE: 374[b].

3 ekşer olmaġla süḫen-çīn o şaḫṣ-ı berter
żarb ėderler anı şo’l rütbe ki döndükçe döner

meşrebindendür anuŋ ḥabs ile dönmez dėrler
ḳazıġa urmaġ-ıla ṣalb ile şāyed ki döner

5 gerçi iṭʿām ėder aḥbābı velī bir miḳdār
ṣuya ḫıssetde olur ekşer olunmaz inkār

āh kim baʿż vaḳit ṣuyı olaydı cārī
dėr ėdüm ben aŋa bostān dolabı bāri

7 bir gedā çeşm ü tehī dest-i faḳīr-i devrān
gözi ṭoymaz ne ḳadar eyleseŋ iṭʿām her ān

germ ü serd az ü çoḳ olsa yėr o miṣl-i cādū
Lapseki ḳarpuzı da olsa çevürmez idi rū

9 aḥrufı beşdür anuŋ hem-daḫı merġūb-ı enām
feṭḥ ėdüp bu lüġazum eyle kelāmı itmām

718.[1219]

Nermī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol fāḥişe-i bī-edeb erkānsuzdur
konuşur ehl-i ṣafā ile velī cānsuzdur

aŋa çengān dėr ėdüm gördicegüm yerlerde
yüzin ele güne göstermez o ehl-i perde

3 bir ḳolı vardur anuŋ hem de ayaġı vardur
ṣanki Aydınlıdur ol çoḳca ḳuşaġı vardur

teni başdan başa ṣan yaradur anuŋ zīrā
bend ėdüp yāraların baġladılar ser tā-pā

5 nevʿi çoḳ her birinüŋ vaṣfını ėtsem uzanur
düzdirür kendini ol fāḥişe ġāyet bezenür

żarb ile döge döge söyledür erbābı anı
sen de ḳo söyleyeni gör begüm ol söyledeni

7 kürevī-şekl ise aŋa ne dėyem beŋzerdür
burnı var bir küçücük sīnesi hep gözlerdür

[1219] AE: 374[b].

sīneye alur iseŋ anı temāşā bunda
gezdürür eller ile ʿālemi bunda şunda

9 tel ḳırarsın ṣaḳınup açma bu rāzı duyılur
ol imām olsa müʾezzinle cemāʿat uyılur

Nermiyā bu lüġazum buldı hele itmāmı
ḫalḳa baş egdürür ol işte temām encāmı

719.[1220]

Kāmī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 naḥv-i maʿnāda ṣataşdum yine bir ḳaç şaḫṣa
menzili her birinüŋ biri birinden berter

bunlaruŋ kūyına uġratmadı cemʿiyyetsüz
yalıŋuz yoḳ bir iki şaḫṣa bu vādīde maḳar

3 cümle menzillerinüŋ ḫāṣṣa-i lāzımesi
olur elbette müṣādif olanuŋ ṣanʿatı cer

menzilinden birinüŋ āḫire çıḳmaḳ dileseŋ
birini almayıcaḳ yanuŋa yoḳ rāh-ı güzer

5 bu ʿacebdür ki eger bunlara gelseydi ricāl
bunlar ʿavret olur ʿavret gelicek cümlesi er

Kāmiyā ben ʿArabī cümleyi taʿdād ėtdüm
heşt menzilde bulundı saŋa bu tuḥfe eser [***Erkâm***]

720.[1221]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 ol ne ḳuşdur ki kimi cevvde kimi yerde olur
sebz olur cevvde velī yerde siyeh-çerde olur

şeb-pere dėrdüm eger olsa idi pervāzı
her dem āvāzı ile bildürür idi yazı

[1220] AE: 374[b]-374[a].
[1221] AE: 374[a].

3 başdan ayaġa dek câme yeşil ḫāra giyer
pāsbān-veş gėce tā ṣubḥa degin şehri gezer

yārümüŋ beste oḳur bāġı kenārında her ān
anuŋ āhengini gūş ėtmede her dem cānān [***Kurbağa***]

721.[1222]

Lā-edrī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 yine bir ṭurfe lüġaz yapdı ḳuluŋ sulṭānum
kürevī-şekl ü dü nīm olduġına ḥayrānum

ḥoḳḳa-bāz ėtmez o göz bāġıcınuŋ ėtdigini
hele ādem çekemez bir gün anuŋ çekdigini

3 āb ü tābı bile çarḫuŋ daḫı ansuz olmaz
buldurur ṣuyını döndükce döner baḳdurmaz

olmaz ol çifte ḥabāb-ı yemm-i ẓulmet bir ān
ṣadme-i gerdiş-i girdāb-ı cefādan ġalṭān

5 gāh mīzān gibi zīnet-dih-i çarḫ-ı devvār
gāh naḳḳāre gibi bār-ı devābb-ı nā-çār

kim ki der-pençe-i derk ėde bu murġ-ı lüġazı
benden ol yāre bir üsküf-i muṭallā güvezi

722.[1223]

Nermī

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

1 nedür ol ince miyān ḳāmeti serv-i bālā
ehl-i dil bezmine şāyeste enīs-i fuḳarā

ṭabʿ-ı pāk ḳalbi selīmdür özi-veş rāst sözi
bī-vucūd ėtmiş anı Ḥaḳ ki görünmezdür özi

3 bir maḳām olmaz anuŋ menzili seyyāredür ol
tīġ-i miḥnetle kesilmişdür iki pāredür ol

[1222] AE: 374[a].
[1223] AE: 374[a].

laḥmı yoḳ cānı yoḳ eyler yine āh ile fiġān
rūzigār ile olur derdine āḫir dermān

Nermiyā bu lüġazı siz oluŋ āgāh bilmem
n'idügin aŋladum ammā anı Vallāh bilmem

723.[1224]

Velehu

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

nedür ol söyle ki ḥayvānlara mensūb bir şey
teni bir zīnet ile şöyle ki maḥbūb-ı cihān

uzanur ḳaddi anuŋ gāhīce efʿī gibidür
geh ṭolanur boyuna ḥalḳalanur hem-çü yılān

çaġırur gezdigi yerlerde vėrür gerçi ṣadā
söyler ol murġ-ı saḳā gibi velī yoḳ zebān

uyar eṭfāl ile dā'im yol eri yolda gerek
düşer ardına görüp bir yüzi bedr-i raḫşān

cānı yoḳ gerçi velī cānluya eyler ḫıdmet
bend ėderler gehī bī-çāreyi hem-çü arslān

aġzı var hem dili vardur bilür iseŋ anı sen
Ṭoḳadı saŋa vėrem arpalıḳ olsun ėy cān

başladuŋ ḫalṭ-ı kelāma çoḳ uzatduŋ ***Nermī***
bu ḳadar söz götürür mi bu lüġaz öldüŋ uzan

el-faṣlu'l-ṭāsiʿ mine'l-ḳısmu'ş-şāliş vezn-i feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl[1225]

724.[1226]

Ferdī

Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl

nedür bil bunı ėy maʿārif-şiʿār
dehān ü seri yoḳ iki ḳaşı var

neberd-āzmā vü ḥarīf-i veġā
iki yerden olsa ḳuşaġı n'ola

[1224] AE: 374[a]-375[b].
[1225] AE: 377[a].
[1226] AE: 378[b]; İÜ: 70[b].

o bir ḫānedür kim olur dāʾimā
şücāʿa penāh ü cebāna belā

müheyyā misāfir içün ḫānesi
ne ābı görinür ne ḫod dānesi

ḳıyās ėtme ola o ḫāne ḥaḳīr
muḥibbidür anuŋ ṣaġīr ü kebīr

rikābında anuŋ ʿadū baş eger
anuŋ vaṣfın eylerse şāʿir eger

bu remzi bilen ehl-i ṭabʿa sezā
bisāṭ ile berāt vėrilse sezā

725.[1227]

Lā-edrī

Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl

nedür ol siyeh-çerde maḫdūm-ı pāk
olur dāʾimā ʿışḳ ile tāb-nāk

perī-rū melek-ḫū semen-bū laṭīf
sehī ḳad ü gül-ḫand naẓīf ü naḫīf

rübūde aŋa ins ü cinn ü melek
olunca perī böyle olmak gerek

serinde olan tāc-ı zerrīndür
nişīmen aŋa taht-ı laʿlīndür

ʿibādetle meʾlūfdur dāʾimā
ṣalāḥ ehline bu olur pīşvā

726.[1228]

Li-nāmıḳıhiʾl-faḳīr

Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl

nedür ol ki ḥālince var zīveri
velīkin vucūdı ḳabadan ʿarī

[1227] AE: 378[b]; İÜ: 70[b].
[1228] AE: 378[b]-378[a].

ne bir ʿużvı var ne dehānı eli
ne yėmekde içmekde var medḫali

hemān bir girih-berde bir ḥalḳadur
girih ḥalḳaya muttaṣıl ṭurfe ser

anuŋ ṭarz ü şeklinde bir meh cebīn
ḳızı var derūnında olmuş mekīn

ḳızuŋ gözleri aġzı var bir ḳarār
gözi aġzı bir dėnse de vechi var

ḳızuŋ da derūnında var digeri
velī cümle ʿużv ü ʿaṣabdan beri

biri biri içinde bunlar hemān
biri birine ṣanki rūḥ-ı revān

bu ḳızlar ṭoġarlarsa ger anadan
olur analarda fesād ü vehen

biri birine ẓarf ü maẓrūfdur
bütün heyʾeti birle maʿrūfdur

çalar çaġırur līk bilmez kelām
ne naġme arar ne uṣūl ü maḳām

ġam ü ḥüzni selbe olur çün sebeb
ėder diŋleyen kesb-i şevk ü ṭarb

kesel gelse ḫāṭırlara defʿ ėder
kelāl ü küdūretleri refʿ ėder

kim eylerse raġbet olur bī-melāl
özün degse bir dānesin sen de al

zamān ile olmışdı ünsiyyetüm
benüm şimdi yoḳdur aŋa raġbetüm

baŋa düşmez anuŋla kesb-i neşāṭ
zamānındadur her şeye iḫtilāṭ

hemān ḳaṣdum ėy ***Ṣıdḳī***-i dil-ḥazīn
bulup bir zemīn-i leṭāfet-rehīn

lüġazle ėdüp vaṣf-ı ẕātın beyān
ṭıbāʿ-yı Selīmi ėdem imtiḥān

budur ʿaḳlumuŋ rāʾ-yı müstaḥsini
çocuḳ gibi aldatmaya tā beni

727.[1229]

Selīm

Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl

1 nedür ol ki dāʾim kebūter-miṣāl
uçar līk yoḳ anda āṣār-ı bāl

ne yer kim dilerseŋ gider lā dėmez
ėder anda meʾmūren iʿlām-ı ḥāl

3 ne bir eksük eyler ne artuḳ hemān
beyān eyler ancaḳ ne ise meʾāl

dürūġ ėtmez aṣlā helāk olsa da
unutmaz daḫı hem çoḳ olsa maḳāl

5 velī herkes andan cevāb alamaz
gerek ehl-i dāniş ėde intiḳāl

o murġuŋ cebīninde mektūb imiş
gidiser cemāl ü ḳalısar kemāl

728.[1230]

Lā-edrī

Feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl

1 nedür ol ʿaded kim bir ėtseŋ ziyād
olur yā neved yā ki penc ü neved

o vāḥid eger andan ėtse süḳūṭ
tamāmen nümāyān olur yüz ʿaded

3 ḥaḳīḳatde ėtseŋ naẓar aṣlına
degül ol ʿaded ġāyr-ı çār ü neved

eger ṣūret-i basṭ olursa pedīd
varur yüz yigirmi beş olur ʿaded

[1229] AE: 378[a].
[1230] AE: 378[a].

el-faṣlu'l-ʿāşir mine'l-ḳısmu'ş-şāliş evzān-ı muḫtelife ġayr-ı ez-evzān-ı sālife[1231]

Bismi-llāhi ḫayru'l-esmā[1232]

729.[1233]

Reşīd

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

1 āyā nedür bu bāġ-ı cihān içre ol ʿaceb
bir heykel-i ġarībe ki ḳarnındadur gözi

ekl eyler imiş içdigini kimse görmedi
vārise ger dehānı daḫı līk yoḳ sözi

3 ḫāne be-dūş bir ʿAcem-i bī-nevā gibi
ḳanda gezerse mendil ile bellidür izi

ḫuffāş gibi şems-i cihān-tābı görmemiş
zīrā ki olmuş anuŋ [ile] gėce gündüzi

5 ādem bulursa başın ezer bir ayaġla
gördüm ki sine sine gezer yerdedür yüzi

bükdi belini niçelerüŋ bāġ ü rāġda
ṣaḥn-ı çemende görmediler öyle bir muzı

7 çeşm-i ḥaḳāret ile naẓar ėtme ʿārif ol
çoḳ ʿillete devā dėdiler ṭıbda çün özi [***Sümüklü Böcek***]

730.[1234]

Murādī

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

1 ol söz ne durur kim ne ḥadīş ola ne Ḳurʾān
anı ne perī söylemiş ola ne ḫod insān

Tevrāt ü Zebūr ü daḫı İncīl degüldür
ʿāciz bunı fehm ėtmede Ḥassān ile Saḥbān

[1231] AE: 381[a].
[1232] AE: 382[b].
[1233] AE: 382[b]; S: 97[b]; İÜ: 66[b].
[1234] AE: 382[b]; S: 97[b]; İÜ: 66[b].

bir sözdür o Ḳur’ān ü Ḥadīṯüŋ arasında
Cibrīl kelāmı dėmiş ol söze nice cān

mecmūʿ-ı ḥurūfı o sözüŋ çār olupdur
mānend-i ʿanāṣır görinür her biri yeksān

bir ḥārfi cüdā olsa eger kim raḳamından
yerinde yine dört ḳalur zümre-i ʿirfān

ikisi daḫı başın alup gitse aradan
ṣanmaŋ o kelāmuŋ irişür dördine noḳṣān

üçler gibi üç ḥarfi eger ġā’ib olursa
yerinde anuŋ bāḳī ḳalur dördi kemā-kān

bir yerden eger dördi daḫı eylese ġıybet
maḥẕūfı vü mektūbı anuŋ dört olur ėy cān

her kim ki ***Murādī***ye ḫaber vėrse bu sözden
tilmīzī ola niçe zamān ṭıfl-ı dil ü cān [***Kandil***]

731.[1235]

Ferdī

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

bildüŋ mi nėdigini o nevreste nev-civān
olmış girift ḫalḳuŋ elinde çü-mücrimān

Manṣūr gibi boyunı resen içre ṣad ḥayf
pür-dāġ-ı ṣadr ü sīne ėder nāle her zamān

ṭomruḳda ṭurdı bir niçe müddet ʿaceb degül
zerd olsa rū-yı dil-keşi mānende-i ḫazān

ḫālī şikem ki zīnetle sedd-i remaḳ ėder
el-ḥaḳ riyāżet ise bunı ėdemez muġān

pür-berg ü sāz iken ayaġın kesdi ʿāḳıbet
ṣaḥn-ı çemende olmış idi çoḳ zamān çemān

Dāvūd gibi āhen olur sāde mūm ėder
sūzişle bezm-i meyde eger eylese fiġān

[1235] AE: 382[b]-382[a]; S: 97[b]-97[a]; İÜ: 66[b]-66[a].

ʿuşşāḳ-ı bī-nevālarına ḥad mi var meger
ehl-i Ḥicāz ü Mekke Nişābūr ü Iṣfahān

ḳanūn gözetdi şerʿe muḫālif ne ėtdi kim
meclis be-meclis eylemede faṣlını cihān

ṣāḥib-nefes bir ehl-i kemāl olsa rāstı
engüşt-nümā-yı ʿālem olurdı o dil-sitān

neyler ḳudūm-i pākine cān ėtmeyüp fedā
geldikde yār ḫāneye ***Ferdī***-i nüktedān [***Ney***]

732.[1236]

Sulṭān Murād

Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün

bir ḳalʿa-i muʿallaḳ oldı içinde deryā
ol baḥr içinde gördüm bir māhī eylemiş cā

aġzında māhī ṭutar bir gevher-i yegāne
ṭurdıḳca gevher anda māhīyi eyler ifnā

ḫalḳ anı hep aṣarlar Manṣūr gibi dāra
her kim dilerse manṣıb feṭḥ ėde bunı raʿnā

733.[1237]

Naẓīm

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

bir anadan iki ḳardaş ṭoġdı dünyāda
ḥelāl-zāde birisi biri ḥarām-zāde

iki birāderüŋ ammā budur cevāb-ı ṣaḥīḥ
ḥarām-zādeye nisbet ḥelāl-zāde ḳabīḥ

naẓīm baŋa suʾāl ėtseler anı bī-şek
ḥelāl-zādeden evvel ḥarām-zāde gerek

734.[1238]

Lā-edrī

[1236] AE: 382[a]; S: 97[a]; İÜ: 66[a].
[1237] AE: 382[a].
[1238] AE: 382[a].

Mefūʿlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

feryād ü girye ėtmede bī-īhtiyārsın
taʿyīb eylemem ki ġārībü’d-diyārsın

cismüŋ żaʿīf ü lāġar olursa ʿaceb midür
zīrā ki nām-ı Ḳays ile şöhret-şiʿārsın

mükrim olur zamānede rām eyleyen seni
her deste zīver olmaz ʿaceb yādigārsın

bir penbe-veş vucūd görünce ġarībdür
bīhūde dil-rubūde olup eşk-bārsın

hem-vāre sāde-rūlar ile ülfet eyleyüp
lāyıḳ mıdur ki düşmen-i ḫaṭṭ-ı ʿiẕārsın

alsaŋ ʿaceb midür ḳaṣabü’s-sebḳ-dānişi
hem-vāre ehl-i maʿrifete ġam-güsārsın

735.[1239]

Lā-edrī

Mefāʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

ʿanḳā-yı kūh-ı şöhret ü bī-āşiyānsın
maʿlūm-ı ḫalḳ-ı ʿālem iken bī-nişānsın

eşkāl-i dil-firīb-nümāsın zamānede
reşkīn-sāz-ı luʿbetiyān-ı cihānsın

şeb-zinde-dār-ı ʿışḳıla yoḳ ülfetüŋ senüŋ
hercāyīlikde reşk-i ḫayāl-i bütānsın

rūḥ-āşinā laṭīfsin ammā ki gāh olur
erbāb-ı bezm-i ʿişrete gelseŋ girānsın

yārān-ı ehl-i keyfe göz açdurmaduŋ ʿaceb
uyduŋ ulaşduŋ āfet-i devr-i zamānsın

736.[1240]

Lā-edrī

Mefāʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün

[1239] AE: 382[a].
[1240] AE: 382[a]-383[b].

var mı bilür o şaḫṣ-ı ʿüryān-ı dāġ-dārı
zerd oldı pāy tā-ser ol sīne-i figārı

maḥbūbıdur ḳulūbuŋ herkes sever o cānı
gāhīce tāze-rūlar ḳoynında ṣaḳlar anı

dervīş-i Mevlevī-veş gāhī semāʿın eyler
ėtmez şitāb ammā devrinde ol hüner-ver

biŋ tāze görse eyler vaṣlını birden iḳdām
bire ḳanāʿat ėtmez ol şaḫṣ-ı ṭurfe-endām

gāhī olur bürehne gāhī giyer o semmūr
ḳalmaz deminde sūziş vuṣlatdan olsa mehcūr

737.[1241]

Selīm

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

nāmı nedür ḫaber vėr o nevreste āfetüŋ
ger vārise bu fende kemāl ü mehāretüŋ

kim ḥarfi gerçi ġāyet az ammā şümārı çoḳ
gāh eyle başberāberi tārīḫ-i hicretüŋ

ruḫsāresinde cilve-nümā altı dāne ḫāl
ẓāhirde ancaḳ ikisi meşhūd o ḥāletüŋ

āmīzişi çü rişte-durur ġıbta-i sezā
ḳalbından el-ḥaẕer közidür nār-ı ġurbetüŋ

hem beyyinātı yād ėder ismin bilā-elif
bir şeh-süvār-ı arṣa-i emn ü emānetüŋ

taṣḥīf olunsa evveli ḥaẕf ile żıddı ẕel
tābişle nūr-ı çehresi ol māh-ı ṭalʿatüŋ

ifrāz-ı lāmı ʿaksi ile ḳayd ü bend olur
tekrārı ḫoş-ṣadāsıdur erbāb-ı ʿişretüŋ

tafṣīle var taḥammüli līkin yeter ***Selīm***
maṭlūbı iḫtiṣārdur ancaḳ ʿibāretüŋ

ʿarż ėt bunı da ***Ṣıdḳī*** Efendiye kim odur
şimdi ʿaṣırda nādire-dānı bu ṣanʿatuŋ

[1241] AE: 383[b].

738.[1242]

Cevāb-ı cāmiʿihiʾl-faḳīr

Mefʿūlü fāʿilātü mefāʿīlü fāʿilün

ėy āb-rūyı ehl-i ẕekā vü ferāsetüŋ
vʾėy yeke-pūyı vādī-i rüşd ü kiyāsetüŋ

gördüm bu naẓm-ı bī-bedel-i pür-nükātuŋı
fehm eyledüm murāduŋı bildüm işāretüŋ

mirʾāt-ı pür-ṣafā gibi bu şiʿr-i dil-güşā
gösterdi ehl-i dānişe remz ü kināyetüŋ

mühmel tekerrür eylese şülşini remzüŋüŋ
bir serv-i nāz-ı gülşen okurdum ʿibāretüŋ

ol serv-i nāza āl ile dil-beste eyleseŋ
ḳarnuʾl-ġazāl-i dehre olurdı delāletüŋ

āmīziş-i ʿibāret ile bir ġazel gibi
Mecmūʿa-i Ḥafīẓaya ḳayd ise himmetüŋ

ʿarż ėt dėyü ne ḥācet idi bu tekellüfe
Ṣıdḳī görünce fehm ėdemez miydi niyyetüŋ

739.[1243]

Selīm

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿīlün feʿilün

nedür bilür misin āyā o nām-ı fettānı
ki ḥarf-i endek ile buldı ferr ü ʿunvānı

ne deŋlü az ise ḥarfi şümārı çoḳ o ḳadar
bulur ḥesāb ile el-ḥaḳ yekūn-ı ḫullānı

olur enīni nümāyān çü beyyinātından
velī bilinmedi aṣlı nedendür efġānı

suḳūṭ-ı fāsı tekerrürle ėtmede iʿlān
o naḫl-i dil-keş-i raʿnā riyāż-ı imkānı

[1242] AE: 383[b].
[1243] AE: 383[b]-383[a].

ḫurūc-ı ʿaynı daḫı Pehlevīce nām-ı beled
muṣaḥḥafı ėder īmā bir emr-i pinhānı

ẕehāb-ı lāmı eger ʿaks olunsa lāne-i murġ
yā ḫāl-i yekle ėder ʿarż kīn-i insānı

ḳarışsa birbirine mesned-i hümāyūndur
nihād-ı dünyede beŋzer dėmek revā aŋı

müdām lerzeye taʿyīn olundı ḳalbı anuŋ
miṣāl-i teb-zede lerzişle geçdi ezmānı

bu tāze ṭarḥ lüġazla ***Selīm*** bābında
tecessüs ėtmededür ṭālibi olan cānı

740.[1244]

Velehu

Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün

bil ne isimdür ʿaceb ol ki müsemmāları
şehr ola hem merd ü zen gāhīce ḥayvān ola

var mı dėyü arayan noḳṭaların bī-taʿab
üçini buldı ʿayān ṣanma ki pinhān ola

bir iki üçden keṣīr ʿadd ėder anı ṣayan
ḥarfi pek endek degül vārise çendān ola

cümle ile fāris-i vādī-i ḥilm ü vaḳar
yalıŋuz ėtse sefer līk o dem ḳan ola

evvelinüŋ bāṭını ṣanki hezār āşinā
ṣāniye ḳāt yā ile mār ile yeksān ola

hem daḫı Behrām olur cedd ile ol nām-ver
saʿyı bıraksa velī Sām ile aḳrān ola

bu sözüme aldanup aŋa dilāver dėme
elli gelince ḫaşım erligi noḳṣān ola

çıḳsa o rācil eger ėtse bu nāmı suʾāl
ṣordıġı kimse hemān böylece gūyān ola

ḳalbini al dilberüŋ żarb ėdegör altıya
penc ü çehār ile żamm baḳ ne nümāyān ola

[1244] AE: 383[a].

ġāyet açıḳ eyledüm ***Ṣıdḳī*** Efendi bilür
bilmez ise bunı da nice süḫendān ola

741.[1245]

Nābī

Ahreb[1246]

biŋ ṭoḳsanı biz Kaʿbede ėtdük ***Nābī***
ʿavdet ėdeli oldı ṣelāṣīn sene

ammā bu ʿaceb o sāl-i elf ü tisʿīn
maʿnīde ṣelāṣīn ėdi idrāk ėdene

ḫorşīd miṣāli bir lüġazdur bu sene
ṣad naḫvet ü nāz anı ḥal ėdene

742.[1247]

Kāmī

Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

bildüŋ mi ėy ʿārif nedür ol iki yüzli bü'l-ʿaceb
çekmiş niḳābı bir yüze birisidür ṣūret-nümā

her yüzde vardur bir gözi biribirine beŋzemez
mümkin degül görmek anuŋ iki yüzini dā'imā

yerde degül gökde degül her yerde ẓāhir bir yüzi
ṣaġı ṣolı yoḳdur anuŋ var ibtidā vü intihā

geh aġlar o gāhī güler ṣābit degül bir ḥāl ile
geh ıżṭırāb ü geh cefā geh maẓhar-ı ẕevḳ ü ṣafā

bir bābına üç gül ṭaḳar birinde iki ṭaḳınur
bildüŋse bu remzi eger idrākuŋa ṣad-merḥabā

743.[1248]

Velehu

Müfteʿilün mefāʿilün müfteʿilün mefāʿilün

[1245] AE: 383[a].
[1246] Nâbî Dîvânı'nda bu lügazın vezni ahreb olarak verilmiştir. Bkz. Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, MEB Yayınları, (2C) C.2, İstanbul, 1997, s.1327.
[1247] AE: 383[a].
[1248] AE: 383[a]-384[b].

1 bir var imiş bir yoġ imiş bil nedür ėy daḳīḳa-dān
oldıġı yerde çoġımış ṣayf ü şitāda rāyegān

şöhreti Baḥri-zādedür kūşe-i inzivādadur
gāhī uçar hevādadur bī-per ü bāl-ı ḫod-ʿinān

3 baṣsa zemīne ol ḳadem vaḳt-ı şeref sepīde-dem
feyżi cihānı bīş ü kem ḫurrem ėderdi bī-gümān

nūr-ı nigāha sedd-i rāh oldı dėyü o bī-günāh
ėtdiler anı ḥabs-i cāh ḳaldı birinde ḫānumān

5 ḳondıġı ḫıṭṭa-i diyār dām-geh-i ṣayd ü şikār
ḫāṭıra gelmesün ġubār saŋa vėrildi çün nişān

744.[1249]

Elçi-i ʿAcem Nāmī Ḫān

Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

1 bilmem nedür ol cān-fezā dilber ṣıfat ṣafvet-liḳā
cān-ı cihān gözden nihān ḫalḳ ile hem-dem hem cüdā

insān ile peyvestedür ḥāyvāna andan behre yoḳ
vaṣlına ʿālem mübtelā çe pādişā vü çe gedā

3 bu ṭurfe kim maḥbūb iken hīç kes begenmez ṣūretin
gizli sever herkes anı peydālıġın görmez revā

hem cilve eyler sāzda hem perdede raḳṣān olur
ne sāzda ne perdede mesken ṭutup eyler nevā

5 hem berde var hem baḥrde ne baḥrde ne berdedür
her yere varsaŋ andadur ammā ki olmaz ḫod-nümā

andan eşer var şehrde yoḳ köyde andan ṭurfe kim
hem ḳıymet ile alınur olmaz aŋa beyʿ ü şirā

7 bulsaŋ zamān içre anı efvāhdan aŋla sözin
bu ṭurfe kim aġızda yoḳ olmaz zamānda muṭlaḳā

ger gül dėyem bu gül degül zīrā ki yoḳ bu rengde
rengile peyveste olup būy ile olmaz āşinā

[1249] AE: 384[b].

ėy dil bu yüz güldür görüp āġūşa çek ḳaddin anuŋ
ḥükmi revāndur cānuma cānānum olsa da sezā

ger şeh bunı ḥal eylese men bendeyem maḥlūlsüz
yoḫsa ki ister bu ḳalem bir seyf-i ḫāṣ-ı pādişā

tā her ne ***Nāmī*** söylese keskīn ola sözi anuŋ
hem ṣāḥib-i seyf ü ḳalem şehden ḫiṭāb ola aŋa

745.[1250]

Cevāb-ı Kāmī

Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

ol cān-fezā āyā nedür şerʿen necis çirkin-liḳā
ārām-ı cān gözden nihān bir dem degül tenden cüdā

ādemde var ḥayvānda yoḳ maʿnā degül lafżı murād
ʿālem bütün ḥayvān ise vaṣlına oldı mübtelā

cāyında memdūḥ oldı ol ḫāricde maḥbūb olmadı
iḫrāca muḥtāc olsa ger peydālıġı olur revā

taʿbīr-sāz ü perdeden ser-rişte buldı ehl-i dil
teşrīḥe kāfī cilvedür raḳṣ olmaz ammā bī-nevā

berr ü baḥir bīgānedür maḳṣad mevālīdüŋ biri
ḥāddi tecāvüz eyleyen oldı cihānda ḫod-nümā

vardur şehirde köyde yoḳ dėmiş o mülġaz gerçi kim
ḫāṭır-güẕārı olmamış dihḳān-ı lafzī ġālibā

demdür zamāndan aŋlanan efvāhda aŋla sözin
söz aŋlayanlar aŋladı aġızda yoḳ demek ḫaṭā

bir cānlı şey cānı anuŋ üç yüz olur artuḳ degül
ol rūḥ-ı ḥayvāndur bir cān olur dā'im aŋa

rengīn güle teşbīh ėdüp būyını inkār eyleyen
olmışdı muḫtelü'd-dimāġ būy ile olmaz āşinā

bu dil yüzi olsun elif āġūşa çek ḳaddin anuŋ
ḥükmi revāndur cān ki cānānuŋ olsa da revā

el-faslü'l-ḥādi ʿaşr mine'l-ḳısmu'ş-şāliş elġāz-ı menşūre[1251]

[1250] AE: 384[b].

Bismillāhe yetemennā bi-ẕikruhu'l-Celīl[1252]

1.

Nābī fermāyed[1253]

nedür ol ṣāḥib-i reʾs-i miʾe şeyʾ-i ʿacīb ki süḳūṭ-ı reʾsi aḳdām-ı efʿālinden nefy-i ḥarekāta bāʿiṯ maʿa-haẕā süḳūṭ-ı ʿaynı emr-i ḳıyām ü suḳūṭ-ı ḳademi emr-i kelām īcāb ėder

2.

cevāb-ı Kāmī[1254]

şaḫṣ-ı mezbūr reʾs-i sitte miʾe ricālindendür setr-i ser eyledükde cāriye ṣūretine girer ve süḳūṭ-ı ḳademi nā-puḫteliginden mebnīdür maʿa-haẕā ḳālıb-ı bī-ser ḳalb olunsa meymūn ü mübārek oldıġın işʿār ėder

3.

Nābī fermāyed[1255]

ḫalāl-i hecāda vāḳiʿ ḳulūbı müstevīye ṣelāṣe-i mürettebenüŋ muḳaddemi muʾaḫḫar olmaḳ vechi üzere müterekkeb olmadıḳca lāyıḳ olamaz ḳulūb-ı maʿhūdenüŋ terkīb-i ḳulūbı mādde-i teʾessüf olur māddesi ḥurūfdadur

4.

li-baʿżi'l-efāżıl[1256]

nedür ol ism ki dört ḥarfdür ü her ḥarfi birerdür ḥarf-i evveline bir żamm olunsa ṭoḳṣan olur maʿa-haẕā ki aṣlı ṭoḳṣandur ḥarf-ı ṣānīye daḫı bir żamm olunsa ol daḫı ṭoḳṣan olur bā-ḫuṣūṣ ki ṭoḳṣanuŋ ṣülüṣinüŋ ṣülüṣidür ḥarf-i ṣāliṣe daḫı bir żamm olunsa ol daḫı ṭoḳṣan olur bā-ḫuṣūṣ ki ṭoḳṣanuŋ ṣülüṣi olmayup veyā ṣülüṣüŋ ṣülüṣi degül ise ṭoḳṣanuŋ nıṣfı oldıġına iştibāh olunmaya ḥarf-i rābiʿe daḫı bir żamm olunsa ol daḫı ṭoḳṣan olur maʿa-haẕā ki aṣlından bir tenzīl olunsa yüz olur ṣülüṣānı tenzīl olunsa ṭoḳṣan olur

5.

li'l-müvelle'l-muḥaḳḳiḳ Muḥammed Esʿad Şeyḫü'l-İslām-ı Sābıḳ[1257]

[1251] AE: 388[a].
[1252] AE: 389[b].
[1253] AE: 389[b].
[1254] AE: 389[b].
[1255] AE: 389[b].
[1256] AE: 389[b].
[1257] AE: 389[b]-389[a].

ol ne şeyʾ-i ʿacībdür ki ekşer ādemiyānda zīb-ārā-yı dehāndur ve ol dü ḳulb olunup ḳulbı dāver-i şefḳāt-nişāndur ve dem-i nā-çārı da maḳarr-ı ġurebān yāḫūd fermān-revā-yı diyār-ı Īrāndur belki şān-ı dūdmān-ı selātīn-i cihāndur aŋa netīce taḥrīm ḳılınsa taḥlīl ü terkīb ile ism-i ḫazret-i Sübḥāndur ve mecmūʿını vech-i meşrūḥ üzere gören oḳur bilür ʿayāndur eger ḳulblarınuŋ biri cüdā olsa ġıdā-yı ṭuyūr u insāndur heyʾet-i mecmūʿasıyla fikr-kerde-i cenāb-ı Raḥīm ü Raḥmāndur ve eger ḳulbları selb olunsa ṭaʿām ü şarāba meʾāb ü mekāndur

6.

Nevres Efendi[1258]

nedür ol maʿcūn-ı ʿacībüʾt-terkīb ki ḥurūf-ı ḫamse ile mürekkebdür evvel ü şānīsi hū ve yāḫūd ḥurūf-ı nevāṣıb u şarṭ ü nāfiyeden ḳabūle ḳarīn ėtdigi ḥarfüŋ birine dāldur ve rābīʿ ü ḫāmisi biʾt-tertīb evveline mişāldür evvel ü ḫāmisi ḫaẕf olunsa bir niçe zen-i gül-pīrehenüŋ ictimāʿın iḳtiżā ėder evvel ve şānī vü ḫāmis ü yāḫūd şānī vü ḫāmisi ḥaẕf olunsa kāf-āsā miṣl-i maʿnāsın ve rābiʿ ü ḫāmisi selb olunsa heyʾet-i mecmūʿası müfādın ifāde ḳılur bu bir lafẓdur ki cevāhir-i ḥurūfı müsāvī vü mümāṣil iki nesneye ıṭlāḳ olunur biri muṭlaḳ nevʿidür leyān gibi āḫiri daḫı egerçi nevʿidür ammā ḫilāf-ı cins ile imtizāc ü iḳtirānından nāşī cinsiyetde daḫı münāsebeti olup infikāki imtināʿdadur ġārībdür ki bu maʿcūnuŋ eczāsı hemīşe bir gūne mūcid ü mürebbī bir kimse iken müteḫālifüʾṭ-ṭaʿām ü mütenevviʿüʾl-levn ġarīb ṣūretlerde cilveger āyīne-i naẕarda kimi müferreḥ ü kimi mükedder pīş ü cidārdan mümtezic maʿcūn-ı ṭurfe-teʾşīrdür daḫı ġarīb budur ki bu maʿcūnuŋ mādde-i terkīb ü māye-i taḫmīri eczā-yı erbaʿa aʿdādına mütevaḳḳıf olup ol daḫı ḥurūf-ı ḫamse ile ḳāʾim lafẓ-ı vāḥid iken dört ḳısma münḳasım olsa dört ḥarf ile dört lafẓ ile daḫı ḥāṣıl olur ki her ḥarfi aṣl-ı eczā-yı erbaʿa dėdigümüz lafẓuŋ maʿnāsın beyān ėder yoḳ yoḳ bu taṣvīr-i ṣūret-nigār-ı taḳdīrdür ki ezelde çīre-destī-i reng-i zer-i ḥaḳīḳī ile ṣūret-pezīr ü kūşe-gīr-i mecālisi āyine-i mücellā-yı ḥüsn-i taḳvīm olur maġbūṭ-ı melek maḥsūd-ı felek bir şeyʾ-i mübārekdür

Nevresā bu lüġaz muʿammā mı
yoḫsa bir ṭılsım-ı muṭallā mı

der ü dīvārı oldı müstaḥkem
nice feṭḥ eylesün bunı ādem[1259]

7.

Ḥanīf Efendi[1260]

[1258] AE: 389[a].
[1259] *Feʿilātün mefāʿilün feʿilün*.

ol ne se ḥarfdür ki evveli ḳā'ide-i müverriḫīnde ḳarn-ı ṣāliṣi müşīr ü ʿilm-i cifirde maḳarr-ı Şeyḫü'l-ekber-i mūmā vü ḥażret-i Bilālüŋ lüknetini īmā ėden ḥadīṣi müntic olup ḥarf-i ṣānī vü ṣāliṣüŋ terkībi ḳā'ide-i naḥv üzere maʿnā-yı ẓarfiyyeti müstelzem ü ḥurūf-ı cāreden birinüŋ lafẓ-ı mersūmenüŋ maʿnāsını iktisāb ile nāṣıbiyyeti mükteseb olur ve ḥurūf-ı ṣelāṣenüŋ beyyinātı bi-ḥesāb-ı cümel taʿdād olunduḳda esmā'u'llāhdan Ḳuddūs ismi müstaḫrec ve ḥarf-i evvel ü ṣāliṣüŋ maḳlūben beyyinātı ālāt-ı mūsiḳārdan birine dāl olup vusṭānuŋ ḳalbı zebān-ı Tāzīde baḥre vü Derīde esmā-yı müdāmeden birine vü lisān-ı Türkīde istifhāmı delālet ėtdigi ke'ş-şems-i fi'l-ġasaḳ rūşendür

8.

Velehu[1261]

ol ne çār ḥarfdür ki evvel ü ṣānī terkīb olunsa Beytu'llāh olup ṣāliṣ ü rābiʿüŋ ḳalbı sebʿa'l-meṣānīnüŋ kelime-i ṣaliṣini müfessir olur evvel ü ṣānīnüŋ ḳalbı beyyinātları zebān-āşinā-yı esḫıyā-yı ṭāī-meşrebān olmaz ve ḥarf-i ṣāliṣüŋ ṣānīye irtibāṭı lisān-ı Türkīde mādde-i su'ālüŋ maṣdūḳı olan ẕāta cüz'i olup mūmīyān-ı dil-rübā ʿuşşāḳa der-āġūş-ı ḫāṭır olur ve ḥarf-i ṣānī vü ṣāliṣüŋ taṣavvur olunsa leb-i sükkerīn-i cānān yād-dāşt-ı ʿāşıḳān ü çār ḥarf beyyinātından *eyyüküm hüve* ṣadāsı velvele-endāz-ı cihān olur

9.

Lā-edrī[1262]

nedür ol şey'-i ʿacīb ki ibtidā altmışlı ve muḳarreb Şeyḫü'l-islām-ı sitteden ʿazl ü infiṣālinde Eşkinci-zādeye üst ile bāʿiṣ-i iḥtiṣāmdur ḳırḳdan münfaṣıl olduḳda sūr u sürūr-ı eşḥār ile cemīʿ-i āyāt-ı Ḳur'āniyyeyi mübeyyen olup ḳalb ile aṣlı şimālī vü arż-ı ṣaḳālibeden oldıġını maẓhar ü masḳaṭ-ı re'si iʿtibāriyle ser-nigūn-i Rūmī olmasını muḫbirdür pāyesinden bir ḳadem ḥareket eylese rütbesi ʿālī vü sāmī olur ʿörfi sāḳıṭ olmak lāzım gelse ġażabından çehresi ḳāżī-ʿasker morına döner ü süḳūṭ-ı ʿaynı re's-i muṭlaḳa müşīr idügi ẓāhir ü bāhirdür

10.

Ḳara Çelebi-zāde Dervīş Efendi[1263]

ol ne ism-i maḥbūb-ı bī-vefādur ki ḥurūf-ı erbaʿa ile mü'ellef bir muʿteber-i ʿavām-ı ḫalef ü selefdür evvel ü ṣānī vü ṣāliṣini te'līf ile kendüyi tavṣīf münāsibdür ve ḥurūf-ı ṣelāṣe-i müşārü'n-ileyh dāmen-i der-miyān olsa ḥarf-i evvelinüŋ kesri feṭḥ-i ebvāb-ı maḳṣūdāt-ı ebediyyeye muvaṣṣıl oldıġı gibi feṭḥi

[1260] AE: 389[a]-390[b].
[1261] AE: 390[b].
[1262] AE: 390[b].
[1263] Ae: 390[b]-390[a].

daḫı bāʿiṩ-i kesr-i ʿarż-ı erbāb-ı dil ü ʿindeʾllāhi teʿālā daḫı meẕmūm bir emr-i müşkildür ṩānī vü ṩāliṩ ü rābiʿi maʿnā-yı ebuʾl-ebi mutażammın olduġı gibi ḳalbına daḫı ḳanda mürādifdür dėmek mümkindür līkin ḳand ü nebāt degül ve hāẕā dėmek daḫı ḳābildür yāḫūd ṩānī vü ṩāliṩinden daḫı maʿnā-yı āḫir münfehim olsa ne lāzım gelür ve ḳaṣabüʾs-sükker ıṭlāḳı daḫı ṣaḥīḥdür ve ṩānī vü rābiʿi leyseye müşābihdür yoḳ dėrler ise ʿaks ėdüp yine nāfiye olmasını ʿayān ėtdikden ṣoŋra nāṣıba vü şarṭıyye vü maṣdariyye olmasını daḫı taḥḳīḳ ü beyān ėdüp belki fiʿle teşbīh yāḫūd ʿayn-ı fiʿldür dėyü iddiʿā ve hüve gibi olmaḳ mümkin ü aḫrādur ve ṩāliṩ ü rābiʿi maḳām-ı daʿvetde istiʿmāl olunur līkin biraz baʿīddür ammā maḳlūb olsa ḳarīb ü bedīd olur līkin vaḳt-ı ṭalebde ḥarf-i āḫiri maʿnā-yı merḳūmı tefhīmde vecheyn-i meẕkūreyne müfteḳır olmayup biʾl-istiḳlāl maʿnā-yı mezbūrı müşʿirdür evvel ü āḫiri be-tertīb görüp dünyāda muʿammer olmaḳdan ise ʿaks ėdüp āḫirete güẕer ėtmek evlā vü ensebdür zīrā bu ism-i küllīnüŋ müsemmāsı bir zen-i mekkāre gibi hercāyīdür nice pīr ü bernā taḫcīl ėdüp yerlere girdürmişdür ve gāh kendüye muḥabbeten mīhmān olanlardan rū-gerdān olup muḳābili olan şaḫṣı anlara mīzbān ėder ʿuḳalā ḫod ʿitibār ėtmez ve ḫalḳı ʿadem ṭalebine tenbīh ėdüp mütenebbih olmayanları segāna teşbīh ėderler zīrā çirk-i maḫżdur līkin kendüde ekme vü biçme idrāk olunursa ṭaleb-i infikāk kār-ı ḥakīm degüldür zīrā raġbet nice olsun ki ʿuşşāḳ-ı bī-ārāma teng olup nām u nengi tārāc ėder ḥāṣılı erbāb-ı ḳulūba vüsʿat vėrdigi yoḳdur dāʾimā ḫaber ne-dāndur

11.

Ṭıflī Maʿcūnī-i ʿİzzet Pāşā[1264]

nedür ol lafẓ ki dört ḥarf olup cümlesi elli iken ḥarf-i evvel ü ṩānīsi elli beşdür ve ḥarf-i ṩāliṩi daḫı iʿtibār-ı meẕkūr üzre elli beş olur ḥarf-i evvel ü rābiʿi isḳāṭ olunsa yine elli beş ḳalur ʿacībdür ki isḳāṭ olunan evvel ü rābīʿ ḳalb olduġı ḥālde yine elli beş olur bu lüġazüŋ luṭfına varmaḳ ile terk-i tāc ü taḫt ü salṭanat ėtmek ẕevḳiyle ẕevḳ-yāb olunur

12.

Māhir ʿan-Ḫulefā-yı Kātib Ketḫüdā Beg[1265]

nedür ol şey ki beş ḥarf olup cümlesi yüz seksen dört iken ḥarf-i evvel ü ṩānīsi isḳāṭ olunsa iki yüz elli yedi ḳalur yāḫūd iki yüz on dört ḳalur ve ol isḳāṭ olunan ḥarflerden erbāb-ı rüşd ü temyīzden olan bu sırrı derk ü fehme bir fen ḥāṣıl ėder ve bu şey cānlı mı cānsuz mı dėyü suʾāl olunur ise cān kendüde nümāyān iken yine bī-rūḥdur ve böyle bī-rūḥ iken faġfūr ile hem-efserdür ʿaḳl ü ʿirfānı olmayan eşḫāṣ ṣabāḥ ü aḫşāmda elinde daḫı görse nʾolduġın bilemez

[1264] AE: 390[a].
[1265] AE: 390[a]-391[b].

bī-hūde ġarḳa-i lücce-i teḥayyür olup keyfe maġlūb tiryākīler gibi ser be-zānū-yı tefekkür olmasun

13.

el-Ḥāc Selīm Efendi[1266]

nedür ol ism-i ġarībü'r-resm ki dört ḥarfden ʿibāret olup ḥesābda mecmūʿı yüz bir iken nıṣf-ı āḫırı isḳāṭ olunsa iki yüz ḳırk beş bāḳī ḳalur isḳāṭ olunan dü ḥarf ḳalb olundıġı ṣūretde lisān-ı Tāzīde olan lā maʿnāsın ifāde vü ṣübūt-yāfte olan ḥarfinüŋ maḳlūbı daḫı tev'emine delālet ėdüp belki āb-ı ṣāfa īmā vü işāret ėder evvel ü ṯāliṯi hengām-ı nidāda müstaʿmel ve ṯānī vü rābiʿi cins-i insāna taʿyīn olunmaġa maḥall olup maḳlūblarınuŋ birinden emr-i nevm ve digerinden ʿaks-i sevḳ fehm olunur evvel ü rābiʿi ḥaẕf olunsa erbāb-ı ʿişret olan aḥbāba bāde-i gül-fām ve ḥurūf-ı maḥẕūfeden żamīr-i bedīʿü'l-intiẓām-ı çehre-nümā ẓuhūr olur yāḫūd tevcīh-i āḫır ile süḳūṭ-ı fāsı şümārda mi'eye mevṣūl ve suḳūṭ-ı ʿaynı maʿnā-yı emr-i nüzūl ve suḳūṭ-ı lām-ı evvelīsi emn ü emān ve süḳūṭ-ı lām-ı ṯānīsi cāhil ü nādān olmak iḳtiżā ėder yoḳ yoḳ duḫter-i rez-i iḫvānuŋ ayaġıyla başın alup ser ü pāyına mālik olmuş taʿbīri daḫı nām-ı meẕkūrı idrāke baʿīd degüldür

14.

cevāb-ı Cāmiʿü'l-Faḳīr ü īrād-ı lüġaz-ı āḫir[1267]

ism-i mermūzuŋ müsemmāsı oġlumdur dėr idüm ammā ki āşufteligini pek yaman gördüm zīrā kemāl-i riḳḳat ile miyān-ı cānān ü vefret-i inkisār ile züccāc-ı ḫāṭırumdan nişān vėrdüginden ġayrı elçī-i ʿAcem oldıġı meşhūr ü defter-i ḫᵛācegānda ismi mesṭūr vaṣf-ı cebel-i Ṭūrdur maʾa-haẕā şeker-ḫᵛāb ėden erbāb-ı keyf gibi bir ḳaç ṣūret ile nevmi müẕekker bir üstād-ı muṣavverdür ṯānī vü ṯāliṯi maḳlūben baḥr-i bī-kerān ve evvel ü āḫiri cebīn-i dil-rübāda ān belki ḥāl-i zamāneden beyāndur evveli sāḳıṭ olsa ḳalb-ı bāḳīsi nıṣfını īmāya sezā vü muʾahḫarı muḳaddem olup ṯāliṯi ḥaẕf olunsa küllīsine ism olmaġa aḥrā olur bir elif ziyadesiyle beyyināt-ı ʿālī vü kendi beyyinātı münīf-i evvel olduġı vāżıḥ ü celīdür yā ol ne ism-i ʿacībü'r-resmdür ki bu daḫı dört ḥarf ile melfūẓ ve ḥesābda yüz bir olduġı melḥūẓ iken nıṣf-i aḫırı isḳāṭ olunsa iki yüz altı bāḳī ḳalur isḳāṭ olunan dü ḥarf muḥabbet ü maḥbūba mürādif ü ḥınṭa vü şāʿirüŋ ism-i cinsini mükāşif ü maḳlūbı emr-i iẓhār oldıġına erbāb-ı lüġat vākıf ü ʿārifdür evveli bir naẕarda altmış ve bir iʿtibār ile ṭoḳsandur pek diḳḳat olunsa ṭoḳsan beş oldıġı nümāyāndur āmīzişi ṣabāḥ-ı pür-ṭarab gibi elṭaf ü aṭyeb iken evveli sāḳıṭ olsa baŋa cümleden eḥabbdur uzaḳda niçün arayalum her zamān veliyyü'n-niʿam efendimizüŋ ism-i

[1266] AE: 391[b].
[1267] AE: 391[b]-391[a].

sāmīlerini ẕikirde teʾeddüben telaffuẓ eyledigümüz taʿbīrlerden olması ıṣṭılāḥ-ı devlete ensebdür

15.

el-Ḥāc Selīm Efendi[1268]

nedür ol şeyʾ-i ġarīb ki evvel ü ṣānīsi taḥvīl ile ḳalb ḳılınsa der-ān dil-rübā cilve-rīz-i bürūz ve selb-i ḳalb ile maḳlūbı sūzen-i ciger-dūz olup isḳāṭ olunan dü ḥarf maʾa-ṣāliş güher ve ḥālet-i pīç-ā-pīçi ʿuḳde-i şalvardan numūne-nümā-yı eşer olur ḥurūf-ı aḫıresi kendü mişillü üç yār ile Baba-yı ʿālem olduġı gibi yār-ı ġārlarını terk eyledügi ṣūretde daḫı bir ḳalb ile rütbe-i übüvvete maẓhar olduġı meczūm-ı erbāb-ı hünerdür evvel ü ṣāliṣinden ḥarf-i şarṭ ḥāṣıl ve ṣānī vü rābiʿinüŋ ʿaksi gözle māʾil olduġına ıṭṭılāʿ-ı ẓurafā mūḥīṭ ü şāmildür ṣāliṣ ü rābiʿi dü vechile esmā-yı Bārīden iki ism-i şerīf iʿlān ve bir ṭarīḳ ile mecmūʿ-ı rubʿ-meskūnı ʿayān ėder ʿaleʾt-tertīb ḫāmisi daḫı żamm olunsa naṣṣ-ı ḳāṭiʿ ile ḥarām olan muʿāmeleyi ifāde vü aḫırına dü ziyādesiyle bir sāz-ı pür-āhenge delālet ü süḳūṭ-ı ṣāliṣi der-i devlet-meʾāba īmā vü işāret eyledügi bāhirdür ṣānī vü ḫāmisi cüdā olduḳda bahādırān-ı selefden bir dilīre-nām ve ḳalbından evrāḳ-ı zümürrüd-fām ẓāhir olup āmīzişi gebr ü ʿacīb-āsā meẕmūm-ı enām belki heyʾet-i mürettebesiyle ʿāmmenüŋ bāʿiṣ-i helāki olan ekdār ü ālām iḳtiżā ėder yāḫūd bu mertebe ḫayāl-i dūr-ā-dūr ile tefekküre ḥācet yoḳ bunı fehme şu yeter ki ẕāt-ı maʿhūd çend renk ile mülevven ve her kāra istiʿmāle sezā ve āhūn bir dilber-i pür-fiten iken baʿż kerre ḳatı āşufteliginden gevher-i āb olup kendüyi nāra sūzān ėdince çalışur maʾa-haẕā şeb ü rūz zīb-ārā-yı dehān-ı ehl-i ʿirfān ve būs-ı leb-i ḫūbān ile maḥsūdüʾl-aḳrān bir ʿayyār-ı fettāndur

16.

cevāb- Cāmiʿüʾl-Faḳīr ü īrād-ı lüġaz-ı āḫir[1269]

ism-i mermūzuŋ müsemmāsı olan meh-cebīn-i ṭarrār-ı ibtiẕāl ile ḫalḳuŋ aġzına düşmüş ṣaruşın gösterişlice bir cerrārdur evlerde ve odalarda ḫalḳ ile ülfet ve aġız aġıza ṣoḥbet ėdüp ʿalenen maḳʿadına ḳulb ḳodurmaġa rāżī vü būs-ı dehāna māʾil bir āşüfte gevher-i āb oldıġına cihān yek-sere vāḳıf u ḳāʾildür ammā benüm şūḫ-ı sebz-fām ü dilber-i nāzük-endāmumuŋ ism-i sāmī vü nām-ı nāmīsi beş ḥarf ile zebān-zed-i erbāb-ı beyān ve üç cüzʾi ile ṣūret-i kitābetde ʿayān ü her cüzʾünden niçe maʿānī nümāyān olur ḥarf-i evvelinüŋ noḳṭası olmasa ḥarf-i ṣāliṣ olup ḥarf-i ṣāliṣüŋ noḳṭası olması ḥarf-i ṣānī olur maʾa-haẕā ṣānīde olan noḳṭa-i şāh-vār sīne-i sīmīn-i mehveşānda olan ḫāl-i dil-şikār gibi ẓāhir ü āşikārdur her bir cüzʾünden bir noḳṭa rū-nümā iken dikkat olunsa mecmūʿında beş noḳṭa peydā hüveydā olur cüzʾ-i evveli ḥarf cüzʾ-i ṣānī vü

[1268] AE: 391[a].
[1269] AE: 391[a]-392[a].

s̱āliş̱üŋ her biri hem isim hem fiʿl-i bedīʿü′ṣ-ṣarfdur cüzʾ-i evveli Derī cüzʾ-i s̱ānī vü s̱āliş̱üŋ her biri evvel ü s̱ānīnüŋ mecmūʿı gibi ʿArab ü ʿAcemüŋ lūġat-i eşheri vü Türkīsi ancaḳ biridür cüzʾ-i evvel ü s̱āliş̱i ʿadedde bir s̱ānīsi daḫı birdür yoḳ ḫaṭā ėtmedüm ammā cüzʾ-i evveli bir s̱ānī vü s̱āliş̱i daḫı birdür ʿaceb sırdur ẓann ėtmeye ki cümlesi birdür bir dānesi içinde hemān birdür ḥarf-i evvel ü s̱ānī elifsüz maḳlūbı elif ile eskicilere ālet ü madımaġra vü envāʿ-ı beze vāżıḥü′d-delālet oldıġı gibi muṣḥafı ism-i Bārī vü maḳlūbı cüzʾ-i s̱ānīnüŋ naẓīr-i bāhirü′l-āş̱ārıdur cüzʾ-i s̱ānī vü s̱āliş̱inden ḫarekāt-ı s̱elāş̱e ile muḫaffef ü müşedded bī-ḥad ü ʿadd elfāẓ-ı belīġa bedīd ü ḥurūf ü eczāsınuŋ ḳalb ü taṣḥīf ü terkīb ü taḥrīflerinden nice nice maʿnālar müstefīd olur meş̱elā cüzʾ-i evvel ü s̱ānī terkīb olunsa ifāde eyledigi bir maʿnā evc-i aʿlāda vü muṣaḫḥafı hem żıdd-ı kāmili hem taḥte′ş̱-ş̱erādadur ʿaṭf-ı terkībleri ise ḳalbe dāl ü muṣḥafı ḳalb olunduġı ḥālde ṣabb fiʿlinden emr-i bī-miş̱āl olur bir maʿnāsı daḫı ʿaṭṭārda mensūb ve aʿdād-ı kütübeden maḥsūb ü cemʿ-i kütüb ü mektūb olduġın işāret ėdüp cüzʾ-i evvelden cüzʾ-i s̱ānī nām-ı vācibü′l-vücūd-ı muṭlaḳı ve ḳamḥ-ı naḳī gibi münḳād ü muttaḳī rūy-ı zemīnüŋ revnaḳı yektā vü ʿālī bir ṣadr-ı güzīnüŋ mā-ṣadaḳı olduġından ġayrı fevākih ü ş̱emār ve nice āş̱āra daḫı delālet ėder cüzʾ-i s̱āliş̱ ise bi-ġayr-ı hezlin ḥaẓẓ ü beht ü ictihād ile be-nām bir pīr-i fānī olduġın iʿlān ü īhām ėder evāsıṭı ḳılāʿ ü ḥaşīnden belki felek-i nīl-gūndan bir nişān ve söylendigine göre erbāb-ı keyfe ḥayāt-resān iken maḳlūbı menfūr-ı ṭabāyīʿ-i yārān bir uyuz girān-ı cāndur āmīzişi bir şehr-i meşhūr yāḫūd cebr-i dil-i meksūr eylemekde ilḫāḥ ile maʿrūf ü mezkūrdur muṣḥafı ceng ü āşūbdan mürekkeb deryā-dil bir fāżıl ve vüsʿat-ı ḳā’ide ile şiddetden peyām-āver ü ḫayra mā’ildür ṭarafeyni żarbını işʿār ve ziyādeye emr-i iẓhār ėder maḳlūbı ise hem ḳalʿa hem ʿużv-ı insān ve hem bu lüġazı hemvār naẓm ėtmek içün emr ü fermāndur lüġaz ise ol nāzenīnimüŋ ẕāt-ı ḫuceste-simātı gibi ḳalʿa-i güher-nigīn ve ʿiffet ü ʿişmeti mānend-i müstaḥkem ü metīn oldı kim fetḥ ü ḥall ėder ki naẓmına mübāderet ėde ve şuʿarā meslegine gide daḫı ziyāde keşf ü īżāḥ ister iseŋ imʿān-ı naẓarla zīr-i ḫadde olan ḫāl-i siyehlerine baḳ isminüŋ muṣaḫḥafına bu taḳrīble dest-res bulursun ancak

17.

cevāb-ı el-Ḥāc Selīm Efendi vü īrād-ı lüġaz-ı āḫir[1270]

ism-i maʿhūduŋ müsemmāları ebnā-yı cinsi beyninde şeref-i ḥażāret ile mümtāz ve gürūh-ı cemāddan duḫūl-ı cennet ile mübeşşer bir güher-i ser-efrāz oldıġından ḳaṭʿ-ı naẓar īrād olunan maʿānīden māʿadā nice maʿnāyı ifāde ile her cānibi maʿmūr olup hemān ḥarf-i süvüm ü çārümünüŋ ḳalbından ḥāṣıl olan lafẓ-ı cerden ġayrı kendüye naḳṣ ü ḳuṣūr īcāb ėder maʿnā olmadıġı müczem-i erbāb-ı şuʿūrdur ḫaber vėr benüm daḫı dilber-i zerd-fām ü şūḫ-ı dil-pesend-i

[1270] AE: 392[a]-393[b].

nāzük-endāmumdan geh ism-i sāmīsi efʿāl-i südāsī-āsā şeş ḥarfden mürekkeb ü resm-i kitābetde eczā-yı erbaʿa ile mersūm ü mürettebdür cüzʾ-i evvel ü āḫirini ḥarf-i evsaṭı mānend-i vāsıṭa her ṭarafa ḳābil-i ṣarfdur şu vechile ki ḳalbından ötüri āmīzişi żıdd-ı kāmil-i aṣla dāl ve heyʾet-i manẓūmesi bir ḫāl ile fiʿl-i ʿaḳāra miṣāl oldıġından ġayrı daḫı nice ġarīb ṣūretlerde cilve-nümā olur meṣelā selb-i fāsı zīb ü zīnet ve emr-i gürīz ü ḳuvvet miṣillü çoḳ maʿnāya bāhirüʾd-delāletdür iḫrāc-ı ʿaynı ise elif ile maḳlūben istidʿā-yı ikrām ve dü şekl-i mersūmı bir dıraḫt-ı müntehāya mūcib-i īhāmdur nefy-i lāmı daḫı bā-elif emr-i ṣafḥa īmā vü meʿkūsından ẕerre-i nāçīz iḳtiżā ėder çeşmine yek merdümek ve aḫīrine dü żamm ile ḥayvān-ı müstehcenüʾl-beyān ve ʿaksi niḳāb-ı-rūy-ı cānān ve āşufteligi meẕkūr-ı fiʾl-Ḳurʾāndur evvel ü ṣānīsi biri menḳūṭ biri bī-noḳṭa iken ʿadedde yeksān ve evvelinüŋ bir dānesi ṣāliṣe vėrilse iki yüz belki diḳḳat olunsa ikisinden üç yüz nümāyān olur maʿa-haẕā biri zümre-i āḥād ve āḫiri gürūh-ı ʿaşerātdandur cüzʾ-i evvel ü āḫiri terkīb ḳılındıḳda evvelden żamīr ü maḳlūbından ʿişve-i dil-pezīr ve maḫlūṭından muʿāmele-i reddiye-i müstevcibüʾt-taʿẕīr ẓāhir olur mecmūʿından fiʿl-i ẕehāb iẕhāb olunsa eʾimme-i dīnden bir imām-ı hümāmuŋ vālidi murād ü ḳalbıyla ism-i Rabbüʾl-ʿibād yād olunur cüzʾ-i evvel ʿalāmeti mā-baʿdına naḳl ile ḥaẕf olundıġı ḥālde eczā-yı baḳıyyeden fuʿalān vezninde bir maṣdar-ı ġarrā ṣudūr ve refʿ-i żamīr ile fiʿl-i maṣdar-ı mezbūr ẓuhūr ve ʿalāmetsüz şūrīdeliginden ḫāṭıra dāniş ü maʿrifet ḫuṭūr ėder evvel ü āḫiri Derī ve ihtimām ile naẕar olunsa dünyāya beŋzer bir perī veʾl-ḥāṣıl lüġaz-ı mezbūrı ḥalle ḥālet-i mürettebesiyle bilād-ı Rūmdan bir şehre vaṣf-ı cemīl oldıġı ḳatı vāżıḥ delīldür

18.

cevābu cāmiʿiʾl-faḳīr ve īrād-ı lüġaz-ı dīger[1271]

ism-i mermūzuŋ müsemmāsı bir beyāz ile taʿayyüş ėder ḫoş-bū vü müferriḥ-ẕāt iken muṣḥaf u bī-ser olması mūcib-i maḥv–ı seyyiʾāt ve müstelzim-i ārāyiş-i ḥasenāt olmaġla maṭmaḥ-ı naẕar-ı fırḳa-i ʿuṣāt ve müstedʿā-yı erbāb-ı taḳvā vü ṭāʿātdür ammā benüm şūḫ-ı nāzenīn-i leṭāfet-rehīnümüŋ ism-i sāmīsi egerçi altı ḥarf ile velvele-ārā-yı zebān ve ġulġule-fersā-yı nuṭḳ ü beyāndur ammā ki resm-i kitābetde cüzʾeyn ile müşāhed ü ʿayāndur nebātīdür aṣferiyyeti ẕātīdür kebūdī gören āsmānī ṣanur māʾīdür her yerde bulunmaz dėme hercāyīdür başı yoḳdur nışf-ı āḫırı çoḳdur belki nışfı ṣudur ḫande-rūdur laṭīf ü ḫoşbūdur ekmezler biçmezler ekşer yaymazlar içerler taʿayyüş ve nemāsı vü aġleb ḥālde iżmiḥlāl ü fenāsı ṣudadur vucūdı ẓāhir degül puṣudadur şülşeyni ism-i nehr yā kemā-hiye māhīdür muḳayyed ü maṣlūb ėden muḳteżā-yı baḫt-ı siyāhıdur isminde ḥarf-i nefy iki vechile rū-nümā beyyinātı inā ve meʾvādur nışf-ı evveli iki cihetden Mışrda rāyegān ve bir cihetden kendi gibi sūḳ-ı ʿaṭṭārīnde ārāyiş-i dükkān nışf-ı

[1271] AE: 393[b]-393[a].

ş̲ānīsi ise her yerde firāvāndur nıṣf-ı evveli maḳlūben nerm ü leyyin nıṣf-ı ş̲ānīsi refü-yi çāk-ı sīne oldıġı beyyin nıṣf-ı evveli muṣaḥḥafen fīl nıṣf-ı ş̲ānīsi ḥilm ü rezānete miş̲l nıṣf-ı evveli āmīziş ile bulanıḳ nıṣf-ı ş̲ānīsi ism-i şerīf-i Ḫāliḳdür vasaṭı bir ḥarfdür āḫiri hem ism hem fiʿl-i müsteʿidü'ṣ-ṣarfdur evvel ü ş̲ānīsi Mevlevī ş̲ānī vü ş̲āliş̲i erbāb-ı hevānuŋ pey-revidür evvel ü āḫiri müfred müz̲ekker ş̲āliş̲ ü rābiʿi ḫāmis ile maḳlūben şükūfe-i muʿteberdür cüz'-i evveli bī-ser olmaġla bir şey'-i müfīd olmaz velī ḳalb olunsa başı yerine gelüp ke'l-evvel pedīd olur ʿālemde zīb-i destār-ı iftiḫār ü zīver-i şīşe-i iʿtibār oldıġın bir görmüş olsa bu daḫı bir şükūfe-i ġarrā yā bir lāle-i çemen-ārā-yı ḫoş-nümādur dėrse bir kimesne lā dėmez nehārda ẓuhūr ėdüp gėcelerde muḫtefī vü mestūr olmasa şeb-i tārda ş̲evābıt ü seyyāruŋ ʿaksini saṭḥ-ı āb-ı ḫuşk-vārda görmek buŋa raʿnā tem ş̲īl ve vaṣf ü taʿrīf żımnında teşbīh-i bī-ʿadīl olur

19.

li-cāmiʿi'l-faḳīr[1272]

esmā-yı Rabbü'l-ʿizzet cellet-i ʿaẓameteden ḳanḳı ism-i şerīfdür ki maḫlūḳa daḫı ıṭlāḳı ṣaḥīḥ olup taṣḥīfi üç vech ile rū-nümā olur birisi dıraḫt-ı müntehā birisi me'kūlāt-ı nebātiyyeden bir şey'-i erzān-bahā vü birisi erbāb-ı ḥirfetden bir ṭā'ifenüŋ ismidür ki kendisi ḫayl ü ḫadem ṣāḥibi vü pīşesi cümlenüŋ eʿazz ü elzem-i meṭālibi iken yine z̲ıll ü rezālet ile mebġūż-ı pīr ü bernādur

20.

cevāb-ı el-Ḥac Selīm Efendi vü īrād-ı lüġaz-ı āḫir[1273]

ism-i şerīf-i mez̲kūruŋ vāḳıʿa-yı taṣḥīfinden bu ṣūretler cilve-rīz-i bürūz oldıġından ġayrı ḥālā Bozoḳ Voyvodası olan z̲ātuŋ Pedrīne nām vü elifsüz bir eṣnāf-ı mümeyyizü'l-ʿayāra mūcib-i īhāmdur yā ol ne nām-ı lāzımu'l-ifḥāmdur ki muṣaḥḥafen ḳalbından kendi gibi bir ism-i celīlü'ş-şān ʿayān ve āmīzişinden āzādegī vü rāḥat ruḫsāre-nümā-yı bezm-i ʿirfān olur

21.

el-Ḥāc Selīm Efendi[1274]

ol ne nām-ı bedīʿü'n-niẓāmdur ki telaffuẓda dört ḥarf ile şöhret-yāb-ı enām ü şümārda yüz ḳırḳ oldıġı maʿlūm-ı erbāb-ı z̲ihn ü ifhām iken evvel ü ş̲ānīsi selb olunsa iki yüz on bir ḳavlde iki yüz on beş bāḳī ḳalur ḥurūf-ı meslūbeden emr-i su'āl ü maʿnā-yı emr-i mesḥ istidlāl olunur isḳāṭ-ı fāsı ʿaks-i mīl ü ḥaz̲f-ı ʿaynı Gümüş-ḫāneye sebīl ü remy-i lām-ı evveli mirḳāt-ı refīʿü'l-bünyān ve refʿ-i lām-ı ş̲ānīsi ḥesābda mi'et-i bī-noḳṣān oldıġı vāreste-i ḳayd-ı beyāndur evveli tisʿīn ile

[1272] AE: 393[a].
[1273] AE: 393[a].
[1274] AE: 393[a]-394[b].

hem-dem-i taʿdād iken ziyāde ġarībdür ki bir ẓamm olundıġı ḥālde yine ṭoḳşan olur ibtidā vü intihāsı zehr-i ḳattāl ü ḳalbı baḳır küresine meyyāl belki aç daʿvācı gibi insānuŋ yüzine yapışmak maʿnāsına dāl oldıġı bī-reyb ü işkāldür bidāyet ü nihāyeti terk olundıġı taḳdīrce maḳlūbından nesīm-i ṣabā-vezān yāhūd muṭrib-i ḫoş-lehce terennüm-rīz-i bezm-i ʿirfān olur nışf-ı aḫīri ise murġ-ı hevāya dāne yā ḥayatān-ı baḥr-ı muḥīṭe lāne olup ʿaksinden encümen-i ʿişretde bānū-yı bintü'l-ʿineb refʿ-i ḳınāʿ-yı ḥicāb eyledigi bilā-irtiyābdur evvel ü s̱āliṣi şuhūr-ı ʿArabiyyeden bir şehr-i muʿaẓẓam ile hem-şümār ve s̱ānī vü rābiʿi ḳalb olunduḳda mühmel-i verd-i ḫandān bedīdār olur līkin ism-i meẕkūrı tefhīme bu mertebe tafṣīl ile iṭnāb icāb ėtmeyüp hemān şeyḫ-i teslīmüŋ tācı ḳapıldıġı menāḳıbını naḳl ü beyān ile fehm ü idrāk olunacaġı müsellem-i erbāb-ı iẕʿāndur

22.

Velehu[1275]

nedür ol dilber-i bālā-ḳāmet ü şikem-perver-i uʿcūbe-ṣūret ki nām-ı nāmīsi maḳām-ı penç-gāh-āsā ḥurūf-ı ḫamseden terkīb ü resm-i ḫaṭra iki cüz' ile ketb ü tertīb olunmuşdur cüz'-i aḫīri bir ḥarf-ı nā-çīz evveli ise bir ḳaç ṣūret ile cilve-rīzdür meṣelā nışf-ı evveli bir ḫāl ile kemān ve muṣḥafen ḳalbından bir ḥayvān nümāyān olur nışf-ı āḫiri daḫı nesīm-i ṣabā gibi dimāġ-ı ehl-i ʿirfānı taʿṭīr ü ifāde-i maʿnā-yı żamīr-i bedī'ü't-taṣvīr eylediginden ġayrı daḫı niçe ʿacīb ü ġarīb eşkāl ile ruḫsāre-nümā-yı ẓuhūr olur evvelā ḳaṭʿ-ı seri ḳatı āşüfteliginden ḥamaḳāt ve taṣḥīfi fiʿl-i bāb-ı bülend-iʿṭāba īmā vü işāret ėder s̱āniyen refʿ-i pāyı bir med ile resen-i ḫayyām ve āmīziṣi esmā-yı Bārīden bir nām-ı lāzımü'l-ifḥām olur s̱āliṣen ḫurūc-ı çeşmi resm-i zemīn ve şūrīdeligi ālāt-ı lehvden birini taʿyīn iḳtiżā ėder hey'et-i mecmūʿasından s̱ānī vü s̱āliṣi ḥaẕf olunsa bir cebel-i ʿālī yāhūd vażʿ ü ṭarzuŋ miṣāli oldıġı bī-irtiyābdur evvel ü s̱ānīsini selb ile bilād-ı Rūmdan birine dāl ve bir yā ziyāde ḳılınsa ālet-i ebdāl olacaġı bī-ḳīl ü ḳāldür

23.

Velehu[1276]

ol ne ism-i bedīʿü'l-beyāndur ki ḥurūfı eczāsı mükerrer iḥsāb olunsaydı vü şümārı cümlenüŋ maʿlūmı bir şey' olup ṣaḥīfe-i ruḫsāresinde nışfı meşhūd ve nīm-i āḫiri maḫfī vü mefḳūd olmaḳ vechiyle mānend-i şühūr-ı ʿām on iki dāne ḫāl-i ʿanber-fām mevcūd oldıġı manẓūr-ı dīde-i şühūddur āḫirinüŋ noḳṭası evvelinüŋ kemiyyeti iʿlān ve evvelüŋ ḫāl ü ʿadedi süvümle yeksān ve düvvümi evvel ü s̱āliṣden dü çār noḳṣān idigi vāreste-i ḳayd-ı beyāndur evvel ü s̱āliṣi terkīb olunsa vāfir maʿnāya dāl ve māʿadāsı daḫı vucūh-i şettāya mūcib-i īmā olacaġı bī-ḳīl ü ḳāldür cüz'eyni ādāt-ı teşbīh ü temṣīl ve ʿaksi bir emr-i bī-ʿadīl

[1275] AE: 394[b].
[1276] AE: 394[b]-394[a].

ve cüzʾ-i āḫiri mevżiʿ vü mekāna delīldür ḳaṭʿ-ı ser ü pāyı maʿnā-yı żamīre işāret ü ḳalbından kelime-i taḥassür ü firḳat mefhūm-ı erbāb-ı ṭābīʿatdür mecmūʿınuŋ beyyinātı zīrek ile hem-şümār ü muṣḥafen ifrāz-ı ʿaynı mülayemet-işʿār ve maḳlūbı vaṣf-ı dil-rübāyı yād ve teẕkāra bāʿiṯ-i iḫṭār olur yāḫūd tevcīh-i āḫir ile lafẓen ü maʿnen cüzʾ-i evvel ü ṯānīsi cüzʾ-i āḫirüŋ yüzsüzligini īhām ve bu taḳdīrce bidāyet ü nihāyeti müsāvī oldıġı müstedell ü [müsellem] veʾl-ḥāṣıl ıraḳda aramaġa ḥācet yoḳ ism-i mermūzuŋ müsemmāsınuŋ envāʿı oldıġumuz maḥalde ġāyet çoḳdur

24.

Lā-edrī[1277]

ol ne şeyʾ-i rūḥ-efzādur ki ḥurūf-ı ʿaşere ile zebān-zed ednā vü aʿlā bir şekl-i ʿibret–dih-i erbāb-ı dāniş ü ẕekādur evvel ü ṯānīsi ḳalb olunsa meṯelā bī-ḫıred lerze bedīdār oldıġından māʿadā kendüden maʿnā-yı nefy daḫı āşikār olur ṯānī vü ṯāliṯi ḫod ḳalb olunduḳda kendüden maʿnā-yı Īzid-i müteʿāl hüveydā vü ẓāhir iken bu ġarībdür ki ḥurūf-ı ṯelāṯe-i meẕkūrenüŋ endek taġyir ile bī-reyb ü ḫilāf mefhūm-ı şekke delāleti müsellem-i cemīʿüʾl-ḫavāṭırdur ṯāliṯ ü rābiʿ ü ḫāmisi nefs-i nāṭıḳayı müfīd belki maʿnā-yı ḥūrüʾl-ʿayn kendiden münfehimdür denilse pek baʿīd degüldür ḫāmis ü sādis ü sābiʿi bir ġarīb ḥāldür ki ḳalb olunduḳda delāletuhu mā ile maʿnā-yı ẓuhūra dāl ü ḥarf-i ḫāmisi baʿdeʾt-tenḳīṭ sābiʿi sādise taḳdīm ile ṯāmin żamm olunsa mefhūm-ı ḫalāṣı mübeyyin bir lafẓ-ı laṭīfüʾl-meʾāldür ṯāmin ü tāsiʿ ü ʿāşir fāżıl-ı ḥarīrīnüŋ maḳāme-i ḳahḳariyyede faḫīn-i rāhum be-kemā kāla niʿām u ṣumūtā kala ṣınām kavlinden nümāyān veʾl-ḥāṣıl cemīʿ-i ḥurūfı ʿadd olunduḳda lafẓ-ı vülāta müsavi oldıġından beġāyet pedīd ü ʿayān olur

25.

Nevres Efendi[1278]

El-ḥāmdüliʾllāhi rabbüʾl-ʿālemīn veʾṣ-ṣalātü veʾs-selāmu ʿalā- Muḥammedin seyyidiʾl-evvelīne veʾl-āḫirīn ve ʿalā-ālihī ve ṣaḥbihi ecmaʿīn emmā-baʿd bu dil-ḫaste-i nevāʾib-i rūzigār ve ser-şikeste-i kūpāl-i sipihr-i ġaddār yaʿnī beyt

bī-yār ü enīs ü bī-meded-res
ser-geşte vü nā-murād ***Nevres***

gāh tahta-pāre-i keştī-i şikeste gibi deryā-yı kenār-ı ḥayretde laṭme-ḫᵛor-ı emvāc-ı pey-ender-pey-i miḥnet ve gāh ġubār-ı ḫāṭır-ı mātemiyān gibi gird-bād-ı beyābānumuzuŋ ṣaḥrā-yı meẕellet olaraḳ tamām altı sene senglāḫ-ı

[1277] AE: 394[a].
[1278] AE: 394[a]-395[b].

cezīre-i Girīdde Resmo dėdikleri ḳalʿa-i bī-emānda esīr-i zencīr-i ġurbet ü gerden-beste-i ṭavḳ-ı kürbet ve bir seneye ḳarībdür ki Burūsada beyt

der-köhen ḫāneī ki ez-tengī
ne-tüvānem ki pīrehen bederem[1279]

ser-fürū bürde-i girībān-ı melālet olup ṣubḥ ü ṭanda iḫvān ile geçen demleri yād ėtdikce iltihāb-ı āteşdān-ı derūn ile inbīḳ-i şūr-āb-çekān-ı çeşm-i ḫun-bārdan tereşşuḫ ėden ḳaṭarāt-ı sirişk-i ḥasret nüsḫa-i ārām u ḥużūrumı āb-zede-i iḫtilāl ü müddet-i ġurbetde siyeh-kāse-i baḫt-ı şūm elinden ṭās ṭās tecerruʿ ėtdigim zehrābe-i nāgüvār-ı ıżṭırāb ü ıżṭırār cism-i nizārumı hem-ḥālet-i emr-i muḥāl ėtdigine elden ne gelür taḥammül ėtdüm līkin Burūsada pīçīde-i kelīme-pāre-i iḳāmet olaldan berü bā-vucūd-ı ḳurb mesāfe gerek nice zamānlar meʾlūf-ı luṭf u iḥsānı oldıġum evliyā-yı niʿmet efendilerimden ve gerek bir müddet hem-dūş-ı muvāneset ü hem-āġūş-ı mecālisleri oldıġum iḫvāndan āṣār-ı tevcīh ü iltifāt teʾṣīr-i duʿā-yı sitāre-suḫtegān gibi nā-peydā oldıġı şikeste-i sengsār-ı teġāfül-kārī-i rūzigār olan şīşe-yi rīze rīze dil-i melālet-menzilümi bir ḳat daḫı endāḫte-i sengistān-ı ḥasret ėtmekle şāyed ʿarāyis-i dāmād-nevāz-ı ḫabāyā-yı ḥafāyāsınuŋ istikşāf-ı niḳāb ü irtifāʿ ḥicābı bābında taḥrīk-i enāmil endīşe-i müşkil-güşā buyurulduḳca cerīde-i ḫavāṭırdan şüste-i ṭūfān-ı nisyān olan nām-ı güm-şüdem āvāre-i zebān-ı merḥamet ve cāy-dāde-i derūn-ı pür-maḥabbetleri ola dėyü ʿişret-kede-i vaṭandan dūr-endaḫte-i felāḫān-ı ḳażā olan ġarīblerüŋ maṭlab ü meʾmūlı olan yaʿnī ḥālüme münāsib bu lafẓ-ı penc-eczā-yı ferāġ-fezāyı ilġāz efendilerimüzden ümīd-i ʿināyet ü merḥamet ve aḥbābdan istidʿā-yı ʿināyet ü mürüvvet ile redif-nāme niyāz eyledüm ***Lüġaz-ı lafẓ-ı ıṭlāḳ***[1280] nedür ol lafẓ-ı muʿteber ki ʿaded-i ḥurūfı ikinüŋ nıṣf-ı ʿaşr-ı mecẕūrına müsāvī ve aʿdād-ı ḫamse-i müteḥayyireyi ḥāvīdür ḥarf-i evveli hem ʿayndur hem ʿayn gibidür hem ʿaynuŋ ʿaynıdur ʿayndan bir isḳāṭ olunsa yüz ḳalur ʿayn gibiden bir isḳāṭ olunsa yüz ḳalur ʿaynuŋ ʿaynından bir isḳāṭ olunsa yine yüz ḳalur evvelki yüzden māl-ı ceẕrī tenzīl olunsa yüz ḳalur ikinci yüzden ceẕr-i māl maḫẕūf ḳılınsa yüz ḳalur üçünci yüzden żaʿf-ı rubʿ-ı nıṣf-ı şems zevāl bulsa yine yüz ḳalur ḥarf-i evvel bir ḥarf-i mübecceldür ki merātib-i maḫāric-i ḥurūfuŋ küllīsinde mālik-i dest-māye-i ẓuhūr olmaġla evvelen ü āḫiren ʿumūm-ı esmā-yı meẓāhirde bāhir aʿyānda ṣābit eşyāda ẓāhir ve ḥurūf-ı hecāya hem evvel hem āḫirdür erbaʿa-i mütenāsibede bir ṭarafı bir ve ṭaraf-ı āḫiri sekiz ve vasaṭ-ı maʿlūmı dört olan vasaṭ-ı mechūlüŋ nıṣfıdur ki ʿadedde tām-ı evvelüŋ südüsi murabbaʿ evvel ifrāduŋ ḫamsi āḫir ifrāduŋ rubʿı müṣelleṣ-i cevzānuŋ ṣülüṣidür ėy ḫurde-bīnān-ı remz ü īmā vʾey remz-i āşināyān-ı lüġaz ü muʿammā bu basṭ olunan suṭūr-ı serāser-i ḳuṣūrdan eger ḥarf-i maṭlūb cilveger-i ṣaḥīfe-i ẓuhūr olmaz ise ṭarīḳa-i nisbet-i müʾellifede üçüŋ kemal-i ẓuhūrīsi ile yine üçüŋ kemāl-

[1279] Eskiden bir evin darlığından gömleğimi parçalayamazdım.
[1280] AE: 395[b]-397[b].

i devrīsinüŋ mükemmeli beyninde iʿẓam cüst ü cū buyrıla ki ḥarf-i mestūr kendidür bu ṣūretde daḫı mütevārī-i perde-i ḫafā ḳalursa bir ḥarfdür ki kendi nefsinüŋ hem ş̱ülüş̱i hem rubʿı hem nıṣfıdur ş̱ülüş̱inden bir tenzīl olunsa kendi ḳalur rubʿından bir tenzīl olunsa kendi ḳalur nıṣfından bir tenzīl olunsa yine kendi ḳalur ḥarf-i evvel bilindi ḥarf-i ş̱ānī naẓm-ı ṭabīʿī ile evvel-i merātib-i āḥāddan evvel-i merātib-i ʿaşerāta dek şümürde-i enāmil dikkat olunsa şaṭr-ı aṣġar ṣaṭırda nümāyān olur evvel emrde meşhūd-ı naẓar-ı daḳīḳa-sencān-ı ʿirfān olmadıġı ḥālde ş̱ānī naẓarda ʿaynı olmazsa miş̱li bulunur ṭabaḳāt-ı eflāk-ı tisʿanuŋ hem evveli hem āḫiri derekāt-ı aḳṭār-ı ʿarżuŋ hem bāṭını hem ẓāhiridür cihāt-ı sittüŋ her ṭarafında peydā ve aḫlaṭ-ı erbaʿanuŋ her yerinde hüveydādur kemāl-i şuʿūrīsi şaṭr-ı evvel-i fāḫir ve kemāl-i ẓuhūrīsi bir żamm ile kendi nefsini meżāhirdür yüzden bir düşse murabbaʿ ḥarf-i maṭlūb bāḳī ḳalur ḳānūn-şināsān-ı fenn-i muʿammā buṭūn-ı muṭavvelāt-ı kütüb-i ḥesābda bulup lafẓ-ı ebcedüŋ maḥṣūl-i naẓm-ı ṭabīʿīsi olmaḳ üzere geh ʿaşeret-i kāmiledür ittifāḳ ėtdiler nükte-sencān-i maʿānī vü beyān ʿayn-ı maṭlāb-ı muṭavvelüŋ ikinci ṣaḥīfesinde her saṭruŋ içinde muṣarraḥdur dėyü ṭārīḳ-i āḫire gitdiler cevāsis-i zevāyā-yı ecrām-i tisʿa usṭurlābdan istinbāṭ ile müntehā-yı basāyiṭ-i eflāk olmaḳ üzere ḳarār verdiler ve nabż-āşināyān ḳavālib-i mezāyā-yı ʿilm-i ābdān-ı ṭıbdan istiḫrāc ile mebdeʾ-i ṭabāyiʿ-i ḥayvāndur dėdiler bir noḳṭa ile ibtidā-yı ẓuhūr-ı eşyāya delālet ėder bendeŋüz bu ḥarfe bir noḳṭa vażʿ ėtdüm görenler kimi altmış kimi ṭoḳṣan dėdi baʿż yüz yigirmi vü yüz otuz ü yüz yetmiş üç bildi baʿż üç yüz yetmiş ṭoḳuz ve beş yüz yetmiş ü yedi yüz ṭoḳsandur dėyü iş̱bāt daʿvāsına düşdi ḥālā Burūsada şeref-baḫş-ı mesned-i iḳāmet olan miftāḥ-ı künūz-ı daḳāyıḳ mıṣbāḥ-ı şebistān-ı ḥaḳāyıḳ Şeyḫüʾl-İslām-ı sābıḳ ʿAbdullāh Vaṣṣāf Efendi ḥażretlerinüŋ maʿrūz-ı naẓar-ı setīre-şināsları ėtdüm ṭoḳuz yüzdür dėyü imżā ėtdi ḥesāb ėtdüm cümlenüŋ iṣābet-i zuʿmı vużūḥa yėtdi bu kerre bir ʿaded żamm ėtdüm kimi otuz ṭoḳuz kimi ḳırḳ dėdi kimi elli dėdi vü elli beş yoḳ dört yüz on dört olur dėyü ḥükm ėtdikde yine mürebbiʿ-i rūḥ-ı sibeveyh Mevlānā-yı müşāruʾn-ileyh cenābına ʿarż ėtdüm bu ḥarf-i inżimām ʿaded-i vāḥid ile ziyāde ḳabūl ėtmemiş yine miḳdār-ı aṣlīsi üzeredür buyurdılar tekrār aʿmāl-i edevāt-ı fikr ü ḫayāl ėtdüm yine cümlenüŋ mülāḥaẓası ber-cā vü daʿvāları muvāfıḳ olmaḳ üzere müddeʿā vāḳiʿ oldı ḥarf-i ş̱ānī de çıḳdı ḥarf-i ş̱āliş̱ bir kilk-i nıṣfīdür ki nıṣf-ı āḫirine tesāvīsi olmayup nıṣf-ı ceẕr-i şems miḳdārı ziyādesi vardur yoḳ yoḳ nıṣf-ı meẕḳūruŋ aṣl-ı külden temāmī-i ceẕr-i şems ḳadar fazlı bedīdārdur ʿaḳrebden ḥaml-i tebāʿid ėtse hilāl-i ʿıyd-āsā cilve-nümā-yı ṭulūʿ olur Ḥūtdan Delv müfāreḳat gösterse mānende-i serv-i yektā kenāre-i cūybār-ı ẓuhūrda görinür mīzān-ı Ş̱evrden cüdā vü Sünbüleye hem-pā olsa dü gīsū-yı yār gibi iki cānibden pīçīde-i ser-engüşt-i şuhūd olur Cedy ile Sünbüle baʿdeʾl-muḳārine ortadan Zuḥāli ḳaldırsalar berg-i gül gibi zīb-i ser-şīşe-i ḥuṣūl olur Ş̱evr ile ʿUṭārid Esedden mütebāʿid olsalar evc-i ẓuhūra müteṣāʿid olur erbaʿa-i mütenāsibede bir ṭarafı on beş ve ṭaraf-ı ş̱ānīṣi yüz yigirmi vü ḳarīn-i maʿlūmı altmış olan vasaṭ-ı mechūledür ki şaṭrından nıṣf-ı

tām-ı evvel isḳāṭ olunsa żaʿf-ı ḫams-ı maṭlūb ḥuṣūle gelür murabbaʿ-ı mużāʿaf-ı Cevzādan iki noḳṣān olan dāʾirenüŋ muḥīṭine Ṣevr ḳarīn olsa meh-i tābān gibi cānib-i ufḳ-ı şuḥūdda lemʿān ve muttasıl menāzil-i burc-ı Delv ü Ḥamelde Zuḥāl ile seyrān ėdüp hemīşe necm-i gīsūdār ile ḳırān ėder üçüŋ kemāl-i devrīsi bir żamm ile ṣülüṣi ve kemāl-i ẓuhūrīsi ḫamsidür dördüŋ kemāl-i devrīsi bir noḳṣān ile nıṣfı vü kemāl-i ẓuhūrīsi südüsinüŋ ẓaʿfıdur beyyinesi āb ve bünyesi serāb-ı māl-ı çarḫ-ı bī-tāb u rubʿ-ı ḳurṣ-ı āfitābdur ṭarīḳa-i farīḳa-i işrāḳıyyūnda bāliġ-i netīce-i kemāl ve ṭurūḳ-ı şettāda fāruḳ-ı miyāne-i ḥarām ü ḥelāldür riyāż-ı cifr-i Cāmiʿden on ikinci baġçede ibtidā ki dıraḫt-ı mevzūn-sīmāda on üçünci şāḫ-ı felek-sāda perveriş-yāfte-i tāb-ı āfitāb bir nev-bāde-i ḫuşk-vār-ı pür-āb ü tābdur ḥarf-i ṣāliṣ de aŋlandı ḥarf-i rābiʿ ḥarf-i evvelüŋ egerçi ʿaynıdur līkin otuz ʿaded tefāvüt ile müteġāyir-i hem-digerdür ḥarf-i rābiʿ Ḳavsdür ḥarf-i evvel ʿAḳrebdür yoḳ ḥarf-i rābiʿ ʿAḳrebdür ḥarf-i evvel Ḳavsdür ḥarf-i rābiʿden bir tenzīl olunsa onuŋ nıṣfı ḳalur ḥarf-i evvelden bir isḳāṭ olunsa dördüŋ nıṣfı ḳalur ki bu dördüŋ żaʿfı ile onuŋ nıṣfı müsāvīdür ḥarf-i rābiʿden dört tenzīl olunsa beş ḳalur beş tenzīl olunsa ṭoḳsan ḳalur bir tenzīl olunsa yüz olur ve yine ḥarf-i rābiʿden ʿUṭārid tenzīl olunsa elli beş ḳalur ġarībdür ki bu elli beşden elli ʿaded maḫẕūf olsa yine elli beş ḳalur beş ʿaded ḥaẕf hīç ḳalmaz ḥarf-i rābiʿ bir żamm ile ḫāmisüŋ ḫamsidür ḥarf-i ḫāmise ṣülüṣ aṣġar-i ʿadedin maʿlūmın ki biri beş biri on beşdür ilḥāḳ olunsa āsmān-ı diger ḥādiṯ olur yigirmi iki dāʾirenüŋ ḳaṭarı żamm olunsa başḳa bir arż-ı ḥudūṣına bāʿiṯ olur isḳāṭ-ı vāḥid ile esmāya işāret ėder ilhāḳ-ı vāḥid ile isme dalālet ėder isminde müsemmā isḳāṭ olunsa ḳırḳ ḳalur müsemmāsı iḫrāc olunsa seksen bir ḳalur bu seksen birden bir tenzīl olunsa iki ḳalur iki isḳāṭ olunsa ḳırḳ ḳalur üç tenzīl olunsa on altı ḳalur dört tenzīl olunsa yine on altı ḳalur ʿaḳd-ı evvel merātib-i mātda muḥāṭ ve ḳadem-cā-yı ʿumūm-ı ḫalāyıḳda serāsīme-i füṭūr ü inḥiṭāṭdur şecere-i ḥarf-i mestūruŋ şāḫından bir gül ḳopsa bir gül ḳalur iki gül ḳopsa iki gül daḫı ḳalur līkin birinden birbirüŋ noḳṣān görinür mühmel gül taʿṣīr olunsa ḫāmūş bir ʿandelīb olur lafẓ-ı maṭlūbuŋ evveli āḫirine mużāf ḳılınsa muṭlaḳ ism-i maṭlūb ḥāṣıl olur ṣānī vü ṣāliṣ ü rābiʿ u ḫāmis terekküb ėtse mefhūm-ı müfāreḳat-ı zevceyn münfehim olur ṣānī vü ṣāliṣ ü ḫāmis müctemiʿ olsa diyār-ı ġurbetde āvārelerüŋ beste-pāy-ı ḫᵛābīdeleri olan rismāna ıṭlāḳ olunur ḥurūf-ı ḫamse ʿaleʾt-tertīb terkīb olunsa yine vilāyet-i cifr-i Cāmiʿde evvelki sarāyuŋ ṭoḳuzuncı ḳapusından girilüp on ikinci bāġçede evvelki ḳaṣırda on ṭoḳuzuncı pencerede cüst ü cū–yı tekellüf-āverde-i dest-i taṣarruf buyurıla veʾs-selām ***bu lüġazüŋ*** ḥall ü fetḥi żımnında işġāl-i ḫayāl ėden ḥażerātdan niyāz ėderüm ki eṣnā-yı fıḳrāt-ı suṭūrda iḫtiyār olunan taʿmiye vü elġāzuŋ ṣūret-i ẓāhirde ṣuʿūbetin görüp Nevresüŋ Ḥaḳ belāsın vėrsün ne pek taʿḳīd-i kelām ėtmiş dėmeyüp vāh derdmend imtidād-ı eyyām-ı ġurbet ile esbāb-ı kārgāh-ı ṣuʿūrına noḳṣān terettüb ėtmekle bile tīşe-i endīşesi kāvişkān-ı maʿārifden ḳalmayup yine oldukça żevābıṭ-ı ḥesāb ü kitāba muṭābıḳ böyle bir eṣer-i nev-peydā iḫtirāʿına ḳudreti var imiş bolay ki bī-çāre ol varṭa-i hevlnāk-i ġurbetden ḫalāṣ

bulaydı bu Ramażāna dek n’olaydı ġam-ḫānesine gelüp ʿaceze-i ʿiyāl ü evlādına vāṣıl olaydı buyurıla

ḳalem incā resīd ü ser be-şikest ve ṣallā’llāhu vesellem ʿalā-seyyidinā Muḥammed ve ʿalā-ālihi ve ṣaḥbihi ecmaʿīn

26.[1281]

li-vāḥidin maḫlaṣuhu Ṣıdḳī velā aʿrifuhu[1282]

bu lüġaz vaṣfına yārān-ı ṣafā
dėdiler ḫaylice bir ḫoş ammā

ḥall olunmazsa eger ***Ṣıdḳī***-i zār
ṭoġrısı sikkeyi mermerde ḳazar

nedür ol şey’-i ʿacīb ki ṣafvetde sīne-i dil-rübāya mümāṯil ü sengīnlikde bir seng-i dil-ārāya muʿādil tanṣīf olunsa her biri ʿalā-ḥiddetin bi’t-tabʿ semmiyetde zehr-i helāhil ü telḫī-i meẕāḳ olmada birbirine mümāṯildür gāh olur ki bir yalın yüzli āteşīn-meşreb meh-veşe mübtelā vü teʾṯīr-i ḥarāret-i ʿışḳ ile kārı āh u vāveylā olup āb-ı zülāl-i viṣāl ile müstesḳī vü belki kendüye mā-yı zemzem daḫı ilḳā olunsa vucūd-ı āteş-ālūdını şerḥa şerḥa vü rīze rīze ėtmesi muḳarrer ve ehl-i baṣā’ire mübeyyen ü aẕhardur ve’l-ḥāṣıl ne teb-i ṭāb-ı ʿışḳa liyāḳati ve ne āb-ı zülāl-i viṣāle ṭāḳati vardur ve daḫı aʿcebü’l-ʿacāyibden ve aġrebü’l-ġarāyibdendür ki bunlar envāʿ-ı mütenevviʿa ile mevṣūf olmaġın kimi ʿulemā-yı müverriḫīnden olup tārīḫ-i selef sīnesinde kāle’n-naḳş-ı fi’l-ḥacer ve kimi daḫı ḥamle-i Ḳur’āndan olmaġla derūnında āyāt-ı Ḳur’āniyye mesṭūr u mużmer kimi ėtmiş derūnını āb-ı ḥayāt ile meşḥūn ve kimi ḳaṣr-ı visāle süllem oldıġından memnūn kimi edīb olmaġla başlar üstünde maḳām ve kimi kemāl-i tevāżuʿdan ayaklar ucunda ḳıyām eyler kimi zer ü zīverle olmuş mālāmāl ve kimi ḳadrin bilmediginden ayaklar altında pāmāl kimi cāmiʿler ḳapusında ṣaġ ü ṣol bekler ve kimi ḳad-i ḫamīde ḳılup selām gözler kimi ḳıyāmetde olup ḳā’im ve kimi rükūʿ ü secdede dā’im kimi cemʿ-i kütüb ile meʾmūr ve kimi istimāʿ-yı tedrīs ile mesrūr naẓm

ėy Kerīm ü Raḥīm ü Ḥayy ü Ḳadīr
ėy olan bī-kese muʿīn ü ẓahīr

bu ne fażl ü kerem olur yā Rab
bu ne beẕl-i niʿam olur yā Rab

ḫıdmetinde ola bī-ʿacz ü ḳuṣūr
gelmeye ẕerrece anlara fütūr

[1281] AE: 397[b]-397[a].
[1282] (Mahlası Sıdkî olan ve tanımadığım bir kişiye aittir.)

mālikü’l-mülksün ʿale’l-ıṭlāḳ
zīr-i ḥükmüŋdedür heme āfāḳ

mālikü’l-mülk-i lā-şerīke lehu
vaḥdehu lā-ilāhe illā hu

27.

Velehu[1283]

nedür ol ḫumāsiyyü’l-ḳadd ü rubāʿiyyü’l-kelle ism-i nāzenīn ki suḳūt-ı reʾsi naẓm

ẓulmet-i hecr içreyem söyleŋ o şūḫ-ı meh-veşe
merḥamet ḳılsun meded sūz-ı dil-i ḥasret-keşe

mażmūnını īmā ėdüp beyt

kāfir görünce zülf ü ruḫuŋ dėdi ėy nigār
āmentü biʾlleẕī ḫaleḳaʾl-leylü veʾn-nehār

beytini daḫı lisan-ı ḥāl ile tekrār ü edā ėder ve ʿaynı ʿuyūn-ı aġyārdan mestūr ḳılınsa

açıldı maḳdemüŋle nergis-āsā dīde-i cānum
ne yeller esdi āyā bilsem ėy serv-i ḫırāmānum

feḥvāsı üzre bu mıṣraʿ-ı dil-firībi daḫı terennüm ėder

bu hevānuŋ ötesi yelli yelel lāya çıḳar

ve lām-ı evlāsı zāʾil olsa beyt

iʿtiḳād-ı yāre gelmez ẕemm-i düşmenden ḫalel
kāʾināt içre meşeldür gerçi men yesmāʿ yeḥall
dėnmiş iken derūn-ı ʿāşıḳa melel ve mübtelā-yı derd olana ḫalel getürür ve lām-ı ṯānīsi giderilse beyt

o cādū-fen ne siḥr ėtdi ʿaceb ben bendeye ***Ṣıdḳī***
ki dilden çeşm-i fettānı degül yek laḥẓada ḫālī

mā-ṣadaḳınca meṣāʾib-i dehr-i dūndan ʿārī vü nevāʾib-i būḳalemūndan ḫālī olmadıġın işʿār ėdüp ve ictimāʿ-ı ḥurūf ile daḫı altı yüz yetmiş ʿaded ḫūbānuŋ ser-defteri oldıġına işāret bil kāffe-i şūḫ-ı cihānuŋ pīşrevi olmasına delālet ėder veʾl-ḥāṣıl bu madde-i ʿalā mā-hüveʾl-vāḳiʿ oldıġında ittifāḳ-ārā-yı ʿuşşāḳ ve ḳarār-dāde-i ittifāḳ ḳılınmışdur

[1283] AE: 397[a].

28.

Lā-edrī[1284]

nedür ol kelime-i ʿacībe ki ḥurūf-ı hecā üzere ʿadedi üç yüz ḳırḳ ve taḳlībāt ile ḳālıbdan ḳālıba ifrāġ olunup ḳalb-ı evvel ü ṣānīde bāy ü gedā vü nevʿ-i benī ādemüŋ ehemm-i ḳuvveti vü ʿālemüŋ rūḥı olur maʿa-haẕā şöhret-i ẕāt ü şānı zemīn ü āsmānı ṭutdıġı cemīʿ kāʾinātuŋ maʿlūm ü meşhūdıdur gāh sādāt-ı ḳavmdan bir şaḫṣ-ı fermān-fermā olur ve gāh ol mertebe siyeh-baḫt-ı müteḫālifüʾṭ-ṭavr veʾl-eşkāl bir şeyʾ olur ki ṣaḥīfe-i ʿālemde andan siyehkār ü muḫtelifetüʾl-ḥarekāt olmaz semen ü hüzāli müsāviyete berāber yürür dāʾire-i ʿaẓīme ṣāḥibi ve ḫilḳat-i żātiyye-i aṣliyyesi nūrāniyyet-i Cemāl ü Celāle maẓhar ve maḳarr-ı ẕātı ʿaliyyüʾl-aʿlā iken muḳteżā-yı ṭabʿı süfliyyete māʾil olmaġla nīk ü bed bilmez her şeyʾe muḳbil ü müteveccih olur ṭabʿında hīç nefret yoḳdur mizācı dāʾimā inḫirāf ü ṣıḥḥat beyninde ber-keyfiyyet oldıġından vucūdına mālik degüldür yek sāli ser-tā-ser ṣıḥḥat ü selāmet-i tām ile çıḳaramaz bir ayda vaḳt-i iḳbāl ü ṭarāvet ü żaʿf ü naḫāfet ile ʿömr geçirdigi ḥesāb olunsa ʿaded-i eyyām-ı şehr-i münāṣafa vechin bulur bulmaz min-vech ʿaḳīdesi de müşevveşdür sāʿat-ı nücūm ile de yürür bir ʿālī-cāh-ı ʿadālet-pīşe-ẕāt-ı memdūḥüʾṣ-ṣıfātdur ki muʿīn-i kāffe-i ġurebā vü aġniyādur ammā bir vechile ẕātına naḳīża vėrecek ḥāletde bulursaŋ taʿnīfen ol anda dāʾiresinden seni ṭard ü tebʿīd eder līkin muṭīʿ-i emri olup ve göŋlüni alup kendüŋe bend eyledikden ṣoŋra bir ṭarīḳile üslūbına ḫalel vėrseŋ daḫı saŋa ḳul menzilinde muʿāmele vü ḥareket eder mükāfāt ḳaydında olmaz ḥāṣılı miṣli nā-yāb bir vucūddur ki aʿlā ile aʿlā ednā ile ednādur

29.

Lā-edrī[1285]

ʿaceb ol nām-ı belīġuʾt-taʿbīr ve ol resm-i bedīʿüʾt-taṣvīrüŋ tevcīh-i vecīh ü cevāb-ı nebīhi bābında cenāb-ı niḳāve-i efāżıl-ı evvel ü nuḫbe-i müçtehidīn-i kümmel-keşşāf-ı muʿażżelāt-ı rumūzāt ḥallāl-i müşkilāt-ı erbāb-ı ḥācāt gevher-i ferd-i kān-ı likān dürr-i yektā-yı ʿummān-ı ʿirfān efendimüz ṭaraflarından ne gūne mürvārīd-i kelām-keşīde-i naẓm-ı ṣudūr ü ne maḳūle cevāhir-i elfāẓ-pāşīde-i mücellā-yı ẓuhūr olur ki ism-i meẕkūr rubāʿī mücerred olan esmā-yı dil-ārādan iken ḥarf-i evveli gidüp ṣelāṣı ḳaldıġı ṣūretde müfredi yine mānend-i ḫod cevānib-i erbaʿa-i insāniyye gibi dört ḥarfi cāmiʿ bir nām-ı nāmī olup cins-i ḥayvāndan ẕevīyüʾlʿuḳūle ıṭlāḳ olundıġı miṣillü cemādātdan baʿż eşyāya daḫı ism-i sāmī oldıġı muḥaḳḳaḳdur suḳūṭ-ı ʿaynı ḳalb ile şāhid-i bāzār-ı leṭāfetüŋ baʿż evṣāfını īmā vü ḫarīdār-ı metāʿ-ı vaṣlına bedel-i viṣāl olan nesneyi inhā ėder ẕehāb-ı lām-ı evvelīsi muṣḥafen zebān-ı Derīde ādāt-ı ḫaber ifāde vü vech-i

[1284] AE: 397[a]-398[b].
[1285] AE: 398[b]-398[a].

āḫirinden aṣḥāb-ı şuʿūr kendi müsemmāsınuŋ nām-ı digerini istifāde ėdüp ḥaẕf-i lām-ı ṣānīsinüŋ āmīziṣi şehenşāh-ı Dārā-ḥaşem ve şehr-i yār-ı Ferīdūn-ḫadem ḥażretlerine ʿilm-i maḫṣūṣ oldıġı bürehnedür cümlesi şaṭreyn farż olunsa şaṭr-ı evveli envāʿ-ı eṭʿimeye delālet ve şaḳḳ-ı āḫiri ʿaks ile ibrāz-ı ṣūret-i melāḥat eylediğinden ġayrı bidāyet ü nihāyet ṭarafın bi-ʿaynihi başḳa vü ʿaks ü tekerrür ile başḳa ebeveynden birine ad ü refʿ-i tekerrür ile ḥarf-i evveli tekrār olunsa lisān-ı Tāzīde müsemmāsı medḫal-i erbāb-ı reşād olur heyʾet-i mecmūʿa-i aṣl-ı aṣīlüŋ ṣūret-i beyyinātı ki mirʾāt-ı ḫāṭırda şeş cihet-i ādemī-veş altı dāne ḥurūfa mālik idigi ẓāhir ü dört cüzʾ ile manẓūr-ı nigāh-ı ittifāḳ oldıġı bāhirdür cüzʾ-i evveli ile cüzʾ-i ṣāliṣi maḫlūṭen terkīb olunmaḳ lāzım gelse maṭlūb-ı aṣlı olan ism-i mersūmuŋ reʾsine efser olmaġa sezā ve şānında elfiyye miṣāl biŋ beyt tekellüm olunsa revādur eczā-yı bāḳiyye daḫı şūrīdeligi ḥālinde ālāt-ı ṭarb ü ṣafādan birine delālet eyledigi gibi cüzʾ-i vāḥidi daḫı maḳlūben o medlūla dāl oldıġı ġarīb ḥāletdür

30.

Seyyid Ḫayrī[1286]

ol ne ism-i sāmī vü ne güne nām-ı kirāmīdür ki heyūlā-yı terekküb-i ṣūret-i insānī olan ʿanāṣır-ı müteżāddetüʾl-imtizāc-āsā erkān-ı ḥurūfunuŋ birbirinden infikākı māhiyyet-i ismiyyetinüŋ tenāfīsini ḥākī iken miyānelerin ḥüsām-ı ḳalemle ḳaṭʿ eyleseŋ bir şaḳḳı Ḳurʾān-ı Kerīmde nehy-i āzār-ı ebeveyne dāl ve şaḳḳ-ı āḫiri medlūlınuŋ maḳarrı ismini gūş-ı müstemʿīne īṣāl ėder ḥarf-i evvelini ḥarf-i ṣānīsinden teʾḫīr ve ḥarf-i rābiʿini ḥarf-i ṣāliṣine taḳdīm ile ṣebt-i cerīde-i taḥrīr olunsa bir ṣāf-şiken-i meydān-ı hecā olur ki ġubār-ı süm-i semendi ʿuyūn-ı aʿdāya sevād-ı ʿimāyetüʾṣ-ṣubḥ gibi bādī-i ʿamā olur ammā bir ḥarfinüŋ suḳūṭı ile māhiyyetinden insilāb-ı ṣūret-i beşeriyyet birle der-ʿaḳab ḥayvān-ı ṣāḥil ü nāṭıḳ iken tekellümi ġayr-ı ḳābil oldıġı emr-i ʿacībdür ifrād-ı terkīb-i ḥurūfından biri düşse īżāḥ-ı muʿażżelāt-ı kelām-ı Īzedīyi telḳīn ü ruḫsār-ı dil-ārā-yı şāhid lafẓına iẓāfe olunan dört dāne ḫāl-i müşgīn ile her şeyʾüŋ muḥīṭ-i eczā-yı bāṭınīsi olan ġışāve-i ẓāhiretüʾl-rūʾyete ism-i rengīndür bu ṣūretde teʾḫīr-i ḥarf-i evvel ile bir iḳlīm-i fasīḥüʾr-ricā kendi ile müsemmā olup kemiyet ḳalemi meydān-ı vaṣf-ı ṣūret-i evvelīsinde kerem-i ʿinān tek ü pū eyleyerek ḥurūf-ı aṣliyesinden ḥarf-i āḫirini ḫaẕf ve ḥarf-i evvelini ṣānīsi ile ṣāliṣi beyninde tavsīṭ eyleseŋ bir iḳlīm-i keşīrüʾs-sevāda daḫı nām olabilür bu libāsda rū-nümā olduḳdan ṣoŋra tavsīṭ olunan ḥarf-i yegāneyi rütbe-i taḳdīme arḳa ve mābeḳāyı ḳalb eyledigüŋ gibi fevt-i eyyām-ı visālden erbāb-ı muḥabbete ḥāṣıl olan keyfiyyetdür ammā ḥarf-i muḳaddemüŋ suḳūṭı ve ḥarfin bāḳīsinüŋ maḳlūbı ile sāde-rūyān-ı sünbül-i mūya maḫṣūṣ bir libās-ı ḫoş-nümāyiş olur iki ḥarfinüŋ beyyinātından mezc ṭarīḳiyle bir ṣūretde günāh-ı

[1286] AE: 398[a]-399[b].

kebā’irden bir kebīre-i meẕmūmenüŋ ismi vü maḳlūben Ḳur’ān-ı Kerīm ve devāvīn-i şuʿarā-yı rūzigār-ı ḳadīmden ba’ż umūr-ı istidlālinüŋ nām-ı bāhirü’r-resmīdür ve ḥarfin āḫirini beyyinātından daḫı maḳūlāt-ı ʿaşereden birisi ẓuhūr ėdüp ḳalb ile ism-i ced ve ıṣṭılāḥen daḫı nām-ı her libas ʿabā vü nemeddür taḥrīr-i siḥr-i taḳrīr-i ḳalem bu ism-i bedīʿü’r-resmüŋ tevcīh ü taʿrīfinde her ne ḳadar tertīb-i muḳaddemāt ü temhīd-i beyyināt eylese mümkündür līkin şevāġıl-ı umūr-ı ʿiḳāl-i pāy-ı Edhem-ṭabīʿat olmaġla bu ḳadarca ile iktifā olundı bāḳīsi bir reʾs-i cehābiẕe-i devrānuŋ maḥvelinde kilk-i müşkil-güşālarıdur ki nāl-i yerāʿası mūy-ı perçem-i şāhid-i berāʿdur

31.

Cevāb-ı Şükrizāde Sermed[1287]

vāḳıʿā ol ism-i şerīf ü lafẓ-ı laṭīfüŋ ḥarf-i evvelini baʿde’l-ḥaẕf aḥruf-ı bāḳiyesinüŋ āmīzişi bāʿiṯ-i ḳaṣr-ı teklīfāt-ı perverdigār ve ḥarf-i ṯālişinüŋ ʿadedi rūzedārān-ı kefāret ḥurmet-i ẓıhāra sübḥa-şümār oldıġından fazla ṯānīsinden ṯālişini bedīʿü’l-isḳāṭ mābeḳā rābiʿinden ṭarḥ olunsa eyyām-ı ʿaḳall-müddet ḥaml-i zenānı müfīd ü ḥarf-i ṯānīsinden ġayrı aḥruf-i ṯelāṯesinüŋ mezci mürādif-i maʿnā-yı nıṣf-ı āḫir oldıġı emr-i sedīddür evvel ü ṯālisinüŋ mecmūʿı mālamāl żamm-ı evvel ü mürebbiʿ mürebbiʿ-i ṯānī vü ḥarf-i ṯānīsi ser-tāc-ı sebʿa’l-meṯānīdür

32.

ʿAbbās Efendi-zāde Emīn Aġa[1288]

nedür ol terkīb-i ġarīb ki çār ḥurūfdan mürekkebdür şaḳḳ-ı evveli ḥarf-i vāḥid ü şaḳḳ-ı ṯānīsi mihribān bir vaṣf-ı cāmiddür ve evvel ü ṯānī vü ṯālişi bir nevʿ mīve-i nā-puḫtedür ki ḳābil-i tenāvül degül ve ṯāliṯ ü rābiʿi gül-pīrehen bir dilber-i meh-cemāldür ki ʿālem ʿāşıḳ-ı efkendesi vü cemīʿ-i eşyā dil-bendesidür ve ġarībdür ki nedīm ü kelīm bulduḳda ʿulūm-ı işnā ʿaşere vü aḳlām-ı sitte belki ʿaşerede māhirdür taḥṣīl-i deḳāyıḳa vāsıṭ ve esrār-ı ʿavālime rābıṭ ve ṣabīhü’l-ḫad-ı müstaḳīmü’l-ḳāma ẕātı şāmilü’l-kirāmedür ammā ṯānī vü ṯālişinüŋ ḥesābın ṣorar iseŋ üç yüz elli iki ʿaded ʿadādından cüzʾ iken mecmūʿı yüz yetmiş olur maʿa-haẕā tamām yetmişdür altı yüz otuz ṭoḳuz dėmek de ṣaḥīḥdür altı yüz ḳırḳ altı daḫı dėnse yine lafẓ ü maʿnāsına teġayyür gelmez ʿalā-vechi’l-iltizām ḥesāb eyledikde tamāmı iki yüz seksen altı ʿaded iken nīmesi altı yüz bir olur līkin ṯānī vü ṯālişi meftūḥ oldıġı ḥālde leb-i dilbere dāʾir bir merhem-i serīʿü’t-teʾṯīrdür ki terkīb ü taḫmīrinde eṭıbbā-yı zamāne ʿāciz ancaḳ vucūd-pezīr olması yed-i ḳudret-i Bārīye maḫṣūṣdur ve dā’imā levāḥiḳi sevābıḳa rabṭa mā’il vāv-ı ʿāṭıfe gibi meżmūm oldıġı ḥalde nuṣūṣ-ı ḳāṭıʿa vü berāhin-i sāṭıʿa ile

[1287] AE: 399[b].
[1288] AE: 399[b]-399[a].

rıżā-yı şerīfi cemīʿ-i ʿāleme farż bir ẕāt-ı ʿālī-kaʿb olur evvel ü s̱āliş̱i meżmūm oldığı ḥālde nigāh-endāz-ı Eflāṭūn hem-nişīn bir maḥall-i bihīndür eger meftūḫ olursa bī-ḳāl ü ḳīl perçem-i dilbere miş̱ldür s̱āliş̱ ü rābiʿi mābeynine s̱ānī taḥvīl ėder ise ḳamer-ṭalʿat māh-sīret bir dilber-i bāḥirü'l-envār olur s̱ānī vü s̱āliş̱ ü rābiʿi bir çāker-i çāpük-dest ü ḫıdmet-güẕārdur s̱āliş̱ ü rābiʿi ʿalā-vechi'l-ʿaks ḥużūrından ġaybūbet ėdenlerin bā-cemʿihim ḥallerin beyān ü żamīr-i ġāyib gibi mā-vaḳaʿ ḥāli ʿayān ėder el-ḥāṣıl ḫilḳati ḫilḳat-i Ādemden muḳaddem muʿtekif-i ṭāʿat-ı Bārī vü muʿtenif-i cümle-i ʿālem ve nām-ı şerīfi naẓm-ı kerīmde kirāren mirāren meẕkūr-ı zāhid-i murtāż ve ḫıdmeti bilā-aʿrāż bir şeyʾ-i mübārekdür ḳıṭʿa

muʿammā ṣūretinde bu lüġazla kilk-i ḫoş-reftār
mübāhāt ėtse şāyān şimdi yārān-ı süḫan-sence

muʿaḳḳaddur velīkin feṭḥine kim cürʾet eylerse
Emīnādan hediyye ḫıṭṭa-i milk-i revān-gence

33.[1289]

nedür ol şeyʾ-i cāmiʿ vü ġarīb ki mebdeʾi āḥād-ı cümle-i aʿdāddur nüh ābā-yı ʿulvīden mukaddem ü çār ümmehāt-ı süflīden muʾaḫḫardur ser-i çār-ḳul ve pā-yı heft ḳavārīʿdür mebdeʾ-i ʿanāṣır ü müntehā-yı ṭabāyiʿdür ārāyiş̱-i ʿilm ü ʿameldür ki ʿilm ü ʿamelden dūr olsa kendinüŋ ve ʿilm ü ʿamelüŋ şānına naḳṣ īcāb eylemez hem ism hem fiʿl ve hem ḥarf aḳsāmındandur ḥālen ki ne ism ne fiʿl ü ne ḫurūfdur em s̱āli beyninde cemiʿ beyneʼn-naḳīżeyn ėdenlerüŋ ne ʿeḳali vü ne ekş̱eridür bir ḥarfdür ki andan ṣad-hezār ḫurūf mütevellid olur hem müfreddür hem teş̱niyedür hem cemʿdür belki cemʿden ekş̱erdür hem müẕekkerdür hem müʾenneş̱ hem ṣıfatdur hem mevṣūf hem fāʿildür hem mefʿūl ḥālet-i vāḥidede cemʿ-i beyneʼn-naḳīżeyn ėtmededür hem müştaḳdur hem cāmid hem sāʾildür hem rākid hem ʿulvīdür hem süflī hem ḫafīdür hem celī hem aʿmādur hem baṣīr hem aʿverdür hem aḥvel hem mücessemdür hem mücerred hem nermdür hem saḫt hem piyādedür hem süvār hem seyyāḥdur hem muḳīm hem ḫod-bīndür hem ḫod-düşmen hem ḫod-rūdur hem ḫod-efgen hem nāẓırdur hem manẓūr hem beyāżdur hem aṣfer hem ezraḳdur hem esveddür hem aḥmer hem ḫafīfdür hem ş̱aḳīl hem müdevverdür hem ṭavīl hem maʿdenīdür hem ḥayvān hem bī-rūhdur hem insān hem ḥārdur hem bārdur hem raṭbdur hem yābis hem nārīdür hem ābī hem hüveydādur hem ḫākī hem kebīrdür hem ṣaġīr hem müʾeş̱şerdür hem müteʾeş̱şir hem ḫaṭṭdur hem ḳırṭās hem ḥāldür hem muḥāl hem ḫod-furūşdur hem leffāf her ṣūrete heyūlā vü her ṣūrete muḥal hem süzilür hem üzilür hem yazılur hem ġāsıl hem maġsil hem ṣıfrdur hem birdür hem ikidür hem üçdür hem dörtdür hem beşdür belki elli beşdür imʿān-ı naẓar olunsa beş yüz on beşdür ikisi birbirine dūçār olsa üç

[1289] AE: 399[a]-400[a].

görinür belki dört görinür beş altı görünmek daḫı cāʾizdür yedi ʿaded aʿdādında iken bir nazarda ṣelāṣın görinür maʿa-ẕālik kāmil dört yüzdür bu ʿaceb ki yetmiş hem yetmiş birdür maʿa-haẕā yüz otuzdur yedi yüz elli dėnmek daḫı cāʾizdür ammā ḥālen ki yüz yigirmidür bir ṣıfır ile biŋ olur maʿa-haẕā miʾe degüldür tamām yüz ṭoḳṣan ikidür belki iki yüz yedidür daḫı dikkat olunsa yedi yüz yedidür aṣıl ʿadedden sāḳıṭ olsa ancaḳ sekiz ḳalur hem lām ü hem sīn ü hem ʿayndur ammā birinden pencāh ü birinden heft sāḳıṭ olsa yine ʿadedine noḳṣān gelmez mürādifātına naẓar olunsa ḥesābı mütefāvit ü bī-ḥesābdur mā-ḥaṣal esās-ı heft-ṭıbāḳ u ḳāʾide-i çār-erkāndur ʿurūḳ u ecsāma cārī vü germiyyeti ābdāna sārīdür devr ėtmedigi çimen ve bī-tekellüf girmedigi revzen yoḳdur ṭoḳuz cāmesi vü yedi pīrāheni vardur ülfeti ġammāz-ı siyeh-rū vü ʿayb-cūlarla pā-yı çerāġ iken ḫilāf-ı ʿādet münevver ve reʾīs-i düşmen-i vucūd iken nigāhbānlıḳdan dem urdıġı ġarībterdür iki kimseyi bir yerde görse düşmen olur ʿarż-ı muḥabbet olunsa yanar yaḳılur cemʿiyyetinde müʾmin ḥesābındadur ammā serdmend olsa günehkār olur elem çekse iẓhār-ı fażīlet ėder kātib-i zerrīn-ḳalemdür ki gūyā ḫaṭṭı ḳalem-i āhenīn ile taḥrīr olunmuşdur girmedigi ṣanʿat ve çekmedigi meşaḳḳat ve bilmedigi ṭarīḳat yoḳdur Tėmürḳapuya sefer ėderek cismine żaʿf ṭārī olmuşdur Mevlevī külāhında riyāżat eyler vāṣıl-ı ileʼllāh olmuş ʿArab ve tahliye-i beden ėtmiş ʿAcemdür ḥużūrında vü ġaybetinde ʿālem kendüye müşābihdür ḫod-be-ḫod inciẕāb ü inḳılābdadur bī-hūş olsa ṣūret-i ḥīle gösterür hüşyār olsa ʿamā ʿārıż olur evvel-i şuhūruŋ āḫiri vü āḫir-i şuhūruŋ yine āḫiridür gürbeye muḳārin olsa faṣṣ-ı ḫātem olur ṣūret-i insānīde cilveger iken ġāʾib olur līkin yine bir yerden ẓuhūr ėder bir şemsdür ki ufḳı gilū-yı insānīde ammā yine ḫāric-i maṭlaʿında devr eyler nīmesi tamāmı vü tamāmı nīmesidür ḫāṭıra gelse ṣıfat-ı Nūşirevān ve ḫoş-āvāza muḳārin olsa Rüstem-i dāstān olur vāḳıʿā bir ṣāḥib-ḳırāndur ki nev-be-nev sevād-ı aʿẓam feth ėtmededür ḥālen ki kendi sevād-ı aʿẓam feth ėtmededür

SONUÇ

Lügaz her şeyden önce bir üslup, bir söylem tarzıdır. Bu söylem tarzının temelinde maksadı gizleyerek remz ve ima yoluyla maksadın özelliklerini karşı tarafa çağrıştırarak cevabı sezdirme ve buldurma yatar. Muhatabı, cevabı bulabilmek için düşündürmeye sevk eden bu söylem tarzının zekayı kuvvetlendirici bir yönü vardır. Lügaz bir üslup özelliği olduğu için çok eski zamanlardan beri kullanılagelmiştir. *Tevrat*'ın bazı bölümlerinde lügaz tarzı bilmecelere rastlanması, Doğu ve Batı medeniyetlerine ait eski dönem toplumlarında lügaz benzeri soruların sorulduğu yarışmaların düzenlenmesi lügazın kökleri hakkında fikir verebilecek noktalardır.

Lügaz edebî bir tür olarak önce Arap edebiyatında ortaya çıkmıştır. Cahiliye dönemi şairlerinden İmrü'l-Kays'ın divanında yer alan ve kendisi gibi şair olan Ubeyd bin Ebrâs ile yaptığı atışma biçimindeki şiirler; İbn Kuteybe'nin Hammâd er-Râviye'den naklettiği bazı kelimeleri söylemekte güçlük çeken Atâ es-Sindî'ye sorulan sorular şiirdeki ilk lügaz örneklerindendir. Hz. Muhammed'in bazı hadislerinde lügaz niteliğinde ifadeler kullanması, sahabenin ve ilimle uğraşan insanların lügaza verdikleri önemi artırmıştır. Arap toplumunda mizah ve eğlence amacıyla kullanılmakla birlikte lügazın daha yoğun kullanıldığı alan bilim olmuştur. Hz. Muhammed'in de bazı sözlerinde bu üslubu kullanması bilim adamlarını bu ilimden yararlanmaya sevk etmiştir. Fıkıh, ferâiz, nahiv, kıraat, hesap alimleri lügaz üslubunu kullanarak alanlarının çözümü zor meselelerini ortaya koyma ve eğitici yönüyle de alanlarıyla ilgili bilgileri talip olanlara öğretme yoluna gitmişlerdir. Her bilim dalı lügaza kendince bir ad vererek onu tanımlamıştır. Günümüzde lügaz anlamına gelen birçok sözcüğün olması bunun bir sonucudur.

Fars edebiyatında lügazın kullanımının 10. yüzyıl civarında sanatsal endişelerle geliştiği söylenebilir. Saraya yakın olan ve söyledikleri kasidelerde memduhların dikkatini çekmeye çalışan şairlerin kasidelerinin nesib bölümlerinde oluşturmaya çalıştıkları müphemiyet zamanla kasidelerin nesib kısımlarının lügaz biçiminde düzenlenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu müphem kısımlarda gizlenen şeyin vasıfları sıralanarak bilmece çözmeye davet edilen dinleyicinin dikkati çekilmeye çalışılmıştır.

Lügazın Türk edebiyatında ilk örnekleri 15. yy'da görülmektedir. Bu dönemde Dede Ömer Rûşenî, Fânî Dede, Ahmed-i Rıdvan, Ahmed Paşa, Necati Bey gibi şairler lügaz kaleme almışlardır. Bu tarihte daha çok kıta nazım şekliyle kaleme alınmaya başlayan lügaz zamanla mesnevi nazım şeklinin ağırlıklı olarak kullanıldığı bir tür haline gelmiştir. *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*; *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* ve *mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ûlün* lügazda en çok kullanılan aruz kalıpları olmuştur. Lügaz sarayda da rağbet görmüş III. Murad, III. Ahmed gibi şair padişahlar lügazla ilgilenmiş ve şairlerinden lügazlarını çözmelerini istemişlerdir. Yine Fatih Sultan Mehmed'in de kıta nazım şekli ile kaleme aldığı bir lügazı bulunmaktadır.

Divan edebiyatının önemli şairleri az sayıda da olsa lügaz kaleme almışlardır: Ahmed Paşa, Necati Bey, Fuzûlî, Bağdatlı Rûhi, Nâbi, Nedim, Şeyh Gâlib bu şairlerden bazılarıdır. Lügazın en fazla rağbet gördüğü dönem 18. yüzyıl olmuştur. En fazla lügazın bu dönemde kaleme alındığı bilinmektedir. Türk edebiyatında en fazla lügaz kaleme alan şairlerinden Reşîd ve Fennî de bu dönemin sanatçılarıdır. Lügaz kullanımı Divan edebiyatının da son bulmaya yüz tutmasıyla birlikte 19. yüzyılda azalma göstermiş ve çok az şairin divanında yer almıştır.

Başlangıçta ok, yay, iğne, makas, kandil vb. somut nesnelerin ağırlıkta sorulduğu lügazlarda 17. yüzyıldan itibaren konu alanı genişlemiş rüya, uyku, hadis, şahıs ismi gibi kavramlar tırnak kesmek gibi fiiller lügaza dâhil edilmiştir.

Lügaz literatürü incelendiğinde ise çeşitli lügazların derlendiği mecmualar; bazı lügazların çözümünü ihtiva eden şerhler ve risaleler göze çarpmaktadır. Bunun yanında Osmanlı vakanüvislerinden Muhammed Şefik Efendinin 1703 Edirne Olayı (Çınar Vakası)'nı anlatan eseri Şefik-nâme gibi içerisinde lügaza yer veren eserler ya da "ayın" harfi üzerine yazılan mensur bir lügazın çözümünü ihtiva eden *Şerh-i Lügaz-ı Râgıb* gibi eserler de lügaz literatüründe mevcuttur.

Lügazlar genel olarak lafız ve mana olarak sınıflandırılmaktadır. Bununla birlikte lügazları diğer özellikleri yönüyle de tasnif etmek mümkündür. Bu sınıflandırma; çözümü ifade ediş biçimine göre mana ve lafız lügazları; ilmî konusuna göre fıkıh, ferâiz, nahiv, hesap, kıraat ve edebiyat lügazları; metin türüne göre manzum ve mensur lügazlar ve soru cevap lügazları olarak gruplandırılabilir.

Lügazların yazılış amaçları; zor anlamları çözme alışkanlığı kazanmak, boş zamanları değerlendirmek, eğlenmek, zihin pratiği yaparak zihni geliştirmek, ince bir anlayış kabiliyeti kazandırmak, sanattaki maharetini sergilemek ve bir konuyu öğretmek şeklinde sıralanabilir. Lügazların geniş bir konu yelpazesi vardır. Harf, ev eşyası, yapı adları, savaş, yazı aletleri, bitki, hayvan isimleri, soyut kavramlar, fiiller, ayet ve hadisler lügazların yazıldığı konuların ana hatlarıdır.

Lügazın planı genel olarak üç bölümden oluşur. Birinci bölüm soru bölümüdür. Lügazın ilk beyti ya da beyitlerinden oluşan bu bölüm genellikle ″ol nedür, ol nedür kim, nedür ol, nedür ol kim, ol ne, ol ne kim, ol ne şey kim, nedür ol şey kim, ol ne şahs, ol ne lafz, bil nedür, ne ol, nedür âyâ…″ gibi soru kalıplarıyla ya da gizlenen nesne hakkında ipucu veren ″Ne kuşdur ol kim, ne güldür ol kim, ne lafzdur ol kim″ gibi ifadelerle başlar. İkinci bölüm gizlenen şeyin vasıflarının zikredildiği ve en yoğun ipuçlarının verildiği somutlaştırma / vasıflandırma bölümüdür. Son bölüm ise muhataba bir övgüde bulunulduğu, ülke veya değerli bir nesnenin verildiği, bazen de eleştirel bir sözün söylendiği sonuç/ödül bölümüdür.

Lügazlar çoğunlukla manzum bir tür olduğu için içerisinde birçok edebî sanat kullanılmıştır. Ancak teşbih, istifham, tezat, telmih, teşhis ve kalb lügazlarda ağırlıklı olarak kullanılan sanatlardır.

Lügaz halk edebiyatında Âşık Ömer, Âşık Sümmânî gibi şairlerin divanlarında bulunmakla birlikte daha çok muammâ türü ile birbirine karışmış bunun yerine aşıkların soru cevap tarzı atışmalarında ve muamma asma geleneğinde muamma adı altında kullanılmıştır. Cönklerde yapılan taramalarda lügazın divan edebiyatındaki kullanım şekli bazı yerlerde görülmekle birlikte hece ölçüsüne ve halk edebiyatı nazım şekillerine göre şekillenen bilmeceye yaklaşan bir lügaz yapısının bulunduğu da ortaya çıkmıştır.

Lügazın en fazla ilişkili olduğu türler muamma ve bilmecedir. Her ikisi de gizlenen bir şeyi remz ve ima yoluyla karşı tarafa buldurmak şekliyle kaleme alındığı için muamma ve lügaz türü birbiriyle ilişkilidir. Ortaya çıkış itibariyle bakıldığında her ikisinin de aynı kaynaktan geldiği düşünülmektedir. Muamma, lügazın konu bakımından sınırlandırılmış ancak çözüm açısından sayısal remizlerle zorlaştırılmış biçimidir. Bununla birlikte muammanın isimleri, lügazın ise isim dışındaki nesneleri konu alması, lügazın muammaya göre daha fazla beyitle yazılması, muammanın ebcedle

daha fazla ilişkili olması, lügazların çoğunda şairin mahlasının geçmesi, lügazın daha çok mesnevi, muammanın ise müfred ve kıta nazım şekliyle yazılması gibi hususlar lügazla muammanın ayırt edici noktalarıdır. Lügaz ve bilmecenin bağlantısı lügazın da bir çeşit bilmece olmasından ileri gelir. Ancak bilmecelerin anonim olması, daha sade bir dille, çoğunlukla tekerleme şeklinde ve hece ölçüsüyle yazılmaları, divan şiiri nazım şekilleri dışında kaleme alınmaları gibi hususlar bilmece ile lügazı birbirinden ayıran noktalardır.

Lügaz mecmuaları arasında önemli bir yere sahip olan *Mecmû'a-yı Hafîza,* Sıdkî namıyla bilinen Mustafa Sıdkî Efenditarafından vücuda getirilmiştir. Sıdki Efendi hayatı boyunca çeşitli kademelerde devlet memurluğu görevlerinde bulunmuş alim bir zattır. Eserlerinin çoğunluğu matematik ve astronomi üzerinedir. Aynı zamanda şair olan Sıdkî Efendi'nin divanı da bulunmaktadır. *Mecmû'a-yı Hafîza* ise Sıdkî Efendi'nin 15. ve 18. yüzyıllar arasında yaşamış çeşitli şairlere ait lügazların derleyerek oluşturduğu bir lügaz mecmuasıdır. Mecmua içerisinde 18. yüzyıla ve öncesine ait birçok şairin şiiri bulunmaktadır. Bu şairlerden yirmiden fazlasının yazdığı lügazlar sadece *Mecmû'a-yı Hafîza*'da bulunmaktadır. Dolayısıyla mecmua bu lügazlar için şu an tek kaynak konumundadır. Mecmua, Arapça Farsça ve Türkçe olmak üzere üç bölümdür. Her kısım kendi içinde manzum ve mensur lügazlar olarak ikiye ayrılmıştır. Bu çalışmada Türkçe lügazlar kısmının tenkitli metni ortaya konmuştur. Bu bölümde çeşitli şairlere ait 745 manzum ve 33 mensur lügaz tespit edilmiştir.

Kaleme alınan 745'i manzum, 33'ü mensur toplam 778 lügazın 93'ünün şairi bilinmekte olup 176 şiirin hangi şairlere ait olduğu bilinmemektedir. Mecmuada en fazla lügazı bulunan şairler Reşîd, Fennî, Ferdî, Nermî, Selîm, Sıdkî ve Nâbî'dir. Mecmuada 15-18. yüzyılları arasında yaşayan geniş bir şair kadrosuna sahip olduğu gibi konu açısından da büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Mecmuadaki lügazlarda edebiyat terimlerinden ev eşyalarına, müzik ve savaş aletlerinden, organlara, hayvanlardan bitkilere, insan isimlerine kadar birçok nesne ve kavram üzerine sorulmuş lügazlar bulunmaktadır. Terazi, ayna, kaşık, mum, iğne, ay, hâtem, kürek, göz, kalem, yay, ney, saat ve mektup mecmuada en çok sorulan nesnelerdir.

Mecmuaya şekil açısından bakıldığında lügazların % 80'inin mesnevi nazım şekli ile kaleme alındığı görülmektedir. Gazel, kaside, kıta, matla ve müfredler, mecmuadaki lügazların kaleme alındığı diğer nazım şekilleridir. Vezin açısından lügazlara

bakıldığından lügazların % 38.52'sinin *fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün*, % 22.14'ünün *feʿilātün mefāʿīlün feʿilün*, % 13.82'sinin *mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün* vezinleri ile geriye kalanının ise diğer vezinler ile kaleme alındığı görülmektedir.

Mecmû'a-yı Hafîza, tertipli bir mecmua özelliğine sahiptir. Sıdkî Efendi evvela lügazları dillerine göre daha sonra ise manzum ve mensur oluşlarına göre sınıflandırmıştır. Arapça lügazlarda alfabetik sıralama yaparken Farsça ve Türkçe lügazlarda lügazları vezinlerine göre tasnif etmiştir.

Mecmuada Sıdkî Efendi'nin de kaleme aldığı lügazlar yer almaktadır. Bu lügazların tamamı şairin divanında bulunmadığı gibi bazıları da diğer şairlerin lügazlarına cevap niteliği taşımaktadır. Karşı tarafın sorduğu lügaza cevap vermek amacıyla kaleme aldığı bir lügazında Sıdkî Efendi, gönderilen şiirin *Mecmû'a-yı Hafîza*'da yer alıp alamayacağına ilişkin bir değerlendirmede bulunmaktadır. Buradan Sıdkî Efendi'nin eserini kaleme aldığı sırada, çevresi tarafından durumun bilindiği ve şairlerin lügazlarını mecmuaya dahil ettirme amacıyla Sıdkî Efendi'ye gönderdiği anlaşılmaktadır.

Mecmua içerisinde barındırdığı bazı lügazlar için tek kaynak olması açısından önemlidir. Bununla birlikte 15-18. yy aralığına ait barındırdığı şiirlerle lügaz literatürü için önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Abdullah Refet, *Dîvânçe*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T5492.

ADAŞ, Emine, *Sutûrî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2008.

ADIGÜZEL, Niyazi, ″Bâdî, Ahmed (d.1255/1839- ö. 1325/1908)″, *TEİS*, 19.07.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=166.[Erişim Tarihi: 20.01.2020]

Agah Osman Paşa Hazinedar-zâde [ö. 1906], *Divan*, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz FB 333.

Agâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, C.1, 1. Baskı, İstanbul 2014.

Ahmed Bin Mustafa Taşköprü-zâde, *Miftâhü's-Sa'âde ve Misbâhü's-Siyâde*, (3C) C.1, Darü'ş-Kütübi'l-Hadîs, Kahire 1968.

Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr*, (hzl. H. Ahmet H. Kırkkılıç ve Yusuf Sancak), Türk Dik Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

AKARSU, Kamil, *Rumelili Za'îfî Divanı (Tenkidli Metin)*, Berikan Yayınevi, Ankara 2011.

AKBABA, Sevgi, *Mecmû'atü'l-Eş'âr, Süleymaniye Kütüphanesi Galata Mevlevîhanesi Numara: 200 (71-140) (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2018.

AKBAYER, Nuri, *Sicill-i Osmânî*, 3.c, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul, 1996.

AKDAĞ, Ahmet, *Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesindeki 19 HK 2207 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Programı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2013,

AKDEMİR, Hikmet, *Belâgat Terimleri Ansiklopedisi*, Nil Yayınları, İzmir, 1999.

AKGÜN, Naciye, *Fennî Dîvânı (Metin-İndeks)*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1997.

AKKAYA, Hüseyin, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı (İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım)*, Harward Üniversitesi, Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, (2C) C.2, 1996.

AKKUŞ, Yasemin, *19. Yüzyıl Şairlerinden Benderli Cesârî ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2010.

AKPINAR, Şerife, ″Reşîd, Mehmed (d.?/?-ö. 1146/1733-34)″, *TEİS*, 15.07.2013.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=152. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

AKSOYAK, İsmail Hakkı, ″Cihâdî, Cihâdî, Efendi (d.?/?-ö. ?/?)″, *TEİS*, 21.01.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1445. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

AKSOYAK, İsmail Hakkı, ″Hâlî, Ahmed Hâlî Efendi (d.?/?-ö. ?/?)″, *TEİS*, 06.03.2015.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7536. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

AKSOYAK, İsmail Hakkı, ″Meylî/Koca Meylî, Aşçıbaşı-zâde Mehmed Meylî Çelebi (d.?/?ö. 1120_22/1708_11)″,*TEİS*,14.03.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2020. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

AKSOYAK, İsmail Hakkı, ″Ziyâyî, Yakub Efendi (d.?/?-ö. ?/19. yy)″, *TEİS*, 23.05.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2758. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

AKSOYAK, İsmail Hakkı, *Gelibolulu Mustafa Âlî Divan III (Tenkitli Metin ve Tıpkıbasım)*, The Department of Near Eastern Languages and Civilizations Harvard University, 2006.

AKYEL, Nur Şerif, *Mecmûa-i Süleyman Fâik Efendi (1b-57a) (İnceleme-Metin)*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve

Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

AKYOL, İbrahim, *Hanyalı Kâmî ve Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

ALDEMİR, Hüseyin, *Hafız Halil İbrahim Efendi Cöngü Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme*, Hacetttepe Üniversitesi, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Türk Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

Ali Asgar Seyyid Gurâb, *"Seyr-i Tahvîl ü Karbendî Çistân der-Şi'r-i Farsî"*, Bahş-ı İran-Şinâsi Dânişgede-i Edebiyat, Dânişgâh-ı Liden, Yıl: 1954, Sayı: 96, s.7-16.

Alî-Şîr Nevâyî, *Bedâyi'ül-Vasat*, (hzl. Önal Kaya), TDK Yayınları, Ankara 2002.

ALKAN, Ahmet, Nermî ve Bazı Lügazlarının Çözümü Üzerine, Rımeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (19), 541-557, DOI: 10.29000/rumelide.752509.

ALTUNMERAL, Mehmet, "Cerîde-i Sûfiyyedeki Sûfiyâne Lugazlar ve Manzûm Cevapları", *Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Sempozyumu (3-5 Ekim 2019)*, Uluslararası Toplum ve Kültür Araştırmaları Derneği Yayınları, Çanakkale, Ekim, 2019, s.304-319.

ANBAR, Elif Nur, *Milli Kütüphane 06 Hk 3655 Numaralı Mecmuanın (6-55) Çeviri Yazımı ve İncelenmesi*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016.

Arab-zâde Mehmed Emîn Nûrî İskilibî, (istinsah:1635), *Mecmûa-i Mu'ammeyât*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Giresun İl Halk Kütüphanesi, 28 Hk 3647/1.

Arayıcı-zâde Hüseyin Ferdî [ö. 1710], *Elgâz-ı Ferdî*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz774/3.

ARGUNŞAH, Mustafa, "Şükrî, Molla Şükrî (d.?/ö. ?)", TEİS, 07.01.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1369. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

ARGUNŞAH, Mustafa, *Selimnâme (Giriş-Metin-Sözlük-Dizin)*, Kayseri, 1995.

ARI, Ahmet, *Sâkıb Mustafa Dede Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, C.2, SelçukÜniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 1995.

ARI, Ahmet, *Sâkıb Mustafa Dede Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya 1995.

ARIKAN, Fatma Betül, *Ali Emirî Manzum 718 Numaralı Lugaz Mecmuasının (50a-90b) Çeviri yazımı ve İncelemesi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011.

ARMUTLU, Sadık, ″Arap Şiirini Fars Şiirine Taşıyan Aykırı Bir Şair: Menûçihri-yi Dâmgânî″, *Doğu Esintileri* , (6) , 65-146 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/dogu/issue/39822/488103 [Erişim Tarihi: 15.12.2019]

ARSLAN, Mehmet, ″Ahmed Lutfî Efendi (d.1233/1817- ö. 1325/1907)″, *TEİS*, 26.05.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2822. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

ARSLAN, Mehmet, ″Fâiz Mahmud Paşa (d.1240/1824-ö. 1284/1867)″, *TEİS*, 01.08.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3833. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

ARSLAN, Mehmet, ″Mehmed Sa'îd Fennî, Yozgatlı (d.1268/1850-ö. 1336/1918)″, *TEİS*,31.12.2014.(d.1268/1850_ö.1336/1918).http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6456. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

ARSLAN, Mehmet, *Leylâ Hanım Divanı*, Kitabevi Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2003.

ARSLAN, Mehmet, *Şeref Hanım Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2002.

ARSLAN, Mehmet, *Zîver Paşa Divan ve Münşeat*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 2009.

ARTUN, Erman, *Çukurova Âşıklık Geleneğinde Atışma*, *Folklor/Edebiyat*, Cilt: 19, Sayı: 75, 2013/3, s. 73-116.

ASLAN, Mustafa, *Haşmet Dîvânı (Hayatı-Edebî Kişiliği-Eserleri ve Dîvânının Tenkidli Metni)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri, 1995.

ASLAN, Üzeyir, *Ubeydullah Han (ö. 1539) Şairi Sânî ve Türkçe Divanı*, Palet Yayınları, 1. Baskı, Konya 2009.

ASLAN, Üzeyir, *XVII. Yüzyıl Türk Klasik Şairlerinden Nehcî Mustafa Dede [1616-1680?] (Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği Tenkitli Metinler) Divan Tuhfetü's-Sâlikin ve Hediyyetü'l-Mütereşşidin*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2005.

ATICI, Muammer, *Mehmet Hâlis Efendi ve Mehmet Hâlis Efendi Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.

ATİK GÜRBÜZ, İncinur, *İlahi-zâde Mehmed Emin Vâsık Divan*, Grafiker Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2011.

ATİK, Arzu, ″Sa'dullah İzzet, Müderris-zâde (d.1206/1792-ö. 1271/1855)″, *TEİS*, 30.08.2013.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=268. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

ATİK, Hikmet, *Nakşî Ali Akkirmânî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları (Türk-İslâm Edebiyatı) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara 2003.

AYDEMİR, Semra, *Dede Ömer Rûşenî (Hayatı, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni)*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1990.

AYDEMİR, Yaşar, *Ravzi Divanı*, Birleşik Kitabevi, Ankara 2007.

AYDEMİR, Yaşar, *Ravzî Divanı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2009.

AYDIN, Abdullah, *Hanyalı Nuri Osman ve Divanı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 2009.

AYGAR BACANLI, Sevda, ″Mülemma ve Abdülvâsi-i Cebelî″, *Nüsha*, Yıl:2018, Sayı: 46, s.143_154.http://isamveri.org/pdfdrg/D02424/2018_46/2018_46_BACANLIAS_KOYUNT.pdf.[15.12.2019].

AYGÜN, Füsun, *Çiçek Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2019.

AYPAY, A. İrfan, *İzzet Ali Paşa Divan (Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği),* İstanbul 1998.

AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 2005.

AZAKLI, İmran, *Zübeyde Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.

AZİZİ, Melis, *İran Meclis Kütüphanesi 17805 Nolu Türkçe Şiir Mecmuası (v.5b-42b) (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

BABACAN, İsrafil, ″Fâni, Ahmed (d.?/?-ö. 910 ?/1504 ?)″, *TEİS*, 01.08.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3841. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

BAĞMANCI, Fatih, *Mecmû'a-i Nikâtü'l-Ma'ârif (43 VA 1456)*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2017.

Bahâ'eddîn Muhammed b. Hüseyn el-Âmilî [ö. 1621], *el-Mutarraz fî'l-Lugaz*, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 2153/3.

BAKAY, Solmaz, *Sivas ve Hafik Kaynaklı Cönkler Üzerine Tetkik*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2000.

BARDAKOĞLU, Ali, ″Ferâiz″, *TDVİ*, C. 12, (1995), s.362-363.

BAYINDIR, Şeyda, *Şehdî Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

BEDİR, Nurcan, *Neylî Hayatı, Eserleri Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1993.

BEKTAŞ, Ekrem, *Muvakkit-zâde Pertev Divanı*, Öz Serhat Yayıncılık, 1. Baskı, Malatya 2007.

BELLİBAŞ, Ahmet, *Milli Kütüphane 06 HK 319/1 Nolu Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin-Dizin)*, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman 2014.

Beyzâde Mustafa el-Ahıskavî, *El-Lugaz*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, VM3217/10.

Beyzâde Mustafa el-Ahıskavî, *Lüğâz,* Süleymaniye Kütüphanesi, Darulmesnevi, 00135-009.

BİHRÛZÎ, Muhammed Cevad, Bihrûzî, *Çistân der-Edebiyat-ı Farsî*, İntişârât-ı Mâ, 4. Baskı, 149s.

BİLGEGİL, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri Belagat*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî Dîvânı*, (2C) C.2, MEB Yayınları, İstanbul 1997.

BİLKAN, Ali Fuat, *Nâbî'nin Türkçe Divanı (Karşılaştırmalı Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Ankara, 1993.

BİLKAN, Ali Fuat, *Türk Edebiyatında Muamma*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2000.

BİRIŞIK, Abdülhamit, ″Kıraat″, *TDVİ*, C. 15, (2002), s.426-433.

BUHÂRÎ, Ebu'l-Abdillah Muhammed b. İsmail, *Sahîh-i Buharî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982.

BURMAOĞLU, Hamit Bilen, *Lâmi'î Çelebi Dîvânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni)*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doktora Tezi, Erzurum 1983.

Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, (hzl. İsmail Özen), (3C) C.3, Meral Yayınları, İstanbul 1975, s.287.

BÜLBÜL, Tuncay, ″Salâhî, Hüseyin (d.?/?-ö. ?/?)″, *TEİS*, 10.03.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1955. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

CANIM, Rıdvan, ″Sehi Bey [ö. 1548] ″, *TDVİA*, C. 36, İstanbul, 2009, s.316-317.

Cebertî, Bedreddin Hasan b. İbrâhim b. Hasan el-Mısrî el-Cebertî, *Risâle fi'l-Cevâbî An Lugazin bi-Vâcibi's-Salât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, 00560-002.

COŞKUN, Vildan S., ″Zâtî [ö. 1546] ″, *TDVİA*, XLIV, İstanbul, 2013, s.150-151.

ÇABUKEL, Hatice, *Divan-ı Nüzhet İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2003.

ÇAĞBAYIR, Yaşar, *Ötüken Türkçe Sözlük*, Ötüken Neşriyat, C.3, İstanbul 2007.

ÇAKIR BAŞARAN, Yasemin, *Türkiye Edebiyat mecmuası (İnceleme-Açıklamalı Dizin-Tam Metin)*, Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Giresun 2018.

ÇAKIR, Müjgan, Hayli Eglencedür Bu Rindâna: Arayıcı-zâde Ferdî Hüseyin ve Lügazları, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı :11 (2013), İstanbul s.127-176.

ÇALDAK, Süleyman, *Nâlî Dîvânı*, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010.

Çankırılı Ahmet Talat, *Halk Şiirlerinin Şekil ve Nevi*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

ÇAPAN, Pervin, ″18. yy Tezkirelerinde Örneklenen Muamma ve Lugazlar″, *Osmanlı Araştırmaları*, XXVI, İstanbul, 2005, 205-222.

ÇELEBİOĞLU, Amil, ″Lügazlara Dair″, *Türk Kültürü*, Yıl: 17/ Sayı: 190, 1978, s. 43-47.

ÇELEBİOĞLU, Amil; ÖKSÜZ, Yusuf Ziya, *Türk Bimeceler Hazînesi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1995.

ÇELİK, Büşra ve KILIÇ, Muzaffer, *Derzi-zâde Ulvî Dîvânı*, Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2018.

ÇELİKDEMİR, Meryem, *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY1337 Numarada Kayıtlı Lügaz Mecmuası İnceleme Çeviri Yazılı Metin*, Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırklareli 2019.

ÇELTİK, Ahmed, *Ahmed-i Rıdvan Divanı*, Bizim Büro Basım Yayım Dağıtım, 1. Baskı, Ankara 2011.

DADAŞ, Cevdet, *Âtıf Efendi, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1991.

DARICIK, Murat, *Nazîf Divanı (Transkripsiyonlu Çeviri ve Metin-İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2006.

Davud Nizâmî Bihrûz vd., ″İlel-i Ruygerd-i Şâirân be-Hesâb-ı Cümmel, Mâde-i Târîh, Muammâ vü Lügaz der-Şiir-i Farsî vü Râbıta-i ân bâ-İlm-i Riyâzî″, *Fasılname-i İlmî Tervîcî vü Edebiyat-ı Farsî*, Yıl: 4, Sayı: 18, s.101-122.

DEMİRCİ, Hamit, *Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Bölümü 5810 Numaralı Şiir Mecmuası (v.40b-80b)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

DEMİRKAZIK, Hacı İbrahim, *18.Yy Şairi Mustafa Fennî Dîvân (İnceleme – Tenkitli Metin – Dizin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, (2C) C.1, İstanbul 2009.

DENİZ, Cahit, *Niğde-Bor Kaynaklı Cönkler Üzerine Tetkik (1580-6694-42142 Nolu Cönkler)*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde 2015.

DERDİYOK, Çetin, *Hâlet Efendi Divançesi (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, Karahan Kitabevi, 1.Baskı, Adana 2005.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Eski ve Yeni Harflerle)*, Aydın Kitabevi Yayınları, 13. Baskı, Ankara 1996.

DİKBAŞ, Fatma, *Çuhâdâr-zâde Şâkir Dîvânı (Metin-İnceleme)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2005.

DİKMEN, Hamit, *Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırmalı Metni*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, (2C) C. 2, Ankara 1973.

DİLÇİN, Cem, Fuzûlî'nin Nesib Bölümü ″Lugaz″ Olan Bir Kasidesi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih – Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1-2, 1999, s.79-82.

Divan-ı Hâmi-i Âmidî, Yazma, İstanbul, Ceride-i Havadis Matbaası, 1272.

Divan-ı Haşmet, Haşmet bin Abbas, Bulak Matbaası, 1257.

Divân-ı Râşih, Şeyhü'l-İslam Arif Hikmet Bey Kütüphanesi, 137 / 811.

DOĞAN, Muhammet Nur, *Şeyhülislâm İshak ve Dîvânı*, MEB Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 1997.

DOKUMACI, Neslihan, *Hüdâyî efendi 1313 Numaralı Mecmû'a-i Eş'âr (İnceleme-Metin)*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2007.

DÖĞMECİ, Ersen, *Milli Kütüphane Cönklerindeki Nuri Mahlaslı Cönkler Üzerine Bir İnceleme*, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu 2019.

DÖRTBUDAK, Mehmet Veysi, *Kıratoğlu Emin Divanı*, Akademi Kitabevi, 1. Baskı, İzmir 2003.

DURMUŞ, İsmail, ″Lugaz″, *TDVİ*, C. 27, s.221-222.

DURMUŞ, İsmail, ″Nahiv″, *TDVİ*, C.32, (2006), s.300-306.

DURSUNOĞLU, Halit, *Şeyh Muhammed Şerîf Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996.

Durûbi Emsâl ve Lugazlar, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi (Yahya Efendi Dergahı) / 05344.

DUYMAZ, Mehmet, *Diyarbakırlı Azmî ve Divançesi (İnceleme-Metin-İndeks)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

Ebû'l-Hasan Muhammed b. Abd el-Hâdî es-Sindî el-Medenî[ö. 1725], *el-Füyuzati'l-Neheviye fî Hâlli'l-Elgazi'l-Birgiviye*, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 06 Hk 4734.

EGÜZ, Esra, ″Nûrî, Priştineli Beyzâde (d.?/?-ö. ?/?)″, *TEİS*, 25.10.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=836. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

EGÜZ, Esra, *Priştineli Nûrî ve Dîvânı İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

el-Burini, Bedreddin Hasan b. Muhammed[ö. 1615], *Kasidetü fi Cevabi Suali Lugaz*, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, 34 Nk 4909/15.

el-Câmî Abdurrahman, Mevlânâ Nureddin Abdurrahman b. Ahmed, *Müntehab der-Fenn-i Mu'ammâ ve Lugaz*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, 34 Ae Farsça 505/6.

ELÇİN, Şükrü, Şükrü, Elçin, *Halk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993.

ELÇİN, Şükrü, *Türk Bilmeceleri*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.

El-Dağıstani, İbrâhim b. Abdulgafur, *Şerhu Lüğazi Bahaüddin El-Âmüli,* Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 03667-012.

el-Hac Âkif Efendi, *Münşeât-ı el-Hac Âkif Efendi*, İstanbul, Matbaa-i Âmire.

el-Harîrî, *Elġâzü'l-Harîrî ve Ehâcîhî fî Makâmâtihî, Mektebetu İbn-i Sîna*, Kahire 1988.

ELİAÇIK, Muhittin, *Vakanüvis Mehmed Edîb Dîvânı*, Çizgi Kitabevi, 1.Baskı, Konya 2010.

El-İbn Gâzi el-Miknâsî, el-Fâsî, *Buğyetü't-Tullâb fî Şerhü'l-Münyetü'l-Hisâb*, (Thk. Doktor Muhammed Sevîsî), Halep Üniversitesi, Arap Bilimsel Mirası Enstitüsü, 1983.

el-Kef'amî, İbrahim b. Ali b. Hasan b. Muhammed b. Sâlih eş-Şiî, *Luğaz fi'l-Kalem*, Süleymanite Kütüphanesi, Esad Efendi, 02881.

El-Kutbî en-Nehrî Vânî, *Teshîlü'l-Mecâz ilâ Fenni'l-Muammâ ve'l-Lugaz*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hazreti Nasuhi Dergahı Matbu, 00535.

ELMAS, Sevgi, *Rahmî (Kırımlı, Mustafa), Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni,* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 1997.

Elvân Çelebi Şirâzî, *Terceme-i Gülşen-i Râz*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 43.

El-Vekarî Abd er-Rahmân el-Bağdâdî, *Lugaz*, Çorum Hasan Paşa Kütüphanesi, Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 19 Hk 831/3.

En-Nâkıd, İbrâhim b. Muhammed, *Risâletü'l-Müferrihat*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 00879-003.

EPÇAÇAN, Cahit, *Esadzade Mehmed Çelebi Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı Tenkitli Metin – İnceleme*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1999.

ERASLAN, Kemal, *Sekkâkî Divanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

ERDEM, Muhammet Dursun vd., *Nâil Abbas Hilmi Paşa Divanı (İnceleme-Metin)*, Destan Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2007.

ERDEM, Sadık, *Neylî ve Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 2005.

ERDEM, Sadık, *Neyyir ve Dîvân'ı (İnceleme-Tenkidli Metin-Sözlük)*, Fakülte Kitabevi, 1. Baskı, Isparta 2002.

ERDEM, Sadık, *Ramiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı – İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük-*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

ERDOĞAN, Mehtap, *Fatin Dîvânı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007.

ERGİN, Ali Şakir, *Yozgatlı Mehmed Said Fennî Dîvânı*, Ankara 1996.

ERGÜN, Emel, *Sermed (Feyzullah) Divânı (Edisyon-Kritik, İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2014.

ERKAL, Abdulkadir, ''Divan Şiirinde Afyon ve Esrar'', *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 33 (2007), Erzurum.

ERKAL, Abdülkadir, ″Sümmânî (d.?/1861-ö. ?/1915)″, *TEİS*, 20.09.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=645.[Eri-şim Tarihi: 20.01.2020]

ERKAL, Abdülkadir, *Âşık Sümmânî Dîvânı*, *Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Erzurum, 2015*

EROL, Erdoğan, *Sükkerî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı***,** Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 1994.

ERÜNSAL, İsmail, ″Revânî [ö. 1523-24] ″, *TDVİA*, C. 35, İstanbul, 2008, s.30-31.

Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*,(hzl. İlhan Genç), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2000.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtazâ, *Tâcu'l-Arûs Şerhu'l-Kâmûs*, Matbaaatu Hükûmeti Kuveyt, Beyrut 1975.

Fâiz Mahmud Paşa, [ö. 1867], *Dîvân*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz 317.

FAZLIOĞLU, İhsan, ″Endülüs ve Mağrib Matematiğinin Osmanlı Matematiğinin Oluşumu ve Gelişimindeki Yeri,″, *IX. Mağrib Arap Matematik Tarihi Sempozyumu*, Cezayir Yüksek Öğretmen Fakültesi Matematik Bölümü, Cezayir Lineer Olmayan Entegral Denklemler ve Matematik Tarihi Kurulu, Cezayir Matematik Tarihi Kurumu, Tipaza/Cezayir, 2007, htttp://fazlioğlu.blogspot.com/2018/07/ihsan-fazlioğlu-endulus-ve-magrip-matematiğinin oluşumu-ve-gelişimindeki-yeri.html Erişim tarihi: 23 Kasım 2019.

FAZLIOĞLU, İhsan, ″Mustafa Sıdkî″, *TDVİ*, C. 31, s.356-357

Feneri-zâde, Muhammed Şah b. Muhammed b. Hamza el-Fenari, *Şerh el-Lugaz*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 02099, 007.

Fuzûlî Divanı, (hzl. Kenan Akyüz vd.), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1958.

GEDİK, Sadi, ″Meşreb, Baba Rahim (d.1049-50/1640-41 (1653, 1657) -ö. 1123/1711)″,*TEİS*,04.12.2013.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1084. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

GENÇ, İlhan, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, Ankara 2000.

GÜL, Kebiran, *Milli Kütüphane FB 464 Numarada Kayıtlı Şiir Mecmuası (v: 1b-109b) (İnceleme-Metin-Çeviri Yazısı)*, GaziAntep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, GaziAntep 2019.

GÜLEN, Fatma Nur, *Âbid Efendi'nin Dîvânçesi (İnceleme-Metin-Sözlük)*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

GÜLER, Mehmet, ″Hâfız Osman Efendi'nin Ferâiz Lügazları″, *CÜ, Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 39, Sayı: 1 (2015), s.181-226.

GÜMÜŞ, Nazîm, ″Nazîm, Yahya Çelebi (d.?/ö. Cemaziyelâhir 1139/Ocak-Şubat 1727)″,*TEİS,*22.11.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5123. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

GÜMÜŞ, Nevin, *Yahya Nazîm Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1992.

GÜNAY, Umay, *Aşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1986.

GÜR, Nagihan, ″Osmanlı Kültürünün Bir Zihin Haritası: Şerh-i Lugaz-ı *Râgıb*″, *Journal of Turkish Studies (Symposium in Honor of Prof. Dr. Günay Kut, Transcribing Manuscripts İnto Critical Analysis)*, Volume:5, Aralık 2016, s.57-82.

GÜRBÜZ, Mehmet, ″Hasîbî, Güzelce Rüstem Paşa-zâde Hüseyin Efendi (d.?/?-ö. 1023/1614-15)″,*TEİS,*19.09.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4456. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

GÜREL, Rahşan, *Enderunlu Vâsıf Osman Bey ve Divanı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 1999.

GÜVEN KAYA, İdris, *Selanikli Hasan Âkif (Âkif el-Mevlevî) Hayatı, Sanatı, Eserleri, Divan İncelemesi*, Kocaeli 1998.

Hacı Ahmed b. el-Menteşî Mevliden ve'l-Bursevî, *Muhtasar der-Beyân-ı Envâ-ı Dürerü'l-Elgaz*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdâî Efendi, 01825-003.

Hâcî Zeyn ed-dîn el-Attâr Alî b. Hüseyin el-Ensârî[ö. 1403], *İhtiyârât-ı Bedî'î*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 1802/3.

Halvânî, Şihübüddin Ahmed b. İsmail, *Halvetü'r-Rez fi Halli'l-Lugaz*, Millet Kütüphanesi, A.E. Arabi, 04419/2.

HANNA, Fahuri, *Divan-ı İmrü'l-Kays*, Beyrut: Dârü'l-Cil, 1989.

Hasan Kadı-zâde Yahyâ Saib b. Atâullâh, *Risâle fî Lüğazi'l-Kelâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 02751-005.

Hatîbî, *Tezkire-i Şuarâ-yı Bağdad*, (hzl. Mehmet Akkuş), Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008.

HORATA, Osman, ″Edîb, Halepli (d.?/?-ö. 1161?/1748?)″, *TEİS*, 14.02.2015..http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7108. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

Hulal-i Mutarraz der-Fenni Muamma ve Lugaz, Konya Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, Bölge Yazma Eserler, BY0002218/11.

Hüsrev-zâde, *Şerhu't-Târihi'l-Arabî alâ Vetîretü'l-Luğaz*, Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah, 02061-001.

İbn Manzur, Ebû'l-Fadl Muhammed b. Mükerrem, *Lisânü'l-Arab*, C.4, 3. Baskı, Dâru Sâdir, Beyrut, 1994.

İbn Miskeveyh, Ebû Ali b. Muhammed b. Ya'kub el-Hazîn el-Bağdâdî, *Tercümetü'l-Lüğaz-ı Kabis,* Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı, 01562.

İbn Sellûm, Abdürrezzak b. Muhammed b. Ali, *Es-Subhu'l-Celî ala Luğazi'l-Âmilî,* Süleymaniye Kütüphanesi, Kasideci-zâde, 00679-009.

İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed, *Lisânü'l-'Arab,* Dâr-u İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabi, Beyrut 1999.

İbrahim Cûdî Efendi, *Lügat-ı Cûdi*, (hzl. İsmail Parlatır vd.), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

İmâdüddîn Muhammed b. Muhammed el-Kirmânî, Rubâiyyat, *Lugaziyyat ve Muammayat*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, 04216-023.

İNCE, Adnan, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı (Tenkitli Basım*), YÖK Matbaası, Ankara 1994.

İNCE, Adnan, *Tezkiretü'ş-Şuarâ, Sâlim Efendi*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2005.

İSEN, Mustafa vd. , *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2002.

İSEN, Mustafa vd., *Sultanların Şiirleri Şiirlerin Sultanları*, Kapı Yayınları,1. Baskı, İstanbul, 2012.

İSEN, MUSTAFA, ″Kansu Gavrî, El-Eşref Kansu El-Gavrî (d.?/?-ö. 922/1516) ″ *TEİS*, 03.02.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1499. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

İSEN, Mustafa, *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.

İshak Hocası Ahmed b. Hayr ed-dîn Ahmed Güzelhisârî [ö. 1708], *Şerh-i Lugaz-ı Arabî*, Kahire-Mısır, Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Talat 63.

İshak Hocası Ahmedî, *Sandukatü'l-Ma'ârif*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 2649/002.

İshak Hocası, Şemseddin Ahmed b. Hayreddin el-Güzel-Hisârî el-Aydınî, *Şerh-i Lugaz-ı Fârisî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00618-008.

İshak Hocası, Şemseddin Ahmed b. Hayreddin el-Güzel-Hisârî el-Aydınî, *Şerh-i Lugaz-i Kalem*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00618-005.

İshak Hocası, Şemseddin Ahmed b. Hayreddin el-Güzel-Hisârî el-Aydınî, *Şerh-i Lugaz-i Verd*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00618-006.

İshak Hocası, Şemseddin Ahmed b. Hayreddin el-Güzel-Hisârî el-Aydınî, *Şerh-i Lugaz-ı Acem*, Süleymaniye Kütüphanesi, Giresun Yazmalar, 000179-002.

İSLAMOĞLU, *Himmet-zâde Abdullah (Abdî), Hayatı, Eserleri ve Divan-ı Nu'ût'u*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları (Türk-İslam Edebiyatı) Anabilim Dalı, Ankara 2003.

İsmâ'il Erzurûmî, (Müstensih: İbrahim Çelebi), *Şerhu Risâleti'l-Lugazîye*, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 6584/1.

İsmâ'il Hakkî b. Mustafâ Bursavî [ö. 1725], *Tasavvûf ve Lugaz Şerhi*, Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 5845/1.

İSPİRLİ, Serhan, *Subhi-zâde Feyzî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Hamsesi (İnceleme-Tenkidli Metin)*, 3.c, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Doktora Tezi, Erzurum 1997.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi [ö. 1890], *Mecmû'a-i Eş'âr ve Münşeat*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 4059/15.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendi [ö. 1890], *Mecmû'a-i Eş'âr*, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 497.

Kâdî Asker Şerîf Mehmed Mollâ Efendî [ö. 1890], *Mecmû'a-i Fevâ'id*, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 1361.

KAHRAMAN, Bahattin, *Arşî Divânı'nın Tenkitli Metni*, (2C) C.2, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 1989.

KAHRAMANOĞLU, Kemal, *Sâmî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 1995.

Kal'î Mecdüddin İsmâil, *Râhatü'l-Fikr fî Hall Lugazi'l-Kamer*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, 00799-018.

KAPLAN, Yunus, ″Hüdâyî, Okçu-zâde Hüdâyî (d.?/?-ö. 978/1571-72)″, *TEİS*, 13.02.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1581. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KARACAN, Turgut, *Bosnalı Alaeddin Sabit Divan*, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991.

KARAGEÇEN, Ömer Ali, XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (v.1b-206a) (İnceleme-metin-Çeviri Yazısı-İndeks), KahramanMaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, KahramanMaraş 2019.

KARAHAN, Abdülkadir, ″Enverî, Evhadüddin″, *TDVİA*, XI, İstanbul, 1995, s.267-268. https://islamansiklopedisi.org.tr/enveri-evhaduddin. [Erişim Tarihi: 15.12.2019].

KARAHAN, Abdülkadir, ″Fuzûlî [ö. 1556] ″, *TDVİA*, XIII, İstanbul, 1996, s.240-246.

KARAMAN, Bahattin, *Nâlî ve Dîvân'ı*, Kömen Yayınları, 1. Baskı, Konya 2010.

KARASOY ve Yakup, YAVUZ, Orhan, *Âşık Ömer Divanı*, Konya Büyük Şehir Belediyesi Kültür Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2015.

KARASOY, Yakup, *Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

KARAVELİOĞLU, Murat A. , *Mecmû'a-i Kasâ'id-i Türkiyye*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

KARLITEPE, Mustafa, *Kelâmî Dîvânı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.

Karsî Ali Efendi, *Risâle Fi'l-Lugaz*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, 014441-010.

KAYA, Bayram Ali, ″Necâtî Bey [ö. 1509] ″, *TDVİA*, XXXII, İstanbul, 2006, s.477-478.

KAYA, Doğan, *Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007.

KAYA, Hayrullah, ″Âbid [ö. ?], Zeynelâbidîn (d.?/?-ö. ?/19. yy)″, *TEİS*, 17.02.2015. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=7144 [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KAYAOKAY, İlyas, ″15. Asır Şâirlerinden Sücûdî ve Şiirleri″, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1 (2018), s.203-244.

KESİK, Beyhan, ″Acam Kılıcı Seyfî Mustafa Efendi-zâde Mehmet Behcet Efendi [ö. 1755]″,*TEİS*,15.04.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2479. [Erişim Tarihi: 18.01.2020]

KESİK, Beyhan, ″Fevzî, Mustafa Fevzî Efendi (d.1080/1669-70 -ö. ?/?)″, *TEİS*, 21.08.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4074. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KESİK, Beyhan, ″Feyzî, İbrahim Feyzî Efendi (d.?/?-ö. 1136/1723-24?)″, *TEİS*, 21.05.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2703. [Erişim Tarihi: 20.01.2020] [Erişim Tarihi: 18.01.2020]

KESİK, Beyhan, ″Ref'et, Abdullah Ref'et Bey (d.?/?-ö. 1157/1744-45)″, *TEİS*, 09.05.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2656. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KESİK, Beyhan, ″Seyyid Ebûbekir Celâlî Efendi (d.?/?-ö. 1233/1817-18)″, *TEİS*, 17.04.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2508[Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KILIÇ, Ahmet, ″Kudsî, Şumnulu (d.?/?-ö. ?/19. yy)″, *TEİS*, 28.03.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2200. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KILIÇ, Ahmet, *Kudsî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Edebiyatı Bölümü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2010.

KILIÇ, Filiz, ″Adlî, Gazi Mustafa Paşa-zâde İbrahim Bey (d.?/?-ö. ?/?)″, *TEİS*, 22.02.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1702. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KILIÇ, Filiz, *Meşâirü'ş-Şuarâ (İnceleme- Metin)*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 1. Baskı, (3C) C. 3, İstanbul, 2010.

KILIÇ, Muhammed Tayyib, ″Bir Fıkıh Edebiyatı Türü Olarak Elgâz-ı Fıkhiyye (Fıkıh Bilmeceleri)″, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, Sayı 1 (2015), s.35-98.

KILIÇ, Müzahir, *Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum 1998.

KILIÇ, Yasin, *Râtib Ahmed Paşa Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1996.

KIRIKTAŞ, Yılmaz, *Nâci Ahmed Dede Dîvânı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2001.

Kitâb-ı Lugaz, Fransa, Fransa Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Regius.

Koca Râgıb Paşa, *Şerh-i Lugaz-ı Râgıb*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY03566.

KOCABEY, S edat, *Osman Nuri Paşa Dîvânı*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2014.

KOÇOĞLU, Turgut, *Şefîk-nâme, Şefîk-nâme Şerhi ve Edhem ü Hümâ Mecmuası*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2004.

KORO, Hüseyin, *Abdülmâlik Hilmi Divanı ve Dil Özellikleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015.

KÖKSAL, M. Fatih, *Eski Türk Edebiyatında Tenkit ve Teori*, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012.

KÖKSAL, M. Fatih, ″Riyâzî, Memi Şâh (d.?/?-ö. 953/1546/47)″, *TEİS*, 05.09.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=332. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KÖKSAL, M. Fatih, ″Sürûrî/Surûrî, Sürûrî-i Acem, Sürûrî-i Şarkî (d.?/?-ö. ?/?)″, *TEİS* ,19.09.2013.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay &detay=574. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KÖKSAL, M. Fatih, ″Sa'yî, Mustafa (d.?-ö. ?)″, *TEİS*, 19.09.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=578. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat, *Edebiyat Araştırmaları 1*, Ötüken Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul, 1989.

KURTOĞLU, Orhan, ″Nuri Osman, Hanyevî (d.1181/1767-ö. 1230/1815)″, *TEİS*, 20.09.2013.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay& detay=591. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KURTOĞLU, *Orhan, Bosnalı Âsım Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Kültür Eserleri Dizisi, Ankara, 2018. https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208667/bosnali-asim--divani.html. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KURTOĞLU, Orhan, *Lebîb Dîvânı (İnceleme-Tenkitli etin-Sözlük)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2004.

KUT, Günay, ''Mecmua'', *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergah Yayınları, C.6, İstanbul, 1986.

KUTLAR, Fatma sabiha, ″Muazzam Han (D.1257-8/1842- ö. 1335-6/ 1917) ″, *TEİS,* 16.08.2017.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay& detay=7826. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

KÜÇÜK, Sabahattin, *Antakyalı Münîf Dîvânı*, Kültür bakanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Leyla Hanım [ö. 1847], *Divan-ı Leyla Hanım*, Şirket-i İraniye Destgahı, İstanbul 1882.

Lugat-ı Mizah, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 80/6.

Lugaz Risâlesi, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 03656-009.

Lugaz, (Müstensih: Mehmed Rifat Gözcüzade), Milli Kütüphane, Tokat İl Halk Kütüphanesi, 60 Hk 18/9.

Lugaz, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, V3205/17.

Lugaz-ı Fârisî, (Müstensih: Ahmed Halil), Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00618-004.

Lugazlar Kitabı, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzum, AEMnz719.

Lugazlar Mecmuası, Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî Manzum, AEMnz718.

Lugazların Halli Usulünü Bildiren Bir Risâle, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 03785-024.

Luggat Osmanlıca Türkçe Sözlük, https://www.luggat.com/index.php#ceviri. [Erişim Tarihi: 06/01/2020].

Lügaz-ı Zübde, Âmilî Bahâ'eddin Muhammed b. Hüseyin b. Abdussamed el-Âmilî, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmâil, 00750-002.

Lüğaz, El-Birgivî, Muhyiddin Muhammed b. Pir Ali el-Hanefi , Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 00463-007

MACİT, Muhsin, *Nedim Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997.

MANSUROĞLU, Mecdut, *Mevlânâ Celâleddin Rûmî'de Türkçe Beyit ve İbareler*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1954, s.207-220.

Masraf-zâde, Mehmed Şefîk b. Ahmed b. el-Hâc Muslî er-Rûmî, *Lüğaz Şerhi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, 00472.

Mecmû'a, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, H.1073.

Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi , 34 Sü-Tarlan 69/4, v/58b.

Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâ'id, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken Halk Kütüphanesi, 06 Hk 13/1.

Mecmû'a-i Eş'âr, İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, H.1980.

Mecmû'a-i Eş'âr, Milli Kütüphane, Ankara Adnan Ötüken Halk Kütüphanesi, 06 Hk 3757/3.

Mecmû'a-i Lugaz, Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 774.

Mecmûa-i Eşar ve Fevâid, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 58/1.

Mecmûa-i Eşar ve Fevâid, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 61/1.

Mecmû'a-i Eşar ve Fevâid, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Giresun İl Halk Kütüphanesi, 28 Hk 3648/6.

Mecmû'a-i Eşâr ve Gazeliyât, Millet Kütüphanesi, AE Mnz 654.

Mecmû'a-i Eşâr, Millet Kütüphanesi, A. E. Manzum, AE Mnz 652.

Mecmû'a-i Münşeat ve Fevâid, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, KHK, 3753/01.

Mehmed Emîn Efendi, *Hikâyât-ı Ashâb-ı Kehf*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 94/2.

Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (hzl. Nuri Akbayar), C5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi, Meydan Yayınevi, C.8, İstanbul 1972.

Muallim Nâci, *Lügat-ı Nâcî*, (hzl. Ahmet Kartal), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

Muammeyât ve Lugaz, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 00052-005.

Muammeyât ve Lugaz, Süleymaniye Kütüphanesi, Yahay Tevfik, 00310M-002

Muhammed b. Ömer b. Osmân Darendî [ö. 1739], *Tefsîru Kavlihi Taâla ''Ma Enzelna Aleyke'l-Kur'âne li Teşka İlla Tezkire*'', Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 611/9.

Muhammed Bahit el-Mutii, *Risâletü Halli'r-Remz'a'n Muamma'l-Luğaz*, Süleymaniye Kütüphanesi, Ali İhsan Yurt, 00127.

(Müstensih) Muhammed b. Ahmed el-Konevî, *Mukaddime fi Lügazi'l-İrâb*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 05146.

Muhammed Zihni, *Fıkıh Bilmeceleri*, (Sadeleştiren: İbrahim Halil Can), Bahar Yayınları, İstanbul.

MUM, Cafer, *Halebli Edîb Dîvânı (İnceleme - Tenkitli Metin - İsimler Sözlüğü)*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, (C2) C.1, Ankara, 2004.

Mustafa el-Ahıskavî, *Lugaz-ı Kâle*, Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi, 02189/13.

Mustafa Safâyî Efendi, *Tezkire-i Safâyî (Nuhbetü'l-Âsâr min-Fevâidi'l-Eş'âr) (İnceleme-Metin-İndeks)* (hzl. Pervin Çapan), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

MUTLU, Serpil, *Milli Kütüphane 06 HK 578, 06 HK 951 Numaralarında Kayıtlı Mecmuaların MESTAP Projesine Göre Sistemetik Tasnifi*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir 2014.

Müderris-zâde Sadullah İzzet [ö. 1855], *Divân-ı Sadullah İzzet*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz 287.

Müstakim-zâde, Süleyman Sadeddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî, *Şerh-i Lugaz-ı İsm-i Celâl*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00625-017.

Müstakim-zâde, Süleyman Sadeddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî, *Lugaz-i Selâm*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 00625-016.

Mütercim Ahmed Asım Efendi, *El-Okyânûsü'l-Basît Fi-Tercemeti't-Kâmûsu'l-Muhît*, (hzl. Mustafa Koç; Eyüp Tanrıverdi), C.3, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s.2531-2532.

Mütercim Asım Efendi, *Tıbyân-ı Nâfi der-Terceme-i Burhân-ı Katı*, (hzl. Mürsel Öztürk; Derya Örs), Ankara, 2000.

Nâbî Yusuf b. Mustafa b. Mahmûd er-Ruhâvî, Lugaz-ı Harf-i Ayn, Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı, 03289.

Necatî Bey Divanı, (hzl. Ali Nihat Tarlan), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1963.

Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin ve Tıpkı Basım), (hzl. Hüseyin Akkaya), Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyatleri Bölümü, (2C) C. 2, 1996.

Ni'met-Allâh b. Ahmed b. Kâdî Mübarek Rûmî [ö. 1561], *Lugaz*, Musul-Irak, Mektebetü'l-Evkâfi'l-Amme Türkçe Yazmaları, Medrese-i Câmi'in-Nebî Şit 18/11.

NUR DOĞAN, *Muhammed, Şeyhülislâm Esad ve Divanı*, MEB Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 1997.

Nureddin Muhammed b. Muhammed b. Yahya Buhârî Avfî, *Lübâbü'l-elbâb*, (ed. Edward G. Brown, Mirza Muhammed), Leiden : E. J. Brill; London: Luzac & Co., 1.c, 1906,

OKÇU, Naci, Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlîli ve Divânın Tenkidli Metni), (2C) C. 2, Kültür Bakanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1993.

OKÇUOĞLU, Aygül, *Millet Kütüphanesi 567 Numaralı Lügaz Mecmuası (Metin-İnceleme)*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

OKMAK, Özgür, *Ahmed Bâdî Dîvânı (Metin-İnceleme)*, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2008.

OKUMUŞ, Sait, *Nebzî Divanı (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.

OKUR, Hüseyin, ″Fıkıhta Bir Anlatım Yöntemi Olarak Lugaz″, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 42 (2016), s.1904-1914.

OKUYUCU, Cihan, *Cinânî (Hayatı Eserleri Divanının Tenkidli Metni)*, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1994.

ÖKSÜZ, Yılmaz, *Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi (İnceleme-Metin)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Programı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2010.

ÖNGÖREN, Reşat, ″Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî″, *TDVİA*, C. 19, Ankara, 2004, s.441-448.

ÖNTÜRK, Tolga, ″Türk Edebiyatında Muamma ve Sürûrî'nin 'Şerh-i Muammeyât-ı Mîr Hüseyin' Adlı Eseri″, *Türük -Uluslar Arası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl:5, Sayı:11, 2017, s.222-239.

ÖZAVAR, Süreyyâ, *Dâniş Mehmed Bey, Hayatı, Sanatı ve Dîvânı*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1993.

ÖZDİNGİŞ, Vicdan, *Sabîh, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, C. 1, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 1998.

ÖZEN, Vahit, *Nâfî Divânı –İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2010.

ÖZEROL, Nazmi, ″Tevfîk, Seyid Yahyâ Efendi (d.1128/1716-ö. 1205/1791)″, *TEİS*, 16.05.2013.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=41. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

ÖZTOPRAK, Nihat, ''Himmet-zâde Abdî'nin Dîvân-ı Lugazı'', *Essays In Memory Hazel E. Heughan*, (Editör: İsmail E. Erünsal), *Hazel E. Heughan Educational Trust Publicxation*: 1, Edinburg, 2007, s-145-175.

ÖZTÜRK FİDAN, Gülşah Gaye, *Mevlânâ Müzesinde Bulunan Bir Mevlevî Şiir Mecmu'ası (Mecmu'a-i Eş'âr)*, GaziAntep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, GaziAntep 2006.

ÖZTÜRK, Gülsüm, *İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı BEL_Yz_O0092 Numaralı Şiir Mecmuası (1a-85a) ve Mestap Tablosu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2019.

ÖZTÜRK, Mürsel, ″Edîb Sâbir″, *TDVİA*, X, İstanbul 1994, s.425. https://islamansiklopedisi.org.tr/edib-sabir. [Erişim Tarihi: 15.12.2019].

PALA, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, 22.Baskı, İstanbul, 2012.

PİLAV, Salim, ″Âkif Paşa (d.1202/1787-ö. 1261/1845)″, *TEİS*, 21.11.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=1003. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

POLAT, Fatih, *Râmiz Mehmed Efendi Dîvânı(Edisyon-Kritik-Metin-İnceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2003.

POYRAZ, Yakup, *Seyyid Mehmed Efendi(Hâkim) Yaşamı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı Üzerine Bir Araştırma(İnceleme-Metin)*, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun 2008.

Râgıb, Koca Mehmet Paşa [ö. 1763], *Münşeât*, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 85/1.

Râşit, Azmî-zâde [ö. 1767], *Lugâziyyât*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu, 34 AE Mnz 169.

Reşid Çelebi, Rüşdi-zâde, *Lugaziyyât-ı Rüşdî eş-Şehîr Rüşdi-zâde*, Millet Kütüphanesi, AE Mnz 169, v.1-14.

Reşîd, *Mecmû'a-i Lugaz*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 3191.

Reşîd, *Mecmû'a-i Lugaz*, Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 2771.

Rıdvan b. mehmed Rûmî, *Lugaz*, New Jersey-Amerika Birleşik Devletleri, Princeton Üniversitesi Türkçe Yazmaları, Garret Collection Yahuda Series Ottoman Turkish 1499Y.

Risâle Fi'l-Lugaz, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 06461.

Risâle-i İlm-i Muammâ ve Marfet-i Lugaz, Millet Kütüphanesi, A.E. Farsça, 0517-21.

Risâletü'd-Duhaniye, (Müstensih: Mustafa b. Ahmed), Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 610/2.

Risâletün fî Luğazi'l-Yunâniyyîne, (Müstensih: Şihab el-Harrâfî), Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 03688-015.

Sa'dî Müşerref ed-dîn Ebû Abd-Allâh Şirâzî, (istinsah: 1804), *Külliyat*, Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz B 594.

SAFA, İsmail, *Huz Ma Safa*, İstanbul, Alem Matbaası Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1.Kısım, 1308.

Salâhî, Abdullah Selâhaddin b. Muhammed Abdulaziz el Uşşâkî el-Halvetî, *Lugaz Metni ve Şerhi*, Süleymaniye Kütüphanesi, Uşşâkî Teknesi, 00300-010.

SARAÇ, M. A. Yekta, ″Muamma ve Divan Edebiyatındaki″, Seyri, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 27, Yıl: 1997, s.297-308.

SARIKAYA, Erdem, *Ebûbekir Celâlî Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin-İnceleme)*, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

SELÇUK, Bahir, ″Şehdî, Mustafa Efendi (d.?/?-ö. 1140/1727)″, *TEİS*, 05.05.2013. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=34. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

SELÇUK, Engin, *Hasmî Divanı (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2007.

SEVGİ, Ahmet, ″Latîfî [ö. 1582] ″, *TDVİA*, XXVII, Ankara, 2003, s.111-112.

SEZEN GÖNENÇ, Cevriye, *Âşık Tarzı Türk Şiirinde Muamma ve Lugaz*, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

SEZEN, Gülşen, *Mustafa Sıdkî Efendi Dîvânı Transkripsiyonlu Metin-Edebî İnceleme*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010.

SEZGİN, Birgül, *Erzincan İl Halk Kütüphanesindeki 1492 Numaralı Nazire Mecmuası (İnceleme-metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2015.

Sıdkî Mustafa Efendi, *Lügaz Mecmuası*, (Müstensih: el-Hâc Ahmed Efendi İmam-zâde Kastamonî), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY01657.

Sıdkî Mustafa Efendi, *Lügaz-ı Türkiyye,* (Müstensih: ?), Süleymâniye Kütüphanesi, Esad Efendi 03512 / 003.

Sıdkî Mustafa Efendi, *Mecmû'a-i Eş'âr ve Fevâid (Mecmû'a-yı Hafîza),* Millet Kütüphanesi, AE Mnz 567.

Sıdkî Mustafa Efendi, *Terceme-i Verdiye Hesâb-ı Cevheriyye,* İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, TY06845.

SOLMAZ, Süleyman, *Ahdî ve Gülşen-i Şuarâsı (İnceleme- Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2015.

Sultân Murâd'un Şeyhlerinden Su'âl Buyurdukları Es'iledür, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Ali Nihat Tarlan, 34 Sü-Tarlan 159/4.

Suyûtî, Ebu:'l-Fazl Celâleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Muhammed el-Kâhirî el-Hudayrî, *el-Mesâilü'l-Luğaziyye ve'n-Nübezü'l-Fıkhiyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Carullah, 2068-022.

Suyûtî, Ebû'l-Fadl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr, *el-Muzhir fî Ulûmi'l-Luga ve Envâihâ* (Thk: Fuad Ali Mansur), 1. Baskı, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, C. 1, Beyrut, 1998.

SÜER, Fatih Ramazan, *Sivas Ziya Bey Yazma Eserler Kütüphanesindeki 6457 Numaralı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2012.

ŞENGÜN, Necdet, *Nazîr İbrahim ve Divanı (Metin-Muhteva-Tahlil)*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir 2006.

ŞENÖDEYİCİ, Özer, *Kilisli Ebû Bekir Vahîd Divaçesi*, Kömen Yayınları, 1. Baskı, Konya 2012.

Şerefeddin Ali b. Muhammed el-Pezdevî, *Hulel-i Mutarraz der Fenn-i Muammâ ve Lugaz*, Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa, 00904.

Şerefüddin Mahdûm Ali b. el-Yezdî er-Râzî, *Müntehab Hülel-i Mutarrez der-Fenn-i Muamma ve Lüğaz*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Beşir Ağa (Eyüp), 00163.

Şerefüddin Mahdûm b. Ali el-Yezdî er-Râzî *Hall-i Mutarrez der-Fenn-i Muammâ ve Lüğaz*, Süleyman Kütüphanesi, Kadı-zâde Mehmed, 00381.

Şerefüddin Mahdûm b. Ali el-Yezdî er-Râzî, *Hulletü'l-Mutarraz fî-Fenni'l-Muammâ ve'l-Lugaz*, Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 04256.

Şerhu Ebyâti'l-Attâr, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, KHK, 3136/09.

Şerhu'l-Lugâz, Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe yazmaları, Ms. or. oct.2519.

Şerhun Kasidetün Nûniyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 01392-003.

Şerhü Ebyâti'l-Attar, (Müstensih: Mustafa b. İsmail), Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 3136/9.

Şihâb Efendi, *Risâle Fî Lugaz Nahvî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 01836-21.

ŞİMŞEK, Kadriye, *Ferîdûn Divanı (Transkripsiyonlu Metin)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2002.

ŞİMŞEK, Kadriye, *Ferîdûn Dîvânı*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2002.

Tâceddin Ebu'l-Hasan Yahyâ b. Ebû Ali Mansûr b. Cerrâh, *Risâle fî Halli'l-Lugaz*, Süleymaniye Kütüphanesi, Murad Molla, 01826-004.

Tahirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı*, (hzl. Kemal Edip Kürkçüoğlu), İstanbul, 1973.

Takiyüddin el-Makrîzî, Ebu'l-Abbâs Takiyüddin Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir el-Makrîzî el-Hüseynî el-Âbîdî, *el-İşâre ve'l-Îmâ fi Hall Lugazi'l-Mâ*, Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Efendi, V3195/15.

TALA, Murat, ″Arap Şiirinde Lügaz ve Muammânın Yapısı: İbnü'l-Fârız'ın Dîvân'ına Teorik Bir Bakış″, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, Sayı: 2, Volume/22, Aralık 2018, s.939-967.

TANKUŞ, Mustafa, *Ârif Süleyman Dîvânı (Hayatı, Eserleri ve Dîvânı)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.

TANYILDIZ, Ahmet, ″Yûsuf, Devletoğlu Fakîh Yûsuf Çelebi (d.798 ?/1395-96 ?-ö. 906/150001)″,*TEİS*,30.10.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4872.[Erişim Tarihi: 20.01.2020]

TARLAN, Ali Nihat, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992.

TARLAN, Ali Nihat, *Necati Bey Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992.

TAŞ, Hakan, *Vahyî Divanı ve İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2C., İstanbul 2004.

TATCI, Mustafa, *Üsküdarlı Muhammed Nasuhi ve Divanı*, Kaknüs Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2004.

Tavizü'l-Âşıkîn, Özbekistan Fenler Akademiyası Ebu Reyhan Birunî Adındaki Şarkşinaslık Enstitüsü Kolyazmalar Fondı, Envantör No: 7443;

TAVUKÇU, Orhan Kemal, *Dede Ömer Rûşenî Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni*, https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78365/dede-omer-ruseni-divani.html. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

Tayyar-zâde Ata, *Osmanlı Saray Tarihi*, Tarih-i Enderûn (hzl. Mehmet Arslan), 4.c Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2010.

TEKİN, Ahmet, ″Molla İsâm ve Manzûmetü'n-Nahviyye Adlı Eseri″, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:12, Sayı:38, 2019, s.1-20.

TEKİN, Feridun, ″Âgehî Divânı, Ta'vizü'l-Âşıkîn'in monografik Tavsifi″, *Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 2 Issue: 3, Summer, 8/2016, 193-230, v.276a; 273b.

TEKİN, Feridun, ″Üveysî Veysî Cehân (d.1192/1779- ö. 1260/1845)″ *TEİS*, 31.12.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=6450. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

Tevfîk, Seyid Yahyâ Efendi, *Eş'âr*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, 3403.

Tevfîk, Seyyid Yahyâ Efendi, *Dîvân*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T5797.

The Cambridge History of İrani, Vol. III. (2), P.1179.

TOKMAK, A. Naci, ″İbn Yemîn-i Tuğrâî″, *TDVİA*, XX, İstanbul, 1999, s.448-449. https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-yemin-i-tugrai [Erişim Tarihi: 15.12.2019].

TOPARLI, Recep ve ÇÖĞENLİ, Sadi, *Divan-ı Halim Giray*, 2. Baskı, Erzurum 1992.

TOZLU, Musa, *Ebûbekir Sâmî Paşa Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2005.

TULUM, Mertol, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

TURGUTLU, Mehmet, *Enderûnlu Halîm Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2008.

TÜRK, Hamdi Taner, *Harput Kaynaklı Bir Cönk Üzerine (İnceleme-Metin)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2019.

TÜRKOĞLU, Eren, *Reşit Efendi'nin Divan-ı Lügaz'ı (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

UĞURLU ARSLAN, Mustafa, *Diyârbekirli Kâmî ve Dîvânı*, Dün Bugün Yarın Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008.

ULUOCAK, Mustafa, *Çeşmi-zâde Reşîd Divanı İnceleme ve Tenkitli Metin*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1998.

USTA, İbrahim, *Arap Literatüründe "Luğaz/Elğâz" Kültürü, The Journal of Academic Social Science*, Volume 2/1, Summer 2009, s.89-99.

UZUN, Mustafa, ''Mecmû'a'', *TDVİA*, C. 28, Ankara 2003.

ÜNLÜ, M. Şahabettin, *Ubeydî Hayatı-Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Edebiyatı Programı, Doktora Tezi, İstanbul 1991.

Vânî, *Kasîdetu'l-Hilye*, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, Diyarbakır İl Halk Kütüphanesi, 21 Hk 611/9.

VANLIOĞLU, Mehmet; ATALAY, Mehmet, *Edebiyat Lügati*, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum, 1994.

VARIŞOĞLU, Mehmet Celal, *Hâtem Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Divanı'nın Tenkitli Metni ve İncelemesi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1997.

YAĞCI, Ömer Gökhan, *Mehmed Şerif Divanı (İnceleme-Metin)*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale 2006.

YALÇIN, Erdal, *XIX. Yüzyıla Ait Bir Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin-Çeviri yazısı-İndeks)*, Kahramanmaraş Sütçü İmasm Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, KahramanMaraş 2017.

YAŞAR, Önder, *Muhyî-i Gülşenî [ö.1604] (İnceleme-Metin)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul 2019.

YATMAN, Mustafa, *Osman-zâde Tâib Divanı'ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1989.

YAVUZ, Beytullah, *Milli Kütüphane Adnan Ötüken Koleksiyonu 06 HK 984'te Kayıtlı Mecmû'a-i Eş'âr (Vr.1-135)(İnceleme-Metin)*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya 2018.

YEKBAŞ, Hakan, ″Feyzî, Halil (d.1208/1793-ö. 1306/1889)″, *TEİS*, 03.04.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2347. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

YEKBAŞ, Hakan, ″Niyâzî, Mehmed (d.?-ö. 1288/1871)″, *TEİS*, 25.05.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2802. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

YEKBAŞ, Hakan, ″Râgıb, Hacı Mehmed Râgıb (1200/1786- ö. 1264/1848) ″, *TEİS*, 13.06.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=3110. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

YEKBAŞ, Hakan, ″Râşih, Mehmed Sa'îd (d. ?/ ?-ö. 22 Safer 1190/12 Nisan 1766) ″, *TEİS*,16.05.2013.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=42. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

YEKBAŞ, Hakan, ″Zîver, Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd (d.1227/1812 -ö. 1290/1873)″, *TEİS*,18.03.2014.http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2078. [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

YEKBAŞ, Hasan, ″Cesârî, Hasan (d.?/?-ö. 1245/1829)″, *TEİS*, 24.03.2014. http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2155 [Erişim Tarihi: 20.01.2020]

YENİKALE, Ahmet, *Sünbül-zâde Vehbi Divanı*, Kültür Eserleri Dizisi 514, Ankara, 2017.https//ekitap.ktb.gov.tr/TR-196833/sunbulzade-vehbi-divani.html [Erişim Tarihi: 04.02.2020]

YILDIRIM, Ali, *Kâmî Dîvânı (Edirneli Efendi Çelebi)*, MEB Yayınları, 1. Baskı Ankara 2009.

YILDIZ, Seyhan, *XVIII. Yüzyıl Divan Şâiri Şâkir Hayatı, Eseri, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkidli Metni*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2002.

YILDIZDAĞ, Gülay, *Ziya Bey Kütüphanesindeki 6709, 6712, 6767 Nolu Cönkler Üzerine Tetkik*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Halk Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sivas 2010.

YILMAZ, Salih, *Câzib Divanı İnceleme, Metin*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

YILMAZ, Ülkü, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: T1532'de Kayıtlı Şiir Mecmuası (İnceleme-Metin), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Sivas 2018.

YILTER, Sait, *Mecmû'a-i Kasâ'id ve Gazeliyyât (Mecmû'a-i Devâvin), (Hâlet Efendi Mülhakı, Süleymaniye Kütüphanesi No: 245) (İnceleme-Metin-Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2006.

YURTTAŞ, M., Nurullah, *Feyzî Halil Bey Divânı, Hayatı, Edebî Şahsiyeti, Eserleri ve Divânı'nın İncelemesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2007.

YÜKSEL, Mehmet, *Süleymaniye Kütüphanesi 34SÜ TARLAN 80/5 Numaralı Şiir Mecmuası (129b-203a)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018.

Zîver (Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd), *Divân-ı Zîver*, İstanbul Üniversitesi, Türkçe Yazmalar Kataloğu, T1579.

Ziver Beg Tırnakçı-zâde Mehmed Sa'îd [ö. 1873], *Eş'âr*, (Müstensih: Rıdvan-zâde Mehmed Tevfik b. Nazmî), Mili Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 3381.

Ömer

ıtri

MECMÛ'A-YI HAFÎZA'DA YER ALAN ŞAİRLER DİZİNİ

A

ʿAbbās Efendi-zāde Emīn Aġa 625
ʿAbdī ... 191, 192, 267, 330, 331, 468, 469, 566, 567, 576, 587
ʿĀrif 276
ʿĀṭıf 306, 321, 410, 413, 414, 415, 511, 513, 514, 528, 529, 585, 586
ʿ***Azmi*** 192

C

Cāmī 280

E

Elçi-i ʿAcem Nāmī Ḫān 605
Emīn 626
Esʿed 293, 350
Esʿedī 505
Esīrī 441, 464, 562

F

Faṣīḥ 526
Fennī .. 197, 198, 224, 225, 226, 228, 252, 253, 255, 257, 258, 259, 260, 301, 302, 303, 348, 387, 388, 389, 391, 393, 423, 424, 452, 453, 454, 455, 457, 459, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 499, 500, 525, 544, 545, 550, 551, 575, 576, 584, 585
Ferdī 210, 352, 364, 374, 459, 502, 593, 598, 599
Fevzī 565, 566
Feyżī 548, 549

G

Ġubārī 190, 191

H

Ḥāfıẓ 571, 572
Ḥanīf 169, 322, 608
Ḥaşmet 304, 305, 526
Ḥilmī 190, 195, 196, 207, 208
Ḥulūṣī 386
Ḥüsnī 427

I

ʿIṭrī 263, 264

İ

İmām Fā'iż Efendi-i Eyyūbī 321
ʿİzzet Pāşā 407, 471, 473, 518, 566
ʿİzzī 276, 277, 278, 475, 476, 519, 521

K

Ḳā'il 233
Kāmī 234, 273, 411, 467, 473, 591, 604, 606, 607
Ḳara Çelebi-zāde Dervīş Efendi 609
Kelāmī 217, 218
Kelīm Eyyūbī 486
Ketḫüdā Beg 610

L

Lāmiʿī .. 201, 334, 335, 385, 443, 446, 447, 449, 563, 564
Lebīb 320
Luṭfī 192, 193, 194, 217, 554, 555, 556, 574

M

Maḥtūmī 323, 324
Muḥammed Esʿad 607
Murādī 597, 598
Murtazâ ez-Zebîdî 1
Münīf 411, 412
Müstaḳīm-zāde 231, 261, 586

N

Nāʿlī 568
Nābī 204, 205, 206, 343, 501, 502, 561, 573, 581, 604, 607
Nāfiʿ 260, 261, 270, 271, 305, 306, 397, 398, 405, 406, 426, 427, 483, 504
Nālī 379, 380
Nāmī 606
Naẓīfī 560, 561
Naẓīm 203, 393, 394, 401, 402, 469, 470, 489, 582, 583, 599
Nedīm 324, 428

Nermī . 262, 263, 278, 279, 280, 283, 311,312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 427, 477, 485, 486, 507, 508, 522, 523, 524, 533, 535, 537, 538, 539, 568, 569, 570, 590, 591, 592, 593
Nesīb 395
Nevres 400, 401, 608, 617
Neylī 168, 272, 273, 349, 350, 466

Ö

ʿÖmer 556

R

Rāmī 232, 233
Rāsiḫ 270, 287, 378, 379
Rāşidī 404
Reʾfet 335, 336
Remzī 198, 351, 564, 565, 578, 584
Resmī 234, 264, 265, 266, 287, 468, 508
Reşīd ... 168, 169, 170, 172, 173, 175, 178, 180, 183, 235, 237, 247, 325, 396, 429, 430, 432, 433, 434, 436, 439, 482, 483, 486, 487, 543, 544, 552, 572, 575, 576, 597
Rıfʿat 406, 472
Rıfʿat Beg 406, 472
Rıfʿatī 191
Rifʿatī 191, 231

S

Saʿīd 506, 507
Ṣābir 574
Ṣābirī 574
Ṣābit 339, 449, 490, 581
Ṣāḳıb 310, 311
Sāmī 230, 394
Selīm ... 268, 289, 404, 418, 470, 510, 514, 516, 517, 546, 551, 562, 563, 576, 588, 596, 601, 602, 603
el-Ḥāc Selīm Efendi 611, 612, 613, 615
Semʿī 416, 589
Sermed 540, 541
Seyyid Ḫayrī 624
Ṣıdḳī ... 381, 383, 384, 385, 515, 531, 547, 578, 595, 601, 602, 604, 621
Sırrī 271
Ṣubḥī 206, 558, 559, 560
Sulṭān Murād 599

Ş

Şāhin Girāy 441, 442
Şākir 211, 212
Şehdī 337, 386, 387
Şehrī 202, 203, 422
Şerīf 309
Şevḳī 200
Şeyḫī 212, 556
Şükrizāde Sermed 625

T

Tāʾib 338
Ṭıflī Maʿcūnī-i ʿİzzet Pāşā 610

V

Vaḥīd Kātib-zāde 532
Vaḥyī 197, 424, 425, 426, 530
Vaṣfi 309
Vaṣfī 308
Vāṣıḳ 307, 308, 484, 485
Vaṣlī 583
Vechī 422
Vehbī .. 203, 204, 341, 343, 450, 476, 488, 489, 533, 570, 571, 580
Vesīm 309, 310
Veysī 553

Y

Yeŋişehirli-zāde Yūsuf Efendi 428
Yümnī 398, 399

Z

Ẓarīfī 572, 573